DOĞUMUNDAN ÖLÜMÜNE KADAR

KAYNAKÇALI ATATÜRK GÜNLÜĞÜ

Prof. Dr. UTKAN KOCATÜRK

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR

eskikitaplarim.com

Her Hakkı Kültür Yayınları
İş-Türk Limited Şirketi'nindir.

Kapak Düzeni : Utkan KOCATÜRK
Birinci Baskı : 3.000 Adet
ISBN 975-458-007-3

Tisamat, Mithatpaşa Cad. No. 62 Yenişehir / ANKARA
Telefon : 118 54 38 - 118 95 62

DOĞUMUNDAN ÖLÜMÜNE KADAR

KAYNAKÇALI ATATÜRK GÜNLÜĞÜ

Prof. Dr. UTKAN KOCATÜRK

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

ÖNSÖZ

"Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü" ismiyle hazırlanan bu kitap, Atatürk'ün 1881-1938 arasını kapsayan elliyedi yıllık yaşamını kronoloji zinciri içinde sunmaktadır. Eserde yer alan tarih ve olaylar belgelere dayandırılmış, kaynakçalar her madde sonunda kısaltmalarla gösterilmiştir. Kitabımızın ismindeki "kaynakçalı" sıfatı, eserin bu niteliğini vurgulamaktadır.

Atatürk biyografisine ait bugüne kadar belirlenemeyen birçok tarih ve olayın, yeni belge ve araştırmaların ışığında aydınlığa kavuşturulduğu bu eserde, okuyucu yine de bazı olay tarihlerinin -belirsizlik nedeniyle- varsayım üzerine oturtulduğunu görecektir. Bu davranış, olayları birbirine bağlamak ve bir yaşama bütünlük kazandırmak açısından kaçınılmaz olmuştur. Bu yapılmadığı takdirde tarihi belirlenemeyen birçok olay, kronoloji zinciri içinde yer alamayacak, bu nedenle Atatürk biyografisinde eksiklikler oluşacaktır. Biz bu sakıncayı dikkate alarak tarihleri karanlık olaylar için, evvelki ve sonraki olay tarihleri ile bağlantı kurarak -elden geldiğince doğruya yakın- bir tarih belirleme yoluna gittik. Ancak, bu yöntemle tarihleri belirlenen olayları -yeni araştırmalara açık bırakmak üzere- kendi maddeleri sonunda ayrıca gösterdik.

Belirtilmesini gerekli gördüğümüz diğer bir husus da Atatürk biyografisine ait birçok önemli tarihin, güvenilir kaynaklarda bile farklılık göstermesidir. Biz bu konuda doğru tarihi belirlemeye çalışmakla beraber, önemli olaylarda tarih tutarsızlıklarını göstermekten de çekinmedik. Bu davranış, Atatürk biyografisinde süregelen yanılma ve yanlışların bir ölçüde düzeltilmesi bakımından gerekli görülmüştür.

Atatürk'ün anı, söylev, demeç, genelge, bildiri, mesaj, mektup ve telgrafları yanında, ona yakınlığı ile tanınmış kişilerin hatıraları, gazete koleksiyonları, Atatürk'e ait nöbet defterleri, TBMM tutanakları, yakın tarihimizle ilgili bilimsel yayınlar ve çeşitli arşiv belgeleri gözden geçirilerek hazırlanan bu eserde, yer yer günleri, ayları, hatta yılları kapsayan boşluklar bulunduğu da bir gerçektir. Söz konusu dönemlere ait Atatürk'le ilgili yeterli bilgi ve belgelerin henüz yayımlanmamış olması, özellikle 1931 yılından önceki resmî nöbet defterlerinin elde bulunmayışı, bu boşlukların doldurulamayışında başlıca etkenleri oluşturmaktadır.

Bütün bu güçlüklere rağmen, Atatürk biyografisinin kronolojik esaslarını kapsayan bu genişlikte bir Atatürk günlüğü, ilk defa bu kitapla gerçekleşmektedir. Yine de eserin kusursuz ve eksiksiz olduğu iddiasında değilim. Erişebildiğim imkânlar içinde hazırladığım bu eser, Atatürk üzerine yapılan araştırmalara katkıda bulunursa kendimi mutlu sayacağım. Bu vesile ile çalışmamı değerlendiren Türkiye İş Bankası yöneticilerine de teşekkürlerimi sunuyorum.

Prof. Dr. Utkan KOCATÜRK

KEMAL ATATÜRK

K I S A L T M A L A R (*)

A. : Akşam gazetesi.

A.A. : Kemal Atatürk'ü Anarken, Afetinan, 1956.

A.A.B.Y.V. : Atatürk'e Ait Bilinmeyen Yedi Vesika, M.Fahrettin Kırzıoğlu, 1976.

A.A.D.E. : Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri, Afetinan 1959.

A.A.G. : Atatürk'ün Almanya Gezisi, Mehmet Önder, 1981.

A.A.G.K. : Atatürk'ün Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndan İstifasına Dair Bazı Belgeler, Uluğ İğdemir, 1968.

A.A.H.M. : Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne, Ahmet Mumcu, 1977.

A.A.K. : Atatürk'ün Askerî Kişiliği, Fahri Belen, 1963.

A.A.M.S. : Atatürk'ün Amerikan Milletine Seslenişi, İsmail Arar, 1981.

A.An. : Atatürk Anadolu'da (1919-1921) I, Tevfik Bıyıklıoğlu, 1959.

A.A.S. : Atatürk'ün Adana Seyahatleri, Taha Toros, 1939.

A.A.S. : Atatürk ve Askerlik Sanatı, Nusret Baycan, 1985.

A.B. : Atatürk'le Beraber, Aslan Tufan Yazman, 1969.

A.B.B.K. : Atatürk'ün Bilinmeyen Bir Konuşması, İhsan Güneş, 1986.

A.B.C.H.S.İ.N. : Atatürk'ün Bütün Cihana Hitaben Söylenmesini İstediği Nutuk, Anlatan: Şükrü Kaya, Yazan: Yekta Ragıp Önen, Dünya gazetesi 10.XI.1953.

A.B.E.B. : Atatürk Biyografisinin Esasları ve Belgeleri, Naşit Hakkı Uluğ, 1975.

A.B.H.D.Y. : Atatürk'ün Bir Hatıra Defterine Yazdıkları, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı: 1, 1984.

A.Bi. : Atatürk'ün Biyografisi, Atatürk Haftası 10 Kasım 1974.

A.B.İ.B.T.B.H. : Atatürk'ün Biyografisi ile İlgili Bazı Tarih ve Belgeler Hakkında, Faik Reşit Unat, 1963.

A.B.K.M. : Atatürk'ün Bir Kadına Mektupları, Peyami Safa, Milliyet gazetesi, 21.XI.1954-6.XII.1954.

A.B.Z. : Atatürk ve Büyük Zafer, Osman Atillâ, 1972.

A.C.M. : Atatürk'ün Cehaletle Mücadelesi, Bâki Vandemir, Yerli, Yabancı 80 İmza Atatürk'ü Anlatıyor (tarihsiz).

Açık Söz : Açık Söz gazetesi (Yeni harflerle).

A.Ç.P.R. : Atatürk ve Çok Partili Rejim, Sait A. Terzioğlu, Cumhuriyet gazetesi 10.XI.1963.

A.D. : Atatürk Diyarbakır'da, Kadri Kemal Kop, 1938.

A.D.B.B. : Atatürk'e Dair Bazı Belgeler, Münir Aktepe, 1968.

A.D.İ.A.B. : Atatürk'e Dair En Eski İki Yabancı Arşiv Belgesi Hakkında, Abdurrahman Çaycı, 1971.

A.D.İ.H. : Atatürk'ün 908 İnkılâbında da Çok Büyük Hizmeti Vardır, Galip Pasiner, Akşam gazetesi 16.XI.1938.

(*) Kısaltmaların ait olduğu eserlere ait daha geniş bibliyografik bilgi için, yazarların soyadlarına göre düzenlenen, kitabımızın sonundaki "Yararlanılan Kaynaklar" bölümüne bakılmalıdır.

A.D.K. : Atatürk Devrimi Kronolojisi, Sami N. Özerdim, 1966.
A.D.M.P. : Atatürk Dönemi Maliye Politikası, I. Kitap, Cihan Duru - Kemal Turan - Abdurrahman Öngeoğlu, 1982.
A.Dö. : Atatürk Dönemi (19 Altın Yılın Öyküsü), Nejat Saner, 1975.
A.E. : Atatürk Evi, Ömer Yörükoğlu, Beğendik Kültür Hizmetleri Serisi: 2.
A.E.A.M. : Atatürk Evleri - Atatürk Müzeleri, Mehmet Önder, 1970.
A.F.D. : Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Haz.: Utkan Kocatürk, 1984.
A.G.G. : Atatürk Göçüp Giderken, Mazhar Leventoğlu, 1971.
A.G.İ.A. : T.B.M.M. Hükümeti Umur-u Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşenk'in 1922 Martında Yaptığı Avrupa Gezisiyle İlgili Anılar, Hikmet Bayur, 1976.
A.G.M.K. : Atatürk Gazi Mustafa Kemal, Foto Cemal Işıksel, 1969.
A.G.O.I.T.B.K. : Atatürk'ün Günümüz Olaylarına Işık Tutan Bazı Konuşmaları, İsmail Arar, 1981.
A.G.S.G. : Atatürk'ün Geleceği Seziş Gücüne ve İnsandan Anlayışına Üç Örnek, 1968.
A.H. : Atatürk'ün Hatıraları (1914-1919), Falih Rıfkı Atay, 1965.
A.H.I. : Atatürk'ten Hatıralar, I, Hasan Rıza Soyak, 1973.
A.H.II : Atatürk'ten Hatıralar II, Hasan Rıza Soyak, 1973.
A.H.A, 1973 : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1973.
A.H.A., 1974 : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1974.
A.H.A., 1975 : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1975.
A.H.A., 1977 : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1977.
A.H.A., 1978 : Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1978.
A.Ha. : Atatürk'ün Hayatı, Hamza Eroğlu, 1986.
A.H.A.A. : Dr. Neşet Ömer'in Ağzından Atatürk'ün Hastalığına Ait Anılar, Leylâ Çambel, Ulus gazetesi 10.XI.1959-19.IX.1959.
A.H.D. : Atatürk'ün Hatıra Defteri, Şükrü Tezer, 1972,
A.H.D.Y. : Atatürk'ün Hatıra Defterlerine Yazdıkları; Derleyen: Utkan Kocatürk, 1971.
A.H.E. : Atatürk Hayatı ve Eseri, Yusuf Hikmet Bayur, 1963.
A.H.H. : Atatürk'ün Hususî Hayatı, Asaf İlbay, Tan gazetesi, 8.6.1949 - 6.9.1949.
A.H.H.B. : Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Afetinan, 1968.
A.H.N.R.B.M. : Atatürk'ün Hastalığı, Prof. Dr. Nihat Reşat Belger'le Mülâkat, Ruşen Eşref Ünaydın, 1959.
A.H.P. : Atatürk'ün Halkçılık Programı, İsmail Arar, 1963.
A.Hu. : Atatürk'ün Hususiyetleri, Kılıç Ali, 1955.
A.H.Y.H. : Atatürk'ün Hayatından Yazılmamış Hatıralar, Cevat Abbas Gürer, Yeni Sabah, 14.2.1941 - 25.5.1941.
A.İ. : Anadolu İhtilâli, Sabahattin Selek, 1968.
A.İ.B. : Adana'nın İstiklâl Beyannamesi, Yusuf Ayhan, 1970.
A.İ.B.T. : Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı, İsmail Arar, 1969.
A.İ.G. : Ankara'nın İlk Günleri, Yunus Nadi, 1955.
A.İ.H.I. : Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı I, Hazırlayan: Niyazi Ahmet

Banoğlu, 1973.

A.İ.H.II : Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı II, Hazırlayan: Niyazi Ahmet Banoğlu, 1974.

A.İ.İ.A.B. : Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921), 1982.

A.İ.M.İ.H.R. : Atatürk'ün II. Meşrutiyet İnkılâbı'nın Hazırlanmasındaki Rolüne Ait Bir Belge, Faik Reşit Unat, 1962.

A.İ.Ü.B. : Atatürk'le İlgili Üç Belge; Mithat Sertoğlu, 1967.

A.İ. ve A.M. : Atatürk İzmir'de ve Atatürk Müzesi, İlay Hamuroğlu, 1979.

A.İ.Y.I. : Atatürk ile Yazışmalar (1920-1923), Bilâl N.Şimşir, 1981.

A.K. : Atatürk Kayseri'de, Ömer Çelebi, 1973.

A.K.D.D.A.Y. : Atatürk (Komutan, Devrimci ve Devlet Adamı Yönleriyle), Haz: Cihat Akçakayalı, T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1980.

A.Kı. : Atatürk Kırklareli'nde, Nazif Karaçam, 1969.

A.K.M.K.M. : Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat, Ruşen Eşref (Ünaydın), 1930.

A.K.M.V.C. : Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Bekir Sıtkı Baykal, 1986.

A.K.S. : Atatürk ve Kurtuluş Savaşı (1919-1922), Selâhattin Tansel, 1965.

A.K.T.K.P.S. : Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası, Feridun Kandemir, 1965.

A.K.Y.Y.A.S.B.H. : Atatürk'ün 40 Yıl Yanından Ayırmadığı Salih Bozok'un Hatıraları, Milliyet gazetesi, 5.XI.1979 - 7.12.1979.

Almanak, 1933 : 1933 Matbuat Almanağı, 1933.

Almanak, 1935 : 1935 Matbuat Almanağı, 1935.

A.Ma. : Atatürk Manisa'da, Sadık Karaöz, 1969.

A.M.D.P.I. : Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine ait 100 belge) 1919-1923, cilt: I, Haz.: Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı yayını, 1981.

A.M.D.P.II. : Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine ait 100 belge) 1923-1938, cilt: II, Haz.: Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı yayını, 1981.

A.Me. : Atatürk'e Mektuplar, Mehmet Önder, 1987.

A. Mektuplar : Atatürk'ten Mektuplar, Afetinan, 1981.

A.M.F.A.Ç.A. : Birinci Dünya Savaşında Atatürk'le Mareşal Falkenhayn Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Dair Yeni Belgeler, Uluğ İğdemir, 1969.

A.M.R. : Arıburnu Muharebeleri Raporu, Mustafa Kemal, Yayına hazırlayan: Uluğ İğdemir, 1968.

A.M.T. : Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, Mustafa Kemal, Yayınlayan: Uluğ İğdemir, 1962.

A.N.D. : Atatürk'ün Nöbet Defteri, Toplayan: Özel Şahingiray, 1955.

A.N.M. : Atatürk'ün Nişan ve Madalyaları, Nusret Baycan, 1986.

A.N.Z.D. : Atatürk Ne Zaman Doğdu?, Mustafa Baydar, Milliyet gazetesi 10.XI.1966.

A.O.A.Z.İ.K. : Atatürk ve 30 Ağustos Zaferinin İlk Kutlanışı; Bedrettin Tuncel, 1972.

A.Ö. : Atatürk'ü Özleyiş, Hatıralar, Ruşen Eşref Ünaydın, 1957.

A.Ö.A.S. : Atatürk'ün Özel Arşivinden Seçmeler, Hazırlayan: T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1981.

A.Ö.M. : Atatürk'ün Özel Mektupları, Haz: Sadi Borak, 1970.

A.R.H. : Atatürk ve Resim-Heykel, Gültekin Elibal, 1973.

A.R.Y.G.S. : Atatürk'ün Resmî Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri, Sadi Borak, 1980.

A.S. : Atatürk Silifke'de, İzzet Aslan, 1969.

A.S.A.H.A.H. : Atatürk'ün Selânik'teki Askerlik Hayatına Ait Hâtıralar, Behiç Erkin, 1956.

A.S.A.K. : Atatürk'ün Sofya Ataşemiliterliği'ne Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Olan Münasebetleri ve Bu Hususla Alâkalı Bir Belge, Münir Aktepe, Belleten T.T.K., cilt: XXXVIII, sayı: 150, s.254-263.

A.S.Ç. : Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar, Fethî Tevetoğlu, 1971.

A.S.D.I. : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, 1961.

A.S.D.II. : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, 1959.

A.S.D.III. : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III, 1961.

A.S.D.V. : Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Tamim ve Telgrafları V, 1972.

A.Se. : Atatürk'e Sevgi, Melâhat Özgü, 1972.

A.S.E.G. : Atatürk'ün Savarona'da 56 Günü, İkdam gazetesi 13.6.1939-13.8.1939.

A.S.G. : Atatürk'ün Son Günleri, Kılıç Ali, 1955.

A.S.G.B.V.K.A. : Atatürk'ü Samsun'a Götüren Bandırma Vapuru Kaptanı (İsmail Hakkı Durusu) Anlatıyor, Kurun, 20.5.1938.

A.S.Gü. : Atatürk'ün Son Günleri, Rahmi Yağız, İkdam gazetesi 14.8.1939-22.XI.1939.

A.S.Gün. : Atatürk'ün Son Günleri, Cemal Kutay, 1981.

A.S.H. : Atatürk'ün Sağlık Hayatı, Bedi Şehsuvaroğlu, Hürriyet yayınları, İstanbul, 1981.

A.S.İ.G. : Atatürk'ün Sofrasında İlk Gece, Anlatan: Ruşen Eşref Ünaydın, 1956.

A.So. : Atatürk'ün Sofrası, Atatürk'ün sofrasında bulunmuş kişilerin hatıraları, Haz: Rıfkı Konay, Vakıt gazetesi, 8.9.1947 - 11.10.1947.

A.Soh. : Atatürk'ün Sohbetleri, Derleyen : Utkan Kocatürk, 1971.

A.Ş.D.K.İ.S. : Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri (1925), Mustafa Selim İmece, 1959.

A. Tarihi : Ayın Tarihi.

Ata ve İ. : Ata ve İstanbul, Sadi Borak, 1983.

A.T.B.D. : Askerî Tarih Belgeleri Dergisi (Harp Tarihi Belgeleri Dergisi) (Sayı: 67 ve devamı), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara.

A.T.C. : Aydın Tarihi ve Coğrafyası, Leman Kısa, 1960.
A.T.D.K. : Atatürk, Tarih ve Dil Kurumları (Hâtıralar), Ruşen Eşref Ünaydın, 1954.
A.T.D.P. : Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938), Mehmet Gönlübol - Cem Sar, 1963.
A.T.K.H.K. : Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Afetinan, 1964.
A.T.T. : Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları; Derleyen: Utkan Kocatürk, 1971.
A.T.T.B. : Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, 1964.
A.T.Y. : Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları I, Fethî Tevetoğlu, 1986.
A.Ü.O.B. : Atatürk 3. Ordu Bölgesinde, 3. Ordu Komutanlığı yayını, Erzurum 1981.
A.Ü.R.İ.N. : Atatürk'ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları, Utkan Kocatürk, 1984.
A.V. : Atatürk'ün Vasiyeti, Mazhar Leventoğlu, 1968.
A. ve D. : Atatürk ve Donanma, Raşit Metel, 1966.
A. ve De. : Atatürk ve Demokrasi, Afetinan, 1959.
A. ve Di. : Atatürk ve Diyarbakır, Şevket Beysanoğlu, 1981.
A. ve İ. : Atatürk ve İnönü (Bir Amerikan Elçisinin Hâtıraları), Joseph Grew, Çev: Muzaffer Aşkın, 1966.
A. ve L. : Atatürk ve Lyautey; Fuat Pekin, 1956.
A. ve S.G. : Atatürk ve Sosyal Güvenlik, Ankara, 1981.
A. ve T.K. : Atatürk ve Türk Kadını, Perihan Naci Eldeniz, 1956.
A.v.İ. : Atatürk ve İnönü, Uğur Mumcu, Cumhuriyet gazetesi, 11.XI.1986.
A.V.T. : Afyon Vilâyeti Tarihçesi, Haydar Özdemir, 1961.
A.Y. : Atatürk'ün Yaşamı, 1. cilt (1881-1928), Uluğ İğdemir, 1980.
A.Y.A. : Askerî Yönüyle Atatürk, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yayını, 1981.
A.Ya. : Atatürk'ün Yazdırdıkları, Derleyen: Utkan Kocatürk, 1971.
A.Y.B.N. : Atatürk'ün Yazdırdığı Bazı Notlar, Neşe Yeşilçayır, 1988.
A.Y.D. : Atatürk Yürür Dururken, Mazhar Leventoğlu, 1971.
A.Y.D.A.G. : Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri (Yedi Belge), Bilâl N.Şimşir, 1981.
A.Y.E. : Atatürk'ün Yaşamında Edirne, Lâtif Bağman - Oral Onur, 1982.
A.Y.G. : Atatürk'ün Yurt Gezileri, Mehmet Önder, 1975.

Ay.İ.Y. : Aydın İl Yıllığı, 1967.
A.Y.T.K.Y. : Atatürk ve Yeni Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında İki Fransız Tanık, Ali Özçelebi, 1978.
A.Z.T.B.Y. : Ebedî Şef, Kurtarıcı Atatürk'ün Zengin Tarihinden Birkaç Yaprak, Cevat Abbas Gürer, 1939.
B.A.K. : Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Millîye Hatıraları, Şerafettin Turan, 1967.

B.A. ve T.D. : Büyük Atamız ve Türk Denizciliği, Afif Büyüktuğrul, 1969.
B.D.H.T.H. : Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, cilt: IV, kısım: II, Harp Tarihi ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1987.
B.G. : Başımıza Gelenler, Galip Kemalî Söylemezoğlu, 1939.
B.G.A.D.C.D.G.M.K.: "Büyük General, Asil Düşman ve Cömert Dost... Gazi Mustafa Kemal", Salâhi R.Sonyel, 1979.
B.H.Ü.S.M.K.I. : Büyük Harbin Üçüncü Senesinde Mustafa Kemal (1916) I. Kısım, İzzettin Çalışlar, Ulus gazetesi, 24.3.1940.
B.H.Ü.S.M.K.II. : Birinci Harbin Üçüncü Senesinde Mustafa Kemal (1916) II. Kısım, İzzettin Çalışlar, Ulus gazetesi, 14.3.1940.
B.İ.D.S.T.D.P. : I. ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye'nin Dış Politikası, G. Jaeschke, Çeviren: Mihin Lugal, 1977.
B.K.A. : Büyük Kardeşim Atatürk, Anlatan: Makbule Atadan, Yeni İstanbul gazetesi, 1.XI.1952 - 22.3.1953.
B.M.İ. : Büyük Meclis ve İnkılâp, Neşet Halil, 1933.
Bolu T : Bolu Tarihi, M. Zekâi Konrapa, 1960.
Borak : Atatürk, Sadi Borak, 1973.
B.R.G. : Bir Roman Gibi, Bezmi Nusret Kaygusuz, 1955.
B.S.A.K. : Bilgin Sivaslı Ali Kemalî, Mehmet Önder, 1954.
B.S.D.T.H. : Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları, S.İ. Aralov, Çev.: Hasan Ali Ediz, 1967.
B.S.S.E.K. : Balkan Savaşı Sonlarında Edirne'nin Kurtarılması Hususunda Hemen Teşebbüse Geçilmesi İçin Atatürk'ün Harbiye Nezaretini Uyarışına Dair Bilinmeyen Bir Belge, Mithat Sertoğlu, 1968.
B.T. : Bilinmeyen Tarimimiz, Cemal Kutay, İstanbul 1974.
B.T.B.C.K.Ş. : Büyük Taarruz'da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri, Afyon İli Turizm Komitesi Yayını, 1972.
B.T.D.C.F.A.Z. : Büyük Türk Dostu Claude Farrère'in Atatürk'ü Ziyareti, Muharrem Giray, 1962.
B.T.K.A.G. : Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri, Niyazi Ahmet Banoğlu, 1960.
B.T.S.T.A. : Belgeleri İle Türk Spor Tarihinde Atatürk, Halûk San, 1981.
B.T.T. : Büyük Tarih Trabzon'da, 1938.
B.Y.A. : Bilinmiyen Yönleriyle Atatürk, Sadi Borak, 1966.
B.Y.G.A.G. : Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında Bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk'le Görüşmesi, Ergun Özbudun, 1984.
B.Y.T. : Brunga Yarımca Tarihi, Avni Öztüre, 1971.
C. ; Cumhuriyet gazetesi.
C.B.B.K. : Celâl Bayar'la Bir Konuşma, Utkan Kocatürk, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı: 5, s.323-359, 1986.
C.D. : Cumhuriyete Doğru (1921-1922), Mahmut Goloğlu, 1971.
C.E.Y.T.T.K. : Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu, Uluğ İğdemir, 1973.
C.K.A. : Cumhuriyet Kooperatifçiliği ve Atatürk, Remzi Saka, 1966.

C.N.K. : Cumhuriyet Nasıl Kuruldu?, Feridun Fazıl Tülbentçi, 1955.
C.O.Y.B. : Cumhuriyetin 15. Yılında Bolu, Bolu, 1938.
Ç.A. : Çankaya Akşamları, Berthe G.Gaulis, Türkçesi: Füruzan Tekil, 1983.
Ç.C.S. : Çanakkale Conkbayırı Savaşları, Cemil Conk, 1959.
Ç.E. : Çerkes Ethem, Yunus Nadi, 1955.
Ç.E.H. : Çerkes Ethem'in Hatıraları, 1962.
Ç.İ. : Çanakkale İzleri, İbrahim Alâettin (Gövsa), 1932.
Ç.M.B.M.A.O.R. : Çanakkale Muharebeleri, Bu Muharebelerde Atatürk'ün Oynadığı Rol, Necati Ökse, 1986.
Ç.O. : Çanakkale Olayı, David Walder, Türkçesi: M.Ali Kayabal, 1971.
Ç.R. : Çanakkale Raporu, Halis, 1975.
D.B.A. : Dış Basında Atatürk ve Türk Devrimi, cilt: I, Bilâl N.Şimşir, 1981.
D.B.Ç. : Dünkü ve Bugünkü Çankırı, Tayip Başer, 1956.
D.B.Y. 1967 : Dışişleri Bakanlığı 1967 Yıllığı, 1968.
D.C.İ.K.A. : Doğumundan Cumhuriyetin İlânına kadar Fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün Hususiyetleri, Hasan Rıza Soyak, 1965.
D.H.B.I. : Kurmay Albay Daday'lı Halit Beğ (Akmansü), cilt: I, Dr. Ziya Göğem, 1954.
D.H.B.II : Kurmay Albay Daday'lı Halit Beğ (Akmansü), cilt: II, Dr. Ziya Göğem, 1956.
D.T. : Devrim Tarihi, Sadi Irmak, 1967.
D.V.Y., 1953 : Dışişleri Vekâleti Yıllığı 1953, 1954.
D. ve T. : Devrimler ve Tepkileri, Mahmut Goloğlu, 1972.
D.Y. 1944-1945 : Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı (1944-1945), 1945.
E. : Eskişehir, Faruk Şükrü, 1931.
E.Ç. : Edebiyatçılar Çevremde, Halit Fahri Ozansoy, 1970.
Ed. : Edremit, Gıyas Yetkin, 1939.
E.H. : Efelerden Haber, Kemal Özkaynak, Aydın 1946.
E.H.A.A.D. : Edouard Herriot'nun Anılarında Atatürk ve Devrimleri, Ali Kaş, 1981.
E.K. : Erzurum Kongresi, Mahmut Goloğlu, 1968.
E.K.İ.B. : Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler, Bekir Sıtkı Baykal, 1969.
E.K.S.B. : Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, Nurdoğan Taçalan, 1970.
E.K.T. : Emperyalizme Karşı Türkiye (1922-1924), Naşit Hakkı Uluğ, 1971.
E.K. ve T.B.B. : Erciyes Kayserisi ve Tarihine Bir Bakış, Kara Mehmet Ağa zade Kemaleddin, 1934.
E.M.K. : Etnografya Müzesi Kılavuzu, Hamit Zübeyr Koşay, 1956.
E.O.B. : Kuruluşundan Bugüne Kadar Edremit'te Olup Bitenler, Gıyas Yetkin, 1957.
E.Ö.K.A.B. : Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, cilt: I-II, Mazhar Müfit Kansu, 1966-1968.

E.E.Ç.A. : Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları, Yayıma hazırlayan: İhsan Ilgar, 1975.

E.P.Ç.H. : Esat Paşa'nın Çanakkale Hatıraları, Hayat Dergisi, Sayı: 27 (3 Temmuz 1959) - Sayı: 41 (9 Ekim 1959).

Erden : Atatürk, Ali Fuad Erden, 1952.

E.W.H. : An Encyclopedia of World History, William L.Langer, 1952.

F.Ç.I. : 23 Nisan ve Mareşal Çakmak (Fevzi Çakmak'la Konuşma), Konuşan: Selime Seden, 1948.

F.Ç.II : 19 Mayıs 1919'u Sayın Mareşal'dan Dinledim (Fevzi Çakmak'la Konuşma), Konuşan: Selime Seden, 1948.

F.O.G.H. : Fethi Okyar'ın Günlük Hatıraları, Yayımlayan: Fethî Tevetoğlu, 1969.

G. : Giresun, Sacit Karaibrahimoğlu, 1965.

G.C.Z. : Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, cilt: 1-4, 1980.

G.D.D. : Gördüklerim Duyduklarım Duygularım, Asım Us, 1964.

G.G.I. : Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, cilt: I, Ahmet Emin Yalman 1970.

G.G.II. : Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, cilt: II, Ahmet Emin Yalman, 1970.

G.G.III. : Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, cilt: III, Ahmet Emin Yalman, 1970.

G.H.A.G. : General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesine Dair Raporu, Seçil Akgün, 1981.

G.H.İ.H. : Gerilla Hakkında İki Hatıra, Afet İnan, 1937.

G.İ. : Görüp İşittiklerim, Ali Fuad Türkgeldi, 1951.

G.K.G. : Gazi'nin Kuzeydoğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924), M. Fahrettin Kırzıoğlu, 1974.

G.M.K.A.E.İ.K. : Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, Yayıma hazırlayan: Arı İnan, 1982.

Gö. : Görüşlerim, II. Kitap, Tevfik Rüştü Aras, 1968.

G.S. : Gaziantep Savunması, Ali Nadi Ünler, İstanbul 1969.

H. : Hatıralarım, Hilmi Uran, 1959.

H.A. : Hemşehrimiz Atatürk, Naşit Hakkı Uluğ, 1973.

Ha. : Hâkimiyeti Milliye gazetesi.

Haber : Haber gazetesi, İstanbul.

H.A.Y. : Hep Atatürk'ün Yanında (Baba-Oğul Bozok'lardan Anılar), Salih Bozok-Cemil S. Bozok, 1985.

H.H.V. : Harb Hatıralarım (Beşinci Cilt), Ali İhsan Sâbis, 1951.

H.H.O.S. : Hariciye Hizmetinde 30 Sene (1892-1922), Galip Kemalî Söylemezoğlu, 1955.

H.K.İ.H.Ç. : Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar, Tayfur Sökmen, 1978.

H.M. : Harp Mıntıkaları, Şehir ve Kasabaların İşgal, İstirdat ve Bombardıman Tarihleri, Genelkurmay Bşk. Harp Tarihi Ercümeni, 1940.

H.M.M. : Hatıralarım (Millî Mücadele), Damar Arıkoğlu, 1961.
H.R.O. : Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay, Feridun Kandemir, 1965.
H.S. : Hatay Savaşı, Hulki Öcal, 1953.
H.T.D.A.A. : Genelkurmay Başkanlığı, Harp Tarihi Dairesi Atatürk Arşivi, Ankara.
H.T.K. : Heyet-i Temsiliye Kararları, Bekir Sıtkı Baykal, 1974.
H.T.M.K. : Harbokulu Tarihi ve Mustafa Kemal, Tahsin Ünal, 1964.
H.T.T. : Heyet-i Temsiliye Tutanakları, Hazırlayan: Uluğ İğdemir, 1975.
H.T.Ü.K.A.G.G.I-IV : Heyet-i Temsiliye Üyeleri ile Komutanlar Arasında Gizli Görüşmeler, Yayıma hazırlayan: Hayri Mutluçağ, 1973.
H.T.V.D. : Harb Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara.
H.T. ve M.K.K. : Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Kırşehir'de, Sırrı Kardeş, 1950.
H.Y.F. : Her Yönüyle Fethiye, M.Kâzım Yılmaz, 1969.
İ. : İkdam gazetesi.
İ.A. : İslâm Ansiklopedisi, Atatürk maddesi, 10. Cüz, 1960.
İ.A.İ.İ.I. : İkinci Adam İsmet İnönü, Birinci Cilt (1884-1938), Şevket Süreyya Aydemir, 1968.
İ.B.A.I. : İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), cilt: I, Hazırlayan: Bilâl N.Şimşir, 1973.
İ.B.A.II. : İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), cilt: II, Hazırlayan Bilâl N.Şimşir, 1975.
İ.B.A.III. : İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), cilt: III, Hazırlayan: Bilâl N.Şimşir, 1979.
İ.B.A.IV. : İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), cilt: IV, Hazırlayan: Bilâl N.Şimşir, 1984.
İ.B.I.A.S.G. : İngiliz Belgelerinin Işığında Atatürk'ün Son Günleri, Salâhi R.Sonyel, 1971.
İ.B.I.M.K.M.M.I-II : 1919 Yılı İngiliz Belgelerinin Işığında Mustafa Kemal ve Millî Mukavemet, Salâhi R. Sonyel, 1969, 1970.
İ.B.S.İ. : İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922), Bilâl N.Şimşir, 1972.
İ.Ç. : İmparatorluğun Çöküşü, Mithat Şükrü Bleda, 1979.
İ.D.P.A. : İki Devrin Perde Arkası, Anlatan: Hüsamettin Ertürk, Yazan: Samih Nafiz Tansu, 1969.
İ.G.B.G.İ.G.T.S.G. : İngiliz Gizli Belgelerine Göre İşgal Gücünün Türkiye'de Son Günleri ve Cumhuriyet'in Kuruluşu, Salâhi R. Sonyel, 1978.
İ.G.B.T. : İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Erol Ulubelen, 1967.
İ.H. : İstiklâl Harbimiz, Kâzım Karabekir, 1969.
İ.H.E. : İstiklâl Harbimizin Esasları, Kâzım Karabekir, 1951.
İ.H.E.P. : İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı, Kâzım Karabekir, 1967.
İ.H.G. : İstiklâl Harbinde Kastamonu, Hüsnü Açıksöz, 1933.

İ.H.S.K. : İstiklâl Harbinde Süvari Kolordusu, Fahrettin Altay, 1949.
İ.H. ve M.M. : İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele, Sina Akşin, 1976.
İ.İ. : İsmet İnönü, Ali Fuad Erden, 1952.
I.İ.H. : İsmet İnönü, Hatıralar, 2. Kitap, Yayıma Hazırlayan : Sabahattin Selek, 1987.
İ.İn. : İsmet İnönü, Top.: Faik Reşit Unat, 1945.
İ.K.T.K.S. : İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı, Taner Baytok, 1970.
İ.Ma.I : İstiklâl Mahkemeleri (1920-1923), Ergün Aybars, 1975.
İ.Ma.II : İstiklâl Mahkemeleri (1923-1927), Ergün Aybars, 1982.
İ.M.E.P. : İstiklâl Mücadelesi ve Enver Paşa, Sami Sabit Karaman, 1949.
İ.M.T.T. : İstiklâl Madalyası, Tarihçesi ve Tanımı, 1983.
İ.O.K.V.M.K.P.R. : 2. Ordu Kumandan Vekili Mustafa Kemal Paşa'nın 230 Numaralı Raporu, Fahrettin Kırzıoğlu, 1962.
İ.O.T.K.IV : İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İsmail Hâmi Danişmend, 4. cilt, 1955.
İ.R. : İçel Rehberi, cilt: I, Haz: Fuad Akbaş-Sait Uğur, 1944.
İ.S.C. : İstanbul'dan Samsun'a Cehennemi 215 Saat, Hikmet Gerçekçi. Hayat dergisi, sayı: 21, 1969.
İ.S.İ.I : İzmir Suikastının İç Yüzü, Birinci cilt, Kandemir, 1955.
İ.S.İ.II : İzmir Suikastının İç Yüzü, İkinci cilt, Kandemir, 1955.
İ.S.T.D. : İstiklâl Savaşında Türk Denizcileri, Haz: İsmail Kayabalı-Cemender Arslanoğlu, 1972.
İ.S.V.R. : İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri, Nurettin Peker, 1955.
İ. ve T. : İttihat ve Terakki (1908-1914) Feroz Ahmad, çeviren: Nuran Yavuz, 1984.
İ.Y. : Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri İzmir Yollarında, 1923.
J.T.İ.T. : Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Sina Akşin, 1987.
K.A. : Komutan Atatürk, Celâl Erikan, 1972.
K.A.B. : Kemal Atatürk ve Bulgaristan, Stefan Velikov, VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 11-15 Ekim 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler, 1983.
K.A.B.K.Ö. : Komutan Atatürk'ün Başarıları, Kazandığı Ödüller ve Şaşmaz Önerileri, Nusret Baycan, 1981.
K.A.M.M.T. : Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi, Enver Behnan Şapolyo, 1958.
K.Atatürk : K. Atatürk, Feridun Ergin, 1978.
K.B.G. : Kutladığımız Büyük Gün, Cevat Abbas Gürer, Yeni Sabah, 19.V.1943.
K.C.T.E. : Kars (Coğrafya, Tarih, Ekonomi), M. Tarhan Toker, 1938.
K.İ.K.T. : Kütahya İlinin Kısa Tarihi, Mustafa Yeşil, 1937.
K.K. : Kendi Kitabım, Ahmet Hilmi Kalaç, 1960.
K.K.S. : Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası, Avni Doğan, 1964.
K.M.A. : Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-i Milliye Ankarası, Grace M.

Ellison, Türkçesi: İbrahim S.Turek, 1973.

K.M.Y.O. : Kumandanlar Madunlarından Yüksek ve Alim Olmalıdırlar, Afetinan, 1956.

K.S.G.B.S. : Kurtuluş Savaşı Günlerinde Batı Siyasamız (Nisan 1920-Mart 1921), Salâhi R. Sonyel, 1981.

K.S.G.D.S. : Kurtuluş Savaşı Günlerinde Doğu Siyasamız (Nisan 1920 - Mart 1921) Salâhi R. Sonyel, 1977.

K.S.İ. : Kurtuluş Savaşında İçel, Haz.: "Kurtuluş Savaşında İçel" Tarihini Yazma Komitesi, 1971.

K.S.İ.İ.B. : Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, Gotthard Jaeschke, 1971.

K.S.İ.K. : Kurtuluş Savaşı'nın İki Kitabı, Tahir Karauğuz, İstanbul 1965.

K.S.İ.Y.I : Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, cilt: I, Hüsnü Himmetoğlu, 1975.

K.S.İ.Y.II : Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, cilt: II, Hüsnü Himmetoğlu, 1975.

K.S.T.P.İ.M.K.M. : Kurtuluş Savaşında Talât Paşa ile Mustafa Kemal'in Mektuplaşmaları, İlhan Tekeli-Selim İlkin, 1980.

K.T.R. : Kocaeli Tarih ve Rehberi, Rifat Yüce, 1945.

Ku. : Kurun gazetesi.

L.I : Lozan, Birinci cilt, M.Cemil (Bilsel), 1933.

L.II : Lozan İkinci cilt, M.Cemil (Bilsel), 1933.

Lozan : Lozan, Ali Naci Karacan, 1971 (Kitabın I. Basımı 1943 yılında "Lozan Konferansı ve İsmet Paşa" ismiyle yayımlanmıştır).

M. : Milliyet gazetesi.

M.A. : Milliyetçi Atatürk, Fethî Tevetoğlu, 1965.

M.A.M. : Mukaddes Ankara'dan Mektuplar, Kadriye Hüseyin, Çeviren: Cemile Necmeddin Sahir Sılan, 1987.

M.D.M.K.P.A.İ.B. : Mütareke Devrinde Mustafa Kemal Paşa'ya Ait İki Belge, Bekir Sıtkı Baykal, 1973.

M.E.C.A. : Millî Eğitim Cephesiyle Amasya, Necip Güngör Kısaparmak, 1966.

M.G.G.C. : Mütareke Gayyasından Gurbet Cehennemine, Tarık Mümtaz Göztepe, Yeni Sabah, 16.8.1944 - 1.2.1945.

M.H. : Moskova Hatıraları, Ali Fuat Cebesoy, 1955.

M.H.K.Y. : Millet Hizmetinde 40 Yıl C.H.P., 1963.

M.İ. : Minelbab İlelmihrab, Refik Halid Karay, 1964.

M.K.A. : Mustafa Kemal'in Ataşemiliterliği, Tahsin Ünal, 1970.

M.K.A.A.O.B.F. : Mustafa Kemal'in Askerî Ataşe Olarak Bulgaristan'daki Faaliyeti, Altan Deliorman, 1964.

M.K.A.B.M. : Mustafa Kemal'in Amiral Brock'a Mektubu, Gotthard Jaeschke, Çeviren: Nimet Arsan, 1972.

M.K.A.F.B. : M.Kemal Atatürk Ankara Hukuk Mektebi'nin Öğretim Kurulu Fahrî Başkanı, A. Afetinan, 1975.

M.K.A.K.H. : Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbat Hatıraları, Afetinan, 1983.

M.K.B. : Mustafa Kemal Balkanlarda, Altan Deliorman, Akşam gazetesi 10.XI.1958 - 29.XI.1958.

M.K.B.B. : Mustafa Kemal'in Bir Beyannamesi, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 14, s.26-27, 1968.

M.K.C.P.M. : Mustafa Kemal ile Cemal Paşa'nın Muhaberatı, Tahsin Ünal, 1968.

M.K.F.Ç. : Mustafa Kemal'in Falkenhayn'la Çatışmasiyle İlgili Henüz Yayınlanmamış Bir Raporu, Hikmet Bayur, 1956.

M.K.İ.D. : 1918 Bırakışması Sırasındaki Tinsel Durum ve Mustafa Kemal'in İki Demeci, Hikmet Bayur, 1968.

M.K.İ.S. : Mustafa Kemal'in İlk Savaşı, Hale Şıvgın, 1987.

M.K.İ.S.N.G. : Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da İstanbul'dan Samsun'a Nasıl Gitmişti?, Hüsrev Gerede, 1956.

M.K.L.İ.Z. : Önderliğin Başlangıç Yılları: Mustafa Kemal'in Libya'yı İlk Ziyareti, Rachel Simon, çeviren: Tüten Özkaya, 1980.

M.K.M.Ş.P. : Mustafa Kemal'den Mahmut Şevket Paşa'ya, Mithat Sertoğlu, Cumhuriyet gazetesi, 5.3.1986.

M.K.P. : Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadele'nin İç Alemi, Enver Behnan Şapolyo, 1967.

M.K.P.E.E. : Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki Evi, M. Fahrettin Kırzıoğlu, 1974.

M.K.P.P.B.B. : 1918 Bırakışmasından Az Önce Mustafa Kemal Paşa'nın Başyaver Naci Bey Yolu ile Padişaha Bir Başvurması, Hikmet Bayur, 1957.

M.K.P.K. : Mustafa Kemal'in Pozantı Kongresi ve Adana'nın Kurtuluşu, Yusuf Ayhan, 1963.

M.K.P.S. : Mustafa Kemal Paşa Samsun'da, Yunus Nadi, 1955.

M.K.S.A.A. : Mustafa Kemal Sofya Askerî Ataşemiliterliğinde, Hüseyin Kabasakal, 1982.

M.K.Ü.M. : Mustafa Kemal'in Üç Mektubu, Hikmet Bayur, 1960.

M.M. : Millî Mücadele, cilt: I, Kâzım Özalp, 1971.

M.M.II. : Millî Mücadele, cilt II, Kâzım Özalp, 1971.

M.M.A.A.K. : Millî Mücadele'de Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetine Ait Bazı Belgeler, Yücel Özkaya, 1985.

M.M.B. : Millî Mücadele'de Bursa, Mümtaz Şükrü Eğilmez'in Hatıraları, Yayıma hazırlayan: İhsan Ilgar, 1980.

M.M.B.I. : Millî Mücadele Başlarken, Birinci Kitap, M. Tayyib Gökbilgin, 1959.

M.M.B.II : Millî Mücadele Başlarken, İkinci Kitap, M. Tayyib Gökbilgin, 1965.

M.M. Basını : Millî Mücadele Basını, Ömer Sami Coşar, (tarihsiz)

M.M.E. : Millî Mücadele'de Erzurum, Cevat Dursunoğlu, 1946.

M.M.H. : Millî Mücadele Hatıraları, Ali Fuat Cebesoy, 1953.

M.M.İ.İ.K. : Millî Mücadele ve İnkılâplarla İlgili Kanunlar, cilt: I, Haz.: Kemal Arıburnu, 1957.

M.M.Ka. I-IV : Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, cilt: I-IV, Selâhattin Tan-

sel, 1973-1974.

M.M.M.K.P.G.H.G. I-IV : Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa - General Harbord Görüşmesi, Fethî Tevetoğlu, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 76, 77, 80, 81. 1969.

M.M.M.T. : Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, Ali Fuad Türkgeldi, 1948.

M.M.U.K.S.I. : Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), cilt: I, Sabahattin Selek, 1970.

M.M.U.K.S.II : Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), cilt: II, Sabahattin Selek, 1971.

M.M.Ü.Y.T.H. : Mîsâk-ı Millî Üzerinde Yapılan Tartışmalar Hakkında, Nejat Kaymaz, VIII. Türk Tarih Kurumu Kongresi, 1976.

M.M.V. ve V. : Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler, Kâmil Erdeha, 1975.

M.O.E.P.III : Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa, Üçüncü cilt (1914-1922), Şevket Süreyya Aydemir, 1972.

M.S. : Malta Sürgünleri, Bilâl N.Şimşir, 1976.

M.Ş.P.G.N.D. : Mahmut Şevket Paşa'nın Günlük Not Defteri, Hayat Mecmuası, Sayı: 1 (1 Ocak 1965) - 31 (29 Temmuz 1965).

M.T. : Mukaddes Tabanca, Afet İnan, 1937.

N.I. : Nutuk, cilt: I, Kemal Atatürk, 1961.

N.II : Nutuk, cilt: II, Kemal Atatürk, 1961.

N.III : Nutuk, cilt: III, Vesikalar, Kemal Atatürk, 1960.

N.İ.T. : Nicomedia (İzmit) Tarihi, Avni Öztüre, 1969.

N.M.T.D. : Ne Mutlu Türküm Diyene, Faik Reşit Unat, 1963.

O.D.S.S. : Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İbnülemin Mahmud Kemal İnal, 1969.

O.G.B.G. : O Günden Bu Güne, Vasfi Rıza Zobu, 1977.

O.H. : O'ndan Hâtıralar, Yücel Mecmuası, cilt: XVI, Sayı 91-93, 1942.

O.İ.H. ve K.M.K. : 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal, Hamdi Ertuna, 1984.

O.İ.İ.H.M.M. : Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele, Ahmed Bedevî Kuran, 1959.

O.M. : 19 Mayıs, Cevat Abbas Gürer, 11 Mayıs 1937 gecesi Ankara Halkevinde verdiği Konferans, 1937.

O.M.K. ve L. : Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülâsyonlar ve Lozan Muahedesi, Reşat Ekrem Koçu, 1934.

O.M.Y. : 19 Mayıs Yolu, İbrahim Talî Öngören, Yeni Sabah, 19.5.1945.

O.S.P.S.V.G.C. : Osmanoğullarının Son Padişahı Sultan Vahideddin Gurbet Cehenneminde, Tarık Mümtaz Göztepe, 1968.

O.S.P.S.V.M.G. : Osmanoğullarının Son Padişahı Sultan Vahideddin Mütâreke Gayyasında, Tarık Mümtaz Göztepe, 1969.

O.S.S.G. : Osmanlı Sarayının Son Günleri, Lütfi (Simavi) Bey, 1972.

O.S.S.H. : 30 Senelik Siyasî Hâtıralarımın Üçüncü ve Son Cildi

(1918-1922), Galip Kemalî Söylemezoğlu, 1953.

O.T.P. : Osmanlı Tarihinin Panoraması, Reşad Ekrem Koçu, 1964.

O.Y.K. : On Beşinci Yıl Kitabı, 1938.

O.Y.S. : 10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası, Fahrettin Altay, 1970.

Ö.A.A. : Özalp, Atatürk'ü Anlatıyor, (Kâzım Özalp'ın Hatıraları), Millîyet gazetesi, 10.XI.1969 - 27.XI.1969.

Ö.A.Ö.M. : Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları, Sadi Borak, 1980.

Ö.H. : Öğrenci Hareketleri, Muammer Taylak, 1969.

R.A. : Resimli Amasya (Tarih, Coğrafya, Salname, Klavuz ve Kazalar), Hazırlayan: Ahmet Demiray, 1954.

R.B. : Rauf Bey, Erberk İnam, 1965.

R.G. : Resmî Gazete.

R.O.H. : Rauf Orbay'ın Hâtıraları, Rauf Orbay, Yakın Tarihimiz Dergisi, Sayı: 1-52, 1962-1963.

R.P.H. : Reşit Paşa'nın Hatıraları, Neşreden: Cevdet R. Yularkıran, 1939.

S.A.A. : Sınıf Arkadaşım Atatürk, Ali Fuat Cebesoy, 1967.

S.A.P.H. : Hayat Mücadeleleri (Selâhattin Adil Paşa'nın Hatıraları), 1982.

S.C.F. : Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Fesh Edildi?, Ali Fethi Okyar, 1987.

S.F.H. : Serbest Fırka Hatıraları, Ahmet Ağaoğlu, 1969.

S.G. : Savarona'yı Gezerken, Cemaleddin Bildik, Akşam gazetesi 11.6.1950-24.6.1950.

S.G.A. : Son Günlerinde Atatürk, Dr. Asım Arar'ın Hatıraları, 1958.

S.H.I. : Siyasî Hatıralar, I. Kısım, Ali Fuat Cebesoy, 1957.

S.H.II. : Siyasî Hatıralar, II. Kısım, Ali Fuat Cebesoy, 1960.

S.İ.Y. : Samsun İl Yıllığı, 1971.

Siyasal T. : Siyasal Tarih (1789-1950), Coşkun Üçok, 1967.

Siyasî T. : Siyasî Tarih (1789-1960), Fahir H. Armaoğlu, 1964.

Siyasî Ta. : Siyasî Tarih, A. Şükrü Esmer, 1944.

S.K. : Sivas Kongresi, Vehbi Cem Aşkun, 1963.

S. Kongresi : Sivas Kongresi, Mahmut Goloğlu, 1969.

S.K.T. : Sivas Kongresi Tutanakları, Uluğ İğdemir, 1969.

S.L. : Sevres'den Lausanne'a, Nejat Göyünç, 1982.

S.N.D. : Son Nöbet Defteri, Özel Şahingiray, 1955.

S.O.M.M.F.V.İ. : Son Osmanlı Meclis-i Mebusanında "Felâh-ı Vatan İttifakı", Tülây Duran, 1972.

S.P. : Son Posta gazetesi.

S.S. : Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri (1924), Ankara 1925.

S.T. : Samsun Tarihi, Ali Sarcan, 1966.

S.Y.K.S. : Siyasî Yönleriyle Kurtuluş Savaşı, Naşit H.Uluğ, 1973.

Ş.S.İ. : Şeyh Sait İsyanı, Behçet Cemal, 1955.

T. : Tan gazetesi.

T.IV : Tarih IV (Türkiye Cumhuriyeti), Haz: Türk Tarihi Tetkik Ce-

miyeti, 1931.

T.A. : Tekirdağ'da Atatürk, Aydın Oy, 1965.

T.A.E.T. : Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi, Şevket Aziz Kansu, 1940.

T.A.İ. : Türk'ün Ateşle İmtihanı, Halide Edip-Adıvar, 1962.

T.A.İ.Y.K. : Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927), Bilâl N.Şimşir, 1977.

T.A.M.K.I. : Tek Adam Mustafa Kemal, Birinci cilt, Şevket Süreyya Aydemir, 1969.

T.A.M.K.II : Tek Adam Mustafa Kemal, İkinci cilt, Şevket Süreyya Aydemir, 1971.

T.A.M.K.III : Tek Adam Mustafa Kemal, Üçüncü cilt, Şevket Süreyya Aydemir, 1969.

T.A.M.K.B.B. : Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959), Akdes Nimet Kurat, 1959.

T.A.S.İ.A.Ç. : Türk-Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri, İsmail Soysal, 1977.

T.A.T.D.T.G. : Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, Ahmet Mumcu, 1971.

T.B.M.M. : Türkiye Büyük Millet Meclisi, Haz: Sacit Karaibrahimoğlu, 1968.

T.B.M.M. Albümü : "Dönem I" (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25 inci Dönümünü Anış), 1945.

T.B.T. : Türk Basın Tarihi (1919-1965 Cumhuriyet Dönemi), Fuat Süreyya Oral, İkinci Kitap, 1968.

T. Bugüne : Tarihten Bugüne, Afetinan, 1970.

T.B.Y. : Türkiye'de Beş Yıl, Liman von Sanders Çeviren: M. Şevki Yazman, 1968.

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti (1923), Mahmut Goloğlu, 1971.

T.C.M.B. : Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, İlhan Tekeli-Selim İlkin, 1981.

T.C.T. : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965), Enver Ziya Karal, 1973.

T.C.Ta. : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Ergün Aybars, 1984.

T.D.D.S. : Türkiye Devletinin Dış Piyasası, Yusuf Hikmet Bayur, 1938.

T.D.İ. : Türk Dili İçin, Sadri Maksudi (Arsal), 1930.

T.D.M.İ.B.S.A. : Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Andlaşmaları, İsmail Soysal, 1965.

T.D.P.E.Y.K.S. : Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Kurtuluş Savaşımız (1919-1922), 1973.

T.D.T. : Türk Devrim Tarihi, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, 1971.

T.G.T. : Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın, Enver Behnan Şapolyo, 1969.

T.H.K.İ. : Trablusgarp'ta Hürriyete Karşı İsyan; Afetinan, 1944.

T.İ.H.c.I : Türk İstiklâl Harbi, I. cilt, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1962.

T.İ.H.c.II, ks. I : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), I. kısım, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1963.

T.İ.H.c.II, ks.II : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 2. Kısım, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1965.

T.İ.H.c.II, ks.III : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 3. Kısım; T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1966.

T.İ.H.c.II, ks.IV : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 4. Kısım, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, 1974.

T.İ.H.c.II,ks.V,kp.I : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 5. Kısım, I. Kitap; T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi, 1972.

T.İ.H.c.II,ks.V,kp.II : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 5. Kısım, 2. Kitap, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1973.

T.İ.H.c.II,ks.6,kp.I : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 6. Kısım, I. Kitap, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1967.

T.İ.H.c.II,ks.6,kp.II : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 6. Kısım, 2. Kitap, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1968.

T.İ.H.c.II,ks.6,kp.III : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 6. Kısım, III. Kitap, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1969.

T.İ.H.c.II,ks.6,kp.IV : Türk İstiklâl Harbi, II. cilt (Batı Cephesi), 6. Kısım, IV. Kitap, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1969.

T.İ.H.c.III : Türk İstiklâl Harbi, III. cilt (Doğu Cephesi), T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1965.

T.İ.H.c.IV : Türk İstiklâl Harbi, IV. cilt (Güney Cephesi), T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1966.

T.İ.H.c.V : Türk İstiklâl Harbi, V. cilt (Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı), T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1964.

T.İ.H.c.VI : Türk İstiklâl Harbi, VI. cilt (İç Ayaklanmalar), T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, 1964.

T.İ.H.c.VII : Türk İstiklâl Harbi, VII. cilt, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, 1975.

T.İ.H.K. : Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı, 1972.

T.İ.İ. : Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926), Ömer Kürkçüoğlu, 1978.

T.İ.K. : Türkiye İktisat Kongresi (1923-İzmir), A.Gündüz Ökçün, 1968.

T.İ.T. : Türk İnkılâp Tarihi ve Büyük Harpten Sonra Avrupa, Samih Nafiz Tansu, 1938.

T.İ.T.K.I : Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi (1918-1923), I. cilt, Gotthard Jaeschke, Çev.: Niyazi Recep Aksu, 1939.

T.İ.T.K.II : Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi (29.10.1923-1.1.1930), II. cilt, Gotthard Jaeschke, Çev.: Niyazi Recep Aksu, 1941.

T.K. : Tarihte Kütahya, Hamza Güner, 1961.

T.K.S. : Askerî, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı,

Fahri Belen, 1973.

T.K.S.K. : Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (Mondros'tan Mudanya'ya Kadar), Gotthard Jaeschke, 1970.

T.Me. : Tarihî Mektuplar, Yayınlayan: Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin gazetesi 15.X.1944 - 2.IV.1945.

T,M.M.I : Trakya'da Millî Mücadele, I. cilt, Tevfik Bıyıklıoğlu, 1955.

T.M.T.V. : Türkiye Maarif Tarihi (Beşinci cilt), Osman Ergin, 1943.

T.R.İ.T. : Türk-Rus İlişkileri Tarihi, Ali Kemal Meram, 1969.

T.S. : Türkiye Sanayii "Devlet İşletmeleri", cilt: I, Hüsamettin Toros, 1954.

T.S.D.II : Türkiye'de Siyasî Dernekler II, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü neşriyatı, 1950.

T.Se. : Tarihin Sesi, Sayı: 1 (24.4.1962).

T.S.K.F. : Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Fethî Tevetoğlu, 1967.

T.S.P. : Türkiye'de Siyasî Partiler (1859-1952), Tarık Z. Tunaya, 1952.

T.S.T.C.H.P.M. : Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii, cilt: I, Fahir Giritlioğlu, 1965.

T.T.A. : Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, Hikmet Çevik, 1949.

T.T.O.M.A.R. : Türkiye'nin Taraf Olduğu Milletlerarası Andlaşmalar Rehberi (1920-1961); A.Gündüz Ökçün, 1962.

Türk D.T. : Türk Devrim Tarihi, Hamza Eroğlu, 1972.

Türk D.T.D. : Türk Devrim Tarihi Dersleri (1919-1938); Yılmaz Altuğ, 1973.

T.V. : Tarih Vesikaları Dergisi.

U. : Ulus gazetesi.

U.A.S.G. : Ulu Atamızın Son Günleri, Anlatan: Mim Kemal Öke, Yazan: Niyazi Ahmet Okan, 1939.

U.B. : Unutulmuş Belgeler, Enver Ziya Karal, 1967.

U.B.S.B.D. : Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler, Yücel Özkaya, 1987.

U.İ.Y. : Uşak İl Yıllığı, 1967.

U.S.T. : Ulusal Savaşta Tokat, Halis Asarkaya, 1936.

Ü.D.B.A. : Üç Devirde Bir Adam, Fethi Okyar, Yayıma Hazırlayan: Cemal Kutay, 1980.

Ü.M. : Üçüncü Meşrutiyet (1920), Mahmut Goloğlu, 1970.

Ünaydın : Hâtıralar (Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşundan ilk Kurultay'a kadar), 1943.

V. : Vakıt gazetesi.

V.H. : Vatan Hizmetinde, Yusuf Kemal Tengirşenk, 1967.

V.İ.M.B. : Vatandaş İçin Medenî Bilgiler, I. Kitap, Afet (İnan), Devlet Matbaası, 1933.

V.K.S. : Vahdettin'in Kaçışı ve Sonu, Bilâl N.Şimşir, Cumhuriyet gazetesi, 26.XI.1973 - 29.XI.1973.

V. ve H. : Vatan ve Hürriyet, Afetinan, 1937.

V. ve H.İ.T. : Vatan ve Hürriyet İttihat ve Terakki, Hüsrev Sami Kızıldo-

ğan, 1937.

V.Y. : Vatan Yolunda, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1958.

Y. : Yarın gazetesi.

Y.A.A. : Yakınlarının Ağzından Atatürk, Salâhaddin Güngör, 1944.

Y.B.B.G. : Yanlış Bilinen Bir Gün, Ali Muhlis Tümtürk, 1966.

Y.H. : Yükselen Hilâl (Dünkü, Bugünkü ve Yarınki Türkiye) Dr. Ernest Jackh, Çeviren: Perihan Kuturman, 1946.

Y.İ. : Yeni İstanbul gazetesi.

Y.S. : Yeni Sabah gazetesi.

Y.T. : "Yakın Tarihimiz" dergisi, 1962.

Yu. : Yurdumuz, Havzalı Zübeyroğlu M.Fuat, 1925.

Z. : Zaman gazetesi.

Z.C. : Zabıt Cerideleri (Türkiye Büyük Millet Meclisi).

Z.G.S.S. : Belgelerin Işığı Altında Ziya Gökalp'ın Son Saatleri ve Atatürk'ün Yakın İlgisi, Mehmet Önder, 1987.

Z.K.H. : Zabit ve Kumandan ile Hasbıhal, Mustafa Kemal (Atatürk), Ruşen Eşref Ünaydın'ın giriş yazısıyla, 1956.

DOĞUMUNDAN ÖLÜMÜNE KADAR

KAYNAKÇALI ATATÜRK GÜNLÜĞÜ

— 1881 —

1881 : Atatürk'ün, Selânik'te Kocakasım Mahallesi, Islahhane Caddesindeki üç katlı pembe evde dünyaya gelişi (*). (Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi (**), annesi Zübeyde Hanım (***), dır) *(K.A.M.M.T., s.17-23; İ.A., s.719; A.A.K., s.51; A.H.E., s.7; K.A., s.72; Borak, s.11-12; A.Bi., s.13; A.Y., s.3; A.Y.A., s.5; A.A.S., s.7).*

— 1886 —

1886 : Atatürk'ün Selânik'te ilk öğrenimine başlaması (Küçük Mustafa, ilk öğreniminę bir süre annesinin arzusuna uyarak Hafız Mehmet Efendi'nin mahalle mektebinde devam etti; fakat çok geçmeden babasının isteği ile çağdaş eğitim yapan Şemsi Efendi Mektebi'ne geçti ve ilkokulu burada bitirdi. Şemsi Efendi, yeni öğrencisinin yeteneklerini ve zekâsını takdir ettiğinden, küçük Mustafa'nın kendi okulunda bulunmasından son derece memnundu. Ali Rıza Efendi de oğluyla yakından ilgileniyor, onun çağdaş eğitim içinde yetişmesinden büyük mutluluk duyuyordu. Küçük Mustafa, bu okulda okurken bir süre sonra babası öldü; artık kendisinin yetiştirilmesi görevi, büyük Türk kadını Zübeyde Hanıma düşmüştü. *İ.A., s.719; A.H.E., s.8; Borak, s.12; A.Y., s.3).*

(*) Atatürk'ün doğduğu ev, bugün Selânik'te Apostolu Pavlu sokağında 71 numaralı ev olup, Türkiye Konsolosluğu'nun bahçe sınırları içindedir ve müze haline getirilmiştir. Ali Rıza Efendi, bu evi Atatürk'ün doğumundan birkaç yıl önce kiralamış, son yıllarını burada geçirmişti. O zamanlar evin karşısında, yetimler için açılmış Mithat Paşa Sanayi Mektebi bulunuyordu ve bu okul, ıslahhane olarak anılıyordu. Ali Rıza Efendinin ölümünden sonra, Zübeyde hanım, çocuklarıyla beraber bu evin bitişiğindeki daha küçük bir eve taşınmıştı. Atatürk 1907 yılında Selânik'e atanınca, doğduğu ve ilk çocukluğunu geçirdiği eski evi satın alarak, annesi ve kız kardeşi ile tekrar buraya yerleştiler. Onun Selânik'ten ayrılmasından sonra annesi ve kız kardeşi, bir süre daha bu evde oturmuşlar, ancak Mart 1915'de ayrılarak İstanbul'a gelmişlerdir. Bu ev daha sonra Lozan Antlaşmasına göre Yunan Hükümetine geçmiş, Yunanlı bir aileye satılmıştı. Selânik Belediyesi 29 Ekim 1933 tarihinde aldığı bir kararla 4 Kasım 1933 de evin dış duvarına -Atatürkle ilişkisini göstermek üzere- bir hatıra levhası koydu. 12 Şubat 1937 tarihinde ise evi, sahibinden satın alarak Atatürk'e armağan etti *(A.E.A.M., s.4).*

(**) Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi 1839 yılında doğmuştu. Ailesi, Selânik'in yerlilerindendi; uzak dedeleri Vidin'den ayrılarak Serez'de yerleşmişler, oradan da Selânik'e gelmişlerdi. Ali Rıza Efendi 32 yaşlarında iken 1871 yılında Zübeyde Hanım'la evlendi. Uzun süre gümrük memurluğu yapan Ali Rıza Efendi, daha sonra memuriyeti bırakarak dükkân açmış, kereste ticareti ile meşgul olmuştu. 1888 yılında 49 yaşlarında iken öldü.

(***) Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım 1857 yılında doğmuş, çocukluğu ve ilk gençlik yılları Langaza'da geçmişti. Âilesi, soy olarak Anadolu'dan Rumeli'ye geçmiş yörüklerdendi ve Varyemez oğulları olarak tanınıyordu. Zübeyde Hanım 14 yaşlarında iken 1871 yılında Ali Rıza Efendi ile evlendi. Ailenin, Atatürk'ün doğumundan evvel Fatma, Ahmet ve Ömer adlı üç çocukları dünyaya gelmişse de bunlar hastalık nedeniyle ölmüşlerdi. Atatürk'ün en küçük kardeşi Naciye de genç kız iken ölmüştü. Bu suretle ailenin Mustafa ve Makbule olmak üzere iki çocukları hayatta kaldı. Zübeyde Hanım 66 yıllık bir ömür sürerek 1923 yılında öldü.

— 1888 —

1888 : Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi'nin ölümü (Ali Rıza Efendi öldüğü zaman küçük Mustafa'nın isimleri Makbule ve Naciye olmak üzere kendisinden küçük iki kız kardeşi bulunuyordu. Bu sıralarda küçük Mustafa yedi, Makbule bir yaşını henüz doldurmuştu; Naciye ise kırk günlüktü. Ali Rıza Efendi'nin ölümü üzerine, Zübeyde Hanım üç çocuğu ile bir süre Selânik yakınlarındaki Rapla çiftliğinde subaşılık yapan kardeşi Hüseyin Efendi'nin yanına yerleşti. Çiftlik hayatı nedeniyle küçük Mustafa'nın öğrenimi ister istemez bir süre aksamıştı. Fakat çok geçmeden Selânik'e dönen Mustafa, halasının yanında, bıraktığı yerden öğrenimine devam etti. *B.K.A., Y.İ., 12.1.1953-14.1.1953; A.H.E., s.8., K.A.M.M.T., s.21).*

— 1893 —

1893 : Atatürk'ün Selânik Askerî Rüştiyesi'ne girişi (Küçük Mustafa, Şemsi Efendi İlkokulundan sonra bir süre Selânik Mülkiye Rüştiyesi'ne devam etti ise de Kaymak Hafız adlı matematik öğretmeninin kendisine haksız yere sopa ile vurması üzerine aynı yıl bu okuldan ayrıldı ve kendi istek ve kararı ile Askerî Rüştiye'ye başvurarak öğrenimine burada devam etti. Mustafa bu okulu gerçekten sevmişti. Arkadaşları arasında zekâsı ve üstün yetenekleri ile kısa zamanda kendisini gösterdi ve öğretmenlerinin sevgisini kazandı. Bu okulda matematik öğretmenliği yapan Yüzbaşı Mustafa Efendi, genç öğrencisinin üstün yetenekleri ve zekâsı karşısında onu, sınıftaki diğer Mustafalardan ayırt etmek üzere adının sonuna "Kemal" ismini ilâve etti. Artık genç öğrenci, Mustafa Kemal olmuştu *(B.K.A., Y.İ., 14.2.1953; K.A.M.M.T., s.37; A.A.K.. s.51; İ.A., s.719; A.H.E., s.8; K.A., s.867; A.Y., s.4).*

— 1896 —

1896 : Atatürk'ün Manastır Askerî İdadisi'ne girişi (Atatürk, Selânik Askerî Rüştiyesi'ni bitirdikten sonra 1896 yılında Manastır Askerî İdadisi'ne girdi. Burada -Bursa Askerî İdadisi'nden gelen- Ömer Naci ile de arkadaşlık etti. İlerde ünlü bir hatip olarak tanınacak olan bu kişi, Mustafa Kemal'in hitabet ve edebiyat sevgisinde etkin rol oynadı. Genç Mustafa Kemal, askerî öğreniminin yanısıra yabancı dil öğrenimini de ihmal etmiyor; yazları izinli olarak Selânik'e döndüğü zaman Fransızca dersleri alıyordu. *A.A.K., s.51; S.A.A., s.8; H.T.M.K., s.39; A.H.E., s.9; K.A., s.867; Borak, s.21).*

— 1898 —

Kasım 1898 : Atatürk'ün Manastır Askerî İdadisi'nden ikincilikle mezun oluşu *(S.A.A., s.9; Borak, s.21; A.Y.A., s.7)*

— 1899 —

13 Mart 1899 : Atatürk'ün İstanbul'da Harp Okulu'nun Piyade sınıfına yazılışı (Genç Mustafa Kemal, Manastır Askerî İdadisi'ni bitirdikten sonra İstanbul'a gelerek Harp Okulu'na girdi ve 3 senelik başarılı bir öğrenimden sonra bu okulu bitirerek Harp Akademisi'ne devam etti. *K.A.M.M.T., s.48, 617; İ.A., s.719; S.A.A., s.13; H.T.M.K., s.39; K.A., s.867; Borak, s.27; A.Y., s.5).* Bu tarihi, bazı kaynaklar 14 Mart 1899 olarak göstermektedir : *A.H.E., s.9; A.A.K., s.51; A.Y.A., s.7; A.Bi., s.13; K.A.B.K.Ö. s.97).*

— 1902 —

10 Şubat 1902 : Atatürk'ün teğmen rütbesiyle Harp Okulu'nu bitirişi ve öğrenimine Harp Akademisi'nde devam etmesi *(K.A.M.M.T., s.53, 617; Borak, s.38; A.Bi., s.13.* Bazı kaynaklar bu tarihi, gün ve ay belirtmeksizin 1902 olarak vermişlerdir: *İ.A., s.720; S.A.A., s.38; K.A., s.867; A.Y.A., s.7. Bu tarih, K.A.B.K.Ö., s.97'de 2 Ekim 1902 olarak gösterilmiştir).*

— 1903 —

1903 : Atatürk'ün Harp Akademisi'nin ikinci sınıfına geçişi ve üsteğmen oluşu *(A.A.K., s.51; A.H.E., s.12; A.Bi., s.13).*

— 1905 —

11 Ocak 1905 : Atatürk'ün Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle Harp Akademisi'nden mezun oluşu *(K.A.M.M.T., s.56,617; İ.A., s.720; K.A., s.867; Borak, s.46; A.Bi., s.13; A.Y., s.8; A.Y.A., s.7; A.A.S., s.8; A.N.M., s.175.* Bazı kaynaklar bu tarihi Aralık 1904 olarak göstermektedir: *Erden, s.9; S.A.A., s.70; A.H.E. s.10,11; A.H.H., T. 14.6.1949; A.A.K., s.51).* Atatürk, Harp Okulu'nda ve Harp Akademisi'nde de zekâsı, yetenekleri ve üstün kişiliği ile kendisini arkadaşlarına ve hocalarına tanıtmış, onların içten sevgi ve saygısını kazanmıştı. Askerlik derslerine büyük ilgisi yanında matematiğe, edebiyata ve güzel söz söylemeye karşı da merakı ve eğilimi vardı. Harbiye'de ve Harp Akademisi'nde, memleket ve millet davaları ile ilgilenmesi, düşüncelerini cesaretle ifadeden çekinmemesi sebebiyle aydın ve inkılâpçı bir subay olarak tanınmıştı. Devir istibdat idaresi idi ve bu davranışları aleyhine olabilirdi; ancak çevresince gerçekten çok sevilişi, düşüncelerinde samimi

oluşu, onun herhangi bir tertibe kurban gitmesini önlemişti. Bununla beraber Harp Akademisi'nden mezuniyetini izleyen günlerde istibdat ve padişahlık rejimi aleyhindeki düşünceleri ve durumu, şüphe çekerek kısa bir süre İstanbul'da tutuklu kaldı; sonra Suriye bölgesine, Şam'a atandı. Kâzım Özalp hatıralarında, Atatürk'ün tutuklanma sebebini şöyle açıklamaktadır: "Atatürk, Harp Akademisi'nin üçüncü sınıfında iken arkadaşları arasında bir yardım sandığı kurdular. Arkadaşlarından ihtiyacı olanlara az bir faizle sandık'tan para verirlerdi. Sınıflarından bir hafiye, menfaat temin etmek amacıyla Jön Türkler'e yardım için bir sandık kurulduğunu jurnal etmiş. Hemen tahkikat başladı. Sandık dağıtıldı. Bu esnada Atatürk, öğrenimini bitirmiş, kurmay yüzbaşı olmuştu. Bu sandık işinde önayak olduğu zannıyla Harbiye Nezareti'nde Bekir Ağa bölüğü'ne götürüldü ve oradan Beşinci Ordu'ya atama ile Şam'a gönderildi" *(Ö.A.A., Milliyet 10.XI.1969).*

5 Şubat 1905 : Atatürk'ün -kurmaylık stajı için- Şam'da 5. Ordu emrine atanması (Burada 30. Süvari Alayı'nda göreve başlamıştır. *A.A.K., s.52; S.A.A., s.85; K.A., s.867; Borak, s.53; A.Y. s.9) (Bazı kaynaklarda Atatürk'ün Şam'a atanma tarihi, Harp Okulu'nu bitiriş tarihi ile birleştirilerek 11 Ocak 1905 gösterilmiştir: K.A.B.K.Ö., s.97).*

10 Şubat 1905 : Atatürk'ün Şam'a gitmek üzere İstanbul'dan hareketi *(Ata ve İ, s.34).*

11 Mart 1905 : Atatürk'ün Şam'da staj yapmakta olduğu süvari alayıyla beraber Dürzî harekâtını bastırmak üzere Havran'a gidişi (Atatürk burada 4 ay kalarak tekrar Şam'a dönmüştür) *(A.İ.M.İ.H. R., s.340,344; V. ve H., s.289,297).*

Temmuz 1905 : Atatürk'ün Dürzî harekâtı'nın bastırılmasını takiben Havran' dan Şam'a dönüşü *(A.İ.M.İ.H.R., s.340).*

Ekim 1905 : Atatürk'ün Şam'da bazı arkadaşları ile gizli olarak "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kuruşu. Atatürk Şam'da 5. Ordu'nun emrinde kaldığı üç yıl içinde Suriye'nin hemen her yerini görevle dolaşmış, memleket idaresindeki aksaklıkları, ordunun eğitim ve öğretimindeki eksiklikleri daha da yakından görmüştü. Atatürk, burada Dr. Mustafa (Cantekin), Müfit (Özdeş) ve diğer bazı arkadaşlarıyla gizli olarak "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"ni kurdu. Bu arkadaşlarıyla beraber Beyrut, Yafa ve Kudüs'te kurdukları cemiyeti genişletti. Bir ara Yafa'dan gizli olarak Selânik'e geçerek burada da "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin bir şubesini açtı ve Yafa'ya döndü. Atatürk Yafa'dan sonra bir süre daha Şam'da kalarak kıta stajını tamamladı. *(K.A.M.M.T., s.78, 89, 617; V. ve H., s.297,*

298; M.T., s.605, 610; V. ve H.İ.T., s.619, 622, İ.A., s.720; A.A.K., s.52; S.A.A., s.90, 91; A.H.E., s.16; K.A., s.77; Borak, s.58; S.A.A., s.95; A.Y., s.9, 11; A.Y.A., s.8). (Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Şam'da kuruluş tarihi hemen bütün kaynaklarda Ekim 1906 olarak gösterilmiştir. Oysaki Faik Reşit Unat'ın araştırması bu tarihin Ekim 1905 olması gerektiğini göstermektedir. Biz de olayların seyrini göz önüne alarak bu son tarihi benimsemiş bulunuyoruz. A.İ.M.İ.H.R., s.344).

— 1906 —

Nisan 1906 : Atatürk'ün Yafa'dan, Mısır-Yunanistan yoluyla Selânik'e gelişi, burada da bir kısım arkadaşlarıyla gizli olarak Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin bir şubesini açışı *(A.İ.M.İ.H.R., s.345; A.S.A.K., s.263).* (Atatürk, Selânik'e gelişini takiben Ömer Naci, Hüsrev Sami (Kızıldoğan), Hakkı Baha (Pars), Mustafa Necip gibi yakın arkadaşlarıyla Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin şubesini faaliyete geçirmiş, dört ay kadar burada kalışını takiben tekrar Yafa'ya dönmüştür).

Temmuz 1906 : Selânik'te gizli olarak açılan Vatan ve Hürriyet Cemiyeti şubesinin, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne katılarak faaliyetini bu cemiyet içinde sürdürmesi *(A.İ.M.İ.H.R., s.344).*

25 Aralık 1906 : Atatürk'e Suriye bölgesindeki üstün hizmetleri nedeniyle Beşinci Rütbeden Mecidî Nişanı verilmesi *(A.Y.A., s.9; K.A.B.K.Ö., s.97; İ.M.T.T., s.80; A.N.M., s.45, 175). (Bu tarih. A.H.E., s.359'da 25 Ocak 1908 olarak gösterilmiştir).*

— 1907 —

20 Haziran 1907 : Atatürk'ün kolağası (kıdemli yüzbaşı) oluşu ve Şam'daki Ordunun Kurmay Başkanlığında bir göreve getirilişi *(İ.A., s.721; A.A.K., s.52; S.A.A., s.63; A.H.E., s.23; K.A., s.867; Borak, s.62; A.Bi., s.13; A.S.A.K., s.263; A.Y., s.12; A.Y.A., s.9; K.A.B.K.Ö., s.98; A.N.M., s.175).*

27 Eylül 1907 : Selânik'te gizli olarak faaliyette bulunan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşme kararı (Doktor Nazım, 1907 yılı Eylülünde Paris'ten gizlice Selânik'e gelerek buradaki Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurucuları ile iki cemiyetin birleşmesi hususunda bir anlaşma yapmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu tarihten itibaren Rumeli'nin her tarafına yayılarak kuvvetli örgüt oluşturmuştur. *A.İ.M.İ.H.R., s.339, 345; S.A.A., s.113; A.H.E., s.20; V. ve H.İ.T., s.624-625; İ.Ç., s.24-31).*

13 Ekim 1907 : Atatürk'ün Şam'dan, merkezi Manastır'da bulunan 3. Ordu Karargâhına atanması *(A.H.E., s.23; A.S.A.K., s.263; A.Bi., s.13.* Bu tarih bazı kaynaklarda Eylül 1907 olarak gösterilmiştir: *Erden, s.9; İ.A., s.721; S.A.A., s.111; K.A., s.867; Bo-*

rak, s.62, 295; A.Y., s.12; A.A.K., s.52). (Atatürk, bu atama üzerine 3. Ordu Karargâhının Selânik'teki Kurmay Şubesi'nde çalışmak üzere Selânik'e geldi. Bu sıralarda Selânik'teki "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti" şubesi'nin kurucularını da içine almış olan "İttihat ve Terakki Cemiyeti" faaliyet halinde idi. Mustafa Kemal de bu cemiyete dahil olarak Selânik'te hizmet görmeye başladı. Memleketin istibdat idaresinden kurtarılması, yapılacak yenilikler onun da baş düşüncesiydi. Aynı şubede çalışan Fethi (Okyar) Bey ile yakın arkadaşlığı da bu devreye rastladı).

29 Ekim 1907 : Atatürk'ün Selânik'te gizli olarak kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye oluşu *(A.İ.M.İ.H.R., s.343; A.S.A.K., s.264).*

— 1908 —

Ocak 1908 : Atatürk'ün Selânik civarında Sedes çiftliği etrafında yapılan askerî manevraya katılması *(A.S.A.H.A H., s.600).*

23 Şubat 1908 : Atatürk'ün General Litzmann'dan çevirdiği "Takımın Muharebe Talimi" adlı -askerî eğitimle ilgili- kitabın Selânik'te yayımlanması *(A.A.D.E., s.9; K.A., s.59).* Bu kitabın basım tarihi bazı kaynaklarda 1909 gösterilmiştir: *Erden, s.11; K.A.M.M.T., s.617; İ.A., s.721; A.H.E., s.29; A.Y., s.20).*

22 Haziran 1908 : Atatürk'e, Üçüncü Ordu Karargâhı'nın Selânik şubesindeki görevinin yanısıra Üsküp-Selânik arasında demiryolu müfettişliği (Doğu Demiryolu Müfettişliği) görevinin de verilmesi *(A.A.K., s.52; A.H.E., s.23; K.A., s.867; Borak, s.63; A.Bi., s.13; A.N.M., s.175).*

22 Temmuz 1908 : Atatürk'ün Selânik'ten Üsküp'e gelişi, gece İttihat ve Terakki Cemiyeti Üsküp şubesinin toplantısında bulunuşu *(A.D.İ.H., Akşam 16.XI.1938).*

23 Temmuz 1908 : İkinci Meşrutiyet'in ilânı *(K.A.M.M.T., s.617; İ.A., s.721; s.A.A., s.133; Borak, s.64; A.S.A.K., s.265; İ. ve T., s.33, 36; J.T.İ.T., s.77; A.Y., s.13; A.K.D.D.A.Y., s.7; A.Y.A., s.9; A.Bi., s.17).* (Rumeli'de büyük faaliyet gösteren "İttihat ve Terakki Cemiyeti" aylardan beri Abdülhamit'i, 1876 Anayasasını yeniden yürürlüğe koymaya ve kapatılan Meclis-i Mebusan'ı tekrar toplantıya çağırmaya zorluyordu. "İttihat ve Terakki Cemiyeti"nin bu girişimleri nihayet II. Meşrutiyetin ilânına uzandı. II. Meşrutiyet ilk defa Manastır'da ilân edilmiş, bunu aynı gün Rumeli'nin diğer şehirlerinde de ilân izlemişti. Haberlerin İstanbul'a ulaşması üzerine Padişah Abdülhamit de 23/24 Temmuz gecesi Meşrutiyeti resmen ilân mecburiyetinde kaldı. İkinci Meşrutiyet ilân edildiği zaman Mustafa Kemal, Kolağası rütbesiyle Selânik'te askerî görevini sürdürmekte, bir yandan da "İttihat ve Terakki Cemiyeti" içinde

çalışarak İstanbul'daki siyasî gelişmeleri yakından izlemekte idi. Ancak o, II. Meşrutiyet gibi büyük bir inkılâbı takiben yapılanları kâfi görmüyor, bu fırsattan yararlanılarak memlekette daha büyük ve daha köklü değişikliklerin gerçekleştirilmesi gereğine inanıyordu; fakat kendisinin görüşleri, "İttihat ve Terakki Cemiyeti" ileri gelenlerinin görüş ve düşüncelerine uymadı. Buna rağmen fikirleriyle zamanın söz sahibi kişilerini uyarmaktan da çekinmiyordu).

: Atatürk'ün sabah Üsküp'ten hareketle Selânik'e dönüşü *(A.D.İ.H., Akşam 16.XI.1938).*

Ağustos 1908 : Atatürk'ün, Avusturya-Macaristan hükûmeti'nin Bosna, Hersek bölgesine asker yığması üzerine bu girişimler hakkında bilgi edinmek üzere gizlice Bosna'ya gönderilmesi *(A.H.E., s.30'da bu tarih, Kasım 1908 olarak gösterilmiştir. Atatürk'ün Eylül 1908 sonunda Trablusgarp'a geldiği ve Ocak 1909 başında tekrar Selânik'e döndüğü kesin olduğuna göre, söz konusu tarihin Ağustos 1908 olabileceği düşünülmektedir).*

20 Eylül 1908 : Atatürk'ün Trablusgarp'a gitmek üzere Selânik'ten İstanbul'a hareketi (İstanbul'dan da deniz yoluyla Trablusgarp'a geçmiştir). *(Atatürk'ün Selânik'ten ayrılış tarihi kesin değildir; olayların seyrine göre bu tarihin 18-20 Eylül 1908 tarihleri arasına düşmesi gerekmektedir).*

Eylül sonu 1908 : Atatürk'ün Trablusgarp'a gelişi *(A.D.İ.A.B., s.596; M.K.L.İ.Z., s.83, 85; T.H.K.İ., s.387, 396; A.Y., s.13).* (Trablusgarp'ta II. Meşrutiyete karşı halk arasında bazı şeyhlerin önayak olmasıyla ayaklanmaya benzer bir hazırlık olmuştu. Bazı kişiler, tutukluları tahrik ederek genel af çıkarılmasını istiyor, Osmanlı Devleti'nin atadığı idarecilere karşı tepki gösteriyorlardı. Temmuz sonu ve Ağustos ayı bu gösterilerle geçmişti. Atatürk, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez Komitesi tarafından kendisine verilen görev üzerine Selânik'ten İstanbul'a, buradan da deniz yoluyla Trablusgarp'a geçti. Askerî ve siyasî bazı girişimlerde bulunarak bölgedeki huzursuzluğun giderilmesinde büyük rol oynadı; ordunun ve devlet otoritesinin bölgede hakim olmasını sağladı. Durumun normale dönüşünü takiben tekrar Selânik'e döndü. (Atatürk'ün Trablusgarp'a geliş tarihinin 1908 yılı Eylül sonuna rastladığı, gerek Trablusgarp'ta bulunan İngiltere, Fransa ve İtalyan konsoloslarının gerekse Bingazi'deki İngiliz konsolosunun, Atatürk'ün temas ve faaliyetleriyle ilgili olarak memleketlerine gönderdikleri raporlarla kesinlik kazanmaktadır. *A.D.İ.A.B., s.593, 597; M.K.L.İ.Z., s.83, 96) (Bu tarihin A.H.E., s.31; K.A., s.81; A.K.D.D.A.Y., s.14; A.Y.A., s.9;'da Aralık 1908 olarak gösterilişi yanlıştır). (Borak, s.76, 77'de bu tarihi bir yıl ileriye ala-*

rak 22 Eylül 1909 olarak göstermiştir).

3 Ekim 1908 : Trablusgarp'taki Fransız Konsolosu A.Alrick'in Fransız Dışişleri Bakanlığı'na raporu: "Muhtemelen Selânik İttihat ve Terakki Komitesi üyesi olan bir Türk subayı, bir kaç günden beri bu civarda olup bitenler ve kişiler hakkında soruşturma yapmaktadır. Kendisinin daha şimdiden birçok yüksek memur ve eşrafı anayasaya ve onun başlıca ilkelerine sadakat yemini yapmaya davet ettiği, hürriyet ilkesi konusunda dindaşlarının menfi davranışıyla veya hiç değilse bazı tereddütleriyle karşılaştığı söylenmektedir *"(A.D.İ.A.B., s.593).*

6 Ekim 1908 : Girit Meclisi'nin, Girit adasının Yunanistan'a katıldığını ilân etmesi *(B.S.S.E.K., s.459) (Bu tarih İ. ve T., s.54'de 5 Ekim 1908 olarak gösterilmiştir).*

11 Ekim 1908 : Trablusgarp'taki Fransız Konsolosu A.Alrick'in, Fransa Dışişleri Bakanlığı'na -Atatürk'le görüşmesine dair- raporu: "...Selânik İttihat ve Terakki Komitesi üyesi Yüzbaşı Kemal Bey İngiliz ve İtalyan meslektaşlarımı olduğu gibi, beni de ziyaret etti. Kendisinin ziyaretini iade ile bir görüşme yaptım" *(A.D.İ.A.B., s.594).*

18 Ekim 1908 : Selânik'te İttihat ve Terakki Birinci Büyük Kongresi'nin toplanışı *(J.T.İ.T., s.150; A.D.İ.A.B., s.596)* (İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1911 yılı da dahil olmak üzere yıllık genel kongrelerini Selânik'te yapmış, 1912 yılından itibaren bu kongreler, Genel Merkez'in İstanbul'a alınması sebebiyle İstanbul'da yapılmıştır. *J.T.İ.T., S.154).*

19 Ekim 1908 : Atatürk'ün Trablusgarp'ta güvenliği temin ettikten sonra buradan Bingazi'ye hareketi (Atatürk Bingazi'de de bir süre kalmış, bu arada bir kısım kuvvetlerle, II. Meşrutiyet'e isyan halinde olan aşiret reisi Şeyh Mansur'un evini sararak şeyhi teslim olma zorunluğunda bırakmış ve bölgede devlet otoritesini sağlamıştır. *M.K.L.İ.Z., s.93, 94; T.H.K.İ., s.396-401).*

29 Ekim 1908 : Atatürk'ün Bingazi'den, Hanya'da yayımlanan İstikbal gazetesine mektubu: "Millet fertleri arasında bölücülüğü değil, birlik ve beraberliği temine, birbirlerine intikam duygularını yaratmaya değil, karanlık istibdat devrinin kiri olan fena hislerin kalplerden atılmasına yarayacak yararlı makaleler yayımlanmasına gayret edilse gazetenizin şerefi yükselir, hizmeti faydalı olur. ...Gazetelerimizde ahlâkımıza yükseklik, hislerimize temizlik ve mâneviyatımıza kuvvet verecek makalelere yer verilmesini görmek isteriz." *(Borak, s.78, 79). (Borak bu mektubun tarihini 29.10.1909 olarak göstermiştir).*

17 Aralık 1908 : II. Meşrutiyet'i takiben Meclis-i Mebusan'ın yeniden toplanışı *(İ.Ö.T.K.IV, s.368; İ. ve T., s.61, 62; A.D.İ.A.B., s.596).*

— 1909 —

Ocak başı 1909 : Atatürk'ün Bingazi'den Selânik'e dönüşü *(A.H.E., s.31; S.A.A., s.145; A.K.D.D.A.Y., s.15).*

13 Ocak 1909 : Atatürk'ün Üçüncü Ordu Selânik II. Redif Tümeni Kurmay Başkanlığına getirilişi *(A.H.E., s.34; K.A., s.83, 867. Bu tarih, Borak, s.80, 297'de 13 Ocak 1910 gösterilmiştir).*

26 Şubat 1909 : Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile antlaşma imzalaması (Bu antlaşma ile Bosna-Hersek Avusturya'ya bırakılmıştır. *Borak, s.70; İ.O.T.K.IV, s.367).*

13 Nisan 1909 : İstanbul'da İkinci Meşrutiyet'e karşı -avcı taburlarının ayaklanmasıyla- büyük isyan çıkması (31 Mart İsyanı) *(İ.A., s.721; A.A.K., s.53; S.A.A., s.147; A.H.E., s.34; K.A., s.85; Borak, s.71; A.S.A.K., s.267; A.Y., s.15; İ. ve T., s.79, 80; J.T.İ.T., s.125-130; A.K.D.D.A.Y., s.7; A.Y.A., s.9).* Avcı taburları, Meşrutiyetin korunması amacıyla Rumeli'den İstanbul'a gönderilmiş birliklerdi. Bunlar, gericiler tarafından aldatılarak 13 Nisan 1909 sabahı "Şeriat isteriz!" sözleriyle Meşrutiyet aleyhine ayaklandılar. İsyanın elebaşıları, Meşrutiyetçi tanınan bazı milletvekillerini ve subayları öldürdüler *(Ö.A.A., Milliyet 10.XI.1969).*

14 Nisan 1909 : Atatürk'ün İstanbul'daki olaylar üzerine Selânik II. Redif Tümeni Komutanı Hüseyin Hüsnü Paşa ve III. Ordu Komutanı Mahmut Şevket Paşa ile görüşerek "Yapılacak tek şeyin İstanbul'a kuvvet sevki olduğunu" söylemesi *(A.H.E., s.35).*

15/16 Nisan 1909 : Atatürk'ün Hüseyin Hüsnü Paşa komutasındaki Hareket Ordusuyla -bu ordunun Kurmay Başkanı olarak- Selânik'ten İstanbul'a hareketi *(S.A.A., s.150; K.A., s.91; A.S.A.K., s.267, 268).* (Selânik'ten yürüyüşe geçen Hareket Ordusu Hüseyin Hüsnü Paşa'nın komutasında idi. Ancak bu ordu İstanbul yakınlarında Hadımköy'e geldiği zaman Mahmut Şevket Paşa, komutayı ele alacağını bildirdi ve Selânik'ten hareketle 22 Nisan 1909 günü Hadımköy'e geldi. Komutadaki bu değişiklikle Kurmay Başkanlığına da Binbaşı Enver Bey getirilmişti. Hareket Ordusu 24 Nisan 1909 günü Mahmut Şevket Paşa'nın komutasında İstanbul'a girdi *A.H.E., s.39, 40; K.A., s.91-93; Borak, s.73, 74; A.S.A.K., s.267, 268; A.K.D.D.A.Y., s.14).*

19 Nisan 1909 : Atatürk'ün, Hareket Ordusuyla beraber Hadımköy'e gelişi *(A.H.E., s.35; Borak, s.74; A.K.D.D.A.Y., s.9).* (Bugün, Mahmut Şevket Paşa'nın komutayı ele almak üzere Selânik'ten hareket edeceği bildirilmiş, bu emir üzerine Hareket Ordusu 20-21-22 Nisan günlerini Hadımköy'de geçirmişti. *A.H.E., s.39, 40; K.A., s.91, 92).*

: İstanbul'a yaklaşan Hareket Ordusu'nun halka bildirgesi "... Millet, yıllardan beri zulüm yapan istibdat kuvvetini parçalayarak meşrutiyet hükûmetini kurdu." (Bu bildirgeyi Atatürk yazmış, Hareket Ordusu Komutanı Hüseyin Hüsnü Paşa imzalamıştır. *A.K.D.D.A.Y., s.10; A.H.E., s.35, 37; S.A.A., s.150; Borak, s.74).*

21 Nisan 1909 : Hareket Ordusu'nun Mustafa Kemal imzasıyla 1 sayılı emri: "Hareket Ordusu görevini yalnız askeri yönden yapacaktır. Politik konular ve bu konuda İstanbul ile görüşme yapmak şimdilik görev dışıdır" *(A.K.D.D.A.Y., s.9).*

22 Nisan 1909 : Hadımköy'e gelen Mahmut Şevket Paşa'nın Hareket Ordusu Komutanlığını fiilen üzerine alışı *(S.A.A., s.150; A.H.E., s.40; A.K.D.D.A.Y.; s.14).*

24 Nisan 1909 : Hareket Ordusunun Mahmut Şevket Paşa komutasında İstanbul'a girişi ve İstanbul'da sıkıyönetim ilânı *(S.A.A., s.151; K.A., s.91, 92; Borak, s.74; İ. ve T., s.85; J.T.İ.T., s.132, 134).*

25 Nisan 1909 : Hareket Ordusu Komutanı Mahmut Şevket Paşa'nın bildirisi: "...Hareket Ordusunun İttihat ve Terakki ile bir ilgisi yoktur" *(A.H.E., s.40; A.K.D.D.A.Y., s.14).*

27 Nisan 1909 : Ayan ve Mebusan Meclislerinin müşterek toplantısında alınan karar gereğince fetva ile İkinci Abdülhamit'in tahtan indirilerek yerine V. Mehmet (Reşat)'in padişah yapılması *(S.A.A., s.46, 151; A.H.E., s.40; Borak, s.75; İ. ve T., s.85; J.T.İ.T., s.134).*

30 Nisan 1909 : 13 Nisan (31 Mart) isyanının bastırılarak asayişin sağlanması ile askeri harekâtın son bulması ve harekâta katılan birliklerin garnizonlarına ve kışlalarına dönmeye başlaması *(A.K.D.D.A.Y., s.14).*

15 Mayıs 1909 : Atatürk'ün rahatsızlığı sebebiyle İstanbul'da Gülhane Hastanesine yatışı (3 günlük bir tedaviyi takiben 18 Mayıs 1909 tarihinde hastaneden çıkmıştır. *H.T.D.A.A., Klasör: 57, Dosya: 10, Fihrist: 10-47).*

20 Mayıs 1909 : Atatürk'ün İstanbul'dan Selânik'e hareketi.

22 Mayıs 1909 : Atatürk'ün İstanbul'dan Selânik'e dönüşü *(H.T.D.A.A., Klasör: 57; Dosya: 10, Fihrist: 10-47). (Bu tarih Ata ve İ., s.36'de 16 Mayıs 1909 olarak gösterilmiştir).*

Ağustos 1909 : Atatürk'ün, Makedonya'da Vardar ırmağı havzasında · Mareşal Von der Goltz'un da izlediği-askerî tatbikata katılması (Bu tatbikatta Atatürk'ün hazırladığı plan uygulanmış ve Mareşal'ın takdirini kazanmıştır. *K.M.Y.O., s.507-509; A.H.E., s.41, 42; K.A., s.94; A.Y., s.18, 19).*

30 Ağustos 1909 : Atatürk'ün -kolağası rütbesiyle- Cumalı Karargâhı'ndaki as-

kerî manevra'ya katılışı *(A.A.D.E., Cumalı Ordugâhı, s.3; Borak, s.75).* (Tatbikatı denetlemek üzere giden 3. Ordu Kurmay Başkanı Ali Rıza Paşa'nın yanında bulunmuştur. *A.A.D.E., Cumalı Ordugâhı, s.3; K.A.M.M.T., s.618; S.A.A., s.153).*

8 Eylül 1909 : Cumalı Karargâhı'ndaki askerî manevranın sona erişi ve Atatürk'ün Cumalı'dan ayrılışı *(A.A.D.E., s.3; Borak, s.75).*

22 Eylül 1909 : Selânik'te "İttihat ve Terakki Cemiyeti 2. Büyük Kongresi' nin toplanışı, bu Kongre'ye Trablusgarp delegesi olarak katılmış olan Atatürk'ün bir konuşma yaparak ordunun siyasetten çekilmesi gereğini savunması: "...Ordumuzun içinde bulunan Cemiyet arkadaşlarımız, politikada devam etmek istiyorlarsa, ordudan çıkmalı ve Cemiyetimizin halk içindeki teşkilâtı arasına girmelidirler. Bu suretle gün bile kaybına meydan vermeyerek, ordumuz politikadan uzaklaşmalıdır. Ve ordu içinde kalacak dostlarımız da, artık politika ile meşgul olmamalı ve bütün gayretlerini ordumuzun kuvvetlenmesine çevirmelidirler. Cemiyetimiz de bir an önce, teşkilatımızı, halkın içinde genişleterek milletimize dayanan siyasî bir parti haline gelmelidir." (Atatürk, II. Meşrutiyet'i takiben ordunun "İttihat ve Terakki Cemiyeti" ile sıkı alâkasının ve siyasete karışmasının tehlikelerini sezinlemeye başlamış, bu görüşlerini kongrede açıkca dile getirmişti. Fakat Cemiyetin önde gelenleri onun bu görüşlerini paylaşmadılar. Mustafa Kemal de kendisini Cemiyetten uzak tutarak doğrudan doğruya askerî vazifesine verdi. "İttihat ve Terakki Cemiyeti" ile anlaşmazlığı ve aralarının açılması böyle başladı. *Gö., s.218; A.H.E., s.43, 44; K.A., s.93; A.A.K., s.53; A.S.A.K., s.269, 270). (İttihat ve Terakki Cemiyeti 2. Büyük Kongresi' nin tarihi, J.T.İ.T., S.147, 148'de Eylül-Ekim 1909 olarak gösterilmiştir).*

5 Kasım 1909 : Atatürk'ün Selânik II. Redif Tümeni Kurmay Başkanlığından tekrar Üçüncü Ordu Karargâhı'na atanması *(K.A., s.867; A.K.D.D.A.Y., s.14; A.N.M., s.175).* Kâzım Özalp hatıralarında, bu atamanın 31 Mart (13 Nisan) 1909 olayından birkaç ay sonra olduğunu belirtmektedir. *(Ö.A.A., Milliyet 11.XI.1969).*

1909 : Atatürk'ün "Cumalı Ordugâhı" adlı kitabının Selânik'te yayımlanması *(A.A.D.E., s.9; I.A., s.722; K.A., s.59; S.A.A., s.54).* (Bu küçük kitap, 30 Ağustos - 8 Eylül 1909 arasında Cumalı Karargâhı'nda yapılan askerî manevra esnasında tutulan not ve krokilerden oluşmuştur).

— 1910 —

Mayıs 1910 : Atatürk'ün, Arnavutluk'ta çıkan isyanı bastırmak üzere düzenlenen harekâtta Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'

nın yanında yer alışı *(Bu tarih K.A.M.M.T., s.101, 618'de 1910, Borak, s.80'de 1 Nisan 1910, K.A., s.868'de Ekim 1910, A.H.E., s.47, Erden, s.11, A.A.K., s.53-54'de Mart 1911 olarak gösterilmiştir).* (Bu harekât'ta bulunan Kâzım (Özalp), konu ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: "Otuzbir Mart (13 Nisan) vakasından birkaç ay sonra biz Rumeli'ye döndük. Atatürk, 3. Ordu Kurmayı'na memur edildi. Bu sıralarda Arnavutluk'ta büyük bir isyan çıktı. Oraya gönderilen bir tümen asker, isyanı bastırmaya muvaffak olamadı. Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa bizzat tedip kuvvetlerinin başında bulunmaya karar vererek Selânik'e geldi. Atatürk beni, Nuri Conker'i, Kara Vasıf, Şükrü Naili, Aziz ve Bahattin Beyleri karargâhına aldı. Her taraftan hazırlanan kuvvetlerle Arnavutluk'a hareket ettik. Bir ay içerisinde isyan bastırıldı ve Arnavut halkın elindeki bütün silâhlar toplatıldı." *Ö.A.A., Milliyet 11.X1.1969).*

28 Haziran 1910 : Atatürk'ün Makedonya'da 3. Ordu Kurmay Başkanı Ali Rıza Paşa idaresinde yapılan kurmay tatbikatına katılması (Bu Manevra 31 Temmuz 1910 gününe kadar devam etmiş; tatbikat sonunda Ali Rıza Paşa adına Atatürk tarafından bir kritik hazırlanmıştır). *(Borak, s.81, 90; A.S.A.H.A.H., s.600).*

6 Eylül 1910 : Atatürk'ün Selânik'te Üçüncü Ordu Subay Talimgâhı Komutanlığına atanması *(A.Bi., s.14; A.A.S., s.157; A.N.M., s.175. Bu tarih Erden, s.11'de 6 Eylül 1909, K.A., s.868'de 4 Eylül 1910, A.H.E., s.47'de 6 Haziran 1910 olarak verilmiştir).* (Bu olay esnasında Selânik'te bulunan Behiç Erkin hatıralarında, Atatürk'ün isteği ile olan bu atamanın orduca önerilmesine rağmen, rütbesinin küçüklüğü gerekçe gösterilerek yerine getirilmediğini, komutanlığa bir Alman yarbayının gönderildiğini ifade etmektedir. *A.S.A.H.H., s.600).*

Eylül 1910 : Atatürk'ün orduyu temsilen, Pikardi manevralarını izleme amacıyla Fransa'ya gönderilişi *(Bu tarih, K.A.M.M.T., S.618; İ.A., s.722; A.A.K., s.53; A.Y.A., s.10, 11; Ü.D.B.A., s.127; A.Y., s.22'de ay verilmeksizin 1910 olarak gösterilmektedir. A.H.E., s.47'de 1910 sonları, K.A., s.94'de ise 1910 güzü olara ifade edilmiştir).*

1 Kasım 1910 : Atatürk'ün Üçüncü Ordu Subay Talimgâhı Komutanlığından tekrar Üçüncü Ordu Karargâhı'na atanması *(A.H.E., s.47; A.Bi., s.14. Bu tarih, K.A., s.94 ve A.N.M., s.175'de Ekim 1910 olarak gösterilmiştir).*

— 1911 —

15 Ocak 1911 : Atatürk'ün, 3. Ordu Karargâhı'ndaki görevinden alınarak kısa bir süre 5. Kolordu Karargâhı'nda, daha sonra yine Selânik'te bulunan 38. Piyade Alayı'nda görevlendirilmesi

(A.H.E., s.47; A.Bi., s.14. Bu tarih bazı kaynaklarda gün belirtmeksizin Ocak 1911 olarak gösterilmiştir: *K.A., s.95, 868; A.N.M., s.175).* (Olayların seyri esnasında Selânik'te bulunan Behiç Erkin ve Cevat Abbas Gürer hatıralarında Atatürk'ün 38. Piyade Alayı'ndaki görevinin Komutan Vekilliği olduğunu kaydetmektedirler. *A.S.A.H.A.H., s.600; A.H.Y.H., Yeni Sabah 20.2.1941).*

19 Nisan 1911 : Atatürk'ün 5. Kolordu'nun Selânik-Kılkış arasında yaptığı manevralara -kolağası rütbesiyle- katılması (Manevra 20 Nisan 1911 akşamı sona ermiştir). *(A.A.D.E., Tâbiye Tatbikat Seyahatı, s.7).*

27 Ağustos 1911 : Atatürk'ün, Harbiye Nezareti tarafından -geçici olarak- Trablusgarp Tümeni Kurmay Başkanlığı'na atanması *(A.H.E., s.48; Borak, s.92).*

13 Eylül 1911 : Atatürk'ün, -geçici olarak Trablusgarp Tümeni Kurmay Başkanlığı'na atanmasını takiben- Harbiye Nezareti tarafından İstanbul'a çağrılması *(K.A.M.M.T., s.618; İ.A., s.722; A.H.E., s.48, A.Y., s.22. Bu tarih A.Bi., s.14'de 27 Eylül 1911 olarak gösterilmiştir).*

24 Eylül 1911 : Atatürk'ün İstanbul'dan Selânik'te bulunan Salih (Bozok) Bey'e mektubu; "Genelkurmay 1. Şube'ye memur edildim. Orduyu, memleketi kurtarmak için çok fedakârane çalışmak lâzım. Başka çare yok! ...İstanbul muhiti pek pis, herkes kişisel çıkarından başka bir şey düşünmüyor!" *(H.A.Y., s.153).*

29 Eylül 1911 : İtalyanların Trablusgarp'ta Osmanlı Devletine harp ilânı *(A.H.E., s.46, 49; K.A., s.97; Borak, s.92; A.K.D.D.A.Y., s.15; İ. ve T., s.161).* (İtalyanlar 28/29 Eylül 1911 tarihinden itibaren Trablusgarp'a çıkarma yapmaya ve tüm kıyı şehirlerini bombalamaya başlamışlardı. 3 ve 4 Ekim 1911'de Tobruk'a, 5 Ekim 1911'de Trablus'a 16, Ekim 1911'de Derne'ye, 16 Ekim 1911'de Homs'a ve 19 Ekim 1911'de Bingazi'ye çıkarma yaparak bu şehirleri işgal ettiler *K.A., s.98; A.Y.A., s.13).*

5 Ekim 1911 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Selânik'te Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "...Birinci Şube'ye devam ediyorum. Mümkünse annemi görüp müteselli et!" *(H.A.Y., s.154).*

15 Ekim 1911 : Atatürk'ün, Trablusgarp'a gönüllü gitmek üzere -Gazeteci Mustafa Şerif kimliği ile- bir kısım arkadaşları (Ömer Naci, Sapancalı Hakkı, Yakup Cemil v.s.) ile İstanbul'dan ayrılışı *(K.A., s.98; Borak, s.92; A.Y.A., s.14; O.İ.H. ve K.M.K., s.53; H.A.Y., s.155; M.K.İ.S., s.188).*

17 Ekim 1911 : Atatürk'ün İskenderiye'ye giderken vapur'dan Fuat (Bulca)'ya mektubu: "15 Ekim'de İstanbul'dan hareket ettim. Lüzum ve fayda görürsem seni ve daha bazı arkadaşları da

isteyeceğim. ...Vatanı kurtarmak için şimdiye kadar olduğundan ziyade gayret ve fedakârlık zorunludur" *(H.A.Y., s.155).*

21 Ekim 1911 : Atatürk'ün İstanbul'dan İskenderiye'ye gelişi *(Borak, s.93) (Bu tarihin, A.H.E., s.50'de 16 Ekim 1911 olarak gösterilişi yanlıştır).*

23 Ekim 1911 : Atatürk'ün İskenderiye'den Trablusgarp'a hareketi *(Borak, s.93)* (Atatürk, yolda hastalanması üzerine tekrar İskenderiye'ye dönerek 15 gün kadar hastane'de tedavi gördükten sonra 29 Kasım 1911 günü yeniden Trablusgarp'a hareket etmiştir. 15 Ekim 1911'de İstanbul'dan beraber hareket eden arkadaşları ise yollarına devam etmişlerdir).

7 Kasım 1911 : Nuri (Conker)'in İstanbul'dan Selânik'te bulunan Salih (Bozok)'a mektubu: "Pazar günü buraya geldim. Beni Mustafa Kemal yazmış" *(H.A.Y., s.157).*

12 Kasım 1911 : Nuri (Conker)'in İstanbul'dan vapurla İskenderiye'ye gelişi *(H.A.Y., s.158).*

15 Kasım 1911 : Atatürk'ün İskenderiye'den -Şerif takma adıyla- Selânik'te Salih (Bozok)'a mektubu: "...Ben seyahatin bir noktasında tedavi için İskenderiye'ye geldim. İyileşmek üzereyim. Birkaç gün sonra tekrar yola çıkacağım" *(H.A.Y., s.160).*

: Nuri (Conker)'in İskenderiye'den, Selânik'te Salih (Bozok)'a mektubu: "...Burada bir hemşehri daha bulduk: Bizim Şerif (Mustafa Kemal). Kendisinin evvelce buralara geldiğini biliyordum; fakat burada kalacağını tahmin etmiyordum. Kendisi burada hastalanmış, yolculuğa devama muvaffak olamayarak hastaneye yatmış. Şimdi tedavi olunmaktadır. Kendisini gördüm. Hastalığı ehemmiyetsizdir. Üç, dört güne kadar çıkacaktır. Beraber seyahat edeceğiz" *(H.A.Y., s.158-159).*

21 Kasım 1911 : İstanbul'da Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın kuruluşu *(A.S.A.K., s.273; İ. ve T., s.171).*

27 Kasım 1911 : Atatürk'ün binbaşılığa yükselişi *(K.A.M.M.T., s.108, 618; A.H.E., s.51; K.A., s.868; Borak, s.93; A.A.K., s.54; A.Y.A., s.15; A.Y., s.25; O.İ.H. ve K.M.K., s.56; A.A.S., s.8; K.A.B.K.Ö., s.98; A.N.M., s.176).*

28 Kasım 1911 : Atatürk'ün, İskenderiye'den -Şerif takma adıyla- Selânik'te Salih (Bozok)'a mektubu: "Yolculuğun ilk devresini savdık. Şimdi ikinci yolculuğa çıkıyoruz. ...Bizim valide acaba ne haldedir?" *(H.A.Y., s.160).*

29 Kasım 1911 : Atatürk ve arkadaşları (Nuri "Conker", Fuat "Bulca" v.s.)'nın İskenderiye'den Trablusgarp'a hareketi *(H.A.Y., s.161).* (Atatürk ve arkadaşları İskenderiye'den trenle Ebülhaccac istasyonu'na, oradan da 1 Aralık 1911 günü hareketle 8 günlük

bir yolculuktan sonra Bingazi toprağına geçmişlerdir).

8 Aralık 1911 : Atatürk ve arkadaşlarının Mısır sınırını geçerek Bingazi toprağına geçişleri *(A.H.E., s.50; Borak, s.94; H.A.Y., s.161).* (Atatürk, burada Tobruk Bölgesi komutanı Ethem Paşa'nın Kurmay Başkanı olarak göreve başlamıştır. *A.A.K., s.54; O.İ.H. ve K.M.K., s.54; A.Y.A., s.14).*

12 Aralık 1911 : Atatürk ve arkadaşlarının Defne (Resuldefne)'ye gelişi *(H.A.Y., s.162-163).*

14 Aralık 1911 : Nuri (Conker)'in Defne'den Selânik'te Salih (Bozok)'a mektubu: "...Mustafa Kemal, Fuat beraber olarak çadırdayız. Mektup hepimizdendir" *(H.A.Y., s.164).*

15 Aralık 1911 : Atatürk ve arkadaşlarının Defne'den Tobruk'a hareketi *(H.A.Y., s.163).*

16 Aralık 1911 : Atatürk ve arkadaşlarının Defne'den Tobruk'a gelişi *(H.A.Y., s.163).*

19 Aralık 1911 : Atatürk'ün -Ethem Paşa'nın yerine- Tobruk Bölgesi Komutanlığına getirilişi *(A.Y.A., s.15; O.I.H. ve K.M.K., s.56).*

22 Aralık 1911 : Atatürk komutasındaki yerli kuvvetlerin Tobruk bölgesinde İtalyanlara baskın şeklinde taarruzu ve düşmana ağır zayiat verdirilmesi *(Erden, s.12; A.A.K., s.54; A.H.E., s.50; K.A., s.99; Borak, s.94; A.Y.A., s.16; İ.O.İ.H. ve K.M.K., s.97-99, 208; M.K.İ.S., s.190).*

30 Aralık 1911 : Atatürk'ün Derne'ye gelişi ve Derne Doğu Kolu Komutanlığı'nı üzerine alışı *(M.K.İ.S., s.190, 193). (Bu tarih, O.İ.H. ve K.M.K, s.30-31, 208'de 22 Aralık 1911 olarak verilmiş, A.A.K., s.54; K.A., s.100, A.H.E., s.50; A.Y.A., s.16, A.N.M., s.176'da ise ay belirtmeksizin 1912 olarak gösterilmiştir).*

1911 : Atatürk'ün, "Tâbiye Tatbikat Seyahatı" adlı kitabının Selânik'te yayımlanması *(A.A.D.E., s.8; K.A., s.59).* (Bu küçük kitap, 5. Kolordu'nun 19-20 Nisan 1911 günleri yaptığı ve Atatürk'ün de kolağası rütbesiyle katıldığı bir askerî tatbikatın not ve krokilerinden oluşmuştur).

— 1912 —

16/17 Ocak 1912 : Atatürk komutasındaki yerli kuvvetlerin Derne'de İtalyanlara karşı baskın şeklinde taarruzu *(K.A., s.100; Borak, s.95; O.İ.H. ve K.M.K., s.171-174, 208; M.K.İ.S., s.190).*

18 Ocak 1912 : Atatürk'ün Derne'de Hilâliahmer (Kızılay) Hastanesine yatışı (Bir ay tedavi gördükten sonra çıkmıştır) *(O.İ.H. ve K.M.K., s.280-281).*

3 Mart 1912 : Derne bölgesindeki yerel kuvvetlerin İtalyanlara baskın şeklinde taarruzu, şiddetli çarpışmalar olması ve Atatürk'ün ko-

muta ettiği Doğu Kolu'nun taarruzu karşısında düşmanın bozguna uğrayarak ağır zayiat verişi *(O.İ.H. ve K.M.K., s.179-181, 209).*

6 Mart 1912 : Atatürk'ün Derne Komutanlığı'na atanması *(M.K.İ.S., s.190, 193). (Bu tarih K.A., s.868 ve A.N.M., s.176'da 12 Mart 1912 olarak gösterilmiştir).*

2 Nisan 1912 : Atatürk'ün Derne'den Selânik'te bulunan Binbaşı Behiç (Erkin) Bey'e -İtalyan kuvvetleri karşısında 3 Mart 1912 günü kazanılan başarı hakkında- mektubu *(A.So., V. 8.X.1947 A.S.A.H.A.H., s.600; Ö.A.Ö.M., s.46-47).*

8/9 Mayıs 1912 : Atatürk'ün Derne'de Aynımansur Karargâhı'ndan, Selânik'te Salih (Bozok)'a mektubu: "...Biz vatana borçlu olduğumuz fedâkarlık derecelerini düşündükçe bugüne kadar yapılan hizmeti pek değersiz buluyoruz. Vicdanımızdan gelen bir ses, bize vatanın bu sıcak ve samimi ufuklarını tamamen temizlemedikçe, gemilerimizin Tombruk, Derne, Bingazi ve Trablusgarp limanlarında tekrar demir atmış olduğunu görmedikçe vazifemizi bitirmiş sayılamayacağımızı ihtar ediyor! ...Vatan mutlaka selâmet bulacak, millet mutlaka mesut olacaktır. Çünkü kendi selâmetini, kendi saadetini memleketin ve milletin selâmet ve saadeti için feda edebilen vatan evlâtları çoktur" *(H.A.Y., s.164-165).*

22 Mayıs 1912 : Atatürk'ün, Derne'de Aynımansur karargâhı'ndan Kerim Bey (Abdülkerim Paşa)'e mektubu: "...İstanbul'dan hareket tarihimiz olan 15 Ekim 1911'den bugüne kadar geçen 7-8 ay içinde size ancak bir iki ve pek kısa mektup göndermiştim. Bunların elinize geçip geçmediğini bilmiyorum" *O.İ.H. ve K.M.K., S.207-210).*

Mayıs 1912 : İstanbul'da bir kısım subayların "Halaskâr Zabitan Grubu" adıyla gizli bir örgüt kurmaları *(Bu tarih İ. ve T., s.181'de Mayıs-Haziran 1912 olarak gösterilmiştir).*

2 Temmuz 1912 : Askerlerin siyasetle uğraşmasını yasaklayan kanunun Meclis-i Mebusan'da kabulü *(A.H.E., s.46; Borak, s.103; A.K.D.D.A.Y., s.17).* (Atatürk bu görüşü 22 Eylül 1909'da toplanan İttihat ve Terakki Kongresi'nde savunmuş, ancak o zaman bir sonuç alınamamıştı).

9 Temmuz 1912 : Mahmut Şevket Paşa'nın Harbiye Nazırlığından istifası *(A.H.E., s.49).*

16 Temmuz 1912 : Said Paşa'nın istifası üzerine Sadrazamlığa Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın getirilişi *(A.S.A.K., s.273-274; A.H.E., s.49).*

29 Temmuz 1912 : Atatürk'ün, Derne'den Selânik'te Binbaşı Behiç (Erkin) Bey'e mektubu: "...Askerleri siyasetle uğraşmaktan men için bir kanun maddesi yapmışlar. Ben iki yıl önce tesadüfen bulun-

duğum bir kongre'de, "Askerleri bırakınız" dediğim için gerici oldum; idama mahkûm edildim. Zaman ve olaylar, her türlü gerçekleri kanıtlar ve belirtir; fakat bazan böyle bir öldürücü darbe indirerek!" *(A.So., V.9.X.1947; A.S.A.H.A.H., s.599-560; A.H.E., s.46; Borak, s.48-49; A.K.D.D.A.Y., s.17).*

4 Ağustos 1912 : Atatürk'ün Derne Komutanı olarak günlük emri: "...Bütün subaylar ve askerî kişiler harbe katıldıkları günden bugüne kadar gözlem ve izlenimlerine dair gayet kısa ve maddî esaslara dayalı birer defter yapacaklardır. Bu defterler bir aya kadar tamamlanmalıdır" *(K.A., s.13-14; Borak, s.103; A.Y., s.26; O.İ.H. ve K.M.K., s.213-214).*

11 Eylül 1912 : İtalyanların General Reissoli komutasında takviyeli kuvvetlerle Derne üzerine üç koldan taarruzu; ancak Atatürk komutasındaki kuvvetlerin karşı taarruzuyla ilerlemelerine imkân verilmemesi *K.A., s.101-102; A.Y.A., s.17).*

15 Eylül 1912 : Salih (Bozok), Mahmut (Soydan) ve Vasıf (Çınay) Bey'lerin İstanbul'dan, Derne'de bulunan Atatürk'e, Halaskâr Zabitan Grubu'nun eylemleri hakkında bilgi veren müşterek mektupları: "...Bizim içimizde ruh ve beyin olacak bazı vücutlar var ki, onların bugün aramızda bulunmamalarını pek şiddetle hissetmekte olduğumuz içindir ki bunları yazıyoruz. Onlar da sizlersiniz. Daha doğrusu sizsiniz!" *(H.A.Y., s.167-169).*

30 Eylül 1912 : Selânik'te İttihat ve Terakki Üçüncü Büyük Kongresi'nin toplanışı *(A.S.A.K., s.274).*

8 Ekim 1912 : Karadağ'ın Osmanlı Devletine harp ilânı ile Balkan Harbi'nin başlaması *(İ.O.T.K.IV, s.388; K.A., s.106; Borak, s.107; A.A.S.K., s.275; A.K.D.D.A.Y., s.16; A.Y.A., s.18; O.İ.H. ve K.M.K., s.190)* (Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Karadağ Osmanlı Devletine karşı aralarında bir anlaşma yapmışlardı. Bu anlaşmayı kısa süre sonra 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın, 18 Ekim 1912'de Yunanistan ve Bulgaristan'ın, 20 Ekim 1912'de de Sırpların harp ilânı izledi. Osmanlı Devleti de adı geçen Balkan devletlerine savaş ilân etti *(A.K.D.D.A.Y., s.16; O.İ.H. ve K.M.K., s.190).*

15 Ekim 1912 : Osmanlı Devletinin İtalyanlarla "Ouchy Antlaşması" imzalaması (Bu antlaşma sonucu Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Bingazi'yi İtalyanlara bırakmış, buradaki Türk subay ve askerlerini geri çekmiştir. *İ.O.T.K.IV., s.395-396; K.A., s.102; A.Y.A., s.18; O.İ.H. ve K.M.K., s.194-196).*

16 Ekim 1912 : Bingazi Umum Komutanı Enver Bey'in, Atatürk'ün Balkan harbinde görev almak üzere Trablusgarp'tan ayrılma izni istediğine dair Başkomutanlık Kurmay Başkanlığına yazısı *(M.K.İ.S., s.193-194).*

24 Ekim 1912 : Atatürk'ün Derne'den İstanbul'a hareketi *(Erden, s.12; K.A., s.105; Borak, s.107; M.K.İ.S., s.191, 195; Ata ve İ., s.38; A.N.M., s.176)* (Atatürk, Derne'den ayrılışını takiben Mısır' dan geçerek Avrupa yoluyla Romanya üzerinden -Kasım ayı sonunda- İstanbul'a gelmiştir. *İ.A., s.722; A.Y., s.26).*

29 Ekim 1912 : Bulgar taarruzu üzerine Osmanlı kuvvetlerinin Çatalca önlerine çekilmesi *(A.S.A.K., s.275).*

: Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın istifası üzerine Sadrazamlığa Kâmil Paşa'nın getirilişi *(İ.O.T.K.IV, s.396).*

8 Kasım 1912 : Selânik'in Yunanlılar tarafından işgali *(Borak, s.111; A.S.A.K., s.275; İ. ve T., s.194).*

10 Kasım 1912 : Atatürk'ün Derne'den Mısır'a gelişi *(O.İ.H. ve K.M.K., s.221; M.K.İ.S., s.194-195).*

17 Kasım 1912 : Bulgarların -İstanbul'a girme amacıyla- Çatalca taarruzu, fakat yenilgiye uğramaları *(A.S.A.K., s.276; A.Y.A., s.19).*

20 Kasım 1912 : Atatürk'ün, Derne'den İstanbul'a dönüşü ve Genel Karargâh emrine verilişi *(Bu tarih, A.K.D.D.A.Y., s.17'de gün belirtilmeksizin 1912 Kasım sonu olarak gösterilmiştir).*

25 Kasım 1912 : Atatürk'ün, Gelibolu'da bulunan Bahr-i Sefîd (Akdeniz) Boğazı Kuvay-ı Mürettebesi Komutanlığı Harekât Şubesi Müdürlüğüne atanması *(Erden. s.13; İ.A., s.722; A.A.K., s.54; A.H.E., s.53; A.Y.A., s.19; K.A.B.K.Ö., s.99; A.Y., s.27. Bu tarih, K.A.M.M.T., s.618'de 20 Kasım 1912, K.A., s.106, 868, Borak, s.111, A.K.D.D.A.Y., s.17'de 21 Kasım 1912 olarak gösterilmiştir).* (Bu kuvvetin adı daha sonra Bolayır Kolordusu adını almış, Atatürk de Kurmay Başkanlığına getirilmiştir. *A.Y., s.27).*

1 Aralık 1912 : Atatürk'ün İstanbul'dan Gelibolu'ya hareketi *(Ata ve İ., s.38).*

1912 : Atatürk'ün, General Litzmann'dan çevirdiği "Bölüğün Muharebe Talimi" adlı -askerî eğitimle ilgili- kitabının İstanbul' da yayımlanması *(A.A.D.E., s.9; K.A., s.59; A.H.E., s.48; Borak, s.111).*

— 1913 —

23 Ocak 1913 : İttihatçılar tarafından Kâmil Paşa'nın Sadaret'ten uzaklaştırılarak yerine Mahmut Şevket Paşa'nın getirilmesi (Babıâli baskını) *(İ.O.T.K.IV, s.397-401; A.H.E., s.59; Borak, s.112; A.S.A.K., s.276; B.S.S.E.K., s.462; A.Y.A., s.154).*

8 Şubat 1913 : Bulgarlara karşı, Bolayır'daki kuvvetlerin taarruza geçmesi (Baskın şeklinde geliştirilen taarruz, 10. Kolordunun takviyesi geciktiğinden etkisini kaybetmiş, düşman karşısında yalnız kalan Bolayır kuvvetleri ağır kayıplar vererek Bolayır tahkimli hattının gerisine çekilmiştir. Atatürk bu harekâta Mü-

rettep Kuvvet'in Harekât Şubesi Müdürü olarak iştirak etmiştir. *A.Y.A., s.19).*

17/18 Şubat 1913 : Atatürk'ün, Harbiye Nezareti'ne ve Başkomutan Vekili Ahmet İzzet Paşa'ya Fethi (Okyar) Bey'le beraber imzalayarak sundukları Bulgarlara yapılacak taarruz ile Trakya ve Edirne'nin kurtarılması hakkında harekât planı önerisi *(B.S.S.E.K., s.462, 466-468; A.Y., s.27-30; A.Y.A., s.20, 153; Borak, s.112; Ata ve İ., s.39-40).* (Bu plân gerçekçi olmasına rağmen Harbiye Nezareti ve Başkomutanlıkça uygulanmamış, sonunda olaylar Edirne'nin düşüşüne uzanmıştır. *A.Y.A., s.20).* (Atatürk ve Fethi Bey bugün ayrı birer yazı ile -kuvvetleriyle Gelibolu'ya nakledilen- Hurşit Paşa komutasında çalışamayacakları gerekçesiyle istifalarını da bildirmişlerdir.)

19 Şubat 1913 : Başkomutan Vekili Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk ve Fethi (Okyar) Bey'in imzalarını taşıyan 17/18 Şubat 1913 tarihli raporu, görüşlerini bildiren bir yazı ile Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'ya sunması *(M.Ş.P.G.N.D., Hayat dergisi, sayı: 3, 1965; A.S.A.K., s.283-285; A.Y., s.30-32).* (Yayımlanan belgelerde Ahmet İzzet Paşa'nın mektubunun tarihi 9 Şubat 1328 (22 Şubat 1913) gösterilmiştir. Oysaki, Mahmut Şevket Paşa, günlük not defterinde bu yazıyı 6 Şubat 1328 (19 Şubat 1913) tarihinde aldığını, bu yazı üzerine 7 Şubat 1328 (20 Şubat 1913) günü Gelibolu'ya geldiğini kaydetmiştir. Bu bakımdan mektup üzerindeki 9 Şubat 1328 (22 Şubat 1913) tarihinin muhtemelen 6 Şubat 1328 (19 Şubat 1913) olabileceği düşünülmektedir).

20 Şubat 1913 : Mahmut Şevket Paşa'nın -Ahmet İzzet Paşa'nın yazısı üzerine durumu yerinde incelemek ve komuta zincirindeki anlaşmazlığı gidermek üzere- İstanbul'dan Gelibolu'ya gelişi, Bolayır'a geçerek Hurşit Paşa, Fahri Paşa, Fethi Bey, Enver Bey ve Atatürk'le görüşmesi *(M.Ş.P.G.N.D., Hayat dergisi, sayı: 3, 1965; A.S.A.K., s.286-288).*

21 Şubat 1913 : Atatürk ve Fethi (Okyar) Bey'in, Mahmut Şevket Paşa'ya müşterek mektupları: "Buradan alınacaksak, Fahri Paşa ile beraber alınmamızın en iyi çare olacağı" *(M.Ş.P.G.N.D., Hayat dergisi, sayı: 3, 1965; M.K.M.Ş.P., Cumhuriyet 5.3.1986).*

26 Mart 1913 : Edirne'nin Bulgarların eline geçişi *(A.H.E., s.58; A.Y., s.33; A.Y.A., s.20-21).*

30 Nisan 1913 : Atatürk'ün, Harbiye Nezareti'nde Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'yı ziyareti *(M.Ş.P.G.N.D., Hayat dergisi, sayı: 16, s.26).*

30 Mayıs 1913 : Osmanlı Devleti'nin Balkan devletleri ile Londra Barış Antlaşması'nı imzalaması *(İ.O.T.K.IV, s.401-402; B.S.S.E.K.,*

s.465: A.Y.A., s.21). (Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Midye-Enez hattını sınır olarak kabul etmiş, Edirne'yi Bulgaristan'a bırakmıştır).

11 Haziran 1913 : Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın suikast sonucu ölümü *(İ.O.T.K.IV, S.402; B.S.S.E.K., s.465; Borak, s.113; A.S.A.K., s.290; A.Y., s.33; A.Y.A.; s.21).*

12 Haziran 1913 : Sait Halim Paşa'nın -Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülüşü üzerine- Sadrazam oluşu *(İ.O.T.K.IV, s.402).*

21 Temmuz 1913 : Atatürk'ün Kurmay Başkanı olduğu Bolayır Kolordusu'nun Edirne'ye girişi ve Edirne'nin Bulgarlardan geri alınışı *(A.A.K., s.55; B.S.S.E.K., s.465; A.H.E., s.58; İ.O.T.K.IV, s.406-407; Borak, s.113; A.Y., s.34; A.Y.A., s.21; A.Y.E., s.17-18).* (Bolayır Kolordusu 15 Temmuz 1913'de Keşan'ı, 17 Temmuz 1913'de Enez ve İpsala'yı, 18 Temmuz 1913'de Uzunköprü'y ü Bulgarlardan kurtarışını takiben 21 Temmuz 1913 günü de Karaağaç ve Dimetoka'yı kurtararak Edirne'ye girmiştir *A.Y.E., s.17-18).*

10 Ağustos 1913 : Atatürk'ün Edirne'den ayrılışı *(A.Y.E. , s.22).*

29 Eylül 1913 : Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'la İstanbul Antlaşması'nı imzalaması *(İ.O.T.K.IV, s.407; A.H.E., s.58; A.K.D.D.A.Y., s.17; A.Y.A., s.21).* (Bu antlaşmaya göre, Edirne Osmanlı Devleti'nde kalıyor, Trakya'daki Türk sınırı Meriç nehrinin 25-30 km. kadar batısından geçiyordu. *A.Y.A., s.21).*

27 Ekim 1913 : Atatürk'ün Sofya Ataşemiliterliğine atanması *(Erden, s.12; K.A.M.M.T., s.618; İ.A., s.722; A.A.K., s.55; A.H.E., s.61; Borak, s.114; K.A., s.868; A.Bi., s.14; A.Y., s.34; A.K.D.D.A.Y., s.18; M.K.S.A.A., s.73; A.Y.A., s.22; A.A.S., s.8; K.A.B.K.Ö., s.99; A.N.M., s.176).* (Aynı Tarihte Fethi (Okyar) Bey de Sofya'ya elçi olarak atanmıştır).

Kasım başı 1913 : Atatürk'ün, ataşemiliterlik görevine başlamak üzere Sofya'ya gelişi *(Bu tarih A.K.D.D.A.Y., s.18; M.K.S.A.A., s.73'de Ekim sonu 1913, A.A.K., s.55; A.H.E., s.61'de 20 Kasım 1913 olarak gösterilmiştir. Gerçeğe en uygun tarih 1913 yılı Ekim sonu veya Kasım başı olmalıdır).* (Atatürk, Sofya'ya gelişinden kısa süre sonra Bulgaristan içinde Filibe, Plevne, Tırnova, Gabrova, Şumnu, Varna, Kızanlık ve Köstendil'i içine alan geniş bir gezi yapmıştır. Bir süre sonra manevralar sebebiyle çıktığı ikinci gezisinde de Plevne, Niğbolu ve Vidin'e uğrayarak tekrar Sofya'ya dönmüştür *M.K.A.A.O.B.F., s.46).*

5 Kasım 1913 : Atatürk'ün Sofya'dan Harbiye Nezareti'ne raporu: "Genelkurmay Başkanı General Fiçef'in, Osmanlı Genelkurmayının planlarını ve bütün stratejik yığınak hesaplarını tümüyle Alman subaylarından öğrenmiş bulunduğunu söylediği; sö-

zü edilen bilgilerin kaynağı Alman subayları, Alman kaynakları ise bu hususun gelecek için dikkatle durulacak bir sorun olarak göz önüne alınması gereği" *(M.K.S.A.A., s.72; K.A.B.K.Ö., s.99).*

6 Kasım 1913 : Atatürk'e Bingazi muharebelerinde gösterdiği liyakat ve kahramanlık nedeniyle Dördüncü Rütbeden Osmanî Nişanı verilmesi *(Borak, s.114; K.A.B.K.Ö., s.98; İ.M.T.T., s.80; A.N.M., s.176).*

14 Kasım 1913 : Osmanlı Devletinin, -Balkan Savaşı sonunda- Yunanistan'la Atina Antlaşması'nı imzalaması *(A.K.D.D.A.Y., s.17).*

16 Kasım 1913 : Atatürk'ün Sofya'dan Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "...Ekseriya sefarethane'de büromdayım ve çalışıyorum. Fethi Bey de başka bir şey yapmıyor" *(A.B.K.M., 23.XI.1954, Ö.A.Ö.M., s.64).*

6 Aralık 1913 : Atatürk'ün Sofya'dan -Bulgar ordusundaki gelişmeler hakkında- Genelkurmay Başkanlığına raporu *(A.H.A., 1975, s.73; A.K.D.D.A.Y., s.19).*

14 Aralık 1913 : General Liman von Sanders başkanlığında Alman Askerî Islah Heyeti'nin İstanbul'a gelişi (Bu heyet, Trablusgarp ve Balkan harplerinden sonra Osmanlı ordusunu düzeltmek için hükûmet tarafından davet edilmiştir. *İ.O.T.K.IV, s.407-408).*

27 Aralık 1913 : Atatürk'ün Sofya'dan Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "...İstanbul hadiseleri üzerine bana verdiğin malûmat beni çok ilgilendirdi, görüyorum ki her şeyden haberin var" *(A.B.K.M., 24.XI.1954; Ö.A.Ö.M., s.66-67).*

— 1914 —

3 Ocak 1914 : Enver Paşa'nın -Ahmet İzzet Paşa'nın yerine- Harbiye Nazırı oluşu *(İ.O.T.K.IV, s.408; A.H.E., s.61; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.21).* (Enver Paşa, Genelkurmay Başkanlığı görevini de kendi üzerine almıştır).

11 Ocak 1914 : Atatürk'e, Sofya Ataşemiliterliğine ilâveten Bükreş, Belgrat ve Çetine Ataşemiliterliklerini de yürütme görevi verilmesi *(A.A.K., s.55; A.H.E., s.62; Borak, s.115; A.Bi., s.14; A.Y.A., s.22; K.A.B.K.Ö., s.99; A.N.M., s.176).*

23 Ocak 1914 : Atatürk'ün Sofya'da Madam Hilda'ya resmini armağanı: "Hakikatlı ve pek nazik Madam Hilda'ya" *Ta.S., sayı: 1, s.31; sayı: 2, s.35; Borak, s.115; Ö.A.Ö.M., s.86).* (Hilda Christianus Atatürk'ün 1914 yılında Sofya'da villalarının bir odasında pansiyoner olarak kaldığı evin kızıdır. Atatürk bu aile ile tanışmış, sık sık sofralarında yemek yemişti. Hilda, 1961 yılında 70 yaşlarında iken Atatürk hakkında şunları söylemişti: "O, bir dâhi idi. Mustafa Kemal gibi bir kimse yeryüzüne bir

daha gelmedi. Çok enteresan, çok mühim, büyük bir insandı o!" *(Ta.S., sayı: 1, 24.4.1962).*

25 Ocak 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "...Benim ihtiraslarım var, hem de pek büyükleri; fakat bu ihtiraslar, yüksek yerler işgal etmek veya büyük paralar elde etmek gibi maddî emellerin tatminiyle ilgili değil. Ben bu ihtirasların gerçekleşmesini vatanıma büyük faydaları dokunacak, bana da likayatle yapılmış bir vazifenin canlı iç rahatlığını verecek büyük bir fikrin başarısında arıyorum. Bütün hayatımın ilkesi bu olmuştur. Ona çok genç yaşımda sahip oldum ve son nefesime kadar da onu korumaktan geri kalmayacağım" *(A.B.K.M., 22.XI.1954; Ö.A.Ö.M., s.68-69).*

10 Şubat 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Harbiye Nezareti'ne yazısı: "Sofya'ya gelişim gününden bugüne kadar ödeneklerimin düzensiz ödenmesi yüzünden, her bakımdan büyük güçlükler içinde kaldım" *(A.H.A., 1975, s.85).*

13 Şubat 1914 : Atatürk'ün -Bulgar ordusundaki gelişmeler hakkında- Genelkurmay Başkanlığına sunduğu 6 Aralık 1913 tarihli raporuna ek raporu *(A.H.A., 1975, s.71).*

16 Şubat 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Harbiye Nezareti'ne raporu: "Burada, sosyal yaşamımın da bilgi toplamama pek büyük etkisi bulunduğunu açıklamak gereksizdir. Şimdiye kadar ödeneklerimin gönderilmesindeki düzensizlik, herhangi bir otelin üçüncü katında bir odaya bağlı kalmaya ve gerekenlerle gerektiği gibi ilişkilerde bulunmaya engel olmaktadır. Bu nedenle önceki isteklerimin gözönüne alınması uygun olur" *(M.K.S.A.A., s.74).*

1 Mart 1914 : Atatürk'ün yarbaylığa yükselişi *(K.A.M.M.T., s.618; İ.A., s.722-723; A.A.K., s.55; A.H.E., s.62; K.A., s.868; A.Bi., s.13; A.Y., s.34; M.K.S.A.A., s.76; K.A.B.K.Ö., s.100; A.Y.A., s.21-22; A.N.M., s.176) (Bu tarih, Borak, s.116; 304'de 11 Mart 1914 olarak gösterilmiştir).*

6 Mart 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan -Balkan devletlerinin siyasi durumu, siyasi amaçları ve ilişkileri hakkında- Genelkurmay Başkanlığına raporu *(A.K.D.D.A.Y., s.20; A.H.A., 1975, s.97-100)*

11 Mart 1914 : Atatürk'e, Fransız Hükûmeti tarafından Şövalye Rütbesi'nden "Légion d'honneur" nişanı verilmesi *(K.A.B.K.Ö., s.100; İ.M.T.T.,s.80; A.N.M., s.176).*

13 Mart 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "Yarbaylığa yükselişim münasebetiyle yolladığınız çok sevimli tebrikler beni derinden derine duygulandırdı. Son zamanlarda Sofya, Belgrad ve Petinya Ataşemiliterliklerine atanmam üzerine son derece meşguldüm." *(A.B.K.M.,*

26.XI.1954; Ö.A.Ö.M., s.70-71).

14 Mart 1914 : Osmanlı Devleti'nin, -Balkan Savaşı sonunda- Sırbistan'la İstanbul Antlaşması'nı imzalaması *(A.K.D.D.A.Y., s.17).*

27 Mart 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Harbiye Nezareti'ne yazısı: "Bir ataşemiliterin memuriyet şerefine uygun bir yer tutabilmek ve demirbaş eşya alabilmek için Nezaretçe para gönderilmesi" *(M.K.A., s.362-363; Borak, s.117-118).* (Bu yazı üzerine Harbiye Nezareti tarafından kiralanacak evin eşya alımında kullanılmak üzere 219 Osmanlı lirası gönderilmiştir. *M.K.A., s.363-364).*

14 Nisan 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Genelkurmay Başkanlığı'na Osmanlı Devleti ile Bulgaristan ve Yunanistan'ın karşılıklı ilişkileri hakkında raporu *(A.H.A., 1975, s.107-109).*

11/12 Mayıs 1914 : Atatürk'ün Sofya'da Askerî Kulüp'te tertiplenen Kıyafet Balosu'na katılması (Atatürk bu baloya yeniçeri elbisesiyle gitmiştir. *M.K.B., Akşam 20.X.1958; Borak, s.119-123, 304, M.K.S.A.A., s.76-77).*

26 Mayıs 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Madam Corinne'e Lâtin harfleriyle Türkçe mektubu: "Dünya insanlar için bir sınav meydanıdır. İmtihan edilen insanın her soruya mutlaka pek uygun cevaplar vermesi mümkün olmayabilir. Fakat düşünmelidir ki, hüküm cevapların tümünden oluşan sonuca göre verilir" *(A.B.K.M., M.25.XI.1954; Ö.A.Ö.M., s.72-73).*

Mayıs 1914 : Atatürk'ün, Nuri (Conker)'in "Zabit ve Kumandan" adlı, konferanslardan oluşan eseri üzerine, -onunla sohbet şeklinde- "Zâbit ve Kumandanla Hasbihal" adlı kitabını yazması *(Bu kitap, bir süre gecikme ile 1918 Aralık ayında İstanbul'da yayımlanmıştır. A.A.D.E., s.9,20; K.A., s.59; Borak, s.124-125).*

14 Temmuz 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Harbiye Nezareti'ne raporu: "Bilgi toplamada para harcama zorunludur. Önemli fırsatların ortaya çıkması halinde gereği kadar paranın yanımda bulunmamış olmasıyla bu fırsat kaçırılacaktır" *(M.K.S.A.A., s.75).*

1 Ağustos 1914 : Almanya'nın Rusya'ya harp ilânı ile I. Dünya Savaşı'nın başlaması *(A.H.E., s.70; Borak, s.125; A.Y.A., s.26).* Almanya 3 Ağustos 1914 günü de Fransa'ya harp ilân etmiştir *(Borak, s.125; A.Y.A., s.26; Ç.M.B.M.A.O.R., s.108). (Bazı kaynaklar, Avusturya-Macaristan Veliahtı'nın 28 Haziran 1914'de öldürülüşünü takiben Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a harp ilânını, I. Dünya Savaşı'nın başlangıcı olarak almaktadırlar).*

2 Ağustos 1914 : Osmanlı Devleti'nin İtilâf Devletlerine karşı Almanya ile gizli anlaşma yapması: "Türk Orduları, fiilen Alman Komutanlarının emrinde olarak, Alman Genelkurmayı'nın istediği anda

harekâta katılacaktır(!)" *(İ.O.T.K.IV., s.411; A.Y.A., s.23; İ.A., s.723; Borak, s.125; B.İ.D.S.T.D.P., s.734; M.K.S.A.A., s.80; Ç.M.B.M.A.O.R., s.108).*

2/3 Ağustos 1914 : Birinci Dünya Harbi'nin başlaması üzerine Osmanlı Devletinin seferberlik ilânı *(A.H.E., s.70; B.İ.D.S.T.D.P., s.734; A.Y.A., s.26; Ç.M.B.M.A.O.R., s.108).*

4 Ağustos 1914 : Enver Paşa'nın Başkomutan Vekili oluşu *(B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.22). (Bu tarih, İ.O.T.K.IV., s.408'de Ekim 1914 olarak gösterilmiştir.)*

10 Ağustos 1914 : Enver Paşa'nın Atatürk'e telgrafı: "Talât ve Fethi beylerle görüşülmüş olduğu gibi gerek Bulgar Harbiye Nazırı'na gerekse öteki önemli askerî yetkililere, Sırbistan'a karşı kesin ve süratli hareketin önem ve gereğinin anlatılması, bu yolda telkin ve teşvikte bulunulması, bizim gerektiğinde harekete hazır olduğumuza inandırılması" *(M.K.S.A.A., s.81).*

11 Ağustos 1914 : İngiliz filosunun Çanakkale boğazı karşısında beklemeye başlaması *(Ç.M.B.M.A.D.R., s.108).* (Bu tarihten itibaren devamlı gemi takviyesi ile kuvvetlenen İngiliz filosu Boğaz'dan çıkışları da kontrol altına almaya başlamıştır).

: İngiliz takibinde olan Goeben ve Breslau isimli Alman kruvazörlerinin -Osmanlı hükûmetinin izni ile- Çanakkale boğazından geçerek Marmara denizine girişi *(İ.O.T.K.IV., s.413).*

21 Ağustos 1914 : Atatürk'ün, Enver Paşa'nın 10 Ağustos 1914 tarihli telgrafına cevabı: "Sırbistan'a hızlı bir hareketin gerekliliği, emrinize göre, telkin edilmektedir. Ancak, Bulgarların hiç olmazsa Alman-Fransız muharebe sonuçları görülmeden, Rusları gücendirmemek ve Rusların istek ve öğütleriyle tarafsızlığı korumak kararında bulundukları görülüyor" *(M.K.S.A.A., S.81).*

: Atatürk'ün Sofya'dan Harbiye Nezareti'ne Bulgaristan, Romanya, Sırbistan ve Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ile karşılıklı ilişkileri hakkında raporu *(A.H.A., 1975, s.117-118).*

Ağustos 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan İstanbul'da bulunan Doktor Tevfik Rüştü (Aras) Bey'e mektubu: "...Bu savaş çok uzun sürecektir. Ona girmekte geç kalınmaz; bundan korkup acele etmeyelim!" *(A.Y.A., s.23; A.H.E., s.66-67; A.Y., s.34; M.K.S.A.A., s.82-83).*

17 Eylül 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Dr. Tevfik Rüştü (Aras) Bey'e I. Dünya Harbi'nin seyri ve geleceği hakkında görüşlerini ve kişisel duygularını yansıtan mektubu: "...Pekâla bilirsiniz ki benim bütün hayatımda, bu ana kadar takip ettiğim gaye hiçbir vakit şahsi olmamıştır. Her ne düşünmüş ve her neye teşebbüs etmiş isem daima memleketin, milletin ve ordunun nam ve menfaatine olmuştur. Hiçbir zaman şahsımın sivril-

mesini ve üste çıkmasını gözönüne almamışımdır'' *(A.G.S.G., s.431-433; U.B., s.94-96; Ö.A.Ö.M., s.52-55).*

29 Ekim 1914 : Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Savaşı'na girişi *(İ.A., s.723; A.H.E., s.68; A.K.D.D.A.Y., s.20; A.Y., s.34).* Goeben (Yavuz) ve Breslau (Midilli) adlı Alman kruvazörleri 11 Ağustos günü -hükûmetin izni ile- Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Marmara denizine girmişlerdi. Ancak 16 Ağustos 1914 günü Osmanlı Hükûmeti, bu iki kruvazörün satın alınarak donanmaya katıldığını ilân etti. 27 Ekim 1914 günü Alman Amirali Souchon komutasında Karadenize açılan Türk-Alman filosu 29 Ekim 1914 günü de -Hükûmetin kararıyla- Sivastopol, Odesa, Kefe ve Novorossisk limanlarını bombaladı ve Rus donanmasına ateş açtı. Bu olay sonucu Osmanlı Devleti de Alman ve Avusturyalıların safında fiilen I. Dünya Savaşı'na girmiş oluyordu. 31 Ekim 1914'de Kafkas sınırını aşarak Türk ordusuna taarruza geçen Rusya da 3 Kasım 1914 tarihinde Osmanlı Devleti'ne harp ilân etti. 11 Kasım 1914'de ise Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na katıldığını ilân etti *(K.A.M.M.T., s.115; Borak, s.127; İ.O.T.K.IV., s.413-419, B.İ.D.S.T.D.P., s.735-736; A.Y.A., s.26, 27; A.A.S., s.8; A.Y., s.34; Ç.M.B.M.A.O.R., s.108).*

31 Ekim 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Fuat (Bulca)'ya evliliği nedeniyle tebrik mektubu: ''Hayat kısadır. Bunu kutlamak ve taçlandırmak için insanların genellikle makul gördükleri vasıta evliliktir'' *(H.A.Y., s.172).*

: Atatürk'ün Sofya'dan Salih (Bozok)'a -Fuat (Bulca)'nın evliliği nedeniyle- mektubu: ''Biz Fuat için lâtif ve saadetli manzaralarla evlilik hayatının taçlanmasını dua edelim'' *(H.A.Y., S.172).*

3 Kasım 1914 : İngiliz ve Fransız harp gemilerinin Boğaz girişindeki tabyaları topa tutması (Düşmanın, Çanakkale Boğazına yönelen ve Ertuğrul, Seddülbahir, Kumkale ve Orhaniye tabyalarını hedef alan bu ilk deniz taarruzu ilerki aylarda da tekrarlanacaktır. *A.Y.A., s.27; A.A.S., s.9; Ç.M.B.M.A.O.R., s.109).*

6 Kasım 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Başkomutanlık Vekâleti Genelkurmay Başkanı Yarbay İsmail Hakkı Bey'e mektubu: ''Bence, bütün harekâtımızda Bulgaristan'ı hareket etmiş görmedikçe ona karşı gereken önlemleri almakta müsamaha etmek doğru değildir. Ordumuzun Balkan Harbi'nde yüzüne sürülen namus lekelerinin silinmesi mesut zamanının doğuşunu bekleyerek gözlerinizden öperim, kardeşim'' *(A.H.A., 1975, s.123-124).*

7 Kasım 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Salih (Bozok)'a mektubu: ''...Her defasında sizi (Salih ve Fuat'ı) bütün sıcak ve samimi sevgile-

rimle gözümün önüne getirir, iç hazzı duyarım" *(H.A.Y., s.173).*

11 Kasım 1914 : Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Savaşı'na katıldığını ilân etmesi *(İ.O.T.K.IV., s.410; A.Y.A., s.27; Ç.M.B.M.A.O.R., s.108).* Olayların gelişimi için bk: 29 Ekim 1914.

14 Kasım 1914 : Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi üzerine Cihad-ı Ekber ilânı *(İ.O.T.K.IV., s.419-420; A.Y.A., s.27).*

17 Kasım 1914 : Rus donanmasının Trabzon'u bombardımanı *(İ.O.T.K.IV., s.420).*

Kasım 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Salih (Bozok)'a mektubu: "Genel durum hakkındaki görüşümü soruyorsun. Bu hususdaki görüşüm yalnız sende kalmak şartiyle yazıyorum. Ben Almanların bu harpte muzaffer olacaklarına katiyen emin değilim. Bir vazifeye atanmam için Harbiye Nazırına yazdım. Ataşemiliterlikte kalmak istemediğimi, millet ve memleketin büyük bir savaşa hazırlandığı bir sırada benim de herhangi bir kıtanın başında bulunmak istediğimi bildirdim. Henüz cevap alamadım" *(H.A.Y., s.173-175) (1914 yılı sonlarında yazılan bu mektupta ay kaydı bulunmamaktadır. Olayların akışına göre mektup tarihi muhtemelen Kasım veya Aralık olmalıdır).*

Aralık 1914 : Atatürk'ün Sofya'dan Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya mektubu: "Vatanın müdafaasına ait faal vazifelerden daha mühim ve yüce bir vazife olamaz. Arkadaşlarım muharebe cephelerinde, ateş hatlarında bulunurken ben, Sofya'da Ataşemiliterlik yapamam! Eğer birinci sınıf subay olmak liyakatinden mahrumsam, kanaatiniz bu ise, lütfen açık söyleyiniz!" (Atatürk I. Dünya Harbi'nin başlaması üzerine Başkomutanlık Vekâletine müracaat ederek cephede bir görev istemiş, kendisine "Sizin için orduda her zaman bir görev vardır. Ancak Sofya Ataşemiliterliğini daha önemli gördüğümüzden sizi orada bırakıyoruz" cevabı verilmişti. Atatürk bu cevap üzerine muhtemelen Aralık 1914'de Başkomutanlık Vekâleti'ne yukarıdaki yazıyı yazdı ve bu yazının da etkisiyle 20 Ocak 1915'de 19. Tümen Komutanlığına atandı. *K.A.M.M.T., s.117-118; A.H.E., s.68; A.Y., s.35; A.B.K.M., 22.XI.1954).*

— 1915 —

20 Ocak 1915 : Atatürk'ün, -Esat (Bülkat) Paşa komutasındaki- 3. Kolordu'ya bağlı olarak Tekirdağ'da teşkil edilecek 19. Tümen Komutanlığına atanması *(A.M.R., s.5; A.H.E., s.70; K.A., s.868; Borak, s.127; A.Bi., s.14; A.Y.A., s.24; A.Y., s.35; A.A.S.,*

s.9; A.N.M., s.176. Bu tarih A.A.K., s.1,56'da 18 Ocak 1915 olarak gösterilmiştir).

25 Ocak 1915 : Atatürk'ün Sofya'dan İstanbul'a dönüşü ve yeni görevi hakkında Harbiye Nazırı Enver Paşa ile görüşmesi *A.K.D.D.A.Y., s.20; A.Y., s.35; M.K.S.A.A., s.84. Bu tarih Ocak sonu olmakla beraber gün kesin değildir. Olayların akışı muhtemel tarihin 25 Ocak 1915 olduğunu düşündürmektedir).*

27 Ocak 1915 : Atatürk'ün Madam Hilda'ya İstanbul'dan mektubu: "...Sanıyorum ki size yazmak fırsatını uzun zaman bulamayacağım. Şimdilik size bir adres vermem mümkün değil! Fakat sonradan size yazacağım" *(Ö.A.Ö.M., s.88).*

1 Şubat 1915 : Atatürk'e Üçüncü Rütbeden Osmanî Nişanı verilişi *(Borak, s.128; İ.M.T.T., s.80; A.N.M., s.45, 179).*

2 Şubat 1915 : Atatürk'ün Tekirdağ'a gelişi ve 19. Tümeni kurma çalışmalarına başlaması *(Erden, s.13; K.A.M.M.T., s.618; A.A.K., s.1, 56; K.A., s.868; Borak, s.128; A.Y., s.36). (A.H.E., s.70'de bu tarihin 24 Ocak 1915 olarak gösterilişi yanlıştır).*

19 Şubat 1915 : İngiliz ve Fransız donanmasının Çanakkale'nin dış tabyalarını topa tutması ve karaya asker çıkarma girişimi *(A., s.10; A.H.E., s.71).*

25 Şubat 1915 : Tekirdağ'daki 19. Tümen Komutanlığı'nın -görülen lüzum üzerine- Maydos (Eceabat)'a nakli ve Atatürk'ün 19. Tümen Komutanlığı üzerinde olmak üzere Maydos Bölgesi Komutanı olarak görevini sürdürmesi *(A.M.R., s.5-6; K.A.M.M.T., s.122, 618; İ.A., s.723; A.H.E., s.71, 72; K.A., s.868; A.Y., s.36: A.K.D.D.A.Y., s.20; A.A.S.. s.9. Bu tarih Borak, s.128 ve A.K.D.D.A.Y., s.20'de 24 Şubat 1915, Erden, s.13'de 23 Mart 1915 olarak gösterilmiştir).* (19. Tümene ilâveten 9. Tümenin 2 Piyade Alayı ve bazı topçu birlikleri de Maydos Bölgesi Komutanlığı emrine verilmiştir).

27 Şubat 1915 : Atatürk'ün, İngilizlerin Seddülbahir'e asker çıkarma girişimi üzerine o bölge de bulunan 26. Alay Komutanı'na telefon emri: "Bizzat şimdi yanınıza hareket ediyorum. Benim oraya varışıma kadar sahile çıkmış olan düşman mutlaka denize dökülecektir!" *(A.M.R., s.6-7).* (Bu emri takiben Atatürk de Maydos (Eceabat)'dan Kirte'ye, oradan da Seddülbahir'e gelmiş; varışında düşmanın karaya ayak basmış olan küçük bir kuvvetinin oradaki kuvvetlerimizin süngü hücumu ile yok edildiğini ve düşmanın Seddülbahir'den uzaklaşarak Kumkale'ye yöneldiğini görmüştür. Bilâhare Kumkapı'daki çıkarma girişimi de püskürtülmüştür. *A.M.R., s.6-7; A.K.D.D.A.Y., s.21-22).*

13 Mart 1915 : Atatürk'ün 19. Tümen birliklerine yazısı: "İlk fırsat çıktığında, bütün subay arkadaşlarımın en büyük taltiflere hak kazanacak kahramanlıklar göstereceklerine inanıyorum" *(Ç.R., s.80-81).*

18 Mart 1915 : Çanakkale Boğazını geçmeye teşebbüs eden Amiral de Robeck komutasındaki Ingiliz ve Fransız donanmalarının, ağır zayiat vererek başarı kazanamaması (Düşman donanması 7 saat süreyle tüm boğaz tahkimatını ateş altına almışsa da, bu girişim kıyı topçusunun etkili karşı ateşi sayesinde sonuçsuz kalmıştır. Bugünkü deniz savaşında Nusret Mayın Gemisinin döşediği mayınlar düşman donanmasına ağır kayıplar verdirmiştir) *(A.M.R., s.8-9; İ.A., s.723; K.A., s.122; A.Y., s.37-38; A.K.D.D.A.Y., s.22-23; A.Y.A., s.27; Ç.M.B.M.A.O.R., s.109).*

: Atatürk'ün, Maydos (Eceabat)'a gelen Müstahkem Mevki Komutanı Cevat (Çobanlı) Paşa ile -Seddülbahir kıyı bölgesinin korunmasında aldığı önlemleri göstermek üzere- Kirte'ye gidişi, daha sonra tekrar Maydos'a dönüşleri (Kirte'de iken düşman donanmasının boğaz girişini ateş altına aldığını görmüşlerdir. *A.M.R., s.8; Borak, s.128; A.K.D.D.A.Y., s.22-23).*

19 Mart 1915 : Atatürk'ün sabah, Maydos (Eceabat)'tan 19. Tümen birliklerine emri: "...Türlü kaynaklardan gelen bilgilerde, düşmanın çıkarma için hazırlıklarda bulunduğu anlaşılmaktadır. ..Birlikler, kendi bölgelerinin savunma tertibatını bir an önce bitirmelidir" *(A.K.D.D.A.Y., s.22-24).*

23 Mart 1915 : Çanakkale Cephesinin önem kazanması üzerine, Genelkurmay Başkanlığı'nca Gelibolu'da 5. Ordu'nun kurulması kararı ve komutanlığına Alman Generali Liman von Sanders(*)'in atanması *(İ.A., s.723; A.A.K., s.56; A.Y., s.38. Beşinci Ordu'nun kuruluş kararı T.B.Y., s.77'de 24 Mart 1915, A.Y.A., s.28'de 25 Mart 1915 olarak gösterilmiştir).* (General Liman von Sanders, 26 Mart 1915 günü Gelibolu'ya gelmiştir . *K.A., s.124).*

: Atatürk'e Bulgar hükûmeti tarafından Sen Aleksandr Nişanı'nın Komandör Rütbesi verilmesi *(A.N.M., s.125).*

: Çanakkale'de Müstahkem Mevki Komutanlığı'nın emriyle Maydos Bölgesi Komutanlığı'nın genişletilerek "Müstahkem Mevki Rumeli Bölgesi Komutanlığı" adını alması ve Komutanlığına -9. Tümen Komutanı- Albay Halil Sami Bey'in getirilişi (Bu düzenlemede Atatürk'ün komuta ettiği 19. Tümen ordu yedeğine alınarak 3. Kolordu Komutanlığının emrinde olmak üzere yine Maydos'ta bırakılmıştır. A.M.R., s.11-12).

(*) Alman ordusunda general olarak görev yapan Liman von Sanders'e Osmanlı ordusunda mareşal rütbesi verilmiştir.

24 Mart 1915 : Atatürk'ün -25 Şubat 1915 tarihinden beri üstlendiği- Maydos Bölgesi Komutanlığını Albay Halil Sami Bey'e devrederek 19. Tümen Komutanlığına dönüşü *(A.M.R., s.12; K.A., s.123; A.K.D.D.A.Y., s.25).*

28 Mart 1915 : Çanakkale'de İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin denizden yeni bir çıkarma girişiminde bulunması *(A., s.10).*

31 Mart 1915 : 5. Ordu Komutanı General Liman von Sanders'in, 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'yla beraber Maydos (Eceabat)'a gelişi ve 19. Tümen Komutanı Atatürk, 9. Tümen Komutanı Albay Halil Sami'nin de katılmasıyla Kabatepe ve Alçıtepe bölgelerinde savunma düzeni bakımından incelemelerde bulunması *(A.M.R., s.15; K.A., s.124; A.K.D.D.A.Y., s.25-26).*

13 Nisan 1915 : Atatürk'ün Maydos'tan Madam Hilda'ya mektubu: "...Şimdi Çanakkale boğazı üzerinde Maydos'tayım. Türk dostunuzdan pek çok selâmlar" *(Ö.A.Ö.M., s.89).*

18 Nisan 1915 : Atatürk'ün komutasındaki 19. Tümenin, 5. Ordu'nun yedeğini oluşturmak üzere Bigalı'ya gönderilişi (Liman von Sanders, muhtemel düşman taarruzuna karşı kuvvetlerini üç gruba ayırarak plânını yapmış; Mustafa Kemal'in başında bulunduğu kuvvetleri ordu ihtiyatına almıştı. Mustafa Kemal, bu plân gereğince Tümeniyle Maydos'tan Bigalı köyü yöresine geçti) *(A.H.E., s.72. Bu tarih A.A.K., s.56'da 14 Nisan 1915, İ.A., s.723 ve A.Y., s.38'de 19 Nisan 1915 olarak gösterilmiştir).*

21 Nisan 1915 : Çanakkale'de General Hamilton'un İtilâf birliklerine emri: "... Düşmanlarımızın ele geçirilemez diye adlandırdıkları sahillere denizci arkadaşlarımızla birlikte çıkmak zorundayız(!) Bize verilen büyük harp görevine lâyık olduğumuzu ispat edelim(!) *(T.B.Y., s.86).*

25 Nisan 1915 : İngilizlerin Çanakkale'de sabaha karşı Fransız kuvvetleri ve ANZAK Kolordusu'yla beraber Arıburnu, Seddülbahir ve Kumkale sahillerinden çıkarma yapmağa başlaması *(Erden, s.13-14; İ.A., s.723; A.A.K., s.2-3, 56-57; A.H.E., s.75; K.A., s.128-129; Borak, s.130; A.Y.A., s.30-33; Ç.M.B.M.A.O.R., s.110-113).* (Seddülbahir'e çıkarma yapan düşman, kıyı topçusunun yoğun ateşi ve kuvvetlerimizin karşı taarruzu ile durdurulmuş, Kumkale kıyılarından yapılan çıkarma gelişememiş, takviyeli kuvvetlerle Arıburnu'na çıkan İngilizler ise Atatürk komutasındaki birliklerimiz tarafından taarruzla ağır yenilgiye uğratılmıştır).

: Arıburnu'ndan çıkarma yapan İngiliz birlikleri ve ANZAK Kolordusu'nun Atatürk komutasındaki 19. Tümen kuvvetleri tarafından Conkbayırı önlerinde durdurulması (Atatürk,

çıkarmanın başladığını görür görmez, kuvvetlerinin bir bölümünü süratle Bigalı'dan harekete geçirerek Kocaçimen tepesi üzerinden Conkbayırı'na sevk etmişti. Arıburnu'ndan Conkbayırı'na ilerleyen İngiliz kuvvetleri, bugün, Atatürk'ün komuta ettiği 19. Tümen kuvvetlerinin taarruzu ile geri çekilmeye mecbur edildi. Conkbayırı taarruzunda Türk askeri görülmemiş bir inanç ve cesaretle savaşıyor, tarihin en büyük kahramanlık sahneleri sergileniyordu. Dâhi komutan, kumandanlara verdiği emre şu cümleleri de ilâve etmişti: "Ben, size taarruz emretmiyorum; ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar geçebilir!" *(A.M.R., s.19-29; İ.A., s.723-724; A.K.M.K:M., s.29; K.A., s.129-138; Borak, s.130; A.H.E., s.75-76; A.K.D.D.A.Y., s.27-32; A.Y.A., s.32-33; Ç.M.B.M.A.O.R., s.113-117).* (Bugünkü çatışmalarla başlayan ve 16 Mayıs 1915'e kadar uzanan süre içinde Arıburnu cephesinde savaşan 19. Tümen ile bu tümeni takviye etmek üzere gönderilen diğer tümenlere bağlı bazı piyade ve topcu alayları, bu bölgede Atatürk'ün emrinde bir "Arıburun Kuvvetleri Grubu" oluşmasına uzanmıştı ve bu kuvvetler bütünüyle bu adla anılıyordu. Atatürk, 19. Tümen Komutanı olmakla beraber emrindeki tüm kuvvetlere 25 Nisan 1915'den 16 Mayıs 1915'e kadar "Arıburun Kuvvetleri Komutanı" olarak komuta etti. *A.K.D.D.A.Y., s.36,43-44).*

: İngiliz Kolordusu Komutanı General Birdwood'un Türk taarruzu karşısında akşam General Hamilton'a önerisi: "Bütün askerlerin geri çekilmesi" (General Birdwood'un bu önerisi, İngiliz Kuvvetleri Komutanlığı'nca, birlikleri çekecek vasıtaların bulunmaması nedeniyle yerine getirilememiş, ancak siper kazılıp içine gömülme tavsiyesinde bulunulmuştur) *(Ç.M.B.M.A.O.R., s.116).*

26 Nisan 1915 : Çanakkale'deki düşman çıkarma ve taarruzunun gündüz ve gece devam edişi; ancak Atatürk komutasındaki kuvvetlerimizin siperlerini kahramanca savunması ve Conkbayırı üzerinden yeni bir taarruzu karşısında başarısız kalışı (Atatürk bugünkü taarruzu Kemalyeri'nden yönetmiş, Kanlısırt-Kırmızısırt hattındaki düşman ağır kayıplar vererek kıyıya çekilmiştir. *A.M.R., s.52, 55-56; K.A., s.139; Borak, s.130; A.K.D.D.A.Y., s.32).*

27 Nisan 1915 : Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'nın Atatürk'e yazısı: "Başarınızı kutlarım. Raporlarınızı Başkomutanlık Vekâleti Yüksek Makamına arzediyorum. ...Emrinize verilen 33. Alayla birlikte düşmanı denize dökünüz! Donanmamız, bizi ateşiyle destekleyecektir. Tanrının yardımı bizimledir!" *(A.K.D.D. A.Y., s.33).*

: İngiliz birliklerinin Arıburnu'ndan asker çıkartmaya devam etmeleri, Atatürk'ün emri ile 19. Tümen birliklerinin düşmana yeni bir taarruzu (Bugünkü taarruz ve çarpışmalarda yer yer başarılar kazanılmışsa da aşırı subay ve er kaybı, askerlerdeki genel yorgunluk nedeniyle takviye zorunluğu doğmuştur. Atatürk, raporunda son iki gündeki başarıları sonuçlandıracak olan bugünkü harekâtın bağlı kuvvetlerce iyi değerlendirilememiş olduğunu belirtmektedir. *A.M.R., s.57-61; K.A., s.130; A.K.D.D.A.Y., s.33).*

28 Nisan 1915 : Atatürk'ün Arıburnu cephesindeki 25-27 Nisan günlerindeki büyük başarıları takiben subay ve er kaybı, askerin yorgunluğu, sevk ve idaredeki bazı eksiklikler nedeniyle taarruzları bir süre durdurma ve bulunulan çizgide savunmaya geçme kararı (Yeni taarruza hazırlık için Kolordudan kuvvet istemişse de bu takviye bir süre gönderilememiştir. Düşman bugün de çıkarmaya devam ederek ileri hatlarını takviye etmiş, bazı taarruzlarda bulunmuşsa da başarı sağlayamamıştır. *A.M.R., s.61-66).*

29 Nisan 1915 : İngilizlerin Arıburnu Cephesinde sağ kanadımız üzerine taarruz girişimi; fakat Atatürk komutasındaki kuvvetlerimizin karşı taarruzu ile püskürtülmesi *(A.M.R., s.67-68).*

: Atatürk'ün akşam, 19. Tümen birliklerinin komutan ve subaylarına emri: "...İnşallah karşımızdaki düşmana son kesin darbeyi vuracağız. Beş gün ve beş geceden beri takdire değer kahramanlıklarınızın mükâfatını toplamak için bulunduğunuz mevzilerin bu gece tahkimatını artırarak kıtalarınızın ilişki, düzen, emir ve komutasını bir daha kuvvetlendirmek ve yedek kuvvetinizi lüzumunda hemen kullanacak bir halde bulundurmak hususunda şimdiye kadar gösterdiğiniz gayrete devam etmenizi ve askerlerinizi mümkün olduğu kadar çok istirahat ettirmek ve uyutmak yönlerini gözönünde tutmanızı tavsiye ederim" *(A.M.R., s.68-69; Ç.R., s.151-152; A.K.D.D.A.Y., s.34).*

30 Nisan 1915 : Arıburnu cephesinde düşmanın sağ kanadımız üzerindeki siperlere taarruzu, fakat birliklerimizin süngü hücumuyla püskürtülmesi *(A.M.R., s.69).*

: Atatürk'ün, bölge komutanlarını Kemalyeri'nde toplayarak onlara yapılması gerekenler hakkında sözlü emri: "Karşımızda bulunan düşmanı mutlaka ölerek denize dökmek lâzım olduğu kanaatindeyim. ...İçimizde ve komuta ettiğimiz askerlerde Balkan utancının ikinci bir safhasını görmektense burada ölmeyi tercih etmeyenlerin bulunacağını katiyen kabul etmem. ...Bu gece katılacak taze kuvvetlerle Cenab-ı Hakkın yüce yardımına sığınarak yarın düşmana taarruz eylemek niyetindeyim" *(A.M.R., s.70-71; Borak, s.131-132).*

: 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'nın Atatürk'e kutlama telgrafı: "Geceli gündüzlü devam eden harbi başarı ile yöneterek her an bir başka surette belirmekte olan fedakâr hizmetlerinizin devamını bekler, sizi yürekten kutlarım" *(A.M.R., s.69; K.A., s.141; A.K.D.D.A.Y., s.34).*

: Atatürk'ün 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'nın kutlama yazısına teşekkürü: "Komutanımızın yerinde emir ve talimatları içinde hareket olundukça, kesin başarının görülmesi için yüksek şahsınızı daha uzun zaman bekletmeyeceğimi kesinlikle umarım" *(A.K.D.D.A.Y., s.34-35).*

: Atatürk'e, gösterdiği fedakârlık ve kahramanlıklar nedeniyle "Muharebe Gümüş İmtiyaz Madalyası" verilmesi *(A.M.R., s.69; A.N.M., s.87; A.K.D.D.A.Y., s.34; K.A., s.141).*

1 Mayıs 1915 : Atatürk komutasındaki 19. Tümen'in Arıburnu cephesinde düşmana taarruzu (Sabaha karşı topçu ateşiyle başlayan bugünkü taarruz, gündüz ve gece sürdürülmesine, zaman zaman düşman mevzilerine girilmesine rağmen, kayıplarımız ve taze kuvvet yetersizliği sebebiyle mevziler tümüyle ele geçirilemedi. Bunun üzerine Atatürk 2 Mayıs 1915 sabahı birliklere, taarruzu durdurarak bulundukları hatta savunmaya geçmeleri emrini verdi. *A.M.R., s.69-86; K.A., s.141-142; Borak, s.132; A.K.D.D.A.Y., s.35-36; A.Y.A., s.36-37).*

2 Mayıs 1915 : Üçüncü Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'nın Arıburnu Cephesindeki durumu yakından görmek üzere Kemalyeri' ne gelerek Atatürk'le görüşmesi *(A.M.R., s.87-88).*

3 Mayıs 1915 : Atatürk'ün 19. Tümen birliklerine emri: "Bütün muharebelerde, gerek subayların gerekse erlerin gösterdikleri kahramanlık cidden şan ve namus örneği olacaktır. Subaylar ve erlerin karşımızdaki düşmanı, tek kişi kalıncaya kadar denize atabileceğine tam inancım vardır. ...Karşımızdaki düşmanı tümüyle yok etmekten ibaret olan görevimizi yapmak için sahip bulunduğumuz kuvvetlerden başka kuvvet istemek, Kirte bölgesinde ve vatanın diğer sınırlarında yapılan muharebeleri hatırlamamaktan ileri gelebilir. Benimle beraber burada harp eden bütün askerler kesinlikle bilmelidir ki, bize verilen vatan ve namus görevini tam olarak yapmak için, bir adım geri gitmek yoktur. Bu sırada uyku ve istirahat aramanın, bu istirahatten yalnız bizim değil, bütün milletimizin ebediyen mahrum kalmasına sebep olabileceğini hepinize hatırlatırım. Bütün arkadaşlarımın benimle aynı düşüncede olduklarına ve düşmanı tamamen denize dökmedikçe yorgunluk işaretleri göstermeyeceklerine şüphe yoktur" *(A.M.R., s.93; A.K.D.D.A.Y., s.38; A.Y., s.80; A.Y.A., s.39).*

4 Mayıs 1915 : Düşmanın sabah, Arıburnu cephesinden Kabatepe'ye -topçu ateşi desteğinde- asker çıkarmaya başlaması üzerine Ata-

türk'ün Kabatepe'deki 77. Alay Komutanına emri: "Kuvvetiniz karaya çıkan düşmanı defetmeğe kâfidir. Taarruz edip uzaklaştırınız!" (Taarruz sonucu çıkarma yapan düşman ağır kayıp vererek tekrar gemilerine dönmüştür. *A.M.R., s.94-95).*

5 Mayıs 1915 : Düşmanın sabah tekrar Kabatepe ve Arıburnu'ndan karaya asker çıkarmaya başlaması (Bu gece 19. Tümene bağlı bir kısım kuvvetlerin yaptığı taarruzlarla düşmana ağır zayiat verdirilmiş, bir siper de zaptedilmiştir. *A.M.R., s.97).*

6 Mayıs 1915 : 5 Mayıs 1915 günü Kabatepe ve Arıburnu'ndan karaya çıkan düşmanın yerleştiği siperlerde tahkimatla meşgul olması ve karaya yeni çıkardığı topçuların Kanlısırt'taki mevzilerimizi dövmeye başlaması üzerine Atatürk'ün Sol Kanat Kuvvetleri Komutanlığı'na emri: "Düşman ihtimal bir taarruz hazırlığı yapmaktadır. Tahkimat yapılarak mevziin hiçbir zayıf kısmı kalmaması ve sol kanat kuvvetleri parçalarının birbirini himaye edebilecek vaziyetin temini" *(A.M.R., s.97-99).*

7 Mayıs 1915 : Atatürk'ün 19. Tümen birliklerine emri: "Subaylar ve küçük subayların, ateş yönetimine pek ziyade önem vermelerini ve hücum sürelerinde, komşu birliklerin daha ziyade dikkat etmelerini kesinlikle isterim" *(Ç.R., s.168-169).*

7/8 Mayıs 1915 : Atatürk'ün emri ile Üsteğmen Safvet komutasındaki Fedai Müfrezesi'nin düşmana Kanlısırt bölgesinde baskın şeklinde taarruzu ve bu taarruzu takiben sabah saat 9.00'da sağ kanattaki bir kısım askerlerimizin de taarruzuyla bazı düşman siperlerinin ele geçirilişi; keza düşmanın giriştiği bir karşı taarruzun Cesarettepesi'nde Mehmet Çavuş müfrezesi tarafından püskürtülmesi (Bugün büyük kahramanlıklar gösteren 140 kişilik Fedai Müfrezesi, taarruzları sonucu düşman siperleri içine girmiş, onları bozguna uğratmış, ancak kayıplarının ağırlığı, özellikle komutanları Safvet Efendi'nin omuzundan yaralanması, takviye kuvvetlerin kendilerine yeterli yardımı sağlayamaması gibi nedenlerle, girişimleri tam bir sonuca ulaşamamıştır. *A.M.R., s.102-104; A.K.D.D.A.Y., s.40-41).*

8 Mayıs 1915 : Atatürk'ün Kanlısırt'a baskın yapan Fedai Müfrezesi gazilerini Kemalyeri'ne çağırarak -gösterdikleri kahramanlık nedeniyle- kutlaması *(A.M.R., s.105).*

9 Mayıs 1915 : Atatürk'ün erlerin yorgun düşmesi nedeniyle başarısızlık gösteren 72. Alayın 3. Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Efendi'ye söyledikleri: "Dün icrası emrolunan taarruzu sonuna kadar bitirecek ve karşınızdaki düşman siperlerini zaptedeceksin! Göndereceğim taze asker sizinle ancak bu şartla yer değiştirecek! Askerlerinizi, düşman siperlerini zapt ve işgal etmek üzere yönlendirme ve uyarmada başarısızlığınız ve-

yahut askerinizin bir münasebetsizliği halinde yerinizi alacak yeni kuvvet evvelâ sizi ortadan kaldıracak ve ondan sonra yerinize geçecektir" (Bu tabur 9/10 Mayıs 1915 günkü düşman taarruzlarını karşılamada büyük yararlık ve fedakârlıklar göstermiştir. *A.M.R., s.106-107).*

9/10 Mayıs 1915 : Arıburnu Cephesinin sağ yanından taze kuvvetlerle taarruza geçen düşmanın 19. Tümen'e bağlı birlikler tarafından ağır zayiat verdirilerek püskürtülmesi *(A.M.R., s.107; A.K.D.D.A.Y., s.42).*

10 Mayıs 1915 : Atatürk'ün, Arıburnu Kuvvetleri Komutanı olarak muharebeleri idare ettiği tepeye -Kolordu Komutanlığının günlük emriyle- "Kemalyeri" adının verilmesi *(E.P.Ç.H., Hayat dergisi, sayı: 30, 1959, s.10; Borak, s.133).*

: Atatürk'ün 19. Tümen birliklerine emri: "Bölge Komutanları ve Alay Komutanları savaşın durum ve gidişini daima yakından izleyerek çıkacak fırsattan faydalanıp, daima zafere doğru yürümeyi asıl amaç eylemelidirler!" *(Ç.R., s.175-176).*

: Atatürk'ün, Arıburnu Cephesi'nin durumu ve geleceği hakkında Kuzey Grubu Komutanlığı'na raporu: "Arıburnu'ndaki düşmanı bir an evvel denize dökmek lâzımdır. Bunun için Arıburnu kuvvetlerini ağır topçu ile ve bir tümen taze kuvvetle takviye etmek gerekir" (Kuzey Grubu Komutanlığı 12 Mayıs 1915 tarihli cevabında bu rapordaki önerileri uygun bulduğunu bildirmiştir) *(A.M.R., s.111-115, 117-118; E.P.Ç.A., s.75-88).*

11 Mayıs 1915 : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın öğleden sonra, 3. Kolordu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'yla Kemalyeri'ndeki "Arıburun Kuvvetleri Karargâhı"na gelişi, cephe hakkında Atatürk'le görüşmesi, bütün subay ve erlere gösterdikleri cesaret ve fedakârlık sebebiyle takdir ve tebriklerini bildirmesi *(A.M.R., s.111; Ç.R., s.178; K.A., s.144-145; Borak, s.133; E.P.Ç.A., s.83; A.K.D.D.A.Y., s.42; A.Y.A., s.37).*

: Atatürk'ün, 19. Tümen birliklerine emri: "Daima tetikte bulunulacak, açıkgöz ve cesur keşif kolları düzenlenerek düşmanın durumu keşfedilecek ve düşmanın keşif kollarını tutsak almaya ve keşfine engel olmaya pek ziyade önem verilecektir. Düşman yakınında bulunan siperlerin, çok askerle tutulacak surette bir an önce uzatılıp genişletilmesine olağanüstü önem verilecektir" *(Ç.R., s.177-178).*

12 Mayıs 1915 : Atatürk'ün 19. Tümen birliklerine günlük emri: "...Askerlerimizin, yapılacak düşman hücumunu defedeceğine inancım tamdır. Ancak, yalnız düşman hücumlarını defetmek, amaç ve görevimizin güzel bitirilmesi için yeterli olmayıp, tersine düşman hücumu defolunduğu halde, hemen Bölge Ko-

mutanları, o noktada dayanak ve yedeklerini birinci hatta sürerek karşı saldırı ve hücumla düşman mevziine girmek gerekir. Bundan başka, düşman hücumunun reddi haberini değil, karşı hücum ile düşman mevziine girilmiş olduğu haberini beklerim!" *(Ç.R., s.178-179).*

13 Mayıs 1915 : Atatürk'ün Kuzey Grubu Komutanlığına raporu: "Kolordu'nun isteği gereğince karşımdaki düşmanı Arıburnu'ndan atmak için canımı fedadan bir an tereddüt etmem. Komuta ettiğim birliği dahi son ere kadar ölüme gönderebileceğime güvenim var. Ancak, fayda verecek sonucu ortaya koyacağına kesin olarak inandığım evvelki raporumda da arzettiğim üzere ağır topçunun ateş himayesi altında yeni bir tümenle taarruzun yapılması gerekli olduğunu arzeylerim" *(A.M.R., s.118-119; E.P.Ç.A., s.90).*

: Atatürk'ün, düşmanın günlerdir Arıburnu'ndan devamlı asker çıkarması üzerine -subay ve askerlerimizi maddeten ve mânen uyanık ve emirlere hazır bulundurmak üzere- bildirisi: "...Bölge komutanları son erimize kadar ölmek veyahut karşımızdaki düşmanı bir fert kalıncaya kadar denize dökmek amacıyla taarruz ve hücuma hazırlanacaktır. Komutanlar bu görüş açısından her türlü tertibat ve incelemelerini bitirip hücuma hazır olduklarını bana bildireceklerdir" *(A.M.R., s.120-122; Ç.R., s.181-182).*

14 Mayıs 1915 : Düşmanın Arıburnu'na yeniden asker çıkarması; gece Bombasırtı'na yaptığı taarruzun kuvvetlerimiz tarafından süngü ile püskürtülmesi ve düşmana ağır zayiat verdirilmesi *(A.M.R., s.122).*

15 Mayıs 1915 : Atatürk'ün 19. Tümen birliklerine günlük emri: "...Düşmanın gece saldırı ve hücumlarını ateşlerimizle etkisiz hale getirdikten sonra, karşı hücum yaparak izlenmesi halinde, kesin sonucun elde edilmesine kadar, başarı umulduğundan, bu gibi fırsatların kaçırılmamasını bölge alay ve tabur komutanlıklarından ve bütün subay ve erlerden isterim" *(Ç.R., s.186).*

16 Mayıs 1915 : Atatürk'ün, 19. Tümen birliklerine günlük emri: "...Düşman tarafından ortaya çıkan önemli hedeflere ateş açılması için, her defasında benim dikkati çekmem veya topçu alay komutanı'nın emir vermesini beklemek doğru değildir!" *(Ç.R., s.187-188).*

: Edirne Valisi Hacı Adil Bey ile Gelibolu Mutasarrıfı Rıfat, Eceabat Kaymakamı Rahmi, Keşan Kaymakamı, Gelibolu Jandarma Komutanının oluşturduğu heyetin Kemalyeri'nde 19. Tümen Komutanı Atatürk'ü ziyaretleri ve cephede gösterdiği fedakârlık ve kahramanlık nedeniyle tebrik edişleri *(E.P.Ç.A., s.95-96; Borak, s.133).*

17 Mayıs 1915 : Atatürk'ün Arıburun Kuvvetleri Komutanlığı'ndan ayrılarak 19. Tümen Komutanlığı görevine dönüşü *(K.A., s.144; A.K.D.D.A.Y., s.45; A.Y.A., s.38).* (Bugün, 3. Kolordu Komutanlığı'nın emriyle Çanakkale'deki kuvvetler yeniden düzenlenmiş ve bölge savunması 4 gruba ayrılmıştır. Bu düzenlemede Atatürk'ün komutan olduğu 19. Tümen, "Kuzey Grubu Komutanlığı"na bağlanmış ve bu grup kuvvetlerinin sağ kanadında yer almıştır. *A.K·D.D.A.Y., s.43-44; A.M.R., s.130-132; K.A., s.146).*

: Atatürk'e Arıburnu muharebeleri hatırası olmak üzere Padişah adına "Muharebe Altın Liyakat Madalyası" verilmesi *(A.M.R., s.130-131; A.K.D.D.A.Y., s.44).*

: Atatürk'ün Arıburun Kuvvetleri Komutanlığı'ndan ayrılışı nedeniyle emrindeki birliklere Kemalyeri'nden veda yazısı: "23 gün sevk ve idare etmek mutluluğunu kazandığım siz demir kitlenin, Tanrıya sığınarak yaptığı hücum iledir ki, düşmanın 20.000'i aşan kuvveti Arıburun'da yok edildi. ...Yirmiüç günlük ateşli ve kanlı ortak çabalarımız anısının, samimî ve temiz duyguyla korunacağından eminim" *(A.M.R., s.113; A.K·D.D.A.Y., s.45; K.A., s.146).*

: Atatürk'ün Maydos (Eceabat)'daki Karargâhından Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "...İki aydır Maydos'tayım ve Çanakkale Boğazını, Müttefiklerin çıkarma girişimlerinde bulunan donanmalarına ve kuvvetlerine karşı savunuyorum. Bu ana kadar Hep muvaffak oldum ve aynı yerde kalırsam, kuvvetle ümit ediyorum ki, daima da muvaffak olacağım" *(A.B.K.M.M., 27.XI.1954).*

18 Mayıs 1915 : Kemalyeri'nden ayrılan Atatürk'ün, Tümen'ine ait siperleri dolaşarak subay ve erlerle görüşmesi ve kuvvetlerini yeni bir taarruza hazır hale getirmesi *(A.M.R., s.137; K.A., s.148).*

19 Mayıs 1915 : Kuzey Grubu'nun kendine bağlı tümenlerle Arıburnu doğusundan düşmana sabaha karşı baskın şeklinde taarruzu (Bugünkü taarruzda Atatürk komutasındaki 19. Tümen birliklerinin, düşmanın sol yanına taarruz ederek bir çok mevzileri ele geçirmelerine karşın cephedeki genel harekâtın tam gelişememesi nedeniyle büyük bir başarı sağlanamamış; saat 9.00 sıralarında Kuzey Grubu Komutanı'nın emri ile taarruz durdurulmuştur. *A.M.R., s.143-145; K.A., s.148-149; Ç.R., s.192-194, 196; A.K·D.D.A.Y., s.47-48).*

24 Mayıs 1915 : Çanakkale cephesinde İngilizlerin isteği ile ölü ve yaralıları toplamak üzere sabah 7.30'dan akşam 16.30'a kadar bir ateşkes yapılması *(A.M.R., s.148; Ç.R., s.197; E.P.Ç.A., s.105; A.K.D.D.A.Y., s.47)*

: Atatürk'ün Arıburnu'ndan Madam Corinne'e Fransızca kartı: "Arıburnu'nda İngilizlerle savaştayım. Düşmanın esaslı

kuvvetini ezdim, arka kalanı da cesur kuvvetlerim tarafından sahilde donanmaları ile himaye edilen bir noktaya sürüldü. Pek ziyade ümit ederim ki, düşmanın tam imhası haberini yakında alacaksınız!" *(A.B.K.M.M. 28.XI.1954; Ö.A.Ö.M., s.77-78).*

29 Mayıs 1915 : Atatürk'ün, 19. Tümen birliklerine tahkimat hakkında talimatı: "...Herkes ve bütün erler iyi bilmelidirler ki, siperler yalnız savunma için değildir ve saldırıyı sağlamayan siperler, zararlı ve başarısızlığa uğratıcıdır. Mevcut siperler iyileştirilip düzenlenecek ve tahkimat yalnız düşman ateşinden korunup az telefat vermek görüşüne dayanmayıp, düşmanı ezecek ve saldırıyı kolaylaştırabilecek mükemmel şekle sokulacaktır" *(Ç.R., s.210-213).*

30 Mayıs 1915 : Çanakkale'de Ağıldere bölgesinde İngilizlerle şiddetli çarpışmalar olması (31 Mayıs 1915 günü de devam eden Ağıldere muharebesi, Anafartalar Bölgesi Komutanı tarafından başlatılmış, ancak Atatürk tarafından idare edilerek başarı ile sonuçlandırılmıştır. *A.M.R., s.154-155; A.M.T., s.4).*

: İngilizlerin, Arıburnu cephesinde 19. Tümen'in sol kanadını oluşturan 27. Alay cephesine taarruzu; ancak ağır kayıplar verdirilerek geri çekilmeye mecbur edilişleri *(A.M.R., s.154).* (Düşman, bu taarruzu Ağıldere muharebesi seyrederken, yedekteki kuvvetlerimizi bu cephede tespit etmek için yapmıştır. *A.M.R., s.154).*

1 Haziran 1915 : Atatürk'ün albaylığa yükselişi *(K.A.M.M.T., s.123, 618; İ.A., s.724; A.H.E., s.79; K.A., s.150; Borak, s.134; A.Bi., s.13; A.Y., s.45; A.Y.A., s.38; K.A.B.K.Ö., s.100; A.N.M., s.177).*

: Atatürk'ün, -180 râkımlı tepe üzerindeki- 19. Tümen Karargâhına gelen 5. Ordu Kurmay Başkanı Kâzım (İnanç) Bey'e -Liman von Sanders'e- iletilmek üzere "Kuzey Grubu" cephesinin düzeni, emir ve komutası hakkında görüşlerini açıklaması *(A.M.R., s.155-156; A.M.T., s.5).*

2 Haziran 1915 : Kuzey Grubu Komutanlığı'nca 5. Tümen'in Arıburnu cephesinden geriye alınması ile Atatürk'ün komuta ettiği 19. Tümen Cephesi'nin genişletilmesi *(A.M.R., s.154: A.M.T., s.3; K.A., s.150; A.Y., s.46).* Cephenin genişletilmesi ve yeniden düzenlenmesini takiben Tümen Karargâhı, 4 Haziran 1915 günü 180 râkımlı tepe'den Düztepe'ye nakledilmiştir. *A.M.R., s.155; A.M.T., s.4-6).*

4 Haziran 1915 : İngilizlerin Kirte bölgesine yaptıkları taarruzun öğleden sonra 19. Tümen cephesine de yönelişi *(A.M.R., s.156).*

4/5 Haziran 1915 : Düşmanın Arıburnu cephesinde gece bazı siperlerimize girmeye muvaffak oluşu, ancak karşı hücumla siperlerin bir bö-

lümünün geri alınışı (Atatürk bu gece sabaha karşı Düztepe'deki karargâhtan Tümen cephesine gelerek askeri harekâtı yönetmiştir. *A.M.T., s.6; A.M.R., s.156-157).*

5 Haziran 1915 : 19. Tümen birliklerinin, 4/5 Haziran gecesi düşman tarafından işgal edilen siperleri tekrar ele geçirmeleri *(A.M.R., s.156-157).*

: Dahiliye Nazırı Talât Paşa, Edirne Valisi Hacı Adil, Dr. Nazım ve İsmail Canbulat Beylerin Kemalyeri'nde 3. Kolordu Karargâhına gelişleri *(E.P.Ç.A., s.108).*

6 Haziran 1915 : Atatürk'ün Maydos'tan Güstav Christianus'un 26 Nisan 1915 tarihli mektubuna cevabı: "İngilizler ağır şekilde mağlup edildiler. Sizin mektubunuzu aldığım dünkü gün de taburlarımın sevindirici zafer günü olmuştur. Bütün düşmanlarımızı yere serdiğimiz gün nazikâne davetinize uyacağım" *(Ö.A.Ö.M., s.90-91).*

: Atatürk'ün Maydos'tan Madam Hilda'ya mektubu: "...Sizin bana verdiğiniz Almanca derslerini asla unutmadım. Sizi temin ederim ki top gürültüleri ve mermi yağmuru altındaki mühim muharebe günlerinde dahi hayatımın en güzel hatıraları bu güzel ve dostane saatlerdi. ...Düşmanlarımızı yere serdikten ve sevgili vatanımızı rahata kavuşturduktan sonra hemen sizi ziyarete koşacağım" *(Ö.A.Ö.M., s.90).*

7 Haziran 1915 : Düşmanın Bombasırtı'na taarruzu, ancak işgal ettikleri siperlerden kısa zamanda atılarak imha edilmeleri *(A.M.R., s.157).* (Düşman, bu sırttaki siperlerimize 11 Haziran 1915 günü yeni bir taarruz daha yapmışsa da ağır kayıplar vererek çekilmek zorunda kalmıştır. *A.M.R., s.159).*

: Atatürk'ün, 3. Kolordu Komutanı Esat Paşa ile görüşerek, tümeni için yeterli miktarda el bombası istemesi *(E.P.Ç.A., s.118).*

24 Haziran 1915 : Atatürk'ün 19. Tümen'e yaptırılması istenilen yeni bir taarruz hakkında 3. Kolordu Komutanlığına raporu (Atatürk, bu raporunda tümeninin taarruz hazırlıklarının bitirildiğini, ancak düşman elindeki bazı hatların düşürülmesi için topçu hazırlığına gerek olduğunu bildirmektedir. *A.K.D.D.A.Y., s.47-48).*

27 Haziran 1915 : Atatürk'ün Maydos'tan Madam Corinne'e Fransızca kartı: "İşte haberler... Daima büyük başarılarla savaşıyoruz. Ümit ederim ki, gümüş imtiyaz, altın harp liyakat madalyaları aldığımı ve son defa da Albaylığa yükseldiğimi duydunuz" *(A.B.K.M., M.29.XI.1954; Ö.A.Ö.M., s.78).*

29 Haziran 1915 : Başkomutan Vekili Enver Paşa, Şehzade Ömer Faruk Efendi ve İstanbul milletvekili Hüseyin Cahit (Yalçın) Bey'in Kemal-

yeri'nde III. Ordu karargâhı'ndan sonra 19. Tümen karargâhı'nda Atatürk'ü ziyaret edişleri *(E.P.Ç.H., Hayat dergisi, sayı: 35, 1959, s.11).*

29/30 Haziran 1915 : Düşmanın akşam baskın şeklinde taarruzu ve Atatürk'ün emri ile kuvvetlerimizin Yükseksırt'a karşı taarruzu *(A.M.R., s.160-164).* (Takviye kuvvetlerinin yerinde ve zamanında kullanılamaması, bu taarruzun başarısını önlemiş ve kayba sebep olmuştur. *A.M.R., s.164-165).*

13 Temmuz 1915 : İngiliz ve Fransızların Seddülbahir'e yeni bir taarruzu, ancak yedekteki birliklerin ileri sürülmesiyle önlenebilmesi *(T.B.Y., s.101).*

15 Temmuz 1915 : Atatürk'e Fakfan (Nikel, bakır, çinko alaşımı)'dan Harp madalyası verilmesi *(İ.M.T.T., s.80; K.A.B.K.Ö., s.100; A.H.E., s.359; A.N.M., s.117).*

16 Temmuz 1915 : Gazeteci, yazar ve şairlerden oluşan bir edebî heyetin-harp alanını ziyaret etmek üzere- İstanbul'dan Çanakkale'ye gelişi (Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Ahmet Ağaoğlu, Ali Canip (Yöntem), Ömer Seyfettin, Mehmet Emin (Yurdakul), İbrahim Alâettin (Gövsa), Hakkı Süha (Gezgin), Enis Behiç (Koryürek)'in de içinde bulunduğu heyet, Çanakkale cephesine gelerek 5. Ordu ve 3. Kolordu karargâhlarını ziyaret etmiş, Arıburnu ve Seddülbahir harp bölgelerini gezmiştir. Heyet, Cesarettepesi'ne giden yolun düşman kontrolünde ve tehlikeli oluşu nedeniyle Atatürk'ü ziyaret edememiş, ancak telefonla konuşarak başarılarını kutlamıştır. *Ç.İ., s.1-10; A.So.,V. 16.9.1947; E.P.Ç.H., Hayat dergisi, sayı: 36, 1959, s.15)*

1 Ağustos 1915 Atatürk'ün, Kuzey Grubu Komutanı Esat (Bülkat) Paşa'ya -Çanakkale savaşlarındaki yararlıklarından ötürü terfi etmesi nedeniyle- tebrik yazısı ve Esat Paşa'nın cevabı: "Bu yükselişte en büyük iftiharım, 19. Tümen ve onun muhterem girişken komutanıdır" *(Ö.A.Ö.M., s.59-60; E.P.Ç.H., Hayat dergisi, sayı: 37, 1959, s.22).*

2 Ağustos 1915 : Atatürk'ün Arıburnu'ndan Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "...Burada hayat o kadar sakin değil. Gece gündüz her gün çeşitli toplardan atılan şarapneller ve diğer mermiler başlarımızın üstünde patlamaktan uzak kalmıyor. Kurşunlar vızıldıyor ve bomba gürültüleri toplarınkine karışıyor. Gerçekten bir cehennem hayatı yaşıyoruz. Çok şükür, askerlerim pek cesur ve düşmandan daha dayanıklılar. Bundan başka hususî inançları, çok defa ölüme sevkeden emirlerimi yerine getirmelerini çok kolaylaştırıyor" *(A.B.K.M., 30.XI.1954; Ö.A.O.M., s.78-79).*

6 Ağustos 1915 : Düşmanın Arıburnu cephesine topçu ateşiyle başlayan ta-

arruzu ve 16. Tümen cephesindeki Kanlısırt'ı ele geçirmesi (Düşman 16. Tümen'in sol kanadındaki siperlere de hücum etmiş; fakat bu hücumlar kendilerine ağır zayiat verdirilerek püskürtülmüştür. *A.M.T., s.16; Erden, s.15; A.Y., s.55).*

6/7 Ağustos 1915 : Düşmanın gece yarısından hemen sonra Arıburnu Cephesi'nde 19. Tümen'in sol kanadına taarruzu ve bu taarruzun bütün cepheye yayılma eğilimi üzerine Atatürk'ün saat 10.00'da emri: "Umumî vaziyet mühimdir. Komutanlar ve subaylardan her zamandan fazla uyanıklık ve fedakârcasına çalışma isterim!" *(A.M.T., s.17; Erden, s.15; A.Y.A., s.39; A.Y., s.56; Ç.M.B.M.A.O.R., s.121).*

7 Ağustos 1915 : Düşman topçusunun sabaha karşı Anafartalar cephesinde yeniden ateşe başlaması ve bunu takiben 19. Tümen cephesine taarruzu, fakat askerlerimiz tarafından ağır kayıplar verdirtilerek püskürtülmesi (Düşman gece de taarruz girişiminde bulunmuş, ancak gece saldırısı da askerlerimizin ateşiyle durdurulmuştur. *A.M.T., s.18-20).*

8 Ağustos 1915 : Düşmanın sabah Conkbayırı'na şiddetli topçu ateşiyle başlayan taarruzu, Conkbayırı tepesinin İngilizlerin eline geçmesi sebebiyle durumun, bölgedeki 9. Tümen'e ait kuvvetler açısından kritik hal alması *(A.M.R., s.180-182; A.M.T., s.21-23, 48; Erden, s.15; A.A.K., s.57; A.K.D.D.A.Y., s.49-50; A.Y., s.56-58).*

: 5. Ordu Komutanlığınca "Anafartalar Grubu Komutanlığı" adıyla Anafartalar ve Kocaçimen bölgelerini içine alan bir komutanlık oluşturulması ve komutanlığına -Saros Grubu Komutanı- Albay Fevzi Bey'in getirilmesi *(A.M.R., s.182; A.M.T., s.23, 27; K.A., s.159; E.P.Ç.A., s.265; A.K.D.D.A.Y., s.50).* (Albay Fevzi Bey, 5. Ordu Komutanlığı'nca bugün yapılması emredilen taarruzu, birliklerin yorgun olduğu gerekçesiyle bir gün sonraya bırakmak düşüncesinde olduğundan atanmasını takiben aynı gün komutadan alınmıştır. *A.M.T., s.27-28; K.A., s.160; E.P.Ç.A., s.266; A.K.D.D.A.Y., s.50-51; A.Y.A., s.43).*

: Conkbayırı'nda durumun kritikleşmesi üzerine Atatürk'ün, 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders adına Kurmay Başkanı Albay Kâzım (İnanç) tarafından telefon başına çağrılması ve vaziyeti nasıl gördüğü sorusuna cevabı: "Bütün mevcut kuvvetlerin komutam altına verilmesinden başka çare kalmamıştır!" Ordu Kurmay Başkanı'nın "Çok gelmez mi?" sözüne Atatürk'ün cevabı: "Az gelir!" *(A.M.R., s.186; A.M.T., s.26; K.A., s.155-157; A.A.G.K., s.474).*

: Atatürk'ün gece, -5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'in emriyle- Anafartalar Grubu Komutanlığı'na getirilişi ve kendisine 9 Ağustos günü fecirle taarruza geçme emrinin veril-

mesi *(A.M.R., s.187; A.M.T., s.3, 28; Erden, s.16; A.A.K., s.8, 57; K.A.M.M.T., s.618; K.A., s.162-163; A.H.E., s.89; A.A.G.K., s.474; E.P.Ç.A., s.273-274; Ç..C.S., s.54; A.Y.A., s.40, 43; K.A.B.K.Ö., s.100; Ç.M.B.M.A.O.R., s.122).* (Atatürk'ün Anafartalar Grubu Komutanlığı'na getirilmesiyle 19. Tümen Komutanlığı'na 27. Alay Komutanı Yarbay Şefik (Aker) atanmıştır. *A.M.R., s.186, A.M.T., s.28).*

8/9 Ağustos 1915 : Atatürk'ün Anafartalar Grubu Komutanlığına atanması nedeniyle 19. Tümen mensuplarına veda yazısı: "Anafartalar Grubu Komutanlığı'nı üzerime almak üzere şimdi hareket ediyorum. Bugüne kadar bana, gayret ve fedakârlığınızla kazandırdığınız başarıları, şimdi yeni üzerime aldığım vazifede dahi bana olan sevgi ve güveninizle tamamlayacağıma büyük inanç ile size veda ediyorum" *(A.M.T., s.29; A.Y., s.59-60).*

9 Ağustos 1915 : Atatürk komutasındaki kuvvetlerin, Anafartalar bölgesinde İngilizlere taarruzu; düşmanın tepelerden tekrar çıkarma yaptığı kıyılara itilmesi (Atatürk, 7 ve 12. Tümenlerin sabaha karşı başlayan taarruzunu, Anafartalar bölgesinin gözleme yeri olan bir tepeden başından sonuna kadar yönetmiştir. Bugünkü Türk taarruzu ve muharebeler esnasında bozguna uğrayan düşman durmaksızın karaya çıkarttığı piyade ve topçu birlikleriyle takviye almışsa da sonunda mağlup edilerek geriye atılmıştır. *A.M.R., s.187; A.M.T., s.36-44; A.A.K., s.57; Ç.C.S., s.54-56; K.A., s.163-167; A.H.E., s.91; A.Y., s.62; A.K.D.D.A.Y., s.53-55: A.Y.A., s.40-43; Ç.M.B.M.A.O.R., s.122).*

: Atatürk'ün akşam üzeri Conkbayırı bölgesine hareketi (Atatürk bugünkü taarruzun başarı ile sonuçlanması üzerine akşam üzeri Anafartalar bölgesindeki gözleme yerinden ayrılarak Conkbayırı bölgesine hareket etmiştir. Yolu üzerinde Çamlıtekke'de -oraya gelmiş bulunan- Liman von Sanders ile görüştükten sonra, akşam Conkbayırı ile Suyatağı arasında bulunan Tümen karargâhına gelmiş, burada bölgedeki son durumu tetkik ederek 10 Ağustos 1915'de sabah fecirle beraber taarruz için bütün hazırlıkların yapılması emrini vermiştir. *A.M.T., s.45-50; Ç.C.S., s.64; K.A., s.168; A.K.D.D.A.Y., s.56; A.Y., s.65-66, 70-71; A.Y.A., s.45-50; Ç.M.B.M.A.O.R., s.123).*

10 Ağustos 1915 : Atatürk komutasındaki kuvvetlerin, -İngilizlerin 8 Ağustos'ta ele geçirdiği- Conkbayırı'na sabaha karşı taarruzu ve hücum safının önünde Atatürk'ün askerlere söyledikleri: "Askerler! Karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Evvelâ ben ileri gideyim. Sız, ben kırbacımla işaret verdiğim zaman hep bir-

den atılırsınız!" (8. Tümen alayları tarafından başlangıçta top ve tüfek ateşi olmaksızın sadece süngü hücumuyla baskın şeklinde geliştirilen bu taarruz ve süngü muharebeleri sonucu düşman 4 saat içinde Conkbayırı'ndan tamamen atılmış, ayrıca Şahinsırt'ın en yüksek tepesi de ele geçirilmişti. Düşmana asker ve araç bakımından büyük kayıplar verdirilen bugünkü muharebe esnasında Atatürk, kalbini hedef alan bir şarapnel parçasının, göğüs cebindeki saatı parçalayarak geri dönmesi sonucu mutlak bir ölümden kurtulmuştur. *A.M.T., s.54-57; A.A.K., s.58; K.A., s.171-173; E.P.Ç.A., s.278-283; Ç.C.S., s.64-69; A.Y., s.72-74; A.K.D.D.A.Y., s.56-57; A.Y.A., s.41-42; Ç.M.B.M.A.O.R., s.123).*

: Atatürk'ün, bugünkü taarruzun başarı ile sonuçlanması üzerine, saat 12.15'de 8. Tümen Komutanlığı'na emri: "Taarruzu durdurunuz. Conkbayırı ve Şahinsırt'ın batıya en hakim noktası daima elde bulundurulacak surette, kıtalarınızla tuttuğunuz hattı kuvvetlendiriniz!" *(A.M.T., s.56; A.K.D.D.A.Y., s.57; A.Y.A., s.41-42).*

: Atatürk'ün öğleden sonra 8. Tümen'e veda ederek Anafartalar Grubu Karargâhı'na dönüşü *(A.M.T., s.57).*

: Çanakkale cephesindeki İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Hamilton'un notu: "Türkler ancak bizi Conkbayırı'ndan atmak suretiyle görevlerini yapacaklarını anladılar ve öyle yaptılar!" *(Ç.M.B.M.A.O.R., s.123).*

15 Ağustos 1915 : Düşmanın gece taarruzu ve Anafartalar cephesinde Kireçtepe'nin bazı kısımlarını ele geçirmesi; ancak karşı taarruzumuzla bu mevzilerin tekrar geri alınışı *(A.M.T., s.58; K.A., s.174; A.K.D.D.A.Y., s.58).*

16 Ağustos 1915 : Düşmanın takviyeli kuvvetlerle Anafartalar Cephesinde Kireçtepe'ye yeniden taarruzu; ancak 5. Tümen'e bağlı alayların karşı koyması ile ağır zayiat verdirilerek ilerlemelerine imkân verilmemesi (Atatürk, bugünkü çarpışmaları da ateş hattında, 5. Tümen Karargâhı'nın bulunduğu 161 râkımlı tepeden yönetmiştir. *A.M.T., s.58-61; A.H.E., s.144; K.A., s.175; A.K.D.D.A.Y., s.59).*

17 Ağustos 1915 : İngiliz Generali Hamilton'un Londra'ya gönderdiği rapor: "Üzülerek söylemeliyim ki Türkler bizim bazı yeni birliklerimiz üzerinde manevî üstünlük sağlamışlardır. Dolayısıyla eğer Çanakkale seferi çabuk ve başarılı bir sonuca ulaştırılacaksa bana büyük çapta yardımcı kuvvetler gönderilmelidir. ...İyi komuta edilen ve cerasetle savaşan Türk ordusunun karşısındayız!" *(A.H.E., s.95; Ç.M.B.M.A.O.R., s.124; A.B.E.B., s.110).*

19 Ağustos 1915 : Anafartalar Grubu cephesinin, bazı bölgelerin daha Grup em-

rine verilmesi ile genişletilmesi *(A.M.T., s.62).*

20 Ağustos 1915 : Atatürk'ün -Anafartalar Grubu cephesinin genişletilmesi üzerine- cepheyi gözetleme yerinden yeniden tetkik ederek yeni bazı düzenlemeler yapması *(A.M.T., s.62-63).*

21 Ağustos 1915 : Düşmanın öğleden sonra Anafartalar bölgesinde 7. ve 12. tümenlerl cephesine topçu ateşiyle başlayan taarruzu; ancak topçu ve piyadelerimizin karşı ateşi, askerlerimizin süngü hücumu ile Yusufçuk, İsmailoğlu, Kayacıkağılı tepelerine yönelttikleri taarruzların ağır zayiat verdirilerek püskürtülmesi (Atatürk, bugünkü muharebeleri de yaptığı düzenlemeler, tümen komutanlarına verdiği emirlerle kendisi yönetmiştir. *A.M.T., s.63-67; A.A.K., s.58).*

24 Ağustos 1915 : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın Kocaçimen bölgesinde bazı incelemeler yaptıktan sonra Başkomutanlık Genelkurmay Başkan Vekili Bronzar ve 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'le beraber Çamlıtekke'deki Anafartalar Grubu karargâhına gelişi ve kendisine harita üzerinde bilgi verilişi *(A.K.D.D.A.Y., s.61).*

27 Ağustos 1915 : Düşmanın Anafartalar cephesinde Kayacıkağılı bölgesindeki siperlerimize topçu ateşiyle başlayan şiddetli taarruzu ve muharebeler esnasında Atatürk'ün 7 Tümen Komutanına emri: "Ben şu haberi bekliyorum: Siperlere giren düşman mahvedilmiş, düşman siperlerine askerimiz girmiştir. Bundan başka hiçbir haber bence önemli değildir!" (Yedinci Tümen cephesine yönelen bugünkü taarruz sonucu; düşman'ın bazı siperlere girmeye muvaffak oluşu; tümenin yedek kuvvetlerin tam zamanında siperlere yetiştirilmememesi ve düşmanın da işgal ettiği siperlere iyice yerleşmesi nedeniyle karşı taarruzda tam bir sonuç alınamamıştır. *A.M.T., s.67-71; K.A., s.178-180; A.K.D.D.A.Y., s.61-62).*

28 Ağustos 1915 : 5. Ordu Komutanlığı'nın emri ile Çanakkale cephesinde yeni düzenleme yapılması ve Atatürk'ün komuta ettiği Anafartalar Grubu Komutanlığı'na yeni tümen ve alayların bağlanması *(A.M.T., s.71; A.K.D.D.A.Y., s.63).*

Ağustos 1915 : Atatürk'ün, Anafartalar'dan Madam Corinne'e kartı: "Bana göndermek lûtfunda bulunduğunuz kitapları ve hediyeleri aldım" *(A.B.K.M., 5.12.1954; Ö.A.Ö.M., s.74).*

1 Eylül 1915 : Atatürk'e Anafartalar Grubu Komutanlığındaki üstün başarıları nedeniyle "Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası" verilişi *(A.H.E., s.359; Borak, s.137; K.A.B.K.Ö., s.100; İ.M.T.T., s.80; A.N.M., s.177).*

2 Eylül 1915 : Atatürk'ün, Gelibolu savaşlarında yaralanan ve sakatlanan Osmanlı askerleri için para toplayarak gönderen -Al-

manya'nın İstanbul Elçiliği görevlilerinden- Dr. Ernest Jackh'a teşekkür mektubu: "..Kaderin savurduğu her haşin darbeye bizimle katlanmakla kalmayıp bundan doğan ıstırapları da hafifletmek için akla gelen her yardımı esirgemeyen siz sadık dosta Fevzi (Çakmak) Bey de selâmlarını ve teşekkürlerini yollar" *(Y.H., s.310-311).*

15 Eylül 1915 : Sofya Elçisi Fethi (Okyar) ve Doktor Tevfik Rüştü (Aras) Beylerin, Atatürk'ün misafiri olarak Çanakkale cephesine gelişleri ve Anafartalar Grubu karargâhında misafir edilişleri *(A.H.Y.H.,Y.S., 4-5.4.1941) (Kaynakta, olayın tarihi belirtilmemiştir. Olayların seyri, söz konusu tarihin 15 Eylül 1915 olabileceğini düşündürmektedir.)*

21 Eylül 1915 : Atatürk'ün, —kendisine— rahatsızlığı nedeniyle geçmiş olsun telgrafı çeken Başkomutan Vekili Enver Paşa'yı cevabı ve isteği: "...Bendenizi yakında meydana gelmesi muhtemel olaylar için hazırlanan kuvvetin başında bulundurarak daha büyük hizmetler görülmesine eriştirmekle taltif buyuracağınızdan eminim" *(Ö.A.Ö.M., s.206).*

22 Eylül 1915 : Atatürk'ün Çanakkale'de Cesarettepesi'nden Fuat (Bulca) Salih (Bozok) ve İbrahim Beylere mektubu: "Telgrafınızı aldım. Duygu ve tebriklerinize teşekkürler ederim. Buralarda bugüne kadar komuta ettiğim kuvvetlerle yaptığım görevlere karşı kolordu, ordu ve başkomutanlıklar tarafından gösterilen yüksek takdir cidden beni mahçup etmiştir. Savaşı yönettiğim yere "Kemalyeri", tümenimin düşmandan geri aldığı ve bu dakikada bulunduğum yere "Cesarettepesi" isimlerini verdikleri gibi gümüş savaş madalyasından sonra altın liyakat savaş madalyası da verdiler. Terfiim dahi konu oldu. Tabiî ben, terfi için çalışmadığımdan sıram geldiği zaman cevabını verdim" *(A.K.Y.Y.A.S.B.H., Milliyet 24.XI.1979; Ö.A.Ö.M., s.36-37).*

Eylül sonu 1915 : Atatürk'ün, -Almanya'nın İstanbul Elçiliği görevlilerinden- Dr. Ernest Jackh'ı çadırında kabulü ve söyledikleri: Tam manâsıyla Ruslar gibi karaya tıkıldık. Ruslar çökmeğe mahkûmdurlar; çünkü Boğazları kapayarak onları Karadeniz'e tıkadım. Bu suretle, müttefiklerinden ayrı düşürdüm. Fakat biz de aynı sebep dolayısıyla yıkılmağa mahkûmuz. Gerçekten biz, Akdeniz, Kızıldeniz ve Hint okyanusu sahillerine yerleşmiş bulunuyoruz; fakat herhangi bir okyanusa çıkmayı göze alamayız. Deniz kuvvetlerine sahip olmayan bir kara kuvveti olmak itibariyle biz, yarımadamızı kara kuvvetlerini hiçbir tehdide uğramaksızın istediği sahile getirebilen deniz kuvvetlerine karşı savunmaya asla muktedir olamayacağız" *(Y.H., s.190-191).*

6 Ekim 1915 : 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'in emri ile Çanakkale cephesinde yeni bir düzenleme yapılması *(A.K.D.D.A.Y., s.65).*

11 Ekim 1915 : Atatürk'ün, Çanakkale'den, İstanbul'da bulunan Salih (Bozok)'a mektubu: "Karşımızdaki düşman, artık güçsüz bir hale gelmiştir. İnşallah yakında tamamen kovulur. Herhalde vatanımız bu yönden emindir!" *(A.K.Y.A.S.B.H., Milliyet 24.XI.1979; Ö.A.Ö.M., s.37-38; H.A.Y, s.176-177).*

: Bulgaristan'ın Almanya-Avusturya yanında I. Dünya savaşına girişi *(İ.O.T.K.IV., s.428).*

17 Ekim 1915 : Çanakkale bölgesinde İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Hamilton'un, komutayı General Birdwood'a devrederek cepheden ayrılışı *(E.P.Ç.A., s.293).*

26 Ekim 1915 : Atatürk'ün, Başkomutanlık Vekâletince 9.,11. ve 12. Tümenlerin birleşmesinden oluşacak 16. Kolordu Komutanlığına atanması ve Kolordu Komutanı yetkisiyle "Anafartalar Grubu"nu sevk ve idare ile görevlendirilmesi *(A.K.D.D.A.Y., s.65; A.Y.A., s.44).*

30 Ekim 1915 : General Liman von Sanders'in, Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya Atatürk'ün istifa dilekçesi vermiş olduğunu, ancak kabul edilmemesini isteyen mektubu *(A.Y., s.75).* Liman von Sanders, mektubunda bu istifa'ya gerekçe olarak, -Atatürk'e atfen- Enver Paşa'nın son defa Çanakkale'ye gelişinde, üç grubun komutanlarını ziyaret etmesine rağmen Atatürk'ü ziyaret etmemiş olmasını kaydetmektedir *(A.Y., s.74-75).* Diğer taraftan kaynaklarda Atatürk'ün istifa tarihi de değişik olarak gösterilmektedir. Bazı kaynaklar bu istifayı Atatürk'ün Çanakkale'den ayrılış günü olan 10 Aralık 1916 gününe bağlamakta, bu tarihte olan istifanın, Liman von Sanders tarafından kabul edilmeyip hava değişimi iznine çevrildiğini söylemektedirler *(A.A.K., s.58; A.H.E., s.102; Borak, s.137-138).*

2 Kasım 1915 : Enver Paşa'nın Atatürk'e yazısı: "Rahatsızlığınızı işittim, müteessir oldum. Son defaki Çanakkale'yi ziyaretimde muhtelif mevzileri görmek istediğimden sizi ziyarete vakit kalmamıştı" *(Olayların seyri bu telgrafın 1 veya 2 Kasım 1915 olabileceğini düşündürmektedir) (A.A.G.K., s.477; A.Y., s.76).*

4 Kasım 1915 : Atatürk'ün, Enver Paşa'nın 2 Kasım 1915 tarihli yazısına cevabı: "Rahatsızlığımdan dolayı yüksek iltifatlarınıza teşekkür ederim. Bendenizi çok geçmeden meydana gelmesi beklenilen olaylar için hazırlanan kuvvetin başında da bulundurarak size daha büyük hizmetler yapılmasına mazhariyetle taltif edeceğinizden eminim" *(A.A.G.K., s.478; A.Y., s.76).*

7 Kasım 1915 : İngiliz Harp Kabinesi'nin Çanakkale'yi boşaltma kararı *(K.A., s.182).*

10 Aralık 1915 : Atatürk'ün "Anafartalar Grubu"nun emir ve komutasını -5. Ordu Komutanı- Fevzi (Çakmak) Paşa'ya bırakarak sağlık durumu ve yorgunluğu sebebiyle izinli olarak -İstanbul'a gitmek üzere- Çanakkale'den ayrılışı *(A.M.T., s.72; K.A., s.181; A.Y.A., s. 44; K.A.B.K.Ö., s.101; A.Y., s.76; A.K.D.D.A.Y., s.66,70; H.A.Y., s.177; Ç.M.B.M.A.O.R., s.125).* (Atatürk İstanbul'a dönüşünü takiben, Çanakkale'den izinli olarak ayrılış sebebini Salih (Bozok) Bey'e şöyle anlatmıştır: "Ben düşmanın çekileceğini anladığım için bir taarruz yapılmasını teklif etmiştim. Fakat benim bu teklifimi kabul etmediler. Bundan dolayı canım sıkıldı. Çok da yorgun olduğum için izin alarak İstanbul'a geldim. Eğer ben orada iken düşman şimdiki gibi çekilmiş olsaydı herhalde daha çok sıkılacaktım. Burada bulunmaklığım benim için bir talih *eseridir. (H.A.Y., s.177).*

12 Aralık 1915 : Atatürk'ün, Çanakkale'den İstanbul'a gelişi (Atatürk, Çanakkale'den İstanbul'a döndükten sonra Fethi (Okyar) Bey ve bazı dostlarını ziyaret etmek üzere Ocak 1916 başlarında kısa bir süre için Sofya'ya gitmiştir. Sofya'da iken -muvafakatı alınarak- Çanakkale'den Edirne'ye nakledilen 16. Kolordu Komutanlığı görevine atanmıştır. *K.A.M.M.T., s.156; A.A.K., s.58; A.Y., s.77; A.K.D.D.A.Y., s.70; H.A.Y., s.176). (Atatürk,* 10 Aralık 1915'te Çanakkale'den ayrıldığına göre kendisi 12 *veya 13 Aralık 1915 günü İstanbul'a gelmiş olmalıdır. 12 Aralık 1915 tarihi, bu varsayım üzerine oturtulmuştur).*

19/20 Aralık 1915 : İngilizlerin işgal ettikleri siperleri boşaltarak gece Anafartalar-Arıburnu bölgesinden gizli olarak çekilmeleri (Bu bölgedeki boşaltma, son günlerde, mevcut sisten de yararlanılarak gizli olarak yapılmakta idi. Ancak birlik ve malzemelerin büyük kısmını kapsayan boşaltma, bu gece gerçekleştirilmiştir. İngilizler 8/9 Ocak 1916 gecesi de Seddülbahir bölgesinden çekilmişlerdir. *A.M.T., s.72-73,77; A.H.E., s.102; İ.O.T.K.IV., s.429; K.A., s.182; A.Y.A., s.44; Ç.M.B.M.A.O.R., s.125).*

Aralık sonu 1915 : Atatürk'ün İstanbul'da Hariciye Nazırı Halil (Menteşe) Bey'i ziyareti ve söyledikleri: "...Ben Türk ordusunun yabancısı bir adam değilim. Ben ordu ile küçük subaylıktan beri derinden temasa gelmiş bir askerim. Ben olayların sevki ile ordunun içinde subay, nihayet komutan olarak iş görmüş ve zannıma göre muvaffak olmuş bir komutanım. Türk ordusunu, onun faziletini, kıymetini ve bu ordu ile neler yapılabileceğini benim kadar anlayan az olmuştur" *(A.S.D.V., s.108-111).*

— 1916 —

8/9 Ocak 1916 : İngilizlerin Seddülbahir bölgesinden de çekilmeleri (İngilizler daha önce 19/20 Aralık 1915 gecesi Anafartalar-Arıburnu bölgesinden çekilmişlerdi) *(İ.O.T.K.IV., s.429-430; K.A., s.182; A.Y.A., s.44).*

9 Ocak 1916 : Atatürk'ün İstanbul'dan Sofya'ya gidişi *(Olayların seyri, söz konusu tarihin muhtemelen 9 veya 10 Ocak 1916 olabileceğini düşündürmektedir).* Cevat Abbas Gürer hatıralarında Atatürk'ün 16. Kolordu Komutanlığı'na atanmasının Sofya'ya gidişinden birkaç gün sonra gerçekleştiğini ifade etmektedir. Atanma tarihi 14 Ocak 1916 olduğuna göre Sofya'ya gidiş tarihinin de 9 veya 10 Ocak 1916 olması gerekmektedir.

10 Ocak 1916 : Atatürk'e, I. Dünya Harbi'ndeki, özellikle Çanakkale savaşlarındaki üstün başarıları nedeniyle Alman Devleti tarafından Demir Salip Nişanı verilmesi *(A.N.M., s.126,177; K.A.B.K.Ö., s.101).*

14 Ocak 1916 : Atatürk'ün, karargâhı Edirne'de bulunan 16. Kolordu Komutanlığı'na atanması *(K.A.M.M.T., s.618). (Bu tarih, A.Z.T.B.Y., s.21; A.Y.A., s.45'de 16 Ocak 1916, A.H.E., s.106'da 27 Ocak 1916 olarak gösterilmiştir).*

16 Ocak 1916 : 16. Kolordu Komutanlığına atanan Atatürk'ün, Sofya'dan İstanbul'a dönüşü (Cevat Abbas hatıralarında, yeni vazifesini telgrafla bildirmesinden bir gün sonra Atatürk'ün İstanbul'a döndüğünü kaydetmektedir. Söz konusu dönüş tarihi, muhtemelen 16 Ocak 1916 olmalıdır. *A.Z.T.B.Y., s.22-23).*

17 Ocak 1916 : Atatürk'e, "Anafartalar Grubu Komutanlığı" dönemindeki üstün başarıları nedeniyle "Muharebe Altın Liyakat Madalyası" verilişi *(K.A.B.K.Ö., s.100; İ.M.T.T., s.80; A.N.M., s.177).*

26 Ocak 1916 : Atatürk'ün Edirne'ye gitmek üzere İstanbul'dan trenle hareketi (Atatürk, 27 Ocak 1916 da Edirne'ye geldiğine göre İstanbul'dan hareketinin 25 veya 26 Ocak 1916 olması gerekmektedir) *(A.Z.T.B.Y., s.23-24).*

27 Ocak 1916 : Atatürk'ün 16. Kolordu Komutanlığı görevine başlamak üzere Edirne'ye gelişi *(B.H.Ü.S.M.K.I.; A.A.K., s.58; A.Y.A., s.45; A.Bi., s.20; A.K.D.D.A.Y., s.70-71; K.A.B.K.Ö., s.101; A.N.M., s.177. Bu tarih İ.A., s.31; Borak, s.140; A.Y., s.77'de 14 Ocak 1916, K.A., s.184; ve A.Ü.O.B., s.1'de 16 Ocak 1916 olarak gösterilmiştir).* (Cevat Abbas Gürer hatıralarında, Edirne'deki ikametlerinin 44. günü Başkomutan Vekili Enver Paşa'dan Resülayn'a hareket emrini aldıklarını ifade etmektedir. Söz konusu hareket emrinin tarihi 11 Mart 1916 olduğuna göre, bu tarihten 44 gün evveli -Atatürk'ün Edirne'ye geldiği tarihi göstermek üzere- 27 Mart 1916 gününe rastlamaktadır. *A.Z.T.B.Y., s.25).*

1 Şubat 1916 : Atatürk'e, Anafartalar Grubu Komutanlığı döneminde gösterdiği üstün başarıları nedeniyle "İkinci Rütbe'den Osmanî Nişanı" verilmesi *(K.A.B.K.Ö., s.101; İ.M.T.T., s.80; A.N.M., s.45, 177,179).*

16 Şubat 1916 : Doğu cephesinde Erzurum'un Ruslar tarafından işgali *(A.H.E., s.107; İ.Ö.T.K.IV., s.431; A.Y., s.78. Bu tarih A.A.K., s.58'de 5 Şubat 1916, A.Ü.O.B., s.1'de 18 Şubat 1916 olarak gösterilmiştir).*

22 Şubat 1916 : Başkomutanlığın, Çanakkale'deki 2. Ordu'yu Doğu bölgesine nakletme kararı *(A.Y.A., s.45; A.Y., s.78; A.K.D.D.A.Y., s.78).*

Şubat 1916 : Atatürk'ün "Tâbiye Meselesinin Halline ve Emirlerin Yazılış Şekline Dair Broşür" adlı küçük kitabının Edirne'de yayımlanması *(A.Y.A., s.45).*

3/4 Mart 1916 : Doğu cephesinde Bitlis'in Rus kuvvetleri tarafından işgali *(İ.Ö.K.V.M.K.P.R., s.84. Bu tarih, A.H.D., s.33'de 2 Mart 1916 olarak gösterilmiştir).* (Bitlis'in Atatürk komutasındaki kuvvetler tarafından kurtarılışı: 8 Ağustos 1916).

11 Mart 1916 : Atatürk'ün, Karargâhı Diyarbakır'a nakledilmesi kararlaştırılan 16. Kolordu Komutanlığına atanması (Başkomutan Vekili Enver Paşa, bugün Atatürk'e telgraf çekerek Kolordu Karargâhıyla Resülayn (Ceylanpınar) üzerinden hemen Diyarbakır'a hareket etmesini istemiştir. *B.H.Ü.S.M.K.I; K.A., s.186; A.Ü.O.B., s.2).*

12 Mart 1916 : Atatürk'ün, -16. Kolordu'nun Edirne'den Diyarbakır'a kaydırılması kararı üzerine- Edirne'den İstanbul'a hareketi *(B.H.Ü.S.M.I; A.H.E., s.107; A.H.D., s.34).*

16 Mart 1916 : Atatürk'ün -karargâh erkânıyla beraber- Diyarbakır'daki görevine gitmek üzere trenle İstanbul'dan hareketi (Atatürk Pozantı'ya kadar yolculuğu trenle yapmış, Pozantı'dan sonra Toros dağlarından otomobil ile geçerek Halep'e gelmiştir. Burada Baron Oteli'nde bir gece kaldıktan sonra trenle Resülayn (Ceylanpınar)'a gelmiş, buradan da otomobille hareket ederek Mardin üzerinden Diyarbakır'a ulaşmıştır. *B.H.Ü.S.M.K.I; A.H.D., s.34; A.H.E., s.34).*

18 Mart 1916 : Diyarbakır'a gitmekte olan Atatürk'ün trenle Pozantı'ya gelişi *(B.H.Ü.S.M.K.I; A.H.D., s.34).*

: Doğu cephesinde Muş, Van ve Hakkâri'nin Rus kuvvetleri tarafından işgali *(İ.Ö.K.V.M.K.P.R., s.84).* (Muş'un Atatürk komutasındaki kuvvetler tarafından kurtarılışı: 7 Ağustos 1916).

21 Mart 1916 : Atatürk'ün Pozantı'dan otomobille Halep'e gelişi *(B.H.Ü.S.M.K.I) (Olayların akışına bu tarih uygun düş-*

mektedir).

22 Mart 1916 : Atatürk'ün Halep'ten trenle Resülayn (Ceylanpınar)'a hareketi *(B.H.Ü.S.M.K.I). (Olayların akışına bu tarih uygun düşmektedir).*

23 Mart 1916 : Atatürk'ün Halep'ten trenle Resülayn (Ceylanpınar)'a gelişi *(B.H.Ü.S.M.K.I; K.A., s.187; A.Y.A., s.45; A.Ü.O.B., s.2).*

24 Mart 1916 : Atatürk'ün Resülayn (Ceylanpınar)'dan otomobille Mardin'e gelişi *(B.H.Ü.S.M.K.I; K.A., s.187,189; A.Ü.O.B., s.2).*

25 Mart 1916 : Atatürk'ün Mardin'den otomobille Diyarbakır'a hareketi (Otomobilin yolda bozulması üzerine yolculuğa atla devam edilmiştir. *B.H.Ü.S.M.K.I; K.A., s.187; A.Ü.O.B., s.2).*

26 Mart 1916 : Atatürk'ün Diyarbakır'a gelerek 16. Kolordu'nun komutasını üzerine alması *(B.H.Ü.S.M.K.I; K.A., s.189; A.Y.A., s.45; A.K.D.D.A.Y., s.71; A.Ü.O.B., s.2) (Bu tarih, A. ve Di., s.70'de 27 Mart 1916 olarak gösterilmiştir).*

1 Nisan 1916 : Atatürk'ün generalliğe yükselişi *(K.A.M.M.T., s.157, 618; A.A.K., s.58; S.A.A., s.64; K.A., s.190; A.Y., s.77; A.Y.A., s.45; K.A.B.K.Ö., s.101; A.Ü.O.B., s.2; A.N.M., s.177).*

3 Nisan 1916 : Atatürk komutasındaki 16. Kolorduya bağlı 5. Tümen'in Bitlis'i kurtarmak üzere Rus kuvvetlerine taarruzu (5. Tümen'in isteği üzere yapılan bu taarruzun bir kaç gün sonra duraksaması üzerine Atatürk 9 Nisan 1916'da Diyarbakır'dan Bitlis Cephesine hareket ederek 10 ve 11 Nisan gecelerini taarruz bölgesinde geçirmiş, Rus birliklerinin bu cepheye yeni kuvvet kaydırmaları üzerine 5. Tümen'in eski mevzilerine çekilmesini emretmiştir. *A.Ü.O.B., s.2-3).*

9 Nisan 1916 : Atatürk'ün Diyarbakır'dan Bitlis cephesine hareketi *(A.H.D., s.38; A.Ü.O.B., s.2).*

20 Nisan 1916 : Atatürk'ün, Bitlis, Siirt, Silvan bölgesindeki askerî birlikleri denetledikten sonra tekrar Diyarbakır'a dönüşü *(B.H.Ü.S.M.K.II; A.H.D., s.38-41).*

13 Mayıs 1916 : 2. Ordu Komutanlığı'na atanan Ahmet İzzet Paşa'nın İstanbul'dan Diyarbakır'a gelişi *(A.Y.A., s.46).*

19 Mayıs 1916 : Atatürk'ün Siirt'ten Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "Batıdan doğuya kadar devam eden uzun ve yorucu bir yolda iki ay kadar seyahat ettikten sonra bir istirahat ânı bulunabileceğine inanılır, değil mi? Fakat heyhât! Görülüyor ki, bu ancak ölümden sonra mümkün olacak!" *(A.B.K.M., M.1.XII.1954; Ö.A.Ö.M., s.80-81).*

23 Mayıs 1916 : 2. Ordu Kurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) Bey'in, Atatürk'ü Diyarbakır'da ziyareti ve görüşmeleri *(B.H.Ü.S.M.K.II).*

3 Haziran 1916 : 16. Kolordu Karargâhı'nın Diyarbakır'dan Silvan'a nakledilmesi *(B.H.Ü.S.M.K.II; A.H.D., s.41).* (2. Ordu Karargâhı'nın Diyarbakır'da kurulması üzerine 16. Kolordu Karargâhı Haziran'ın ilk haftasında Silvan'a nakledilmiştir).

5 Haziran 1916 : Atatürk'ün, Muş cephesini denetlemek üzere Silvan'dan hareketi *(A.H.D., s.41).*

20 Haziran 1916 : Atatürk'ün, Muş cephesinin denetimini takiben tekrar Silvan'a dönüşü *(A.H.D., s.48).*

12 Temmuz 1916 : Rusların Kafkas cephesinde 8. Tümene taarruzları *(Erden, s.18; A.A.K., s.58; K.A., s.194-195; A.K.D.D.A.Y., s.71; A.Y., s.78; A.Y.A., s.46).* (Atatürk bugün 8. Tümen kesimine giderek muharebeyi yakından izlemiş, 15 Temmuz 1916'da Rus birliklerinin Muş'ta Kozmadağındaki Türk savunma mevzilerini yarmaları üzerine bu kesimdeki 8. Tümeni başarıyla Kulp boğazı'na çekmiştir. *A.Y.A., s.46).*

27 Temmuz 1916 : Atatürk'e Birinci Dünya Savaşı, özellikle Çanakkale muharebelerindeki üstün başarıları nedeniyle Avusturya-Macaristan Hükûmeti'nce Üçüncü Rütbe'den Muharebe Liyakat madalyası verilmesi *(A.N.M., s.128).*

29 Temmuz 1916 : 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa'nın, Kurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) Bey'le beraber Silvan'a gelerek Atatürk'le görüşmeleri *(B.H.Ü.S.M.K.II).*

2 Ağustos 1916 : Atatürk komutasındaki kuvvetlerin Bitlis ve Muş yönünde taarruza geçişi (Bugün ve bugünü izleyen günlerde Ruslarla iki tümenimiz arasında taarruz ve karşı taarruz şeklinde şiddetli çarpışmalar olmuştur. *K.A., s.198-199; A.Y.A., s.47; A.Ü.O.B., s.3).*

7 Ağustos 1916 : Atatürk komutasındaki 16. Kolordu'ya bağlı 8. Tümen'in Muş'u düşman işgalinden kurtarışı *(A. ve Di., s.78-79)* (Muş, 25 Ağustos 1916'da tekrar Rusların eline düşmüştü. Atatürk, 2. Ordu Komutanlığı sırasında, 14 Mayıs 1917'de bu şehrimizi ikinci defa Rus işgalinden kurtardı).

8 Ağustos 1916 : Atatürk komutasındaki 16. Kolordu'ya bağlı 5. Tümen'in Bitlis'i düşman işgalinden kurtarışı *(A. ve Di., s.78-79; K.A.M.M.T., s.158).*

: Atatürk'ün, II. Ordu Komutanlığı'na telgrafı: "Muş dün ve Bitlis bugün kolordumuz tarafından zapt ve işgal edilmiştir" *(A. ve Di., s.80).*

17/18 Ağustos 1916 : 2. Ordu Komutanlığının, taarruza iştirak etmek üzere 16. Kolordu'nun cepheye hareket etmesini bildiren emri *(B.H.Ü.S.M.K.II).*

18 Ağustos 1916 : Atatürk'ün, askeri harekâtı yakından takip ve idare etmek

üzere Silvan'dan cepheye hareketi *(B.H.Ü.S.M.K.II; A.H.D., s.53-61).* (Atatürk 25 Eylül 1916'a kadar cephede kalmış ve bu süre içinde Çapakçur muharebeleri adını alan savaşları idare etmiştir).

19 Ağustos 1916 : Rusların doğu cephesinde yeniden taarruza başlaması (Bu taarruzlar 2. Ordu birlikleri tarafından durdurulmuş, Atatürk 7. ve 8. Tümen kesimlerindeki başarılı yönetimiyle Rus tümenlerinin ilerlemesine imkân vermemiştir. *A.Y.A., s.47; K.A., s.200).*

25 Ağustos 1916 : Doğu cephesinde İkinci Ordu'nun üç kolordusu ile yeniden taarruza geçmesi ve Rus birliklerini geriletmeleri *(A.Ü.O.B., s.5; K.A., s.201).*

28 Ağustos 1916 : Rus taarruzu'nun yenilenmesi, ancak 16. Kolordu'yu hedef alan taarruzların Atatürk komutasındaki kuvvetler tarafından durdurulması *(K.A., s.202).*

25 Eylül 1916 : Atatürk'ün cepheden Silvan'a dönüşü *(B.H.Ü.S.M.K.II; A.H.D., s.61).*

30 Eylül 1916 : Atatürk'ün Silvan'dan Madam Corinne'e Fransızca mektubu: "...Kıymet verdiğimiz insanlarla birlikte ateşe ve ölüme göğüs germek ne zevk!" *(A.B.K.M., 2.XII.1954; Ö.A.Ö.M., s.81-82).*

7 Kasım 1916 : Atatürk'ün tekrar Bitlis cephesini denetlemek üzere beraberinde 5. Tümen Komutanlığı'na yeni atanan Albay Ali Fuat (Cebesoy) Bey olmak üzere Silvan'dan Bitlis'e hareketi ve geceyi Hazo'nun güneyinde geçirişi *(A.H.D., s.65; B.H.Ü.S.M.K.II).*

8 Kasım 1916 : Atatürk'ün Silvan'dan Ziyaret'e gelişi ve geceyi burada geçirişi *(A.H.D., s.66).*

9 Kasım 1916 : Atatürk'ün sabah saat 8.00'de Ziyaret'ten hareketi ve geceyi Duhan'ın kuzeyinde 13. Alayın eski ordugâhında çadırda geçirmesi *(A.H.D., s.66).*

10 Kasım 1916 : Atatürk'ün sabah Duhan'ın kuzeyinden hareketle öğleyin 12.30'da Bitlis'e gelişi *(A.H.D., s.67).*

11 Kasım 1916 : Atatürk'ün Bitlis yakınında 15. Alay cephesini denetlemesi ve tekrar Bitlis'e dönüşü *(A.H.D., s.67).*

12 Kasım 1916 : Atatürk'ün, Bitlis yakınındaki 14. Alayı denetlemesi ve geceyi Alay karargâhında geçirmesi *(A.H.D., s.68).*

13 Kasım 1916 : Atatürk'ün 14. Alay Karargâhı'ndan hareketle Keltepe'ye gelişi; tümen, alay ve tabur komutanlarıyla görüştükten sonra Bitlis'e dönüşü *(A.H.D., s.69).*

14 Kasım 1916 : Atatürk'ün, günü Bitlis'teki karargâhında geçirmesi *(A.H.D., s.70).*

15 Kasım 1916 : Atatürk'ün, Bitlis'te 5. Tümen Baştabipliği ve İdare Başkanlığı dairelerini gezerek incelemelerde bulunması *(A.H.D., s.70).*

16 Kasım 1916 : Atatürk'ün, Bitlis'te 5. Tümen Komutanı Albay Ali Fuat (Cebesoy) Bey'i makamında ziyareti, daha sonra hastaneleri denetlemesi *(A.H.D., s.71).*

17 Kasım 1916 : Atatürk'ün, günü Bitlis'te karargâhında geçirmesi *(A.H.D., s.71).*

18 Kasım 1916 : Atatürk'ün Bitlis'te tarihî yerleri gezişi, daha sonra ikametgâhına dönüşü *(A.H.D., s.72).*

18 Kasım 1916 : Atatürk'ün -İstanbul'da bulunan- annesi Zübeyde Hanım'dan mektup alışı *(A.H.D., s.72).*

19 Kasım 1916 : Atatürk'ün -okumakta olduğu- Alphonse Daudet'in "Sapho-Moeurs Parisiennes" romanını bitirmesi *(A.H.D., s.72).*

20 Kasım 1916 ; Atatürk'ün, Annesi Zübeyde Hanım ve bazı dostlarına Bitlis'ten birer kartpostal göndermesi *(A.H.D., s.73).*

21 Kasım 1916 : Atatürk'ün Silvan'a dönmek üzere sabah Bitlis'ten hareketi *(A.H.D., s.75).*

22 Kasım 1916 : Atatürk'ün Bitlis'ten Silvan'a dönerken yolda 16. Kolordu Kurmay Başkanı Yarbay İzzettin (Çalışlar) Bey'le örtünme ve kapanmanın kaldırılması, sosyal hayatın düzeltilmesi, yetenekli anne yetiştirme, kadınlara serbestlik verme v.b. konular üzerinde sohbeti *(A.H.D., s.75-76).*

: Atatürk'ün, sabah Duhan'dan hareketle Ziyaret'e gelişi, Veyselkaranî türbesini ziyareti, daha sonra Alay Merkezi Koh köyüne gidişi *(A.H.D., s.76).*

23 Kasım 1916 : Atatürk'ün, sabah Kelhük köyünde 23. Alay'ın I. Taburunu denetlemesi, harp oyunu yaptırması, bilâhare tekrar Koh köyüne dönüşü *(A.H.D., s.77).*

24 Kasım 1916 : Atatürk'ün, 23. Alay'ın II. Taburunu denetlemesi *(A.H.D., s.77).*

25 Kasım 1916 : Atatürk'ün, Says köyünde 23. Alay'ın III. Taburunu denetlemesi *A.H.D., s.77).*

26 Kasım 1916 : Atatürk'ün, günü 23. Alay karargâhında istirahatle geçirmesi *(A.H.D., s.77).*

27 Kasım 1916 : Atatürk'ün Siirt'e gelişi ve geceyi burada geçirişi *(A.H.D., s.78).*

28 Kasım 1916 : Atatürk'ün, günü Vali Memduh Bey'in konağında geçirişi *(A.H.D., s.78).*

29 Kasım 1916 : Atatürk'ün Siirt'ten hareketle Garzan'a gelişi ve Hükümet dairesinde misafir oluşu *(A.H.D., s.79).*

30 Kasım 1916 : Atatürk'ün -Bitlis cephesine yaptığı seyahati tamamlayarak- Silvan'a dönüşü *A.H.D., s.82).*

2 Aralık 1916 : Atatürk'ün, 2. Ordu Komutanına Van Hareket Müfrezesi'nin gelecekteki hareket planı hakkında raporu *(A.H.D., s.83).* (Atatürk milislerden ve bir miktar düzenli askerden oluşturduğu "Van Hareket Müfrezesi"ni Van'ın geri alınmasıyla görevlendirmişti. *B.H.Ü.S.M.K.II).*

3 Aralık 1916 : Atatürk'ün Arıburnu muharebelerine ait belge ve notlarını rapor halinde yazmaya başlaması *(A.H.D., s.83).*

10 Aralık 1916 : Atatürk'ün okumakta olduğu Namık Kemal'in "Makalât-ı Siyasiye ve Edebiye" adlı eserini bitirmesi ve "Tarih-i Osmanî"sini okumaya başlaması *(A.H.D., s.85).*

12 Aralık 1916 : Atatürk'e, -Ahmet İzzet Paşa'nın izinli olarak kısa bir süre İstanbul'a gitmesi üzerine- karargâhı Sekerat(*)'ta bulunan 2. ordu Komutanlığı'na vekâleten yürütme görevi verilmesi *(A.H.D., s.86; İ.A., s.726; A.A.K., s.19; İ.O.K.V.M.K.P.R., s.86; A.Y., s.87). (Bu tarih A.B.İ.B.T.B.H., s.240, A.H.E., s.96'da 3 Ekim 1916, K.A., s.205'de 23 Kasım 1916, K.A.B.K.Ö., s.101; A.Y.A., s.47'de 25 Kasım 1916 olarak gösterilmiştir; ancak bu tarihlerin hiçbiri gerçeğe uygun değildir).*

: Atatürk'e Muş ve Bitlis cephelerindeki başarıları nedeniyle "İkinci Rütbeden Mecidî Nişanı" verilmesi *(K.A.B.K.Ö., s.101; İ.M.T.T., s.80; A.Y.A; s.47; A.N.M., s.177).* (Atatürk'e 25 Aralık 1906 tarihinde verilen Beşinci Rütbeden Mecidî Nişanını takiben üstün başarıları nedeniyle Dördüncü ve Üçüncü Rütbeden Nişan süreleri beklenmeksizin İkinci Rütbeden Mecidî Nişanı verilmiştir. *İ.M.T.T., s.80; A.N.M., s.51-55, 177).*

14 Aralık 1916 : Atatürk'ün Silvan'dan hareketle Diyarbakır'a gelişi *(A.H.D., s.87).*

15 Aralık 1916 : Atatürk'ün Diyarbakır'dan hareketle Ergani Madeni'ne gelişi *(A.H.D., s.88).*

16 Aralık 1916 : Atatürk'ün sabah, Ergani Madeni'nden hareketle Sekerat' ta 2. Ordu karargâhı'na gelerek Komutan Vekilliği görevini üzerine alışı (Atatürk'e Sekerat'a yaklaşırken, İstanbul'a dönmek üzere karargâh'tan ayrılmış bulunan Ahmet İzzet Paşa ile yolda kısa bir süre görüşmüştür. *A.H.D., s.89). (II.* Ordu'nun Kurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) Bey'di. Atatürk'ün İnönü ile iş başında tanışması, ilk temasları ve yakın çalışması bu döneme rastlamıştır. *A.Z.T.B.Y., s.78-79).*

(*) Diyarbakır'ın Palu kazasına bağlı bir bucak merkezi.

— 1917 —

2 Ocak 1917 : Atatürk'ün -Ahmet İzzet Paşa'nın izinden dönüşü üzerine- 2. Ordu Komutan Vekilliğinden ayrılarak Sekerat'tan Silvan'a hareketi *(A.H.D., s.186; Borak, s.148).*

4 Şubat 1917 : Talât Paşa'nın -Sait Halim Paşa'nın yerine- Sadrazam olusu *(İ.O.T.K. IV, s.434).*

17 Şubat 1917 : Atatürk'ün Hicaz Kuvve-i Seferiye Komutanlığına atanması *(A.A.K., s. 12, 59; A.H.E., s.110; Borak, s.148; K.A.B.K.Ö., s.101; A.Y.A., s.47. Bu tarih, K.A., s.205'de 14 Şubat 1917 olarak gösterilmiş, A.H,D., s.95; A.Y., s.87, A.K.D.D.A.Y., s.74'de -gün belirtmeksizin- Şubat 1917 olarak ifade edilmiştir.)* (Arabistan ve Medine cephesinde oluşturulması düşünülen bu kuvvet komutanlığına Atatürk, Ordu Komutanı yetkisiyle fakat 4. Ordu emrinde olmak üzere atanmıştı. *A.Y.A., s.47).*

21 Şubat 1917 : Atatürk'ün Şam'a gitmek üzere Diyarbakır'dan ayrılışı *(B.H.Ü.S.M.K. II)* (Silvan'dan Diyarbakır'a gelen Atatürk, Mardin-Cerablus-Halep yoluyla Şam'a ulaşmıştır. *A.H.D., s.95-96).*

23 Şubat 1917 : Atatürk'ün Diyarbakır'dan Şam'a gelişi *(Erden, s. 19; A.K.K., s.59; Borak, s.148, 311). Bu tarih, A.Y.A., s.48'de 24 Şubat 1917 olarak gösterilmiş, A.H.E., s.110; A.Y., s.88-89'da ise sadece Şubat 1917 olarak ifade edilmiştir.)* (Atatürk Şam'a gelişini takiben 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa ile görüşmüş, Sina cephesindeki kuvvetleri de denetlemişti. Ancak bölgedeki incelemeleri sonucu, stratejik açıdan Hicaz'ın savunulması değil, boşaltılması gerektiği görüşünü gerek Cemal Paşa'ya gerekse bir raporla Enver Paşa'ya bildirdi. Atatürk'e göre Hicaz bölgesi boşaltılmalı, buradaki kuvvetlerle Suriye cephesi takviye edilmeliydi. Bu görüş üzerine Enver Paşa da Şam'a gelerek yaptığı inceleme sonucu aynı karara vardı. Bunun üzerine Atatürk'e verilen Hicaz Kuvve-i Seferiyesi Komutanlığı görevi kaldırıldı. *A.H.D., s.105-106; K.A., s.207; A.Y.A., s.48; A.Y., s.88-89).*

24 Şubat 1917 : 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın Başkomutanlık Vekâletine -Atatürk'le görüşmesini takiben- Medine'nin boşaltılması gerektiğini bildirmesi *(Erden, s.23).*

2 Mart 1917 : Enver Paşa'nın Şam'a gelişi ve durumu yerinde incelendikten sonra emri : "Medine'nin boşaltılması ve Hicaz'daki kuvvetlerin Filistin'de kullanılmak üzere geri çekilmesi" *(Erden, s.23).*

7 Mart 1917 : Atatürk'ün, Diyarbakır'daki 2. Ordu'ya vekâleten Komutan atanması (Başkomutanlık Vekâleti'nce 7 Mart 1917 günü,

"Kafkas Orduları Grubu" kurulmuş ve komutanlığına 2. Ordu Komutanı Ahmet İzzet Paşa getirilmişti. Atatürk, Hicaz Kuvve-i Seferiye Komutanlığı'nın kaldırılması üzerine vekâleten 2. Ordu Komutanlığı'na atanmış, 16 Mart 1917 tarihinde ise bu vekâlet asalete çevrilmiştir. *A.K.D.D.A.Y., s.74. Bu tarih, İ.A., s.805; A.B.İ.B.T.B.H., s.240; A.A.K., s.60'da 5 Mart 1917 olarak gösterilmiştir).*

11 Mart 1917 : Irak Cephesinde İngiliz birliklerinin Bağdat'ı ele geçirmeleri *(İ.O.T.K. IV, s.435; K.A., s.211; Borak, s.149; A.Y.A., s.48. Bu tarih, M.K.F.Ç.İ.H.Y.B.R., s.619; M.K.F.Ç., s.619; A.H.E., s.116'da 10 Mart 1917 olarak gösterilmiştir).*

: Atatürk'ün 2. Ordu Komutan Vekili olarak Şam'dan Diyarbakır'a dönüşü *(A.B.İ.B.T.B.H., s.240; A.H.D., s.107; Borak, s.149; A.Ü.O.B., s.8. Bu tarih A. ve Di., s.87'de 13 Mart 1917 olarak gösterilmiştir).*

16 Mart 1917 : Atatürk'ün asaleten 2. Ordu Komutanlığı'na atanması *(A.K.D.D.A.Y., s.74. Bu tarih, İ.A., s.805; A.B.İ.B.T.B.H., s.240'da 18 Mart 1917 olarak gösterilmiştir).*

14 Mayıs 1917 : Atatürk'ün Muş'u ikinci defa düşman işgalinden kurtarışı (Muş, 7 Ağustos 1916'da kurtarılmış ise de 25 Ağustos 1916'da tekrar Rusların eline düşmüştü).

20 Mayıs 1917 : Atatürk'ün, 4. Kolordu Komutanlığından 20. Kolordu Komutanlığına atanan Albay İsmet (İnönü) Bey hakkında verdiği ayrılış sicili : "Ciddî, faal, gayet zeki, yüksek fikirli, astlarına ve savaş ruhiyatına hâkim ve etkili, iyi bir görüşe ve süratli bir kavrayışa sahip. Kolordunun her türlü ihtiyacını düşünmekten ve sağlamaya çalışmaktan bir an uzak kalmaz ve başarır. Askerî bilgisi ve anlayışı güzel ve geniş; doğru, kesin ve tereddütsüz karar sahibi, cesur ve kişisel kararıyla hareket etmek kabiliyetine sahip. Ordu ve memlekette, üzerine alacağı mühim vatanî görevlerde kendisinden büyük hizmetler beklenir" *(A.H.A., 1978, s.97-98).*

22 Mayıs 1917 : Atatürk'ün, İstanbul'da bulunan Salih (Bozok) Bey'e telgrafı : "Seni başyaverim olarak yanıma almak istiyorum. Kabul ettiğin takdirde bana telgrafla bilgi vermelisin!" *(Kaynakta, olayın tarihi belirtilmemiştir. Olayların seyri söz konusu tarihin 22 veya 23 Mayıs 1917 olabileceğini düşündürmektedir.)* (Salih Bozok, hemen görevi kabul ettiğini bildiren bir telgraf çekmiş, atanmasını takiben de Diyarbakır'a gelmiştir. *H.A.B., s.178).*

20 Haziran 1917 : Atatürk'ün, 2. Ordu bölgesini denetim seyahati sonunda Elaziz (Elâzığ)e gelerek burada Grup Komutanı Ahmet İzzet Paşa ile görüşmesi *(H.A.B., s.178). (Kaynakta, olayın tarihi belirtilmemiştir. Olayların seyri, muhtemel tarihin 20 Haziran*

1918 olabileceğini düşündürmektedir.) (Atatürk, Elaziz'de bulunduğu sırada, Başkomutan Vekili Enver Paşa, Grup Komutanı Ahmet İzzet Paşa'ya bir telgraf çekerek Mustafa Kemal Paşa ile beraber kendisiyle buluşmak üzere Halep'e hareket etmelerini istemiştir).

21 Haziran 1917 : Atatürk'ün, Grup Komutanı Ahmet İzzet Paşa ile beraber, Halep'teki komutanlar toplantısına katılmak üzere Elaziz (Elâzığ)'dan hareketi. Elazığ'dan otomobille Diyarbakır'a, oradanda Halep'e hareket edilmiştir. *H.A.Y., s.178).*

24 Haziran 1917 : Atatürk'ün, Halep'te Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın başkanlığında yapılan komutanlar toplantısına katılması *(A.H.E., s.118; K.A., s.213; A.M.F.A.Ç.A., s.507; Borak, s.149; A.Y., s.88; A.Y.A., s.48; A.K.D.D.A.Y., s.75; H.A.Y., s.179; B.D.H.T.H., c. IV, ks. II, s.69)* (Bu toplantıda Enver Paşa'nın teklifiyle Bağdat'ı geri almak amacıyla bir "Yıldırım Orduları Grubu" oluşturulması ve bu grubun harekât planı görüşülmüştür *A.Y.A., s.48; A.K.D.D.A.Y., s.75).*

27 Haziran 1917 : Atatürk'ün, Diyarbakır'a dönmek üzere Halep'ten hareketi *(H.A.Y., s.179).*

5 Temmuz 1917 : Atatürk'ün, Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığına bağlı olarak Halep'te oluşturulması kararlaştırılan Yedinci Ordu Komutanlığına atanması *(K.A.M.M.T., s.619; A.B.İ.B.T.B.H., s.241; K.A., s.211; A.M.F.A.Ç.A., s.505; Borak, s.149; A.Bi, s.14; A.Y., s.90; A.Y.A., s.48; K.A.B.K.Ö., s.102; A.Ü.O.B., s.8; A.N.M., s.178).*

9 Temmuz 1917 : Atatürk'ün Diyarbakır'dan İstanbul'a hareketi *(A. ve Di., s.95)* (7. Ordu Karargâhını oluşturmak üzere Başkomutan Vekili Enver Paşa tarafından İstanbul'a çağrılmıştır. *A.H.D., s.126; Borak, s.149; H.A.Y., s.180-181; A.Ü.O.B., s.8).*

Temmuz 1917 : Atatürk'ün Mardin-Halep yoluyla Diyarbakır'dan İstanbul'a gelişi *(A.H.D., s.128; Borak, s.149; H.A.Y., s.181)* (Atatürk, İstanbul'a gelişini takiben Başkomutan Vekili Enver Paşa ve Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Falkenhayn(*) ile görüşmüş, kısa süre içinde harekete hazır olmak üzere 7. Ordu Karargâhını oluşturmuştur. *H.A.Y., s.181).*

15 Temmuz 1917 : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Yıldırım Orduları Grubu kurulduğunu bildiren emri : "1 - Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı teşkil edilmiştir. Grup Komutanlığı, şimdilik İstanbul'da kalacaktır. 2 - Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na Mareşal von Falkenhayn, Kurmay Başkanlığı'na Albay von Dommes atanmıştır" *(B.D.H.T.H., c. IV, ks. II, s.83) (Gene-*

(*) Alman ordusunda general olarak görev yapan Falkenhayn'a Osmanlı ordusunda mareşal rütbesi verilmiştir.

ral Falkenhayn'ın, Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na atanma tarihi, Erden, s.25'de 20 Temmuz 1917 olarak gösterilmiştir).

15 Ağustos 1917 : Atatürk'ün 7. Ordu Komutanlığı görevine başlamak üzere İstanbul'dan Halep'e hareketi (7. Ordu Karargâhı Halep'in Aziziye mevkiinde idi) *(H.A.Y., S.181-182; A.H.D., s.134-135).*

18/19 Ağustos 1917 : Atatürk'ün, Ulukışla istasyonunda -Suriye'den izinli olarak İstanbul'a dönmekte olan- 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa ile görüşmesi *(H.A.Y., s.182).*

23 Ağustos 1917 : Atatürk'ün İstanbul'dan Halep'e gelişi *(A.H.D., s.135; H.A.Y.,* s.182-183). (Atatürk'ün Halep'ten İstanbul'a ilk yazısı 24 Ağustos 1917 tarihini taşıdığına göre Halep'e geliş tarihinin bundan bir veya birkaç gün önce olması gerekmektedir. *Bu tarihin A.B.İ.B.T.B.H., s.241'de 20 Temmuz 1917 olarak gösterilişi yanlıştır).*

24 Ağustos 1917 : Atatürk'ün Halep'ten İstanbul'da bulunan Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Falkenhayn'a telgrafı : "Menzil Baş Müfettişi General Kresman'ın, Gazze'nin Fetan aşireti şeyhi Hâcim ile bir sözleşme yaptığını gördüm. Bu anlaşma amaç ve iç politika itibariyle doğru olmaktan pek uzaktır" (Atatürk bu telgrafın bir suretini de Başkomutanlık Vekâletine göndermiştir. *A.K.Y.Y.A.S.B., Milliyet 27.XI.1979; H.A.Y., s.182-183).*

25 Ağustos 1917 : General Falkenhayn'ın, Atatürk'ün 24 Ağustos 1917 tarihli yazısına cevabı : "Başmüfettişliğin Arap şeyhleriyle yaptığı sözleşmenin, gerçekten politikamıza uymayan bir sonuç verip vermeyeceğini sizin düşüncelerinizi de dikkate alarak inceleyeceğim. Yıldırım Ordular Grubu'nun bölgesindeki bir meselenin Başkomutanlık Vekâleti'ne de bildirilmesinin hangi talimata dayandığının bildirilmesi (!) *(A.K.Y.Y.A.S.B.H., Milliyet 27.XI.1979) (Bu telgrafın tarihi yoktur. Olayların seyrine göre 25 veya 26 Ağustos 1917 olması gerekmektedir).*

27 Ağustos 1917 : Atatürk'ün, Küfrevî Şeyhi Abdülbâki Efendi'ye mektubu *(A.T.Y., s.544).*

28 Ağustos 1917 : Atatürk'ün, General Falkenhayn'ın 25 Ağustos 1917 tarihli telgrafına cevabı : "...Haberleşmede izlenen yolun usule uygun olduğu Genel Karargâhça da doğrulanmaktadır. Başkomutanlık, gerekli önlemlerin alınması ve sonucun iletilmesini bildirmiştir. Böylece ordu dürüst hareket etmiştir. Eğer bu konuda sizin en küçük bir üzüntünüz olmuşsa ben daha çok üzüntü duyarım" *(A.K.Y.Y.A.S.B.H., Milliyet 29.XI.1979) (Bu cevabın tarihi yoktur; ancak olayların seyri, söz konusu tarihin 28 veya 29 Ağustos 1917 olabileceğini*

düşündürmektedir).

9 Eylül 1917 : Atatürk'e Avusturya-Macaristan Hükûmeti tarafından İkinci Rütbeden Harp Alâmeti Askerî Liyakat Madalyası verilişi *(A.N.M., s.129).*

: Yıldırım Orduları Grubu Komutanı General Falkenhayn'ın, incelemelerde bulunmak üzere İstanbul'dan Sina cephesine gelişi *(B.D.H.T.H., c. IV, ks. II, s.99).*

20 Eylül 1917 : Atatürk'ün Halep'ten Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya alınacak önlemler hakkında raporu : "...Elimizde bulunan kuvvetleri iyi kullanmak gereği! ..Sina Cephesinin General Falkenhayn'dan alınarak bir Türk'e ve özellikle 7. Ordu Komutanı olması sebebiyle kendisine verilmesinin uygun olacağı!" (Raporun bir örneği de Sadrazam ve Dahiliye Vekili Talât Paşa ile Dördüncü Ordu Komutanı ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya gönderilmiştir) *(M.K.F.Ç.İ.H.Y.B.R., s.623-627; M.K.F.Ç., s.623-627; A.B.E.B., s.112; K.A.M.M.T., s.256-265, 619; A.A.K., s.12,60; A.T.T.B., s.5; A.H.E., s.122; A.M.F.A.Ç.A., s.506-507; A.H.D., s.141; Borak, s.150-152; K.A., s.218-220; A.Y., s.90-91, 149-155; A.K.D.D.A.Y., s.78; A.Y.A., s.48; H.A.Y., s.183; B.D.H.T.H., c. IV, ks. II, s.105-112).*

23 Eylül 1917 : Atatürk'e, Doğu cephesindeki muharebelerde gösterdiği yararlıklar nedeniyle "Muharebe Altın İmtiyaz Madalyası" verilmesi *(A.B.İ.B.T.B.N., s.241; A.H.E., s.359; Borak, s.152; K.A.B.K.Ö., s.102; İ.M.T.T., s.81; A.N.M., s.178).*

24 Eylül 1917 : Atatürk'ün Halep'ten Enver Paşa'ya -20 Eylül 1917 tarihli raporuna- ek raporu : "Cephede iki ordu karargâhının bulunmasının lüzumsuz ve hatta savunma için sakıncalı olacağı, cephenin kendi komutası altına verilmesinin uygun olacağı, Falkenhayn'ın Sina cephesinde kullanılmasında ısrar edilecek olursa kendisinin 7. Ordu Komutanlığı'ndan affolunması" (Raporun bir örneği de Dördüncü Ordu Komutanı ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya gönderilmiştir.) *(M.K.F.Ç.İ.H.Y.B.R.M.K.F.Ç., s.627-632; A.M.F.A.Ç.A., s.507-508; A.B.E.B., s.112; A.Y.A., s.49; A.T.T.B., s.8; A.H.E., s.129; K.A., s.221; A.Y., s.90,92-93, 156-160).* (Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı tarafından Sina cephesi iki bölgeye ayrılmış, bir bölge 7. Ordu Komutanı olarak Atatürk'ün, diğer bölge 8. Ordu Komutanı olarak General von Kress'in komutasına verilmişti. Atatürk raporunda bu noktaya temas ediyor).

29 Eylül 1917 : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Atatürk'ün 20 Eylül 1918 tarihli raporuna cevabı : "...Sina cephesinde Kress Paşa'nın 8. Ordusu yanında 7. Ordu Komutanı sıfatıyla tam bir başarı ile hizmet göreceğinize eminim" *(A.M.F.A.Ç.A., s.510;*

A.Y., s.93-94; B.D.H.T.H., c.IV, ks. II, s.112).

30 Eylül 1917 : Atatürk'ün, Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya yazısı : "Sina cephesine bu kadar çok ordu karargâhı sığmayacağı hakkındaki görüşümün lütfen dikkate alınmasını rica ederim" *(A.M.F.A.Ç.A., s.511; A.Y., s.94).*

2 Ekim 1917 : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın, Atatürk'ün 30 Eylül 1917 tarihli telgrafına cevabı : "Sina cephesinin iki ordu bölgesine ayrılmasını pek tabiî bulurum. ...Bundan başka Sina cephesinde bulunacak kıtaların herakâtını sevk ve idare etmekle görevlendirilmiş olan Mareşal Falkenhayn Paşa'nın söz konusu harekâtın muvaffakiyetle neticelenmesi için en doğru karar ve önlemleri alacağına eminim. Bu hususdaki itimadıma zatıâlinizin de iştirak buyurmanızı rica ederim" *(A.M.F.A.Ç.A.,s.512-513, s.627-632; A.A.K., s.12; A.H.E., s.133; A.B.E.B., s.112; A.Y., s.95; A.K.D.D.A.Y., s.78-79; A.Y.A., s.49; H.A.Y., s.184; B.D.H.T.H., c.IV, ks. II, s.115-116). (Bu tarihin, K.A., s.223'de 15 Ekim 1917 olarak gösterilişi yanlıştır).*

: Yıldırım Orduları Grubu Komutanı General Falkenhayn'ın Atatürk'e yazısı : "...Sina cephesinde görev almakta tereddüt eylemekte ısrar buyurup buyurmadığınız hakkında acele cevap verirseniz zat-ı devletlerine pek müteşekkir kalacağım" *(A.M.F.A.Ç.A., s.514; A.T., s.96; Ö.A.Ö.M., s.95-96).*

3 Ekim 1917 : Atatürk'ün, Yıldırım Orduları Komutanı Falkenhayn'ın 2 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı : "... Şimdiye kadar atandığım vazifelerde ve Umumî Harp'te geçirdiğim hayatta vazife yapmakta hevessizlik göstermiş ve özellikle yanlış karar ve icraat ile vatanıma zarar vermiş bir subay değilim. Bütün kabiliyetimi sarf için hakikî bir orduya komuta etmeye hazır ve böyle hakikî bir ordunun gösterilmesini beklediğimi arz ederim" *(A.M.F.A.Ç.A., s.514-515; A.Y., s.96-97; Ö.A.Ö.M., s.96-97).*

: Atatürk'ün Enver Paşa'nın 2 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı : "Asla benim hatam olmaksızın beni resmî sıfat ve yetkimle kullanmaya imkân görmeyen veya niyet etmeyen, içinden hesaplı bir âmirin (*) elinden haysiyet ve şerefi kurtarmak mümkün değildir" *(A.M.F.A.Ç.A., s.513; A.B.E.B., s.122; A.Y., s.95-96).* (Atatürk bu yazısına General Falkenhayn'ın 2 Ekim 1918 tarihli yazısı ile buna verdiği 3 Ekim 1918 tarihli cevabın bir örneğini de eklemiştir).

4 Ekim 1917 : General Falkenhayn'ın Atatürk'ün 3 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı : "...Vaziyetimiz son anda bu kadar ehemmiyetli

(*) General Falkenhayn

makamların komutanlarında değişiklik yapılmasına müsait olmayacak kadar ciddidir. Bana kalırsa hem bu hususdaki mesuliyeti üzerine alamam, zannediyorum" *(Ö.A.Ö.M., s.97-98).*

6 Ekim 1917 : Atatürk'ün, General Falkenhayn'ın 4 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı ve 7. Ordu Komutanlığından istifası : "Komuta vaziyetini en iyi bir surette hal için zat-ı devletlerine imkân bırakmak suretiyle olsun hizmet arz edebilmek maksadıyla ordu komutanlığından kesin şekilde istifa ediyorum" *(Ö.A.Ö.M., s.99; Borak, s.153; Ata ve İ, s.59)* (Atatürk bu mektubun bir suretini de Başkomutan Vekili Enver Paşa'ya göndermiştir. *Ö.A.Ö.M., s.98-99) (Atatürk'ün 7. Ordu Komutanlığından istifası A.A.K., s.13'te 9 Ekim 1917 olarak gösterilmiş, A.H.E., s.136; K.A., s.224; A.K.D.D.A.Y., s.79; A.Y., s.98; H.A.Y., s.184'de ise gün belirtmeksizin Ekim başı olarak ifade edilmiştir).*

: Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın Atatürk'ün 3 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı : "Sina cephesinin 7. ve 8. Ordulara ne suretle bölüneceğini ve bu kuvvetleri nasıl kullanacağını Mareşal Falkenhayn Paşa'dan sormuştum. Cevap gelinceye kadar mevcut durumu değiştirmek istemiyorum. Sizden bir süre daha vaziyetin korunmasını rica ederim" *(A.M.F.A.Ç.A., s.515; A.Y., s.97).*

7 Ekim 1917 : General Falkenhayn'ın Atatürk'ün 6 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı : "Dünkü mektubunuzun kapsamı tamamiyle anlaşılamadığından bu sabah saat onbirde beni görmenizi rica ederim. Böyle bir mühim meselede harekete geçmeden önce herşeyi açıkça bilmekliğim ve görmekliğim lâzımdır. Sizinle şahsen ve karşı karşıya münakaşada bulunmaksızın neticeye varmaya muvaffak olamayacağımı sanıyorum" *(Ö.A.Ö.M., s.100).*

: Atatürk'ün General Falkenhayn'ın 7 Ekim 1917 tarihli yazısına cevabı: "Dünkü tarihli mektubumla arz ettiğim izahattan başka bir maruzatta bulunamayacağımdan dolayı affımı rica ederim." *(Ö.A.Ö.M., s.101-102).*

9 Ekim 1917 : Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın Atatürk'ün istifasına cevabı : "Telgrafınızı okudum. Gerçekten bu vaziyette bu vazifeyi yapma müşkül olacağını takdir ediyorum. 2. Ordu Komutanı olarak Fevzi Paşa ile karşılıklı yer değiştirmeniz uygun görülerek onaya sunulmuştur" *(H.A.Y., s.184)* (Atatürk, bu telgraf üzerine Başkomutan Vekilliğine istirahate ihtiyacı olduğunu ifade ile İstanbul'a hareketi için izin istemiş, uygun cevap gelmesi üzerine İstanbul'a hareket etmiştir. *H.A.Y., s.185).*

: Atatürk'ün tekrar Diyarbakır'da bulunan 2. Ordu Komutanlı-

ğına atanması (Atatürk, bu atamayı kabul etmediğinden işlem yürürlük kazanmamış, kendisi 2. Ordu Komutanı sıfatiyle izinli sayılarak Halep'ten İstanbul'a gelmiştir. *A.A.K., s.60; A.H.E., s.133; Borak, s.154; A.K.D.D.A.Y., s.79; A.N.M., s.178).*

11 Ekim 1917 : Atatürk'ün izinli olarak Halep'ten İstanbul'a hareketi *(A.Y.A., s.49; K.A.B.K·Ö., s.103; A.N.M., s.178).*

15 Ekim 1917 : Atatürk'ün, Halep'ten İstanbul'a dönüşü *(A.A.K., s.60; K.A.M.M.T., s.60; A.H.D., s.160; H.A.Y., s.185) (Söz konusu kaynaklarda Atatürk'ün İstanbul'a dönüşü Ekim ortası veya Ekim sonu olarak gösterilmiştir).*

31 Ekim 1917 : İngilizlerin, Sina cephesinde taarruza geçmeleri *(A.H.E., s.134; A.Y., s.102).* (İngiliz taarruzunun gelişmesi sonucu Sina cephesindeki Osmanlı ordusu geri çekilmiş, 9 Aralık 1917 günü İngilizler Kudüs'ü ele geçirmişlerdir. *A.H.E., s.134).*

7 Kasım 1917 : Atatürk'ün, İstanbul'da Genel Karargâhta görevlendirilmesi *(A.H.E., s.136; A.Y.A., s.49; Borak, s.155; Ata ve İ, s.59; A.N.M., s.178).*

16 Kasım 1917 : Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Atatürk'e, beraberinde Suriye cephesinden dönen bazı subayların geliş sebebini soran telgrafı *(A.T.T.B., s.12).*

18 Kasım 1917 : Atatürk'ün, Enver Paşa'nın 16.XI.1917 tarihli telgrafına cevabı : "Beraberimde bir kurmay subayı aldığım hakkındaki ifade doğru değildir. Ben yalnız yaverlerimi beraber aldım" *(A.T.T.B., s.12-13).*

9 Aralık 1917 : Kudüs'ün İngilizler tarafından işgali *(İ.O.T.K. IV, s.436; B.D.H.T.H., c.IV, ks. II, s. 820) (Bu tarih, M.K.P.P.B.B., s.561'de 11 Aralık 1917 olarak gösterilmiştir).*

13 Aralık 1917 : Atatürk'ün Veliaht Vahdettin ile tanışması (Bu tanışma Almanya seyahatinden 2 gün önce Vahdettin'in Vaniköyündeki köşkünde olmuştur. *A.H.Y.H., Yeni Sabah, 16.5.1941; A.Y., s.103; A.H.E., s.137).*

14 Aralık 1917 : Atatürk'ün akşam Yerebatan'daki sadaret evinde Talât Paşa ile görüşmesi *(A.H.Y.H., Yeni Sabah, 17.5.1941).*

15 Aralık 1917 : Atatürk'ün, Veliaht Vahdettin Efendi'nin maiyetinde Almanya'ya gitmek üzere İstanbul'dan trenle hareketi (Alman Umumî Karargâhını ve Alman cephelerini ziyaret amacıyla düzenlenen ve 15 Aralık 1917 - 4 Ocak 1918 arasını kapsayan bu seyahat esnasında Atatürk, Alman askerî çevrelerinde incelemeler yaparak, Alman İmparatoru II. Wilhelm ve devrin tanınmış komutanlarıyla görüştü. Onlara -hoşlan-

masalar da- I. Dünya Harbinin muhtemel sonuçları hakkındaki görüşlerini açıkça ve belirgin şekilde anlatmıştır. *(K.A.M.M.T., s.619; A.K.K., s.60; A.H.E., s.137; K.A., s.229; Borak, s.155; A.H.D., s.167; A.A.G., s.25; A.Y., s.104). (Bu tarihin A.Y.A., s.49 ve K.A.B.K.Ö., s.103'de 20 Aralık 1917 olarak gösterilişi yanlıştır).*

16 Aralık 1917 : Atatürk'e, o güne kadarki üstün başarıları nedeniyle "Birinci Rütbe'den Kılıçlı Mecidî Nişanı" verilişi *(I.M.T.T., s.81; A.N.M., s.178).*

19 Aralık 1917 : Atatürk'ün Veliaht Vahdettin Efendi'nin maiyetindeki heyetle beraber Alman Genel Karargâhı'nın bulunduğu Bad Kreuznach kasabasına gelişi ve Karargâhta İmparator II. Wilhelm tarafından karşılanışları (Atatürk bugün Karargâhta İmparator II. Wilhelm, Mareşal Hindenburg, General Ludendorff ve diğer karargâh komutanları ile tanışmıştır. *A.A.G., s.49-57).*

20 Aralık 1917 : Atatürk'ün, Veliaht Vahdettin Efendi'nin maiyetindeki heyetle beraber Strasburg'a gelişi, öğleden sonra güney batıdaki Fransız sınırına yakın Alman siperlerini ziyaret edişi, akşam tekrar Strasburg'a dönüşü *(A.A.G., s.61).*

21 Aralık 1917 : Atatürk'ün, Veliaht Vahdettin Efendi maiyetindeki heyetle beraber Colmar'daki Alman Karargâhını ve siperlerini ziyareti (Atatürk bugün cephede Alman subayları ile konuşarak incelemelerde bulunmuştur. *A.A.G., s.63-67).*

22 Aralık 1917 : Atatürk'ün Veliaht Vahdettin Efendi'nin maiyetindeki heyetle beraber Essen'deki ağır silâh yapımıyla ilgili Krupp Fabrikalarını ziyareti *(A.A.G., s.71).*

23 Aralık 1917 : Atatürk'ün, Veliaht Vahdettin Efendi'nin maiyetindeki heyetle beraber Berlin'e gelişi (Heyet burada 10 gün kalmıştır. *A.A.G., s.85-86).*

— 1918 —

1 Ocak 1918 : Atatürk'ün, Veliaht Vahdettin'in maiyetindeki heyetle beraber İstanbul'a dönmek üzere akşam Berlin'den trenle hareketi *(A.A.G., s.93).*

4 Ocak 1918 : Atatürk'ün, Veliaht Vahdettin Efendi'nin maiyetinde katıldığı Almanya seyahatinden İstanbul'a dönüşü *(K.A., s.1918; Borak, s.160; A.A.G., s.94).*

8 Ocak 1918 : Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un 14 ilkesini yayımlaması *(M.M.M.T., s.12; A.H.E., s.193; K.A., s.252; Borak, s.312).*

29 Ocak 1918 : Atatürk'ün Ali Fuat Paşa'ya, Sina cephesindeki başarıları ve generalliğe yükselişi nedeniyle kutlama mektubu *(M.M.H., s.9).*

19 Şubat 1918 : Atatürk'e, Alman İmparatoru tarafından Birinci Rütbe'den Kılıçlı Cordon de Prusse Nişanı verilişi *(K.A.B.K.Ö., s.103: İ.M.T.T., s.81; A.N.M., s.127, 178. Bu tarih A.H.E., s.359'da 17 Şubat 1917 olarak gösterilmiştir).*

25 Şubat 1918 : General Falkenhayn'ın Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'ndan alınarak yerine General Liman von Sanders'in atanması *(A.Y., s.102; A.M.F.A.Ç.A., s.515; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.831)* (Liman von Sanders, İstanbul'dan hareketle 1 Mart 1918 günü karargâhın bulunduğu Nasıra'ya gelerek komutayı ele almıştır. *T.B.Y., s.229).*

3 Mart 1918 : Rusya'nın "Brest-Litovsk Antlaşması"nı imzalayarak I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesi *(E.W.H., s.942, İ.O.T.K.IV, s.446).*

7 Mart 1918 : Atatürk'ün yaveri Salih (Bozok) Bey'in, Yeni Ses gazetesine -Birinci Dünya Harbine katılmamız, harbin seyri ve sonucu üzerinde- Atatürk'ün görüşlerini aksettiren demeci: "...Paşa, gönderdiği mektuplarda harbin sonucundan ümitli olmadığını uzun uzun ve açık bir dille arkadaşlarına anlatmıştır" *(Ata ve İ., s.66).*

24 Mart 1918 : Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'in, Atatürk'le Anafartalar savaşları üzerine uzun mülâkatına başlaması (Atatürk'ün, o zaman annesi ve kızkardeşi ile oturmakta olduğu Akaretler'deki evinde gerçekleşen bu görüşme, 24 Mart 1918 günü başlamış, iki günlük bir aradan sonra 27 ve 28 Mart günleri de devam etmiştir. Bu görüşme daha sonra Yeni Mecmua'nın Çanakkale Zaferi için hazırlanan fevkalâde sayısında "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal İle Mülâkat" başlığı altında yayımlanmıştır. *A.K.M.K.M., s.8, 50, 91, 107; A.S.İ.G., s.14-15; Ata ve İ., s.72).*

3 Mayıs 1918 : Atatürk'ün İstanbul'da Fenerbahçe Kulübünü ziyareti ve kulübün hatıra defterine yazdıkları: "Fenerbahçe Kulübü'nün her tarafta takdir edilmiş çalışmalarını işitmiş ve bu gayreti gösterenleri tebrik etmeyi vazife edinmiştim. Bu vazifenin yerine getirilmesi bugün mümkün olabilmiştir. Takdir ve tebriklerimi buraya kaydetmekle övünüyorum" *(A.H.D.Y., s.5).*

11 Mayıs 1918 : Atatürk'e Harp Madalyası verilmesi *(A.N.M., s.93, 179).*

24 Mayıs 1918 : Atatürk'ün, Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'e ithaflı resmini armağan edişi: "Her şeye rağmen muhakkak bir nura doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız aziz memleketim ve milletim hakkındaki sınırsız muhabbetim değil, bugünün karanlıkları içinde sırf vatan ve hakikat aşkı ile ışık serpmeye ve aramaya çalışan bir gençlik gördüğümdendir" *(A.Ö., s.17; Ata ve İ., s.73).*

25 Mayıs 1918 : Atatürk'ün böbrek rahatsızlığı sebebiyle tedavi için İstanbul'

dan Viyana'ya hareketi (Viyana ve Karlsbad'ta 2 ay kadar tedavi görmüştür) *(Ata ve İ., s.73) (Bu tarih A.A.K., s.60'da 13 Mayıs 1918 olarak verilmiş, A.H.E., s.149; A.Y., s.117'de gün ve ay gösterilmemiştir).*

1 Haziran 1918 : Atatürk'ün İstanbul'dan Viyana'ya gelişi ve Cottage Sanatoryumu'nda tedavi altına alınışı (Atatürk'e burada böbrek rahatsızlığı nedeniyle 3 haftalık bir tedavi uygulanmıştır. *M.K.Ü.M., s.132) (Atatürk'ün İstanbul'dan Viyana'ya geliş tarihi belli değildir; ancak 1 veya 2 Haziran tarihi olayların akışına uygun düşmektedir).*

5 Haziran 1918 : Atatürk'ün Viyana'dan Rasim Ferit (Talay) Bey'e mektubu: "Cottage Sanatoryumu'na girdim. Profesör bizzat tedavi ediyor" *(M.K.Ö.M., s.132; Ö.A.Ö.M., s.127-128; Ata ve İ., s.73-74).*

30 Haziran 1918 : Atatürk'ün Viyana'dan Karlsbad'a gelişi ve günlük yazmaya başlaması (5 defter halindeki bu günlükler -bazı günler atlanmak suretiyle- 28 Temmuz 1918 tarihine kadar devam etmiştir. Günlüğün bazı bölümleri Fransızca olarak yazılmıştır. *M.K.A.K.H., s.29).*

4 Temmuz 1918 : Altıncı Mehmet (Vahdettin)'in padişah oluşu *(İ.O.T.K.IV, s.441; A.H.E., s.150).*

8 Temmuz 1918 : Talât Paşa'nın Sadrazamlığının hatt-ı hümayun ile yenilenmesi *(A.H.E., s.151).*

9 Temmuz 1918 : Atatürk'ün Karlsbat'tan, yeni Padişah Vahdettin'in tahta çıkışını ve Ramazan bayramını kutlayan yazısı *(A.A.K., s.61; Ö.A.Ö.M., s.134).*

19 Temmuz 1918 : Atatürk'ün, Karlsbad'tan Lütfi Simavi Bey'e -Başmabeyinciliğe atanması nedeniyle- tebrik mektubu *(A.A.K., s.61; Ö.A.Ö.M., s.134-135; A.H.E., s.150).*

27 Temmuz 1918 : Atatürk'ün Karlsbad'tan hareketle akşam Viyana'ya gelişi *(M.K.A.K.H., s.60)* (Atatürk İstanbul'a acele dönmesinin arzu edildiğine dair yaveri Cevat Abbas'tan aldığı telgraf üzerine Karlsbad'tan ayrılmış, ancak gribe tutulması nedeniyle 4-5 gün Viyana'da kaldıktan sonra İstanbul'a hareket etmiştir. *A.H.Y.H., Yeni Sabah, 16.4.1941; A.A.K., s.61; A.H.E., s.151; K.A., s.231; A.Y., s.118; Ata ve İ., s.74).*

2 Ağustos 1918 : Atatürk'ün Viyana'dan İstanbul'a dönüşü *(K.A., s.231; Borak, s.163; Ata ve İ., s.74. Bu tarih A.A.K., s.61 ve A.H.E., s.151'de 4 Ağustos 1918 olarak gösterilmiştir).*

4 Ağustos 1918 : Atatürk'ün Pera Palas'ta Ahmet İzzet Paşa ile görüşmesi *(A.A.K., s.61; A.H.Y.H., Yeni Sabah, 16.5.1941. Bu tarih Ata ve İ., s.74'de 3 Ağustos 1918 olarak gösterilmiştir).*

5 Ağustos 1918 : Atatürk'ün, Padişah Vahdettin'le görüşmesi (Atatürk, beraberinde Yaver-i Ekrem Ahmet İzzet Paşa olduğu halde Dolmabahçe Sarayı'ndaki cuma selâmlığından sonra mahfilde gerçekleşen bu görüşmede yeni padişaha Başkomutanlığı kendi üzerine almasını, Başkomutan Vekili değil, Genelkurmay Başkanı seçmesini tavsiye etmiştir. Nitekim 8 Ağustos 1918'de Enver Paşa'nın Başkomutanlık Vekili unvanı, Başkomutanlık Genelkurmay Başkanı unvanına çevrilmiştir. *A.A.K., s.61; A.H.Y.H., Yeni Sabah, 10.6.1941; K.A., s.232; A.H.E., s.153; Borak, s.164; Ata ve İ., s.74; A.Y., s.118-119).*

7 Ağustos 1918 : Atatürk'ün, General Falkenhayn'ın yerine Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığına getirilmiş olan General Liman von Sanders'in emrindeki 7. Ordu'ya tekrar komutan atanması *(Erden, s.36; İ.A., s.727; A.A.K., s.61; K.A.M.M.T., s.161, 619; Borak, s.165; A.Y., s.124; A.K.D.D.A.Y., s.80; A.Y.A., s.50; K.A.B.K.Ö., s.103; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.613, 821; Ata ve İ., s.75).*

9 Ağustos 1918 : Atatürk'ün, Padişah Vahdettin ile -ikinci defa- görüşme yapması (Bu görüşme Dolmabahçe'de Valide Camii mahfilinde olmuştur. *K.A., s.232; Ata ve İ., s.75).*

16 Ağustos 1918 : Atatürk'ün Padişah Vahdettin ile genel yurt sorunları üzerinde -üçüncü defa- görüşme yapması ve Vahdettin'in bir sözü: "Ben, gereken şeyleri Talât ve Enver Paşalarla görüşürüm!" (Bu görüşme Dolmabahçe'de Valide Camii mahfilinde olmuştur. *K.A., s.232-233; Ata ve İ., s.77).*

19 Ağustos 1918 : Atatürk'ün, Tevfik Fikret'i anma töreni nedeniyle, şairin Rumelihisarı'ndaki "Aşiyan"ını ziyareti ve ziyaretçi defterini imzalaması *(M.K.T.F.A., s.579-580; Borak, s..165; Ata ve İ., s.78-79).*

22 Ağustos 1918 : Atatürk'ün Halep'e gitmek üzere İstanbul'dan trenle hareketi (Atatürk'ün Halep'e varış tarihinin 26 Ağustos 1918 olduğu gözönüne alınırsa, İstanbul'dan hareket tarihinin de 22 veya 23 Ağustos 1918 olması gerekmektedir. *(Bu tarih A.H.D., s.172'de 15 Ağustos 1918, A.A.K., s.61; K.A., s.235; Borak, s.165; Ata ve İ., s.80'de 2 Eylül 1918 olarak gösterilmiştir).*

26 Ağustos 1918 : Atatürk'ün İstanbul'dan Halep'e gelişi *(M.K.Ü.M., s.133-134).*

27 Ağustos 1918 : Atatürk'ün Halep'ten Dr. Rasim Ferit (Talay) Bey'e mektubu: "Dün akşamüzeri Halep'e geldim ve geceyi burada geçirdim" *(M.K.Ü.M., s.133-134).*

: Atatürk'ün akşam Halep'ten Nablus'a hareketi *(M.K.Ü.M., s.134).*

28 Ağustos 1918 : Atatürk'ün, Nablus'taki 7. Ordu karargâhı'na gelerek komutayı ele alması (Atatürk, Nablus'a gitmek üzere Halep'ten 27 Ağustos 1918 akşamı hareket ettiğine göre Nablus'a geliş tarihinin 28 Ağustos 1918 olması gerekir. *(Bu tarih, A.H.Y.H., Yeni Sabah, 18.5.1941, A.K.D.D.A.Y., s.80; A.Y.A., s.50'de 1 Eylül 1918, A.A.K., s.13; K.A., s.235-236; Borak, s.165'de 8 Eylül 1918, İ.A., s.727 ve A.Y., s.125'de 18 Eylül 1918 olarak gösterilmiştir).*

9 Eylül 1918 : Atatürk'ün 7. Ordu'ya bağlı tümenleri denetlemeye başlaması (Bu denetlemeler 10 ve 11 Eylül günleri de devam etmiştir. *K.A., s.236; Borak, s.165).*

11 Eylül 1918 : Atatürk'ün Nablus'tan İstanbul'da bulunan Dr. Rasim Ferit (Talay) Bey'e mektubu: "...İngilizler şimdilik muharebeden ziyade propaganda ile bizi kazanacaklarını zannediyorlar; her gün uçaklarıyla bombadan ziyade beyannameler atıyorlar" *(M.K.Ü.M., s.134-136; A.H.E., s.156; Borak, s.165; Ö.A.Ö.M., s.126-127).*

19 Eylül 1918 : General Allenby komutasındaki İngiliz birliklerinin Filistin cephesinde genel taarruza başlaması (Bu sabahki İngiliz taarruzu karşısında 8. Ordu cephesinin yarılması üzerine 4. ve 7. Ordular da düşman tarafından çevrilme tehlikesinde kalmışlardı. Atatürk bu durumda uygun koşullar altında muharebeye devam için 20 Eylül 1918 günü birliklerine Şeria nehrinin doğusuna çekilme emrini verdi. Bu karar üzerine 7. Ordu birlikleri düzenini ve savaş kudretini bozmadan Rayak'a, oradan da Halep'e çekildi. *A.H.Y.H., Yeni Sabah, 18.5.1941; İ.A., s.727; A.A.K., s.61; A.H.E., s.157-158; İ.O.T.K.IV, s.445-446; K.A., s.239-242; A.Y., s.126; A.K.D.D.A.Y., s.81-85; A.Y.A., s.50; K.A.B.K.Ö., s.103; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.622-635; H.A.Y., s.190).*

20 Eylül 1918 : Atatürk'ün gelişen İngiliz taarruzu karşısında 7. Orduyu Şeria nehri'nin doğusuna alma kararı *(A.A.K., s.14; K.A., s.239).*

: İngilizlerin Nasıra'da bulunan Yıldırım Orduları Grubu Karargâhı'nı esir almak üzere sabah şehre baskını (T.B.Y., *s.321-322; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.638)* (General Liman von Sanders'in emri ile yapılan üst üste 3 taarruz sonucu İngilizler işgal ettikleri tepeleri bırakıp çekilmek zorunda kalmışlardır. Ancak bu baskından sonra Liman von Sanders, öğleden sonra Nasıra'dan ayrılarak Taberiye'ye oradan da Şam'a çekilmiştir) *(T.B.Y., s.321-324).*

21 Eylül 1918 : Atatürk komutasındaki 7. Ordu birliklerinin Şeria nehrinin doğusuna geçmek üzere çekilme hareketine başlaması *(K.A., s.239).*

22 Eylül 1918 : Atatürk'e olağanüstü hizmetleri ve ordusunu imhadan kur-

tardığı için- fahrî yaverlik unvanı verilişi *(A.H.E., s.153; Borak, s.165; Ata ve İ., s.75) (Bu tarih A.K.D.D.A.Y., s.87'de 21 Eylül 1918, A.Y.A., s.50; K.A.B.K.Ö., s.104 ve A.N.M., s.179'da 23 Eylül 1918 olarak gösterilmiştir).*

23 Eylül 1918 : 7. Ordu birliklerinin Atatürk'ün sevk ve idaresinde Şeria nehri'nin doğusuna gelişi *(Erden, s.37; İ.A., s.728).*

25/26 Eylül 1918 : Atatürk'ün ve 7. Ordu Karargâhının Dera'ya gelişi *(B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.680; İ.A., s.728).*

26 Eylül 1918 : Sina cephesinde 8. Ordu'nun lağvı, emir ve komutanın 7. Ordu Komutanı Atatürk'e devredilmesi *(B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.821).*

27 Eylül 1918 : Dera'ya gelmiş olan 7. Ordu birliklerinin Şam yönünde geri çekilişe devam etmeleri ve Atatürk'ün Dera'dan ayrılışı *(İ.A., s.728; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.681).*

28 Eylül 1918 : Atatürk'ün Liman von Sanders'in emri ile Rayak Bölgesi Komutanlığına atanması: "...Mustafa Kemal Paşa'nın mümkün olan çabuklukla Rayak'ta emir ve komutayı eline alması" *(T.B.Y., s.338; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.690).*

: İlerleyen İngiliz taarruzu karşısında geri alınan 7. ve 4. Ordu birliklerinin Şam-Rayak çizgisine çekilmeleri *(K.A., s.240; Ata ve İ., s.80).*

29 Eylül 1918 : Atatürk'ün Şam'a gelişi ve IV. Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa ile görüşmesi (Atatürk burada, General Liman von Sanders'in bıraktığı emir üzerine 7. Ordu Kuvvetlerini Şam'ın savunulması için Albay İsmet (İnönü) Bey'e teslim ederek, Rayak bölgesindeki dağınık ve komutasız kuvvetleri emrine almak üzere gece, Rayak'a hareket etmiştir. *A.H.E., s.157; K.A., s.240; A.Y., s.126-127; A.K.D.D.A.Y., s.99; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.690).*

: Atatürk'ün -ilerleyen düşman taarruzu üzerine- Başkomutanlığa Rayak'ın kuzeyine çekilmenin gerekli olduğunu bildiren raporu: "Şam'ın uzun süre savunulamayacağı, bu nedenle kuzeyden kaydırılacak kuvvetlerle birlikte Rayak kuzeyinde esaslı bir savunma hattı'nın kurulması" *(K.A., s.240; Borak, s.166; A.Y.A., s.50-51).* (Atatürk, bu gece ayrıca Şam'da albay İsmet (İnönü) Bey, Rayak bölgesinde ise Ali Fuat (Cebesoy) Paşa komutasında bulunan kuvvetlerin kuzeye hareket ettirilmesi emrini vermiş, bu emrin bir suretini bilgi edinmek üzere Liman von Sanders'e göndermiştir. Ancak, Ordu Komutanı -Şam'ı savunma düşüncesinde olduğundan- bu emri uygun bulmamıştır) *(Atatürk'ün, komutası altındaki birliklere kuzeye çekiliş emrini veriş tarihi, B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.704-750'de 1 Ekim 1918 olarak gösterilmiştir) (A.H.E., S.157-158; A.H.Y.H., Yeni Sabah, 18.5.1941).*

: 7. Ordu birliklerinin Şam'ın güneyinde Kisve'ye gelişi *(B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.690).*

: Bulgarların -savaştan çekilmek üzere- İtilâf Devletleriyle Selânik Ateşkes Antlaşması'nı imzalamaları *(İ.A., s.728: A.H.E., s.161; K.A., s.251-252)* (Bulgarlar 19 Eylül 1918'de bırakışma istemişti).

29/30 Eylül 1918 : Atatürk'ün Şam'dan gece Rayak'a hareketi *(A.H.Y.H., Yeni Sabah, 18.5.1941; İ.A., s.728; A.H.E., s.157; K.A., s.240; A.K.D.D.A.Y., s.99-100; A.Y., s.127; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.690, 704).*

30 Eylül 1918 : Atatürk'ün, kuzeye çekilme emrini uygun bulmadığını ve hareket tarzının kendisi tarafından emredileceğini bildiren Liman von Sanders'e raporu: "Bugün, orduya verdiğim talimatın, bu durumda uygulanamayacağı bildiriliyor. ...Emirde ileri sürdüğüm şekilde hareket olunmadığı takdirde, bundan sonra orduya bir şekil vermeye bile olanak kalmayacağını arzederim" *(A.K.D.D.A.Y., s.101-102) (Bu tarih, B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.706'da 1 Ekim 1918 olarak gösterilmiştir).*

: Atatürk'ün öğleye doğru Şam'dan Rayak'a gelişi ve bölgedeki dağınık kuvvetleri teslim alarak denetlemesi, daha sonra Baalbek'e hareketi *(İ.A., s.728; A.H.E., s.158: A.K.D.D.A.Y., s.99-101; A.Y., s.127; A.Y.A., s.51; K.A.B.K.Ö., s.104; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.704-705).*

: Atatürk'ün akşam Rayak'tan Baalbek'e gelişi, burada Kolordu Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ile görüşmesini takiben -General Liman von Sanders'le görüşmek üzere- Humus'a hareketi *(A.H.E., s.158: A.K.D.D.A.Y., s.99).*

: Atatürk'ün gece Humus'a gelişi ve Yıldırım Orduları Komutanı General Liman von Sanders ile görüşmesi (General Liman von Sanders, Atatürk'ün Rayak'ın kuzeyine çekilme emrini tasvip etmemiş, birliklerin bulundukları yerlerde savunmaya devam etmelerini emretmişti. Atatürk bu görüşmede, Yıldırım Orduları Grubu Komutanı'na bu emrin değiştirilerek Şam bölgesinde toplanan kuvvetlerin imhadan kurtulma amacıyla vakit geçirmeksizin Halep'e kadar çekilmesi kararının zorunluluğunu anlatmıştır. Bu görüşme sonucu Liman von Sanders, Atatürk'ün görüşünü gerçekçi bulmuş, ancak şunları söylemiştir: "Karar budur. Fakat ben nihayet bir yabancıyım, bu kararı veremem. Bunu ancak memleketin sahipleri verebilir!" Müteakiben çekilme kararı uygulanmış ve birlikler başarı ile Halep'in güneyine alınarak burada bir savunma hattı kurmaya muvaffak olunmuştur) *(A.A.K., s.15, 62; A.H.E., s.157-158; A.Y.A., s.51; K.A.B.K.Ö., s.104; A.K.D.D.A.Y., s.99-100, 103) (Atatürk'ün, Liman von*

Sanders ile, -Baalbek'te olmak üzere- görüşme tarihi ve General'in, Yıldırım Orduları Grubu'na bağlı birliklere Halep'in güneyine çekilme emrini verdiği tarih, B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.708-709'da 3 Ekim 1918 olarak gösterilmiştir).

: 7. Ordu'nun Şam'ın güneyinde Kisve civarında toplanması ve Atatürk'ün Kisve'ye gelişi *(İ.A., s.728: A.H.Y.H., Yeni Sabah, 18.5.1941).*

1 Ekim 1918 : Şam'ın -Arapların da yardımıyla- İngilizlerin eline geçmesi *(K.A., s.241; Borak, s.166; Ata ve İ., s.80; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.822) (Bu tarih İ.A., s.728; A.H.E., s.161; K.A.B.K.Ö., s.104; A.Y.A., s.51'de 30 Eylül 1918 olarak gösterilmiştir).*

4 Ekim 1918 : Atatürk'ün gece Halep'e gelişi ve Baron oteline yerleşmesi *(A.K.D.D.A.Y., s.104) (Bu tarih İ.A., s.728 ve K.A., s.242'de 5 Ekim 1918 olarak gösterilmiştir. Söz konusu tarihin A.Y.A., s.51; ve K.A.B.K.Ö., s.104'de 15 Ekim 1918 olarak gösterilişi gerçeğe uymamaktadır).*

5 Ekim 1918 : Osmanlı Hükûmeti'nin ateşkes antlaşması isteği ile Amerika'ya başvurması *(A.H.E., s.162; K.A., s.251-252) (4 Ekim 1918'de Almanya, 5 Ekim 1918'de Avusturya-Macaristan da ateşkes isteğinde bulunmuştur. K.A., s.245, 252).*

8 Ekim 1918 : Talât Paşa'nın sadrazamlıktan istifası (Talât Paşa'nın istifası üzerine, kabineyi kurma görevi Tevfik Paşa'ya verilmiş, ancak kendisinin 11 Ekim 1918'de kabineyi kuramayacağını bildirmesi üzerine bu görev 14 Ekim 1918 günü Ahmet İzzet Paşa'ya verilmiştir. *İ.O.T.K.IV., s.448-449; İ.A., s.728; A.H.E., s.162-163; K.A., s.242).*

11 Ekim 1918 : Atatürk'ün Halep'ten Padişah Vahdettin'e iletilmek üzere Başyaver Naci (Eldeniz) Bey'e telgrafı: "...Vatanımın selâmetinin temini bakımından Tevfik Paşa Hazretleri gerçekten müşkülâta tesadüf etmişlerse sadaretin derhal İzzet Paşa Hazretlerine verilmesi ve onun da esası Fethi (Okyar), Tahsin (Uzer), Rauf (Orbay), Canbulat, Azmi, Şeyhülislâm Hayri ve âcizlerinden oluşan bir kabine teşkil etmesi zaruridir. Adı geçen kişilerin oluşturacağı kabinenin vaziyete hâkim olabileceği görüşündeyim" *(İ.A., s.728; M.K.P.P.B.B., s.563-564; A.H.E., s.165; K.A., s.242; A.Y., s.132; A.T.T.B., s.13; Borak, s.166 Ö.A.Ö.M., s.132. Kaynaklarda bu telgrafın kesin tarihi yoktur. Olayların akışı 12 veya 13 Ekim 1918 olabileceğini düşündürmektedir)* (Atatürk İzzet Paşa'ya da aynı şekilde bir telgraf çekmiş, kabinede Harbiye Nazırlığının kendisine verilmesini istemiştir. *İ.A., s.728).*

13 Ekim 1918 : Atatürk'ün Halep'te askerî birlikleri denetlemesi *(A.K.D.D.A.Y., s.109).*

: Sina cephesinde 4. Ordu'nun lağvı ve bu orduya ait birlikle-

rin emir ve komutasının 7. Ordu Komutanı Atatürk'e devredilmesi *(B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.822).*

14 Ekim 1918 : Ahmet İzzet Paşa'nın kabine kuruşu, Harbiye Nazırlığı ve Başkomutanlık Genelkurmay Başkanlığı'nı kendi üzerine alışı *(İ.O.T.K.IV., s.449; İ.A., s.729; M.M.M.T., s.28; A.H.E., s.165; M.M.H., s.13; T.İ.H., c. II, ks. 6, kp. IV, s.11; E.K.S.B., s.34).*

15 Ekim 1918 : Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın kabineyi kuruşunu takiben Atatürk'e telgrafı: "...Barıştan sonra Tanrı'nın lütfu ile işbirliği yaparız" *(A.H.E., s.165; K.A., s.246; A.Y., 132).*

16 Ekim 1918 : Atatürk'ün Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın 15 Ekim 1918 tarihli telgrafına cevabı: "Barış gecikecektir, barışa kadar çok buhranlı anlar geçireceğiz. Bu devrede vatana faydalı olabilirsem düşüncesiyle Harbiye Nezaretini istemiştim. Yoksa barışa kavuştuktan sonra onun huzur ve sükûnu içinde Harbiye Nazırlığını benden çok mükemmel yapacak kişiler bulunabilir. Buna nazaran barıştan sonra işbirliğimizi hiç de zorunlu, hattâ gerekli görmüyorum" *(A.H.E., s.165; K.A., s.246; A.Y., s.132).*

23 Ekim 1918 : İngilizlerin yerli Arap kuvvetleriyle beraber Halep güneyinden taarruza başlamaları *(İ.A., s.728; K.A., s.243; A.Y.A., s.51; K.A.B.K.Ö., s.104).* (Bu taarruzlar üzerine Atatürk'ün emri ile Halep'te ve güney'inde bulunan kuvvetler Halep'in kuzeyine alınarak burada cephe teşkil edildi).

25 Ekim 1918 : Halep'te İngilizler ve Araplarla Atatürk yönetimindeki kuvvetler arasında şiddetli sokak muharebeleri olması ve düşmanın püskürtülmesi *(Erden, s.37; A.H.E., s.158; K.A., s.243; M.M.M.T., s.23; A.Y., s.130-131; Ata ve İ., s.80; B.D.H.T.H., c. IV, ks. II, s.723-726).*

25/26 Ekim 1918 : 7. Ordu birliklerinin Halep'in 5 km. kuzeyine alınması ve 7. Ordu karargâhı'nın Halep'ten Katma'ya nakli *(İ.A., s.729; K.A., s.243; B.D.H.T.H., c. IV, ks. II, s.728; A.H.Y.H., Yeni Sabah, 19.5.1941).*

26 Ekim 1918 : İngilizlerin Halep'e girişi *(B.D.H.T.H., c. IV, ks. II, s.727) (Bu tarih, İ.O.T.K.IV., s.449'da 27 Ekim 1918 olarak gösterilmiştir.).*

: Atatürk komutasındaki 7. Ordu birliklerinin 23 Ekim 1918 gününden beri süren İngiliz taarruzlarını Halep'in kuzeyinde durdurması ve düşmanın bu hattı geçmesine imkân verilmemesi (Birliklerimiz İskenderun - Belen - Diricemal - Tellürrifat çizgisinden oluşan ve 28 Ekim 1918'de Antakya'yı da içine alan bu hattı 30 Ekim 1918 Mondros Antlaşmasına kadar korumuşlardır. Bu sebepledir ki Misak-ı Millî'de bu hat güney sınırımız olarak kabul edilmiştir. *Erden, s.37; İ.A.,*

s.729; K.A.M.M.T., s.619; A.H.E., s.158; A.H.Y.H., Yeni Sabah, 19.5.1941; K.A., s.244-245; A.Y.A., s.51; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.730).

: Atatürk Katma'da (Atatürk, 28 Ekim 1918 akşamına kadar 7. Ordu karargâhının nakledildiği bu ilçede kalmıştır. *K.A., s.246; A.Y.A., s.54).*

28 Ekim 1918 : Atatürk'ün akşam, Katma'dan Kilis'e gelerek, İngiliz tehdidine karşı gereken önlemleri alması *(B.D.H.T.H., c. IV. ks. II, s.730; A.K.D.D.A.Y., s.113).* (Kilis'e, İngiliz kuvvetlerinin muhtemel bir taarruzuna karşı küçük bir müfreze gönderilmiştir).*(Bu tarih, K.S.İ., s.21'de 27 Ekim 1918 olarak gösterilmiştir).*

30 Ekim 1988 : Osmanlı Devleti ile İtilâf Devletleri arasında Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması *(İ.A., s.729; K.A., s.253; T.İ.H. c.I, s.33; T.C. Ta., s.105-107; A.Y.A., s.52; R.O.H., c. II, sayı: 15, s.49; A.H.E., s.173; M.M.M.T., s.63; E.K.S.B., s.37; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.11; İ.A., s.729; O.S.S.G., s.420; T.D.D.S., s.23; R.B., s.70; İ.H., s.3; A.K.D.D.A.Y., s.113; O.Y.S., s.150; Siyasî T.,s. 460; M.M.B.I., s.3; B.G., s.20; M.M.E., s. 13; M.M.U.K.S.I., s.54-55; M.M.Ka.I, s.30; L.I., s.194; Türk D.T., s.51; Türk D.T.D., s. 10-17; T.C.T., s.1-5; O.M.K. ve L., s.260; İ.O.T.K. IV, s.454).*

: Atatürk'ün, -General Liman von Sanders'in yerine- Yıldırım Orduları Komutanlığı'na atanması *(A.H.Y.H., Yeni Sabah, 19.5.1941, Erden, s.37; A.Y.A., s.52).*

: Atatürk'ün gece, -Yıldırım Orduları Komutanlığı görevini devr almak üzere- Katma'dan Adana'ya hareketi *(A.H.Y.H., Yeni Sabah, 19.5.1941; O.M., 992).*

: Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın, General Liman von Sanders'e Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığını Atatürk'e devrederek İstanbul'a dönmesi hakkında telgrafı *(H.T.V.D. sayı: 27, v. 693; T.B.Y., s.352; B.D.H.T.H., c. IV, ks. II, s.730).*

31 Ekim 1918 : Atatürk'ün "Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı" vazifesiyle Katma'dan Karargâhın bulunduğu Adana'ya gelmesi *(A.H.Y.H., Yeni Sabah, 19.5.1941; A. s.24; M.M.H., s.26; O.M., s.993; K.S.İ., s.23; B.D.H.T.H., c. IV, ks. II, s.730).*

: General Liman von Sanders'in Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığını Atatürk'e devretmesi ve emir yayınlayarak birliklere vedaı: "Yıldırım Orduları Grubu'nun emir ve komutasını bugünden itibaren iftiharlarla dolu birçok muharebede kendisini göstermiş bulunan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine bırakıyorum." *K.A., s.250; H.T.V.D., sayı: 27, v. 696; T.B.Y., s.353; K.A.M.M.T., s.161,619; M.M.H., s.26; Erden. s.37; T.İ.H., c. I., s.46; İ.A., s.729; A.Y.A., s.53; O.T.P., s.228; B.D.H.T.H., c.IV, ks.II, s.731,822; A.H.D., s.173).*

3 Kasım 1918 : Atatürk'ün Adana'dan, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya "Mondros Ateşkes Antlaşması"nın bazı maddelerinin açıklanmasını ve ne gibi önlemler alınılması gerektiğini soran telgrafı: "..Toros tünellerinin müttefikler tarafından işgali hakkındaki maddenin açıklanması lâzımdır... İşgalin mahiyeti, tünel işletmesini de kapsamakta mıdır? Yoksa muhafaza tertibatından mı ibaret kalacaktır? Toros tünellerini tutacak işgal kuvvetinin miktarı nedir? Ve nereden gelecektir?" *(T.İ.H. c. I, s.50-51; A.H.E., s.180; A.T.T.B., s.14; K.S.İ.Y.I. s.55; A.Y., s.137).*

: İngilizlerin, İskenderun'a bir heyet göndererek limandaki mayınların temizlenmesini ve bunu takiben karaya asker çıkaracaklarını bildirmeleri *(A.Y.A., s.53; A.K.D.D.A.Y., s.114).*

4 Kasım 1918 : Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın Atatürk'ün 3 Kasım 1918 tarihli telgrafına cevabı: "...Toros tünellerinin İtilâf Devletlerince işgali yalnız bir koruma niteliğindedir(!)... İşgal kuvvetlerinin nereden geleceği ve miktarı İngiliz Komutanlığı tarafından bildirilir(!)" *(T.İ.H. c. I, s. 52; A.Y., s.139).*

5 Kasım 1918 : Atatürk'ün, Katma'dan çağırdığı Ali Fuat Paşa ile Adana'da görüşmesi: "...Artık milletin bundan sonra kendi haklarını kendisinin araması ve koruması, bizlerin de mümkün olduğu kadar bu yolu göstermemiz ve bütün ordu ile beraber yardım etmemiz lâzımdır" *(M.M.H., s.28-29).*

: Atatürk'ün Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya telgrafı: "...Pek ciddî ve samimî olarak arzederim ki, mütareke şartları arasında yanlış yorum ve anlamayı ortadan kaldıracak önlemler alınmadıkça, orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak İngilizlerin ihtiraslarının önüne geçmeye imkân kalmayacaktır" *(A.H.E., s.182; İ.A., s.729; T.İ.H. c. I, s.53; A.Y.A., s.53-54; A.Y., s.139).*

: Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın Atatürk'e "İngilizlerin İskenderun limanından -liman ve şehrin kendilerine terk edilmesi sözkonusu olmadığından- faydalanmalarında bir mahzur görmediğini ve bu görüşünün Suriye'deki İngiliz Ordu Kumandanına tebliğini" bildiren telgrafı *(A.H.E. s.182; A.Y., s.14).*

: Atatürk'ün, komutası altındaki kuvvetlere "İskenderun'a asker çıkarılması halinde, gerekirse silâh kullanılarak bu durumun menedileceğini" bildiren emri *(A.H.E., s.184).*

6 Kasım 1918 : Atatürk'ün Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya "İskenderun'a çıkacak İngilizlere ateş emri verdiğini" bildiren telgrafı *(A.H.E., s.184; İ.A., s.729; A.Y.A., s.54; A.B.E.B., s.116; A.Y., s.142).*

6/7 Kasım 1918 : Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'ün 6 Kasım 1918 tarihli telgrafına cevabı: "İskenderun'a çıkacaklara karşı tarafınızdan

silâh kullanılmasının emir verilmiş olması, devletin siyasetine ve memleketin menfaatlerine kesinlikle aykırı olduğundan bu yanlış emrin derhal düzeltilmesi tavsiye olunur(!) ..Ateşkes Antlaşması'nda bize bu uygunsuz hükümleri kabul ettiren, gaflet değil kesin mağlubiyetimizdir(!)" *A.Y., s.143).*

7 Kasım 1918 : Atatürk'ün, Ahmet İzzet Paşa'ya, İskenderun'a çıkacak İngilizlere karşı silâh kullanılması hakkında verdiği 5 Kasım 1918 tarihli gizli emrin gerekçesini açıklayan telgrafı *(A.Y., s.144).*

: Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı ile VII. Ordu Karargâhı'nın Padişah iradesiyle kaldırılması ve Atatürk'ün Harbiye Nezareti emrine verilmesi *(A.A.K., s.17, 62; T.İ.H. c.I, s.63; H.T.V.D. sayı : 29, v.756; M.M.H., s.30; A.H.E., s.187; İ.A., s.730; A.K.D.D.A.Y., s.116; A.Y.A., s.55; K.S.İ.Y.I., s.57).*

8 Kasım 1918 : Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'nın, İskenderun'un teslimiyle ilgili olarak Amiral Calthorpe'dan aldığı yazı üzerine Atatürk'e telgrafı : "...Müracaat vukuunda şehrin tahliye ve teslim olunması hususunda gerekenlere acele bildirimi lâzımdır... Gevşeklik göstermemek şartiyle bu aczimizin gözönünde bulundurulması ve söz ve hareketlerimizin buna uydurulması memlelek selâmeti için gereklidir (!)" *(A.H.E., s.185; A.Y., s.145-146).*

: Atatürk'ün Sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya cevabı : "...Acz ve zafımız derecesini pekâlâ bilirim. Bununla beraber devletin yapmaya mecbur olduğu fedakârlığın derecesini de belirleme ve sınırlama gerekeceği kanaatini muhafaza ederim. Yoksa Almanya ile beraber sonuna kadar harbe devam etmek halinde büsbütün hezimete uğranılacağından, İngilizlerin elde edebilecekleri neticeyi onlara kendi yardımımızla bahşetmek tarihte Osmanlılık için, bilhassa bugünkü hükümetimiz için kara bir sahife vücudu getirir. ...Bilhassa yüksek şahsiyetinizce yakinen malûm bulunmuştur ki âcizleri her ne hal ve vaziyette bulunursam bulunayım doğru olduğuna kani bulunduğum ve gerekenlere söylemeyi ve ulaştırmayı memleketin selâmeti gereği kabul ettiğim görüşlerime tâbi olmaktan nefsimi menetmeğe kadir değilim" *(A.H.E., s.187; A.T.T.B., 21; T.İ.H. c.I, s.202-203; A.Y., s.146-148),*

: Ahmet İzzet Paşa'nın, öğleden sonra sadaretten istifası (Yeni kabineyi 11 Kasım 1918 günü Tevfik Paşa kurmuştur. *İ.O.T.K.IV, s.453-454; A.H.E., s.187; O.D.S.S., s.1717).*

10/11 Kasım 1918 : Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'e Sadaretten çekildiğini ve onun da İstanbul'a gelmesinin iyi olacağını bildiren telgrafı : "Zat-ı devletleri bir an evvel Istanbul'a gelmelisiniz. Sizinle görüşmeye ihtiyacım var!" *(A.H.E., s.188; O.M., s.994).*

: Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'ndan ayrılan Atatürk'ün akşam Adana'dan trenle İstanbul'a hareketi *(T.İ.H. c.I, s.63; K.S.İ., s.31; A.Y.A., s.55; T.İ.H., c.IV, s.5; A.H.E., s.188; A.An., s.80).*

13 Kasım 1918 : Atatürk'ün İstanbul'a gelişi ve deniz ortasında demirlemiş düşman donanmasını gördüğü zaman yaveri Cevat Abbas (Gürer) Bey'e söylediği söz: "Geldikleri gibi giderler!" *(A.Z.T.B.Y., s.164-165; M.K.İ.D., s.479; A.H.E., s.188; Borak, s.179-180; M.M.U.K.S.I., s.76; İ.A., s.730; R.O.H., c.II, sayı : 26, s.400; K.A.M.M.T., s.272-273; T.C. Ta., s.120).* Cevat Abbas Gürer, bu sahneyi hatıralarında şöyle anlatmaktadır: "İstanbul'a geldiğimiz günü hiç unutmam. Şehrin çok hazin bir hali vardı. İstanbul düşman donanmalarının limana girmeleri felâketinin matemini tutuyor, bu büyük matemine Atatürk'ü de ortak ediyordu. Atatürk'le ben, askerî ulaşıma ait bir köhne motor ile deniz ortasında yaslanan bir çelik ormanının içinden geçiyorduk. Atatürk'ün zarif dudaklarından "Geldikleri gibi giderler!" cümlesini işittiğim zaman, mütareke'nin doğurduğu derin ve elemli ümitsizliği derhal unutmuştum. Cevabımda acele ettim: "Size nasip olacak, siz bunları kovacaksınız Paşam!" dedim. Gülümsedi, aziz başının içinde şekillenmeye başlayan vatanı kurtarma plânlarını bir an için yeniden geçiriyor gibi daldı, sonra: "Bakalım!" dedi *(A.Z.T.B.Y., s.165-166).*

: Atatürk'ün Pera Palas'a yerleşmesi (Atatürk, İstanbul'a gelişini takiben 15 gün kadar Pera Palas'ta kalmış, kısa bir süre de eski dostlarından Salih Fansa'nın Hava sokağındaki evinde misafir edilmiştir. Daha sonra Şişli'de tuttuğu eve yerleşmiştir. *A.Z.T.B.Y., s.167).*

14 Kasım 1918 : Atatürk'ün Pera Palas'ta İngiliz gazetecisi Ward Price ile görüşmesi *T.K.S.K., s.4).*

: Atatürk'ün Pera Palas'ta Rauf (Orbay) Bey ile görüşmesi *(H.R.O., s.29-30; R.O.H. c.II, sayı : 25, s.370).*

: Atatürk'ün, Rauf Bey'le beraber sadrazamlıktan istifa eden Ahmet İzzet Paşa'yı ziyareti ve görüşmesi *(A.H., s.81; R.O.H. c.II, sayı: 25, s.370; H.R.O., s.30-31; Ata ve İ., s.82).*

15 Kasım 1918 : Atatürk'ün cuma selâmlığını takiben mahfil'de Padişah Vahdettin tarafından kabulü *(Borak, s.182; S.Y.K.S., s.43; R.O.H. c.II, sayı : 25, s.371).*

16 Kasım 1918 : Atatürk'ün, Pera Palas'da Çanakkale savaşlarına katılmış olan İngiliz Generali William Birdwood ile görüşmesi *(Ata ve İ., s.88-89).*

17 Kasım 1918 : Atatürk'le yapılan bir görüşmenin Minber gazetesi'nde yayımlanması "...Ben en iyi siyasetin, her türlü anlamıyla en

çok kuvvetli olmakta bulunduğunu kabul ederim. En çok kuvvetli olmak sözünden amacım, yalnız silâh kuvveti olduğunu zannetmeyiniz. Aksine, asker olmama rağmen bu bence, kuvvet bileşkesini oluşturan etkenlerin sonuncusudur. Benim belirtmek istediğim moral, bilim, ahlâk ve teknoloji bakımlarından kuvvetli olmaktır. Bu saydığım niteliklerden yoksun olan bir milletin bütün fertlerinin en son silâhlarla donatıldığını farz etsek bile kuvvetli olduğunu kabul etmek doğru olmaz" *(M.K.İ.D., s.488-490; B.Y.A., s.102; U.B., s.91; İ.H. ve M.H., s.88; Ata ve İ., s.100-102).*

: Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Abdullah Paşa'yı ziyareti *(Ata ve İ., s.102).*

18 Kasım 1918 : Atatürk'ün, Meclis-i Mebusan'ın kapatılacağı söylentileri üzerine Vakit gazetesi muhabiri Ahmet Emin'e demeci: "...Herhalde millet ve memleketimizin pek ziyade muhtaç olduğu barışı gerçekleştirecek hükûmetin bugünkü Meclis-i Mebusan'ımıza dayanması bir zorunluk olmaktadır." *(M.K.İ.D., s.490-492; A.S.D., III, s.1; U.B., s.91; G.G.I., s.318).*

19 Kasım 1918 : Atatürk'ün Meclis-i Mebusan locasından Tevfik Paşa Kabinesinin güven oylamasını izlemesi (Bu oylamada Atatürk'ün milletvekilleriyle görüşmesine rağmen Tevfik Paşa güven oyu almıştır. *A.H., s.82-83; A.H.E., s.238; O.D.S.S., s.1720).*

: Atatürk'ün Padişahla görüşme isteği ve Vahdettin'in 22 Kasım için randevu vermesi *(A.H., s.83-84; A.H.E., s.238).*

22 Kasım 1918 : Atatürk'ün Cuma Selâmlığını takiben mahfil'de Padişah Vahdettin tarafından kabulü ve Mütareke'den sonraki siyasî durum hakkında görüşmesi *(A.H., s.84-85; A.H.E., s.239; Ata ve İ., s.108)* (Mütareke'den sonra -tesbit edilen- Atatürk-Vahdettin görüşmeleri 15 Kasım 1918, 22 Kasım 1918, 29 Kasım 1918, 20 Aralık 1918, 15 Mayıs 1919 ve 16 Mayıs 1919 tarihlerini kapsamak üzere altıyı bulmaktadır. Bununla beraber 1919 Ocak, Şubat, Mart ve Nisan aylarındaki cuma selâmlıklarında Atatürk'ün de bazı kez bulunduğu -gazetelerde yer almamış olmasına rağmen- mahfil'de daha birkaç kere kabul olunduğu ihtimal dahilindedir. Esasen İstanbul'dan Samsun'a hareketinden önce 16 Mayıs 1919 günkü cuma selâmlığında da bulunmuş olması, bu görüşü desteklemektedir. Fakat bütün bu karşılaşmaların bir halhatır soruş şeklinde seyrettiği, asıl önemli görüşmelerin ise 22 Kasım 1918 ve 15 Mayıs 1919 günleri yapıldığı anlaşılmaktadır).

29 Kasım 1918 : Atatürk'ün cuma selâmlığını takiben mahfil'de Padişah Vahdettin tarafından kabulü *(Borak, s. 182; R.O.H. c.II, sayı : 25, s.371; S.Y.K.S., s.43).*

20 Aralık 1918 : Atatürk'ün cuma selâmlığını takiben mahfil'de Padişah Vahdettin tarafından kabulü *(Borak, s.182; S.Y.K.S., s.43).*

: Katma'dan İstanbul'a dönen Ali Fuat Paşa'nın akşam Atatürk'ü Şişli'deki evinde ziyareti ve beraber memleket durumunu gözden geçirmeleri *(M.M.H., s.35).*

21 Aralık 1918 : Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın kapatılması hakkında Padişah fermanının Meclis'te okunması *(T.İ.H. c.II, ks.II, s.93; O.S.S.G., s.459-460; M.M.B.I., s.21; G.İ., s.169; A.H.E., s.196; T.M.M.I., s.194; O.T.P., s.228; İ.H., s.9).*

29 Aralık 1918 : İstanbul'da çıkan Söz gazetesinde Atatürk'ün Teceddüt Fırkası'na girdiği haberinin yayımlanması *(A.H.E., s.169; T.S.P., s.413).*

30 Aralık 1918 : Atatürk'ün, Söz gazetesinde Teceddüt Fırkası'na girdiği söylentilerini yalanlayan tekzibi: "Ben askerî sıfat ve makamımla nispet ve alâkamı muhafaza etmekteyim. Gerçek olmayan haberin tekzibini rica ederim" *(A.H.E., s.196; T.S.P., s.413-414).*

Aralık 1918 : Atatürk'ün, -1914 yılı Mayısında Sofya'da yazdığı- Zabit ve Kumandan ile Hasbıhal" adlı eserinin İstanbul'da yayımlanması (Ruşen Eşref Ünaydın, bu eserin İstanbul'da mütareke başlarında yayımlandığını bildirmektedir. *Z.K.H., s.XIV).*

Aralık 1918 : Atatürk'ün, Şişli'deki evinde "Anafartalar Muharebatı Tarihçesi" adlı eserini yazmaya başlaması *(A.Z.T.B.Y., s.139).*

— 1919 —

15 Ocak 1919 : Atatürk'ün, Şişli'deki evinde, -davet ettiği- İsmet (İnönü) Bey' le görüşmesi : "Hiçbir sıfat ve salahiyet sahibi olmaksızın Anadolu'ya geçmek ve orada milleti uyandırarak kurtuluş çarelerini aramak için en uygun mıntıka ve beni o mıntıkaya götürecek en kolay yol hangisi olabilir?" *(A.H., s.90-92; O.M., s.997) (Kaynaklarda bu görüşmenin tarihi belirtilmemiştir. Ata ve İ., s.126-127'de 30 Mart 1919 tarihi üzerinde durulmuşsa da biz 15 Ocak 1919 tarihini olayların akışına daha uygun bulmaktayız).*

15 Şubat 1919 : Refet (Bele) Bey'in, Atatürk'ü, Şişli'deki evinde ziyareti, görüşmeleri ve Atatürk'ün bir sözü : "Eğer atına binip Anadolu içlerine girmek istiyorsan, ben bir gün senin bu arzunu tatmin ederim" *(O.M., s.997) (Kaynaklarda bu görüşmenin tarihi belirtilmemiştir).*

20 Şubat 1919 : XX. Kolordu Komutanlığı'na atanan Ali Fuat Paşa'nın, -Anadolu'ya hareketinden önce- Atatürk'ü Şişli'deki evinde ziyareti ve vedası *(A.H., s.93; O.M., s.997) (Kaynaklarda bu*

ziyaretin tarihi belirtilmemiştir. Ata ve İ., s.119'da 26 Şubat 1919 olabileceği ifade edilmiştir).

24 Şubat 1919 : Harbiye Nazırı Ömer Yaver Paşa'nın Atatürk'e, hazerî kadroda ordu komutanı olması sebebiyle yaverlerinin alındığını bildiren yazısı *(M.D.M.K.P.A.İ.B., s.453-454; A.H., s.98).*

28 Şubat 1919 : Atatürk ve bazı kişilerin İstanbul'dan uzaklaştırılması gerektiği hakkında İngiliz haberalma subayı Yüzbaşı Hoyland'ın, İstanbul İngiliz İstihbarat Merkezi'ne raporu (Raporda geçen diğer isimler: Fevzi (Çakmak) Paşa, Kâzım Karabekir, Halil (Kut) Paşa, İsmet (İnönü) Bey v.s. *İ.B.A.I., s.3-4; M.S., s.60-61).* (Bu liste, gereği için Londra'ya gönderilmiştir. *M.S., s.60-61).*

3 Mart 1919 : Atatürk'ün, Harbiye Nazırlığının 24 Şubat 1919 tarihli yazısına cevabı : "...Herhalde ordu komutanlığı'ndan istifa etmedim, adı geçen komutanlıktan uzaklaştırılmadım veya emekli edilmedim. Yaver Paşa Hazretlerinin bana emsal göstermek istediği kişilerin hiçbiri emsalim değildir. Kanun ve kazanılmış hakkım göz önüne alınarak gereken işlemin yapılması" *(M.D.M.K.P.A.İ.B., s.454-456).*

11 Mart 1919 : Atatürk'ün resmî elbisesiyle Sanasaryen Hanı'nın taraçasında -bir gün evvel tutuklanan- Fethi (Okyar) ve diğer bazı kişileri ziyareti *(A.H., s.97-98; A.H.Y.H., Yeni Sabah, 20.5.1941).*

: Atatürk'ün, Bahriye Nazırı Avni Paşa'yı makamında ziyareti (Bu ziyarette Atatürk, Avni Paşa'dan kendisini Osmanlı hükûmeti'ni oluşturan kişilerle tanıştırmasını istemiş, Avni Paşa "Elbette, tabiî!" cevabını vermiştir *(G.D.D., s.38-39; O.M., s.995-996; A.H., s.101) (Kaynaklarda bu ziyaretin tarihi belirtilmemiştir).*

12 Mart 1919 : Bahriye Nazırı Avni Paşa'nın Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey' le beraber Atatürk'ü Şişli'deki evinde ziyareti (Görüşme esnasında Mehmet Ali Bey'in, "-Paşa Hazretleri, bizimle işbirliği yapar mısınız?" sorusuna Atatürk'ün cevabı: "-Niçin etmeyeyim; eğer siz memleketi bugün içine düşmüş olduğu badireden kurtarmağa azmetmiş insanlar iseniz.." (Mehmet Ali Bey ayrılırken, ertesi gün için Atatürk'ü Cercle d'Oriant' da öğle yemeğine davet etmiştir. *H.A., s.101; O.M., s.996; G.D.D., s.39) (Kaynaklarda bu ziyaretin tarihi belirtilmemiştir. Ata ve İ., s.159'da bu tarih 23 Nisan 1919 olarak düşünülmüştür).*

13 Mart 1919 : Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in, Cercle d'Oriant'da Atatürk'e öğle yemeği vermesi (Bu yemekte Bahriye Nazırı Avni Paşa da bulunmuştur. *O.M., s.996; G.D.D., s.40) (Kaynaklarda bu yemeğin tarihi belirtilmemiştir).*

14 Mart 1919 : Atatürk'ün, Hukuk-u Beşer gazetesinde ordu kumandanlarını suçlayan bir yazı yayımlanması sebebiyle Harbiye Nezareti'ne yazısı: "...Vatan ve millet için saflık ve masumiyetle ve her türlü mahrumiyet ve müşkilât içinde namus vazifesini hakkıyla yapan Osmanlı ordularını haydut ve aynı mahrumiyet ve müşkilâta maruz ve yegâne dayanağı namus ve haysiyetinden ibaret olan adı geçen ordular komutanlarını sefil ve haydutbaşılıkla nitelemek ve teşhir etmek ne büyük ahlâksızlık ve ne sefil vicdansızlıktır. Osmanlı ordularını, onun namuslu komutanlarını bu suretle teşhir edebilmek kabiliyeti, ancak vatan ve milletin çöküşünü ve yok olmasını arzu eden bir alçakta bulunabilir" *(Ata ve İ., s.123-124).*

11 Nisan 1919 : XV. Kolordu Komutanlığına atanan Kâzım Karabekir'in Atatürk'ü Şişli'deki evinde ziyareti ve görüşmeleri *(İ.H.E., s.35; İ.H., s.17; O.M., s.997-998; Borak, s.194-195).*

17 Nisan 1919 : Rauf Bey'in, Atatürk'ü Şişli'deki evinde ziyareti (Atatürk bugün, Rauf Bey'e bir resmini armağan etmiştir. *Borak, s.195; Ata ve İ., s.128).*

29 Nisan 1919 : Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın Atatürk'ü Bakanlığa davet ederek "Türklerin Rumlara yaptığı baskıyı yerinde incelemek ve önlemek üzere Karadeniz bölgesine müfettiş olarak gönderilmesi"nin kararlaştırıldığını bildirmesi *(A.H., s.106-110; A.H.E., s.293; Borak, s.197).*

30 Nisan 1919 : Atatürk'ün 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliğine atanmasının Vahdettin tarafından onaylanması *(H.T.V.D., sayı: 1, v.2; A.An. s.82; T.İ.H.c.I., s.195; T.V. cilt: II., sayı: 12, s.401, 1943; A.H.E., s.292; M.M.H., s.62; A.B.E.B., s.118).*

: Harbiye Nezareti'nin Sadaret'e yazısı: "...Mustafa Kemal Paşa tarafından yapılacak tebligatı emri altında bulunacak olan vilâyet mülkî memurlarının yerine getirmelerinin genelge ile duyurulması" *(H.T.V.D., sayı: 1, v.1; M.M.B.I., s.79-80).*

1 Mayıs 1919 : Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın, Atatürk'ü, -9. Ordu Müfettişliğine atanma işlemlerinin tamamlanmasını takiben- makamına daveti ve kendisini aynı gün Babıâli'de Sadrazam Damat Ferit Paşa ile tanıştırması: "-Efendimiz, yeni vazife ile Anadolu'ya giden Mustafa Kemal Bey'i zat-ı devletinize takdim ederim" *(G.D.D., s.40-41; A.H., s.111-112) (Kaynaklarda bu olayın tarihi belirtilmemiştir. Ata ve İ., s.137'de bu tarih 27 Nisan 1919 olarak düşünülmüştür).*

: Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın, Atatürk'ü Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'in makamına götürüşü ve Harbiye Nezareti'nce kendisine verilen vazifeyi Nazıra bildirmesi *(G.D.D., s.41; A.H., s.112-113) (Kaynaklarda tarih belirtilmemiş, bu olayın Damat Ferit Paşa ile tanışma günü olduğu ifade edilmiştir).*

5 Mayıs 1919 : Harbiye Nezareti'nin, atanmasının Atatürk'e resmen bildirildiği hakkında Genelkurmay Başkanlığına yazısı *(H.T.V.D. sayı : 1, v.2; M.M.B.I., s.80).*

: Atatürk'ün 9. Ordu Müfettişliğine atanma kararının "Takvim-i Vakayi"de yayımlanması *(M.M.B.I., s.80).*

6 Mayıs 1919 : Harbiye Nezareti tarafından Atatürk'e, müfettişlik vazifesiyle ilgili yetkilerini belirten talimatın verilmesi ve acele hareketinin istenmesi *(T.V. cilt : 12, s.402,1943; H.T.V.D., sayı : 1, v.4; A.A., s.82).*

; Atatürk'ün Harbiye Nezaretine, İtilâf Devletleriyle yapılan antlaşma ve alınan kararların Hariciye Nezaretinden, görev sahasına giren vilâyetleri gösteren bir krokinin de Dahiliye Nezareti'nden alınarak kendisine verilmesi hakkında yazısı *(H.T.V.D., sayı : 1, v.9,10).*

7 Mayıs 1919 : Harbiye Nezareti tarafından Yıldırım Kıtaatı Müfettişliğine, XIII, III ve XV. Kolordu Komutanlıklarına, Atatürk'ün 9. Ordu Müfettişliğine atandığının bildirilmesi ve yetkilerini gösteren talimatın birlikte gönderilmesi *(H.T.V.D. sayı : 1, v.5).*

: Atatürk'ün Harbiye Nezareti'ne, 9. Ordu Müfettişliği Karargâh mensuplarının 3 aylık ödeneklerinin şimdiden ve İstanbul'dan verilmesini isteyen yazısı *(H.T.V.D. sayı : 1, v.11).*

8 Mayıs 1919 : Atatürk'ün 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği'ne atandığının Harbiye Nezareti tarafından bütün kolordulara bildirilmesi *(H.T.V.D., sayı : 1, v.6).*

9 Mayıs 1919 : Atatürk'ün, Süleymaniye'de İsmet (İnönü) Bey'i evinde ziyareti ve kendisine söyledikleri : "-Ben yerleşinceye kadar sen de bana yardım edeceksin ve iş başladığı vakit yanıma geleceksin!" *(A.H., s,113; Borak, s.216; Ata ve I., s.127) (Kaynaklarda bu ziyaretin tarihi belirtilmemiştir. Biz, bu tarihin Atatürk'ün Samsun'a hareketinden önceki günlere rastlaması gerektiğini düşünüyoruz).*

11 Mayıs 1919 : 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği'ne atanan Atatürk'ün İstanbul' dan Sivas vilâyetine, Canik Müstakil Mutasarrıflığına ve Sivas'ta 3. Kolordu Komutanlığına -bölgede faaliyette bulunan eşkiyaların miktarı ve mahiyetleri hakkında bilgi isteyen- telgrafı : "...Bu bilgi mülkî makamlarla askerî makamların yazışmaları ile tesbit edilecek ve Kolordu Komutanı Albay Salâhattin Bey bu bilgiyi Samsun'da bana verecektir" *(H.T.V.D., sayı : 4, v.61)* (Bu telgraf, Atatürk'ün müfettişlik vazifesine daha Istanbul'da iken başladığını göstermektedir).

12 Mayıs 1919 : Atatürk'ün, 9. Ordu Müfettişliği Karargâhı'nın "seferî karargâh" sayılması hakkında Harbiye Nezareti'ne yazısı *(H.T.V.D., sayı : 1, v.11).*

13 Mayıs 1919 : Atatürk'ün Harbiye Nezareti'ne "9. Ordu Müfettişliği Karargâhı'nın seferi sayılması, karargâh mepsuplarının 3 aylık ödenekleri ile fevkalâde masraflar için bir miktar para verilmesi hakkında evvelce yapılan müracaatların *(Bak : 7.5.1919; 12.5.1919)* acele sonuçlandırılmasını isteyen ve bunları takiben 3 gün sonra İstanbul'dan hareket edileceğini" bildiren yazısı *(H.T.V.D. sayı : 1, v.11).*

14 Mayıs 1919 : Atatürk'ün, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Nişantaşı'ndaki evine, akşam yemeğine davet edilmesi ve yemekten sonra Cevat (Çobanlı) Paşa da olduğu halde Sadrazamla yeni vazifesi hakkında görüşmesi *(A.H., s.115-116; G.H.İ.H., s.12-14; A.H.H.B., s.39-40; A.H.E., s. 298; G.G.D., s.41-47).* Sadrazam'ın yanından ayrıldıktan sonra Atatürk'le Cevat Paşa arasında geçen konuşma:

— Bir şey mi yapacaksın, Kemal?
— Evet Paşam, bir şey yapacağım!
— Allah muvaffak etsin!
— Mutlak muvaffak olacağız!

15 Mayıs 1919 : Atatürk'ün sabah, Genelkurmay Başkanlığına giderek Cevat (Çobanlı) ve Fevzi (Çakmak) Paşalara veda etmesi *(A.H., s.188; F.Ç. II).*

: Atatürk'ün Babıâli'ye giderek Hükûmet üyelerine veda etmesi (Atatürk Babıâli'ye geldiği zaman Kabine toplantı halinde idi ve Yunanlıların İzmir'e çıkışını görüşüyordu. Atatürk Sadaret bekleme salonunda Dahiliye, Hariciye ve diğer bir kısım nazırlarla görüşerek onlara veda etti. *A.H., s.120-121).*

: Atatürk'ün Yıldız Sarayı'nda Padişah Vahdettin tarafından kabulü ve görüşmesi *(A.H., s.122-124).*

: Atatürk'ün Bandırma Vapuru Kaptanı İsmail Hakkı (Durusu) Bey'i Şişli'deki evine çağırarak hareket şekline dair bilgi alması *(A.S.G.B.V.K.A., Kurun, 20.5.1938).*

16 Mayıs 1919 : Atatürk'ün Yıldız'da Hamidiye Camii'ndeki cuma selâmlığından sonra mahfil-i Hümayun'da Padişah Vahdettin tarafından kabulü ve vedaı *(M.G.G.C., Y.S. 13.12.1944; Ata ve İ., s.149).*

: Atatürk'ün çuma selâmlığını takiben Şişli'deki evine dönüşü, annesi ve kız kardeşine vedaı *(A.H.B.H., Yeni Sabah, 25.5.1941).*

: Atatürk'ün maiyetiyle beraber akşamüzeri Bandırma vapuru ile İstanbul'dan ayrılışı *(A.H., s.124-125; O.M., s.998; R.O.H. c.3, sayı : 27, s.17; T.İ.H. c.II, ks.1, s.109; İ.A., s.733; A.S.Ç., s.14; T.İ.H. c.II., s.195; Z.C. "24.IV.1920"; İ.H.G. no : 2, 3)* (Atatürk sahilden, bir motorla Kızkulesi açığında demirli bulunan Bandırma vapuru'na binmiş, vapur buradan hareket etmiştir. *V.M., s.998).*

: Atatürk'ün, Bandırma vapuru Kızkulesi açıklarında aranmasını takiben düşman zırhlıları arasından geçerek İstanbul'u terkederken, güvertede arkadaşlarına söyledikleri: "-Bunlar işte böyle yalnız demire, çeliğe, silâh kuvvetine dayanırlar. Bildikleri şey yalnız madde! Bunlar hürriyet uğruna ölmeye karar verenlerin kuvvetini anlayamazlar. Biz, Anadolu'ya ne silâh, ne cephane götürüyoruz; biz ideali ve imanı götürüyoruz!" *(İ.S.C., s.6).*

: Atatürk'ün gece Bandırma vapuru kaptanına direktifi : "Düşman devletlerinin herhangi bir vasıtasının gadrine uğramamak için sahile yakın bir rota tutunuz! Şayet kesin tehlike görürseniz gemiyi karaya, en yakın sahile oturtunuz!" *(A.H.Y.H., Yeni Sabah, 25.5.1941).*

17 Mayıs 1919 : Bandırma vapurunun gece saat 23.00 sıralarında İnebolu'ya gelişi (Şiddetli fırtına sebebiyle Atatürk ve arkadaşları karaya çıkmaksızın yolculuğa devam etmişlerdir. *İ.S.C., s.7; M.K.İ.S.N.G., s.6-7).*

: Atatürk'e verilen müfettişlikle ilgili talimatın Vükelâ Meclisinde kabulü *(A.An., s.82; A.H.E., s.295; M.M.B.I., s.81).*

18 Mayıs 1919 : Bandırma vapurunun saat 12.00 sıralarında Sinop limanına girişi (Şiddetli fırtına sebebiyle Atatürk karaya çıkmamış, ancak, Üsteğmen Hikmet (Gerçekçi) Bey'i, gemiye yanaşan bir sandal aracılığıyla kıyıya göndererek, Samsun'daki Tümen Komutanlığı'na, -gelmekte olduklarını bildiren- bir telgraf çektirmiş, müteakiben yola devam edilmiştir. *A.H., s.125; İ.H.V.R., s.26; İ.S.C., s.7; O.M.Y., Yeni Sabah, 19.5.1945; M.K.İ.S.N.G., s.7).*

: Atatürk'ün, kendisini karaya davet eden Sinop Mutasarrıfı'na Bandırma vapurundan gönderdiği kart : "Sinopluların hakkımda gösterdikleri duygulara teşekkür ederim. Rahatsızlığım dolayısıyla davetlerine uyamadığımdan üzgünüm. Kendilerine selâm ve sevgilerimin iletilmesini rica ederim" *(İ.S.V.R., s.25-26).*

19 Mayıs 1919 : Atatürk'ün sabah Samsun'a çıkışı *(A.H., s.125; N.I., s.1; M.M.M.T., s.120; O.M., s.998; A.S.Ç., s.14; İ.S.V.R., s.26; I.A., s.733; O.M.Y., Yeni Sabah, 19.5.1945; T.İ.T., s.91-92; A.A., s.83; A.H.E., s.304; S.T., s.79; A.İ., s.231; T.A.M.K. II, s.19; M.M.U.K.S.I., s.89; İ.H.G. no : 5, 6; M.M. Ka.I, s.240; K.S.İ.Y. II, s.228-229)* (Bandırma vapuru, sabah saat 6.00 sıralarında Samsun limanına girmiş, sandallar aracılığıyla arkadaşlarıyla beraber karaya çıkan Atatürk, askerî bando eşliğinde halk tarafından sevgi ile karşılanmıştır. *İ.S.C., s.7).*

: Atatürk'ün Samsun'dan, emrindeki vilâyetler mülkî âmirleri ile XV. ve XX. Kolordu Komutanlıklarına bölgelerindeki asayiş durumunu belirten bir rapor göndermeleri hakkında telg-

rafı *(H.T.V.D. sayı : 4, v.62).*

: İstanbul'da General Milne'in "Mustafa Kemal Paşa'nın niçin Sivas (!)'a gönderildiği hakkında" Harbiye Nezareti'ne yazısı *(H.T.V.D. sayı : 1, v.15; A.H.E., s.305; A.A., s.83; M.M.B.I., s.81; I.H.G. no : 6; K.S.İ.Y.I., s.228-229).*

20 Mayıs 1919 : Atatürk'ün Samsun'dan, Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya telgrafı: "İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgali hadisesi yakından temasta bulunduğum milleti ve orduyu tasavvur ve tasvir edilemeyecek derecede üzmüştür. Ne millet ve ne ordu, mevcudiyetine karşı yapılan bu haksız tecavüzü kabul etmeyecektir" *(A.T.T.B., s.23; A.İ.İ.A.B., s.26).*

: Atatürk'ün, İngilizlerin Samsun'a bir kısım asker çıkarmaları sebebiyle bu gibi tecavüzlerin men'i ile siyasî vaziyetten gerektikçe haberdar edilmesi hakkında, Samsun'dan Harbiye Nezareti'ne telgrafı *(H.T.V.D. sayı : 4, v.68).*

: Samsun'da görevli İngiliz askerî temsilci Yüzbaşı Hurst'ın Atatürk ile bölgedeki umumî durum hakkında görüşmesi *(İ.B.A.I., s.4-5; İ.B..I.M.K.M.M.I., s.35) (Bu görüşmenin 19 veya 21 Mayıs'ta yapılmış olmak ihtimali de vardır).*

21 Mayıs 1919 : Atatürk'ün Samsun'dan Genelkurmay Başkanlığına, Samsun ve çevresindeki asayişsizliğin sebeplerini açıklayan, telgrafı: "Mütareke'den sonra bütün Rumlar, Yunanlılık millî emelleriyle her tarafta şımardığı gibi bu havalide de Pontus Hükûmetinin kurulması gibi bir safsata etrafında toplanmış ve bütün Rum çeteleri düzenli bir program altında hemen tamamen siyasî bir şekle dönüşmüştür" *(H.T.V.D. sayı : 45, v.1051; A.A., s.36-37)* (Aynı telgraf 22.5.1919 tarihi ile Sadaret Makamına da çekilmiştir. *A.İ.İ.A.B., s.30-32).*

: Atatürk'ün Samsun'dan, Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'e telgrafı : "Umumî durumumuzun almakta olduğu vahim şekilden pek elemli ve müteessirim. Millet ve memlekete borçlu olduğumuz en son vicdanî vazifeyi yakından müşterek çalışma ile en iyi yerine getirmek mümkün olacağı kanaatiyle bu son memuriyeti kabul ettim. Bir an evvel zat-ı âlinize kavuşmak arzusundayım..." *(N.I., s.16; N.III., s.905; İ.H., s.32).*

: Samsun'da bulunan İngiliz Yüzbaşısı Hurst'un, İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'a raporu: "Kemal Paşa 19 Mayıs'ta buraya ulaştı. İlçedeki umumi durum hakkında kendisiyle görüştüm" *(İ.B.I.M.K.M..M.I., s.35).*

: Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Atatürk'e, Samsun'a çıkışı sebebiyle başarı telgrafı *(A.İ.İ.A.B., s.27).*

22 Mayıs 1919 : Atatürk'ün Samsun'dan Sadarete raporu: "...Millet birlik olup hâkimiyet esasını, Türklük duygusunu hedef almıştır." *(A.T.T.B., s.25; A.İ.İ.A.B., s.28-29).*

: Atatürk'ün Samsun'dan, İngilizlerin Hükûmetin varlığına önem vermeksizin memleket içerisine kuvvetlerini sevkettiklerine dair Genelkurmay Başkanlığına telgrafı : "...Bir gün, her tarafta oldu bittiler karşısında kalınmak pek ziyade muhtemel olduğunu arz eylerim" *(H.T.V.D. sayı: 4, v.69).*

: Atatürk'ün, yanındaki birkaç kurmay subayı, Samsun'da görevli bazı İngiliz subaylarıyla bölge asayişi hakkında görüştürmesi *(A.İ.İ.A.B., s.28).*

: Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın, Samsun bölgesindeki asayiş ile ilgili raporlar hakkında Atatürk'e teşekkür telgrafı *(A.İ.İ.A.B., s.32).*

23 Mayıs 1919 : Atatürk'ün Samsun'dan, Ankara'da bulunan 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya Samsun'a geldiğini, kendisiyle daha sıkı temasta bulunmak istediğini ve İzmir bölgesine dair alabileceği bilgiden haberdar edilmesini bildiren telgrafı *(N.I., s.17; M.M.H., s.65).*

: Atatürk'ün Kâzım Karabekir Paşa'ya mitingler yapılarak İzmir'in işgalinin protesto edilmesini isteyen telgrafı *(İ.H., s.33).*

24 Mayıs 1919 : Atatürk'ün, Samsun'dan Harbiye Nezareti'ne telgrafı : "...Bazı şikâyetleri yerinde tetkik ve önlem almak üzere karargâhımı yarın geçici olarak Havza'ya nakledeceğim" *(H.T.V.D. sayı : 4, v.72).*

: Atatürk'ün, Samsun'dan Genelkurmay Başkanlığına, ordu'da jandarma kuvvetlerinin takviyesi için İtilâf temsilcileri katında teşebbüste bulunulmasını isteyen telgrafı *(H.T.V.D. sayı : 4, v.71).*

: Atatürk'ün, Samsun'dan Genelkurmay Başkanlığına, Ermeni tecavüzlerine karşı XV. Kolordu'nun mevcudunun gerekirse artırılması hakkında raporu *(H.T.V.D. sayı : 4, v.77).*

: Harbiye Nazırlığının İngiliz Generali Milne'nin 19 Mayıs 1919 tarihli yazısına cevabı (Bu cevap'ta Atatürk'ün atandığı 9. Ordu Müfettişliğinin, Harbiye Nezareti adına verilen emirlerin ne derece uygulandığını araştırma ve vazife bölgesindeki silâhların toplanması ile asayişsizliği ortadan kaldırmak için oluşturulduğu bildirilmiştir. *H.T.V.D. sayı: 1, v.16; A.H.E., s.305; M.M.H., s.82; K.S.İ.Y.II., s.229).*

25 Mayıs 1919 : Atatürk'ün, öğleden sonra otomobille Samsun'dan Havza'ya gelişi *(N.I., s.22; Yu., s.8; İ.D.P.A., s.343; M.M.B.I., s.85).*

26 Mayıs 1919 : Havza ileri gelenlerinin Atatürk'ü ziyareti ve Atatürk'ün sözleri: "Hiçbir zaman ümitsiz olmayacağız, çalışacağız, memleketi kurtaracağız!. Bizi öldürmek değil, canlı mezara atmak istiyorlar. Şimdi çukurun kenarındayız. Son bir cüret belki bizi kurtarabilir; zaten başka türlü de dönüş imkânı yoktur." *(Yu., s.36; M.M.B.I., s.141; A.B.E.B., s.118).*

: Atatürk'ün, Sait Molla imzasıyla bütün belediye başkanlıklarına gönderilen ve "milletin İngiltere yardımını istediğini bildiren" yazı nedeniyle vilâyetlere ve mutasarrıflıklara tamimi: "Millî ve siyasî bağımsızlığımızın kurtarılması ancak milletin yekvücut olarak müdafaası ile mümkün olacaktır" *(N.III., s.915; A.Ö.A.S., s.92).*

27 Mayıs 1919 : Atatürk'ün Yıldırım Kıtaatı Müfettişliğine, İzmir Müdafaa-i Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyeti Merkez Heyetinin halen nerede bulunduğunu soran telgrafı *(U.B.S.B.D., s.145).*

28 Mayıs 1919 : Atatürk'ün Havza'dan, 3., 15. ve 20. Kolordu Komutanlıklarına yazısı : "...Milletin esaretten kurtuluşu, hâkim ve müstakil olarak topraklarımızda yaşayabilmesi ancak azimkâr ve namuslu ellerin milleti kısa ve doğru yoldan hukukunu ve bağımsızlığını savunmaya sevk ile mümkün olacaktır. Mülkiye memurlarının itimat edilir zevat ile elele vererek bağımsızlığımızın savunulması yolunda gereken örgütü -şüphesiz mahrem- kurmalarını zorunlu sayıyorum. Bu husus ihtisası dolayısıyla biz askerlerin vatanseverlik görevini gerektiriyor" *(İ.S.V.R., s.26; İ.H., s.35; A.B.E.B., s.117).*

: Atatürk'ün İzmir, Manisa ve Aydın'ın işgali üzerine Havza' dan valilere, müstakil mutasarrıflıklara ve bazı kolordu komutanlıklarıyla Konya'da Ordu Müfettişliğine bildirisi : "Siyasi bütünlüğümüzün muhafazası için, milli gösterilerin daha canlı olarak belirtilmesi ve devamı gereklidir... Büyük ve heyecanlı mitingler yapılmasıyla millî gösterilerde bulunulması ve bunun tüm memleketi kapsaması ve bütün Büyük Devletler mümessilleriyle Babıâliye etkili telgraflar verilmesi ve ecnebi olan yerlerde ecnebilere de tesir yapılmakla beraber millî gösterilerde âdap ve sükûnetin fevkalâde korunması ve Hıristiyan halka karşı bir taarruz ve nümayiş ve düşmanlık gibi tavır alınmaması zorunludur" *(N.I., s.22-23; R.P.H., s.33; İ.S.İ.B., s.29; İ.A., s.735).*

29 Mayıs 1919 : Havzalıların, 28/29 Mayıs gecesi kurdukları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni Atatürk'e haber vermeleri ve Atatürk'ün, bu olayın uzak yakın her yere bildirilmesini istemesi *(Yu., s. 37-38).*

: Atatürk'ün, Havza'dan XV. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'e telgrafı : "İtilâf devletlerinin milletimize haksız bir siyaset uygulaması ve millî bağımsızlığımızı ve devletimizi idama mahkûm etmekte oldukları gerçekleşmiştir. ...Silâh ve cephanenin ve iaşe tarzının zamanında kararlaştırılması ve birliklerin mevcutlarının artırılması ve birlikler elinde bulunan silâhların mümkün ölçüde birleştirilmesi, levazım, iaşe işlerinin güvenliği ve cephanenin tamamlanma tarzı, mühim yol

üstlerindeki büyük yapıların gerektiğinde tahrip edilmek üzere hazırlıklı bulunması gibi hususların şimdiden düşünülmesiyle son derece mahrem bir şekilde yerine getirilmesi lâzımdır" *(İ.H.E., s.51; İ.H., s.35-36).*

30 Mayıs 1919 : Atatürk'ün, işgalleri protesto amacıyla mitingler yapılması ve Büyük Devletler mümessilleriyle Babıâliye etkili telgraflar çekilmesi emri üzerine, beliren millî faaliyetin mahiyet ve genişliği hakkında bilgi edinmek isteyen Harbiye Nezareti'ne Havza'dan cevabı : "...İstanbul'a çekilen telgrafların tamamen milletin sinesinden fışkıran teessüratın birer aksi olduğunu arzeylerim. Bu heyecan memleketin en hücra köşesine kadar şâmildir, umumîdir" *(H.T.V.D. sayı : 5, v.92).*

: Atatürk'ün Havza'dan Kâzım Karabekir'e, Ermenilerin Kars ve Sarıkamış'ta asker yığdıkları haberlerinin kaynağı ve doğruluğu hakkında bilgi isteyen telgrafı: "İtilâf hükûmetleri atadan kalma meşru hakkımız olan toprakları çiğnemeği hıristiyanlık adına bir hizmet addediyorlar. Bu cümleden olarak Ermenilere vilâyetlerimizi peşkeş çekmeleri de ihtimal dahilinde bulunuyor. Kanaatimce böyle bir hali biz çarpışmaya başlangıç saymaya, meşru topraklarımızı ve millî bağımsızlığımızı kurtarmak için mecburuz!" *(İ.H., s.37; A.T.T.B., s.27-28).*

31 Mayıs 1919 : İngiliz Yüzbaşısı Hurst'ın Havza'da Atatürk'le görüşmesi ve kendisine vazifesi hakkında şüphesi olduğunu söylemesi *(İ.M.I.M.K.M.M.I., s.38).*

1 Haziran 1919 : Türkiye-Havas-Reuter Ajansı'nın "İstanbul'da toplanan Saltanat Şûrası'nda, heyet-i umumiyenin fikri, Türkiye'nin Büyük Devletlerden birinin yardımını temin merkezindedir" şeklinde haberinin Anadolu'ya tamimi üzerine Atatürk'ün Havza'dan Sadrazam'a yazısı : "Milletin millî bağımsızlığı korumaya kararlı olduğu ve bütün meşum sonuçlara karşı en son fedakârlığı göze aldığı ve millî vicdanı temsil etmeyen haberlerin endişe verici akisler doğurduğu" *(N.I., s.27).*

2 Haziran 1919 : Atatürk'ün Havza'dan İstanbul'da toplanan Saltanat Şûrası'nın çalışmaları hakkında Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Anılan Şura'da kesin bir karar alınamamıştır. Halen hükümetin yine eski hükümet olduğu, fazla olarak zaafa uğradığı ve İstanbul'da yeniden bir inkılâp ruhu uyandığı anlaşılmaktadır" *(İ.H., s.42; A.T.T.B., s.28-29).*

3 Haziran 1919 : Atatürk'ün, İngiliz Yüksek Komiserliğinden aldığı nota suretini ileten Harbiye Nezareti'nin telgrafına cevabı : "Bağımsızlık ve millî mevcudiyeti imha ve hayatın devamını tehlikeye sokan işgal, suikast ve tecavüz gibi İzmir havalisinde görülmekte olan olayların benzerlerinin meydana gelmesine karşı

ne milletin heyecan ve vicdanî teessürlerini ve ne de buna dayanan millî gösterileri önleme ve durdurma için nefsimde ve hiç kimsede kudret ve kuvvet göremeyeceğim gibi bu yüzden doğacak vak'aların ve hadiselerin karşısında da mesuliyet kabul edebilecek ne komutan ne de idareci ve ne de hükûmet tasavvur ederim" *(N.I., s.26; H.T.V.D. sayı : 5, cv.95; R.P.H., s.35).*

: Atatürk'ün, Paris'te toplanacak bir konferansta Osmanlı Devletinin hukukunun savunulmasının düşünüldüğünü bildiren resmî bildiri ve ajans yayını üzerine bazı kolordu, valilik ve mutasarrıflıklara yazısı : "Sadrazam Paşa Hazretlerinin konferans huzurunda Osmanlı Devletinin hukukunu savunmak için çaba gösterecekleri tabiîdir. Ancak milletçe kesinlikle savunulması istenilen ve gerekli görülen hukuk, bilhassa iki noktada incelik gösterir. Birincisi, mutlaka devlet ve milletin tam bağımsızlığı, ikincisi de ana vatan parçalarında çoğunluğun azınlığa feda edilmemesidir. ...Sadrazam Paşa Hazretleriyle beraberinde hareket edecek olan heyetin milletin hukukunu savunmada izleyeceği esaslar ve program milletçe bilinmedikçe yukarda ifade edilen noktalarda endişelenmekten uzak durulamaz!" *(N.I., s.28).*

: Havza'da Büyük Cami'de, Atatürk'ün de hazır bulunduğu mevlût okutturulması, müteakiben Belediye önünde büyük bir miting düzenlenerek halkın mücadele için yemin etmesi *(Yu., s.38-40; İ.B.I.M.K.M.M.I., s.38; İ.B.A.I., s.15).*

: Atatürk'ün, Havza'dan Sadaret'e, Ege bölgesindeki işgaller üzerine siyasî ve umumî durum hakkında bilgi isteyen telgrafı *(A.T.B.D. sayı : 77, b.1684).*

5 Haziran 1919 : Atatürk'ün Havza'dan Sivas, Amasya, Merzifon, Trabzon, Erzurum ve Erzincan ile bağlantı kuruşu sonucu asayiş hakkında edindiği bilgileri Sadaret'e bildiren telgrafı *(A.İ.İ.A.B., s.34-36).*

6 Haziran 1919 : General Milne'in, Atatürk'ün İstanbul'a çağrılması için Harbiye Nezareti'ne yazısı *(H.T.V.D. sayı : 19, v.494; A.A., s.83; A.H.E., s.305; M.M.H., s.82; K.S.İ.Y. II., s.230).*

8 Haziran 1919 : Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın Atatürk'e telgrafı : "Beraberinizdeki istimbotlardan biriyle İstanbul'a gelmeniz rica olunur" *(N.I., s.29; H.T.V.D. sayı : I, v.19; M.M.B.I., s.144; T.İ.H. c.II, ks.I, s.113; K.B.G., Yeni Sabah, 19.5.1943; İ.A., s.735)* (Atatürk bu çağrı üzerine, kimler tarafından ne için istenildiğini gizli olarak Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'dan sormuştur. Cevat Paşa'nın cevabı : 11 Haziran 1919).

9 Haziran 1919 : Atatürk'ün Eşme'de 17. Kolordu Komutanı Bekir Sami Bey'e telgrafı : "...Memleketin daha doğusundaki komutanlarla

bağlantı ve temasın korunması pek mühimdir. Vaziyetin düzeltilmesi için müştereken çareler yaratmaya mecburuz. Yakın gelecekte gerçekleşmesi pek kesin olan umumî bir vaziyette kuvvetli ve kudretli bulunmak için memleketin muntazam bir teşkilât altına alınmasına çalışmalıyız. Bunun oluşacağına itimat edebiliriz. Vaziyetinizden ve o taraf millî teşekküllerinden ve meydana gelecek olaylardan sık bilgi vermenizi rica ederiz *(A.T.T., s.6).*

10 Haziran 1919 : Atatürk'ün Havza'dan Ankara'da bulunan Ali Fuat Paşa'ya telgrafı : "Rauf Bey ve sizinle görüşmekliğimiz fevkalâde mühim ve gereklidir. Havza'ya ne zaman ulaşacağınız hakkında bilgiyi makina başında bekliyorum" (Bu telgraf, Ali Fuat Paşa'nın Rauf Beyin İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek Ankara'ya geldiğini bildirmesi üzere çekilmiştir) *(M.M.H., s.68; A.T.T., s.7).*

11 Haziran 1919 : Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın, gizli olarak neden İstanbul'a çağırıldığını soran Atatürk'e cevabı : "Kıymetli bir generalin Anadolu'da seyahati kamuoyuna iyi bir tesir yapmayacağı cihetle İngilizlerin kendisini istediği..." *(Z.C. Devre : I, cilt : I., s.10).*

: Atatürk'ün Havza'dan, Kâzım Karabekir Paşa'ya telgrafı : "...Hükûmet, aldatarak İstanbul'a getirtmek planını izlediğinden ben de mümkün olduğu kadar zaman kazanmak ve karargâhımı memleket içerisine sokmak için aynı usulde mukabele ve yazışma yapmaktayım" *(A.T.B.D. sayı : 79, b.1732).*

: Atatürk'ün Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın kendisini İstanbul'a çağıran telgrafına cevabı : "...Davet sebebinin lütfen açıklanmasını rica ederim" *(K.S.İ.Y. II., s.232).*

12 Haziran 1919 : Atatürk'ün sabah Havza'dan hareketle öğleden sonra Amasya'ya gelişi ve Hükûmet Konağı salonunda konuşması : "Hep beraber aziz vatanımızı ve bağımsızlığımızı kurtarmak için bütün gücümüzle çalışacağız!" *(K.B.G., Y.S. 19.5.1943; R.A., s.135-136; A.Y.G., s.41; N.I., s.22; R.P.H., s.33; M.M.B.I., s.142; A.B.E.B., s.119; M.E.C.A. I., s.9).*

: İngiliz Yüzbaşısı Hurst'un İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe'a raporu: "Mustafa Kemal Trabzon ve Erzurum bölgelerini ziyaret etmek istediğini bildirdi" *(İ.B.I.M.K.M.M.I., s.38).*

13 Haziran 1919 : Atatürk'ün sabah kendisini ziyaret eden Amasya heyetine söyledikleri : "Ortada İttihatçılık, İtilâfçılık yoktur; memleket meselesi vardır!" *(R.A., s.137).*

: Amasya Sultan Beyazıt Camii'nde Müftü Abdurrahman Kâmil Efendi'nin vaazı: "Yegâne kurtuluş çaresi halkın doğru-

dan doğruya egemenliği eline alması ve iradesini kullanmasıdır. Hep beraber Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanarak vatanı kurtacağız!" *(R.A., s.137; A.Y.G., s.41).*

14 Haziran 1919 : Atatürk'ün, Amasya'dan Padişaha telgrafı : "...İstanbul'da iken, milletin bu kadar kuvvetli ve az vakitte felâketlerden bu derece uyanık olduğunu tahayül edemezdim. ...Eğer zorlanırsam görevimden istifa ederek önceden olduğu gibi Anadolu'da ve milletin sinesinde kalacağım ve vatanî görevime bu kez daha açık adımlarla devam edeceğim" *(A.T.B.D. sayı : 77, b.1685).*

15 Haziran 1919 : Atatürk'ün atandığı 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği adının yeni hazırlanan bir talimata göre 3. Ordu Müfettişliği adını alması *(M.M.B. I., s.140).*

: Atatürk'ün Amasya'dan, Kâzım Karabekir'e telgrafı : "XIII. Kolordu'ya kaldırma emri verilse bile bunu uygulama ve yerine getirmenin geciktirilmesi lüzumunu Cevat Paşa'ya yazdım. Hükûmetin her teklif ve müdahale karşısında direnme gösteremeyişi cidden üzüntü verici ve şaşırtıcıdır." *(İ.H.E., s.70; İ.H., s. 46; A.T.T.B., s.31).*

: Atatürk'ün Amasya'dan, Culfa ve Nahçıvan'daki Ermeni zulümleri ve Bolşeviklerin Karakilise civarına kadar geldikleri hakkında Erzurum Vilâyeti'ne telgrafı *(A.T.T.B., s.32).*

: Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın Atatürk'e, İstanbul'a davet sebebini açıklayan telgrafı : "...İngilizler, İstanbul'a getirilmeniz hakkında istekte bulundular" *(A.K.D.D.A.Y., s. 166; K.S.İ.Y. II., s.233)* (Ayrıca, aynı gün çekilen ikinci bir telgrafla İstanbul'a davetin Hükümet kararı olduğu bildirilmiştir. *K.S.İ.Y. II., s.233).*

16 Haziran 1919 : Atatürk'ün Konya'da 2. Ordu müfettişi Cemal Paşa'ya, İstanbul'da kurulan Kilikyalılar Cemiyeti hakkında bilgi isteyen telgrafı : "Bu heyetin merkezi nerede ve üyeleri kimlerdir? Ne surette ilişki kuralım?" *(U.B.S.B.D., s.143).*

: Atatürk'ün Amasya'dan, Kâzım Karabekir'e Konya'da Ordu müfettişi Cemal Paşa ile yazışmasına dair bilgi veren telgrafı : "...Cemal Paşa'ya verdiğim cevapta olup bittileri beklemek taraftarı olmadığım ve fakat hazırlığımızı iyi yapabilmek için biraz zaman kazanmayı uygun gördüğümü bildirdim" *(İ.H.E., s.54-55; İ.H., s.49-50; A.T.T.B., s.33).*

17 Haziran 1919 : Atatürk'ün Amasya'dan Kâzım Karabekir'e millî birlik gereğine dair telgrafı: "...Anadolu'ya geçişimden şimdiye kadar en çok önem verdiğim taraf, milletin geleceğinin ve hayat hakkımızın ancak millî birlikle kurtarılacağını anlamak ve bunun için her çeşit siyasî ve kişisel ihtiraslardan uzak ve yal-

nız milleti hür ve müstakil yaşatmağa yönelik örgütün, yani Müdafaa-i Hukuk-u Milliye'nin her bucağa varıncaya kadar yayılması esaslarını hazırlamak oldu. Övmeye değer ki, her tarafta gerek askerî gerek mülkî, sizin gibi aynı fikir ve düşüncede arkadaşlarımızın çalışma ve önderlikleriyle her taraftan aldığım telgraflar milletin bu ihtiyacı duyduğunu ve genel şekilde bu işe eylemli olarak başladığını ispat ediyor" *(İ.H., s.49; A.T.T.B., s.21-22).*

: İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un Atatürk'ün geri çağrılması için Hariciye Nezareti'ne müracaatı *(Amiral Calthorpe bu isteğini 6 Haziran 1919'da Harbiye Nezaretine bildirmişti. Hariciye Nezareti'ne bugünkü başvurusunu 2 Temmuz 1919'da bir kere daha yineleyecektir. A.An., s.13, 83).*

18 Haziran 1919 : Atatürk'ün Amasya'dan, Edirne'de bulunan I. Kolordu Komutanı Albay Cafer Tayyar Bey'e telgrafı : "...Bağımsızlık gayesinin elde edilişine kadar tamamiyle milletle birlikte, fedakârane çalışacağıma mukaddesatım namına yemin ettim. Artık benim için Anadolu'dan hiçbir yere gitmemek kesindir" *(N.I., s.20; A.T.B.D. sayı : 82, b.1781; sayı : 77, b.1686).*

: Atatürk'ün, Erzurum Valisi Münir Bey'in görevinden alınması üzerine Amasya'dan Dahiliye Nezareti'ne -Valinin yerinde bırakılmasının uygun olacağını ve istifa etmiş daha olsa kabul edilmemesini isteyen- telgrafı *(A.İ.İ.A.B., s.37).*

: Atatürk'ün Ankara'dan Amasya'ya gelen Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey'le görüşmesi *(M.M.H., s.70-71; H.R.O., s.34; K.B.G., Yehi Sabah, 19.5.1943; İ.H., s.51).*

19 Haziran 1919 : Atatürk'ün, Amasya'dan Kâzım Karabekir'e Rauf (Orbay) ve Ali Fuat Paşa'nın Amasya'ya bugün geldiklerini bildiren telgrafı *(İ.H.E., s.56; İ.H., s.51; A.T.T.B., s.36-37).*

20 Haziran 1919 : Atatürk'ün, Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğünün, Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetlerinin telgraflarının çekilmemesi emri üzerine Amasya'dan Sadaret'e, Harbiye Nezareti'ne, valiliklere, kolordulara, Posta ve Telgraf Başmüdürlüklerine genelgesi : "...Milletin sesini boğarak yasal hakkını istemekten menetmeye ve vatanın mahvına sebep olmağa yönelmiş bu emri hiçbir namuslu telgraf memurunun yerine getireceğini ümit etmem; fakat böyle bir namussuzluğa cüret edecek olanlar olursa derhal divan-ı harplere gönderilmesini ve durumdan bilgi verilmesini emreylerim" *(M.İ., s.129; A.T.T., s.8-9; A.İ.İ.A.B., s.38-39).*

: Atatürk'ün Amasya'dan Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü'ne telgrafı: "Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğünün telgrafhanelere Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak

Cemiyetleri tarafından verilecek telgrafların çekilmemesi hakkında bir emir verdiğini haber aldım. Bu emrin hemen geri alınarak milletin itimat ve güvenine zerre kadar zarar getirilmemesi gereğini arzetmeği vicdan vazifesi kabul ettiğimi bildiririm" *(M.İ., s.131; A.T.T., s.8).*

21 Haziran 1919 : Atatürk'ün İstanbul'da bulunan bazı tanınmış kimselere (Abdurrahman Şeref, Reşit Akif Paşa, Ahmet İzzet Paşa, Halide Edip, Kara Vasıf, Ahmet Rıza, Seyit Bey, Ferit (Tek) Bey, Ferit Paşa, Câmi Bey) Amasya'dan mektup göndererek, onları Millî Mücadele'ye davet etmesi : "Artık İstanbul Anadolu'ya hâkim değil, tâbi olmak mecburiyetindedir!" "Size düşen fedakârlık pek büyüktür!" "Millî gaye elde edilinceye kadar âcizleri Anadolu'dan ve milletin sinesinden ayrılmayacağım ve bu noktada nihayete kadar bir millet ferdi gibi çalışacağımı millete karşı mukaddesatım namına söz verdim ve hiç bir kuvvet bu millî azme mani olamayacaktır!" *(N.I., s.35; N.III., s.916-917; A.T.B.D. sayı : 82, b.1782; M.M.B.I., s.145).*

: Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın Kâzım Karabekir'e -Mustafa Kemal Paşa'nın yerine- 3. Ordu Müfettişliğine vekâleten atanma teklifi *(İ.H., s.54; M.M.B.I., s.144).*

21/22 Haziran 1919 : Atatürk'ün Amasya tamimi'ni, yaveri Cevat Abbas'a dikte etmesi ve gece, Ali Fuat Paşa, Rauf Bey ve Samsun'dan gelen Refet Bey ile görüşerek tamimi onlara da imza ettirmesi *(N.I., s.30-34; K.B.G., Yeni Sabah, 19.5.1943; T.İ.H. c.II, ks.II., s.117; R.O.H. c.III, sayı: 28, s.48-49; M.M.H., s.75-76).*

22 Haziran 1919 : Atatürk'ün Amasya'dan Anadolu'da mülkî ve askerî makamlara tamimi : "Vatanın tamamiyeti, milletin bağımsızlığı tehlikededir. Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Sivas'ta millî bir kogrenin acele toplanması kararlaştırılmıştır. Bunun için bütün vilâyetlerin her livasından milletin itimadını kazanmış üç delegenin mümkün olan süratle yetişmek üzere hemen yola çıkarılması gerekmektedir. Her ihtimale karşı, durumun bir millî sır halinde tutulması lâzımdır." *(N.I., s.30-31; N.III., s.915; R.P.H., s.22-23; A.T.B.D. sayı : 77, b.1686; K.B.G., Yeni Sabah, 19.5.1943; T.I.H., c.II, ks.I., s.116; T.IV., s.34; İ.A., s.736; A.K.S., s.41; A.B.E.B., s.120; T.C.Ta., s.163-164).*

: Kâzım Karabekir'in Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın 21 Haziran 1919 tarihli telgrafına cevabı : "...Mustafa Kemal Paşa'nın müffettişlikten alınması tehlikeli olacaktır" *(H.T.V.D. v.41; İ.H., s.54).*

: Atatürk'ün Amasya'dan, Konya'da II. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'ya mektubu: "...Milli gücü bozmaya çalışacak olanlara kesinlikle karşı koymak ve kötü etkilerini gidermek,

bizim için zorunludur" *(A.K.D.D.A.Y., s.176-177).*

23 Haziran 1919 : Atatürk'ün Amasya'dan Kâzım Karabekir Paşa'ya telgrafı : "...İstanbul'da millî bağımsızlığın zevkinden mahrum bazılarının İngiliz esaretine girmekte sakınca görmedikleri anlaşılıyor. Bu sebeple Anadolu'dan çıkacak sesin etrafında olan bizler için bu millî vazifenin pek mukaddes olduğu kanaati bir kere daha doğrulanıyor. Merkezî hükûmet millî girişimlerimize karşı her ne şekilde tecavüz elini uzatırsa uygun surette hemen karşı harekete girişilerek millî gayenin gerçekleşmesi zorunludur" *(İ.H., s.55-57).*

: Vükelâ Meclisi'nin Atatürk hakkında kararı : "...Mustafa Kemal Paşa'nın, azledilerek hiçbir resmî sıfatı kalmamış olduğundan bildiri ve emirlerinin resmî nitelik taşımadığının icap eden vilâyetlere duyurulmasının Dahiliye Nezareti'ne bildirilmesi" *(M.M.B.I., s.144; A.I.I.A.B., s.41; M.I., s.138).*

: Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in Atatürk'ün azledilmesi sebebiyle emirlerinin dinlenmemesi hakkında vilâyetlere gizli tamimi : "Dahiliye Nezareti'nin size kesin emri artık o zatın azledilmiş olduğunu bilmek, kendisiyle hiçbir resmî muameleye girişmemek, hükûmet işlerine ait hiçbir isteğini yerine getirmemektir(!)" *(N.I., s.36; Z.C. Devre: I, cilt: I., s.11; T.İ.H. c.II, ks.I., s.118; İ.A., s.736; R.P.H., s.24; İ.S.V.R., s.36; M.E.C.A., s.10).*

: İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un Lord Curzon'a teli : "...Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a varışından beri kendisini milliyetçi akımın merkezi haline getirdiği. Bir diğer tehlikeli kişinin de Rauf Bey olduğu" *(İ.B.A.I., s.26; İ.B.I.M.K.M.M.I., s.39).*

24 Haziran 1919 : Atatürk'ün, Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in 18 Haziran 1919 tarihli genelgesi nedeniyle Padişah Vahdettin'e telgrafı : "Böyle bir zihniyetin hiçbir yerde kabul ve uygulama noktası bulmadığını şükranla arzeylerim" *(Z.C. Devre : I, cilt : I., s.11, A.Ö.A.S., s.57).*

: Atatürk'ün Yunanlıların ve yerli Rumların Samsundaki faaliyetleri hakkında XV. Kolordu Komutanlığına telgrafı *(A.T.T.B., s.43-44).*

: Atatürk'ün, İtalyanların Antalya yöresindeki kuvvetlerini artırdıkları, bu girişimin protesto edilmesi hakkında XV. Kolordu Komutanlığına telgrafı *(A.T.T.B., s.45).*

: Posta ve Telgraf Umum Müdürü Refik Halit'in telgrafhanelere, Mustafa Kemal'in azledildiğini, bu sebeple telgraflarının kabul edilmemesini bildiren telgrafı *(M.İ., s.138; İ.H., s.64).*

24/25 Haziran 1919 : Atatürk'ün, valiliklere, müstakil mutasarrıflıklara, kolordulara ve II. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'ya, Ali Kemal'in -Osmanlı

hükûmeti'nin yeni bir savaşa giremeyeceği hakkında- 18 Haziran 1919 tarihli genelgesini protesto eden yazısı: "...Bağımsızlığını emin görmek isteyen milletin önüne hiçbir haksız set çekilemez!" *(A.Ö.A.S., s.59).*

25 Haziran 1919 : İbrahim Tali Bey'in Sivas'tan, Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in 23.6.1919 tarihli genelgesini şifre ile Amasya'da bulunan Atatürk'e bildirmesi *(M.M.V. ve V., s.81-82).*

26 Haziran 1919 : Atatürk'ün otomobille sabah Amasya'dan Tokat'a hareketi, bugün ve geceyi Tokat'ta geçirmesi *(N.I., s.40; U.S.T., s.18; R.A., s.140; İ.A., s.736).*

: Atatürk'ün, aleyhimize yabancı propagandaları nedeniyle Erzurum Vilâyeti'ne telgrafı : "...Hıristiyan unsurların Müslümanlara karşı siyaseten reva gördükleri her türlü zulüm ve yolsuzluğa ait olayların açık olarak bildirilmesini önemi sebebiyle rica ederim" *(A.T.T.B., s.46).*

27 Haziran 1919 : Atatürk'ün Tokat'tan Sivas'a gelişi ve şehir girişinde Vali Reşit Paşa tarafından karşılanışı *(N.I., s.40-42; Z.C. Devre : I, cilt : I, s.11, R.P.H., s.59-62; İ.A., s.736).*

: Atatürk'ün vilâyetlere, mutasarrıflıklara ve kolordulara Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in 23 Haziran 1919 tarihli genelgesi nedeniyle karşı genelgesi : "...Azlime dair bu ana kadar hiçbir emir almadım!" *(Z.C., Devre : I, cilt : I., s.12).*

: Atatürk'ün, Elaziz'e geçmek üzere Sivas'ta bulunan Ali Galip Bey'i Kolordu Kumandanlık Dairesine çağırtıp konuşması : "...Askerler mert olur. Türk askeri ise mertlerden mert ve pek civan-mert olur. Siz cihanın kabul ettiği bu kurala istisna mı teşkil ediyorsunuz?" *(N.I., s.42; R.P.H., s.61; M.M.V. ve V., s.121-122; E.K., s.62).*

: Atatürk'ün 22.6.1919 tarihli mektubuna Konya'da bulunan Ordu Müfettişi Cemal Paşa'nın cevabı : "...Bütün tertibat ve düşüncelerinize katılıyorum" *(A.K.D.D.A.Y., s.177).*

28 Haziran 1919 : Atatürk'ün Sivas'tan Erzurum yönüne hareketi *(N.I., s.43; T.İ.H., c.II, ks.I., s.118-120; R.P.H., s.62).*

: Atatürk'ün, Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in mülkî âmirlere 23.6.1919 tarihli tamimi nedeniyle Harbiye Nezareti'ne telgrafı : "...Bu tehlikeli ve mesuliyeti cidden ağır düşüncelerin millet ve memleketin gelecekteki kurtuluşu için ne büyük zararlar doğurabileceğini tekrar arza mecburum" *(K.S.İ.Y., II., s.237).*

: Şevket Turgut Paşa'nın Atatürk'e telgrafı : "Bizden bir heyetin Paris'e gitmesine Dörtler Meclisi müsaade etti. ...Hemen Dersaadet'e teşrifinizi rica eylerim" *(Z.C. Devre : I, cilt : I., s.12).*

30 Haziran 1919 : General Milne'in Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşa'ya, Sivas'ta

bulunan Atatürk ile Konya'da bulunan Cemal Paşa'nın derhal İstanbul'a çağrılmaları için Osmanlı Hükûmeti ile temasa geçilmesini isteyen yazısı *(K.S.İ.İ.B., s.133-134).*

: Harbiye Hazırı Ali Ferit Paşa'nın Atatürk'e, Padişahın kendisine hava değişimi almasını, arzu edeceği bir şehir veya kasabada istirahat etmesi tavsiyesini bildiren telgrafı (Atatürk bu telgrafı 2/3 Temmuz gecesi Erzurum yolunda almıştır. *Z.C. Devre: I., cilt: I., s.13; T.İ.H. c.II, ks.I., s.119).*

1 Temmuz 1919 : Atatürk'ün Erzincan'a gelişi *(A.Y.G., s.141).*

2 Temmuz 1919 : Atatürk'ün Erzurum'a gitmek üzere Erzincan'dan hareketi *(A.Y.G., s.141).*

: Amiral Calthorpe'un Hariciye Nazırına yazısı : "Mustafa Kemal ve Cemal Paşa'ların kayıtsız şartsız ve süresiz olarak geri çağrılmalarının âcil zarureti üzerine bir kere daha dikkatinizi çekmek vazifem icabındandır" *(K.S.İ.İ.B., s.134).*

3 Temmuz 1919 : Atatürk'ün Rauf Bey'le beraber Erzurum'a gelişi, halk ve asker tarafından sevgi gösterileriyle karşılanışı *(N.I., s.43; İ.H., s.65; R.O.H. c.III, sayı : 38., s.49; H.R.O., s.38; İ.A., s.737; E.Ö.K.A.B., s.23; M.M.E., s.87; T.İ.H. c.II, ks.I., s.120; İ.H.E., s.50; E.K., s.63; A.B.E.B., s.120).*

4 Temmuz 1919 : Atatürk'ün Erzurum Valisi'ne yazısı : "...Telgraflarım Erzurum merkezinde alıkonulmak ve çekilmemek gibi kanunsuz hareketlerin ortağı ve uygulama aracı olan Erzurum Posta Başmüdürü ile Merkez Müdürü verdikleri izahat ve belgeler üzerine üzerimdeki devlet vekar ve haysiyetini kuvvetlendirme ve koruma için hapis ve tutuklama ve Divanıharb'e verilmiştir. Her tarafta ve bilhassa son günlerde yüksek makamlarla da resmî yazışmalarım kendilerince malûm olduğu halde anlamazlık ve bilmezlikten gelmesi sorumluluklarını artırmıştır. Bilgi için bildirilir" *(A.T.T.B., s.48).*

5 Temmuz 1919 : Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşa'nın, Atatürk'ü Padişah adına İstanbul'a çağırması *(İ.H., s.68; T.İ.H. c.II, ks.I, s.119; H.T.V.D. sayı : 2, v.29).*

: Atatürk'ün Erzurum'dan bütün komutanlara Babıâli'nin muhtemel menfi genelgelerini kontrol altına almak gayesiyle muhabere merkezlerinde önlem alınmasını isteyen emri *(N.I., s.43; N.III., s.920).*

6 Temmuz 1919 : Atatürk'ün Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşa'nın kendisini İstanbul'a çağıran telgrafına cevabı : "...Doğu illeri halkı arasından çıkıp gelmek hususundaki yüksek tekliflerinizi yerine getirmede şahsî irademi kullanmaktan mânen ve maddeten memnu bulunuyorum" *(Z.C. Devre : I, cilt : I., s.15).*

7 Temmuz 1919 : Atatürk'ün, bazı komutanların İstanbul'a izinli olarak gitme-

leri üzerine bütün ordu ve kolordu komutanlarına bildirisi : "Müfettiş ve komutanlar herhangi bir sebeple, komutadan alındıkları takdirde kendilerinin yerine geçecek zevat, birlikte çalışılabilecek evsafa malik bulunursa komutayı bırakacak ve fakat nüfuz bölgelerinde kalarak millî vazifelerini yapmaya devam edeceklerdir" *(N.I., s.50).*

: Atatürk'ün, müfettişlik sınırları içinde giren vilâyetlere ve kolordu komutanlıklarına yazısı: "Memleket asayişi ve savunmasının gereği gibi temin ve korunması için kolordu komutanları kendi bölgelerinden kesin şekilde sorumludurlar. Vali ve mutasarrıflar, müfettişlik makina vermekte oldukları asayiş raporlarını bundan böyle doğrudan doğruya bölgelerinde bulunan kolordu komutanlarına verecekler, kolordu komutanları da birleştirerek müfettişlik makamına bildireceklerdir" *(A.T.T.B., s.49).*

8 Temmuz 1919 : Vükelâ Meclisi'nin Atatürk'ün 3. Ordu Müfettişliğinden alınması gerektiğine dair karar tutanağı *(A.İ.İ.A.B. s.48-49).*

8/9 Temmuz 1919 : Erzurum'da, Atatürk'ün Saray'la telgraf görüşmesi ve kendisine resmî memuriyetine son verildiğinin bildirilmesi *(N.I., s.47).*

: :Atatürk'ün gece saat 10.50'de Harbiye Nezareti'ne ve 11.00'den sonra da Padişaha resmî vazifesiyle beraber askerlik mesleğinden istifa ettiğini bildiren telgrafı "...Büyük bir aşk ile bağlı bulunduğum yüce askerlik mesleğimden de istifamı sunarak veda ettiğimi arz ederim" *(N.I., s.47; Z.C. Devre : I, cilt : I., s.15; İ.H., s.71; M.İ., s.156; İ.A., s.738; T.İ.H. c.II, ks.I., s.119; A.T.B.D. sayı : 77, b.1688; A.B.E.B., s.120; A.H.A., 1982, b.1).*

9 Temmuz 1919 : Atatürk'ün orduya, vilâyetlere ve millete resmî göreviyle beraber askerlik mesleğinden istifasını bildiren genelgesi : "Mübarek vatan ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak ve Yunan ve Ermeni isteklerine kurban etmemek için açılan millî savaş uğrunda milletle beraber serbest surette çalışmağa resmî ve askerî sıfatım artık engel olmağa başladı.

Bu mukaddes gaye için milletle beraber sonuna kadar çalışmağa mukaddesatım adına söz vermiş olduğumdan pek âşıkı bulunduğum yüksek askerlik mesleğinden bugün veda ve istifa ettim. Bundan sonra mukaddes millî gayemiz için her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere milletin sinesinde bir ferd-i mücahit suretiyle bulunmakta olduğumu arz ve ilân eylerim" *(N.I., s.47; A.T.T.B., s.49; E.K.İ.B., s.15; R.P.H., s.70; M.M.E., s.92; İ.A., s.738; A.B.E.B., s.121).*

: İngiliz Albayı Rawlinson'un, Erzurum Kongresi'nin 10 Temmuzda toplanacağını haber alması üzerine Atatürk'ü ziya-

reti ve görüşme :

Rawlinson - İşittiğime göre, burada yarın bir kongre açacak imişsiniz?

Atatürk - Evet, milletçe açılması kararlaştırılmıştır.

Rawlinson - Açılmaması daha münasip olacaktır.

Atatürk - Kongre muhakkak toplanacak ve gününde açılacaktır. Millet buna karar vermiştir. Açılmamasını tavsiye eden düşüncenize hâkim olan sebepleri bile sormayı lüzumlu görmüyorum.

Rawlinson - Kongreden vazgeçmezseniz zor kullanarak toplantının dağıtılmasına mecburiyet hasıl olacak.

Atatürk - O halde biz de, mecburî ve zarurî olarak kuvvete kuvvetle karşı koyar ve herhalde milletin kararını yerine getiririz. Ne pahasına olursa olsun kongreyi açacağız. Görüşmemiz bitmiştir! *(E.Ö.K.A.B., s.44-45).*

: Rauf Bey'in -eski Bahriye Nazırı sıfatiyle- Erzurum'dan vilâyetlere bildirge niteliğinde telgrafı : "...Hakkını, toprağını, bağımsızlığını savunma ve korumaya kesinlikle karar veren millî irade uğrunda bir ferd-i âciz sıfatiyle çalışmak için Dersaadet'ten çıktım. Aydın yoluyla gelerek Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle bütün arkadaşlarının millî savaşına iştirak eyledim... Mustafa Kemal Paşa ile beraber nihayete kadar çalışmaya mukaddesatımız üzerine yemin ettiğimizi arz ve ilân eylerim" *(R.P.H., s.71; M.M.B.I., s.153; M.M.E., s.92; M.M., s.40; H.R.O., s.44, K.S.İ.Y. II., s.239).*

: Kâzım Karabekir'in Atatürk'ü ziyareti ve 'hazır ol' vaziyetinde selâmla söyledikleri : "Ben ve Kolordum emrinizdeyiz! Bundan sonra dahi ne emirleriniz varsa ifayı bir şeref bilirim!" *(İ.H., s.71, 1101-1104; R.O.H. c.III, sayı : 28., s.51-52).*

: Atatürk'ün Erzurum'da, -Münir (Akkaya) Bey'in ayrılması üzerine- "Vali Konağı" adı verilen eve yerleşmesi (Bazı arkadaşlarıyla beraber 52 gün bu evde kalmıştır. *M.K·P.E.E., s.192).*

: Harbiye Nazırı Ali Ferit Paşa'nın, 15. ve 3. Kolordu Komutanlıklarına, Mustafa Kemal Paşa'nın vazifesine Padişah iradesi ile son verildiğini ve yerine atama yapılıncaya kadar doğrudan doğruya Nezaret'le temasta bulunacaklarını bildiren telgrafı *(K.S.İ.Y. II., s.238).*

: İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya yazısı: "Mustafa Kemal Paşa'nın ya İstanbul'a dönmesinin temini veya aleyhinde ilgili önlemlerin alınması" *(İ.B.İ.M.K.M.M.İ., s.40-41; A.İ.İ.A.B., s.42-43).*

10 Temmuz 1919 : Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesinin, Atatürk'e, Cemiyet Şubesinin başına geç-

mesini ve Yürütme Kurulu başkanlığını kabul etmesini teklif eden yazısı : "...Tarihimize kıymetli sayfalar ekleyen askerlik hayatından çekilmek yolundaki fedakârlığı minnet ve şükranla karşıladık. Erzurumluların, vatansever yüksek kişiliğinize karşı beslemekte olduğu güven ve saygıyı bu vesile ile de arzı bir borç saydık. Yürütme Kurulu başkanlığının kabul buyurulmasını dileriz" *(N.I., s.63; N.III., s.924; A.T.B.D. sayı: 77, b.1689; M.M.B.I., s.167; M.M.E., s.92; A.B.E.B., s.121).*

: Atatürk'ün, öğleden sonra saat dörtte, Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi Yürütme Kurulu ile ilk toplantısını yapması ve o günkü siyasî ve askerî durumu açıklaması *(M.M.E., s.94; E.K., s.64).*

13 Temmuz 1919 : Atatürk'ün askerlikten istifası üzerine XV. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'in kendisine telgrafı: "Hizmetleri ve fedakârlığı bütün cihanca kabul edilmiş olan ve ordu ve milletin övünme sebebi bulunan zat-ı samilerinin istifaya mecburiyetlerinden dolayı şahsım ve kolordum son derece üzgündür. Yalnız mukaddes millî gayemiz için savaşmaktan hiçbir an geri durulmayacağı hakkındaki yüksek vaatleriyle teselli bulduğumuzu arz ile vatan ve milletimiz için her türlü çalışmada Cenab-ı Hakkın muvaffakiyetler ihsan buyurmasını diler ve Kolordumun özel yüksek saygılarını takdim eylerim efendim" *(İ.H., s.76).*

: Yarbay Ian Smith'in Samsun ve Amasya illeriyle ilgili raporu: "Mustafa Kemal ve Refet'in buradan alınması, Hıristiyan halk arasında güvenin iadesine oldukça yardım edecek! Mustafa Kemal, buraya varışından sonra, halka memleketin tehlikede olduğunu, şimdiki hükûmetin Türklerin hak ve önemli çıkarlarını savunmadığına vakti gelince herkesin çarpışmaya hazır olması gerektiğine dair müslümanlar arasında propagandaya başlamıştır" *(İ.B.İ.M.K.M.M.İ., s.41).*

14 Temmuz 1919 : Atatürk'ün askerlikten istifası ve Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin başına geçişinin Erzurum'da yayımlanan Albayrak gazetesinde halka ilânı : "...Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin istifanamesi bir azim ve imam vesikasıdır. Millette, henüz eski kanın sönmemiş olduğunu gösterir muazzam delildir. Anafartalar'da, millî şerefi, tarihin bugünkü nesilden beklemekte olduğu mukaddes vazifeyi yükselten ve yücelten bu muhterem Komutanı bugün de Millî Mücadele'nin başında görmek mes'ut bir görüntüdür" *(M.M.E., s.94).*

17 Temmuz 1919 : Amiral Calthorpe'un Lord Curzon'a teli: "İtilâf Devletlerinin çıkarlarına karşı bir cereyan başlatan Mustafa Kemal Paşa ve Konya'da Cemal Paşa'nın vazifelerinden uzaklaştırılma-

ları için 2 Temmuz da Osmanlı Dışişleri Bakanlığı'na nota verilmiştir" *(İ.B.I.M.K.M.M.I., s.41).*

19 Temmuz 1919 : Atatürk'ün Erzurum'dan, XX. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya -İstanbul'da Kara Vasıf Bey'e iletilmek üzere- Amerikan mandası ile ilgili görüşlerini bildiren telgrafı: "...Millî arzuya tâbi ve uygun olmayan kararlar hiçbir zaman millet nazarında bir değer ifade etmeyeceği cihetle millî arzunun toplantısını beklemeden hiçbir meselede yetkili görünmemiz uygun değildir" *(A.T.B.D., sayı: 77, b.1690; A.Ö.A.S., s.102-104; M.M.H., s.173-174).*

20 Temmuz 1919 : Atatürk, Mazhar Müfit'in "Başarı takdirinde, hükûmet şekli ne olacak?" sorusuna Erzurum'da cevap veriyor : "-Açıkça söyleyeyim : Hükûmet şekli zamanı gelince, Cumhuriyet olacaktır" *(E.Ö.K.A.B. s.74)*

: Erzurum'da Cevat (Dursunoğlu) ve emekli Binbaşı Kâzım (Yurdalan) Beylerin, Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'ne, Umumî Kongre Erzurum temsilciliğinden istifa ettiklerini bildiren yazısı : "...Evvelce görüşüldüğü üzere yerlerimize Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Beyefendi Hazretleri seçilmek üzere Umumî Kongre Erzurum Mümessilliğinden istifa ettiğimizi arz eyleriz" *(Erzurum Kongre Salonunda asılı belge; M.K.P.E.E., s.190).*

: Atatürk'ün askerlikten ve resmî vazifesinden ayrılması sebebiyle Kâzım Karabekir'in XV. Kolordu Komutanlığı üzerinde kalmak üzere -ek görevle- 3. Ordu Müfettiş Vekilliğine atanması *(H.T.V.D. sayı : 2, v.35; A.K.D.D.A.Y., s.172; I.H., s.80).*

21 Temmuz 1919 : Atatürk ve Rauf Bey'in 9.7.1919 tarihli bildirgelerinin komutanlıklara iletilmesi üzerine, Dahiliye Nazırı Adil Bey'in askerî bakımdan da önlem alınmasını isteyen yazısı *(K.S.İ.Y., II., s.240).*

22 Temmuz 1919 : Atatürk'ün, Erzurum'dan Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'nın kendisini İstanbul'a davet telgrafına cevabı : "...Hali, mazisi kirli şeylerle bulaşmış olanların satılmış vicdan ve mevcudiyetleri ancak kahredilmeğe ve yok edilmeğe lâyıktır. Siz ve arkadaşlarınız mevkilerinizi ne kadar çabuk namus sahiplerine bırakırsanız, belki o nispette milletin bağışına mazhar olursunuz" *(M.K.P.S., s.75-76).*

23 Temmuz 1919 : Erzurum Kongresi'nin açılışı, Atatürk'ün Başkan seçilişi ve konuşması: "...Bilinen gerçeklerdendir ki, tarih bir milletin kanını, hakkını, varlığını hiçbir zaman inkâr edemez. Bu nedenle böyle bir bâtıl örtünün arkasından vatanımız ve milletimiz aleyhinde verilen hükümler, kanaatlar muhakkak iflâsa mahkûmdur. Ve işte bütün bu iğrenç zulümlerden ve bu bed-

baht acizlerden, tarihimize karşı reva görülen haksızlıklardan müteessir olan millî vicdan nihayet uyanış haykırışını yükseltmiş ve Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Muhafaza-i Hukuk-u Milliye ve Müdafaa-i Vatan ve Redd-i İlhak gibi çeşitli isimlerle fakat aynı mukaddesatın korunmasını temin için beliren milli cereyan, bütün vatanımızda artık bir elektrik şebekesi haline girmiş bulunuyor. İşte bu kararlı şebekenin oluşturduğu yiğitlik ruhudur ki mübarek vatan ve milletin mukaddesatını kurtarma ve himayeye dayanan son sözü söyleyecek ve kararını uygulattıracaktır. Bütün bu amaçları elde etmek için herşeyini buna bağlayan aziz milletimiz içinde bir millî fert gibi çalışmaktan doğan zevk ve övünmeyi burada şükran ve iftiharla arz ederim" *(N.I., s.64; N.III., s.926; T.İ.H. c.II, ks.I., s.120; A.S.D.I., s.3-7; M.M.M.T., s.120; E.K., s.77-82; A.İ., s.271; T.A.M.K., II., s.109; A.K.S., s.45; M.M.U.K.S.I., s.231; İ.A., s.738; T.İ.T., s.94; İ.H.E., s.67; İ.H., s.81; M.M.B.I., s.167; M.M.E., s.107; M.M. Ka.II., s.55; T.IV., s.36; A.B.E.B., s.122).*

24 Temmuz 1919 : Atatürk'ün, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Erzurum Kongresine ilişkin 23 Temmuz 1919 tarihli ajans demecini, Padişaha, Sadrazama, belediye reislerine, cemiyetlere, mülkî memurlara ve bütün komutanlara yazdığı bir yazı ile cevaplandırması : "Kongreyi, Meclis-i Mebusan niteliğinde göstererek esasen bir seneye yakın zamandan beri her defa Kanun-u Esasi'nin ilgili maddelerine aykırı hareket eden Hükûmetin milleti haksız yere suçlaması gerçeğin ne derecelerde tahrif edildiğine bariz bir örnektir. Askerî ve mülkî memurların vatanın yüksek menfaatlerini muhafazaya hizmet eden heyetlerden ibaret olması itibariyle de aynı gayeyi temine yönelmiş olan millî amaçlar için ellerinden gelen kolaylığı ve yardımı göstermeleri icap ederken önleme ve durdurma ile ihtar buyurulmaları insan zihninin iyiye yormaya güç bulamayacağı işlerdendir" *(N.III., s.932; T.İ.H. c.II, ks.I., s.120; İ.H., s.84).*

25 Temmuz 1919 : Dahiliye Nazırı Adil Bey'in Sivas Valisi Reşit Paşa'ya yazısı : "Gerek Mustafa Kemal Paşa'nın ve gerek Rauf Bey'in girişimleri her ne fikre ve niyete dayanırsa dayansın memleketin yüksek menfaatlerine herhalde aykırı ve zararlıdır(!)... Görevli olmayanların -her kim olursa olsun- devlet işleri ve devlet işlemlerine asla hiçbir vesile ile karıştırılmaması ve müdahalede ısrar edenlerin aynı şekilde her kim olursa olsun, yakalanarak kanunun pençesine teslimiyle, haklarında kanunen gerekecek işlemin yapılması (!)..." *(R.P.H., s.74—75)* (Reşit Paşa, hâtıralarında der ki: "...İstanbul, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı açtığı harbi şiddetlendir-

miş ve bir hamlede bitirmeye azmetmiş olacak ki bize bu telgrafları birbiri ardınca yolluyordu; fakat bu hamlelerde alıklık, şaşkınlık izleri de yine belli idi. Çünkü Paşa'nın Erzurum' da olduğunu unutup tutuklama emrini bana veriyordu *R.P.H., s.77).*

27 Temmuz 1919 : İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe'un Lord Curzon'a teli : "...Meclis'in İstanbul'da toplanmasına engel olunsa dahi, bunun dahilde herhangi bir yerde toplanmasına kimse mâni olamayacak! Esasen Mustafa Kemal halen Erzurum'da bir kongre toplamakla meşgul!" *(İ.B.I.M.K.M.M.II., s.312).*

29 Temmuz 1919 : Vükelâ Meclisi'nin Atatürk ve Rauf Bey'in derhal yakalanarak İstanbul'a gönderilmelerinin mülkî memurluklara bildirilmesi kararı *(A.İ.İ.A.B., s.53).*

30 Temmuz 1919 : Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'nın Kâzım Karabekir Paşa'ya telgrafı : "Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'in hükûmetin aldığı kararlara aykırı iş ve hareketlerinden dolayı hemen yakalanmaları ile Dersaadet'e gönderilmeleri Babıâlice uygun görülerek bölgedeki memurlara gerekli emirler verildiğinden Kolorduca da ciddî yardımda bulunulması ve neticesinden bilgi verilmesi rica olunur" *(N.I., s.71; T.İ.H. c.II, ks.I., s.120-121; M.M.H., s.119; A.T.B.D. sayı : 77, b.1691; İ.H., s.97; İ.H.E., s.74; K.S.İ.Y., II., s.240).*

1 Ağustos 1919 : Kâzım Karabekir Paşa'nın, Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'nın 30.VII.1919 tarihli emrine cevap telgrafı: "...Mustafa Kemal Paşa gibi memlekette namusu ile ve güzide askerî hizmetleri ve vatanseverliği ile tanınmış ve bütün askerlerin de pek ziyade bilhassa hürmetini kazanmış ve özellikle henüz yirmi gün evvel memleketin yarısına komuta etmiş olan ve hal ve hareketlerinde vatanî ve millî menfaatlere aykırı bir şey olmayan ve görülemeyen bir zatın tutuklanmasına bir kanunî sebep olmayacağını ve yukarıda arzettiğim durum dolayısıyla halk ve ordu nazarında da iyi bir hareket olarak telâkki edilmeyeceği cihetle Mustafa Kemal Paşa'nın tutuklanmasına ve kolorduca da bunun için yardımda bulunulmasına hal ve vaziyetin asla müsait olmadığını arzeylerim" *(M.M.H., s.119; İ.H., s. 97; T.İ.H. c.II, ks.I, s.121, 225; A.T.B.D. sayı: 77, b.1691; İ.H.E., s.74; A.B.E.B., s.122-123).*

: Dahiliye Nazırı Adil Bey'in Atatürk'ün tutuklanma emri sebebi (!) ile ilgili, gazetecilere beyanatı *(M.M.B.I., s.170).*

3 Ağustos 1919 : Atatürk'ün Erzurum'dan Ali Fuat Paşa'ya -millî harekete taraftar olan kişilere ve Amerikan temsilcilerine bildirilmek üzere- telgrafı : "...Millî hareketin gerçek ve kesin gerekçesi İzmir olaylarından, Ermeni istilâsı tehlikelerinden doğmuş

olup Erzurum Kongresi'nin bütün ruh ve gayesi İttihatçılığın, İtilâfçılığın, sonuç olarak particilikle her türlü siyasî cereyanların üstündedir. Birkaç güne kadar kongre'nin faaliyet ve çalışması bunu tamamiyle gösterecek ve ispat edecektir" *(M.M.H., s.139-140; A.T.T., s.10).*

7 Ağustos 1919 : Erzurum Kongresi'nin Atatürk'ün kısa bir konuşmasıyla son bulması : "Milletimizin kurtuluş ümidi ile çırpındığı en heyecanlı bir zamanda fedakâr muhterem heyetiniz her türlü eziyetlere katlanarak burada, Erzurum'da toplandı. Hassas ve necip bir ruh ve pek sağlam bir iman ile vatan ve milletimizin kurtuluşuna ait esaslı kararlar aldı. Bilhassa bütün cihana karşı milletimizin mevcudiyetini ve birliğini gösterdi. Tarih bu kongremizi şüphesiz ender ve büyük bir eser olarak kaydedecektir" *(N.I., s.67; N.III., s.932; T.İ.H. c.II, ks.I., s.121; İ.H., s.104; M.M.U.K.S.I., s.237).*

: Atatürk'ün Heyet-i Temsiliye Başkanlığına seçilmesi *(A., s.30).*

: Atatürk'ün, Erzurum Kongresinin sonunda Albay Rawlinson ile uzun görüşmesi ve "Misak-ı Millî" den bahsetmesi *(M.M.E., s.80).*

7/8 Ağustos 1919 : Atatürk'ün, Mazhar Müfit Kansu'nun hâtıra defterine yazdırdıkları : "-Zaferden sonra hükûmet şekli Cumhuriyet olacaktır. Bunun size daha önce bir sorunuz nedeniyle söylemiştim. Bu bir. İki : Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince gereken işlem yapılacaktır. Üç : Örtünme ve kapanma kalkacaktır. Dört : Fes kalkacak, uygar milletler gibi şapka giyilecektir" *(E.Ö.K.A.B., s.130).*

9 Ağustos 1919 : Atatürk'ün, askerlik mesleğinden çıkarılmasına, sahip olduğu nişanların geri alınmasına ve fahrî yaverlik rütbesinin kaldırılmasına dair irade-i seniye çıkması *(M.M.B. II., s.270; A.I.İ.A.B., s.56).*

: 3. Ordu Müfettişliği'ne, Atatürk'ün yerine Müşir Abdullah Paşa'nın atanması (Abdullah Paşa önce bu vazifeyi kabul etmişse de daha sonra istifa etmiştir. *M.G.G.C., Y.S., 1.1.1945; Ö.S.P.V.M.G., s.212).*

: Atatürk'ün Erzurum Kongresi'nin açılışında okuduğu hutbe nedeniyle Şiran Müftüsü Hasan Fahri Efendi'ye teşekkür yazısı *(A.T.T.B., s.50).*

10 Ağustos 1919 : Halide Edip (Adıvar)'ın, Atatürk'e mektubu : "...Davamızda yardımcı olabilmesi için, bu fırsat dakikalarını kaybetmeden taksim ve yok olma korkusu karşısında, kendimizi Amerika'ya müracaata mecbur görüyoruz!" *(N.I., s.95-98; E.Ö.K.A.B., s.187).*

11 Ağustos 1919 : Erzurum'da bulunan Albay Rawlinson'un İngiltere Harbiye

Bakanlığına raporu : "Konferansın son günü Mustafa Kemal'le iki saatten fazla görüştüm. Sonuç olarak görüşüm şu : Bu hareketin büyük başarı sağlaması için fırsat var!" *(İ.B.I.M.K.M.M.I., s.46-47).*

13 Ağustos 1919 : Atatürk'ün, Diyarbakır ve Bitlis bölgesinde bazı kimselere mektup yazarak, onları Millî Mücadele'yi desteklemeye çağırması *(N.I., s.81; N.III., s.939-942).*

: Atatürk'ün 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya telgrafı : "Kara Vasıf Bey Amerikan mandası ile çok uğraşıyor. Anadolu'daki milletin gerçek duygularını anlatmaya muvaffak olamıyor muyuz? Acaba yazdıklarımız ulaşmıyor mu? Bildirge'nin 7. maddesi amacı üstlenmektedir, sanırım" *(A.H.A., 1974, s.43-44).*

15 Ağustos 1919 : Atatürk'ün -İngilizlerin tutuklayarak götürmek istediği bazı kimselere karşı koyan- Sinop Mutasarrıfına telgrafı: "Yerinden olma, vatanseverler için hiç söz konusu olamaz. Her ne zaman zaruret karşısında kalınırsa milletin sinesi fedakâr evlâtlarına açıktır" *(İ.S.V.R., s.52; A.T.T., s.10).*

16 Ağustos 1919 ; Atatürk'ün Sadrazam Damat Ferit Paya'ya telgrafı : "...Muhakkaktır ki vatan ve milletin mukadderatı için içerde ve dışarda kabul ve söz sahibi olmak mutlaka millî iradeye dayanmaya bağlıdır. ...Gayet samimî olarak arz ederim ki, millet her türlü iradesini gerçekleştirmeğe muktedirdir. Girişimlerinin önüne geçebilecek hiçbir kuvvet mevcut değildir. Millet çizdiği program içinde gayet kesin ve açık adımlarla amacına yürümektedir" *(A.T.B.D. sayı : 77, b.1693; A.T.T.B., s.51).*

18 Ağustos 1919 : Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine gizli yazısı: "...Telgraf ve posta haberleşmesini temin etmek, Cemiyetimiz için hayat veya ölüm meselesidir. Bu maksadın elde edilmesi için tereddüt etmeksizin en etkili çareye başvurulması gerekir" *(A.T.T.B., s.54-55).*

: Ordu Komutanlıklarının, bu arada 3. Ordu Komutanlığı'nın da İrade-i Seniyye ile kaldırılması *(H.T.V.D. sayı : 3, v.58).*

20 Ağustos 1919 : Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Atatürk'e, Sivas'ta bulunan Fransız Jandarma müfettişi Brunot ile yaptığı görüşmeye dayanarak, Kongre'nin Sivas'ta toplanması hakkındaki endişelerini bildiren telgrafı : "Kongre'nin mutlaka toplanmasına kesin gerek yoksa vazgeçilsin. Var ise, dört taraftan işgali pek kolay olan Sivas'ın toplantı merkezi olmasından vazgeçilerek işgal ihtimali pek uzak olan Erzurum'da veyahut uygun görülürse Erzincan'da toplanması girişiminde bulunulmasını memleket kurtuluşu namına rica ederim" *(N.I.,*

s.78; E.Ö.K.A.B., s.152; R.P.H., s.83-84).

: Atatürk'ün, Sivas Valisi Reşit Paşa'nın 20.8.1919 tarihli telgrafına cevabı: "Bendeniz ne Fransızların ve ne de herhangi bir yabancı devletin korumasına tenezzül eden şahsiyetlerden değilim. Benim için en büyük korunma noktası ve şefaat kaynağı milletimin sinesidir. Mösyö Brunot bilmelidir ki Fransızların Sivas'ı işgale karar vermeleri kendilerine pek pahalıya mal olabilecek yeni kuvvetlerle ve çok paralarla yeni bir harbe karar vermelerine bağlıdır" *(N.I., s.80; E.Ö.K.A.B., s.157; R.P.H., s.85-86).*

: Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Atatürk'le telgraf görüşmesinden sonra Dahiliye Nazırı Adil Bey'e cevabı : "...Mustafa Kemal ve Rauf Beylerin yakalanmaları ve Kongrenin açılışını men için girişimlerde bulunmanın imkânsız derecede müşkül ve zamansız olduğuna inanıyorum" *(R.P.H., s.97).*

22 Ağustos 1919 : Atatürk'ün Erzurum'dan, İstanbul Rum Patrikhanesi'nde kurulan "Mavri Mira Heyeti" ve memleketteki menfi faaliyetleri hakkında genelgesi *(N.I., s.2; N.III., s.899; A.T.B.D. sayı : 77, b.1964).*

24 Ağustos 1919 : "Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" tüzüğünün, resmi işlemlerinin tamamlanması için Mustafa Kemal imzasiyle Erzurum Vilâyet Makamına verilmesi (Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin resmen kuruluşu) *(N. III., s.933; T.V. cilt: I, sayı: 2, s.81; E.K., s.114; T.S.P., s.489).*

: Atatürk'ün Erzurum'dan, Alaşehir Kongresi Başkanlığına telgrafı : "Alaşehir'deki toplantı bütün doğu illeri halkı üzerinde pek samimi bir tesir uyandırmaktadır. Esasen İzmir için kalbi kan ağlayan bura halkı bu girişime bütün ruh ve mevcudiyetiyle yardımcıdır. Hissiyatımızın adı geçen heyete iletilmesine yüksek aracılığınızı rica ederiz" *(B.R.G., s.190; A.T.T., s.11).*

26 Ağustos 1919 : Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Heyeti'nin Atatürk'e Erzurum hemşehriliğini teklif yazısı: "Bu ülkenin tarihinde şehrimizin nasıl nurlu bir yeri varsa, Erzurum tarihinde de yüksek vatansever şahsınız öyle bir özel yer almıştır. Doğum yeriniz istilâ altında bulunduğundan, burada yerleşmekle hemşehriliğimizi kabul buyurmanızı rica ederiz" *(E.Ö.K.A.B., s.174; M.M.E., s.139-140; M.K.P.E.E., s.191; A.A.B.Y.V., s.470). (Bu tarih, A.H.A., 1977, 25 Ağustos 1919 olarak gösterilmiştir).*

27 Ağustos 1919 : Atatürk'ün, teklif edilen Erzurum hemşehriliğini kabul ettiğini bildiren mektubu: "Tarihî olan Erzurum'un, bu erler yatağının hemşehrileri arasında bulunmak âcizleri için en büyük saadettir" *(M.M.E., s.140; E.K.İ.B., s.37; G.K.G., s.147;*

M.K.P.E.E., s.191; A.A.B.Y.V., s.470) (Bu tarih, A.H.A., 1977, s.113'de 26 Ağustos 1919 olarak gösterilmiştir).

: Atatürk'ün, Erzurum'da gece, arkadaşlarına söyledikleri: "...İstanbul bir Amerikan mandasıdır tutturmuş gidiyor. Bu olmayacaktır. Türkiye bağımsızlık bütünlüğüne sahip olacaktır. Bunu istemekte devam edeceğiz. ...Manda yok! Ya bağımsızlık ya ölüm var! Amerikan mandası diye çırpınanlar, düşman işgali altında bulunan sinirleri ve zaafları ile bu millete ve bize inanmayanlardır. Bizim hayal ve macera peşinde koştuğumuzu sananlardır. Eğer, bunlar Anadolu'nun ve Türk milletinin gerçek hissiyatını bilseler, bizim çalışmamızın hedefini kavrayabilseler, Erzurum Kongresi'nin kararlarının nasıl bir millî vicdan ürünü olduğunu takdir edebilseler, bu yanlış fikirlerinden dolayı utanç duyarlar. Bunlar, ümitsizlik ve bozgunluk içinde gerçeklerden uzak olarak yaşayan ve ne yapacaklarını, ne yapılmakta olduğunu bilmeyen insanlardır. Kongre, hissiyatını açıkça belirtmiştir. Heyet-i Temsiliye kararını vermiştir. Millî irade şuur ve yönünü bulmuştur. Davamız yürümektedir ve yürüyecektir. Muvaffak olmamak için hiçbir sebep yoktur. Hiçbir olumsuz kararı tanımayacağız. Millî egemenlik esasını ve Millî Meclis kararını ifadelendirmeyen hiçbir anlaşmayı, hiçbir sözleşmeyi kabul etmeyecek ve tanımayacağız" *(E.Ö.K.A.B., s.191-193).*

: Atatürk'ün, Erzurum'dan İstanbul'da bulunan annesine mektubu : "Bu mektubumu getirecek olan kişi, size benim hakkımda istediğiniz kadar bilgi verecektir. Kendisi ile bana bazı elbiselerimi gönderiniz. Hemşiremin sağlığı nasıldır? Eve herhangi bir taraftan saldırıda bulunuldu mu? Halâ orada mısınız? Çocuklar ne yapıyor, büyüdüler mi? Ben birkaç güne kadar bir kongre için Sivas'a gideceğim. Her işittiğinize önem vermeyiniz. Pekâla bilirsiniz ki, ben yaptığımı bilirim. Netice görmeseydim, başlamazdım. Saygıyla ellerinizden, hemşiremin gözlerinden öperim" *(H.A.Y., s.193)* (Atatürk bu mektubu bir adamı vasıtasıyla elden göndermiştir).

: Atatürk'ün Sinop mutasarrıfı'na teşekkür telgrafı: "Vatanî ve millî durumumuzda sizin gibi kıymetli arkadaşlara sahip olmakla iftihar ediyorum" *(İ.S.V.R., s.53; A.T.T., s.11).*

29 Ağustos 1919 : Atatürk'ün Sivas'a gitmek üzere Erzurum'dan ayrılışı *(N.I., s.83; İ.H., s.110, 153; E.Ö.K.A.B., s.193).*

30 Ağustos 1919 : Atatürk'ün Erzurum'dan Erzincan'a gelişi ve Mutasarrıfın Belediye'de şerefine akşam yemeği vermesi *(E.Ö.K.A.B., s. 199)*

31 Ağustos 1919 : Atatürk'ün Erzincan'dan Sivas'a hareketi *(E.Ö.K.A.B., s.199).*

2 Eylül 1919 : Atatürk'ün Sivas'a gelişi, candan gösterilerle karşılanması *(T.İ.H.c.II, ks.I., s.206; E.Ö.K.A.B., s.203; R.P.H., s.126; T.İ.T., s.96; T.IV., s.37; S.K., s.106; S.Kongresi., s.26; A.B.E.B., s.125).*

3 Eylül 1919 : Atatürk'ün, -Harbiye Nezareti tarafından görevinden alınan- Ali Fuat Paşa'ya Sivas'tan telgrafı: "Komutayı asla terk etmeyiniz!" *(M.M.H., s.155).*

: Dahiliye Nazırı Adil Beyle Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa'nın, Ali Galip'e, derhal Elaziz'den Sivas'a hareketle Atatürk'ün tutuklanması ve Sivas Kongresi'ne mani olunması hakkında telgrafı *(N.I., s.127-129; İ.H., s.203; R.P.H., s. 136-137; T.İ.H. c.II, ks.II., s.53).*

4 Eylül 1919 : Sivas Kongresi'nin Atatürk'ün konuşması ile açılışı: "...Vatan ve milletin kurtuluşunu amaçlayan zorlayıcı sebepler, sizleri bunca zahmet ve engel karşısında Sivas'ta topladı. Yiğitçesine azminizi tebrik ve hoş geldiniz demekle bahtiyarlığımı sunarım. Millî Meclisin henüz toplanmamış olduğu bir sırada baskı altına alınmış ve bağımsızlığını kaybetmiş olan Hükûmet Merkezinin kendi başına kanunsuz bir kararı veyahut millî emellere aykırı bazı dış tekliflere boyun eğme gibi olup - bittilerin ihtimaline karşı Erzurum ve Sivas Kongrelerinin millî ruhu temsilen ve birbirini izleyerek toplanması, şüphesiz ki, kurtuluşa götüren iyi bir işarettir" *(N.I., s.86; S.K.T., s.1; T.İ.H., c.II, ks.II., s.20; A.S.D.I., s.8-11; T.IV., s.37; T.İ.T., s.95; İ.H.E., s.94; İ.H., s.174; E.Ö.K.A.B., s.218; R.P.H., s.128; M.M.B.II., s.8; İ.A., s.739; B.R.G., s.191; A.İ., s.283; T.A.M.K.II., s.124; A.K.S., s.45; M.M.U.K.S.I., s.281; İ.H.G., no: 99-100; S.K., s.111; K.A., s.443; M.M.Ka., II., s.97-99: S.Kongresi, s.65, 77; A.B.E.B., s.125).*

: Atatürk'ün Sivas Kongresi Başkanlığına seçilmesi *(N.I., s.86; S.K.T., s.1).*

7 Eylül 1919 : Atatürk'ün Sivas'ta, akşam arkadaşlarına sohbet esnasında söyledikleri: "...Herşey bize gösteriyor ve anlatıyor ki, İstanbul'daki devlet ve siyaset adamları vatanın kurtuluşunu tek ümit halinde "Amerikan Mandası" fikrini kabule bağlı görüyorlar. Çünkü bunlar bizim hedef ve gayelerimizden, Türk milletinin uyanışından, millî irade ve eğilimin gelişim yönlerinden tamamiyle habersiz bulunuyorlar. Onlar bizi, üç beş adamın bir araya gelip hayal peşinden koşması kabilinden kimseler farzediyorlar. Ve gafletlerinin derecesini bir türlü ölçemiyorlar. İtilâf Devletlerinin baskısı ve hıyanet şebekelerinin propagandası altında belki de şaşırmış ve bunalmış bulunuyorlar. Şimdilik bunlara 'biçareler!' demekten başka yapacağımız birşey yoktur!" *(E.Ö.K.A.B., s.236).*

9 Eylül 1919 : Atatürk'ün Sivas Kongresi'nin beşinci umumi toplantısında Ali Galip'in faaliyetleri hakkında açıklamalarda bulunması *(S.K.T., s.45-83; S.Kongresi, s.96-97; M.M.H., s.175).*

: Atatürk'ün Sivas Kongresi adına -alınan karar gereğince- Amerikan Senatosu'na mektubu: "...Azanızdan oluşan bir komiteyi Osmanlı İmparatorluğunun her köşesine göndermenizi diliyoruz. Bu komite, hususi menfaat ve alâkaları olmayanlar ve bir millete has olan berrak görüşle, Osmanlı İmparatorluğunda gerçek şekilde hüküm süren hal ve şartları tetkikten geçirmelidir. Böyle bir tetkik Osmanlı İmparatorluğuna ait nüfusun ve arazinin mukadderatı hakkında bir barış antlaşması gereğince keyfi kararlar verilmesine meydan bırakılmazdan evvel yapılmalıdır" *(A.T.T.B., s.57).*

: Atatürk'ün, Ali Fuat Paşa'ya Sivas Kongresi kararınca "Anadolu Umum Kuva-yi Milliye Komutanlığı"na atandığını bildiren telgrafı: "...Hareketleriniz ve girişimlerinizde Heyet-i Temsiliye ile ilişkinizin korunması rica olunur" *(A.T.T.B., s.58; M.M.H., s.183; H.T.K., s.1-2; T.İ.H., c.II, ks.II, s.27).*

: Atatürk'ün 13. Kolordu Kurmay Başkanı Halit (Akmansü) Bey'e Sivas Kongresi adına teşekkür yazısı *(D.H.B.I., s.87).*

10 Eylül 1919 : Sivas Valisi Reşit Paşa'nın, Dahiliye Nazırı Adil Bey'e telgrafı: "...Verdiğiniz emir, Ali Galip Bey'in üzerine aldığı vazife, doğrusu şaşkınlık ve hayretime sebep oldu... Maksadınız Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'i tutmak ve Kongreyi dağıtmak ise, buna imkan olmadığını evvelce arz etmiştim" *(N.III., s.965-966; E.Ö.K.A.B., s.349; R.P.H., s.142).*

11 Eylül 1919 : "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" teşkil edildiğine dair bildirgenin, Atatürk'ün imzası ile Sivas Vilâyetine verilmesi: "İdare merkezi şimdilik Sivas'ta bulunmak ve Rumeli ve Anadolu'nun her tarafında şubeler açılmak üzere bir cemiyet kurulmuştur" *(A.M.D.P.I, s.91; S.K., s.152; S.Kongresi, s.111; E.Ö.K.A.B., s.343; T.S.P., s.509; A.T.T.B., s.58; T.V. cilt: I, sayı: I., s.5).*

: Atatürk'ün, Ali Galip hadisesiyle ilgili olarak Dahiliye Nazırı Adil Bey'e telgrafı: "Alçaklar, caniler! Düşmanlarla millet aleyhinde haincesine tertiplerde bulunuyorsunuz. Milletin kudret ve iradesini takdirden aciz olduğunuza şüphe etmiyordum. Fakat vatan ve millete karşı haincesine ve boğazlanmışcasına harekette bulunacağınıza inanmak istemiyordum. Aklınızı başınıza toplayın! Galip Bey ve yandaşları gibi akılsızların ahmakça olan boş vaitlerine kapılarak ve Mr. Nowill gibi milletimiz ve vatanımız için zararlı olan yabancılara vicdanını satarak yaptığınız alçaklıkların milletçe tatbik olunacak mesuliyetini gözönünde tutunuz! Güvendiğiniz kişiler ve kuvvetin akıbetini öğrendiğiniz zaman ken-

di akıbetinizle mukayeseyi unutmayınız!" *(N.I., s.131; İ.H., s.190; R.P.H., s.146).*

12 Eylül 1919 : Atatürk'ün, İngiliz Albayı P.Peel'in Halep'ten Malatya'ya gelişi nedeniyle Malatya'daki 15. Alay Komutanlığına emri: "...Kim olursa olsun vesikasız bir yabancı subayının Osmanlı ülkesi içinde işi yoktur. Kendisine incelikle fakat askerce kesin şekilde durumu bildirme ile geldiği yere hemen dönmesini ihtar ediniz" *(N.I., s.135-136).*

: Sivas Kongresince seçilen Heyet-i Temsiliye'nin akşam, Atatürk'ün başkanlığında ilk toplantısını yapması *(E.Ö.K.A.B., s.252).*

13 Eylül 1919 : Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J.de Robeck'e demeci: "...Mustafa Kemal'in ezilmesi için İtilâf Devletlerinin müsaadesini dilerim. Taraftarları hem delilik hem de hamiyetsizlik edip harbin devamını isterler (!)" *(T.K.S.K., s.63).*

14 Eylül 1919 : Atatürk'ün, Sivas Kongre Heyeti adına Padişah Vahdettin'e, Damat Ferit Paşa'nın ihanetlerini belirten uyarı yazısı: "...Kötü maksatlarında muvaffak olmak için milletin ruhundan doğan milli örgütü dağıtmak, devletin egemenlik hakkını yabancı ihtiraslarına oyuncak etmek, ordunun kuvvetini azaltmak için muktedir subaylarımızı görevden almak ve düşmana teslim etmek, şifreli askerî haberleşmelerin çaldırılmasına Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğünü yetkili kılmak, birtakım düşman subaylarının memleket dahilinde dolaşarak ülke bütünlüğümüzü bozacak siyasî tahriklerde bulunmalarına yardım etmek, memleketi ihtilâl içinde gösterip yabancı müdahalesini davet eylemek cüretinde bulunmak gibi her biri bellibaşlı bir millî cinayet teşkil eden yasa dışı durumlara girişmekten de bir türlü vazgeçemiyorlar" *(N.III, s.998-1000; A.T.B.D., sayı: 82, b.1787).*

: Sivas'ta Atatürk'ün direktifiyle kurulan "İrade-i Milliye" gazetesinin ilk sayısı *(M.M. Basını, s.114; S.K., s.163; T.G.T., s.192; T.B.T.II, s.41).*

15 Eylül 1919 : Atatürk'ün Sivas'tan, Heyet-i Temsiliye'nin, milletin yetkili makamı olduğunu ilân etmesi *(A.B.E.B., s.125).*

16 Eylül 1919 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk örgütüne, Heyet-i Temsiliye tarafından verilmiş ve verilecek tüm kararların en küçük idare heyetlerine kadar ulaştırılması hakkında bildirisi *(A.T.T.B., s.64; H.T.K., s.4).*

17 Eylül 1919 : Atatürk'ün, İstanbul hükûmeti'ni destekleyen Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey'e telgrafı : "...Milletin mukadderatı söz konusu olduğu şu nazik ve mühim zamanda yanlış düşünmesi

nedeniyle her ferdinin içi kan ağlayan milletin, mevcut hükûmeti tanımamasında, halâ ne için muhalefet ediyorsunuz? Bir millet ferdi olduğunuzu unutuyor musunuz? Ya bu telgrafı alır almaz sizin de bir millet ferdi olmak üzere hemen millî arzuya uymanızı ve millî kongre bildirisine bağlı kalarak mevcut hükûmet ile ilişkinizi keserek bütün işlerinizde Heyet-i Temsiliye'ye başvurmanızı ihtar ederiz; aksi taktirde millî arzuya az bir saman bile karşı koyamayacaksınız. Sizden millî arzuya az bir zaman bile karşı koyamayacaksınız. Sizden millî arzuya uymanızı rica ederiz" *(A.T.T.B., s.66-67).*

: İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J.de Robeck'in Lord Curzon'a raporu: "...Hükümet ve İtilaf Devletleri kuvvetsizdir. Mustafa Kemal'in hareketi Anadolu'da müstakil bir Cumhuriyete doğru gelişiyor!" *(T.K.S.K., s.64; M.S., s.157; İ.B.İ.M.K.M.M.II, s.312).*

18 Eylül 1919 : Atatürk'ün vilâyetlere İstanbul hükûmetinin demeçlerine inanılmaması gereğini hatırlatan genelgesi: "İktidar mevkiine meşru bir kabine geçinmeye kadar İstanbul'la resmî ilişkiler kesilmiş bulunduğundan, oradan gelebilecek her türlü demecin gerçek dışı sayılacağı şüphesizdir" *(A.T.T.B., s.67-68).*

19 Eylül 1919 : Atatürk'ün Kâzım Karabekir'in 17 Eylül 1919 tarihli "...Heyet-i Temsiliye ve Kongre kararlarının daima imzasız, sadece 'Heyet-i Temsiliye' diye neşrini rica ederim... Yüksek şahsiyetinizin herhalde ortada tek bir şekilde görülmemesi memleket yararı gereğidir" şeklindeki yorumu üzerine cevabı: "...Böyle umumi bir tabirin işaret ettiği şahsiyetler ve kuvvet gizli kalıyor. Ortada mesul kimdir? Bazı taraflardan, bilhassa Kastamonu, Ankara, Malatya, Niğde, Canik gibi yerlerden doğrudan doğruya şahsen makina başına çağrılmaya başlandım. Âdeta "Heyet-i Temsiliye" unvanı altında gizlenen şahıslarla, şahsî beraberliğim olup olmadığına dair tereddüt işareti hissolundu. ...Bütün cihan benim bu işin içinde bulunduğumu bilir!." *(N.III., s.153-155; İ.H., s.261-263).*

: Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye'nin ve Sivas Kongresi'nin faaliyetlerinin İngiliz Hükûmetince İtilâf Devletlerine karşı taarruz şeklinde sayıldığını belirten ve İstanbul Hükûmetiyle anlaşma teklifinde bulunan Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e cevabı : "Zat-ı âlileri gibi hamiyet sahiplerinin vazifesi, millî istekler ve millî irade dairesinde milletin işlerini yürütmektir" *(E.Ö.K.A.B., s.298-300).*

20 Eylül 1919 : Atatürk'ün Amerikan Heyeti Başkanı General Harbord ile Sivas'ta görüşmesi. Harbord'un "Millet düşünülmesi mümkün her türlü girişim ve fedakârlıkta bulunduktan sonra dahi mu-

vaffak olunamazsa ne yapacaksınız?'' sorusuna Atatürk'ün verdiği cevap : ''Bir millet varlığını ve bağımsızlığını temin için düşünülen girişim ve fedakârlığı yaptıktan sonra muvaffak olur. Ya muvaffak olamazsa demek, o milletin ölmüş olduğuna hükmetmek demektir. Bu sebeple millet yaşadıkça, fedakârane girişimlerine devam eyledikçe başarısızlık söz konusu olamaz!'' *(N.I., s.172; H.T.K., s.7; M.M.M.K.P.G.H.G.I., s.259; III, s.541-544; IV, s.590-591; İ.H., s.217; R.O.H. c.III, sayı : 32, s.178-179).*

: Atatürk'ün vilâyetlere, mutasarrıf Samih Fethi Bey başta olmak üzere Çorumluların millî mücadele saflarında yer aldığını bildiren telgrafı *(A.T.T.B., s.68-69).*

21 Eylül 1919 : Heyet-i Temsiliye adına Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne Damat Ferit Kabinesinin iktidardan çekilmesini temin için Padişaha yazı yazılmasını bildiren genelgesi: ''...Ferit Paşa kabinesi vatan hıyanetine devam etmektedir. Kabine'nin bu devam ve ısrarı memleket için her dakika ayrı bir zarar doğuruyor. Bunların iktidar mevkiinden çekilmelerine çalışmak, en büyük bir vatan vazifesidir. Bunun için zat-ı şahaneye gereken maruzatta bulunulması gereği bildirilir '' *(İ.H.K., s.22).*

: Atatürk'ün, Damat Ferit Paşanın, Anadolu hareketini bolşevizm propagandası olarak göstermesi üzerine, Erzurum Vilâyeti'ne bildirgesi: ''...Kalp ve vicdanını yabancı çıkarlarına satan bir takım kişilerin ne olduğu milletimizce meçhul bir isim ve sebep uydurarak milletin bağımsızlık ülküsünü boğmaya ve milletin çok şükür kendi kuvvetiyle şimdiye kadar oluşturduğu hayırlı tesirleri bozmaya çalıştığı açıkça anlaşılıyor. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi, milletin kendi istekleri ve kendi görüşüne bütün kuvvetiyle ısrarlı ve bağlı kalacağını bütün uygarlık âlemine ilân eyler'' *(A.T.T.B., s.70-71).*

: Atatürk'ün, General Harbord'la yaptığı görüşme hakkında Kâzım Karabekir'e yazısı: ''...General, bütün millî hareket ve girişimlerimizi takdir ve 'Bir Türk olsaydım ben de ancak bu şekilde hareket ederdim' demiş ve pek samimi ve lehimizde ümit verici fikir ve görüşler de söylemiştir'' *(A.T.T.B., s.72-73).*

22 Eylül 1919 : Atatürk'ün, Vahdettin'in İstanbul Hükümeti'ne yardımcı olunmasını isteyen 20 Eylül 1919 tarihli bildirgesini cevaplandırması ve Damat Ferit Paşa Hükûmetinin derhal düşürülmesini istemesi *(N.I., s.159; N.III., s.1007; İ.H., s.283).*

24 Eylül 1919 : Atatürk'ün, Millî Mücadele ve Kuva-yi Milliye'nin amaçları hakkında General Harbord'a uyarı yazısı: ''...Eğer memle-

ketimiz yabancıların entrika ve müdahalelerinin kâbusundan kurtarılırsa ve memleketin meseleleri millî irade ve arzulara hürmet eden muktedir bir hükûmet tarafından idare edilirse memleketin bütün dünya için memnuniyet kaynağı olacak bir duruma geleceğine dair en kesin teminatları verebiliriz." *(A.T.T.B., s.74-84; M.M.M.K.P.G.H.G. IV, s.593-603; G.H.A.G., s.164-177. Bu muhtıra 9 Ekim 1919 günü Batum' dan Samsun'a dönen Harbord'a iletilmiştir).*

: Atatürk'ün Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya Yüksek Komiserleri ile Flemenk, İspanya, İsveç ve Danimarka Elçiliklerine telgrafı: "...Bütün Osmanlı vatanında tam sükûn ve ayırım yapılmaksızın cins ve mezhep hürriyetinin korunması hüküm sürdüğü halde bazı kötü amaçlı kişiler, millî vicdandan doğan cereyanı Müslüman olmayan unsurlar aleyhinde göstermek istedikleri haber alındığından bütün tebaanın aynı hakka sahip ve memleketimizdeki yabancıların da vatan ve milletimiz aleyhinde bulunmamak şartıyla Osmanlı misafirperverliğini görmekte devam ettikleri 16.9.1919 tarihi ile bildirilmişti. Bu sebeple memleketimiz dahilinde mevcut olan asayişin devamının ve Müslüman olmayan vatandaşlarımızın her türlü korunmasının güven altında bulunduğunu ifade etmekle şeref kazanırız" *(A.T.T.B., s.85-86).*

: Atatürk'ün Millî Mücadele aleyhinde faaliyetleri görülen Eskişehir Mutasarrıfı Hilmi Bey hakkında bildirgesi *(A.T.T.B., s.86; M.M.B.II, s.45).*

27 Eylül 1919 : Atatürk'ün Konya halkına bildirgesi: "...Cemal Bey'in hareketlerindeki hıyanet orada bulunan yabancıların dahi nefretini gerektirdiğinden kendisi milletle karşı karşıya bırakılmıştır" *(E.Ö.K.A.B., s.321).*

27/28 Eylül 1919 : Atatürk'ün, Padişah ve Damat Ferit Hükûmetiyle Heyet-i Temsiliye arasında aracı rol oynayan Abdülkerim Paşa ile telgraf görüşmesi (Bu görüşme telgraf makinası başında 27.9.1919 gecesi saat 11'de başlamış ve sabah 7.30'a kadar devam etmiştir. Kerim Paşa, Damat Ferit Paşa'nın hıyanetlerini sergileyen bu görüşme tutanaklarını aynen Padişaha göstermiş ve 3 gün sonra Damat Ferit Paşa Kabinesi istifa etmiştir. *N.I., s.175-188; E.Ö.K.A.B., s.352; T.İ.H. c.II, ks.II, s.57; İ.H. ve M.M., s.587).*

28 Eylül 1919 : Atatürk'ün Sivas'tan vilâyetlere yazısı: "...Bölgeniz dahilindeki seçim hazırlıklarının derecesini ve belirlenmiş ise adaylarınızı ve kimin milletvekili olmak istediklerini iki gün içinde bildirmenizi Heyet-i Temsiliye özellikle rica eder" *(A.T.T.B., s.90-91).*

30 Eylül 1919 : İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J. de Robeck'in, Lord Cur-

zon'a yazısı: "...Mustafa Kemal'in tesiri gittikçe artıyor" *(İ.G.B.T., s.211; İ.B.I.M.K.M.M.II, s.315; İ.B.A.I, s.121-123).*

1 Ekim 1919 : Atatürk'ün Sivas'tan Kâzım Karabekir'e telgrafı: "Vaziyet inşallah lehimize mesut gelişmesine devam ettikçe aynı zamanda Heyet-i Temsiliye Karargâhının Ankara'ya ve daha batıya nakil suretiyle İstanbul'a yaklaşmak hususunda da etkili olabileceğini düşünüyoruz. Bu yoldaki görüşlerinizi anlamak istiyoruz" *(A.T.T.B., s.97-98).*

2 Ekim 1919 : Atatürk'ün İstanbul Şehremaneti'ne yazdığı bir yazıda Anadolu hareketi'nin manasını izah ile İstanbul'u da bu mücadeleye katılmağa çağırması: "Şimdiye kadar bütün mukadderatımızı payitaht idare ediyor ve millet ve memleketimizi kurtaracak girişimler Anadolu'dan değil, hemen daima İstanbul'dan çıkıyordu. Payitaht'ın bugün maruz olduğu tehlikeleri gözönüne alan Anadolu, mevcut şartlar altında İstanbul'dan kurtuluş ümit etmek imkânı olmadığını gördüğünden yasal hukukumuzun savunulmasının kendi üzerine düştüğünü takdir edip vazifesini yapmaya başlamıştır. ...Anadolu, bugün İstanbul'un da bir millî vazifesi bulunduğu kanaatindedir. Ve bu vazife de payitahtın her tarafında millî örgüt merkezleri kurarak maddeten ve mânen Anadolu millî hareketine katılmak ve bir baykuş edasıyla milletin mukadderatı üstünde durmakta olan mevcut hükûmeti artık bu milletin başından gitmeğe her surette davet etmektir" *(N.III, s.1003-1004).*

: Atatürk'ün, İzmit Mutasarrıfı Ali Suat ile telgraf görüşmesi. Mutasarrıfın "Bendeniz her kim ve her ne için olursa olsun neticesi meçhul bir maceraya başkalarını sevketmeyi doğru görmem. Hükmüm bu hususta yalnız kendime geçer. Bu sebeple ileriyi görerek yavaş ve tedbirli davranılması taraftarı olduğumu tecrübem üzerine arzederim" görüşüne Atatürk'ün cevabı: "Zatıâlinize pek içtenlikle ve fakat, bütün kesinliği ile şunu arz ederim ki, zatıâliniz henüz Ferit Paşa Kabinesine itimat beslemiyorsanız bunu, Dahiliye Nezaretine resmen bildirmelisiniz. Eğer milletin hükmü ve arzusu hilafına olarak Ferit Paşa Kabinesine itimadınız mevcut ise, İzmit'in muhterem halkını millî yasal hareketinde serbest bırakmak üzere derhal yerinizi terk ile İstanbul'a hareket ediniz!" *(N.I., s.192).*

3 Ekim 1919 : Atatürk'ün Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya telgrafı: "...Yeni kabine, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde tayin ve tesbit edilen millî örgüt ve amaçlara saygı gösterdiği takdirde Kuva-yi Milliye ona yardımcı olacaktır" *(N.I., s.195; N.III., s.1060; E.Ö.K.A.B., s.366).*

4 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya bir yazı ile "Sivas Kongresi Bildirgesi"ni göndermesi *(N.III, s.1062-1063).*

: Yahya Kaptan'ın, Atatürk'e telgrafı: "...Size, İzmit'ten tavsiye edilen Yahya'yım. Telgraf başında emirlerinizi almaya geldim!" Atatürk'ün cevabı: "Bulunduğunuz bölgede kuvvetli bir örgüt yapınız!" *(N.I., s.310-311).*

5 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Balıkesir'de Kuva-yi Milliye Reisi Hacim Muhittin Bey'e telgrafı: "...Aydın vilâyetimizin mukaddes topraklarını kirleten Yunanlıları kesinlikle kovup uzaklaştıracağımıza kesin güvenimiz mevcuttur. Bu kanaatları orada bulunan bütün aynı millî imanı taşıyan kahraman arkadaşlarımıza iletmenizi" *(B.A.K., s.81).*

6 Ekim 1919 : Harbiye Nazırı Cemal Paşa tarafından Nezaret'e davet edilen Yunus Nadi Bey'in, Atatürk'le telgraf görüşmesi (Bu görüşme Harbiye Nazırı'nın direktifiyle, Ali Rıza Paşa Kabinesi ile Heyet-i Temsiliye arasında anlaşma zemini yaratmak için yapılmıştır) *(N.I., s.208-214).*

7 Ekim 1919 : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Kabine adına Atatürk'e telgrafı: "Kabine, sizinle aynı fikirdedir ve millî iradenin egemenliğini kabul eder. Devletin dışarıya karşı şeref ve haysiyetini iade için millî iradeye ve Heyet-i Temsiliye'ye dayanacaktır" *(N.I., s.214; M.M.B.II, s.57).*

: Atatürk'ün Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya başarı temenni eden cevap telgrafı *(N.I., s.214).*

: Atatürk'ün, Ali Rıza Kabinesinin Heyet-i Temsiliye ile aynı fikirde olduğunu belirtmesi üzerine vilâyetlere, kazalara ve basına bildirisi: "...Hükûmetle millî istekler arasında tam anlaşma meydana geldiğini memnuniyetle müjdeleriz. Bu sebeple Ferit Paşa kabinesine karşı resmî yazışmaların kesilmesi hususunda telgrafhanelerce zorunlu olarak alınmış olan önlemler derhal kaldırılacaktır" *(A.T.T.B., s.100).*

: Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye adına millete bildirgesi: "En ağır tarihî şartlar altında bile millî vakarından ve herkesin hukukuna saygı göstermedeki mazisinden gelen hasletlerinden zerre kadar ayrılmamış olan milletimizin bundan sonra da aynı tarz ve harekette sabit kalacağından ve bu suretle bu mübarek topraklara sahip olmaktaki uygarlık yeteneğini bütün cihana onaylatacağında şüphe yoktur" *(N.III., s.1076: N.I., s.217; M.M.B.II, s.57; E.Ö.K.A.B., s.385).*

: Atatürk'ün, sabık kabine'nin millî müracaat ve şikâyet üzerena düşürülmesiyle yerine millî istekler dairesinde işleri yürütecek yeni bir kabine kurulması nedeniyle Padişah Vahdettin'e teşekkür telgrafı *(N.III., s.1076-1077).*

8 Ekim 1919 : Atatürk'ün tüm telgraf memurlarına teşekkürü: "...Telgraf

memurlarının her türlü güç şartlara rağmen yasal isteklerimizi desteklemesi, millî birliğin pek kıymetli bir etkeni olduğundan bütün millet adına hepinizi tebrik ile teşekkür ederim" *(A.T.T.B., s.101).*

9 Ekim 1919 : Atatürk'ün Teke Mutasarrıfı Celâl Bey'e telgrafı: "Bölgeniz dahilindeki yabancıların hareket ve demeçlerine dair muntazam bilgi verilmesi, bilhassa İtalyanların vaziyetinin dikkatle izlenmesi" *(A.M.D.P.I., s.106).*

: Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e Heyet-i Temsiliye ile görüşmek üzere İstanbul Hükümetince Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın Anadolu'ya hareketinin uygun görüldüğünü bildiren ve görüşme yerini soran telgrafı *(N.I., s.234; E.Ö.K.A.B. s.414; M.M.B.II, s.76).*

: General Harbord'un, Amerika'ya gitmek üzere bindiği Martha Washington gemisinden Samsun'da iken Atatürk'e mektubu: "...Başkanı olduğunuz Cemiyet'in siyasal amaçlarını belirten mektubunuzu Samsun'da aldım" *(G.H.A.G., s.115; A.B.E.B., s.126; A.M.D.P.I, s.104).*

: İngiltere Harbiye Bakanı Winston Churchill'in Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan bir raporu ilgililere göndermesi: "Mustafa Kemal'in liderliğindeki millî hareketin gayesi, Türk topraklarının Yunan, İtalyan ve Ermeniler arasında paylaşılmasına engel olmaktır" *(İ.B.İ.M.K.M.M.I., s.318).*

10 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya "Salih Paşa ile görüşme yeri olarak Amasya'yı tesbit ettiklerini ve Heyet-i Temsiliye adına kendisi ile Rauf ve Bekir Sami Beylerin bulunacağını" bildiren cevap telgrafı *(N.I., s.234; M.M.B.II., s.77).*

: Atatürk'ün İstanbul gazetelerinde yayımlanan tamimi: "...Ferit Paşa Kabinesine karşı resmî haberleşmelerin kesilmesi hususunda zorunlu olarak alınmış önlemler derhal kaldırılacaktır!" *(M.M.B.II., s.67).*

: Atatürk'ün, İstanbul Matbuat Cemiyeti Reisi Velit (Ebüzziya) Bey'in Tasvir-i Efkâr, Vakit, Akşam, Türk Dünyası ve İstiklâl gazeteleri adına 9 Ekim 1919 tarihli telgrafla sorduğu sorulara cevapları: "...Bugünkü hükûmetin iç ve dış siyasetimizi iyi idareye muktedir olup olmadığı hakkında şimdilik kesin bir şey söyleyemeyiz; bunu uygulama gösterecektir" *(N.III., s.1082-1083; E.Ö.K.A.B., s.408).*

: İstanbul'da İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J. de Robeck'in Lord Curzon'a gizli raporu: "...Anadolu'daki millî hareketin baskısıyla Ferit Paşa Hükûmetinin istifa ettiği. Mustafa Kemal'in karşısında İngiliz arslanı'nın prestijinin sarsıldığı. Mütarekeyi imzalayan Türkiye'nin yerine bugün bambaşka bir Türkiye'nin doğduğu ve bu yeni Türkiye'ye barış şartlarını

zorla kabul ettirmenin kolay olmayacağı'' *(İ.B.A.I., s.LVIII, 134-143).*

11 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Yenigün gazetesinin Sivas'ta bulunan muhabirine millî örgüt hakkında demeci: ''...Ben sırf vatan ve milletime böyle bir tarihî dakikada tamamiyle kendimi verebilmek gayesiyle mukaddes mesleğimden ayrılıp milletin sinesine katıldım. Bu sebeple tamamiyle milletimin umumî iradesine boyun eğmiş durumdayım'' *(A.S.D.III., s.2-5).*

12 Ekim 1919 : Atatürk'ün, ''Askerî Nigehban Cemiyeti''nin ortadan kaldırılması hakkında Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgrafı: ''...Bu fesat kaynağının hemen kökünden sökülüp atılmasını, mensuplarının diğerlerine ibret olacak surette cezalandırılmasını ve bu icraat ve takibattan ordunun resmî genelgeler ile haberdar edilmesini fedakâr ve namuslu subaylarımızın zihinlerinin rahatlaması, ordunun disiplininin temini açısından hayatî bir mesele saydığımızdan arzını ödev kabul ederiz'' *(N.I., s.236; N.III., s.1093; H.T.K., s.17; E.Ö.K.A.B., s.402).*

: Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya Aydın Cephesinin desteklenmesi ve alınması gereken tedbirler hakkında yazısı (Cemal Paşa'nın cevabı: 14.10.1919) *(M.K.C.P.M., s.109).*

13 Ekim 1919 : Atatürk'ün Müdafaa-i Hukuk örgütüne genelgesi: ''...Millî varlığımızı dost ve düşman nazarında gösteren ve ispat eden örgütün, tüzük gereğince şekillendirilmesi ve bilhassa küçük büyük bütün merkezlerin birbirleriyle ve merkezî heyet ile sıkı bir bağ kurmaları bugünün en mühim hayatî ve millî ve vatanî bir vazifesidir'' *(M.M.B.II, s.68; M.K.B.B., s.26-27).*

: Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine cemiyet tüzüğünün esas maddelerinin önemli kısımlarını belirten genelgesi: ''...Tüzüğün elinize ulaşmasına kadar bu esaslar içinde örgüte başlanması ve örgütün bir an evvel kurulmasına gayret gösterilmesi'' *(A.T.T.B., s.105-106).*

: Atatürk'ün Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tüzüğünün onbirinci maddesi hakkında görüşünü isteyen telgrafı: ''Mebuslar Meclisi'nin açılışından sonra cemiyetin ne gibi bir siyasî durum alması lâzım geleceği hakkındaki yüksek düşüncelerinizin bildirilmesi'' *(A.H.A., 1977, 57).*

: Tasvir-i Efkâr gazetesi sahibi Velit Bey'in Atatürk'e telgrafla Kuva-yi Milliye'nin vaziyeti hakkında soruları ve Atatürk'ün cevapları: ''Millî örgütün ileri gelenleri, vatanın müdafaası ve bağımsızlığı için kalpleri çırpınan milletin umum güzide ev-

lâtlarıdır. Ana maksat, vatanın bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını temin etmektir" *(E.Ö.K.A.B., s.409; N.III., s.1084-1088; A.S.D.V., s.77).*

: Atatürk'ün, Sivas'ta halkın "kahrolsun işgal!" diye gösteride bulunması üzerine, "Kahrolsun işgal tarzındaki yazılar, Hükûmetin bugünkü siyasetine uygun değildir" şeklinde Sivas vilâyetine uyarıda bulunan Dahiliye Nazırı Mehmet Şerif Paşa'nın bu davranışı sebebiyle Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgrafı: "Milletin gerçek hissiyatına dayanarak Hükûmetin bu haksız işgalleri, siyasî resmî dille ret ve mütareke hükümlerine aykırı bugüne kadar vuku bulmuş müdahaleleri protesto edeceğini beklemekteyiz!" *(N.I., s.237; N.III., s.1095).*

14 Ekim 1919 : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'ün 12.10.1919 tarihli telgrafına cevabı: "Yüksek takdirleri gereği Hükûmetin, Kuva-yi Milliyenin harekâtı ile zahiren alâkadar gözükmesi siyasete uygun değildir. Fakat herhalde Aydın Cephesinin takviyesi ve düzenlenmesi lâzımdır" (Cemal Paşa bu yazısında alınmasını düşündüğü önlemleri bildirmiştir) *(M.K.C.P.M., s.110).*

15 Ekim 1919 : Ankara Vali Vekili Yahya Galip Bey'in, İstanbul Hükûmetinin Ankara Valiliğine -Sabık Bitlis Valisi- Ziya Paşa'yı ataması nedeniyle Atatürk'e telgrafı: "Madem ki bugünkü Hükûmet, buraya yeniden vali göndermeye kalkmıştır, şu halde buradaki millî hareketin söndürülmesi gerekli görülüyor, demektir. Nasıl ki zat-ı âlileri askerlikten istifa ederek bir millet ferdi gibi çalışmaya karar verdiniz; bendeniz de buradan çekilerek aynı suretle milletimin vazifesini yerine getirmeye karar verdim!" *(N.I., s.260; H.T.K., s.19; E.Ö.K.A.B., s.439).*

16 Ekim 1919 : Atatürk'ün, bir kısım Heyet-i Temsiliye üyeleriyle Sivas'tan Amasya'ya hareketi *(N.I., s.242; İ.H., s.357; E.Ö.K.A.B., s.418).*

: Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın Atatürk'e telgrafı: "Mebuslar Meclisi'nin İstanbul'da açılması gereğini arz ederim; aksi halde İstanbul'un hükûmetsiz olduğunu gösterecektir" *(A.H.A., 1977, s.61).*

18 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Sivas'tan Amasya'ya gelişi *(N.I., s.242; E.Ö.K.A.B., s.418; A.İ., s.310).*

: Atatürk'ün Amasya'dan, Edirne'de I. Kolordu Komutanı Albay Cafer Tayyar Bey'e telgrafı: "...Trakya'daki umumî örgütün genişletilmesinde mümkün olduğu kadar Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tüzüğünü esas tutmak ve bu suretle zahiren dahi umumî birliğimizde bir fark olmadığını göstermek mühimdir" *(N.III., s.1266).*

19 Ekim 1919 : Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Atatürk'e, kendisini İstanbul Mebuslar Meclisi'ne Erzurum'dan aday gösterdiğini bildiren telgrafı *(A.H.A., 1977, s.117).*

20 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Amasya'da Rauf ve Bekir Sami Beylerle beraber İstanbul Hükûmeti'nin Bahriye Nazırı Salih Paşa ile görüşmelere başlaması (Amasya Mülâkatı) *(N.I., s.243; H.T.K., s.25-30; M.M.B.II., s.103; T.İ.H. c. II, ks. II, s.62; İ.A., s.740; A.İ., s.310; M.M.U.K.S.I., s.315; K.A., s.462; M.M.H., s.252; E.Ö.K.A.B., s.418; O.T.P., s.231).*

: General Milne'in raporu: "...Millî liderler silâhlı mukavemete iyiden iyiye kendilerini kaptırmışlardır... Mustafa Kemal' in başkanlığındaki millî bir parti çetin bir cevize benzer!" *(T.K.S.T., s.72).*

: Sivas Valisi Reşit Paşa'nın, Şeyh Recep olayı hakkında Amasya'da bulunan Atatürk'e telgrafı *(M.M.V. ve V., s.113).*

21 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin "Neologos" gazetesinde Ermeni âilelerinin göçe başladıkları ve millî hareketi bir azınlık aleyhtarlığı şeklinde gösteren mektubu üzerine Amasya'dan basına gönderdiği cevabın gazetelerde yayımlanması: "Patrik Vekili Zaven Efendi'nin Neologos gazetesinde ne amaçla yayınladığı bizce bilinen mektubun içeriğine gereğinden fazla önem vermeyi lüzumsuz görürüz" *(A.T.T.B., s.108; M.M.B.II., s.99).*

: Atatürk'ün, millî örgüte hizmetleri ve halkı aydınlatmadaki yardımları nedeniyle Eskişehir Mutasarrıfı Sabri Bey'e teşekkür telgrafı *(A.T.T.B., s.107-108).*

24 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Ankara Valiliğine Ziya Paşa'nın atanması nedeniyle Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya bu atamanın durdurulmasını isteyen telgrafı *(N.I., s.261).*

24/25 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Amasya'da Tasvir-i Efkâr muhabiri Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'e, millî hareketin karakteri hakkında demeci: "...Dünya, milletimizin hayatına ya hürmet edip onun birlik ve bağımsızlığını onaylayacaktır, ya da son topraklarımızı son insanlarımızın kanıyla suladıktan sonra bütün bir milletin ölüsü üstünde reddolunmuş istilâ hırsını tatmin etmek mecburiyetinde kalacaktır!" *(A.S.D.III., s.5-12).*

25 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Amasya'da Le Temps (Tan) gazetesi muhabirine Kuva-yi Milliye hakkında demeci: "...Millî örgütün her hususlaki görüş noktalarını, Sivas Kongresi'nde tesbit olunup Eylül 1919 tarihinde yayımlanan bildirge tamamen kapsamaktadır" *(A.S.D.III., s.12-14).*

: Atatürk'ün, Anzavur isyanı üzerine 61. Tümen Komutanı Kâzım (Özalp) ve 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Beylere bölgelerinde fevkalâde yetkiler verildiğini bildiren bildirgesi

(A.T.B.D., sayı: 77, b. 1699).

: Konya'ya gelerek göreve başlayan XII. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin (Altay) Bey'in Atatürk'e bağlılık telgrafı *(A.T.B.D., sayı: 77, b. 1700).*

26/27 Ekim 1919 : Atatürk'ün XIII. Kolordu'ya direktifi: "...Urfa, Maraş ve Antep'in İngilizler tarafından Fransızlara devredileceği Avrupa basınının yayınlarından anlaşılıyor. ...Urfa, Maraş ve Antep'i Fransızlara işgal ettirmemek ve işgal etseler bile, onları, orada barındırmamak için her tedbire hemen başvurmak gerekmektedir" *(A.A., s.56).*

27 Ekim 1919 : Atatürk'ün sabah Amasya'dan hareketle Tokat'a gelişi *(U.S.T., s.33).*

27/28 Ekim 1919 : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın Atatürk'e Meclis'in İstanbul dışında toplanmasının tehlikeli göründüğünü bildiren telgrafı *(A.S.D.I., s.42; M.M.B.II, s.111).*

28 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Tokat'ta "İhtiyat Zabitleri Teavün Cemiyeti"ni ziyareti ve gençlerle konuşması *(U.S.T., s.33).*

: Atatürk'ün Tokat'tan hareketle öğleden sonra Sivas'a dönüşü *(A.Y.G., s.323, 337).*

: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tüzüğüne ek olarak hazırlanan yönetmeliğin Atatürk'ün imzası ve gizli kaydıyla teşkilâta duyurulması *(T.İ.H., c.II, ks.II, s.29; N.I., s.278; N.III, s.1143-1145).*

29 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın 27 Ekim 1919 tarihli telgrafına cevabı: "...Kabinenin düşüncesi Millî Meclis'in toplantı yeri hakkındaki görüşümüzü değiştirecek güveni henüz vermemektedir" *(M.M.B.II, s.114).*

: Atatürk'ün, Sivas'ta Heyet-i Temsiliye üyelerine Amasya görüşmesi hakkında açıklamaları *(H.T.K., s.36).*

: Atatürk'ün, XV. XX. XII ve III. Kolordu Komutanlarını Sivas'ta yapılacak toplantıya daveti *(N.I., s.271).*

29/30 Ekim 1919 : Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'e, Meclis-i Mebusan'ın İstanbul dışında toplanmasının imkânsızlığı ve devlet ve memleket için büyük mahzurları davet edeceği hakkında İstanbul Hükûmetinin görüşünü bildiren telgrafı *(M.M.B.II., s.115-116).*

30 Ekim 1919 : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın 29/30 Ekim 1919 tarihli telgrafına cevabı: "...İstanbul işgal altında ve gerçekten tehlike mevcuttur. Millî Meclisin toplanmasının ise mutlak güven içinde olması ilk ve esaslı şarttır. Bu sebeple taşrada tam bir güven mevcut olan bir yerde toplanması kesin zaruret halinde görülmektedir" *(A.S.D.I., s.44-48; M.M.B.II., s.116-120).*

31 Ekim 1919 : Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa'nın Atatürk'e telgrafı: "Meclis-i Mebusanımızın başkentimizden başka yerde toplanmasını, genel siyasetimiz bakımından sakıncalı görüyorum" *(A.H.A., 1977, s.67).*

: Ahmet İzzet Paşa'nın Atatürk'e telgrafı: "Heyet-i Temsiliye'nin şimdi öğrendiğim bir teklifine karşı aşağıdaki düşünceleri bildirmeyi vatanseverlik vazifesi sayarım: Meclis-i Mebusan'ın taşrada açılışının birinci sakıncası, İstanbul'un kaybına yer verebilmesidir" *(A.H.A., 1977, s.63-64).*

3 Kasım 1919 : Millî Kongre Başkanı Esat (Işık) Paşa'nın —Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından milletvekili seçimlerine müdahale edildiği hakkında— Atatürk'e telgrafı *(U.B.S.B.D., s.158).*

4 Kasım 1919 : Atatürk'ün İstanbul'da bulunan Kara Vasıf'a telgrafı: "...Tekraren arz edelim ki Meclis-i Mebusan'ın her açıdan güven verici bir yerde toplanması ilk şarttır" *(N.III., s.1136).*

4/5 Kasım 1919 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e Millî Meclis'in nerede toplanması gerekeceği hakkında görüş isteyen telgrafı *(A.T.T.B., s.111-113).*

5 Kasım 1919 : Atatürk'ün Millî Kongre Başkanı Esat (Işık) Paşa'nın 3 Kasım 1919 tarihli telgrafına cevabı: "..Bu haberi verenlerin amacı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne mensup herhangi bir kişi veya kişilerin milletvekili seçiminde kanunen kendilerine tanınmış hakkı ve vazifeyi her millet ferdî gibi yapmaları ise, bu pek tabiidir. ...Milletvekili seçiminde milleti aydınlatmak için bütün siyasî partilere faaliyet alanı açıktır" *(U.B.S.B.D., s.159-160; A.T.T.B., s.113-115).*

6 Kasım 1919 : Atatürk'ün Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgrafı: "Milletvekillerinin şahısları her türlü yabancı müdahale ve tesirinden uzak, Meclisi-i Mebusan güven içinde iş görecek bir halde bulunmadıkça, hatıra gelen mahzurlara rağmen İstanbul'da toplanmasının uygun ve doğru olamayacağına inanıyorum" *(A.H.A. 1977, s.77).*

: Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransızlar tarafından işgalini protesto amacıyla İtilâf Devletleri temsilcilerine, Avrupa ve Amerika kamuoyuna telgraflar çekilmesini isteyen telgrafı *(A.T.T.B., s.115).*

7 Kasım 1919 : Atatürk'ün, İstanbul'a toplanması kararlaştırılan Osmanlı Meclis-i Mebusanı için yapılan seçimlerde Erzurum milletvekilliğine seçilmesi *(K.A.M.M.T., s.619; A.H.H.B., s.330; İ.A., s.741; A.B.E.B., s.127).*

: 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'in Bursa'dan Atatürk'e telgrafı: "Millî Meclis'in burada toplanması kesinlikle gerek-

lidir. İlk başkent olması dolayısıyla tarihî bir önemi bulunan Bursa hatıra gelmektedir. Bu şehir, Milli Meclis'in toplanması için gerekli bütün şartları kendisinde toplamıştır'' *(A.H.A. 1977, s.79).*

9 Kasım 1919 : Atatürk'ün, güney bölgelerinin İngilizlerin çekilmesinden sonra Fransızlar tarafından işgali üzerine Antep, Adana, Sis, Mersin, Cebelibereket Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine telgrafı: ''...Türk Hükûmeti parçalarından olan bu yerlerin Fransızlar tarafından işgalinin bütün hükûmet memurlarıyla Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyeleri ve belediye başkanları tarafından kamuoyu ve Amerika katında protesto edilmesi ve bu haksızlığın düzeltilmesinin istenmesi bildirilir'' *(G.S., s.177; A.T.T., s.12).*

: Atatürk'ün Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetlerine, Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın Amasya görüşmelerinde Millî Meclis'in Anadolu'da toplanmasını kabul ettiğini bildiren yazısı *(A.T.T.B., s.117).*

: Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın Atatürk'e telgrafı: ''...Millî örgüt adına hükûmet işlerine müdahale edilmemesi hakkında hükûmetin tarafınıza yapılmış olan bildirisi kesindir. ...Şimdiki hal bir müddetçik daha devam edecek olursa, Heyet-i Vükela'nın çekileceği muhakkaktır (!)'' *(N.III., s.1146-1147).*

10 Kasım 1919 : Atatürk'ün 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Bey'e dış siyaset hakkında cevabı: ''...Bugün dostumuz yoktur; ancak dostumuz millî bütünlüğümüz, örgütümüzdür'' *(T.İ.H. c.II, ks.II, s.10,348; A.M.D.P.I., s.109-110).*

: Atatürk'ün İstanbul'daki Millî Kongre bildirgesine ve bu kuruluşun Heyet-i Temsiliye'ye başvurusuna verdiği cevabın İstanbul gazetelerinde yayımlanması *(M.M.B.II, s.161).*

12 Kasım 1919 : Edirne'de bulunan I. Kolordu Komutanı Albay Cafer Tayyar Bey'in, Atatürk'e, Sivas'ta Heyet-i Temsiliye üyeleriyle komutanların yapacağı toplantıya durumu gereği gelemeyeceğini, hakkında gösterilen yakınlığa teşekkür ettiğini bildiren telgrafı *(A.T.B.D. sayı : 80, b. 1755).*

12/13 Kasım 1919 : Atatürk'ün Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgrafı: ''...Millî örgüte karşıt düşüncede bulunanlar ancak memleket ve millete düşman olanlardır!'' *(N.III, s.1148).*

14 Kasım 1919 : Atatürk'ün, -Suriye ve Kilikya'daki işgal kuvvetlerinin değiştirilmesi hakkında İngiliz-Fransız anlaşması nedeniyle- Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine ve basına genelgesi: ''İngilizler Fransızlarla 1916 yılında imzaladıkları antlaşmayı esas kabul ederek bu yıl Eylülün onbeşinci günü

"Suriye Anlaşması" adıyla milletin tarihine yeni bir zulüm ve tecavüz sayfası daha ilâve ettiler. Milletimiz Erzurum ve Sivas Kongreleriyle mukaddes ve meşru hukukunu savunma hususundaki azim ve kararını cihana ilân etmişti. Bu sebeple bu ve bu gibi varlığımıza ve meşru bağımsızlığımıza kasteden caniyane kararlara asla boyun eğmeyecektir!" *(A.T.T.B., s.120)*

15 Kasım 1919 : Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine, İtilâf temsilcileri katında İzmir'in boşaltılmasına dair müracatta bulunulması hakkında genelgesi *(A.T.T.B., s.121)*

: Atatürk'ün, Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti Başkanlığına telgrafı: "...Kabine'nin âciz tavrı bizi de düşündürüyor. Fakat yeniden kabine buhranı çıkarmak, belki bunlardan da fenalarının gelmesine sebep olabileceğinden şimdilik uygun görülmüyor. İzlediğimiz esas, zaman kazanmak, Millî Meclis'in toplanmasını temin etmek, millî örgütü memleketin her tarafına yaymaktır" *(A.T.T.B., s.123).*

16 Kasım 1919 : Atatürk'ün başkanlığında, Heyet-i Temsiliye üyeleriyle bir kısım komutanların Sivas'ta toplanmaları (Bu görüşmeler 28 Kasım 1919'a kadar devam etmiştir) *(N.I, s.271: H.T.Ü.K.A.G.G.I, s.4-16; II, s.17-27; III, s.21-30; IV, s.21-31; H.T.T., s.3-17; T.İ.H. c.II, s.79; M.M.H., s.250; M.M. Ka.II: s.168).*

: Atatürk'ün Heyet-i Temsiliye üyeleriyle bir kısım komutanların Sivas'taki müşterek toplantısının birinci birleşiminde söyledikleri: "...Millî Meclis'in her türlü güvenlik şartarını taşıyan bir yerde toplanması gerekir" *(H.T.Ü.K.A.G.G.I, s.15; A.R.Y.G.S., s.22).*

: Atatürk'ün, Antep, Maraş ve Urfa'nın İngiliz işgalinden Fransız işgaline devredilmesi nedeniyle İtilâf devletleri temsilcilerine protestosu: "..Yunanlılara işgal ettirilen Aydın vilâyetindeki öldürme ve imha facialarının şimdi de Ermenileri âlet eden Fransızların işgal ettiği Adana vilâyetinde, Maraş, Urfa ve Antep'te aynen işlenmesi, bütün bu siyasî haksızlıklara bir ilâve teşkil ediyor. Itilâf devletlerinin yapmış ve yapmakta olduğu haksız davranışları şiddetle protesto eder ve onların memleketimiz ve milletimiz için daha insanî ve daha adaletli duygulara arzularıyla dönmelerini temenni ederiz. Milletimiz, topraklarının ayrılması ve taksimine ve esarete düşmeğe razı olmaktansa bütün maddî ve mânevî kuvvetleriyle varlığını ve meşru hukukunu korumada kararlılıkla devam ve ısrar edecektir. Bu meşru ve kutsal kararda milletimizin bütün anlamıyla beraber olduğunu İtilâf devletlerine haber vermek isteriz. Bu hususta milletimizin yükselen meşru sesini duymak istemeyerek tutulan insanlık dışı yolda deva-

mın verebileceği sonuç, pek acı olabilir!" *(A.T.T.B., s.124-125).*

: Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya, Kuva-yi Milliye erlerinin yedirilme, giydirilme, donatım ve gereken silâhlarının Nezaretçe teminini isteyen telgrafı (Cemal Paşa'nın cevabı: 24.11.1919) *(M.K.C.P.M., s.111).*

17 Kasım 1919 : Atatürk'ün Heyet-i Temsiliye üyeleri ile bir kısım komutanların bir arada yaptıkları toplantının ikinci birleşiminde söyledikleri: "Eğer uygun görürseniz, milletvekilleri İstanbul'a gitmeden önce aydınlatmak ve bazı temel ilkelerimizi kendilerine anlatmak, bu amaçla toplanacakları yerleri belirtmek üzere şimdiden bir yönetmeliğin esaslarını kararlaştıralım" *(H.T.Ü.K.A.G.G.II, s.20; A.R.Y.G.S., s.27).*

18 Kasım 1919 : Atatürk'ün Heyet-i Temsiliye üyeleri ile bir kısım komutanların müşterek toplantısının üçüncü birleşiminde söyledikleri: "Millî Meclis İstanbul'da toplanacağına göre Mebusan Meclisi'nde, millet ve memleketin haklarını tüzük ve bildirilerimizdeki temel ilkelere uygun bir tarzda savunabilmek için bir grup oluşturmamız gerekiyor" *(H.T.Ü.K.A.G.G.II, s.25; A.R.Y.G.S., s.45).*

19 Kasım 1919 : Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye üyeleri ile bir kısım komutanların müşterek toplantısının dördüncü birleşiminde söyledikleri: "Bağımsızlığımız sağlanıncaya kadar, yani barışa kadar, şimdikinden daha çok örgütlenmek, Merkez Heyetleri ile Heyet-i Temsiliye arasındaki bağlantıları daha hassas hale getirmek için bazı tedbirlerin alınması gereklidir" *(H.T.Ü.K.A.G.G.IV, s.24; A.R.Y.G.S., s.60).*

21 Kasım 1919 : Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine yazısı: "..Amerika resmî çevreleri, İtilâf hükûmetlerinin işgal bölgelerinde seçimlere engel olma ve diğer bölgelerde karışıklık, asayişi bozma ve eşkiyalığı teşvik suretiyle yaptıkları tahriklere ait belgeleri, büyük bir önem ve ilgi ile istemektedirler. Bu sebeple, bu gibi belge ve delillerin elde olunarak toplanılması ve Heyet-i Temsiliye'ye bilgi verilmesi rica olunur" *(A.T.T.B., s.126-127).*

23 Kasım 1919 : Atatürk'ün Heyet-i Temsiliye üyeleri ile bir kısım komutanların müşterek toplantısının yedinci birleşiminde söyledikleri: "..Mütareke tarihindeki topraklarımız anavatandan ayrılamaz. Düşmanlarımız bu şartlar altında barış yapmamakta direnirlerse, biz de onların isteklerini hiçbir zaman hükûmete (Meclis'e) tasdik ettirmeyiz. O halde ilke olarak Millî Meclis'in ve onunla beraber yürüyecek olan hükûmetin, daha başlangıçta böyle bir teklifi reddetmesi gerekir" *(H.T.Ü.K.A.G.G.V, s.28; A.R.Y.G.S., s.87).*

24 Kasım 1919 : Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk örgütüne ve komutanlara millî teşkilât'ın mahalle ve köylere kadar yayılmasını isteyen telgrafı "..Bu pek hayatî ve mühim meseleye acilen çare bulmak, vatanın geleceğiyle ilgili olan millî örgütü, sağlam esasa dayandırmak amacıyla kolordu ve tümen komutanlarının ve askerlik dairesi başkanlarının bu mukaddes vazife ile doğrudan doğruya meşgul olmaları, bu yolda temasta bulundukları başkanlar ve mülkiye memurlarının vatansever yardımlarından azami istifade etmeleri gereği, karar altına alınmıştır" *(A.Ö.A.S., 51-52; A.T.T.B., s.128-129),*

: Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya yazısı: "... Kuva-yi Milliye direnmesinin esası paraya bağlı olduğundan, Amasya'da Salih Paşa ile de görüşüldüğü üzere Donanma Cemiyeti'nin 400.000 lirasının bu cepheye -Aydın Cephesine- ayrılması zorunludur" *(M.K.C.P.M., s.112; H.T.K., s.63).*

: Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın, Atatürk'ün 16.11.1919 tarihli yazısına cevabı: "...Nezaret Kuva-yi Milliyeye giydirme, donatım, silâh gibi elinden gelen her türlü yardımı yapıyor ve yapacaktır" *(M.K.C.P.M., s.111).*

26 Kasım 1919 : Atatürk'ün Heyet-i Temsiliye üyeleri ve bir kısım komutanların müşterek toplantısının sekizinci birleşiminde söyledikleri: "..Bu hükûmet, yahut bir başkası, bizimle anlaşmaya yanaşmazsa bizim işimiz, teşkilâtımızı daha da güçlendirerek devam ettirmekten ibaret kalacaktır" *(H.T.Ü.K.A.G.G.VII, s.24; A.R.Y.G.S., s.110).*

29 Kasım 1919 : Atatürk'ün Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya telgrafı: "Millî Meclis'in İstanbul'da toplanması gereği hakkında hükûmetin görüşüne uygun karara, Mebuslar Meclisi'nin her türlü dokunulmazlığını sağlama zorunluğunu kabineye bırakarak, mecburiyet karşısında uyulmuştur" *(A.H.A. 1977, s.101-102).*

3 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya Adana'da Ferda adıyla yayımlanan Kuva-yi Milliye aleyhindeki gazetenin Anadolu'ya girmemesi hususunda telgrafı *(N.I, s.331; H.T.K., s.69).*

: Demirci Mehmet Efe'nin Nazilli'den Atatürk'e yörede bulunan İngiliz Albayı ile görüşmesini bildiren telgrafı: "İzmir ve Aydın vilâyetinde bir tek Yunan askeri kalmayıncaya kadar mücadeleye karar verdiğimiz, araya İngiliz ve Fransız kuvvetleri girmiş olsa bile silâh kullanmaya mecbur olacağımız evvelce kesin bir dille bildirildi. Karşımıza her kim çıkarsa çıksın vatanı kurtarmak için bundan başka sözümüz olmadığını, olamayacağını arz eylerim, efendim" *(A.M.D.P.I, s.112).*

7 Aralık 1919 : Atatürk'ün Sivas'ta, Fransız Hükûmetinin Suriye temsilcisi

Picot'u kabulü ve görüşmesi. Bu görüşme esnasında Atatürk ile Picot arasında geçen konuşmadan:

Picot: — Türk-Fransız gelecek dostluğu ve müşterek menfaati elinizdedir. Kilikya'ya doğru yürümekte olan millî ordularınızın bulundukları yerlerde kalmaları için derhal emir verirseniz herşey esasından halledilmiş olacaktır.

Atatürk: — Fakat benden mümkün olamayacak bir şey istiyorsunuz! Milletin bağımsızlığı tehlikeye girdiği vakit millet, ordularını kendi toplar ve yalnız bir hareket tarzı kabul eder. O da kurtuluş uğrunda sonuna kadar kanını dökmek! Eğer Kilikya'da Türkün bağımsızlığını almak gibi bir niyetiniz olmadığını gerçekten ispat edecek olursanız, bu orduların üzerinize yürüyerek sizinle muharebeye tutuşacaklarını zannetmem. Görüyorsunuz, istediğiniz şey gerçekten benim elimde değildir!" *(M.M.H., s.270; H.T.K., s.73).*

: Atatürk'ün Demirci Mehmet Efe'nin 3 Aralık 1919 tarihli telgrafına cevabı: "İngiliz Albayına evvelce söylediğiniz sözler ve daha sonra gönderilen cevap son derece iftihara değerdir" *(A.M.D.P.I., s.114).*

8 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Salihli Cephesi Komutanlığı'na telgrafı: "Batı Anadolu millî hareketinin birleşik yönetimi XX. kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya verilmiştir" *(A.T.B.D. sayı: 77, b. 1701).*

9 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Konya'da 12. Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) Bey'e, memleketin içinde bulunduğu durum hakkında mektubu: "...Memnuniyet vericidir ki, bugün istisnasız bütün kolordu komutanları arkadaşlarımız büyük bir iyi niyetle vatanın kurtuluşu noktasında görüşlerini birleştirmiştir" *(O.Y.S., s.196-200).*

12 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Osmanlı Padişahı adına Damat Ferit Paşa'nın İngiltere temsilcileriyle Türkiye'nin İngiliz mandasını kabul ettiğine dair 12.9.1919 tarihinde imzaladığı gizli anlaşma metnine dair Kâzım Karabekir'e telgrafı *(A.T.T.B., s.135-136).*

: Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Yönetim Kurulu'nun Atatürk'e telgrafı: "Sizleri kendimize rehber kabul ederek Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti adıyla bir dernek kurduk. Amaç vatan müdafaasıdır. Biz hemşireleriniz de siz muhterem kardeşlerimizle beraber olacağız, yahut beraber yaşamak hakkını kazanacağız ve bugünden itibaren derneğimiz muhterem kardeşlerimizin vatanî her emirlerini yapmağa hazırdır" *(A.K.M.V.C., s.3).*

13 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Yönetim Kurulu'nun 13 Aralık 1919 tarihli telgrafına cevabı: "..Anadolu'nun bilhassa pek büyük inkılâplara muhtaç olan

kadınlık hayatında gelecek için pek büyük ilerleme ve uyanış vaat eden bu takdire değer girişim, memleketin her türlü iyiliğini ve mutluluğunu amaç edinmiş olan Cemiyetimizin gerçekten teşekkürünü gerektirdi. Türk kadınlarının nezaket ve ciddiyeti, şefkat ve cömertlik ile karışmış fedâkârlıkları bu gibi toplumsal vesilerle belirdikçe bütün cihan nazarında, özellikle Avrupa'nın bize karşıt olan kamuoyu karşısında geleceğin çağdaş bir Türkiyesini kuracak millî yeteneğimizi ispat edeceğinden millî ve vatanî menfaatlerde hanımefendilerin de fikrî ve ruhî ortaklığı memleket adına iftiharı gerektiren durumdur" *(A.K.M.M.C., s.4).*

15 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e telgrafı: "..Mütareke'ye, milletlerarası hukuka aykırı en ufak bir hareketi bile protesto etmekten çekinmeyiniz. Millî örgütün kuvvetlenmesine dikkat gösteriniz. Fransızlar Müslüman halka asla zulüm ve yolsuzluk yapmayacaklarına, Ermeni çetelerini işgal bölgelerinden geri çekeceklerine dair söz vermiş olduklarından Müslüman halk ve millî örgüt tarafından silâhlı olarak bir tecavüz vaki olmamalıdır. Fakat Fransızlar veya Ermeniler sebebiyet verirse her türlü karşılık meşru ve vatanîdir" *(A.T.T.B., s.137).*

17 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na seçilen milletvekillerinin, Meclis'in açılışından evvel Heyet-i Temsiliye ile görüşmelerinin önemini ve "Heyet-i Temsiliye"nin yakında İstanbul'a yakın bir yere nakledileceğini duyuran bildirisi *(N.III, s.1166; A.Ö.A.S., s.55-56).*

18 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye üyeleriyle beraber sabah, Sivas'tan Ankara yönüne hareketi *(E.Ö.K.A.B., s.487; R.P.H., s.161; İ.A., s.741; A.B.E.B., s.127).*

: Atatürk'ün Sivas il sınırını geçerken Sivas Valisi Reşit Paşa'ya telgrafı: "Vilâyetiniz sınırını geçerken Sivasta hakkımızda gösterdiğiniz misafirseverliğe ve kıymetli yardımlarınıza bir kere daha teşekkür etmeyi bir vazife sayarak cümleten saygılar sunarız" *(R.P.H., s.16).*

19 Aralık 1919 : Atatürk'ün Sivas'tan Kayseri'ye gelişi *(E.Ö.K.A.B., s.490-492; A.K., s.31-43).*

20 Aralık 1919 : Atatürk'ün Kayseri'de Hükûmet ve Belediye'yi ziyareti, Raşit Efendi Kitaplığında şehir ileri gelenleri, tüccar ve esnaftan bazıları ile bir toplantı yapması *(K.K., s.158; E.Ö.K.A.B., s.492; İ.A., s.741; A.K., s.45-54).*

21 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Kayseri'den ayrılırken Heyet-i Temsiliye'nin candan karşılanışı nedeniyle şehir halkına bildirgesi: "..Anadolunun kalpten gelen heyecanına bu yolculuğumuzun ilk

konak yeri Kayseri'de temas ettik. Bu temasın bıraktığı hürmet ve bağlılık hatırasını dostluk ve nezaket izlerinin doğurduğu şükran hissini ömrümüz oldukça koruyacağız" *(A.T.T.B., s.139; A.K., s.61-64).*

: Atatürk'ün Kayseri'den Mucur'a gelişi ve geceyi Mucur'da geçirmesi *(E.Ö.K.A.B., s.492; H.T. ve M.K.K., s.9).*

22 Aralık 1919 : Atatürk'ün Mucur'dan hareketle Hacıbektaş'a gelişi ve geceyi Çelebi Cemalettin Efendi'nin misafiri olarak Hacıbektaş'ta geçirmesi *(E.Ö.K.A.B., s.493-494).*

: Talât Paşa'nın Berlin'den Atatürk'e -memleketin geleceğine ait düşüncelerini açıklayan- mektubu *(K.S.T.P.I.M., s.315-321).*

23 Aralık 1919 : Atatürk'ün Hacıbektaş Türbesini ziyareti, akşamüzeri Mucur'a hareketi ve geceyi Mucur'da geçirmesi *(E.O.K.A.B., s.494; H.T. ve M.K.K., s.17; A.K.D.D.A.Y., s.228).*

24 Aralık 1919 : Atatürk'ün Mucur'dan hareketle Kırşehir'e gelişi, ziyaret ettiği Gençler Derneği'nde konuşması ve Derneğin Hatıra Defterine yazdıkları: "Kırşehir gençlerinin, vatanımızda gençliğin kıymetli bir örneği olduklarını ispat edecek sağlam ve yanılmaz fikirlerle donanmış bulundukları inancıyla imza ederiz" *(E.Ö.K.A.B., s.495; T.V., cilt : II, sayı : 10, s.242; A.S.D.II, s.2; A.H.D.Y., s.5).*

25 Aralık 1919 : Atatürk'ün Kırşehir'den hareketle Kaman'a gelişi ve geceyi burada geçirmesi *(E.Ö.K.A.B., s.496; H.T., ve M.K.K., s.41).*

26 Aralık 1919 : Atatürk'ün Kaman'dan hareketi ve Beynam'a gelişi, yolların karla kapalı oluşu nedeniyle geceyi geri dönerek Beynam'da geçirmesi *(E.Ö.K.A.B., s.496-497).*

: İngiliz Yüksek Komiseri J. de Robeck'in Milne'e demeci: "Mustafa Kemal hareketinin bastırılması, şüphesiz pek çok istenir; fakat çok büyük bir kuvvet gerekmektedir. İğneleme politikası büsbütün akılsızlık olur" *(T.K.S.K., s.82).*

27 Aralık 1919 : Atatürk'ün Heyet-i Temsiliye üyeleriyle beraber Ankara'ya gelişi ve büyük törenle karşılanması. Atatürk, şehre girdikten sonra Vali odasında bir müddet istirahat ederek çay içmiş, daha sonra Kolordu'yu ziyaretle buradan kendisine ve arkadaşlarına ayrılan Ziraat Mektebine gelmiştir *(N.I, s.332; E.Ö.K.A.B., s.499; T.V. cilt: II, sayı: 10, s.249, 1942; İ.A., s.741; T.İ.H. c.II, ks.II, s.94; M.M.H., s.265; M.M. Ka.II, s.172-173; A.B.E.B., s.127).*

: Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk örgütüne, Ankara'ya geldiğini ve Heyet-i Temsiliye Merkezinin Ankara olduğunu bildiren telgrafı *(N.I, s.332; M.M.H., s.268; E.Ö.K.A.B., s.500).*

28 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Ziraat Mektebi salonunda Ankara halkına, memleketin içinde bulunduğu durumu anlatan uzun konuşması: "Efendiler! Millî örgütümüzün bugün izlediği amaç, vatanın parçalanmaktan ve milletin esaretten kurtarılmasına yöneliktir!" *(N.I, s.357; N.III, s.1178; İ.A., s.741; A.S.D.II, s.4-15).*

29 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyelerine bildirisi: "...Görüşme yeri olarak Ankara seçilmiştir. Muhterem milletvekillerinin Ocak'ın beşinden itibaren Ankara'ya ulaşmaları beklenir" *(N.I, s.337; N.III, s.116).*

: Vükelâ Meclisi'nin, Atatürk hakkındaki 9.8.1919 tarihli askerlik mesleğinden çıkarılması ve madalyalarının geri alınması kararının düzeltilmesi ve kendisinin askerlikten tart değil, istifa etmiş olduğunun kabulü ile alınan nişan ve madalyalarının iadesi hakkında yeni karar alınması *(M.M.B.II, s.270; A.İ.İ.A.B., s.74). (Bu kararın Vahdettin tarafından tasdiki: 4 Şubat 1920 A.D.B.B., s.456).*

30 Aralık 1919 : Atatürk'ün, "Epoka" gazetesi İstanbul muhabirinin yazılı sorularına cevapları: "Milletin arzuları Sivas Kongresi'nin resmî bildirisinde açıkça gösterilmiştir. Örgüt bu arzusu yerine gelinceye kadar vazifesini yapmada, hatta genişlemede devam edecektir" *(A.S.D.V, s.81).*

: Atatürk'ün Sivas Valisi Reşit Paşa'ya telgrafı: "..Asayişin tam korunması ve her fırsattan yararlanarak Kuva-yi Milliyenin büyüklük ve kuvvetinin dost ve düşmana gösterilmesi önemle tavsiye olunur" *(A.T.T.B., s.140).*

: Kâzım Karabekir'in Atatürk'e İngiliz Albayı Rawlinson'la yaptığı görüşmeyi ve albayın, Mustafa Kemal'le görüşme arzusunu bildiren telgrafı *(A.M.D.P.I., s.123-127).*

31 Aralık 1919 : Atatürk'ün, Yunanlıların İzmir'i ilhaka karar vermeleri karşısında izlenecek hareket bakımından komutanlara yazısı: ".. Böyle bir hale karşı bütün kuvvet ve araçlarımızla Yunanlıları vatanımızdan kovmak zarureti karşısında kalacağız" *(A.T.T.B., s. 141-142).*

— 1920 —

2 Ocak 1920 : Atatürk'ün, Ankara'dan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne telgrafı: "...Mukaddes birlik, karar ve imanımıza dayanarak meşrû isteklerimizin temini gününe kadar son derece ısrarla çalışılması ve bu demecimizden, köylere kadar milletin dahi haberdar kılınması rica olunur" *(M.M.H., s.268).*

3 Ocak 1920 : Atatürk'ün, Trakya'da Yunan faaliyetleri üzerine Harbiye Na-

zırı Cemal Paşa'ya telgrafı: "... Hükûmetçe kesin girişimlerde bulunularak Yunanlıların Doğu Trakya'da olsun tahriklerine karşı durulması önemle arz olunur" *(N.I, s.404; N.III, s.1220,1221).*

: Osmanlı Meclisi'ne katılacak olan milletvekillerinin gruplar halinde Ankara'ya gelmeye ve Atatürk ile görüşmeye başlamaları *(M.M.H., s.273).*

4 Ocak 1920 : Atatürk'ün Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya yazısı: "...Meclis'te kuvvetli milliyetperver bir grubun oluşturulması zorunluğu vardır. Bu çoğunluk grubunun Kuva-yi Milliye ile yakından anlaşması ve ancak bu suretle Meclis'te milleti temsil etmesi en önemli bir noktadır. Aksi halde Meclis-i Mebusan yabancılar gözünde milleti temsil edemez" *(N.III, s.1171).*

: Atatürk'ün -Fransızların Adana ve Kiliste yaptıkları zulümleri İtilâf Devletleri temsilcileri katında protesto ettiklerini bildiren- Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin telgrafına cevabı: "Türk kadınına, Müslüman kadınına has olan yüksek şefkatin yayılış kaynağı olan Derneğinize, Heyet-i Temsiliyemiz teşekkürlerini ve minnetlerini sunar. Millet, böyle kız kardeşlerini mukaddes bütünlüğümüzün öncüsü görmekle meşru mücadelesinde azim ve imanın bir kat kuvvet bulduğunu görmekle mesuttur" *(A.K.M.V.C., s.6).*

: Atatürk'ün, Kilisteki Fransız zulümleri hakkında Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetlerine telgrafı: "Vahşi kavimlere bile bu asırda uygulanmasına beşer vicdanının kabul etmeyeceği bu zalimane tedbirlerin, bütün Merkez Heyetlerince protesto olunması tavsiye olunur" *(A.T.T.B., s.143).*

5/6 Ocak 1920 : Atatürk'ün Erzurum Valisi'nin millî hareket aleyhine çalışmalarıyla ilgili olarak XV. Kolordu Komutanlığı'na telgrafı: "..Durumun lâyık olduğu önemle araştırılıp incelenmesiyle görüşünüzün bildirilmesini bekliyoruz" *(A.T.T.B., s.145).*

6 Ocak 1920 : Erzurum'da, Atatürk'ün Erzurum milletvekili seçildiğine dair mazbata'nın düzenlenerek imzalanması (Atatürk'e verilmek üzere Ankara'ya gönderilmiştir) *(G.K.G., s.133; M.K.P.E.E., s.191; A.A.B.Y.V., s.470-471).*

7 Ocak 1920 : Atatürk'ün, İzmir'i Yunanistan'a katma hazırlıkları üzerine Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine, bu durumun protesto edilmesini bildiren telgrafı: "Protestonamede, Anadolu'da ikinci bir Makedonya kurulmasına asla müsaade etmeyeceğimizi, bu sebeple, bu haksızlığın bir an evvel düzeltilmesi ile işgalin hemen kaldırılması gibi esasların yer almış olması" *(A.T.T.B., s.148-149).*

: Atatürk'ün, siyasî vaziyet ve yapılması gereken hususlar hakkında Ali Fuat Paşa'ya yazısı *(H.T.V.D. sayı: 55, v.1260;*

A.T.B.D. sayı: 79, b.1741; A.B.E.B., s.123-133).

8 Ocak 1920 : Atatürk'ün, millî emeller aleyhinde yazılara yer veren gazetelerin Basın Cemiyeti'ne bildirilerek protesto edilmesi hakkında Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetlerine genelgesi *(A.T.T.B., s.150).*

: Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'in 30 Aralık 1919 tarihli telgrafına cevabı: "Eğer Rawlinson, hükûmeti tarafından Heyet-i Temsiliye ile görüşmeye yetki sahibi bir vaziyette bulunuyorsa, bir an evvel Ankara'ya gelmesi faydalı görülmektedir. Yetki sahibi olmadığı takdirde buraya kadar gelmesine lüzum yoktur" *(A.M.D.P.I., s.130).*

9 Ocak 1920 : Atatürk'ün, Yunanlıların resmî veya gayriresmî, Aydın Vilâyeti'nin kendilerine bağlandığını ilân ihtimaline karşı "Yunanlıları memleketten çıkarmak için uygulanacak plan" hakkında komutanlara gizli telgrafı *(A.T.T.B., s.152; A.H.A. 1976, s.23-28; İ.H., s.423-426; M.M.H., s.279,285-287).*

: Atatürk'ün, Erzurum'dan milletvekili seçilmesi nedeniyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Merkez Heyeti'ne teşekkür telgrafı: "Erzurum halkı muhterem hemşehrilerim tarafından gösterilen yakınlık, sevgi ve güvene teşekkürü görev sayarım" *(A.T.T.B., s.160).*

10 Ocak 1920 : General Milne'in raporu: "...Şartları ağır bir barış, Mustafa Kemal'i kuvvetlendirir" *(T.K.S.K., s.84).*

11 Ocak 1920 : Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne ve basına Lloyd George'un İstanbul ve Boğazlarla ilgili düşüncelerini protesto eden telgrafı *(A.T.T.B., s.161).*

: Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Merkez Heyetlerine, Heyet-i Temsiliyenin gözetimi altında yayımlanmaya başlayan Hakimiyet-i Milliye gazetesine abone kaydedilmeleri hakkında genelgesi *(M.M. Basını, s.125-126).*

12 Ocak 1920 : İstanbul'da son "Osmanlı Meclis-i Mebusanı"nın açılması (Meclis, İstanbul'un işgali üzerine 18 Mart 1920 günü son toplantısını yaparak çalışmalarına ara verme kararı almış, 11 Nisan 1920'de Padişah iradesiyle feshedilmiştir. *N.I, s.1946; M.M.B.II, s.307; M.M.H., s.313; M.M.Ü.Y.T.H., s.1946; A.K.D.D.A.Y., s.249).*

: Atatürk'ün Konya'da bulunan Albay Fahrettin (Altay) ve Trakya'da bulunan Albay Cafer Tayyar (Eğilmez) Beylere telgrafı: "İstanbul'da Prens Sabahattin Bey'le görüşülmüştür. ...Kendisi, Kuva-yi Milliye'den yanadır. İzmir harekâtını pek meşru telâkki etmektedir. Kuva-yi Milliye ileri gelenleriyle İs-

tanbul'da işbirliğine hazırdır" *(O.İ.İ.H.M.M., s.741).*

14 Ocak 1920 : Atatürk'ün, İstanbul'da Meclis-i Mebusan'ın açılışı nedeniyle Heyet-i Temsiliye adına Meclis Başkanlığına tebrik telgrafı: "..Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Örgütü altında kuvvetlerini, emellerini ve ruhlarını birleştirmiş olan millet, bugünden itibaren yalnız kendi iradesini temsil ve bilfiil hakim kılacak olan meclis'in koruyucusu vaziyetindedir ve bağımsızlık ve varlığının sonuna kadar savunulması yolunda onun en fedakâr bir dayanağıdır" *(A.T.T.B., s.163-164).*

21 Ocak 1920 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e İsmet (İnönü) Bey'in Ankara'ya geldiğini bildiren telgrafı: "İsmet Bey en nazik ve mühim bir devreye girdiğimizi gözönüne alarak bizi kıymetli çalışmasından yararlandırmak ve bu devrenin gelişmesine kadar Heyet-i Temsiliye'de bulunmak üzere gelmiştir. Hep beraber gözlerinizden öperiz" *(A.T.T.B., S.167).*

: Atatürk'ün -çalışmaları hakkında bilgi sunan- Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne telgrafı: "...Vatanperver girişimlerinizi takdir ve tebrik ediyoruz" *(A.K.M.V.C., s.8).*

22 Ocak 1920 : Atatürk'ün, İtilâf Devletleri temsilcilerinin verdikleri bir ültimatomla "Harbiye Nazırı ile Genelkurmay Başkanı'nın 48 saat içinde değiştirilmelerini" istemeleri üzerine Sadrazam Ali Rıza Paşa ile telgraf görüşmesi (Atatürk, Sadrazam'ın Harbiye Nazırının çekilmesinin uygun olacağı yolundaki görüşünü şiddetle reddetmiştir *N.I., s.366).*

: Atatürk'ün, Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile telgraf görüşmesi. Nazırın istifa zorunluğunu bildirmesi üzerine Atatürk'ün cevabı : "Eğer görev başına gelmemekte israr ederseniz, İngilizlerin milletin bağımsızlığını bozduğunu ilân ederken, Harbiye Nazırının da vatanî vazifesini yerine getirmemekten sorumlu olduğunu ağır bir şekilde ilâve etmek mecburiyetindeyiz!" *(N.I., s.367).*

: Atatürk'ün, İngilizlerin İstanbul'da Harbiye Nazırı ile Genelkurmay Başkanı'nın görevden uzaklaştırılmalarını istemeleri üzerine milletvekillerine bildirisi: "...İngilizlerin tecavüzü geri alınmadığı takdirde Meclis'in vazifesi Anadolu'ya geçmek ve milletin idaresini üzerine almaktır. Bu hareket bütün milletin kuvvetlerini kendisinde toplamış olan Kuva-yi Milliye tarafından her araç ile desteklenecektir" *(N.I., s.371).*

: Atatürk'ün Kolordu Komutanlarına direktifi: "İngilizler İstanbul'da nazır veya mebuslardan bazılarını tutuklarsa, karşılık olarak Anadolu'da bulunan İngiliz subayları tutuklanacaktır" *(N.III., s.1194; İ.H., s.426).*

23/24 Ocak 1920 : Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine, Merkez Heyetlerinin çekeceği telgraflardan ücret alınmayacağına da-

ir Posta ve Telgraf Başmüdürlüklerine talimat verildiğini bildiren yazısı: "..Aksine harekete cüret edecek memurların isimlerinin Heyet-i Temsiliye'ye bildirilmesi" *(A.T.T.B., s.168).*

24 Ocak 1920 : Atatürk ve Ali Fuat Paşa'nın imzası ile "Güney cephesindeki hareketler ve yapılması gereken hususlar" hakkında ilgililere genelge yayımlanması: "..Kolorduların bu direktife ve evvelce verilen plâna göre millî kuvvetleri hemen teşkil ve harekete hazır bulundurmaları lâzımdır" *(M.M.H., s.289; A.T.T.B., s.169-171).*

28 Ocak 1920 : Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın gizli toplantısında Misak-ı Millî'nin kabulü *(İ.H., s.434; Ü.M., s.81; M.M.M.T., s.123; E.Ö.K.A.B., s.542; T.M.M.İ., s.195; T.İ.H. c.II, s.95, 100; İ.A., s.742; İ.H.E., s.98-99; T.IV, s.45; A.H.A., 1977, s.45-46, 51-52; A.M.D.P.I, s.132-133; A.A., s.85; A.T.D.P., s.8; T.A.T.D.T.G., s.52-53, 212; M.M. Ka.III, s.16; M.M.Ü.Y.T.H., s.1944; D.T., s.135. T.C. Ta., s.191-192). (17 Şubat 1920'de yabancı parlamentolara ve basına bildirilme kararı alınmıştır).*

28/29 Ocak 1920 : Atatürk'ün, Öğüt gazetesinin İtalyanlar tarafından kapatıldığını bildiren Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığına telgrafı: "...Diğer bir gazete imtiyazı olarak onu yayınlamak uygun olur. İstanbul katında şikâyetinize devam ediniz. Biz de girişimlerimizi takip eder ve sonucu bildiririz" *(A.M.D.P.I, s.137).*

29 Ocak 1920 : Atatürk'ün İstanbul'da düzenlenen "Pierre Loti'yi anma töreni"ne telgrafı: "Pierre Loti, hakkı temsil eden ve mazlumlar adına haykıran ilk ve son Avrupalıdır. Avrupa'dan en ziyade ümitsiz olduğum şu günlerde, Avrupa'dan yükselen bu yegâne hak sesinin sahibini kutlarım" *(M.G.G.C., Yeni Sabah, 20.1.1945).*

: Atatürk'ün Maraş'ta Fransız ve Ermenilerin yaptıkları katliamlar sebebiyle Müdafaa-i Hukuk şubelerine telgrafı: "..Her tarafta mitingler yapılarak Hükûmet Merkezi ve yabancı temsilcilerine bu zulümlere bir son verilmesi için müracaat olunması" *(A.T.T.B., s.174).*

29/30 Ocak 1920 : Atatürk'ün, İstanbul milletvekili Reşat Hikmet Bey'in İngilizler tarafından tutuklandığını bildiren Rauf (Orbay) Bey'e cevabı: "...Bir milletvekilinin tutuklanması Meclis-i Mebusan'ın güvenliğini bozma olup ve bu tutuklamaya sessiz kalma bütün milletvekillerinin tutaklanması hakkını onaylamak demektir. Bu sebeple Meclisçe kesin girişimlerin yapılması lâzımdır. Girişimlerin sonucuna göre milletvekillerinin vereceği karar bütün araçlarla yerine getirilecektir. Cevabı bekliyoruz" *(A.T.T.B., s.176).*

: Atatürk'ün, Meclis-i Mebusan'a katılan Rauf Bey'e telgrafı:

"...Nazırların zorla düşürülmesi, milletvekillerinin tutuklanması ve buna benzer olaylardan Kuva-yi Milliye aleyhtarlığı, Meclis'in kapatılması ihtimali ve millî müdafaaya girişim zamanının yakın olduğunu zannediyoruz" *(N.III, s.1199; A.H.A., 1976, s.49).*

31 Ocak 1920 : Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne, -İngilizler tarafından tutuklanan- Reşat Hikmet Bey'in yapılan girişimler sonucu serbest bıraktırıldığını bildiren telgrafı *(A.T.T.B., s.178).*

2 Şubat 1920 : Atatürk'ün Maraş'ta Bitlis Defterdarının eşinin gösterdiği kahramanlıklar nedeniyle, bütün Müdafaa-i Hukuk şubelerine yazısı: "...Milletimizin fedekârlığı sayesinde varlığını ve bağımsızlığını kurtarmayı hedef edinen, savaş alanlarında bile kadınları erkekleriyle yarışan milletimizin millî gayede başarıya ulaşacağımız hakkındaki ölmez kanaatımız bu fedâkarlık örneğiyle de takviye edilmektedir" *(A.H.A. 1976, s.87).*

3 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Akbaş cephaneliğinin Kuva-yi Milliye kahramanlarından Köprülülü Hamdi ve arkadaşları tarafından basılmasından sonra İngilizlerin Bandırma'ya 200 kişilik bir kuvvet çıkarmaları üzerine Kolordu Komutanlarına emri: "Cephedeki millî kuvvetlerimizin karşı koymasını azaltabilecek ve lüzumu halinde bağımsızlığımızı savunma esnasında bizi zayıf düşürmek amacıyla yabancıların yeniden meydana gelecek işgal ve tecavüzlerine karşı bütün komutanlarımızın son derece kararlılıkla hareket etmelerini bilhassa rica ederim" *(N.III, s.1212).*

4 Şubat 1920 : Atatürk hakkında, aldığı madalya ve nişanların kendisine iadesini öngören 29 Aralık 1919 tarihli Bakanlar Kurulu kararının Padişah Vahdettin tarafından onaylanması *(A.D.B.B., s.456; A.I.I.A.B., s.79; H.T.B.D. sayı: 82, b.1783).*

: Rauf Bey'in İstanbul'dan Atatürk'e telgrafı: "Grup için uğraşıyoruz. Mebuslar arasında mevki ve rütbe düşkünü olanların varlığı, fikirlerde sertlik ve hemen her mebusu ayrı ayrı kazanmak gibi bir zorunluk doğurmaktadır. Şekil o derece naziktir ki, Müdafaa-i Hukuk'tan olan mebuslardan söz verenlerin büyük bir bölümü bile, bu isim etrafında toplanmaktan kaçınmışlardır" *(A.H.A. 1977, s.21-24).*

5 Şubat 1920 : Atatürk'ün bazı komutanlara ve İstanbul'da Rauf Bey'e genel siyasî durum ve izlenecek yol bakımından görüşlerini bildiren yazısı: "..Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti için ivedi bir vazife, siyasî durumun gereklerine uygun önlemleri, hükûmetle fikir uyumu içinde düşünmeye imkân olup olmadığını bir an evvel kestirmektir. Eğer böyle bir hükûmet kurmaya imkân yoksa ne yazık ki ümitli olmağa sebep görülmüyor. Aldanmaya-

cak bu vaziyeti şimdiden görmeli ve kabul etmeliyiz" *(A.T.T.B., s.180, 184; T.S.İ.Y.I., s.480).*

: Rauf Bey'in İstanbul'dan Atatürk'e telgrafı: "Şu kadar var ki, mebusların tümünde büyük bir fikir sertliği ve duraksama hissolunuyor. Çok içten ve açık davrandığımız halde, ne yazık ki, zorluklar karşısında çalışıyoruz. Bizden olanlar bile üzücü bir durumda bulunuyorlar. Bununla birlikte kuvvetli bir grup oluşacağına kuşkumuz yoktur" *(A.H.A. 1977, s.25).*

6 Şubat 1920 : Rauf Bey'in, İstanbul'dan Atatürk'e Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda 70 kişilik "Felâh-ı Vatan Grubu" oluşturulduğunu bildiren telgrafı *(S.O.M.M.F.V.I., s.14).*

7 Şubat 1920 : Atatürk'ün, 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir'e telgrafı: "İstanbul'dan Rauf Bey'in bildirdiğine göre...Müdafaa-i Hukuk'tan olan mebuslardan söz verenlerin büyük kısmının bile, bu isim etrafında toplanmaktan kaçınıp mecburen gruba "Felâh-ı Vatan" adının verildiği" *(A.H.A. 1977, s.33).*

9 Şubat 1920 : Atatürk'ün Heyet-i Temsiliye bildirilerinin en uzak köylere kadar ulaştırılması hakkında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine telgrafı: "..Memleketin hayat ve devamlılığının söz konusu olduğu bugünlerde Heyet-i Temsiliye tarafından yayımlanan her türlü bildirinin Merkez Heyetleri tarafından köylere kadar yayılması bir vatan vazifesi olduğundan buna son derece önem verilmesi özellikle tavsiye olunur" *(A.T.T.B., s.189).*

10 Şubat 1920 : Atatürk'ün -Maraş'taki mahallî kuvvetlere para yardımında bulunan- Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne övgü ve teşekkür yazısı: "Feci katliamlarla tecavüzlere maruz kalan Maraşlı kardeşlerimizin imdadına koşan fedakâr Kuvay-ı Milliye efradı hakkında Sivas hanımlarının yaptıkları gösterilere ve belirtilen hamiyet ve şefkat işaretlerine teşekkürlerimizi sunarız" *(A.K.M.V.C., s.11).*

10/11 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine çeşitli cephelerde seyreden olaylar hakkında bilgi veren telgrafı *(A.T.T.B., s.190-191).*

12 Şubat 1920 : Atatürk'ün Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine Maraş'ta Fransızlara karşı kazanılan başarıyı ve düşmanın şehirden çekildiğini bildiren telgrafı *(A.T.T.B., s.193).*

: Atatürk'ün Müdafaa-i Vatan Cemiyeti şubelerine Urfa şehrinin 8/9 Şubat 1920 gecesi Fransızlar mağlup edilerek Kuvayi Milliye tarafından işgal edildiğini bildiren telgrafı *(A.T.T.B., s.194-195).*

: Rauf Bey'in, İstanbul'dan Atatürk'ün 5 Şubat 1920 tarihli yazısına cevabı: "...Hepimiz aynı fikirdeyiz. ...Harbiye Nazırı Fevzi Paşa'ya bu görüşe göre izahatta bulundum" *(K.S.İ.Y.I,*

s.492-493).

13 Şubat 1920 : Atatürk'ün, çalışma raporlarını sunan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetine teşekkür yazısı: "Vatanın kurtuluşu uğrunda yapılan yüksek çalışmalarınızın beğenilmiş olmasını ve bizlere büyük bir cesaret ümidi veren mücadelelerinizin üst üste başarıya ulaşmasını temenni ederiz" *(A.K.M.V.C., s.12)*

: Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine Maraş' taki Fransız ve Ermeni zulümlerini protesto etmeleri isteyen telgrafı: ".. İnsanlık tarihinin sayfalarını lekeyecek olan bu zulümlere süratle bir son verilmesi, hainane bir şekilde zorla girilen sevgili memleketlerimizden işgalin kaldırılması için büyük mitingler yapılmasıyla, ilgili Osmanlı makamlarına ve İstanbul'da bulunan tarafsız hükûmetler elçilerine ve İtilâf temsilcilerine, barış konferansına telgraflarla birbiri ardınca müracaatta bulunması önemle rica olunur" *A.T.T.B., s.197-198).*

14 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine Kafkas bölgesindeki Ermeni ve Gürcü faaliyetleri hakkında bilgi veren telgrafı *(A.T.T.B., s.200-201).*

15 Şubat 1920 : Atatürk'ün güney bölgesinde yeni bir düşman taarruzuna karşı alınacak önlemler hakkında ilgili komutanlara yazısı: "..Gelecekte siyasî vaziyet ne olursa olsun Fransızlarla Ermeniler Maraş civarındaki mağlubiyetlerini tamire çalışacakları şüphesizdir" *(A.T.T.B., s.201-203).*

: Atatürk'ün, sıhhî durumunun yolculuğa imkân vermemesi nedeniyle İstanbul Meclis-i Mebusanı'na katılamayacağına dair Doktor Refik (Saydam) tarafından rapor düzenlenmesi *(A.A.B.Y.V., s.475).*

16 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Burdur Askerlik Şubesi Başkanı'na telgrafı: "Sık sık temasa gelindiği anlaşılan İtalyanlara karşı Kuva-yi Milliye'nin hareket ve girişimleri hakkında gerçek bir ağız sıkılığı izlenmesi" *(A.M.D.P.I., s.143)*

17 Şubat 1920 : Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Misak-ı Millî'nin yabancı parlamentolara ve basına bildirilme kararı *(Ü.M., s.79; G.G.II., s.53; İ.A., s.742; T.B.M.M., s.22; M.M.Ka.III, s.16-17; A.A., s.85; M.M.Ü.T.Y., s.1945; T.C. Ta., s.191-192). (Bu tarih A.H.A., 1977, s.10,52'de 18.2.1920 olarak gösterilmiştir).*

: Atatürk'ün, Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın millî teşkilât aleyhindeki 14.2.1920 tarihli genelgesi nedeniyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne genelgesi: "..Yaşama ve varlığını sürdürme esasından ibaret olan millî teşkilâtın vatanın her köşesinde, geniş ve kapsamlı bir şekilde örgütlenmesine önceki gibi devam edilmesini bütün Merkez Heyetlerinden bir kere da-

ha rica ederiz'' *(N.I., s.379; M.M.B.II, s.365; U.S.T., s.47).*

: Atatürk'ün Osmanlı Meclis-i Mebûsan Başkanlığına sağlık durumunun elverişsizliği sebebiyle İstanbul'a gelemediğini bildiren telgrafı: ''Hastalığım sebebiyle bugünlerde hareketime imkân yoktur. İzinli sayılmamı rica ederim'' *(A.A.B.Y.V., s.475-476).* (Bu telgrafın İstanbul'a ulaşmasını takiben Meclis Umumî Heyetince izinli olduğu kabul edilmiştir).

19 Şubat 1920 : Harbiye Nazırı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, kolordu komutanlarına gönderdiği İtilâf devletlerinin hoşnutsuzluğunu doğuracak hareketlerden kaçınılmasıyla ilgili genelge nedeniyle Atatürk'e telgrafı: ''...Sadrazam Paşa Hazretleriyle görüşülerek şu önemli ânımızda mevcudiyetimizden memnun olmayan düşmanlarımıza memleketimiz dahilinde şikâyetler doğuracak vesileler bırakmış olmamak için siz kardeşimize de esasen daima esirgememekte bulunduğunuz kıymetli yardımlarını ricaya karar verdik'' *(A.T.T.B., s.206).*

20 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Talât Paşa'nın Berlin'den gönderdiği 22 Aralık 1919 tarihli mektubuna cevabı *(K.S.T.P.İ.M.K.M., s.321-329).*

: Atatürk'ün Harbiye Nazırı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın 19.2.1920 tarihli telgrafına cevabı: ''..Millî mevcudiyetimizin korunması ve hayat ve bağımsızlığımızın kurtarılması zaruretlerinden doğan Kilikya, İzmir millî cephelerinde milletimizin şimdiye kadar döktüğü kan, yaşamak hususundaki tarihî kararının büyüklük derecesini ispata kâfi olduğundan millî emellere uygun bir barışa kavuşacağımızı ümit ettirmektedir. Memlekette tabiî huzurun meydana gelişi, ancak böyle bir barışa kavuşmakla mümkün olacaktır'' *(A.T.T.B., s.207-208).*

21 Şubat 1920 : Atatürk'ün İstanbul'da bulunan Rauf Bey'e yazısı: ''...Hükûmete karşı kesin bir vaziyet almak zamanı gelmiştir. Sadrazam'a ve Dahiliye Nazırına açıkça söylemek gerekir ki, Kuva-yi Milliye, sonuca kadar faaliyetine devam edecektir!'' *(N.I., s.385-387).*

: Atatürk'ün, Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın millî örgüt aleyhindeki genelgesi nedeniyle, Harbiye Nazırı Fevzi (Çakmak) Paşa'ya telgrafı: ''..Memleketimizin işgal edilmiş parçalarından düşmanların çekildiğini görmeden veya hiç olmazsa çekileceğine tam kanaat hasıl olmadan yerine getirilmeyen vaatlere gereğinden fazla önem vererek memleket talihinin yegâne dayanak noktası kalmış bulunan Kuva-yi Milliye'yi dağıtmaya yönelik girişimlerin tarihî sorumluluk derecesini Sadrazam Paşa Hazretlerinin lütfen etraflıca düşünmelerini rica ederim. Hükûmetin Kuva-yi Milliye'yi ortadan kaldırma taraftarı olduğunu bir an bile hatırımıza getirmek istemediğimizden siyaset gereğidir diye uygulanacak tedbirlerde herşeyden ev-

vel Kuva-yi Milliye'nin dokunulmazlığını düşünmek, vatanın yüksek menfaatleri gereğinden olduğu görüşündeyiz" *(A.T.T.B., s.209-210).*

22 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne, bağımsızlık savaşı uğrunda gösterilen birlik ve beraberliğin sonuna kadar sürdürülmesini isteyen genelgesi *(A.T.B.D. sayı: 80, b.1758).*

23 Şubat 1920 : Atatürk'ün, İstanbul Hükûmeti'nin Kuva-yi Milliye aleyhindeki hareket ve girişimleri hakkında Kâzım Karabekir'e telgrafı *(İ.H., s.454-455; A.T.T.B., s.216-218).*

: Amiral J. de Robeck'in Lord Curzon'a yazısı: "...Anadolu'daki bütün hareketler Mustafa Kemal Paşa tarafından millî hareketin parçaları olarak tertiplenmektedir. ... Bizim aldığımız kararlara hürmet etmeyen yegâne halk Türk halkıdır" *(İ.G.B.T., s.257).*

24 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne kuruluşun önemi ve gereği üzerinde köylülerin uyarılmasını isteyen genelgesi *(A.T.B.D. sayı: 80; b.1758).*

25 Şubat 1920 : Atatürk'ün, bazı komutanlarla İstanbul'da Rauf ve İsmet Beylere, iç ve dış siyaset hakkında düşüncelerini açıklayan ve onlardan da görüş isteyen yazısı: "Hükûmet Merkezi, milleti her vesile ile kuvvetten düşürecek yabancı tekliflerini derhal kabul ve gereğine girişmektedir. Muhaliflerin eylemli girişimlerine mâni olmak şöyle dursun, Kuva-yi Milliye'nin dağılmasına sebep olacak genelgeler yaymaktadır. ..İtilâf devletlerinin kuvvete dayanarak yapmaları hatıra gelen menfi teklifleri karşısında Millî Meclis ile Hükûmetin ne gibi tedbirler ve tertibat hazırladıklarını öğrenmeyi davranış şeklini belirleme için gerekli görmekteyiz" *(K.S.İ.Y.I, s.486-489; A.T.T.B., s.219-221).*

27/28 Şubat 1920 : Atatürk'ün Maraş Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetine telgrafı: "Maraşlı kahraman kardeşlerimizin her çeşit isteklerinin süratle yerine getirilmesi, gerekenlere ve Maraş Kuva-yi Milliye Komutanlığına yazılmıştır" *(A.H.A., 1976, s.79).*

29 Şubat 1920 : Atatürk'ün, Anzavur ayaklanması ve Ahmediye Cemiyeti hakkında Komutanlıklara -geniş bilgi veren- telgrafı *(İ.H., s.478-479; A.T.T.B., s.224-226).*

1 Mart 1920 : Atatürk'ün İstanbul'da bulunan İtilâf Devletleri temsilcilerine ve Amerika Yüksek Komiseri Amiral Bristol'e Anadolu'da Ermenilerin öldürüldüğüne dair gerçek dışı haberleri yalanlayan yazısı: "..Bu uydurma Ermeni kırımı meselesi ve tüm dünyayı aldatmak için yaratılan bu kin ve hırs ürünü propagandaların niteliği hakkında uygarlık ve insanlık dünyası-

nın bir kere daha aydınlatılmasi ve bu suretle haksızlığa uğramış Türk ulusunun iğrenç ve alçakça bir suçlamadan arındırılması için İtilâf Devletleri ile Amerika hükûmetinin adaletseverlik duygularına müracaat ediyoruz'' *(A.H.A. 1982, b.2).*

: Albay İsmet (İnönü) Bey'in, Atatürk'ün 25.2.1920 tarihli yazısına İstanbul'dan cevabı: ''...İtilâf Devletleri gene iç anlaşmazlığı artırma ve Kuva-yi Milliye aleyhtarlığını cesaretlendirme ve kuvvetlendirme için pek ziyade faaliyete başlamışlardır. Bizim karşı önlemlerimiz silâh ve cephaneden başka subay, paraca Anadolu'yu destekleme, Kuva-yi Milliye aleyhtarlığını gizli ve açık şekilde takip ve ortadan kaldırma, Rusya'dan hiç olmazsa doğru bilgi elde edilmesini temin etmektir'' *(K.S.İ.Y.I., s.490-492).*

1/2 Mart 1920 : Atatürk'ün, İngilizlere silâh teslim edilmemesi ve silâh depolarının memleketin iç kısımlara nakledilmesi hakkında I. Kolordu Komutanlığına telgrafı *(A.İ.İ.A.B., s.84-85).*

2 Mart 1920 : Atatürk'ün Cemiyet-i Ahmediye hakkında Kâzım Karabekir'e telgrafı: ''.. Ahmediye teşkilâtını yapanların yeni bir Derviş Vahdetî faciası doğurmak istediklerine şüphe yoktur'' *(İ.H., s.477; A.T.T.B., s.235).*

3 Mart 1920 : İsmet (İnönü) Bey'in, İstanbul'daki durum ve Kuva-yi Milliye aleyhindeki faaliyetler hakkında Atatürk'e telgrafı *(N.I., s.393-394).*

: Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne, merkez şubelerin resmî işlemlerinin tamamlanmasını isteyen genelgesi *(U.S.T., s.47).*

: Atatürk'ün, Kara Vasıf ve Baha Sait Beylerin girişimlerinin Heyet-i Temsiliye tarafından uygun görülmediğine dair Kâzım Karabekir'e telgrafı: ''İçerde ve dışarda siyasî ve icraî tedbirlerden millete karşı, dünyaya karşı, tarihe karşı Heyet-i Temsiliye'nin sorumlu olduğunu açıkca bildirdik. Baha Sait Bey'in Bakû'de bulunduğu anlaşılıyor. Oradaki kişilere bu adamın Cemiyetimiz ve memleketimiz adına hiçbir sıfat ve yetkiye sahip olmadığının tarafınızdan bildirilmesi'' *(İ.H., s.482; A.T.T.B., 231-232).*

3/4 Mart 1920 : Atatürk'ün, Ahmet Anzavur'un milletçe takbih edilmesi hakkında vilâyetlere telgrafı: ''...Vatanımızın bütünlüğü ve bağımsızlığı ve milletimizin dayanışma düzeninin aleyhinde çalışan Ahmet Anzavur ve yandaşlarını bütün milletçe takbih ve lânetleme suretiyle mukaddes millî birliğimizin bozulmaz olduğunu göstermek üzere Belediye ve Merkez Heyetleri tarafından İstanbul basınına telgraflar çekilmesine yol göstermenizi rica ederiz'' *(A.T.T.B., s.234).*

4 Mart 1920 : Atatürk'ün, Ali Rıza Paşa Kabinesinin istifası üzerine Meclis-i Mebusan Başkanlığına telgrafı: "Bütün millet bu tarihî günlerde, millî iradesinin mutlak vekâletine sahip mebusların kesin kararlarını sabırsızlıkla beklemektedir!" *(N.I., s.397; E.Ö.K.A.B., s.547).*

: Atatürk'ün Padişaha telgrafı: "...İç ve dış bin türlü ihtirasın köpürmesiyle huzur ve kurtuluşu tehdit altında bulunan memleketimizin, millî vicdana güven veremeyecek bir kabine başkanına hiçbir dakika tahammül edemeyeceğini arz etmeyi vatan vazifesi sayarız!"*(N.I., s.398; E.Ö.K.A.B., s.547).*

: Atatürk'ün komutanlara, valilere, mutasarrıflara ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez şubelerine genelgesi: "...Derhal, millî emelleri tatmin edemeyecek bir kabine başkanına, milletin tahammül edemeyeceğini gayet sert bir dille Padişaha, Meclis-i Mebusan Başkanlığına ve basına bildirmek lâzımdır!" *(N.I., s.398-399).*

: Atatürk'ün Kuva-yi Milliye'yi destekleyen basının dikkate alacağı hususlar hakkında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetlerine telgrafı: "..İslâm âlemi hakkındaki yayınlarda Turanizm ve Panislâmizm propagandasından sakınarak Asyadaki hareketlerin Müslüman milletler tarafından kendi sınırları ve milliyetleri dahilinde bağımsızlığa kavuşmak davasından ibaret bulunduğunu ilân etmek. Avrupa'da daima emperyalizm kurulmasına hücum etmek! Anadolu ve Rumeli'nin sıkı ve samimî bir millî birlikle varlığını korumaya kararlı olduğunu ispat etmek!" *(A.T.T.B., s.239-240).*

: Atatürk'ün, Konya'da XII. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin (Altay) Bey'e telgrafı: "Her türlü ümit ve bekleyişin tersine olarak Ferit Paşa iktidara gelirse Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul'a karşı kesin ve belli işlere girişmekten ibaret olan esası uygulaması tabiîdir" *(A.T.T.B., s.237).*

: Atatürk'ün, -Reşat Hikmet Bey'in ölümü ile boşalan- Osmanlı Meclis-i Mebusanına Başkan seçilmesi nedeniyle Celâlettin Arif Bey'e tebrik telgrafı *(A.T.T.B., s.236).*

6 Mart 1920 : Atatürk'ün, Ahmet Anzavur'un ihaneti ve alınacak önlemler hakkında Kastamonu Valiliği'ne telgrafı: ".. Böyle vatansızları bütün varlığımızla basın âlemi katında protesto ederek bir an evvel ortadan kaldırılmaları ve kanunun pençesine teslim edilmeleri için acele tedbirler alınması hususundaki yazıları basın sütunlarında görmek için halk adına belediyelerden, Müdafaa-i Hukuklardan İstanbul'daki namuslu basına yazılmalıdır" *(İ.S.V.R., s.151).*

7 Mart 1920 : Atatürk'ün, İstanbul'da İtilâf devletleri temsilcileri ve Amerika Yüksek Komiseri Amiral Bristol'e, Kilikya ve dolayların-

da Ermenilerin katledildiklerine dair çıkarılan söylentileri yalanlayan telgrafı *(A.Ö.A.S., s.126-128).*

9 Mart 1920 : Atatürk'ün, 3., 12., 13. ve 20. Kolordu Komutanlıklarına telgrafı: "Kilikya bölgesinde beliren Ermeni zulümlerinin bir an evvel bastırılması lâzımdır. Yalnız şu aralık her türlü İslâm harekâtını Ermeni kırımı şeklinde göstermek istenildiği anlaşıldığından harekâtın herhalde bu gibi yanlış söylenti ve suçlamalara yer bırakmayacak şekilde idaresi" *(A.Ö.A.S., s.132-133).*

: Atatürk'ün Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetine yazısı: "Anadolu Kadınlarının vatan hizmetlerine iştiraklarının devam etmekte olduğunu görmekle pek ziyade duygulandık. Özel takdirlerinizi ve teşekkürlerimizi sunar, kıymetli çalışmalarınızda başarı kazanmanıza dualar ederek hürmetlerimizi takdim ederiz" *(A.K.M.K.V., s.15).*

11 Mart 1920 : Rauf Bey'in, İstanbul'dan Atatürk'e Londra'da alınan karar gereğince İtilâf Devletleri temsilcileri tarafından, İstanbul'daki Kuva-yi Milliye ileri gelenlerinin tutuklanması veya Meclis'in kapatılması ihtimalini bildiren telgrafı: "... Tabii her ihtimale karşı da buradan hiçbir yere gidilmeyecek, işin sonuna kadar namus vazifesi yerine getirilecektir!" *(N.I., s.406; N.III, s.1228; H.R.O., s.49).*

: Atatürk'ün, Rauf Bey'in 11 Mart 1920 tarihli telgrafına cevabı: "İngilizlerin tutuklama kararına, muhaliflerin yaygaralarına karşı Meclis'in cesurane nihayete kadar vazifesine devamı pek yararlı ve parlaktır. Ancak sizinle beraber vücutları ilerki girişim ve hareketlerimiz için gerekli olan arkadaşların neticede bize katılmaları hususu mutlaka sağlanmış olmalıdır! ...Sizlerin hemen buraya gelmeleri çok gereklidir!" *(N.I., s.409; N.III., s.1231; H.R.O., s.49).*

11/12 Mart 1920 : Atatürk'ün Kâzım Karabekir'e telgrafı: "..Yeni kabine'nin Meclisçe itimata erişip erişmemesi hususunda ekseriyet gurubunda hiç bir görüş ileri sürmeyerek serbest bırakmayı tercih ediyoruz" *(İ.H., s.489-490; İ.H.E., s.180-181)*

16 Mart 1920 : İtilâf Devletleri tarafından İstanbul'un fiilen işgali *(T.İ.H. c.II, ks.II, s.97,101; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.IV, s.16; İ.H., s.498; E.Ö.K.A.B., s.553; B.G., s.197; O.S.S.H., s.327; M.M.M.T., s.124; M.M.B.II, s.373; M.M., s.103; G.İ., s.259; İ.A., s.743; S.A.P.H., s.316; K.S.İ.Y.I., s.436-471).*

: Manastırlı Hamdi Efendi adlı bir telgraf memurunun, İtilâf Devletleri tarafından İstanbul'un fiilen işgal edildiğini Atatürk'e bildirmesi *(N.I., s.411; İ.A., s.743; M.M.H., s.308; M.M. Ka. III, s.49).*

: İşgal kuvvetlerinin bildirisi nedeniyle Atatürk'ün valilere, ko-

mutanlara ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine genelgesi : "Bu sabah 16 Mart 1920 İngilizler, İstanbul'da Şehzadebaşı Karakolu'nu basarak altı erimizi şehit ve onbeş eri yaraladıktan sonra, bu karakolu ve bir yandan da Harbiye Nezareti'ni ve Tophane'yi ve bütün telgrafhaneleri ele geçirerek başkent'in Anadolu ile bağlantısını kesmişlerdir" *(N.I., s.416; A.H.A., 1979, s.15).*

: Atatürk'ün, İstanbul'un işgali nedeniyle yabancı devlet temsilcilerine, Dışişleri Bakanlıklarına ve Millet Meclislerine protesto göndermesi: "Osmanlı Milletinin siyasî egemenlik ve hürriyetine indirilen bu son darbe, hayat ve varlığını ne pahasına olursa olsun savunmağa karar vermiş olan biz Osmanlılardan ziyade, yirminci uygarlık ve insaniyet asrının mukaddes saydığı bütün esaslara, hürriyet, milliyet, vatan duyguları gibi bugünün insan topuluğuna esas olan bütün ilkelere ve bu ilkeleri oluşturan insanlığın umumî vicdanına yöneliktir!"*(N.I., s.417; E.Ö.T.A.B., s. 556).*

: Atatürk'ün İstanbul'un işgali nedeniyle millete bildirgesi: "...Bugün, İstanbul'u zorla işgal etmek suretiyle Osmanlı Devletinin, yediyüz senelik hayat ve egemenliğine son verildi. Yani, bugün Türk milleti, uygar kabiliyetinin, yaşama ve bağımsızlık hakkının ve bütün geleceğinin savunmasına davet edildi!" *(N.I., s.418-419).*

: Atatürk'ün İstanbul'un işgali üzerine Geyve Boğazının ve Geyve santralın işgalini, Ankara-Pozantı arasındaki tren hattına el konularak bu hat boyundaki İtilâf kuvvetlerinin silâhları alınarak tutuklanmalarını, keza Konya'da ki tren hattına da el konulmasını bildiren emri *(İ.H., s.501; A.T.T.B., s.253).*

16/17 Mart 1920 : Atatürk'ün, bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Kurullarına bildirisi: "İçinde bulunduğumuz olağanüstü durumun ne derecelerde sağduyu ve birliği gerektirdiği açıktır. Merkez Kurullarımızın bir taraftan milleti düşünce ve amaç birliğine yönelterek en alt düzeydeki insanlara kadar, giriştiğimiz mücadelenin kutsallığını ve haklılığını duyurmaları, diğer yandan bulundukları yerlerin askerî ve sivil yöneticileriyle bütün işlerde birlikte hareket etmeleri kesinlikle gereklidir" *(A.H.A., 1979, s.17; A.T.T.B., s.255).*

17 Mart 1920 : Atatürk'ün İstanbul'un işgali nedeniyle İslâm Âlemi'ne bildirgesi : "...Bu tahkir ve tecavüz darbesinin düşmanlar tarafından tahmin edildiği gibi maneviyatı bozmak değil, belki bütün şiddetiyle mucizeler gösterecek bir kabiliyeti geliştirmek neticesini doğuracağına şüphemiz yoktur!" *(A.T.T.B., s.258; M.M. ka.III., s.67).*

: Atatürk'ün, İstanbul ile resmî ve hususî bütün telgraf haber-

leşmelerinin ve telgraf memurlarının kendiliklerinden gizli yazışmalarının yasaklandığına dair bütün illere, kolordu komutanlıklarına, müstakil livalara ve Posta ve Telgraf Başmüdürlerine genelgesi: "...Özellikle İstanbul'dan düşman bildirilerini alıp Anadolu içine yayanlar ve Anadolu haberleşmelerini İstanbul'a verenler casus kabul edilerek bu hareketlerinin gerçekleşmesi halinde derhal ve şiddetle cezalandırılacaklardır" *A.T.T.B., s.257).*

: Kastamonu Valisi Cemal Bey'in Atatürk'e telgrafı : "...Bugünden itibaren Kastamonu Vilâyetinin Heyet-i Temsiliye'yi Hükûmet Merkezi sayarak emirlerine girdiğini ve alacağı her emri tereddütsüz yapacağını arzederim!" *M.M.V. ve V., s.224).*

18 Mart 1920 : Atatürk'ün, komutanlara Ankara'da bir Meclis toplanması yolunda acele görüş isteyen telgrafı: "..Görüşünüzü makine başında bekliyoruz. Bu konuda acele kara vermek ve hemen gereğine başlamak zorunluğunu hissediyoruz" *A.T.T.B., s.259-261).*

19 Mart 1920 : Atatürk'ün, Ankara'da bir Meclis toplanması yolunda acele seçim yapılması için vilâyetlere, mutasarrıflıklara ve kolordu komutanlarına genelgesi: "Ankara'da olağanüstü yetkiye sahip bir Meclis, millet işlerini yönetmek ve denetlemek üzere toplanacaktır!" *(N.I., s.421; İ.H., s.516; M.M.B.II., s.379; T.İ.H. c.II, ksII, s.158; A.T.B.D. sayı:79; b. 1746; M.M. Ka.III, s.85; İ.A., s.743; B.M.İ., s.22; İ.S.V.R., s.159-160; A.B.E.B., s.133; A.H.A., 1979, s.19-20).*

19/20 Mart 1920 : Atatürk'ün, Bandırma'da 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya telgrafı: "... Mümkünse İngilizlerden birkaç rehin subay almamız lâzımdır" *(H.A., s128).*

22 Mart 1920 : Atatürk'ün, yabancı devlet temsilciliklerine Ermenilerin doğu bölgesi de halka yaptıkları zulüm ve işkenceleri protesto eden telgrafı: ".. Bu hareketleri şiddetle protesto ettiğimizin ve bu tecavüzlerin önü alınmazsa cihanın pek büyük facialar doğmasına tanık olacağının bağlı olduğunuz hükûmetlere süratle ulaştırılmasını rica ederiz" *(A.T.T.B., s.268-269).*

23 Mart 1920 : Atatürk'ün, vilâyetlere, bağımsız livalara ve kolordulara düşman lehine çalışanlar hakkında telgrafı: "Düşman lehinde propaganda yapanlar, herhangi şekilde düşmanla haberleşenler ve millî uygulama ve kararlara karşı koyarak düşmanların amaçlarının gerçekleşmesine yardım ve herhangi şekilde casusluk yapanlar derhal tutuklanarak o hususta ki kanun maddelerine dayanarak süratle cezalandırılacaklardır" *(A.T.T.B., s.269).*

: Atatürk'ün, İstanbul Hükûmeti ile ilişkiyi sürdürmenin ülke

için yararlı olacağını bildiren 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın telgrafına cevabı: "...İstanbul'daki Nezaretlerle bu koşullar altında haberleşmek, İngilizlerle haberleşmekten başka birşey değildir!" *(A.K.D.D.A.Y., s.259).*

24 Mart 1920 : Atatürk'ün, İngilizlerin Anadolu'ya kaçan milletvekillerini izlemesi üzerine Bandırma'da 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya telgrafı: "İngilizler, milletvekillerinin İzmit üzerinden Anadolu'ya kaçmakta olduklarını haber almışlardır. Verilen bilgiye nazaran bundan sonra İzmit üzerinden kaçış imkânsız gösterilmektedir. Önlemlere girişilmiştir" *(A.T.T.B., s.271-272).*

27 Mart 1920 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelmekte olup o esnada Düzce'de bulunan son Osmanlı Meclis-i Mebusan Başkanı Celâlettin Arif Bey'e telgrafı: "... 19 Mart 1919 tarihli bildiriyi inceledikten sonra yer alan esasları destekleme ve seçimlerin hızlandırılmasıyla toplantının bir an evvel temini için bu görüşümüzün sizin tarafınızdan da kısa bir bildirge şeklinde kamuoyuna şimdiden bildirilmesini ve ilânını faydalı görüyoruz" *(N.I., s.424).*

: Celâlettin Arif Bey'in, Atatürk'ün 27 Mart 1920 tarihli telgrafına cevabı: "Yazınızda bildirilen 19 Mart 1920 tarihli bildirgeyi görmedim. Bir olağanüstü Meclis'in toplanması ne kadar isabetli ise de böyle bir meclis'in elden geldiği kadar kanuna uygun olması lâzımdır... Ankara'ya varışımda danıştıktan sonra bir beyanname yazmak görüşündeyim (!)" *(N.I., s.424).*

28 Mart 1920 : Atatürk'ün, yabancı millet temsilciliklerine doğu vilâyetlerindeki Ermeni zulümlerini protesto eden telgrafı *(A.M.D.P.I., s.154).*

: Atatürk'ün, İstanbul ile haberleşmenin kesilmesini gerektirecek bir vaziyetin doğmadığı görüşünü ifade eden Yusuf İzzet Paşa ve Albay Fahrettin (Altay) Bey hakkında, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "..Yusuf İzzet Paşa ile Fahrettin Beyin vaziyetlerini millî esaslarımız açısından hoş göremediğimizi arz eyleriz" *(İ.H., s.531; A.T.T.B., s.277).*

29 Mart 1920 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'in Kafkasya'da Bolşevik ordularına karşı hazır olunması teklifine cevabı: "XV. Kolordunun, Bolşevik orduları karşısında Kafkaslarda hakim bir vaziyette varlığını göstermesi ve bunun için hareket imkânı oluşunca faaliyete geçmesi hakkındaki görüşünüze tamamen iştirak ediyorum" *(A.T.T.B., s.280).*

2 Nisan 1920 : Atatürk'ün Ankara'ya gelen Halide Edip, Dr. Adnan (Adıvar), Hüsrev (Gerede), Yunus Nadi, Yusuf Kemal, Rıza Nur, Ca-

mi (Baykurt) ve diğer bir kısım kimseleri istasyonda karşılaması *(I.H., s.596; T.A.I., s.116,119; A.I.G., s.77,82).*

3 Nisan 1920 : Atatürk'ün Ankara'ya gelen Albay İsmet (İnönü), Celâlettin Arif, Saffet (Arıkan) ve diğer bir kısım kimseleri karşılaması *(I.H., s.562, 566).*

: Atatürk'ün Lüleburgaz Kongre Başkanlığına telgrafı : "...Kongre'nin toplanmasını tebrik ve vatanın karşı karşıya kaldığı felâkete çare bulmak üzere, Edirne Vilâyetinin gösterdiği vatansever gayreti takdir eyleriz. Fevkalâde Millî Meclis için Edirne ilinden seçilecek üyenin süratle gönderilmelerini temenni ederiz" *(T.M.M.I., s.220).*

4 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Konya heyetiyle beraber Ankara'ya gelen 12. Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) Bey'le görüşmesi *(M.M.H., s.341-342; O.Y.S., s.232).*

: Atatürk'ün akşam Ankara'da, Anadolu'ya geçen gazeteci Yunus Nadi'yi kabulü ve görüşmesi: "..Milletimiz çok büyüktür. Hiç korkmayalım. O esir olmayı ve hor görülmeyi kabul etmez! Milletin bağımsızlığını vatanın son kaya parçası üzerinde savunacağız, kurtaracağız veya -eğer mukadderse- öleceğiz! Fakat eminiz ki ölmeyeceğiz ve kurtaracağız!" *(A.İ.G., s.94-100).*

8 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Ankara'da "Anadolu Ajansı"nın kurulduğunu bildiren genelgesi: "Vatan ve milletimizin en büyük tehlikeyle karşı karşıya kalması sonucu olarak bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği millî ve mukaddes savaş esnasında halkın iç ve dış en doğru haberlerle aydınlatılması ivedi ihtiyacı dikkate alınmış ve sonucunda Ankara'da "Anadolu Ajansı" adı altında bir kurum oluşturulmuştur" *(A.K.M.V.C., s.17; A.T.T.B., s.286).*

: Atatürk'ün, -Salih Paşa'nın yerine- yeni kabineyi kuran Damat Ferit Paşa ve heyetinin tanınmayacağına dair vilâyetlere genelgesi: "..Vatana ihaneti ispatlanmış olan ve düşman süngüsü ile görev verilen Damat Ferit Paşa ve kabinesinin hiçbir şekilde tanınmayacağını bildiririz" *(A.T.T.B., s.285-286).*

9 Nisan 1920 : Atatürk'ün, 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya kendisini Ankara'ya çağıran telgrafı: "Siyasî ve askerî en önemli kararların verilmesi günlerindeyiz. Sizin de bu görüşmelerde hazır bulunmanız faydalı olacaktır. Ankara'ya teşrifinizi rica ve hürmetler ederim" (Yusuf İzzet Paşa, bu telgraf üzerine 10 Nisan 1920 günü Ankara'ya hareket etmiştir. *M.M.H., s.349).*

10 Nisan 1920 : Atatürk'ün, 12. Kolordu Komutanı Albay Fahrettin (Altay) Bey'e Konya'dan milletvekili seçilmesinin uygun olacağını

bildiren telgrafı: "..Konya'dan milletvekili seçilmeniz uygun olacaktır. Milletvekili seçilmekle Kolordu Komutanlığından ayrılmanız gerekmeyecektir. Cevabınızı bekliyoruz" *(O.Y.S., s.237).*

: Şeyhülislâm Dürrizade Abdullah'ın Anadolu'daki millî kuvvetleri kâfir ve katlinin gerekli olacağını bildiren fetvası *(İ.H., s.598; T.K.S., s.162).*

11 Nisan 1920 : Atatürk'ün, 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami ve 61. Tümen Komutanı Kâzım (Özalp) Beylere millî birliği bozacak davranışta bulunan mülkî ve askerî görevliler için, görevden alma, tutuklama ve idam cezası uygulama yetkisi vermesi *(M.M.B., s.54).*

12 Nisan 1920 : Atatürk'ün Bursa'da 56. Tümen Komutanlığı'na telgrafı: "İstanbul basınının gerek posta ile ve gerek satıcılar için elden Bursa'ya gelenlerinin askerî kontroldan geçirilerek sakıncalı olanların girişinin önlenmesi" *(M.M.A.A.K., s.589).*

: Atatürk'ün Bursa'da 56. Tümen Komutanlığına telgrafı: "Orada ele geçirilebilecek İstanbul ve yabancı basınından birer nüshanın Heyet-i Temsiliye'ye gönderilmesi" *(M.M.A.A.K., s.593).*

13 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Kolordulara telgrafı: "Gerek askerî birlikler ve gerekse kuva-yi milliye tarafından esir edilen düşman askerlerinin hayatlarının korunmasına olağanüstü itina edilmesi" *(A.Ö.A.S., s.124; A.H.A., 1982, b.3).*

14 Nisan 1920 : Atatürk'ün Afyonkarahisar'da bulunan Albay Refet (Bele) Bey'e telgrafı: "Bölgeniz içindeki İtalyan Ajansı bildirilerinin düzenli olarak buraya iletilmesi" *(M.M.A.A.K., s.593).*

16 Nisan 1920 : Ankara Müftüsü Rifat Efendi'nin, Şeyhülislâm Dürrizade Abdullah'ın fetvasının dinen geçerli olmadığını ilân eden fetvası *(İ.H., s.600; T.K.S., s.165).* (Rifat Efendi'nin fetvası Anadolu'ya tebliğ edildikten sonra yüzlerce müftü ve din âlimi tarafından tasdik edilerek imzalanmış ve 22 Nisan 1920 tarihinden itibaren çeşitli Anadolu gazetelerinde imzalarıyla beraber yayımlanmaya başlamıştır. *S.Y.K.S., s.206; T.K.S., s.165).*

: Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e Baha Sait Bey'in Sovyetlerle yaptığı antlaşmayı imza etmediğini bildiren telgrafı *(İ.H., s.593; A.T.T.B., s.294).*

18 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Düzce isyanının şiddetlenmesi üzerine 24. Tümen Komutanı Yarbay Mahmut Bey'e telgrafı: "Düzce isyanı şiddetli bir safhaya girmiştir. Beraberinizdeki bütün kuvvetlerle vakit geçirmeksizin Düzce'ye hareketle isyanı ortadan kaldırınız!" *(M.M.H., s.360; T.İ.H. c.VI, s.47).*

: Atatürk'ün, Konya Posta ve Telgraf Başmüdürlüğü'ne telgrafı: "Anadolu Ajansı haberlerinin günü gününe gereken merkezlere ulaştırılmasında gecikmeye sebep olan, bu konuda müsamaha gösteren memurların isimlerinin bildirilmesi" *(M.M.A.A.K., s.594).*

: Atatürk'ün, Anadolu'da tüm telgraf merkezlerine bildirisi: "Anadolu Ajansı bildirilerinin bazı yerlere ulaştırılamadığı yolunda şikâyetler alıyoruz. Milletin havadissiz kalmaması amacıyla yürütülen bu hizmetin bütün telgrafçılarımızca da destekleneceğini şüphesiz kabul eder, bununla beraber bu yolda meydana gelebilecek kusurların vatan ihaneti oluşturacağını bildiririz" *(M.M.A.A.K., s.596).*

18/19 Nisan 1920 : Atatürk'ün Kâzım Karabekir'e, Ankara'ya bir miktar kuvvet gönderilmesini isteyen telgrafı: "..Disiplinine, gayretine, imanına tamamen itimat edilecek ve herhangi bir yerde patlayacak bir ayaklanmayı anında tepeleyebilmek üzere güçlü bir yumruk gibi güvenilebilecek seyyar yedeklere ihtiyaç görülmektedir. Bu amacı temin etmek ve millî yedek birliğini oluşturmak üzere emrinizdeki tümenlerden seçilecek beşyüz ilâ bin mevcutlu seçkin bir birliğin veya birliklerin bütünlüğü bozulmadan ayrıca gönüllü olarak bu tarzda oluşturulacak bir müfrezenin Ankara'ya yollanmasını gerekli görmekteyiz" *(İ.H., s.606; A.T.T.B., s.299-300).*

20 Nisan 1920 : İstanbul'dan Anadolu'ya geçmekte olan Fevzi (Çakmak) Paşa'nın Kuşcalı'ya gelişi *(A.T.B.D. sayı: 75, b.1618; F.Ç.I)* ve makine başında Atatürk'le konuşması (Bu konuşmada Atatürk, Adapazarı'nda 24. Tümen Komutanı Yarbay Mahmut Bey'in kendisini karşılayacağını ve trenle Ankara'ya hareketine yardım edeceğini bildirmiştir *F.Ç.I).*

: Atatürk'ün, İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek üzere Kuşcalı'ya gelen Fevzi (Çakmak) Paşa'ya telgrafı: "...Milleti seçkin hizmetlerinize eriştireceğinizden ötürü hepimiz çok mutluyuz. Mümkün olan çabuklukla Ankara'yı şereflendirmenizi bekleriz!" *(A.T.B.D. sayı: 75, b.1616).*

: Fevzi (Çakmak) Paşa'nın Kuşcalı'dan, kendisine gösterilen ilgi sebebiyle Atatürk'e teşekkür telgrafı: "... İstanbul'da vatanıma edemediğim hizmeti Anadolu'da telâfi edebilirsem, benim için en büyük saadettir" *(A.T.B.D. sayı: 75, b.1617).*

: Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e yazısı: "...Harbiye eski Nazırı Fevzi Paşa davetimiz üzerine beraberinde bazı kıymetli subaylarla birlikte hayatını kurtararak İstanbul'dan çıkmıştır. Ankara'ya gelişi hususu güven altına alınmıştır. Kendisinden mânen ve maddeten azamî istifade için Büyük Millî Meclis' in kararı ile kurulacak İcra Heyeti'nde Millî Müdafaa Vekili olmasını münasip zannediyoruz" *(İ.H., s.611).*

: Atatürk'ün, İnebolu'da kurulan Gençler Mahfili'nin Millî Mücadele ile ilgili haberlerin kendilerine de ulaştırılmasını isteyen 4 Nisan 1920 tarihli yazısına cevabı: "Anadolu'nun muhtaç olduğu havadis ihtiyacını Anadolu Ajansı tatmin ediyor. Vazifenin sizlerce de takdir edildiğinin memnuniyetle görülmesi sebebiyle, Ajans bildirilerinin mümkün olduğu kadar geniş bir sahada, hatta köylere varıncaya kadar ulaştırılmasına yardımcı olmanızı rica ederiz" *(M.M.A.A.K., s.595).*

: Atatürk'ün, Samsun Mutasarrıflığına telgrafı: "Vatanın şu ölüm kalım savaşında, İstanbul'da düşman elinde ve emrinde olan İstanbul basınına karşı pek ciddî bir kontrol uygulanması zorunludur. Gerekli önlemlerin alınması" *(M.M.A.A.K., s.590).*

21 Nisan 1920 : Atatürk'ün, vilâyetlere Meclisin 23 Nisan 1920 günü açılacağını bildiren genelgesi: "Nisanın 23 ncü Cuma günü Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır" *(N.I., s.431; H.T.V.D. sayı: 14, v.363; İ.H., s.616; M.M.B.II, s.409; T.B.M.M., s.40; T.İ.H. c.II, ks.II, s.160).*

: Atatürk'ün Balıkesir'de 61. Tümen Komutanlığı'na telgrafı: "Büyük Millet Meclisi'nin açılışından sonra Anadolu vaziyetinin alacağı fevkalâde önem sebebiyle İstanbul halkının burada seyredecek olaylardan uzak kalmamaları için Anadolu Ajansı günlük bildirilerinin Bandırma'dan emin kayıkçılar ve vapur kaptanlarıyla düzenli olarak Istanbul'a ulaştırılması" (Aynı yazı Mudanya Kaymakamlığı'na da yazılmıştır *M.M.A.A.K., s.597).*

22 Nisan 1920 : Atatürk'ün bütün vilâyetlere genelgesi: "23 Nisan'dan itibaren bütün mülkî ve askerî makamların ve umum milletin başvuru yerinin, adı geçen Meclis olacağı arz olunur" *(N.I., s.432; İ.H., s.614; M.M.B.II, s.409; İ.S.V.R., s.172; T.İ.H. c.II, ks.II, s.161).*

: Atatürk'ün, Feke Kaymakamı Şerafettin Bey'e telgrafı: "Millî hareketi fırsat sayarak çapulculuğa kalkışacak zorbalar aleyhine Kuva-yı Milliye Komutanları ve Niğde XI. Tümen Komutanı Yarbay Arif Bey'le ilişki kurarak en şiddetli önlemleri uygulayınız. Kurtarılan memlekette hükûmetin görevi intizam ve asayişi temin etmektir" *(A.T.T.B., s.302).*

23 Nisan 1920 : Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması *(Z.C. Devre: I, cilt: I, s.1; N.II, s.433; T.İ.H. c.II, ks.II, s.161; T.B.M.M., s.42; M.M.M.T., s.126; M.M.B.II, s.409; M.M., s.120; H.M.M., s.110; T.IV, s.51; B.M.İ., s.18; T.İ.T., s.100; O.T.P., s.234; E.Ö.K.A.B., s.571; İ.H., s.615; Ü.M., s.157; Türk D.T., s.105; Türk D.T.D., s.60; T.C.T., s.60-61; T.A.T.D.T.G., s.55; D.T., s.126; A.B.E.B., s.133).*

: Atatürk'ün, Meclis'in hangi üyelerden oluşacağına dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde demeci: "Yüksek Meclisiniz, bildiğiniz gibi olağanüstü yetkiye sahip olarak yeniden seçilen milletvekilleri ile taarruza uğrayan Hükûmet Merkezinden canını kurtararak buraya gelen milletvekillerinden oluşmuştur" *(Z.C. Devre: I, cilt: I, s.2).*

: Atatürk'ün, Albay Cafer Tayyar Bey'e telgrafı: "...Trakya kesin olarak Anadolu ile beraber Osmanlı Devleti'nin bir parçasıdır" *(A.İ.İ.A.B., s.79).*

24 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Mütareke'den Meclis'in açıldığı güne kadarki siyasî olayları özetleyen uzun konuşması: "...Millî egemenliğin herşeyden evvel belirmesi amacıyla Yüksek Meclisiniz olağanüstü yetki ile toplanmıştır. Seçimlerin ivedilikle ve coşku ile yapılması, hukukî durumumuzun bütün milletçe de aynı görüşler içinde kavranıp anlaşıldığını ve Yüksek Meclisinizin şekil ve niteliğinin millî iradeye samimiyetle, kuvvetle dayandığını göstermiştir" *(Z.C. Devre: I, cilt: I, s.8-30).*

: Atatürk'ün, Büyük Millet Meclisi'nde Hükûmet kuruluşu hakkında konuşması ve önergesi: "Hükûmet kurulması zorunludur!" *(Z.C. Devre: I, cilt: I, s. 30-32).*

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı geniş açıklamalar nedeniyle Meclis'in teşekkürlerini bildirmesi üzerine konuşması: "...Benim için dünyada en büyük mükâfat, milletin en ufak bir takdir ve iltifatıdır. Yüksek Meclisinizi teşkil eden sayın üyeler bütün milletin mümessili olmak itibariyle yakınlıklarını umum milletin yakınlığı gibi sayarım" *(Z.C. Devre: I, cilt: I, s.33).*

: Atatürk'ün, Devlet vazife ve sorumluluğunun Heyet-i Temsiliye'den Meclis'e alınmasına dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Bu dakikadan itibaren teklif ediyorum: Derhal memleketin mukadderatını üzerinize alınız! Bütün bu Meclis bütün mânasıyla sorumlu olmak lâzım gelir. Millet bizi ancak bunun için gönderdi; bizi buraya beş kişinin eline milleti terk edelim diye göndermemiştir" *(Z.C. Devre: I, cilt: I, s.36-37).*

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk gizli oturumunda memleket durumu hakkında konuşması: "..Yalnız ve yalnız bir şey düşünmeğe mecburuz; o da memleketin kurtuluşudur. Bu sebeple bütün gerçekleri açıklığıyla bilerek isabetli kararlarınızı vermenizi, geçen konuşmamda işaret ettiğim gibi, memleketin menfaatleri adına temenni ederim. Millete bağımsızlık temin edileceği güne kadar bir fert olarak bütün varlığımla çalışmağa mukaddesatım adına söz vermişimdir. Bu sözü burada tekrar etmekle şeref kazanırım" *(G.C.Z., c.I, s.2-10).*

Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına seçilmesi *(N.II, s.439; A.T.T.B., s.302; Z.C. Devre: I, cilt : 1, s.38: T.B.M.M., s.44; A.B.E.B., s.133).*

Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına seçildikten sonra teşekkür konuşması : "...Bugün muhterem heyetinizin umumî oylarında belirmiş olan millî itimadı, liyakatimin çok üstünde görmekle beraber şahsım için bir amaç olarak değil, beraber giriştiğimiz kutsal mücadelenin yöneldiği amaçları elde etmek için milletin bahşettiği bir dayanak olarak kabul ediyorum. Gerek askerî gerekse siyasî hayatımın bütün dönem ve evrelerini işgal eden mücadelelerimde daima hareket kuralım, millî iradeye dayanarak milletin ve vatanın muhtaç olduğu amaçlara yürümek olmuştur" *(Z.C. Devre: I, cilt: I, s.39).*

25 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına milleti birlik ve beraberliğe çağıran ve düşman yalanlarına inanılmamasını isteyen bildirgesi: "Anadolunun her köşesinden gelen vekillerinizin oluşturduğu Büyük Millet Meclisi, olanı biteni dinleyip anladıktan sonra millete gerçeği söylemeyi gerekli gördü. Kutsal vatanımızı kurtarmak için, İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalanlara inanmayın!" *(A.T.T.B., s.303-304; Z.C. Devre: I, cilt: I, s.60; A.T.T.B., s.303-304).*

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Albay İsmet (İnönü) Bey'in Genelkurmay Başkanlığı görevini ve bu sıfatla "Geçici İcra Encümeni" içinde çalışmasını Meclis'in onayına sunan konuşması *(A.S.D.I., s.70).*

26 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Sovyet Hükûmetine harp malzemesi yardımı isteyen mektubu (Bu mektuba 3 Haziran 1920'de Çiçerin cevap vermiştir *A.T.T.B., s.304; A.Ö.M., s.115; T.İ.H. c.IV, s.9; T.İ.H. c.II, ks.II, s.171, 340; T.D.P.E.Y.K.S., s.63; K.S.G.D.S., s.662; T.İ.İ., s.99; A.D.M.P., s.346-347; A.An., s.85; Ü.M., s.249).*

: Atatürk'ün Kolordulara, Genelkurmay Başkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla Albay İsmet (İnönü) Bey'in seçildiğini ve göreve başladığını bildiren genelgesi *(İ.H., s.626).*

27 Nisan 1920 : Atatürk'ün, bir kısım milletvekilleriyle beraber, öğleden sonra Ankara'ya gelen Fevzi (Çakmak) Paşa'yı İstasyonda karşılaması *(Z.C. Devre: I, cilt: I, s.90-92; F.Ç.I; A.T.T.B., s.308; M.M.H., s.378; T.İ.H. c.II, ks.II, s.83; M.M., s.124; İ.H., s.634).*

: Atatürk'ün, Fevzi (Çakmak) Paşa'nın Ankara'ya geldiğini bildiren genelgesi: "..Sabık Harbiye Nazırı Fevzi Paşa, milletin varlığını kurtarma yolundaki mücadelesine bundan sonra Anadolu'da katılmak üzere İstanbul'dan Ankara'ya gelmiştir" *(A.T.T.B., s.308).*

: Atatürk'ün, Büyük Millet Meclisi adına Padişah Vahdettin'e telgrafı: "Millî savunmamızı düşmanların bayrakları babalarımızın ocakları üstünden çekilinceye kadar terkedemeyiz. İstanbul mabetleri etrafında düşman askerleri gezdikçe, öz vatan toprakları üstünden yabancı adamların ayakları çekilmedikçe, biz mücadelemizde devam etmeğe mecburuz. Kendi hükûmetimizin idaresi altında bedbaht ve fakir yaşamak, yabancı esareti karşılığı kavuşacağımız huzur ve mutluluğa bin kere üstündür" *(Z.C. Devre : I, cilt : I, s.123-124; A.T.T.B., s.305-307).*

: Atatürk'ün -Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışını kutlayan- Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne teşekkür telgrafı *(A.K.M.V.C., s.18-19).*

29 Nisan 1920 : Atatürk'ün Konya'da 12. Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) Bey'e şair Mehmet Akif'in Burdur'dan milletvekili seçilmesinin teminini isteyen telgrafı *(A.H.A. 1977, s.145).*

: Atatürk'ün, yeni kurulan Orenburg İslâm Hükûmeti'ne tebrik telgrafı *(İ.H., s.640; A.T.T.B., s.311).*

30 Nisan 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışını bir nota ile Avrupa Dışişleri Bakanlıklarına bildirmesi *(A.T.T.B., s.314; A., s.69; İ.S.V.R., s.173; K.S.G.D.S., s.658; İ.A., s.746; M.M. Ka. II, s.93).*

1 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanı'nın da İcra Vekilleri Heyeti arasında bulunmasına dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması *(Z.C. Devre: I, cilt: I, s.163-164).*

4 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen esasları ve İcra Vekilleri Heyetinde görev alan kişileri bildiren genelgesi: "Millî iradenin fiilen vatanın mukadderatına elkoymuş tanınması esas ilke olarak kabul edilmiştir" *(A.T.T.B., s.316-317).*

5 Mayıs 1920 : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce seçilen "İcra Vekilleri Heyeti"nin Atatürk'ün başkanlığında ilk toplantısını yapması *(V.H., s.145; İ.A., s.745; T.IV, s.350; A.B.E.B., s. 133).*

6 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, Millî Mücadele'ye hizmeti geçenlere Büyük Millet Meclisi adına teşekkürü: "Mütarekeyi izleyen günlerde haksız yabancı işgaliyle karşılaşan bütün memleket parçalarında ırz ve vatanın korunması için hizmet veren bütün idareciler ve komutanlarla subaylar ve memurlar ve halk ile millî kahramanlara Büyük Millet Meclisi'nin özel teşekkürlerini sunmaya Meclis tarafından görevlendirildim. Bu görevi yaparken yüksek bir ruh hazzı ile duygulandığımı ilâveten ifade ederim" *(A.T.T.B., s.317).*

8 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, Geyve'de bulunan Ali Fuat Paşa'ya, Ankara'yı teh-

dit eden isyanlar sebebiyle telgrafı: "..Bugün, Ankara, yani bütün millî varlık tehlike altında saymak lâzımdır. Bu sebeple herşeyden evvel Ankara'da tam anlamıyla güvenlik sağlamak için bir fesat sahasını çevreleyen Safranbolu, Çerkeş, Kızılcahamam, Beypazarı, Mudurnu, Geyve hattında savunma ile ilgili bir vaziyet muhafazasına çalışılmak gereklidir" *(T.İ.H. c.VI, s.57).*

9 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, Büyük Millet Meclisi adına Anadolu Ajansı aracılığıyla İslâm Âlemine bildirgesi: "...İşte biz, bir taraftan müstevlileri geldikleri yerlere kovmak diğer taraftan aldatılan ve karışıklığa itilenleri yola getirmekle meşgul olduğumuz bir zamanda sizi hakikatten haberdar etmek istedik!" Orduyu terhis etmek, köylülere Kuva-yi Milliyeyi âsi tanıtmak, milleti kendine şeref veren en asil ve civanmert evlâdına karşı şüphe ve tereddüde düşürmek, barışı hazırlamak için İngiliz emri altında çalışan vatansızların ilk işi oldu!" *(A.T.T.B., s.323).*

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda askerî ve siyasî vaziyet hakkında konuşması *(G.C.Z. c.I, s.20-26).*

10 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, "Chicago Tribun" muhabirine demeci: "...Milliyetçilerin görüşü şudur": "Türkiye, Türkler içindir ve Türkiye bağımsız olmalıdır. Mütareke imza edildiği zamanki sınırı esas sayıyoruz. Bu sebeple antlaşma şartlarının bu görüşe uymayan kısımlarına karşı mücadele edilecektir!" *(A.S.D.III., s.14).*

11 Mayıs 1920 : Atatürk'ün İstanbul'da Divan-ı Harp tarafından idama mahkûm edilmesi (Kararın, Padişah tarafından onayı: 24 Mayıs 1920 *A.İ.İ.A.B., s.83; O.T.P., s.234; E.Ö.K.A.B., s.583-586; İ.D.P.A., s.359; İ.A., s.806; T.IV, s.63; A.B.E.B., s.134).*

: Atatürk'ün, Kılıç Ali'nin ayrılışı nedeniyle kendisine telgraf çeken Antep Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti'ne cevabı: "Pek kıymetli olsa bile, vatanın müdafaasını bir tek şahsa bağlı bulundurmak uygun değildir. Orada Kılıç Ali Bey'le beraber yetişmiş büyük vatanperverler vardır. Ve sizlerin her birinizden Kılıç Ali Bey'in önüne geçecek hizmetler bekleriz. Metin olunuz, telâş etmeyiniz; birliklerinizi emniyetle muhafaza ediniz" *(G.S.İ., s.58)*

14 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, 9-13 Mayıs günleri arasında toplanan Edirne Kongresi'nin aldığı kararlar hakkında- Trakya Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti Başkanlığına telgrafı: "Edirne Fevkalâde Meclisi'nin Yunan işgali ihtimaline karşı, Trakyanın savunma esası dahilinde verdiği karar uygundur. Paris'teki Osmanlı delege heyeti, milletin hiçbir şekilde vekâletine sahip değildir" *(T.M.M.I., s.200; A.T.T.B., s.329).*

14/15 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, Edirne'de bulunan I. Kolordu Komutanı Albay Cafer Tayyar Bey'e telgrafı: "Yunan işgaline karşı, Trakya'nın savunulması hususunda I. Kolorducu verilen karar, Büyük Millet Meclisi'nin görüşüne tamamiyle uygundur" *(T.M.M.I., s.209; A.T.T.B., s.330).*

15 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e iç isyanların yayılma eğilimine karşı doğu bölgelerinde gereken önlemlerin alınmasını isteyen telgrafı: "..Biz herşeyden evvel bütün kuvvetimizle memleketimizin iç dayanışmasını korumayı başarırsak sınırlarımızı kurtarmaya muvaffak olacağımız görüşündeyiz. Bu sebeple Kolordunuz birlikleriyle herşeyden evvel gericiliği ortadan kaldıracak şekilde batıya doğru harekât ve tertibat düşünmek mecburiyetindeyiz. Bundan başka bütün iç karışıklıkların kuvvetlerimizi içerde işlemez hale getirerek sınırlarımızı yabancılara teslim için maksatlı olarak çıkarıldığına eğer Erzurum halkı gerçekten inanıyorlarsa, bunlar yakındaki, hatta uzaktaki halk ve bilginlere devamlı mektuplar ve telgraflar yazarak mühim uyarma görevi yapabilirler" *(I.H., s.686-687).*

17 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda siyasî durum hakkında konuşması: "..Millî amaçlarımızın temin ve elde edilişi için her türlü girişimde bulunmamız için İcra Heyeti'ne yetki vermiştiniz. Biz o yetkiye dayanarak tabiî her tarafta girişimlerde bulunmaktayız. Ancak bu girişimlerin eylem haline dönüşmesi için tarihe karşı, millete karşı çok düşünmek mecburiyetindeyiz ve bu düşünceler son eylemin yaklaştığını anlattığı zaman zannediyorum ki, Yüksek Heyetinizde gereken kanaat ve güven oluşacaktır *(G.C.Z., c.I, s.31-35).*

20 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, vatana ihaneti ispatlanmış bulunan Damat Ferit Paşa ve arkadaşlarının vatandaşlık hukukundan çıkarılmasına ve milletimiz arasından kovulmasına dair 19.V.1920 tarihli Büyük Millet Meclisi kararını bildiren genelgesi *(A.T.T.B., s.332-333).*

23 Mayıs 1920 : Ankara'da, Atatürk'le Fransa'nın Suriye Yüksek Komiserliği Genel Sekreteri Robert de Caix başkanlığındaki heyet arasındaki görüşmelerin tamamlanması ve 29/30 Mayıs 1920 gece yarısından başlamak üzere 20 günlük ateşkes anlaşması yapılmasının karar altına alınması *(A.İ.Y.I., s.55-56; K.S.G.B.S., s.330-331).*

24 Mayıs 1920 : Atatürk hakkında 11 Mayıs 1920 tarihli idam kararının Padişah tarafından onaylanması *(A.İ.İ.A.B., s.82-83; İ.A., s.806; O.T.P., s.234; A.B.E.B., s.134).*

: Atatürk'ün, Adapazarı, Düzce ve Bolu yörelerindeki isyanlar ve alınan önlemler hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bilgi sunması *(A.S.D.I., s.74-76).*

29 Mayıs 1920 : Atatürk'ün, askerî, siyasî ve dış durum hakkında verilen bir gensoru nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: "...Kendi kuvvetimizi gözönüne almaksızın dışırdan, şuradan buradan gelecek kuvvetlere dayanarak emel izlersek ve o kuvvetten ve o imdattan yardım da gelmezse hayal kırıklığına uğrarız. Bunun için herşeyden önce kendi kuvvetimize önem veriyoruz" *(G.C.Z., s.I, s.46-48).*

1 Haziran 1920 : Atatürk'ün Kâzım Karabekir'e telgrafı: "Doğu harekâtı hakkındaki 30.5.1920 tarihli telgrafınız Vekiller Heyet'inde görüşülmüş, gerekçesi tetkik edilmiş ve askerî birliklerimizle harekete geçmek suretiyle Ermenistan seferine başlama zamanının gelmemiş olduğuna karar verilmiştir" *(A.T.T.B., s.334-337).*

: Atatürk'ün, Samsun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığına, milletvekili seçiminin bu derece gecikmesi sebeplerinin ve sorumlularının isimlerinin bildirilmesini isteyen telgrafı *(S.M.H., s.15).*

3 Haziran 1920 : Atatürk'ün 26 Nisan 1920 tarihli mektubuna Sovyet Hükûmeti adına Dışişleri Komiseri Çiçerin'in cevabı *(A.M.D.P.I., s.160-161; T.İ.H. c.II, ks.II, s.172-173; İ.A., s.749; A.A., s.86; İ.H., s.735; T.İ.İ., s.99; A.D.M.P., s.348).*

: Cemal Paşa'nın Moskova'dan Atatürk'e mektubu: "...Mustafa Kemal; emin ol ki memleket kurtulacak ve kurtuluş özellikle kahramanlığı ve esarete karşı nefreti her türlü şüpheden uzak olan Türk unsuruna senin telkin ettiğin aşk ve iman sayesinde kabil olacağı için Mustafa Kemal adı, Doğu ve Türk dostları arasında en büyük bir yeri işgal edecek!" *(İ.H.E.P., s.10; İ.H., s.744-746; A.İ.Y.I., s.58-61; K.S.G.D.S., s.667).*

5 Haziran 1920 : Atatürk'ün, Roma'da bulunan Osmanlı Elçisi Galip Kemalî (Söylemezoğlu) Bey'e Ankara Hükûmetinin Dışişleri örgütünün yeniden düzenlenmesi, dış temsilcilerin seçilmesi hususlarında görüşmek üzere Ankara'ya davet mektubu *(B.G., s.132-133).*

: Ahmet İzzet Paşa'nın, Anadolu'da tutsak bulunan İngiliz asker ve subayları hakkında Atatürk'e mektubu *(M.S., s.132-133).*

7 Haziran 1920 : Atatürk'ün iç ve dış siyaset hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması *(Z.C. Devre: I, cilt: 2, s. 132-133).*

11 Haziran 1920 : Atatürk'ün, Bolu-Düzce isyanını bastırmak üzere gönderdiği efelerin dönüşü nedeniyle Demirci Mehmet Efe'ye teşek-

kür mektubu: "Kahraman efelerinizi size gönderiyorum. Aydın'ın bu doğru özlü ve fedakâr evlâtları Bolu-Düzce yöresinde memleketimizi düşmanların esaretine düşürmeye çalışan hainleri pek kahramanca, fedakârane ortadan kaldırdılar ve vatanımıza büyük hizmetler yaptılar. Allah iki cihanda aziz etsin!" *(E.H., s.178).*

: Cemal Paşa'nın Moskova'dan Atatürk'e mektubu: "Benim Türkistan, Afganistan ve Hindistan dahilinde faaliyet göstermem Rusya hükûmeti tarafından derhal kabul olundu. Ben o taraflarda, Halil (Kut) Paşa da İran taraflarında faaliyet göstererek zulüm ve istibdat altında asırlardan beri yaşamakta olan şark milletlerini İngiliz istibdadından ve zulmünden kurtarmağa çalışacağız" *(T.Me., Tanin, 30.1.1945; M.H., s.49; İ.H., s.798-801; A.K.T.K.P.S., s.69-71; A.O.M., s.143).*

15 Haziran 1920 : Mustafa Suphi'nin Bakû'den Atatürk'e mektubu *(M.H., s.36; T.S.K.F., s.221).*

17 Haziran 1920 : J. de Robeck'in Lord Curzon'a yazısı: "...Mustafa Kemal'in askerleri Gebze'ye kadar geldi. Haydarpaşa ve Üsküdar'ı Kemalistlerin basmasından korkuyoruz" *(İ.G.B.T., s.275).*

20 Haziran 1920 : Atatürk'ün Sovyet Rusya Dışişleri Komiseri Çiçerin'in 3.6.1920 tarihli mektubuna cevabı: "..Biz batı emperyalistlerine karşı yalnız kurtuluş ve bağımsızlığımızı korumakla yetinmiyoruz. Aynı zamanda batı emperyalistlerinin kuvvetleri ve malûm olan her vasıtalarıyla Türk milletini emperyalizm'e vasıta olarak görmek istemelerine mâni oluyoruz. Bu suretle bütün insanlığa hizmet ettiğimize inanıyoruz" *(A.M.D.P., s.165-166; A.T.T.B., s.338).*

: Atatürk'ün ilgililere ve Sovyet Cumhuriyeti'ne bildirilmek üzere Kâzım Karabekir'e yazısı: "...Talât, Cemal, Enver Paşaların Büyük Millet Meclisi adına hiçbir siyasî girişimde bulunmağa yetkileri olmadığının ve bizimle hiçbir haberleşme ve ilişkileri bulunmadığının kendilerine bildirilmesi Vekiller Heyeti kararı gereğidir" *(H.T.V.D. sayı: 55, v.1262; S.Y.K.S., s.263-264).*

: Atatürk'ün Batı cephesini denetlemek üzere akşam, Ankara'dan Eskişehir'e hareketi *(H.T.V.D. sayı: 51, v.1176, 1177).*

21 Haziran 1920 : Atatürk'ün, Ankara'dan Eskişehir'e gelişi, cephede temasları, Ali Fuat Paşa ve İstanbul'dan Ankara'ya gelmekte olan Albay Selâhattin Adil Bey'le görüşmesi *(A.Y.G., s.153; M.M.H., s.423; S.A.P.H., s.320-321).*

Yunan Başbakanı Venizelos'un demeci: "Yunanlıların ilerlemesi Mustafa Kemal'i itibardan düşürecektir(!)" *(T.K.S.K., s.109).*

22 Haziran 1920 : Yunanlıların Milne hattından genel taarruza geçmeleri *(N.II, s.460; T.İ.H., c.II, ks.II, s.188; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.6; T.İ.H., c.IV, s.227; O.Y.S., s.248; İ.A., s.747).*

22/23 Haziran 1920 : Atatürk'ün, Ali Fuat Paşa ve Albay Selâhattin Adil Bey'le beraber trenle Eskişehir'den Ankara'ya hareketi *(M.M.H., s.427; S.A.P.H., s.321).*

23 Haziran 1920 : Atatürk'ün, Ali Fuat Paşa ve Albay Selâhattin Adil Bey'le beraber Eskişehir'den Ankara'ya gelişi *(M.M.H., s.430; S.A.P.H., s.321).*

29 Haziran 1920 : Atatürk'ün Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez heyetlerine genelgesi: "Büyük Millet Meclisi aynı zamanda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kongresi yetkisine de sahip bulunmakta olduğundan Heyet-i Temsiliye ile olan ilişkinin Büyük Meclis Başkanlığıyla sürdürülmesi" *(A.T.T.B., s.341).*

2 Temmuz 1920 : Atatürk'ün milleti bağımsızlık için birleşmeye ve Yunanlılarla kesin savaşa çağıran bildirgesi: "...Düşmanın istilâsı ne kadar genişlerse, yıkılışı da o kadar süratli ve kesin olacaktır. Yaşam isteyen milletimizin isteği basit bir kelimede saklı ve gayet haklıdır: Bağımsızlık!" *(A.T.T.B., s.341-344).*

: Cemal Paşa'nın Bakû'den Atatürk'e mektubu *(M.H., s.57).*

: Çiçerin'in Atatürk'e mektubu *(T.K.S.K., s.111; A.Ö.M., s.117).*

3 Temmuz 1920 : Atatürk'ün, askerî, siyasî ve dahilî durumla ilgili bir gensoru nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: "..Felâketler başımıza geldikten sonra müdafaa çareleri vesaire düşünülmez. Bunlar felâket gelmeden evvel düşünülür" *(G.C.Z., c.I, s.68-74).*

4 Temmuz 1920 : Atatürk'ün, İcra Vekillerine ve resmî makamlara gönderilecek bütün yazıların sansürden istisnasına dair önerge nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Sansürü devam ettirmek gereğine inanıyorsanız kendimizi ayrı tutmamalıyız!" *(Z.C. Devre: I, cilt: 2, s.152).*

7 Temmuz 1920 : Atatürk'ün, Yunanlıların Bursa'ya yaklaşması üzerine Albay Bekir Sami Bey'e telgrafı: "...Şehir millî kuvvetlerden, askerî kurumlardan hemen şimdiden boşaltılmalıdır. Fakat, düşman karşısındaki küçük ve büyük kuvvetlerin çekilmesi, mutlaka askerî lüzum ve harp zaruretleri üzerine olmalıdır!" *(T.İ.H. c.II, s.219).*

: Yunanistan Başbakanı Venizelos'un bir toplantı'da söyledikleri: "...Türkleri akıllandıracak en iyi yol Mustafa Kemal'i her cephede mağlup etmektir(!)" *(İ.G.B.T., s.246).*

8 Temmuz 1920 : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'in umumî durum hakkındaki demeci nedeniyle Meclis'te konuşması:

"...Efendiler! Biz bir amaç izliyoruz. Bu amacımız öteden beri çeşitli vesilelerle ifade edilmiştir. Ben şimdi onu tekrar ediyorum. Milletin, devletin bağımsızlığını korumak! Bunun için muharebe ediyoruz. Memleketimizin ellide biri değil bütünü tahrip edilse, bütünü ateşler içinde bırakılsa, biz bu toprakların üstünde bir tepeye çıkacağız ve oradan savunma ile meşgul olacağız!" *(Z.C. Devre: I, cilt: II, s.208).*

11 Temmuz 1920 : Cemal Paşa'nın Moskova'dan Atatürk'e mektubu: "..Resmî bildirinizi okudum. Bu resmî bildirinizde benim, Talât ve Enver Paşaların Büyük Millet Meclisi adına hiçbir siyasî girişimde bulunmaya yetkimiz olmadığını ihtar ediyorsunuz. ..Sizin ve Büyük Millet Meclisi'nin adına hiçbir siyasî girişimde bulunmadım" *(T. Me, Tanin, 28.1.1945).*

12 Temmuz 1920 : Atatürk'ün, Millî Müdafaa örgütünün kuvvetlendirilmesi hususunda alınacak tedbirlerin bir gizli oturumda görüşülmesine dair önerge nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Efendiler kesinlikle söylerim ki, ordumuzun örgütü pek mükemmeldir ve dünyada bizim ordumuzun örgütünden muntazam bir ordu örgütü yoktur!" *(Z.C. Devre: I, cilt: 2, s. 248-268).*

14 Temmuz 1920 : Atatürk'ün, -subay birlikleri kurulması hakkında verilen önerge nedeniyle- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "..Efendiler, zannettiğiniz gibi subaylarımızın mevcudu israf edilecek kadar değildir. Aksine her biri ayrı ayrı pek güzide birer cevher olarak korunması gereken miktardadır" *(A.S.D.I., s.91).*

18 Temmuz 1920 : Atatürk'ü korumak üzere Ankara'da Muhafız Takımı'nın kurulması (27 Aralık 1920'de tabur haline getirilmiştir. *H.A., s.230-231).*

: Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda milletvekillerinin yolluk ve ödenekleriyle ilgili görüşmeler esnasında konuşması *(G.C.Z., c.I, s.102-104).*

24 Temmuz 1920 : Atatürk'ün, Bakû'de bulunan Halil (Kut) Paşa'ya mektubu *(T.K.S., s.190).*

27 Temmuz 1920 : Atatürk'ün, milletvekillerinden oluşan bir heyetle Ankara'dan akşam cepheye hareketi *(G.C.Z. c.I, s.118).*

27/28 Temmuz 1920: Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile mülkî ve askerî makamlar arasındaki ilişki ve görevleri düzenleyen Bakanlar Kurulu kararlarını valiliklere, cephe komutanlıklarına ve Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyetlerine bildiren genelgesi: "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez ve idare heyetleri, bölgenin en büyük mülkiye memurunun emri altındadır" *(A.T.T.B., s.346-347).*

28 Temmuz 1920 : Atatürk'ün Ankara'dan Eskişehir'e gelişi, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa ile görüşmesi ve Bilecik'e hareketi (Geceyi Bilecik'te geçirmiştir *G.C.Z., c.I, s.118).*

29 Temmuz 1920 : Atatürk'ün, Bilecik çevresindeki kuvvetleri teftişi, akşam Pazarcık'a gelişi (Geceyi burada geçirmiştir *G.C.Z. c.I, s.118-119).*

30 Temmuz 1920 : Atatürk'ün Batı cephesinde teftişleri *(G.C.Z. c.I, s.119).*

: Atatürk'ün valiliklere genelgesi: "...Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez ve idare kurulları en büyük mülkiye memurunun emri altındadır. ...Müdafaa-i Hukuk heyetlerinin Hükûmet idaresine müdahale etmesi, kendi emirlerinde silâhlı kuvvet bulundurması hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmakzısın kesin şekilde yasaktır" *(İ.S.V.R., s.222).*

31 Temmuz 1920 : Atatürk'ün Uşak ve Afyon'da askerî teftişleri *(G.C.Z. c.I, s.120)* ve Afyon Kolordu Dairesinde subaylara hitaben konuşması: "..Millet, bağımsızlığının korunmasından ibaret olan hayatî amacının teminini ordudan, ordunun ruhunu oluşturan subaylardan bekler. İşte subayların yüce olan görevi budur" *(A.B.B.K., s.463-465).*

3 Ağustos 1920 : Atatürk'ün Fevzi (Çakmak) Paşa ve Albay Fahrettin (Altay) Bey'le Konya'ya gelişi ve Hükûmet Konağında vatanseverlerle görüşmesi "...Elbirliği ile bu vatanı kurtaracağız!" *(B.S.A.K., s.57; A.Y.G., s.244).*

4 Ağustos 1920 : Atatürk'ün Konya'da Hastaneyi ve Liseyi ziyareti, öğleden sonra Hükûmet alanında konuşması *(A.Y.G., s.244).*

: Atatürk'ün akşam trenle Konya'dan Pozantı'ya hareketi *(Z.C. Devre: I, cilt: 3, s.111).*

5 Ağustos 1920 : Atatürk'ün Fevzi (Çakmak) Paşa ve diğer bazı arkadaşlarıyla Konya'dan Pozantı'ya gelişi *(M.K.P.K., s.67; H.M.M., s.170).*

: Atatürk'ün Çukurova ileri gelenlerinin oluşturduğu "Pozantı Kongresi"nde bir konuşma yapması *(M.K.P.K., s.72).*

: Atatürk'ün akşam trenle Pozantı'dan tekrar Konya'ya hareketi *(Z.C. Devre: I, cilt: 3, s.111; M.K.P.K., s.87).*

6 Ağustos 1920 : Atatürk'ün Konya'dan Afyon'a gelişi, buradan da Kütahya'ya hareketi *(A.Y.G., s.31).*

: Atatürk'ün, beraberindeki Meclis heyeti ile Afyon'dan Kütahya'ya gelişi, istasyonda yeni oluşturulan "Birinci Tabur"u denetlemesi ve ayrılırken Mutasarrıf Sait Bey'e telgrafı: "..Kütahya'yı ziyaret eden heyetimiz burada gördüğü iftihar ve güven verici samımi ve yüksek gösterilerden dolayı fevkalâde memnun ve kıvanç duymaktadır. Hissettiğimiz teşekkürü Büyük Millet Meclisi adına bildirmekle veda eder, bu

izlenimimizin bütün halka duyurulmasını rica ederiz" *(T.K., s.29-30; A.S.D.V., s.130; K.I.K.T., s.22-23; G.C.Z. c.I, s.120-121).*

7 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, beraberindeki Meclis heyeti'yle beraber cephe seyahatinden Ankara'ya dönüşü *(Z.C. Devre: I, cilt: III, s.111).*

9 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda cephedeki seyahat izlenimleri hakkında konuşması *(Z.C. Devre: I, cilt: III, s.135-148).*

10 Ağustos 1920 : İstanbul Hükûmeti ile İtilâf Devletleri arasında "Sèvres Antlaşması"nın imzalanması *(T.I.H. c.II, ks.II, s.182; T.I.H. c.II, ks.6, kp.IV, s.17; A., s.69; M.M.M.T., s.131; T.M.M.I., s.246; T.İ.T., s.101; G.G.II., s.235; İ.A., s.748; B.M.İ., s.17; T.IV, s.64; Siyasal T., s.320; K.S.G.B.S., s.345; O.M.K. ve L., s.274-281; Türk D.T., s.136-137; Türk D.T.D., s.79-84; T.C.T., s.89-92; T.A.T.D.T.G., s.63-64; L.I., s.345; Siyasî Ta., s.538-540).*

12 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, -İngiltere'nin Karadeniz Ordusu kurmaylarından Binbaşı Wey'in mektubunu ileten- Ahmet İzzet Paşa'ya cevabı: "Malta'dan İstanbul'a nakledilen ve edilecek olan tutuklulardan herhangi birinin suskun İstanbul hükûmeti eliyle olsa dahi idamı halinde -Erzurum'da hükmümüz altında bulunan- Yarbay Rawlinson dahil olmak üzere elimizde mevcut subay, er bütün esir İngilizlerin karşılık olarak derhal idam edilmelerinin kesin şekilde kararlaşmış olduğunun bu vesile ile adı geçen karargâha bildirilmesine yardımcı olmanızı bilhassa rica ederim" *(A.M.D.P.I., s.169-170; M.S., s.378-380).*

13 Ağustos 1920 : Cemal Paşa'nın Taşkent'ten Atatürk'e mektubu (Cemal Paşa bu mektubunda daha evvel 4 mektup yazdığını; fakat hiçbirine cevap alamadığını kaydetmekte ve "...Sizden iki satırlık bir mektuba gerçekten muhtacım. Sizin iki satırlık yazınız bana gelecekteki hareket şeklimin tesbiti için rehber olacaktır!" demektedir. *T.Me., Tanin, 29.1.1945; İ.H.E.P., s.70; A.İ.Y.I., s.91-100).*

14 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, Doğu cephesi kuvvetlerinin faaliyetleriyle ilgili bir gensoru nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması : "...Biz, memleket ve milletimizin varlığını ve bağımsızlığını kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi görüşlerimize bağlı bulunuyorduk ve kendi kuvvetimize dayanıyorduk. Hiçbir kimseden ders almadık, hiç kimsenin kandırıcı vaatlerine aldanarak işe girişmedik. Bizim görüşlerimiz, bizim ilkelerimiz herkesçe malûmdur ki, Bolşevik ilkeleri değildir ve Bolşevik ilkelerini milletimize kabul ettirmek için de

şimdiye kadar hiç düşünmedik ve girişimde bulunmadık!" *(A.S.D.I., s.92-102).*

: Atatürk'ün, Trakya'daki durum hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması : " ...Bu milletin akıbeti, bu Meclis'te kararlaştırılacaktır ve bu Meclis de koca Anadolu' ya, büyük millete dayanıyor! Neticede İstanbul'u olduğu gibi, Trakya'yı da yine burası kurtaracaktır!" *(A.S.D.I., s.102).*

: Atatürk'ün, Afyon-Karahisar Mebusu Mehmet Şükrü'nün -Bekir Sami, Hâcim Muhittin ve Âşir Beylerle ilgili- Genelkurmay Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığından gensorusu nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: ..İnsanları, harekâtı değerlendirirken, harekâtı yapan komutanların, subayların içinde bulunduğu durumu ve sahip olduğu vasıtaları, karşısında bulunduğu baskıyı, karşılaştığı müşkülleri o anda tetkik etmek lâzım gelir. Yoksa Yüksek Meclis'te ve aradan bu kadar zaman geçtikten sonra sükûnetle düşünüp yapılacak değerlendirmeler, orada düşünülmüş değerlendirmelere uymayabilir. Bir askerî harekete uzaktan bakmak ve bakanın kendisinin bulunduğu şartlar içinde onu düşünmek, onu hiçbir vakitte doğru sonuçlara ulaştırmaz!" *(Z.C. Devre: I, cilt: III, s.195-208; N.II., s.462; A.S.D.I., s.106-114).*

20 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, Antep halkının düşmanla sonuna kadar savaşmaya karar verdiğini bildiren Antep Mutasarrıfı Sabri Bey'e cevabı: "..Antep halkının gösterdikleri kahramanlık ve vatanseverliğin son derece teşekküre değer bulunduğunun halka bildirilmesi ve söz konusu kararın yayın ve ilânı rica olunur" *(G.S.İ., s.134).*

21 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, Batı cephesindeki askerî faaliyetlerle Antep cephesindeki millî mukavemetler hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisinde konuşması: "..Ayıntap ve havalisi halkının vatan müdafaasında, onur ve namus ve bağımsızlık müdafaasında gösterdikleri hareket şekli cidden takdire değer ve örnek alınacak niteliktedir" *(A.S.D.I., s.114-122).*

24 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, Bitlis'te Küfrevîzade Şeyh Abdülbaki Efendi'ye, girişilen mücadele hakkında halkı aydınlatmada yardımcı olmasını isteyen mektubu: "..Yakında Müslümanların Avrupalı müstevlîlerden kurtuluşu hususundaki başarı haberlerini size inşallah bildiririm" *(A.T.Y., s.544).*

26 Ağustos 1920 : Enver Paşa'nın, Moskova'dan Atatürk'e mektubu (Atatürk' ün cevabı: 4 Ekim 1920 *İ.H.E.P., s.21; M.H., s.55; M.Ö.M., s.138).*

27 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, bayramlaşmak ve Batı cephesini denetlemek üzere Fevzi (Çakmak) Paşa ve Albay İsmet (İnönü) Bey'le

beraber Ankara'dan Eskişehir'e gelişi *(A.Y.G., s.154).*

: Atatürk'ün, Eskişehir'den bayram nedeniyle ordu mensuplarına genelgesi: "..Tedbirli ve kararlı çalışmanın teşekküre değer bir sonucu olmak üzere meydana getirilen bu ordunun şimdiye kadar en olağanüstü fedakârlıklar ve zaferlerle dolu olan tarih ve geleneklerine lâyık fedakârcasına ve gayretle vuruşması çok gereklidir" *(A.T.T.B., s.347-348; A.Y.G., s.154).*

28 Ağustos 1920 : Atatürk'ün, Fevzi (Çakmak) Paşa, İsmet (İnönü) ve Salih (Omurtak) Beylerle Eskişehir'den Afyon'a gelişi, Uşak cephesinin durumu hakkında Fahrettin (Altay) Bey'le görüşmesi ve Yunan taarruzuna karşı strateji tesbiti *(O.Y.S., s.263).*

29 Ağustos 1920 : Cemal Paşa'nın Taşkent'ten Atatürk'ü mektubu: "...Bugün Afganistan'a gitmek üzere hareket ediyorum" *(H.T.D.A.A. Dosya: 109-A, Fihrist: 8, 8-1).*

5 Eylül 1920 : Galip Kemalî (Söylemezoğlu) Bey'in Roma'dan Atatürk'e mektubu *(İ.B.A.II, s.462).*

8 Eylül 1920 : Atatürk'ün, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Sforza'ya, Câmi (Baykurt) Bey'in Roma temsilciliğine gönderilmesi nedeniyle mektubu *(A.İ.Y.I., s.84).*

13 Eylül 1920 : Atatürk'ün, "Halkçılık Programı" adı altında bir broşür yayımlaması, bu program'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne takdimi ve üyelere dağıtılışı *(N.II., s.567,594; T.V. cilt: III, sayı: 13, s.2,1944; A.H.P., s.9-11; İ.A., s.750; B.M.İ., s.166; A.B.E.B., s.135).*

: Atatürk'ün, Mustafa Suphi'nin 15 Haziran 1920 tarihli mektubuna cevabı *(T.S.K.F., s.223).*

14 Eylül 1920 : Cemal Paşa'nın Afganistan'dan, Atatürk'e mektubu *(İ.H.E.P., s.81).*

: Kâzım Karabekir'in, Atatürk'e, Celâlettin Arif'in Vilâyat-ı Şarkiye Valiliği'ne atanmasını teklif eden telgrafı *(N.II., s.747; İ.H., s.830).*

16 Eylül 1920 : Atatürk'ün, memleketteki gizli Bolşevik faaliyetleri hakkında Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'ya telgrafı: "...Kayıtsız şartsız Rus bağımlılığı demek olan içerdeki komünizm örgütü, gaye itibariyle tamamen bizim aleyhimizdedir. Gizli komünizm örgütünü her surette durdurmak ve uzaklaştırmak mecburiyetindeyiz. ...Kendi arzularını kolaylıkla destekletmek isteyen bir takım kimseler hilekârane bir surette komünizm vesaire örgütüne taraftar olduğumu daima yayıyorlar; fakat yanlıştır!" *(M.M.H., s.472-475; A.T.T.B., s.351).*

18 Eylül 1920 : Atatürk'ün, 13 Eylül 1920'de Meclis'e sunduğu "Halkçılık Programı"nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunması

(Z.C. Devre: I, cilt: III, s.179-181). Bu program, tetkik edilmek üzere "hususî bir komisyon'a gönderilmiş, daha sonra 20 Ocak 1921 tarihli ilk Anayasa bu program'dan doğmuştur *N.II, s.567, 594; Ü.M., s.273; B.M.İ., s.166).*

20 Eylül 1920 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'in 14 Eylül 1920 tarihli teklifine cevabı: "... Celâlettin Arif Bey'in Erzurum Valiliğine atanması mümkün değildir. Milletvekilliğinden istifa ettiği takdirde adı geçen vilâyete atanması Vekiller Heyeti'ne teklif olunabilir" *(N.II., s.476; İ.H., s.830-831).*

28 Eylül 1920 : Atatürk'ün, Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğünün faaliyetleri hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "..Bugün gerçekten Anadolu'da basın vardır ve bu basın, yine Anadolu'da vuku bulan çalışmaların sonucudur. Hemen hemen önemli bir merkezimiz yoktur ki orada bir gazete çıkmamış olsun. Demek ki Anadolu'da basın vardır; bu nedenle basın ihmal edilmemiştir" *(A.S.D.I., s.122-128).*

29 Eylül 1920 : Cemal Paşa'nın Herat'tan Atatürk'e mektubu: "Ben Afganistan'a geldim. 15 günden beri Herat'ta bulunuyorum. Bizim mel'un İstanbul hükûmetinin barış antlaşmasını imza ettiğini tiksinti ve lânetle okudum" *(T.Me, Tanin, 1.2.1945).*

4 Ekim 1920 : Atatürk'ün, diğer komutanlarla beraber fedakâr çalışmaları nedeniyle Kâzım Karabekir'e telgrafı: "Millî emellerin elde edilişi, milletimizin birlik oluşu uğrunda harcanan çalışmanın teşekküre değer olduğunu arz eylerim" *(K.K., s.893; A.T.T.B., s.353).*

: Atatürk'ün, Enver Paşa'nın Moskova'dan yazdığı 26 Ağustos 1920 tarihli mektubuna cevabı *(İ.H.E.P., s.34-35; M.H., s.55; A.Ö.M., s.139).*

5 Ekim 1920 : Venizelos'un, Lloyd George'a yazısı: "...Türk Hükûmeti'nin Mustafa Kemal'i ortadan kaldıramıyacağına kanaat getirdim. Sultan'ın daha fazla asker göndermesi milliyetçileri kuvvetlendiriyor. Mustafa Kemal'e karşı tedbir olarak, 1 - Bütün Türkleri İstanbul'dan atalım(!) 2 - Karadeniz'de Pontus Rum Devleti'ni kuralım(!)" *(İ.G.B.T., s.281-282).*

6 Ekim 1920 : Atatürk'ün, kendisine bağlılık duygularını bildiren 9. Tümen Komutanı Halit (Akmansü) Bey'e cevabı: "..Kurtuluşa ermek için yegâne millî dayanak, sizin gibi memleketin büyük komutanlarının vefa ve samimiyetidir. Telgrafınızdan cidden duygulandım, teşekkür ediyorum. Erzurum'un kuvvet ve gayreti ve ordunun disiplin ve bağlılığı bütün memleketin gözünü diktiği bir hedeftir" *(İ.H., s.838; A.T.T.B., s.354).*

11 Ekim 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda Rusya'ya Elçilik heyeti ile beraber gidecek olan "İlmî Tet-

kikat Heyeti''nin izinli sayılması hakkında konuşması *(G.C.Z. c.I, s.153-154)*.

16 Ekim 1920 : Atatürk'ün, Sovyet Rusya'nın antlaşma için Van ve Bitlis'in Ermenilere bırakılması teklifi üzerine Moskova'da bulunan Bekir Sami Bey'e talimatı : ''...Gerek Büyük Millet Meclisi' nin ve gerek onun güven ve itimadına sahip bulunan Bakanlar Kurulu'nun, coğrafî, askerî ve iktisadî hiçbir ilke ile izahı ve bağdaştırılması mümkün olmayan söz konusu teklifi her ne pahasına olursa olsun kabul edemeyeceği'' *(M.H., s.88-90; A.T.T.B., s.355-357)*.

22 Ekim 1920 : Atatürk'ün, Çiçerin'in 2 Temmuz 1920 tarihli mektubuna cevabı *(A.Ö.M., s.117; T.R.İ.T., s.263-264)*.

25 Ekim 1920 : Atatürk'ün Berlin'de bulunan Talât Paşaya yurt dışında yapacağı girişimlerden Ankara'nın haberdar edilmesini bildiren mektubu : ''...Batıda yapacağınız çalışma ve işlerden buraya kısım kısım bilgi verildiği takdirde karar ve eylemlerde tam ahenk meydana gelerek amaca erişmek kolaylaşır''*(T.Me., Tanin, 10.2.1945; M.H., s.59; T.İ.İ., s.91; A.Ö.M., s.148)*.

27 Ekim 1920 : Atatürk'ün, Taşkent'te bulunan Cemal Paşa'nın 11 Haziran ve 2 Temmuz 1920 tarihli iki mektubuna cevabı *(M.H., s.57; K.S.G.D.S., s.667)*.

30 Ekim 1920 : Atatürk'ün, Kars Kalesinin millî kuvvetler tarafından alınması üzerine Kâzım Karabekir Paşa'ya tebrik telgrafı: ''... Kars gibi bir kalenin zaptı milletin tarihinde nadir olan fevkalâde bir askerî başarıdır!'' *(A.T.T.B., s.359)*.

31 Ekim 1920 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e telgrafı: ''..Dışarda bulunan kişilerin yurt içindeki yakın taraftarları, onların memlekeket ve milletin kurtuluşu uğrunda hizmette bulunduklarını propaganda etmek suretiyle eski kabahatlerini millete affettirmek ve memlekete girmeleri ortamını hazırlamak için çalışmakta oldukları anlaşılmıştır. Bu gayretkeşler içinde bazı anlayışsızlar da vardır'' *(İ.H.E.P., s.64)*.

: Atatürk'ün, Ali Fuat Paşa'ya danışıklı Komünist Partisi kurduruşunun sebeplerini açıklayan telgrafı *(M.M.H., s.508-509)*.

1 Kasım 1920 : Atatürk'ün, subay yetiştirmek üzere Ankara'da açılan ''Zabit Namzetleri Talimgâhı''nın ilk mezunlarını vermesi münasebetiyle yapılan törende konuşması: ''Ordumuz hayat ve haysiyet mücadelesinde milletin ve milletin amaçlarının yegâne dayanağıdır''*(A.S.D.V., s.27)*.

: Atatürk'ün ''Zabit Namzetleri Talimgâhı''nın ilk mezunlarını vermesi nedeniyle Okulun Hatıra Defterine yazdıkları : ''Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, ya bağımsızlık ya ölüm

andıyla yetişen ilk bağımsızlık subaylarının ordu ve milletimize takdim ve emanet olunduğunu görmekle bahtiyardır!" *(M.K.P., s.131; A.H.D,Y., s.6).*

7 Kasım 1920 : Atatürk'ün, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'yı acele Ankara'ya çağırması *(N.II., s.502).*

8 Kasım 1920 : Atatürk'ün, Eskişehir'den Ankara'ya gelen Ali Fuat Paşa ile görüşmesi (Bu görüşmede Ali Fuat Paşa'ya Moskova Büyükelçiliği teklif edilmiş, kabulü üzerine resmî işlemler tamamlanarak bu atama 21 Kasım 1920'de kendisine resmen bildirilmiştir *N.II., s.504: T.VI., s.70; M.M., s.166; M.M.H., s.516; M.H., s.7).*

: Atatürk'ün, Moskova'da bulunan Bekir Sami Bey'e Sovyet teklifleriyle ilgili görüşlerini bildiren telgrafı *(V.H., s.190).*

10 Kasım 1920 : Atatürk'ün, Ankara Erkek Öğretmen Okulu'nun "Subay Adayları Talimgâhı"nın ilk mezunları şerefine verdiği yemekte bulunması *(Ha. 11.XI.1920).*

23 Kasım 1920 : Atatürk'ün Ermenilerle yapılacak barış görüşmelerine Ankara Hükûmetinin delegeleri olarak katılacak olan Hamid ve Necati Beylere talimatı: "...Ermenilere vekâlet ve onları himaye amacıyla işe karışmak isteyenlere karşı aracılık kabul etmediğimizi ifade edebilirsiniz. Hukukumuzdan zerre kadar fedakârlığa razı olunamayacağı muhakkaktır. Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine Dışişleri'nden bu konuda gerekli talimat verilmiştir, efendim" *(A.M.D.P.I., s.180).*

24 Kasım 1920 : Ankara'dan Eskişehir'e gelen Şeyh Sunusî'nin Atatürk'e teşekkür ve başarı telgrafı *(Ha. 29.XI.1920).*

25 Kasım 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Şeyh Sunusî şerefine verdiği yemekte konuşması *(Ha. 27.XI.1920).*

27 Kasım 1920 : Umum Seyyar Kuvvetler Komutan Vekili Tevfik Bey'in, Atatürk'e telgrafı : "...Seyyar Kuvvetler ... bu noktalar halledilinceye kadar Batı Ordusunu âmir tanıyamayacaklardır ve Batı Ordusunun gönderdiği Simav ve Havalisi Komutanı'nın Eskişehir'e dönmesi için emir verilmiştir(!)" *(Ç.E., s.30).*

30 Kasım 1920 : Atatürk'ün, Türk-Sovyet ilişkilerini bozmaya yönelik İngiliz propagandaları hakkında Doğu Cephesi Komutanlığına talimatı: "...Türk milletinin kendi hayatına kastetmiş olan emperyalistlerle müştereken hareket edebileceği zannını birçok kere telkine muvaffak olan İngiliz oyunlarına hayret etmemek elden gelmez" *(A.M.D.P.I., s.188-189).*

1 Aralık 1920 : Atatürk'ün, Türk-Sovyet ilişkilerine dair esaslar konusunda Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa'ya talimatı (Talimatın bir özeti de Bakû ve Tiflis mümessillerimize iletilmek üzere Doğu Cephesi Komutanlığına gönderilmiştir *(A.M.D.P.I., s.202-206).*

2/3 Aralık 1920 : Ermenilerle "Gümrü Antlaşması"nın imzalanması *(N.II., s.488; İ.H., s.846; T.İ.H. c.III, s.225; T.İ.H. c.II, ks.6, kp. IV, s.18; T.İ.H. c.II, ks.III, s.271; İ.S.T.D., s.50; H.M.M., s.178; İ.H., s.748; M.M.M.T., s.133; M.H., s.95; K.C.T.E., s.117; A.M.D.P.I., s. 523-528).*

3 Aralık 1920 : Atatürk'ün, Ahmet İzzet Paşa başkanlığındaki İstanbul Heyeti ile Bilecik'te görüşmek üzere akşam, Ankara'dan trenle Eskişehir'e hareketi *(N.II, s.521).*

: Lloyd George'un demeci: "...Mustafa Kemal, Yunanlıları İzmir'den atabilir; bu sebeple Yunanlılara her türlü yardımı yapmalıyız(!)" *(İ.G.B.T., s.249).*

4 Aralık 1920 : Atatürk'ün beraberindekilerle sabah Ankara'dan Eskişehir'e gelişi *(N.II., s.521).*

5 Aralık 1920 : Atatürk'ün Bilecik'e gelişi, burada Dahiliye Nazırı Ahmet İzzet Paşa başkanlığında Bahriye Nazırı Salih Paşa, Ziraat Nazırı Hüseyin Kâzım Bey, Rasathane Müdürü Fatin (Gökmen) ve Dışişleri memurlarından Münir (Ertegün) Bey'in dahil olduğu İstanbul Heyeti ile görüşmesi ve Heyet'in İstanbul'a dönmesine müsaade etmeyeceğini ve beraber Ankara'ya gidileceğini bildirmesi (Bilecik Mülâkatı *N.II., s.510,524; T.İ.H. c.II, ks.III, s.9; İ.A., s.752; U.M., s.290; K.S.G.B.S., s.379; A.K.D.D.A.Y., s.317-318; A.B.E.B., s.135).*

6 Aralık 1920 : Atatürk ve beraberindekilerin, İstanbul Heyeti ile beraber trenle Ankara'ya gelişi *(N.II, s.525; T.İ.H., c.II, ks.III, s.9; A.K.D.D.A.Y., s.318; T.A.İ., s.177; A.B.E.B., s.135).* (Bu Heyet'teki kişilerin Millî Hükûmet hizmetinde çalışmak istemedikleri anlaşıldığından bir süre Ankara'da kalışlarını takiben 7.3.1921 de İstanbul'a dönmelerine izin verilmiştir *İ.A., s.752; G.C.Z. c.3, s.31).*

9 Aralık 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumlarında, Diyarbakır milletvekili Hacı Şükrü Bey'le ilgili görüşmeler esnasında konuşması *(G.C.Z., c.I., s.259-260).*

: Çerkes Ethem'in Kütahya'dan Atatürk'e şikâyetlerini bildiren telgrafı: "...Her yerde bol bulunan kimselerin karıştırıcılığıyla, bilhassa zat-ı devletlerinin de evham getirecek dereceye sevkedildiğini dolayısiyle haber alıyorum... Yüksek düşüncelerinizin bildirilmesine emirlerinizi..." *(Ç.E., s.39-40).*

: Atatürk'ün, Arnavutluk Harbiye Nazırlığı'na seçilen emekli Kurmay Albay Selâhaddin Bey'e hükûmetin memnuniyetini bildiren mektubu *(A.M.D.P.İ., s.209-210).*

13 Aralık 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla Anadolu'nun özlem ve selâmlarını bildirmek üzere Trakya'ya gönderilen Cevat Abbas (Gürer) ve Galip Bahtiyar Beyler aracılığıyla Trakya ve Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'

ne mesajı: "..Trakya davası Anadolu davası ile eştir. Türk milletinin fedakârlığı, gayreti sayesinde her iki dava da kurtarılacaktır. Başarı temenni ve en samimî selâmlarımı sunarım" *(T.M.M.I., s.386; A.T.T.B., s.364).*

: Atatürk'ün, Çerkes Ethem'in 9 Aralık 1920 tarihli telgrafına cevabı: "...Benim sözlerimi ve teminatımı bütün samimiyet ve ciddiyetimle kabul ederek, her türlü müşkülleri, başka makamlarla halletmekte zorluğa uğradıkça, doğrudan doğruya hususî ve gizli olarak bana bildirmekle halledilebileceğine inanmalısın!" *Ç.E., s.48-49).*

21 Aralık 1920 : Atatürk'ün, Anadolu'ya geçenlere verilen seyahat belgeleri hakkındaki bir soru nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması : "...Kayıt ve şarta bağlamaktan vazgeçmeyelim, düşmanlarımız pek alçaktır" *(A.S.D.I., s.132-133).*

: Atatürk'ün, Afgan Ordusunu modernleştirme çalışmalarını yürütmek üzere Afganistan'a bir askerî heyet gönderilmesi konusunda Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'ya talimatı *(A.M.D.P.I., s.218-219,275).*

22 Aralık 1920 : Atatürk'ün başkanlığında bir kısım Hükûmet üyeleri ve milletvekilleriyle yapılan toplantı sonunda Çerkes Ethem'le Kütahya'da görüşmek üzere bir mebus heyeti oluşturulması kararı *(Ç.E., s.71-74).*

22/23 Aralık 1920 : Atatürk'ün, Seyyar Kuvvetler Komutanı Çerkes Ethem'e telgrafı: "Sizinle görüşmek ve vaziyeti izah etmek üzere Celâl (Bayar), Reşit, Kılıç Ali, Eyüp Sabri ve Vehbi Beylerle Emir Paşa yarın (23.12.1920) saat 12 de hareket ettirilecek trenle Kütahya'ya geleceklerdir!" *(Ç.E., s.75).*

25/26 Aralık 1920 : Atatürk'ün, -Vekiller Heyeti kararıyla "gelişigüzel gönüllü er toplanmasının yasaklanması üzerine- askerî ve mülkî memurlara, belediyelere ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine bildirgesi: "Hiçbir kimse hiçbir sebep ve suretle Hükûmet merkezinin bilgisi olmaksızın kuvvet toplamağa yetkili değildir. Bu bildirgenin bildirilişi tarihinden evvel bu yolda girişimde bulunmuş olanlar varsa derhal kendilerini ve girişim amaçlarını doğrudan doğruya bana haber vereceklerdir" *(A.T.T.B., s.966; Ç.E., s.86; T.İ.H., c.II, ks.III, s.72).*

: Atatürk'ün, Çerkes Ethem'in Batı Cephesi Komutanının bilgisi olmaksızın Kuvve-i Seyyare'den bir kısım kuvvetleri Gediz ve Kütahya'da toplaması üzerine Kütahya'da bulunan milletvekili heyeti'ne durumun aydınlatılmasını isteyen telgrafı *(N.II, s.537; Ç.E., s.84-85).*

26 Aralık 1920 : Ankara'dan Kütahya'ya gelen milletvekili heyeti'nin Çerkes Ethem ve kardeşi Tevfik'le görüşmesi ve 26/27 Aralık'ta gö-

rüşme sonucunu telgrafla Atatürk'e bildirmeleri (Çerkes Ethem ve kardeşleri bu görüşmede bazı şartlar ileri sürmüşler, özellikle Albay Fahrettin ve Refet Beylerin cepheden uzaklaştırılmalarını istemişlerdir(!) *N.II., s.538; Ç.E., s. 87-89; Ü.M., s.291-292).*

27 Aralık 1920 : Kütahya'da Çerkes Ethem'le görüşen milletvekili heyetinin Atatürk'e gönderdiği telgrafın Vekiller Heyeti'nde görüşülmesi, Kuvve-i Seyyare'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin emrinde olduğu kararının alınması ve Atatürk'ün telgrafla bu kararı bildirerek Kütahya'daki heyeti Ankara'ya çağırması *(N.II., s.540-541; Ç.E., s.90).*

: Atatürk'ün, Batı ve Güney Cepheleri Komutanlarına Çerkes Ethem'e karşı hazırlıklı bulunmaları hakkında yazısı: "Kütahya'daki heyetin cevabı, Kuvve-i Seyyare işinin artık barış yoluyla ve siyasetle çözümünün olanak dışı olduğunu kanıtlamış ve sorunun kuvvet zoruyla çözümlenmesi gerektiği anlaşılmıştır!" *(A.K.D.D.A.Y., s.320).*

29 Aralık 1920 : Atatürk'ün, Türkiye Millet Meclisi'nin gizli oturumunda Çerkes Ethem meselesi hakkında konuşması: "..Efendiler, Allaha şükür hükûmetiniz kuvvetlidir. Ordumuz güven vericidir. Şüphesiz ki Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine taarruz edenler, tecavüz edenler hakkında yüksek heyetinizin kanunları uygulanır ve Hükûmetimiz bu kanunları uygulamaya müktedirdir" *(G.C.Z., c.I., s.273-288).*

30 Aralık 1920 : Atatürk'ün, Çerkes Ethem meselesi ile ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: "..Herhalde memleketin her tarafında hükûmet kurulmalıdır. Ve yine gayemizin elde edilişi ve memleketin müdafaası için muntazam ordu meydana gelmelidir. Bu esaslara aykırı olan, muzır olan her türlü görüşler imha edilmelidir" *(G.C.Z., c.I., s.299).*

: Atatürk'ün, Albay İsmet ve Refet Beylere telgrafı: "... Ethem Bey'le kardeşlerine kesin şekilde, kuvvet başından ayrılarak Hükûmete sığınmaları için son bir teklif yapılması.." *(A.H.B.D. sayı: 73, b. 1587).*

— 1921 —

3 Ocak 1921 : Atatürk'ün, -Dışişleri Bakan Vekili Muhtar Bey'in dış siyasetle ilgili beyanatı münasebetiyle- Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Hükûmetin siyaseti, gayet belirgin ve açık bir siyasettir ve bu siyasette ekseriyetimize veya heyet-i umumiyemize değil, milletin heyet-i umumiyesine dayanmakta olduğuna tam kanaati vardır" *(Z.C. Devre : 1; cilt : 7, s.158-160).*

4 Ocak 1921 : Atatürk'ün "Daily Express" gazetesine demeci : "Türkiye Türklerindir" *(7 Ocak 1921 günü yayımlanmıştır İ.B.A.III, s.7).*

5 Ocak 1921 : Atatürk'ün, Dağıstan'ın bağımsızlığının, Sovyet Rusya tarafından tanınması münasebetiyle Lenin'e telgrafı *(A.T.T.B., s.367).*

7 Ocak 1921 : Lenin'in, Dağıstan'ın bağımsızlığının ilânı vesilesiyle 5 Ocak 1921'de bir mesaj gönderen Atatürk'e cevap telgrafı *(A.Ö.M., s.116; T.R.İ.T., s.252-253; A.A., s.86).*

8 Ocak 1921 : Atatürk'ün Çerkes Ethem ve kardeşlerinin isyanına dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması : "...Efendiler, maksadımız meşrudur, başarı imanımız sarsılmazdır. Bu sebeple dahilde ve hariçteki düşmanlarımız ister çok ister az olsun, teşebbüslerinin genişliği ne olursa olsun kesin başarı, son başarı meşru bir maksat izleyenlerde kalacaktır" *(Z.C. Devre:I, cilt: 7, s.225-230).*

: Enver Paşa'nın Moskova'dan -Rusyadaki faaliyetleri hakkında- Atatürk'e mektubu *(İ.M.E.P., s.117).*

10 Ocak 1921 : Birinci İnönü Zaferi *(O.Y.S., s.293; T.İ.T., s.103; M.M., s.171; M.M.M.T., s.136; T.IV., s.74; T.D.T., s.84-85; K.A., s.616-617; A.İ., s.469; M.M.U.K.S.II, s.185-186; T.C.T., s.144; A.K.D.D.A.Y., s.321).*

: Harp durumu hakkında Meclis'e bilgi verilmesine dair önerge münasebetiyle Atatürk'ün son askerî hareketleri izah eden konuşması: "...Dün düşman İnönü civarındaki mevzilerimize temas etti. Cepheden taarruz durduruldu. Bugün aynı mevzilerde muharebe cereyan etmektedir" *(Z.C. Devre: I, cilt: 7, s.247).*

11 Ocak 1921 : Atatürk'ün I. İnönü Zaferi münasebetiyle Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Bey'e tebrik telgrafı: "..Bu muvaffakiyetin mukaddes topraklarımızı düşman istilâsından tamamen kurtaracak olan kesin zafere bir hayırlı başlangıç olmasını Allah'tan diler ve bu kutlamanın umum Batı Ordusu er ve subaylarına iletilmesini rica ederim" *(Z.C. Devre: I, cilt: 7, s.278-279; A.T.T.B., s.368; H.T.V.D. sayı: 52, v.1210; A.S.D.I, s.153).*

12 Ocak 1921 : Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet Bey'in, Atatürk'ün tebrik telgrafına cevabı: "...Mukadderatımızı tam istiklâl ile üzerine almış olan Büyük Millet Meclisine kayıtsız şartsız bağlılıktan aldığı mânevî ve kutsî feyz ile mukaddes topraklarımızın kurtarılması vazifesini yerine getireceğine ordunun kesin kanaatla emin bulunduğunu arz ve temin eylerim" *(A.S.D.I., s.153).*

13 Ocak 1921 : Atatürk'ün Birinci İnönü Muharebesi hakkında Türkiye Bü-

yük Millet Meclisi'nde konuşması: "..Düşmana oranla az olan kuvvetlerimiz İnönü'de toplanmıştı. Burada vuku bulan meydan muharebesinde düşman, büyük kayıplarla mağlubiyeti his ve idrak etti ve hızlı bir şekilde geri çekilmeye başladı *(Z.C. Devre: I, cilt: 7, s.278-279, 285).*

17 Ocak 1921 : Atatürk'ün, "United Telegraph" gazetesi muhabirine Türk İstiklâl Savaşı'nın amaçlarını açıklayan demeci: "..Siyasî, adlî, iktisâdî ve malî bağımsızlığımızı imhaya ve neticede yaşama hakkımızı inkâra ve kaldırmaya yöneltilmiş olan Sevr Antlaşması bizce mevcut değildir. Bağımsızlık ve egemenliğimizin gereklerini temin edecek bir barışın yapılması son emelimizdir" *(A.S.D. III., s.15).*

20 Ocak 1921 : Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisinde Anayasa görüşmeleri esnasında konuşması: ".. Antlaşma ve barış yapma, vatan müdafaası ilânı, yani harp ilânı gibi yetkilerin, mevcut olan Kanun-i Esasî'de kime ait olduğu yüksek bilginiz içindedir. Halbuki zannediyorum ki milletin gerçek vekillerinden oluşan yüksek Meclis artık bu yetkileri bir şahsa bırakmak istemiyor; kendi yapmak ve tamamen üzerine almak istiyor" *(A.S.D.I., s.155-157).*

22 Ocak 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda bolşeviklik propagandası yapanlarla ilgili görüşmeler esnasında konuşması: "..Şüphe etmiyorum ve hiç kimsenin şüphe etmeyeceğini zannediyorum ki, Büyük Millet Meclisi ve onun Hükûmetinin bugüne kadar izlediği siyaset, tamamen millî emellere uygundur. Bu siyasetin ne olduğunu tekrara lüzum görmem" *(G.C.Z. c.I, s.325-345).*

25 Ocak 1921 : İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Paris toplantısında demeci: "...İstanbul Hükûmeti felç halinde ve Mustafa Kemal Türkiye'nin gerçek hâkimidir" *(T.K.S.K., s.137).*

27 Ocak 1921 : Sadrazam Tevfik Paşa'nın Atatürk'e "Londra'da toplanacak barış konferansı için Osmanlı Heyetine katılmak üzere Büyük Millet Meclisi'nden üye isteyen" telgrafı *(N.II., s.554; T.İ.H. c.II, ks.III, s.257).*

28 Ocak 1921 : Atatürk'ün, Sadrazam Tevfik Paşa'nın 27 Ocak 1921 tarihli telgrafına cevabı: "Millî iradeye dayanarak Türkiye'nin mukadderatına el koyan yegâne meşru ve müstakil hâkim kuvvet, Ankara'da aralıksız toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Türkiye'ye ait bütün meselelerin halline memur ve her türlü haricî münasebetlere muhatap, ancak bu Meclis'in hükûmetidir... İtilâf devletleri, Londra'da yapacakları konferansta, Doğu meselesini adalet ve hukuk dairesinde halletmiye karar vermişlerse davetlerini Türkiye Büyük Mil-

let Meclisi Hükûmetine doğrudan doğruya yöneltmelidirler'' *(N.II., s.556; T.İ.H. c.II, ks.III, s.257).*

: Atatürk'ün, Sadrazam Tevfik Paşa'ya ikinci telgrafı ve istekleri: ''Zat-ı Şahane, Türkiye Büyük Millet Meclisini tanıdığını kısa bir Hatt-ı Hümâyun ile ilân buyuracaklardır'' *(N.II., s.558).*

29 Ocak 1921 : Atatürk'ün, Londra Konferansı'na gönderilecek delege heyeti vesilesiyle, Sadrazam Tevfik Paşa ile seyreden yazışmalara dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: ''...Millet ve memleket nam ve hesabına yegâne başvurulacak yer burasıdır, yani Meclis-i Alinizdir. Bu meşru hakkı, bu millî hakkı, bu tabiî hakkı hiçbir sebep ve bahane ile ve hiçbir mütalâa ile, hiçbir şahsa hiçbir heyete terkedemeyiz'' *(Z.C. Devre: I, cilt: 7, s.410-415).*

30 Ocak 1921 : Atatürk'ün Sadrazam Tevfik Paşa'ya Büyük Millet Meclisinin kabul ettiği Anayasa'nın bir suretini göndermesi: ''...Bizce, saydığım esas maddelere aykırı hareket etmeye imkân ve salahiyet olmadığını yüksek dikkatlerinize sunarım'' *(N.II., s.562-563; İ.A. s.753).*

31 Ocak 1921 : Atatürk'ün, Londra Konferansına iştirak edecek heyet münasebetiyle Sadrazam Tevfik Paşa ile yazışmaları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: ''..Gerek İstanbul gerek Londra bilmelidir ki, Meclis'in her görüş açısından emniyet ve itimadına sahip insanlar bu işi yönetmektedir. Eğer bunun aksi bir kanaati,düşmanlarımızın eline verirsek bunu bizim aleyhimizde ve bütün girişimlerimizin aleyhinde, çok fena olarak kullanırlar'' *(Z.C. Devre: I, cilt: 8, s.21-22).*

1 Şubat 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, gizli celselerdeki konuşmaların dışarıya sızdırılmasını araştırmak üzere bir komisyon kurulması teklifi ve konuşması: ''...Bu insanları meydana çıkarmak hepimize ait müşterek bir vatan ve vicdan görevidir. Yalnız bana ait değildir; umumî heyetimize aittir'' *(G.C.Z., c.I, s.356-357).*

4 Şubat 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda Londra Konferansı'na iştirak edecek delege heyeti hakkındaki Vekiller Heyeti tezkeresi üzerinde konuşması: ''Bütün arkadaşlar, Başkanlık Divanı aracılığıyla ne gibi niteliklere sahip kişileri istiyorsa onları Başkanlığa bildirirler ve Başkanlık Divanı, Vekiller Heyeti de aydınlanır, Bu suretle gerek delegeler ve gerek o delegeleri kuvvetlendirecek danışma heyeti daha isabetle tayin edilebilir'' *(G.C.Z., c.I, s.377-378).*

5 Şubat 1921 : Kardinal Gaspari'nin, Papa XV. Benoit adına Roma'dan Atatürk'e telgrafı: ''...Papa hazretleri adına Kafkasya ve Ana-

dolu Hıristiyanlarının hayat, mal ve eşyalarının güven altına alınması hususunda gerekli emrin verilmesini rica ve niyaz ederim" *(Ha. 13.3.1921).*

6 Şubat 1921 : Atatürk'ün Hakimiyet-i Milliye gazetesi muhabiri Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'in sorularına verdiği cevapların gazetede yayımlanması: "Komünizm içtimaî bir meseledir. Memleketimizin hali, memleketimizin sosyal şartları, dinî ve millî an'anelerinin kuvveti Rusya'daki komünizmin bizce uygulanmasına müsait olmadığı kanaatini doğrular mahiyettedir" *(A.S.D.III, s.19).*

: Atatürk'ün Gürcistan Elçisi Simon Mdivani'nin güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(N.II., s.489; T.D.D.S., s.69; Ha. 9.2.1921; D.B.Y. 1967, s.1064).*

8 Şubat 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda Londra Konferansı'na katılacak heyet konusunda Sadrazam Tevfik Paşa'ya verilecek cevap hakkında konuşması: "...Efendiler! Bu Meclis meşrudur ve bunun meşruiyetini kimseye tasdik ettirmek lâzım değildir. İkincisi, bu meşru Meclis, meşru ve yetkili olan delegelerini göndermiştir. Bu heyetin Avrupaca tanınması için Tevfik Paşa'ya ricaya ihtiyacımız yoktur" *(G.C.Z., C.I, s.414-415).*

10 Şubat 1921 : Atatürk'ün, akşam Ankara'dan Batı Cephesine hareketi *(Z.C. Devre: I, cilt: 8, s.1715.*

15 Şubat 1921 : Atatürk'ün Batı Cephesinden Ankara'ya dönüşü *(T.K.S.K., s.140).*

21 Şubat 1921 : Atatürk'ün, Anayasa'nın 7. maddesinin değiştirilmesine dair Kanun teklifi münasebetiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "Efendiler, Anayasamız, milletin tamamiyle arzularını ve Meclisin mahiyetini ve gerçek şeklini gösterir bir kanundur. Bu kanun mevcut olmasaydı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin esas mahiyeti hakkında dünyaca hiçbir kesin fikir edinilmemiş bulunacaktı ve düşmanlarımız buna çalışmışlardır" *(Z.C. Devre: I, cilt: 8, s.329-340)*

: Atatürk'ün, Gürcistan ve Ermenistan arasında başgösteren harp ve Kafkasya durumu hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumundaki görüşmeler esnasında konuşması *(G.C.Z. c.I, s.446-457).*

26 Şubat 1921 : Atatürk'ün, Philadelphia'da yayımlanan Public Ledger gazetesi muhabiri Clarence K. Streit'in sorularına cevabı: "Biz milletlerin kendi mukadderatlarını bizzat tayin etmeleri ilkesinin Müslümanlar dahil bütün milletlere samimî bir şekilde tatbik edilmesi halinde, insanlığı harbin felâketlerinden kurtarabileceğine inanıyoruz. Türkiye'nin bugünkü ve gelecekteki rejimi "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" esasına

dayalıdır ve dayalı olacaktır" *(A.M.D.P.I., s.270-276).*

: Bekir Sami Bey'in Londra'dan -Konferans görüşmeleri hakkında- Atatürk'e telgrafı: "...Tevfik Paşa, kısa birkaç sözden sonra sözün milleti temsil eden heyete ait olduğunu ifade etti" *(A.S.D.I., s.162; K.S.G.B.S., s.394).*

: Atatürk'ün Bekir Sami Bey'den gelen Londra Konferansı'yla ilgili telgraf hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bilgi sunması *(A.S.D.I., s.162).*

29 Şubat 1921 : Atatürk'ün, Londra Konferansı'na katılan Ankara Heyeti Başkanı Bekir Sami Bey'in 26.2.1921 tarihli telgrafına, barış ilkelerinin Türklerin millî emellerini kesin güvence altına alması gerektiğini bildiren cevabı *(K.S.G.B.S., s.394).*

1 Mart 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Birinci Devre İkinci Toplantı yılını açış konuşması: "...Bugün anlaşılmıştır ki Sevr Antlaşması hükümleri Türkiye'ye zorla uygulanamaz. Efendiler, mağlup sıfatiyle 1918 ateşkes antlaşmalarını imzalamış olan milletler arasında bu neticeye ancak Türkiye izlediği siyasetinin uzak görürlüğü ve silâhlarının kuvveti sayesinde erişmiştir" *(Z.C. Devre: I, cilt: IX, s.2-7; A.S.D.I., s.162-170).*

: Atatürk'ün, Londra'da bulunan Ankara Heyeti Başkanı Bekir Sami Bey'e, İngiltere'ye ödün verilmemesi hususunda gizli telgrafı: "...Ekselânsınıza ve başkanlığınızdaki kurula verilen yetkiler, Misak-ı Millînin saptadığı sınırları aşamaz" *(K.S.G.B.S., s.394).*

2 Mart 1921 : Atatürk'ün, Büyük Millet Meclisi'nin ikinci toplantı yılına başlaması nedeniyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez heyetlerine genelgesi: "...İkinci millî yılda vatanın kurtuluşunun sağlanmış olması için orduyla beraber her sınıftan bütün ahali ve memurların aynı fedakârlık hissi ile dolu olarak vatan vazifelerine devam etmelerini temenni eder ve bu bildirinin bütün ilgililere ulaştırılmasını rica ederim. İnşallah Büyük Meclis pek uzak olmayan bir zamanda bütün memleketin kurtuluşunu tebrik ve müjdelemekle mutlu olacaktır" *(A.T.T.B., 371).*

3 Mart 1921 : Atatürk'ün Afganistan'ın Kurtuluş Günü münasebetiyle Afgan Elçiliğinde verilen ziyafette Afganistan Elçisinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., s.28).*

4 Mart 1921 : Enver Paşa'nın Moskova'dan, Atatürk'e mektubu *(İ.H.E.P., s.128-129).*

5 Mart 1921 : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Elçisi Budu Mdivani'nin güven mektubunu kabulü *(Ha. 6.3.1921; T.D.D.S., s.69).*

12 Mart 1921 : Atatürk'ün, Papa XV. Benoit'in -Kardinal Gaspari aracılıyla-

gönderdiği 5 Şubat 1921 tarihli telgrafına cevabı: "...Kardinal Gaspari, Kafkasya ve Anadolu Hıristiyanları lehine isteklerinizi bana bildirdi. Cins ve mezhep ayırımı yapmaksızın bütün memleketimiz sakinlerinin güven ve refahını temin zorunluğu, insanlık hislerimizin ve yüce İslâm dininin bize emrettiği bir borçtur. Bu nedenle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin nüfuz ve hâkimiyetinin kapsadığı bölgelerin tümündeki hıristiyanların tam bir huzurdan nimetlenmeleri için dün olduğu gibi bugün de her türlü önlem alınmıştır. Sınırlarımız içinde herhangi bir yabancı ordusunun öldürme ve yıkım yapmadığı yerlerde geçerli olan barış ve güvenlik, bu sözlerimizin reddedilemez bir delilidir" *(Z.C. Devre: I, cilt: 9, s.91; Ha. 13.3.1921; A.T.T.B., s.371).*

14 Mart 1921 : Atatürk'ün, "Seferberlik ve cephe zamları hakkındaki Kanun" münasebetiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "..Umumî karargahtan başlayarak ta süngüsünü düşmana yöneltmiş erlere kadar cephe zammı vermek lâzımdır" *(Z.C. Devre: I. cilt; 9, s.119; A.S.D.I., s.171-172).*

16 Mart 1921 : Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Sovyet Rusya arasında "Moskova Antlaşması"nın imzalanması *(N.II, s.460; T.İ.H., c.III, 225-255; M.M.M.T., s.134; V.H., s.238; A.M.D.P.I, s.547-554)*

: Bekir Sami Bey'in, Londra Konferansı'nın 12 Mart 1921 tarihli son toplantısında İtilâf Devletleri temsilcilerinin Türk Heyetine sundukları teklifler hakkında, Londra'dan Atatürk'e raporu *(V.H., s.234-235).*

18 Mart 1921 : Diyarbakır'a gelen Şeyh Sunusî'nin, Atatürk'e teşekkür telgrafı: "Salimen Diyarbakır'a vardım" *(Ha. 20.3.1921).*

21 Mart 1921 : Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: "..Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti bugünkü şartlara göre Misak-ı Millî'ye aykırı bir barışa imza koyamaz. Bunda mahzurlar vardır" *(G.C.Z., c.I, s.451-457).*

22 Mart 1921 : Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkezlerine seçilecek kişilerde aranacak nitelikler hakkında Kâzım Karabekir'e telgrafı: "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkezlerinin vatansever ve gayretli, namuslu ve halkın hürmet ve itimadını kazanmış kişilerden seçilmeleri ve bu merkez aracılığıyla halkı düzenli bir şekilde uyarmak gerekli görüldü. Bölgenizdeki örgütün siyasî emellere ve kişisel çıkarlara âlet olmaması ve zararlı akımlara mâni olacak faziletli kişilerden oluşturulması için gereken aracılığın esirgenmemesini rica ederim" *(İ.H., s.878; A.T.T.B., s.374).*

1 Nisan 1921 : İkinci İnönü Zaferi *(N.II, s.580; A., s.46; T.İ.H. c.II, ks.III,*

s.444; T.D.T., s.86-87; M.M.M.T., s.139; M.M., s.175; H.M.M., s.214; K.A., s.648,651; A.K.D.D.A.Y., s.336-337; İ.S.V.R., s.310; E., s.119; T.IV, s.81; İ.A., s.754; İ.İ., s.151; A.İ., s.564; M.M.U.K.S.II., s.231-234; T.C.T., s.106-107).

: Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın, Metristepe'den Atatürk'e telgrafı: "...Düşman, binlerce ölüleriyle doldurduğu muharebe meydanını silâhlarımıza terketmiştir" *(N.II., s.580; İ.İ., s.152; T.İ.H. c.II, ks.III, s.444, İ.A., s.754).*

: Atatürk'ün Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'ya cevap telgrafı: "...Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin ters talihini de yendiniz. İstilâ altındaki bedbaht topraklarımızla beraber bütün vatan, bugün en uzak köşelerine kadar zaferinizi kutluyor. Düşmanın istilâ hırsı, azim ve hamiyetinizin yalçın kayalarına başını çarparak hurdahaş oldu" *(N.II, s.580; T.İ.H. c.II, ks.III, s.445; İ.A., s.754; İ.İ., s.152-153).*

: Atatürk'ün, İstanbul'dan İnebolu'ya gelen millî şairimiz Mehmet Emin (Yurdakul)'e, Anadolu'ya geçişinden büyük memnuniyet duyduğunu bildiren telgrafı: "...Türk milliyetperverliğinin ilâhi müjdecisi olan şiirleriniz bugünkü mücadelemizin kahramanlık ruhuna doğuş ufku olmuştur. Gelişinizden duyduğum memnuniyeti bildirmekle sizi milletimizin mübarek babası olarak selâmlarım" *(H.T.V.D., v.1234; M.A., s.57; A.S.D.V., s. 131).*

3 Nisan 1921 : Zübeyde Hanım'ın -elden- Atatürk'e mektubu: "Bana şimdiye kadar pek iyi hizmetlerinden memnun olduğum bizim Şakir'in (Şakir Zümre) amcazadesi Şevket Efendi'ye lâzım gelen yardım hususunda gerekenlere emir ve himayenizin esirgenmemesi" *(A.Me., 92).*

10 Nisan 1921 : Atatürk'ün, Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem (Bolayır)'in, II. İnönü Zaferini tebrik eden telgrafına cevabı: "Anadolu'nun ruhu, bütün direnme feyzini tarihindeki büyüklerden almıştır. Bize bu mukaddes feyzi veren ecdat ruhları arasında muhterem babanızın pek büyük yeri vardır. Yaralı vatanın kurtuluş ve bağımsızlığı için ölmek yolunda bugünkü kuşağa fedakârlığı öğreten büyük Kemal hakkında saygıların tekrarına vesile olan telgrafınıza özel teşekkürlerimi arzeylerim" *(A.S.D.V., s.131; M.A., s.57; A.Ö.M., s.150).*

12 Nisan 1921 : Atatürk'ün, Yunan ordusunun Anadolu'daki zulümlerini protesto etmek üzere, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına insanlık âlemine bildirisi : "...Türkiye Büyük Millet Meclisi adına bu faciaları bütün insanlığın ders alıcı bilgisine arzeder ve bedbaht vatan parçalarımıza ve namus ve bağımsızlığını savunma gibi mukaddes bir görevi yerine getirmekte olan milletimize lâyık görülen bu zulümleri uygarlık âlemi önünde üzüntü ile protesto ederim" *(A.T.T.B., s.376).*

: Atatürk'ün,12. Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) Beye II. İnönü zaferinden sonra düşmanı takipte gösterdiği başarı dolayısıyla tebrik telgrafı *(O.Y.S., s.294).*

: Atatürk'ün, II. İnönü zaferinden sonra düşmanı takipte gösterdiği başarı sebebiyle Refet Paşa'ya tebrik telgrafı *(H.T.V.D., sayı : 54, v. 1255).*

: Atatürk'ün, Sovyet hükûmeti'nin Yunanlıların yaptığı katliamlardan kurtulabilenlere verilmek üzere Hilâliahmer (Kızılay)'e otuz bin altın ruble bağışta bulunması nedeniyle Sovyet Elçisine teşekkür yazısı: "..Ana toprağını savunan milletimizin idare ettiği bu harbe gösterdiğiniz ilgiden dolayı bilhassa pek bahtiyarım. Yunanlıların kaçarak geri çekilmeleri esnasında yaptıkları hasar ve zulümler, insanlığın vicdanını isyan ettirecek niteliktedir" *(A.T.T.B., s.379-380).*

: Atatürk'ün II. İnönü zaferini kutlayan Afgan Elçisi Ahmet Han'ın telgrafına teşekkür cevabı *(A.T.T.B., s.379).*

14 Nisan 1921 : Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'in Burdur'dan Atatürk'e, hayranlık ve sempati duygularını ileten telgrafı *(A.İ.Y.I., s.112).*

16 Nisan 1921 : Atatürk'ün, II. İnönü zaferini kutlayan Mareşal Fuat, Korgeneral Rıza Paşa ve Ayan Meclisi eski Başkanı Rifat Bey' in tebrik telgraflarına cevabı: "Yaşama hakkı yok edilmek istenilen milletimizin savunma ve bağımsızlık yolunda gösterdiği kahramanlıklar, pek çok yerden tebrik edildi. Yüksek tebriklerinizi, halen yabancı baskısı altında bulunan başkentimizden yazılmış olmak itibariyle bunlar arasında en kıymetlilerden sayıyorum" *(A.T.T.B., s.380).*

17 Nisan 1921 : Atatürk'ün Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'in 14.4.1921 tarihli telgrafına cevabı *(A.İ.Y.I., s.113).*

18 Nisan 1921 : Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'in Eskişehir' den Atatürk'e, Ankara'ya geleceğini bildiren telgrafı: "Uzun zamandır sizinle ve sizin davanız üzerine konuşmak arzusundayım" *(A.İ.Y.I., s.114).*

22 Nisan 1921 : Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının I. yıldönümü münasebetiyle Hakimiyet-i Milliye gazetesi muhabirinin sorularına cevapları: "..Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben milletimin ve büyük ecdadımın en kıymetli mirasından olan bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım. Bence bir millette şerefin, haysiyetin, namusun ve insanlığın oluşması ve yaşayabilmesi mutlak o milletin hürriyet ve bağımsızlığına sahip olmasıyla mümkündür. Ben şahsen bu saydığım evsafa çok ehemmiyet veririm ve bu evsafın kendimde mevcudiyetini iddia edebilmek için milletimin de ay-

nı nitelikleri taşımasını şart ve esas bilirim". *(A.S.D.III, s. 21-27).*

23 Nisan 1921 : Atatürk'ün, Büyük Millet Meclisi'nin açılışının 1. yıldönümü nedeniyle Meclis binası balkonundan söylevi: "...Eğer Yunanlılar gerçekten barış arzu ediyorlarsa İzmir ve Trakya' dan gitmelidirler. Biz bunu şimdiye kadar hakkımıza ve adalete güvenerek istiyorduk. Bundan sonra galibiyet hakkı ile istiyoruz!" *(A.S.D.V., s.29).*

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının millî bayram olarak kabulü nedeniyle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne telgrafı: "...Yeni ve yüce bir tarihe başlangıç olan bu kutlu günü, milletin hâtırasında ebediyen yaşatmak üzere Meclisimiz, bugün 23 Nisan tarihinin millî bayram sayılmasını bir özel kanunla kabul etmiştir. Bu mukaddes tarihi oluşturan millî mücadelenin en canlı ve fedakâr etkeni bulunan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk heyetlerini çoşkuyla tebrik ederim" *(A.T.T.B., s.381-382).*

25 Nisan 1921 : Atatürk'ün, Londra Konferansı'ndan dönen Bekir Sami Bey başkanlığındaki heyeti Ankara istasyonunda karşılayışı *(Ha. 26.4.1921; M.A.M., s.25-26; M.S., s.425).*

: Atatürk'ün, Çankaya'da Afgan Elçisi Ahmet Han'ın güven mektubunu kabulü *(Ha. 26.4.1921; T.K.S.K., s.149).*

27 Nisan 1921 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek üzere İnebolu'ya gelen şehzade Ömer Faruk Efendi'ye, Anadolu'ya geçmesinin sakıncalı olacağını bildiren telgrafı *(A.T.T.B., s.382).*

1/2 Mayıs 1921 : Atatürk'ün trenle Ankara'dan Eskişehir'e hareketi *(T.İ.H., c.II, ks.IV, s.85).*

2 Mayıs 1921 : Atatürk'ün Eskişehir'den Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşayla beraber Alayunt'a hareketi *(T.İ.H., c.II, ks.IV, s.85).*

: Atatürk'ün, beraberinde Fevzi ve İsmet Paşa'lar olduğu halde Refet Paşanın karargâhına gelişi *(A.K.D.D.A.Y., s.339).*

7 Mayıs 1921 : Atatürk'ün, Moskova dönüşü Kars'tan Erzurum'a gelen Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey'e tebrik telgrafı ve kendisini Ankara'ya çağırması *(V.H., s.244).*

9 Mayıs 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki odasında Mısırlı Prenses Kadriye ve eşini kabulü *(M.A.M., s.67-74).*

10 Mayıs 1921 : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu"nun kuruluşu *(T.S.P., s.533; H.M.M., s.223; İ.A., s.755; B.İ.M., s.170; Ha. 11.5.1921; T.İ.H. c.II, ks.IV, s.29).*

: General Harington'un İngiliz Savunma Bakanlığına telgrafı: "...Kanaatimce, Mustafa Kemal tamamen haşindir. Bizim

içerdeki ve dışardaki güçlerimizi pek iyi bilmektedir. Tarafsızlık çabalarımıza inanmamaktadır. Yunanlıları tekrar yeneceğinden ve sonra bizi önüne katacağından muhtemelen emindir.." *(İ.B.S.İ., s.23).*

11 Mayıs 1921 : Atatürk'ün "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu" umumî heyet toplantısında Grup Başkanlığına seçilmesi *(T.B.M.M. Albümü "I. Dönem", s.242).*

12 Mayıs 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda Bekir Sami Bey'in Fransızlarla yaptığı antlaşmayla ilgili görüşmeler esnasında konuşması: "...Meclisimizin millete karşı yerine getirmesini üstlendiği görev, öteden beri ilân ettiğimiz, hepimizce bilinen bir esasta saklıdır. O esası bir daha tekrar etmek isterim: Millî sınırlarımız içinde memleketin bütünlüğünü ve milletin tam bağımsızlığını temin etmek. Bizim millete karşı üzerimize aldığımız görev, bunu temin edecektir" *(G.C.Z., c.II, s.72-73).*

: Atatürk'ün Çankaya'da Mısırlı Prenses Kadriye ve eşini kabulü, görüşme esnasında söyledikleri: "..Biz şüphesiz, barış istiyoruz, şerefli bir barış.. Fakat onlar bizi mahvetmek istiyorlar. Ben bunun sebebini biliyorum" *(M.A.M., s.75-80).*

14 Mayıs 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda 1921 yılı bütçesi ve malî durum hakkında konuşması: "...Söz konusu olan, mevcut kaynaklarımızın bize temin edeceği para ile amaçlarımızı temin edebilmektir" *(G.C.Z., c.II, s.84).*

: Atatürk'ün, II. İnönü Zaferi ile ilgili bir tablo takdim eden Ankara Erkek Öğretmen Okulu resim öğretmeni Tahsin Bey'e teşekkür mektubu: "İkinci İnönü Muharebesinden duyduğunuz duyguları ifade eden ve sanatkârlık liyakatınızın örneği bulunan tabloyu kabul ettim, teşekkürler ederim" *(Görüşler, Adana Halkevi Dergisi, Sayı 13-14, 1939, s.9).*

15 Mayıs 1921 : Atatürk'ün askerî durum hakkında Hakimiyet-i Milliye gazetesi muhabirine demeci : "...Millî ordunun hazırlığı mükemmel, mânevî kuvveti yüksek ve azmi her zamankinden sağlamdır" *(A.S.D.V., s.83).*

17 Mayıs 1921 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Enver Paşa ve arkadaşlarının amacı tamamiyle anlaşılmıştır. Bunların memleket dahiline girmemeleri için bölgenizde tedbir alınmasını rica ederim" *(İ.H.E.P., s.136).*

18 Mayıs 1921 : Fransız yazarı Pierre Loti'nin Atatürk'e mektubu *(A.İ.Y.I., s.127; A.Me, s.93).*

22 Mayıs 1921 : Atatürk'ün Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir'e telgrafı: "..Enver Paşa'nın karşınıza gelmesi veyahut isim ve kı-

yafet değiştirerek Anadolu'ya girmeye teşebbüsü mümkündür. Bölgenizde müessir önlem alınması uygun olur" *(İ.H.E.P., s.136).*

30 Mayıs 1921 : Ankara halkının, Çankaya'daki köşkü sahibinden satın alarak Atatürk'e hediye edişi; ancak Atatürk'ün bu hediyeyi, vatanı koruyan millî orduya bağışlaması (Atatürk, bu kararını, bugün Millî Savunma Bakanlığına bildirmiş ve tapu tescilini yaptırmıştır *Ha. 31.5.1921).*

4 Haziran 1921 : Atatürk'ün Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Enver hakkında açık yayına karar verdik. Gerektiğinde yayınlayacağız. Enver'in temsil ettiği cereyana karşı gerektiğinde pek açık uygulamada bulunmak kararındayız" *(İ.H.E.P., s.140-141).*

10 Haziran 1921 : Atatürk'ün Afgan Elçiliğindeki Bayrak çekme töreninde Elçi'nin söylevine cevap konuşması *(Ha. 12.6.1921; İ.B.S.İ., s.97).*

12 Haziran 1921 : Atatürk'ün, Diyarbakır'da bulunan Şeyh Sunusî'nin gönderdiği bayram tebriğine teşekkür cevabı *(A.T.T.B., s.384).*

13 Haziran 1921 : Atatürk'ün başkanlığındaki Türk Heyeti ile Franklin Bouillon başkanlığındaki Fransız Heyeti arasında Ankara'da görüşmelerin başlaması *(V.H., s.250; T.İ.H. c.IV, s.247; T.İ.H. c.II, ks.IV, s.21; M.K.P.K., s.127).*

15 Haziran 1921 : Atatürk'ün Kâzım Karabekir'e telgrafı: "..Teklifiniz üzerine Enver Paşa'nın bulunduğu yer ve faaliyetinden daima haberdar olmamızın temini Ali Fuat Paşa'ya yazılmıştır" *(İ.H.E.P., s.150).*

27 Haziran 1921 : Atatürk'ün Sovyet Elçisi Nazeranus'un güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 28.6.1921).*

29 Haziran 1921 : Atatürk'ün, Millî Hükûmetin telkiniyle istifa etmiş olmasına rağmen bir süre sonra yeniden nazırlık kabul etmesi üzerine Ahmet İzzet Paşa'ya telgrafı: "...Vaziyet-i umumiyeye ve zat-ı devletinize telkin edilmiş fikirlere nazaran evvelce olduğu gibi bu defa da aldatılmış olmaktan, korkuyorum" *(N.II., s.603-604).*

30 Haziran 1921 : Atatürk'ün, Ankara'da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu)'nin, himayesi altında çalışmasını kabul edişi *(Ha. 1.7.1921).*

2 Temmuz 1921 : Atatürk'ün, beraberinde Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey olmak üzere Sovyet Elçisi Nazeranus'un ziyaretini iade edişi *(Ha. 3.7.1921).*

: İngiltere Savunma Bakanlığının, İstanbul'da İtilaf Orduları Başkomutanı General Harington'a, Mustafa Kemal Paşa ile yapacağı görüşme hakkında talimatı *(I.B.A.III, s.450).*

3 Temmuz 1921 : Celâlettin Arif Bey'in Paris'ten Atatürk'e Fransa'daki siyasî temaslarını bildiren mektubu *(A.İ.Y.I., s.119-125).*

4 Temmuz 1921 : General Harington'un Atatürk'e yazısı: "Zat-ı devletlerinin görüşlerini dinlemek ve bunları incelemek üzere İngiltere Hükûmetine rapor vermek için bana yetki verildi.. Sizce de uygun ise gerekli hazırlığın yapılabilmesi için size uygun olacak gün ve saati lütfen telleyiniz" *(N.II., s.643; İ.B.S.İ., s.115; İ.B.A.III., s.463; T.D.D.S., s.97).*

6 Temmuz 1921 : Atatürk'ün, General Harington'un, 4. VII. 1921 tarihli yazısına cevabı: "...Bizim millî isteklerimiz Ekselânslarınca bilinir. Millî toprağımızın tam kurtuluşu ile millî sınırlarımız içinde siyasî, malî, iktisadî, askerî, hukukî ve kültürel tam bağımsızlığımız ilkesi kabul edildiği takdirde, görüşmeye başlamaya hazır olacağımızı bildiririm" *(N.II., s.644; İ.B.S.İ., s.117; İ.B.A.III., s.470-471; T.D.D.S., s.97).*

: Ahmet İzzet Paşa'nın, Atatürk'ün 29 Haziran 1921 tarihli telgrafına cevabı: "...İsnat buyurulan gafleti itiraf şöyle dursun şimdiki gibi siyasî durumu inceden inceye takdir etmiş olduğumu görmekle nefsime, fikir ve görüşlerime itimadım artmıştır (!)" *(N.II., s.604).*

: Atatürk'ün, Afganistan'a bulunan Cemal Paşa'ya, faaliyetlerinin Heyet-i Vekile katında takdir görmüş olduğunu bildiren mektubu *(M.H., s.282).*

12 Temmuz 1921 : Atatürk'ün, Fransız yazarı Pierre Loti'nin 18.5.1921 tarihli mektubuna cevabı: "Tarihimizin en karanlık günlerinde, yenilgi ve iftiranın bizi ebediyen yok edecek gibi göründüğü bir zamanda bize güvenini bir an bile yitirmemiş olan dosta beslediğimiz ebedî minnettarlığın teminatını, talihin Türk milletine yeniden gülümsemeye başladığı şu sırada yenilemekten pek mutluluk duymaktayım" *(A.İ.Y.I., s.127; A.Me., s.94).*

13 Temmuz 1921 : Afganistan Emiri Amanullah Han'ın Afgan ordusunu düzenleme amacıyla Afganistan'a bir Türk Askerî Heyeti gönderilmesi konusunda Atatürk'e mektubu *(A.M.D.P.I., s.341-342).*

16 Temmuz 1921 : Atatürk'ün Ankara'da toplanan ve 21 Temmuz 1921'e kadar çalışmalarına devam eden Maarif Kongresi'ni açış konuşması : "...Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa varlığı ile, hakkı ile, birliği ile çelişen bütün yabancı unsurlarla mücadele lüzumunu ve millî düşünceleri tam bir imanla her karşı fikre karşı şiddetle ve fedakârane savunma gereği telkin edilmelidir" *(A.S.D.II, s.16; T.M.T.V., s.1440).*

: Enver Paşa'nın, Moskova'dan Atatürk'e uzun mektubu "...Dışarda kalmanın umumî maksadımız olan başta Türki-

ye olmak üzere kurtarmağa çalıştığımız İslâm âlemi için faydasız ve belki de tehlikeli olduğunu hissettiğimiz anda memlekete geleceğiz. İşte o kadar (!)'' *(T.Me., Tanin, 25.2.1945; M.H., s.231; M.K.P., s.109; C.D., s.270).*

18 Temmuz 1919 : Atatürk'ün Ankara'dan Karacahisar'daki Batı Cephesi Karargâhına gelişi *(N.II, s.608; H.T.V.D. sayı:56, v.1292).*

: Atatürk'ün Batı Cephesi Karargâhı'nda İsmet Paşa'ya direktifi: ''Orduyu, Eskişehir'in kuzey ve güneyinde topladıktan sonra, düşman ordusuyla araya büyük bir mesafe koymak lâzımdır ki, ordunun düzenlenmesi ve takviyesi mümkün olabilsin. Bunun için Sakarya doğusuna kadar çekilmek uygundur'' *(N.II, s.608-609; T.İ.H. c.II, ks.IV, s.366, 547; İ.A., s.755; İ.İ., s.156).*

25 Temmuz 1921 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'in Meclis'te kabul edilen Anayasa ve kurulan Müdafaa-i Hukuk Grubu hakkında aydınlatılmasını isteyen 11.7.1921 tarihli telgrafına cevabı : ''Bugünkü Büyük Millet Meclisi, Müdafaa-i Hukuk örgütünün esas ilke olarak tesbit etmiş olduğu görüşler üzerinde ısrarla ve azimle yürümektedir. Müdafaa-i Hukuk Grubu, bu grubun programını teşkil eden esas maddede izah olunduğu şekilde memleketin tam bir bağımsızlık içinde barışa kavuşmasını temin gibi kısa ve kesin bir gaye ile kurulmuştur'' *(N.II., s.599-600; İ.H., s.921-922; A.T.T.B., s.385-386).*

26 Temmuz 1921 : Atatürk'ün Ankara'dan hareketle Polatlı'da Batı Cephesi Karargâhı'na gelişi ve ordu'nun durumu hakkında bilgi alışı *(M.M., s.189; T.V. cilt : 2, sayı : 8, s.83; A.T.T.B., s.388).*

: Atatürk'ün Batı Cephesi Karargâhı'ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne telgrafı: ''...Askerî vaziyetimiz her suretle güven vericidir'' *(A.T.T.B., s.388).*

: Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e 25.7.1921 günkü telgrafına ek telgrafı: ''...İllerlemek yolunda vuku bulacak her önemli girişimin kendisine göre mühim sakıncaları vardır. Bu sakıncaların asgari düzeye indirilmesi için gerekli önlem ve girişimlerde kusur etmemek lâzımdır'' *(N.II, s.600; İ.H., s.922; A.T.T.B., s.385-387).*

29 Temmuz 1921 : Cemal Paşa'nın Kâbil'den Atatürk'e mektubu: ''...İlâhî bir nurun kalbinizde doğurduğu ışıkla milletin ruhundaki yiğitlik âbidesini aydınlattınız. Şimdi bütün zindeliği ile ayağa kalkmış milletin başına geçtiniz. Dünyaya harikalar gösteriyorsunuz. Allah yolunuzu açık, kılıcınızı keskin etsin! Benden sizlere, maiyetinizde Türklüğün, Müslümanlığın hayrı için can veren kahramanlara kardeşçe binlerce selâmlar ve hürmetler!'' *(T.Me, Tanin, 2.2.1945).*

31 Temmuz 1921 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e 25.7.1921 tarihli telgrafa ek telgrafı: "...Anayasa'nın yapılmasında acele sayılan hareket tarzının gerekçesi, bütün dünyada ve memleketimizde hissedilen halkçılık cereyanını esaslı şekil üzerinde tespit ile bu hususta başka, karışıklığa da yer verilmemek, aynı zamanda asırlardan beri devamlı olarak yetkisi olmayanlar elinde kötüye kullanılan millî hukuku korumak için bu hukukun esas sahibi olan millete de söz hakkı tanımak ve bu yüksek fikrin gelişmesi için bugünkü mevcut şartlardan yararlanmaktır" *(İ.H., s.922-923; A.T.T.B., s.388-389).*

1 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubelerine genelgesi ve Genelkurmay Başkanlığına yazısı: "...Pek uzak olmayan bir gelecekte karşımızdaki hain ve tükenen Yunan ordusunun da imhası imkân altına girecektir. Büyük memleketimiz ve fedakâr milletimiz neticenin elde edilişini tamamen üstüne almış bulunmaktadır" *(H.T.V.D., sayı : 57, v.1310; Ha. 2.8.1921; A.T.T.B.,s.390-392).*

: Atatürk'ün, Meclisteki gruplardan herhangi birine girmemesini öneren Kâzım Karabekir'e cevabı: "...Esas yapısı içinde bütün hüviyetiyle karışmış bulunduğum Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden ayrılmaklığıma imkân olmadığından, cemiyetin çalışma sahası bulunan Meclis'te yine o cemiyeti temsil eden grubun içinde bulunmak zorunluğundayım. Esasen grup, hemen Meclis'in tümüne yakın bir çoğunluğu içine almaktadır" *(N.II, s.601; İ.H., s.923-924; A.T.T.B., s.389-390).*

5 Ağustos 1921 : Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması ve Meclis Başkanlığına sunduğu önergenin okunması: "Meclisin sayın üyelerinin umumî surette tezahür eden arzu ve talebi üzerine Başkomutanlığı kabul ediyorum. Hayatım boyunca millî egemenliğin ve yasaların en sadık bir hizmetkârı olduğumu milletin gözünde bir defa daha doğrulamak için bu yetkinin üç ay gibi kısa bir süre ile sınırlanmasını ayrıca istiyorum" *(G.C.Z. c.2, s.164; N.II, s.611).* (Önerge 4 Ağustos 1921 tarihlidir; ancak Meclis'in 5 Ağustos 1921 günkü gizli oturumunda okunmuştur *G.C.Z. c.2, s.164).*

: Atatürk'e geniş yetkilerle ve 3 ay müddetle Başkomutanlık veren Kanun'un Büyük Millet Meclisinde kabulü *(Z.C. Devre : I, cilt : XII, s.21; N.II, s.613; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.I, s.194; T.İ.H. c.IV, s.229; T.V. cilt : II, sayı : 8, s.87; İ.A., s.756; H.H.V, s.76; İ.İ., s.156; M.M., s.190; H.M.M., s.244; A.B.E.B., s.136).*

: Atatürk'ün, Başkomutanlık verilişinden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Efendiler, zavallı milletimizi

esir etmek isteyen düşmanları, Allahın yardımıyla ne olursa olsun mağlup edeceğimize dair olan güven ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada bu kesin inancımı yüksek heyetinize karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim!" *(Z.C. Devre : I, cilt : 12, s.19).*

: Başkomutan Atatürk'ün ordu ve millete bildirgesi: "...Bana bu vazifeyi vermiş olan Meclis'in ve o Meclis'te beliren milletin kesin iradesi hareket tarzımın mihrakını teşkil edecektir. Hiçbir sebep ve suretle değiştirilmesine imkân olmayan bu kesin irade, ne olursa olsun düşman ordusunu imha etmek ve bütün Yunanistanın silâhlı kuvvetlerinden oluşan bu orduyu anayurdumuzun mukaddes ocağında boğarak kurtuluşa ve bağımsızlığa kavuşmaktır!" *(A.T.T.B., s.392-393).*

7 Ağustos 1921 : Başkomutan Atatürk'ün 1-6. tekâlif-i milliye (millî vergi) emirlerini yayımlaması *(N.II, s.616; A.T.T.B., s.394-400; K.A., s.708; T.İ.H. c.VII, s.357-362; A.D.M.P., s.287-293).*

8 Ağustos 1921 : Atatürk'ün 7-10. tekâlif-i milliye emirlerini yayımlaması *(N.II, s.615; A.T.T.B., s.401-404; K.A., s.708-709; T.İ.H. c.VII, s.362-365; A.D.L.P., s.294-298).*

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda askerî vaziyet hakkında konuşması: "...Millet namusunu, bağımsızlığını kurtarmak için acaba karşı koyabilir miyiz, koyamaz mıyız muhakemesini düşünmedi. Millet yalnız bir şey düşündü: Namuslu olarak yaşarım! Bu sebeple bu yasal hakkımızı kabul edenlerle dost olurum; bana bu hakkı vermeyecek olanlarla ölünceye kadar dövüşerek ölürüm!" *(G.C.Z., c.II, s.196).*

: Celâlettin Arif Bey'in, Paris'ten Atatürk'e mektubu *(A.İ.Y.I., s.134).*

11 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, Ankara'da Amerikalı gazeteci Lawrence Shaw Moore ile görüşmesi ve söyledikleri: "...Biz Türkiye'nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü kurtarmağa çalışıyoruz. Allah'ın yardımı ve Türk milletinin yenilmez kuvveti sayesinde amacımıza erişeceğiz!" *(A.S.D.III, s.27-29).*

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda cepheyê ve cephe gerisine üçer kişilik teftiş heyetleri gönderilmesi hakkındaki önerge nedeniyle konuşması: "...Ben görev yaparken şöyle böyle heyetlerle görevime müdahale ettiremem efendiler! Bunda ordu için, memleket için fenalıktan başka bir şey yoktur" *(G.C.Z., c.II,298).*

: Atatürk'ün, Başkomutan oluşunu kutlayan Afganistan Elçisi Ahmet Han'ın tebrik telgrafına teşekkürü *(A.T.T.B., s.405).*

12 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşayla Ankara'dan Polatlı'daki Cephe Karargâhına gelişi *(N.II, s.617; A.T.B.D.*

sayı : 75, b.1619; A., s.48; İ.A., s.756; K.A., s.715-716; A.B.E.B., s.136). (Bugün Atatürk cepheyi inceledikten sonra geri dönerken atına bineceği sırada -atın âni ürkmesi sebebiyle- yere düşerek bir kaburga kemiği kırılmıştır. Tedavisi için 16 Ağustos'da Ankara'ya gitmişse de 17 Ağustos'da tekrar cepheye dönmüştür *T.İ.H., c.II, ks.5, kp.I, s.198).*

: Atatürk'ün, Başkomutan oluşu sebebiyle kendisini kutlayan Genelkurmay Başkanlığına teşekkür telgrafı: "Milletin ve ordunun bu azim, iman ve kahramanlığı ile millî sınırlarımız içinde tam bağımsızlık temininden ibaret meşrû amacımıza mutlaka erişeceğine itimadım tamdır" *(A.T.B.D. sayı : 75, b.1620).*

14 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, Millî Müdafaa Vekili Refet Paşa'ya telgrafı: "Düşman ileri yürüyüşe başlamıştır. Üç, dört gün sonra meydan muharebesi'nin başlamasını bekliyoruz. Buna göre, bu müddet içinde ordunun istifadesine verilebilecek ne varsa hemen verilmesini rica ederim" *(H.T.V.D. sayı : 56, v.1299).*

16 Ağustos 1921 : Atatürk'ün Polatlı'dan Ankara'ya dönüşü *(P.O.G.H., s.748-749).*

: Atatürk'ün Ankara'da yapılan muayenesinde -12 Ağustos 1921 de attan düşüşü sebebiyle- kaburga kemiklerinden birinde kırık bulunduğunun tesbiti *(A.T.B.D. sayı : 75, b.1621; A.T.B.D. sayı : 79, b.1751).*

: Halide Edip Hanım'ın Atatürk'e orduda gönüllü çalışmak istediğini bildiren telgrafı *(T.A.I., s.214).*

: İngiltere Başbakanı Lloyd George'un Avam Kamarasında konuşması: "...Kemalist ayaklanmayı bastırmak için Anadolu içlerine kadar İngiliz askeri gönderilemediğine göre, tek bir seçenek vardır; o da her iki tarafı sonuna kadar vuruşturmaktır(!)" *(İ.B.S.İ., s.140, 209).*

17 Ağustos 1921 : Atatürk'ün Ankara'dan tekrar cepheye hareketi *(A.T.B.D. sayı : 79, b.1751; A.T.B.D. sayı : 75, b.1621; T.İ.H. c.II, k.5, kp.I, s.198, 312; F.O.G.H., s.748-749).*

18 Ağustos 1921 : Atatürk'ün ordu safhalarında gönüllü çalışmak isteyen Halide Edip (Adıvar) Hanım'a cevap telgrafı : "...Askerî hizmete kabul ve Batı cephesinde görevlendirildiğinizi bildirim. İlk vasıta ile cephe karargâhına müracaat ve oradan vazifenizin öğrenilmesi rica olunur" *(T.A.İ., s.214; A.S.D.V., s.135) (Halide Edip 20.8.1921 de cepheye hareket etmiştir. Ha. 21.8.1921).*

20 Ağustos 1921 : Salih Paşa'nın Roma'dan Atatürk'e telgrafı : "...En elverişli barış şartlarını elde etmek için Avrupa'ya gönderildim. İngiltere'ye karşı direnip durmak gereksiz ve tehlikelidir. Rusya'

ya yaklaşmak ve Batıyı ihmal etmek ise felâket olabilir. Vakit geçirmeden barış arayalım. Bu amaçla Avrupa'dayım. Bir temsilcinizi bana gönderiniz, işbirliği yapalım" *(İ.B.A.IV, s.XXI, 58).*

21 Ağustos 1921 : Atatürk'ün cepheden Kâzım Karabekir'e telgrafı : "...Bir dağ ve bir fedakâr kalsa bile bağımsızlık davamızın devam edeceği hakkındaki sarsılmaz kanaatin Yunan ordusu ile meydan muharebesine tutuştuğumuz şu anda, tarafınızdan tekrarı ve doğrulanması büyük kalp huzuruna sebep oldu. Askerî harekât planımız düşündüğünüz gibi düşünülmektedir. Yalnız Ankara batısında ciddî bir muharebe vermeyi umumî düşünceye göre gerekli görmekteyiz. Fevzi, İsmet Paşalarla beraber Batı Cephesi Karargahı'ndan selâmlarımızı sunarız" *(İ.H., s.933; A.T.T.B., s.405-406).*

23 Ağustos 1921 : Yunan Ordusunun taarruzu ve Sakarya Meydan Muharebesi'nin başlaması (22 gün 22 gece devam etmiştir). *(N.II, s.617; T.İ.H. c.II, ks.V, kp.II, s.455; T.K.S., s.350-351; A.K.D.D.A.Y., s.355; H.M.M., s.250; M.M., s.194; İ.A., s.757; T.İ.H. c.IV, s.230; İ.İ., s.156; T.İ.T., s.108; T.IV, s.98).*

25 Ağustos 1921 : Yunan Kralı Konstantin'in Eskişehir'de "Daily Telegraph" gazetesi muhabirine demeci: "...Mustafa Kemal bu defa savaşı kabul ederse, ordusunu yok edeceğiz ya da ordusunun büyük kısmını esir edeceğiz (!) Ankara'ya girmeyi umuyoruz (!)" *(İ.B.S.İ., s.217).*

26 Ağustos 1921 : Atatürk'ün birliklere emri: "Savunma hattı yoktur, savunma yüzeyi vardır. O yüzey bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz!" *(N.II, s.618; T.İ.H. c.II, ks.V, kp.II, s.65).*

26/27 Ağustos 1921 : Atatürk'ün, bir kısım mevzilerin terke mecbur kalınışı üzerine Ankara'da bulunan Millî Müdafaa Vekili Refet Paşa'ya telgrafı: "Meydan muharebesinin Ankara'ya kadar uzanması ihtimal dahiline girmiştir. ...Meclis ve Hükûmetin ilk aşama olarak Keskin'e, ondan sonra zorunluluk halinde Kayseri' ye nakli lâzımdır. Nakil 29 Ağustos akşamına kadar sonlanmalıdır" *(A.T.B.D. sayı : 80, b.1762; T.İ.H. c.II, ks.V, s.63-65).* (Bu emir, Yunan taarruzunun püskürtülmesi üzerine 27 Ağustos 1921 günü durdurulmuştur *T.İ.H. c.II, ks.V kp.II, s.63-65; K.A., s.720).*

29 Ağustos 1921 : Atatürk'ün emriyle ordumuzda cephe değişikliği yapılması *(A.S.D.I., s.179; K.A., s.723-724; T.K.S., s.354).*

1 Eylül 1921 : Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'nın, Atatürk'e Meclis'in orduya güvenini ve teşekkürlerini bildiren telgrafı *(A.T.B.D. sayı : 80, b.1763).*

: Atatürk'ün Sakarya cephesinden, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne telgrafı : "...En yüksek azim ve imanla muharebe eden ordunun bağımsızlığımızın savunulması uğrunda namus gereğini yerine getireceğini temin eylerim" *(Z.C. Devre : I, cilt : XII, s.135).*

2 Eylül 1921 : Ahmet İzzet Paşa'nın Atatürk'e telgrafı : "Görüşlerinizi bize anlatmak üzere yetkili bir temsilcinizi İstanbul'a göndermenizi rica (!)" *(İ.B.A.IV, s.XXXI, 60).*

5 Eylül 1921 : Atatürk'ün cepheden Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'e mektubu : "...Askerlerimizin kahramanlığı ve bütün milletin hayranlığa değer bir bağlılıkla bana tam destek olması sayesinde, Yunan istilâcılarını sonunda yurdumdan kovacağımı kuvvetle umuyorum" *(A. ve D., s.24; A.İ.Y.I, s.141-143).*

6 Eylül 1921 : Atatürk'ün, "İttihat ve Terakki Kongresi" adıyla Batum'da bir toplantı yapılmasını sağlayanlardan Halil (Kut) Paşa hakkında Kâzım Karabekir'e telgrafı: "Halil Paşa hakkında uygun gördüğünüz işlemi uygulayınız. Bu işlemin sorumluluğuna ben de Vekiller Heyeti ve Meclis'e karşı katılıyorum" *(İ.H.E.P., s.187).*

9 Eylül 1921 : Atatürk'ün, komutanlarla Zafertepesi'ne gelişi ve düşmanın durumunu dürbünle tetkik edişi *(M.M., s.205).*

10 Eylül 1921 : Atatürk'ün Zafertepe'den de daha ileri hatta geçişi (Kâzım Özalp hatıralarında der ki: "Başkumandan, İsmet Paşa ile beraber taarruz hareketini yakından takip ediyordu. Bu sırada topçu ateşinin daha tesirli bir şekilde düzenlenmesi için, 15. Tümen'in yanına gitmeye karar verdi. Benim, bulunduğum yerden ayrılmamakhğımı ve muharebeyi Zafertepesi'nden idare etmemi uygun görerek, daha ileri hatta geçti. Başkumandanın böyle önemli bir durumda en ileri hatta taarruz eden kıtaların yanında görülmesi ve muharebeyi fiilî harekât hattında takip etmesi subay ve erlerin mâneviyatları üzerinde büyük tesir yaptı" *M.M., s.207).*

12 Eylül 1921 : Yunan Kralı Konstantin'in İstanbul'da yayımlanan Fransızca "Revlille" gazetesinde -Milletler Cemiyeti delegesi- General Gork'a demeci: "...Mustafa Kemal harbi kabul edecek olursa, ancak 50.000 kişiden ibaret olan ordusunu imha edeceğiz (!) Ankara'ya herhalde gireceğiz (!)" *(T.İ.H. c.II, ks.V, kp.II, s.259).*

13 Eylül 1921 : Sakarya Meydan Muharebesi'nin sonuçlanması ve düşmanın Sakarya nehrinin doğusunda imha ile zaferin kazanılması *(N.II, s.618; A.S.D.I., s.181; T.D.T., s.95; K.A., s.730; M.M., s.213; T.V. cilt : II, sayı : 8, s.92; H.M.M., s.250; T.İ.H., c.II,*

ks.V, kp.II, s.269; T.K.S., s.359; A.K.D.D.A.Y., s.358-359; E., s.122; İ.A., s.757; İ.İ., s.157; T.İ.T., s.108; T.IV, s.100; A.T.T.B., s.407; A.İ., s.638; M.M.U.K.S.II, s.287; T.C.T., s.211; A.B.E.B., s.136).

: Sakarya Zaferi üzerine Başkomutan Atatürk'ün Batı Cephesi Komutanlığına emri: "...Düşman batıya geri çekilmeye devam etmektedir. Düşmanın geride herhangi bir hatta durmasına ve eski düzenini almasına mani olmak ve geri çekilişini yenilgiye uğratmak lâzımdır" *(A.T.T.B., s.408).*

: Başkomutanlık Karargâhının, akşamdan itibaren Polatlı'da kuruluşu *(T.İ.H. c.II, ks.V, kp.II, s.270; 499; A.T.B.D. sayı : 75, b.1624).*

: Atatürk'ün, Başkomutanlık işlemlerinin daha basit şekilde seyretmesi için Başkomutanlık Kalemi'nin kaldırıldığını ve Başkomutan'ın gerek Millî Savunma Bakanlığı gerekse Genelkurmay Başkanlığı ile doğrudan doğruya temasta bulunarak çalışacağı hakkında ilgililere yazısı *(T.İ.H. c.II, ks.V, kp.II, s.275; A.T.B.D. sayı : 75, b.1623).*

: Başkomutanlığın, Batı cephesinin yeniden kurulup düzenlenmesi emri (Mevcut tümenlerden 5 kolordu oluşturulmuştur) *(T.İ.H. c.II, ks.V, kp.II, s.269-271, 273).*

: Atatürk tarafından hazırlanan, Meclis takdirnamesiyle taltif hakkında Kanun'un Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulü: "Muharebelerde bilfiil ateş altında fevkalâde yararlıklar gösterenler, Türkiye Büyük Millet Meclisi takdirnamesiyle mükâfatlandırılır" *(Z.C. Devre : I, cilt : XII, s.192-214).*

14 Eylül 1921 : Atatürk'ün, Sakarya zaferini takiben cephe'den millete bildirgesi : "...Avrupa'nın en mükemmel araçlarıyla donatılmış olan Konstantin ordusundan, ordumuzun donatım itibariyle de geri kalmaması ve hatta ona üste çıkabilmesi gibi inanılmaz mucizeyi Anadolu halkının fedakârlığına borçluyuz" *(A.T.T.B., s.140; T.İ.H. c.II, ks.V, kp.II, Z.C. Devre : I, cilt : 12, s.216-217).*

: Atatürk'ün, "Genel Seferberlik ilânı"nı bildiren emri: "14/15 Eylül 1921 gece yarısından itibaren bütün vatanda umumî seferberlik ilân edilmiştir. Mağlup düşmanı Anadolu içerisinde en son nefesine kadar imha için ilân edilen bu seferberlikte amaçlanan gayeye varıncaya kadar gerek duyuldukça silâh altında bulunan sınıflardan başka askerlik yaşındakiler de silâh altına çağrılacaktır" *(M.M., s.214; A.T.T.B., s.408).*

: İsmet ve Fevzi Paşaların, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına, Başkomutan Atatürk'e Müşirlik rütbesi ve Gazilik unvanı verilmesini teklif eden telgrafı *(A.T.B.D. sayı : 75, b.1626).*

17 Eylül 1921 : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, cephede bulunan Başkomutan Atatürk'e Sakarya zaferini kutlayan telgrafı: "Türkiye Büyük Millet Meclisi, millî ordunun müstesna fedakârlıklarıyla kazanılan Sakarya Meydan Muharebesi'nin kahramanlarını kutlamış ve bütün milletin hislerine tercüman olarak, pek derin olan minnet ve şükrahını yüksek aracılığınızla bütün ordu mensuplarına sunmağa kadar vermiştir" *(Z.C. Devre : I, cilt : XII, s.225).*

18 Eylül 1921 : Atatürk'ün Sakarya zaferini takiben cepheden Ankara'ya dönüşü *(T.K.S.K., s.162).*

: Atatürk'ün, Sakarya zaferi nedeniyle Batum halkının tebriklerini sunan Batum Başşehbenderi Aziz Samih Bey'e teşekkür telgrafı *(Ha. 19.9.1921).*

19 Eylül 1921 : Atatürk'ün "Sakarya Muharebesi" hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisinde konuşması : "...Efendiler! Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun Sakarya'da kazanmış olduğu meydan muharebesi pek büyük bir meydan muharebesidir. Harp tarihinde misli belki olmayan bir meydan muharebesidir ...Bizi imha etmek görüşü karşısında varlığımızı silâhla korumak ve savunmak pek tabiîdir. Bundan daha tabiî ve daha haklı bir hareket olamaz!" *(Z.C. Devre : I, cilt : 12, s.255-262).*

: Atatürk'e Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kanunla Müşir (Mareşal) rütbesi ve "Gazi" unvanı verilişi *(Z.C. Devre : I, cilt : XII, s.264; N.II, s.620; M.M., s.216; T.İ.H. c.II. ks.III, s.584; T.IV, s.101; İ.A., s.757; T.V. cilt : II, sayı : 8, s.96; T.İ.H. c.II, ks.V, kp.II, s.323; A.B.E.B., s.136).*

: Atatürk'ün, kendisine "Gazilik" unvanı ve "Müşirlik" rütbesi verilişi münasebetiyle Meclis'te teşekkür konuşması: "...Kazanılan bu başarı Yüksek Heyetinizin iradesiyle kuvvet bulan ordumuzun iradesi sayesinde, düşman ordusunun iradesinin kırılması suretiyle belirmiştir. Bu sebeple ödüllendirişinizin gerçek muhatabı yine ordumuzdur" *(Z.C. Devre : I, cilt : 12, s.264).*

20 Eylül 1921 : Atatürk'ün, "Gazi" unvanı ve "Müşirlik" rütbesinin verilişi nedeniyle orduya bildirgesi : "...Zaferden dolayı sizin kahramanlıklarınızla, sizin gösterdiğiniz nihayetsiz fedakârlıklar pahasına kazanılan bu büyük muzafferiyetlerin millet tarafından takdirini gösteren bu rütbe ve unvanı ancak size mal ederek bütün askerlik hayatımın en büyük iftihar sermayesi olarak taşıyacağım" *(A.T.T.B., s.413; A.T.B.D. sayı : 80 b.1768).*

: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, Sakarya zaferi sebebiyle Başkomutan Atatürk'e telgrafı : "Meclis, ulu ve saygıdeğer Başkanlarının, düşman ordusunu bozguna uğratan dahiya-

ne karar ve önlemleri sayesinde kazanılan bu büyük zaferle kıvanç duymaktadır" *(A.T.B.D. sayı : 75, b.1628).*

21 Eylül 1921 : Atatürk'ün Sakarya zaferi nedeniyle kendisini kutlayan Ankaralıların telgrafına cevabı : "Soylu milletimizin hayat ve bağımsızlığını yok etmek isteyen Yunan ordusunu yirmibir günlük meydan muharebesinden sonra bozguna uğratan ordumuz ve şahsım hakkındaki tebriklerinize teşekkür ederim" *(A.T.T.B., s.415).*

25 Eylül 1921 : Malta'dan kaçarak Kuşadası'na gelen Ali İhsan Paşa'nın Söke'den Başkomutan Atatürk'e Anadolu'da vazife isteyen telgrafı *(H.H.V., s.37; T.İ.H. c.II, ks.V, kp.II, s.362).*

26 Eylül 1921 : Atatürk'ün, Ali İhsan Paşa'nın 25.9.1921 tarihli telgrafına Ankara'ya gelmesini bildiren cevabı *(H.H.V., s.38; T.İ.H. c.II, ks.V, kp.II, s.501).*

27 Eylül 1921 : İstanbul'da bulunan Zübeyde Hanım'ın Atatürk'e Mareşal rütbesi ve Gazi unvanı verilmesi nedeniyle tebrik telgrafı : "...Milletin hakkınızdaki bu sevgi ve itimadı, benim kadar kimseyi duygulandıramaz. Kız kardeşinle beraber alnından öperek ve bağrımıza basarak seni tebrik ederiz" *(K.S.İ.Y.II, s.416).*

29 Eylül 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, İngilizlerin esir değişimi istekleriyle ilgili görüşmeler esnasında konuşması: "...Son zaferi takiben, hemen onun belirdiği günlerde İngilizler bir yakınlaşma zemini aradılar ve bunu oluşturmak için derhal bize hiç sormaksızın Malta'da bulunan tutuklularımızı bütünüyle bırakmaya karar verdiler" *(G.C.Z., c.II, s.244).*

: Atatürk'ün, annesi Zübeyde Hanım'ın 27.9.1921 tarihli tebrik telgrafına cevabı: "Benim için dünyevî mükâfatların en yücesi olan tebrikâtınızla mesut oldum" *(K.S.İ.Y.II, s.417).*

: Atatürk'ün, Sakarya Zaferi'ni tebrik eden Azerbaycan Elçisi Abilof'un telgrafına cevabı *(A.T.T.B., s.416).*

6 Ekim 1921 : Atatürk'ün Ankara'ya gelen Ali İhsan Paşa ile görüşmesi *(D.H.B.I., s.113).*

7 Ekim 1921 : Atatürk'ün, Batı Cephesi Komutanlığı emrinde olmak üzere I. Ordu Komutanlığı'na Ali İhsan Paşa'nın atandığını bildiren yazısı *(H.H.V., s.54).*

13 Ekim 1921 : Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Kafkas Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) arasında "Kars Antlaşması"nın imzalanması *(İ.H., s.951; M.M.M.T., s.135; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.I, s.10; L.I, s.389; İ.A., s.758; M.H., s.258; T.İ.H. c.III, s.225, 226; T.D.D.S., s.103; K.C.T.E., s.117; T.İ.H. c.II, ks.V, kp.II, s.466; A.M.D.P.I., s.571-579).*

14 Ekim 1921 : Atatürk'ün Ankara'da Azerbaycan Elçisi Abilof'un güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.II., s.18).*

16 Ekim 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda Fransızlarla yapılacak antlaşmayla ilgili görüşmeler esnasında konuşması: "...Şimdi bendeniz için olduğu gibi, bütün arkadaşlarımız için de ölçü, Misak-ı Millî'dir. Misak-ı Millî'yi darbeleyen bir antlaşmayı kabulde mazuruz" *(G.C.Z., c.II, s.354).*

18 Ekim 1921 : Atatürk'ün Ankara'da Azerbaycan Elçiliğine bayrak çekme töreninde Elçinin konuşmasına cevap söylevi *(A.S.D.II, s.20).*

20 Ekim 1921 : Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ile Fransa Hükûmeti arasında "Ankara Antlaşması"nın imzalanması *(N.II, s.624; H.T.V.D. sayı : 59; v.1342; V.H., s.253; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.I, s.10; T.İ.H. c.IV, s.249, 252; T.D.M.İ.B.S.A., s.19-29; Erden, s.84; M.M.M.T., s.141; İ.H., s.966; T.D.D.S., s.103; H.S., s.52; H.M.M., s.263; M.H., s.263; İ.A., s.758; L.I, s.389; A.İ., s.667; T.A.T.D.T.G., s.82; O.M.K. ve L., s.291-292; T.C.T., s.116-117; D.T., s.182; A.T.D.P., s.33; H.K.İ.H.Ç., s.62; A.M.D.P.I., s.587-590).*

28 Ekim 1921 : Atatürk'ün, ordu komutanlarına üzerinde bulunan başkomutanlık görevinin 5 Kasım 1921'den itibaren biteceğini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne arz ettiğini bildiren genelgesi *(Ha.29.10.1921).*

29 Ekim 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, asayiş ve iç güven hakkındaki gensoru ile Merkez Kumandanı Nurettin Paşa hakkındaki gensorunun birleştirilerek görüşülmesi sırasında konuşması: "...Pek nazik zamanlara tesadüf eden bazı olaylardan dolayı ordu komutanlarının değiştirilmesine dair bende kanaat hasıl olmamıştır" *(G.C.Z., c.II, s.408-409).*

31 Ekim 1921 : Başkomutanlık süresinin 5 Kasım 1921'den itibaren 3 ay daha uzatılmasına dair Kanun'un Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulü *(Z.C. Devre : I, cilt : XIV, s.6; N.II, s.653).*

2 Kasım 1921 : Atatürk'ün, Meclis'teki odasında Hataylılar adına gelen Tayfur (Sökmen) ve Faruk (Cengiz) Beyleri kabulü ve görüşmesi *(H.K.İ.H.Ç., s.62-63).*

3 Kasım 1921 : Atatürk'ün, Fransız yazarı ve Türk dostu Pierre Loti'ye halı gönderilişi nedeniyle mektubu: "Tarihin en karanlık günlerinde sihirli kalemiyle daima Türk milletinin hakkını doğrulamış ve savunmuş olan büyük üstat için Türk milletinin beslediği derin ve sarsılmaz sevgi hislerine, İstiklâl Mücadelesinde şehit düşen erkeklerimizin yetim bıraktığı kızları-

mız tarafından gözyaşları arasında dokunan bu halı şahitlik edecektir" *(A.Ö.M., s.151-152; M.K.P.K., s.69).*

11 Kasım 1921 : General Haringtonun İstanbul'dan İngiltere Savunma Bakanlığına raporu: "...İstanbul hükûmeti aracılığıyla Mustafa Kemal'e yaklaşmak konusunda iyimser değilim. Tek kaygım şu ki, Mustafa Kemal Yunanlıların Anadolu'yu boşaltmaları ve Misak-ı Millî esasları gibi aşırı istekler ileri sürebilir" *(İ.B.A.IV, s.XXXIV, 72).*

12 Kasım 1921 : Cemal Paşa'nın Moskova'dan Atatürk'e telgrafı: "...Enver ve Halil Paşaların Anadolu'da teşebbüs etmekte oldukları hususları öğrendim. Bu teşebbüslere son verdirmek için bütün mevcudiyetimle çalışıyorum" *(M.H., s.280-881).*

13 Kasım 1921 : Atatürk'ün, Meclis'te oluşan İkinci Grup'un faaliyetleri hakkında Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Bir kısım üye vardır ki, her vesile ile millî davaya önder olanların nüfuzunu ortadan kaldırmak, yetenekli ve namuslu askerî liderleri görevlerinden uzaklaştırmak ve sonuç olarak maddî ve manevî kuvvetleri kendilerine hizmet edecek bir yöne yöneltmek istiyorlar. Bugünkü güçlü liderlerinden ilgisini kesecek ordunun, herhangi bir vatanî görevi yapmağa elverişli nitelik ve niceliği kaydedeceğinin farkına varmaksızın ve yalnız hayale dayanan bir kötü niyetle çalışan bu ikinci gurubun faaliyeti, kendilerince istenilen neticeyi verirse doğacak vaziyet, ordunun tamamen dağılması ve sonucunda vatanın mahvı demek olacağından bütün kuvvet ve kudretimizle bu fikir ile mücadele edilmektedir. Bu mücadeleye şiddetle devam edilecek, memleketin harap ve perişan olmasına uzanacak bu cereyanı durdurmak için gereken her şey yapılacaktır. Bununla beraber söz konusu azınlığın Meclis'te tehlikeyi gerektirecek bir kuvvet oluşturması şimdilik muhtemel değildir" *(İ.H., s.978-979; A.T.T.B., s.418-419).*

14 Kasım 1921 : Ankara'da Afgan Elçiliğinde Azerbaycan Elçisi Abilof şerefine verilen ziyarette, Abilof'un söylevine Atatürk'ün cevap konuşması *(Ha. 15.XI.1921).*

16 Kasım 1921 : Cemal Paşa'nın Moskova'dan Atatürk'e mektubu: "...Enver Paşa'yı Buhàra'dan geri alamazsam bütün birbuçuk senelik çalışmamı mahvetmiş olacağım. Buna muvaffak olmak için olanca şiddetimle çalışıyorum" *(M.H., s.282-283).*

20 Kasım 1921 : Atatürk'ün Rus siyasetimizin esasları ve amaçları konusunda Moskova Elçiliğimize şifre talimatı *(A.M.D.P.I., s.359).*

26 Kasım 1921 : Atatürk'ün Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa'ya telgrafı: "...Cemal Paşa şimdiye kadar gösterdiği dürüst harekette devam ederse kendisini destekleyeceğiz. Herhalde Enver Paşa ve

diğerleri ile alâkasını kesmelidir" *(M.H., s.298; T.Me., Tanin, 19.12.1944).*

: Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Durumunuzun, kuvvetinizin en ufak bir kusura uğraması aynen şahsın hakkında ve mukaddes amacımız hakkında en büyük darbeye uğramış olması kadar gözümde önemlidir. Bozgunculara karşı gerekli tutumu göstermekte asla tereddüt edilmeyecektir, kardeşim" *(İ.H.E.P., s.199).*

30 Kasım 1921 : Cemal Paşa'nın Münih'ten Atatürk'e mektubu: "Bence bugünün en önemli meselesi Enver'in son girişimleridir. Bu mecnunu Anadolu'da sizin başımıza belâ olmaktan meneden talihe teşekkür borçlu olduğum halde ondan sonra giriştiği işten dolayı son derecelerde hayretteyim" *(T.Me, Tanin, 4.2.1945).*

1 Aralık 1921 Vekiller Heyeti'nin yetki ve vazifesine dair Kanun teklifi münasebetiyle Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Anayasamızın maddelerini düşünecek olursak, bu kanun, doğrudan doğruya yalnız bizim kafalarımızdan çıkmış bir kanun değildir. Bu kanun, doğrudan doğruya her millet ferdinin kalp ve vicdanında kendiliğinden doğmuş, toplumumuzun yüksek vicdanında belirmiş ve ondan sonra yürürlüğe girmiştir. Zaten bu münasebetle demin arzetmiştim, kanun, hakikî kanun yalnız böyle olur. Taklit ile kanun olmaz" *(Z.C. Devre : I, cilt : XIV, s.423-443).*

3 Aralık 1921 : Atatürk'ün Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis ile görüşmesi ve söyledikleri: "...Bugün ordu, bağımsızlık uğruna savaşıyor. Türk milleti aldatılmak istemiyor. Onun olumlu gerçekleşmelere ihtiyacı var; boş hayaller bize çok pahalıya mal olmuştur. ...Ben Panislâmist değilim. Biz Türküz; hepsi o kadar. İyi Müslümanlar olarak kalmak bize yeter. Asya için olduğu gibi, Avrupa için de töremiz aynıdır. Dostlarımız olacaktır, tam bağımsızlığımızı koruyacağız, her şeyi Türk olma noktasından göreceğiz. Bu, gerçekçi bir düşünüştür; imparatorluğu yıkan ideoloji'ye karşı bir düşünüş. İttifaklar, iktidar için birer engel olmayacak, onu ufaltmayacak. Bunların birini diğerine karşı kullanmayacağız, onlara karşı da her zaman toprak ve siyaset bütünlüğümüzü saklı tutacağız. Devamlı dostluklar kurmanın tek yolu bu değil midir?" *(Ç.A., s.43).*

5 Aralık 1921 : Atatürk'ün, "Ankara Antlaşması" gereğince Adana'nın tekrar anavatana katılışı münasebetiyle Adanalılara bildirisi: "Asırlardan beri Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası iken Büyük Harp sonunda işgal altına girmiş, bu defa Fransa hükûmetiyle imzalanan antlaşma gereğince yönetimimize dön-

müş olan Adana'da hükûmetimiz tekrar kuruluyor'' *(A.T.T.B., s.420; A.İ.B., s.25-27; M.K.P.K., s.136; A.H.A., 1977, s.147-148).*

: Kâzım Karabekir'in, Atatürk'e ''Başkumandanım Kemal Paşa Hazretlerine'' ithafını taşıyan imzalı resmini vermesi *(H.T.D.A.A. Albüm : 6, Resim : 22).*

6 Aralık 1921 : İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a yazısı : ''...Mustafa Kemal, Misak-ı Millî'yi kabul ettirmeye çalışıyor. Misak-ı Millî'yi kabul ettirirse kurtarıcı olarak yıldızı parlayacak ve ilerde de Türkiye'nin kaderinde rol oynayacak!'' *(İ.B.A.IV, s.XLII, 114-115).*

8 Aralık 1921 : Atatürk'ün, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'le Bolvadin'e Ali İhsan ve Yakup Şevki Paşalarla görüşmesi *(H.H.V., s.155).*

9 Aralık 1921 : Atatürk'ün, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'le Bolvadin'e gelişi, Ali İhsan ve Yakup Şevki Paşalarla görüşmesi *(H.H.V., s.155).*

16 Aralık 1921 : Atatürk'ün Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'le beraber Akşehir'den Çay istasyonuna gelişi ve Ali İhsan Paşa ile kısa bir görüşmeyi takiben Ankara'ya hareketi *(H.H.V., s.168).*

18 Aralık 1921 : Atatürk'ün cepheden Ankara'ya dönüşü *(R.O.H. cilt : 3, sayı : 38, s.369).*

: Atatürk'ün akşam Azerbaycan Elçiliği'nde verilen yemeğe katılması ve konuşması: ''...Ne ezen, ne de ezilen vardır; sadece zulme izin verenler vardır, o kadar!'' *(Ç.A., s.127-128).*

19 Aralık 1921 : Atatürk'ün, Ukrayna Elçisi General Frunze'nin güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.II, s.22; A.M.D.P.I., s.363-371).*

20 Aralık 1921 : Atatürk'ün, Ukrayna Şuralar Başkanı Petrovski ve Umum Rus Şuraları ve Müttefikin Devletler Kongresi Başkanı Kalinin'e, Frunze'nin T.B.M.M.'de okunan demecinin olumlu karşılandığını bildiren mektubu *(A.M.D.P.I., s.374-375).*

23 Aralık 1921 : Atatürk'ün, Fransız Mareşali Lyautey'e Millî Mücadele'de Türk davasına hizmet ettiğinden dolayı teşekkür mektubu ''...Her iki tarafın karşılıklı olarak sarfettiği gayretlerin Ankara Antlaşması'nın imzasıyla meyvelerini vermiş olduğunu görmekle bahtiyarız'' *A. ve L. Belleten, 80, s.633; A.İ.Y.I., s.160-161).*

24 Aralık 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda Veliaht Abdülmecit Efendi'nin Meclis Başkanlığına gönderdiği T.B.M.M.'ni tanıyan mektubun okunması nedeniyle konuşması : ''...İki yıllık olaylar ve yüksek meclisinizin kuruluşu artık millete anlattı ki, Meclis'in sahip olduğu yüksek kuv-

vetten, yüksek iradeden başka bir kuvvet mevcut değildir" *(G.C.Z., c.II, s.524-525).*

26 Aralık 1921 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumlarında ordunun kuvvetlenmesi, muhtaç olduğu araç ve gereçlerin tamamlanması hakkında soru ve gensorular sebebiyle açıklamaları: "...Amacımız mutlaka, karşımızda bulunan Yunan ordusunu mağlup edecek derecede kuvvetli ve donanmış ordu meydana getirmektir" *(G.C.Z., c.II, s.541-543).*

: Atatürk'ün -Refik (Saydam) Bey'in yerine- Sıhhiye Vekilliğine seçilen Rıza Nur'a Sinop'a telgrafı: "Hastalığınızdan pek müteessirim. Vekiller Heyeti'nde göreceğiniz vazifeyi önemli ve bugünkü vaziyetimizde hizmet ve yardımınızı gerekli gördüğümden, Ankara'da mümkün olan her türlü tedavi ve istirahatınıza kabinece yardım erilmek üzere hareketinizin makine başında bildirilmesi" *(A.T.Y., s.534).*

29 Aralık 1921 : Atatürk'ün, Cemal Paşa'nın Ankara Hükûmeti'nin anlayışıyla uyuşmayan bazı tavsiyeleri nedeniyle Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa'ya mektubu: "Ben, milleti İttihat ve Terakki bayrağı altına davet edemem. Ankara'ya öğüt vermek değil, Ankara'nın tamamen görüşü ve talimatı dairesinde hareket etmekle yararlı olabileceğini ve bu sebeple fikrini düzeltinceye kadar kendisiyle münasebeti sürdürmekte mazur bulunduğumu bildirmenizi rica ederim" *(T.Me., Tanin, 19.12.1944; M.H., s.299; M.O.E.P.III, s.596; A.T.T.B., s.423).*

30 Aralık 1921 : Atatürk'ün, Ukrayna Elçisi General Frunze şerefine Dışişleri Bakanlığının verdiği ziyafette konuşması *(A.S.D.II, s.24).*

31 Aralık 1921 : Atatürk'ün Batı cephesi, Adana ve Maraş bölgesinde seyahat edecek olan Vakit gazetesi başmuharriri Ahmet Emin (Yalman)'a silah verilmesi hakkında yazısı *(A.S.D.V., s.203).*

— 1922 —

2 Ocak 1922 : Atatürk'ün Cemal Paşa'ya mektubu: "Paşam, Türkiye'de tahmin edemeyeceğiniz derecede bir inkılâp olmuştur. Bütün manasıyla bir halk hükûmeti teşekkül etmiştir. Teşrii ve icraî salâhiyetleri kendinde toplayan Türkiye Büyük Millet Meclisi bütün devlet işlerine el koymuştur. Hiçbirimiz bu Meclis'in onayını kazanamayacak çalışmalarda bulunamayız. Şüphesiz bu takdir ve iftihara değer bir haldir. Şunun veya bunun pazı kuvvetiyle ve zorbalıkla vaziyete hakim olmasına ihtimal yoktur..." *(T.Me, Tanin, 19.12.1944).*

: Atatürk'ün, Ukrayna Elçisi General Frunze'nin veda ziyafetinde konuşması *(A.S.D.II, s.27).*

3 Ocak 1922 : Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'in Adana'dan Atatürk'e mektubu: "...Avrupa'daki şahsî nüfuzunuz günden

güne artmaktadır. Daima iddia ettiğim gibi, bu nüfuzunuz şahsınıza dayanacak olan gelecek barışın en önemli etkeni olacaktır'' *(A.H.A., 1974, s.45-47; A.İ.Y.I., s.160; A.Me., s.96-97).*

: Atatürk'ün, Anadolu'da yetimhaneler, numune çiftlikleri v.s. hayır kurumları kurma teklifinde bulunan Amerikan Yakın Şark Yardım Heyeti'ne verilecek cevabın esasları hakkında Dahiliye Vekilliği'ne yazısı: ''...Ancak bu hususta gerek uzak gerek pek yakın bir mazide bize gayet pahalıya mal olan elim tecrübelere dayanarak bazı gözönüne alınacak kayıtların ifadesine kesin lüzum vardır'' *(A.M.D.P.I., s.384-886).*

4 Ocak 1922 : Atatürk'ün, Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda tenkitleri cevaplandırması: ''...Orduya ait yaptığımız işleri kontrol için Meclis'in bir encümen teşkil etmesinde bir mahzur görmem. Fakat bu encümen benim başkanlığım altında olur'' *(N.II, s.632-633).*

: Atatürk'ün Ukrayna Elçisi Frunze'nin Ankara'dan ayrılışı nedeniyle Lenin'e mektubu *(A.Ö.M., s.118; T.R.İ.T., s.270).*

7 Ocak 1922 : Atatürk'ün, Buhara'dan gelen Nazari başkanlığındaki siyasî heyeti Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında kabulü ve törende konuşması *(İ.A., s.759; A.S.D.II, s.30; İ.B.A.IV., s.LI-LII. 185).*

: İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a Ankara ile ilgili elde ettiği bilgileri sunan raporu: ''...Mustafa Kemal, her zamankinden daha güçlü durumda. Ankara Hükûmeti, Türkiye'nin başkentini Anadolu'ya kaydırma niyetinde. Türkler ''Anadolu Türklerindir'' düşüncesinde. Kemalistlere anlaşmaya varılamaz; çünkü Anadolu'nun tam bağımsızlığını istiyorlar'' *(İ.B.A.IV, s.XLIX, 169-172).*

9 Ocak 1922 : Atatürk'ün, Fevkalâde Harp Encümeni kurulmasıyla ilgili kanun teklifi nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: ''...Şunu açıkça söylemek istiyorum ki, gerçekten böyle bir fevkalâde encümenin sizin arzu ettiğiniz şeyleri yapacağına ben emin değilim. Yapılmış ve yapılacak olan işleri görmek için bunun kurulmasına taraftarım. Bu encümen de görecektir ki, azamî derecede yapılacak iş, ancak yapılabilen işlerden ibarettir. Bunu görecekler ve Yüksek Heyetinizi bu suretle tatmin edeceklerdir'' *(G.C.Z., c.II, s.606-607).*

: Atatürk'ün ''New York Times'' muhabiri Clair Price'ı Ankara'da kabulü *(Ha. 10.1.1922).*

10 Ocak 1922 : Atatürk'ün, gazeteci Ahmet Emin (Yalman) Bey'le yaptığı -hayatına ait- uzun görüşmenin Vakit gazetesinde yayımlan-

ması: "...Her tarafta çeşitli isimler altında birtakım örgütler başlamıştı. Bunları aynı program ve aynı ad altında birleştirerek bütün milleti ilgilendirmek ve bütün orduyu da bu amaca hizmet ettirmek gerekti. Anadolu'ya girdiğim zaman daha ordu müfettişi görevi ve yetkisi üzerimde iken bu noktadan işe başladım ve bu amaç az zamanda belirdi. İzlediğim çalışma şekli İstanbulca anlaşılınca beni İstanbul'a getirtmek istediler. Gitmedim; neticede istifa ettim" *(A.S.D.V, s.84-95).*

11 Ocak 1922 : Atatürk'ün, Ankara'da, "Entransigeant" gazetesi muhabirine demeci: "Türk barış şartları, Misak-ı Millî'nin ilân günü olan 28 Ocak 1920 tarihinden beri bütün cihana malûmdur" *(A.S.D.III' s.30).*

12 Ocak 1922 : Fransız yazarı Pierre Loti'nin sekreteri G. Janberger'in, Loti'ye gönderilen harp yetimlerinin işlediği halı nedeniyle Atatürk'e teşekkür mektubu: "Pierre Loti göz yaşartıcı bu yüksek itilafa nasıl teşekkür edeceğini bilemiyor. Hiç olmazsa bu teşekkürlerini kendi elleriyle yazmalıydı. Ne yazık ki bu seviçten de mahrumdur" (P. Loti'nin ağır hasta oluşu nedeniyle mektubu kâtibi yazıp imzalamıştır. *A.İ.Y.I., s.171; Z.C. Devre : I, cilt : XVII, s.51-52; A.Me., s.94-95).*

14 Ocak 1922 : Başkomutan Atatürk'ün Başkanlığında Meclis İkinci Reisi ve Maliye ve Millî Müdafaa Vekilleriyle Genelkurmay Başkanı ve Millî Müdafaa ve Maliye Encümenleri Reislerinden oluşmak üzere "Harb Encümeni" kurulması (Başkomutan' ın bu hususu bildiren 16 Ocak 1922 tarihli tezkeresi Meclis'in 19 Ocak 1922 günkü oturumunda okunmuş, Encümen'in ilk toplantısını 22 Ocak 1922 günü yapacağı kaydedilmiştir *Z.C. Devre : I, cilt : XVI, s.80; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.I, s.108; T.İ.H. c.VII, s.433; A.K.D.D.A.Y., s.376; K.A., s.707).*

15 Ocak 1922 : Ukrayna Elçisi General Frunze'nin Trabzon'dan memleketine hareketi esnasında Atatürk'e teşekkür telgrafı *(Z.C. Devre : I, cilt : XVI, s.133).*

: İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a telgrafı: "...Yeni barış önerilerini Mustafa Kemal reddedecektir. Bunlar Padişah'a kabul ettirilebilir" *(İ.B.A.IV, s.L, 174).*

16 Ocak 1922 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, yargılanmasına karar verilen sabık Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa'dan gelen -savunma niteliğindeki- raporun görüşülmesi sırasında konuşması: "...Bendenizde oluşan kanaat şudur ki, Nurettin Paşa hakkında Yüksek Heyetinizce verilmiş olan bu karar biraz ağır bir karar olmuştur. Bununla beraber bunu âdilâne bir surette düzeltmek yine Yüksek Heyetinizin elindedir" *(G.C.Z., c.II, s.622-623).*

21 Ocak 1922 : Atatürk'ün Ankara'da "İzmir Yurdu Cemiyeti"nin tertipledi-ği çayda Yurd'un fahri başkanlığını kabul edişi nedeniyle konuşması: "...Yurd'un İzmir'in içinde vazife göreceği güne kavuşacağız. O gün uzak değildir!" *(A.S.D.II, s.31).*

22 Ocak 1922 : Ankara'da "Harp Encümeni"nin, Atatürk'ün başkanlığında ilk toplantısını yapması *(Ha. 25.1.1922; T.İ.H., c.VII, s.433).*

23 Ocak 1922 : Atatürk'ün, "Petit Parisien" gazetesi muhabirine demeci: "...Büyük Millet Meclisi Hükûmeti veya ben, Türk milletine her şeyden evvel, millî emellerinin elde edileceği hakkında teminat vermeğe mecburuz. Türk milleti, Yunanlıları kovmağa her ne pahasına olursa olsun karar vermiştir" *(A.S.D.III, s.30).*

30 Ocak 1922 : Atatürk'ün, Sovyet Elçisi Aralof'un güven mektubunu kabulü ve elçinin söylevine cevap konuşması *(B.S.D.T.H., s.74; Ha. 1.2.1922).*

1 Şubat 1922 : Atatürk'ün, İngilizlerin Musul'daki siyasî faaliyetleri sebebiyle Millî Savunma Bakanlığına emri: "...Misak-ı Millî sınırları içinde kalan Musul ilinin kurtarılması amacıyla Revandiz bölgesine bir kısım kuvvet gönderilmesi..." *(T.İ.H. c.IV, s.267).*

4 Şubat 1922 : Atatürk'ün Başkomutanlık süresinin 5 Şubat 1922 tarihden itibaren ikinci defa üç ay uzatılmasına dair Kanun'un Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulü *(N.II, s.653; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.I, s.195).*

5 Şubat 1922 : Harp Encümeni'nin, Atatürk'ün Başkanlığında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık odasında toplantı yapışı *(Ha. 6.2.1922).*

: Atatürk'ün, öğleden sonra Vekiller Heyeti toplantısına başkanlık edişi *(Ha. 6.2.1922).*

16 Şubat 1922 : Başkomutan Atatürk'ün, 1901 doğumluların hemen muayeneleri yapılarak silâh altına alınmaları hakkında emri *(T.İ.H. c.VII, s.421).*

18 Şubat 1922 : Kâzım Karabekir'in Atatürk'e, uzmanlardan kurulu ikinci bir meclis teklif eden telgrafı *(N.II, s.640-641; İ.H. s.998-999).*

1 Mart 1922 : Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Birinci Devre üçüncü toplantı yılını açış konuşması: "...Efendiler! Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Türkiye ve Türkiye halkının devamını ve bağımsızlığını temine çalışıyor. Çünkü Türkiyenin asıl sahibi, meşru ve gerçek sahibi olan Türkiye halkının kesin arzu ve iradesi bu yoldadır" *(Z.C. Devre : I, cilt : 18, s.2-16).*

2 Mart 1922 : Atatürk'ün Afganistan'ın bağımsızlığa kavuşmasının 4. yıldönümü münasebetiyle Afgan Elçiliğinde yapılan törende Elçi Ahmet Han'ın söylevine cevap konuşması *(Ha. 5.3.1933).*

3 Mart 1922 : Ankara'da Sovyet Elçisi Aralof'un, Elçilik binasında, Atatürk şerefine öğle yemeği vermesi ve Aralof'un söylevine Atatürk'ün cevap konuşması: "...Devletlerin başlıbaşına ayrı ayrı kuvvetli olması, ayrı ayrı bağımsızlık fikriyle duygulanmış ve hazırlanmış bulunması lâzımdır" *(Ha. 5.3.1922).*

4 Mart 1922 : Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'in Meclis'in üstünde uzmanlardan oluşacak ikinci bir meclis bulunmasını teklif eden 18 Şubat 1922 tarihli yazısına bu görüşü uygun bulmadığını bildiren cevabı *(N.II; s.642; İ.H., s.999-1000).*

: Atatürk'ün, Bitlis'te Küfrevîzade Şeyh Abdülbaki Efendi'ye, bölücü faaliyetlere karşı halkın uyarılması ve dikkatli olunması hususunda mektubu *(A.T.Y., s.545).*

6 Mart 1922 : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumlarında Başkomutan Atatürk'ün askerî vaziyet hakkında konuşması ve "Nereye gidiyoruz? Bizi kim, nereye sevk ediyor? meçhûlâta?.." sözleriyle ortalığı bulandıran muhaliflere cevabı: "Ordumuzun kararı, taarruzdur. Fakat, bu taarruzu tehir ediyoruz. Sebebi, hazırlığımızı tamamen tamamlamağa biraz daha zaman lâzımdır. Yarım hazırlıkla, yarım tedbirle yapılacak taarruz, hiç taarruz etmemekten daha çok fenadır". "Meclis'te, bir veya birkaç üyenin kötümserlik telkin eden sözlerinden bile aleyhimizde istifade çareleri aranılmakta olduğuna şüphe edilmemelidir" *(G.C.Z. c.3, s.2-14; N.II, s.639; İ.A., s.759-760).*

: Atatürk'ün gece saat 23.00'de Ankara'dan Batı cephesine hareketi *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

7 Mart 1922 : Atatürk'ün sabah Biçer'e gelişi, bir saat sonra Biçer'den hareketle öğleyin Sivrihisar'a gelişi, askerî tetkik ve teftişleri *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

8 Mart 1922 : Atatürk'ün sabah Sivrihisar'dan hareketle öğleyin Karakaya'ya gelişi, askerî tetkik ve teftişleri, akşam tekrar Sivrihisar'a dönüşü *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

9 Mart 1922 : Atatürk'ün sabah Sivrihisar'dan hareketle saat 10.00 da Aktaş'a, saat 12.00 de Belpınar'a, saat 14.00 de Batık'a gelişi, buralardaki askerî kuvvetleri teftişi, saat 16.00 da Aziziye'ye gelişi *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

: Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın saat 20.00 de Akşehir'den Aziziye'ye gelişi ve Başkomutan Atatürk ile buluşması *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

10 Mart 1922 : Atatürk'ün, sabah Aziziye'den hareketle Hüsrevpaşa'da ileri karakol (emniyet hattı) mevzilerine gelişi, araziyi tetkiki, saat 15.00 de buradan hareketle saat 17.00 de tekrar Aziziye'ye dönüşü, akşam İsmet, Yakup Şevki ve Selâhattin Adil

Paşalarla yemek yemesi *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

11 Mart 1922 : Atatürk'ün sabah Aziziye'den hareketle saat 11.00 de Üçüncü Tümeni teftişi ve subaylara kısa söylevi: "...Bugünkü Türkiye Ordusu, eski ordulardan faziletçe daha yüksektir. ...Muvaffak olacaksınız. Geleceğin ilk şerefli subayları olacaksınız!" *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

: Atatürk'ün 3. ve 7. Tümenleri teftişten sonra tekrar Aziziye'ye dönüşü *(H.T.D.A.A. Klasör : 58, Dosya : 19).*

12 Mart 1922 : Atatürk'ün, Yakup Şevki Paşa ve Albay Kemalettin Sami Bey'le beraber sabah Aziziye'den hareketle Afyon-Karahisar'ın kuzeyinde Derben köyüne gelişi, askerî kuvvetleri teftişini takiben Bolvadin'e gelişi ve geceyi burada geçirişi *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

13 Mart 1922 : Atatürk'ün, rahatsızlığı sebebiyle günü yatakta geçirmesi *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

14 Mart 1922 : Atatürk'ün saat 11.00 de trenle Bolvadin'den Akşehir'e hareketi, Çay istasyonunda trende Ali İhsan Paşa ile görüşmesi, saat 14.20 de Akşehir'e gelişi *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

15 Mart 1922 : Atatürk'ün Akşehir'de Batı Cephesi Karargâhına gidişi, öğle ve akşam yemeklerini İsmet Paşa ile yemesi *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

: Bulgaristan'ın Millî Savunma eski Bakanlarından General Kleman Boyaciyef'in Viyana yakınlarında Baden'den Atatürk'e mektubu: "Elde edeceğiniz başarılar sayesinde zulüm görmüş bütün milletlerin zorla alınmış haklarının geri verileceği zamanın geleceğini ümit ediyorum. Galibiyet tacıyla taçlanacak olan kahraman ordunuz, böylece yalnız vatanınıza değil, ortak düşmanlarımızın her gün artan zulümleri altında inlemekte olan Doğu'ya, barış ve kurtuluş nimetlerini geri vermiş ve temin etmiş olacaktır" *(A.H.A., 1974, s.49-50; A.Me., s.97-98; A.K.D.D.A.Y., s.18).*

17 Mart 1922 : Atatürk'ün beraberinde İsmet Paşa olduğu halde Tayyare Bölüğünü teftişi, Fazıl Bey ve diğer bir pilot'un uçuşlarını izlemesi *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

18 Mart 1922 : Atatürk'ün Akşehir'de, posta ile gelen İstanbul ve Avrupa gazetelerini okuması *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

20 Mart 1922 : Akşehir'de, Müdafaa-i Hukuk Heyeti, Ali İhsan (Sâbis) ve Fahrettin (Altay) Paşaların Atatürk'ü ziyareti *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

: Fransız Mareşali Lyautey'in, Atatürk'ün 23 Aralık 1921 tarihli mektubuna cevabı *(A.İ.Y.I., s.189; A.M.D.P.I., s.417).*

22 Mart 1922 : Atatürk'ün Akşehir'de Medrese'yi ve mektepleri dolaşması, Kazak köyüne gidişi, tekrar Akşehir'e dönüşü *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

24 Mart 1922 : Dışişleri Bakan Vekili Celâl Bey'in İtilâf Devletlerinin mütareke teklifi notasını Akşehir'de bulunan Atatürk'e bildirmesi *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

: Atatürk'ün cephe'den, Vekiller Heyeti Başkanlığına direktifi: "Mütareke teklifini iyi saymak lâzımdır. Biz yalnız, onların teklif ettiği şartları kabul edemeyeceğimizden karşı şartları öne süreceğiz" *(N.II, s.648-649).*

: Cemal Paşa'nın Paris'ten Atatürk'e mektubu: "Sizi temin ederim ki, Enver gerek Anadolu'nun zararını ve gerek Rusya ile Anadolu arasındaki ilişkilerin bozulmasını gerektirecek hareketlerde bulunmak istedikçe ona şiddetle karşı koyarak onunla katiyen işbirliği yapmayacağım. Bütün kudret ve kuvvetimle onun hareketlerine mâni olacağım! Son söz: Bütün ruhumla ve varlığımla sizinle beraber çalışmaktan başka bir fikrim yok!" *(T.Me, Tanin, 6.2.1945).*

25 Mart 1922 : Franklin Bouillon'un Paris'ten -Yusuf Kemal Bey aracılığıyla- Atatürk'e mektubu *(A.İ.Y.I., s.192).*

26 Mart 1922 : Atatürk'ün saat 16.00 da Akşehir'den hareketle saat 20.00 de Sivrihisar'a gelişi, Heyet-i Vekile, halk ve asker tarafından karşılanışı *(H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya: 19).*

26/27 Mart 1922 : Atatürk'ün Sivrihisar'da Vekiller Heyeti ile İtilâf Devletleri temsilcilerine verilecek cevabî notayı tesbit etmesi *(H.T.D.A.A, Klasör : 58, Dosya : 19; N.II, s.650; G.C.Z. c.3, s.148-149, 184).*

28 Mart 1922 : Atatürk'ün, Sivrihisar'dan Akşehir'e hareketi *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19).*

29 Mart 1922 : Atatürk'ün, İkinci İnönü zaferi'nin yıldönümü nedeniyle ordulara genelgesi: "...Zalim dünyaya karşı milletimizi baştan başa boğazlayabileceğini ilân ve üstlenen istilâcı ve mağrur bir düşman, geçen senenin 30 Mart günü yerlere serilerek hakkın galibiyetine boyun eğmişti. Tarihimizin en şerefli kahramanları arasına giren İkinci İnönü şehitlerine fatihalâr, gazilerine minnet ve teşekkürler sunmaya, bütün cephedeki arkadaşlarımı davet ediyorum" *(A.T.T.B., s.428).*

30 Mart 1922 : Atatürk'ün, beraberinde İsmet Paşa olduğu halde Akşehir'den Çay'a gelişi ve öğleden sonra Çay yöresinde Birinci Ordu birliklerinin geçit resmini izlemesi *(H.T.D.A.A, Klasör : 58, Dosya : 19; H.H.V., s.260).*

: Atatürk'ün cephe'de komutanlarla görüşmesi ve II. İnönü Za-

feri'nin yıldönümü nedeniyle söyledikleri: "...Arzu ediyorum ki bütün askerlere kazandıkları bu zafer gününün yüceliğini hatırlatırken Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve fedakâr Türkiye halkının, kahraman ordumuzun yakında düşmanı mukaddes ana topraklarımızdan çıkaracağını da kesin güven ve imanla beklediklerini söyleyesiniz!" *(Ha. 31.3.1922).*

31 Mart 1922 : Atatürk'ün Çay'dan hareketle Akşehir'e dönüşü *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 19; H.H.V., s.265).*

: Atatürk'ün, II. İnönü zaferinin yıldönümü nedeniyle Azerbaycan Elçisi Abilof'un tebrik telgrafına cevabı : "...Ben eminim ki, milletlerin hak ve bağımsızlığına hürmet etmeyen ve bütün insanlığı zulüm ve zorla hükmü altında ezmek isteyenler, şu mukaddes savaşta ergeç mağlup olacaklardır" *(A.T.T.B., s.429).*

1 Nisan 1922 : Atatürk'ün, beraberinde Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa olduğu halde Ilgın yöresinde Süvari Kolordusunu teftişi, harp uygulaması ve geçit resmini izlemesi *(H.T.D.A.A., Klasör: 58, Dosya : 20; O.Y.S., s.316; İ.H.S.K., s.38).*

: Atatürk'ün, akşam Ilgın'dan Konya'ya gelişi *(H.T.D.A.A, Klasör : 58, Dosya : 20).*

2 Nisan 1922 : Atatürk'ün Konya'da resmî daireleri ve bazı kuruluşları ziyereti, Askerî Nalbant Okulu'nda yapılan diploma töreninde konuşması : "Sanatın en basiti, en şereflisidir" *(H.T.D.A.A, Klasör : 58, Dosya : 20, A.Y.G., s.245; A.S.D.II, s.31).*

: Atatürk'ün, İkinci İnönü zaferinin yıldönümü nedeniyle Sovyet Elçisi Aralof'un tebrik telgrafına cevabı : "...Giriştiğimiz şu mücadelenin gayesi, tabiî hukukumuzun kurtarılmasıdır" *(A.T.T.B., s.430).*

: Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'in Paris'ten Atatürk'e mektubu: "Burada vaziyet, günden güne lehinizde değişikliğe uğruyor gibidir" *(A.İ.Y.I., s.196-198).*

3 Nisan 1922 : Atatürk'ün, Konya'da bulunan Demiryolları Umum Müdürlüğüne yazısı: "...Demiryolları idaresinde çalıştırılacak memurların seçim ve atanmasında gözönüne alınacak en önemli nokta, şüphesiz uzmanlık ve tecrübe meselesidir. Bununla beraber bu memurların bugünkü mücadelemizin gerektirdiği tam güven şartına sahip bulunmaları lâzımdır. Bu görüş açısından Türk memur kullanılması esas olacaktır" *(A.T.T.B., s.432).*

10 Nisan 1922 : Atatürk'ün, 2 Ocak 1922'de Ankara'da imzalanan Türkiye - Ukrayna Dostluk Antlaşması nedeniyle Lenin'e mektubu: '...Rus dostluğu geçmişte olduğu gibi her zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin temel politikası olacaktır" *(A.T.T.B., s.432).*

11 Nisan 1922 : Atatürk'ün süvari manevralarında bulunmak üzere Akşehir' den Ilgın'a hareketi *(H.T.D.A.A., Klasör : 58, Dosya : 20).*

12 Nisan 1922 : Atatürk'ün Ilgın'da süvari manevralarını izlemesi *(H.T.D.A.A, Klasör : 58, Dosya : 20).*

: Cemal Paşa'nın Münih'ten Atatürk'e mektubu: "...Enver'in iki sene içinde işlediği iki büyük ve affedilmez hata, bundan sonra onunla hiçbir noktada işbirliği yapmama imkân bırakmamıştır" *(H.T.D.A.A, Dosya : 109-A, Fihrist : 16, 17).*

15 Nisan 1922 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti merkez heyetlerine, örgüt yönetmeliğinin ciddiyetle uygulanmasını isteyen genelgesi: "...Bütün Merkez Heyetleri ve İdare Heyetlerinin bu yönetmelik içeriğini ciddiyet ve süratle uygulamaları, millet ve memleketin yüksek menfaatleri gereğidir" *(A.T.T.B., s.433-436).*

17 Nisan 1922 : Atatürk'ün Batı cephesi'nden Ankara'ya dönüşü *(Ha. 18.4.1922).*

18 Nisan 1922 : Atatürk'ün İtilâf Devletlerinin mütareke önerilerine Hükûmetçe verilen cevaplar ve ordumuzun durumu hakkında Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Emin olabilirsiniz ki ordumuzun hiçbir eri müstesna olmamak üzere tümü izlediğimiz mukaddes davayı tamamen kavramıştır" *(Z.C. Devre : I, cilt : XIX, s.296-297).*

19 Nisan 1922 : Atatürk'ün, merhum Yusuf İzzet Paşa'nın eşine başsağlığı telgrafı: "Bütün hizmet hayatında namus ve liyakatle kendisini göstermiş bulunan ve Millî Mücadele'nin ilk günlerinden itibaren vatanın bağımsızlığı için yorulmak bilmeyen bir imanla çalışan Yusuf İzzet Paşa'nın acı ölüm haberini cephede aldım. Fevkalâde üzüntülerle başsağlığı dileklerimi arzeder, saygılarımı takdim eylerim" *(A.S.D.V., s.137).*

22 Nisan 1922 : Atatürk'ün Franklin Bouillon'un 25.3.1922 tarihli mektubuna cevabı *(A.İ.Y.I., s.210).*

23 Nisan 1922 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 2. açılış yıldönümü nedeniyle "Yeni Gün" gazetesi muhabirine demeci: "23 Nisan, bütün bir düşmanlık cihanına karşı ayağa kalkan Türkiye halkının, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni kurmak hususunda gösterdiği harikayı ifade eder" *(A.S.D.V., s.96).*

5 Mayıs 1922 : Atatürk'ün, Başkomutanlık Kanunu'nda mevcut yetkilerin kaldırılmasını isteyen muhalifler hakkında Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'ya gizli telgrafı ve İsmet Paşa'nın Başkomutana düşüncelerini bildiren cevabı *(İ.A.İ.İ.I, s.199-201).*

6 Mayıs 1922 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda, Başkomutanlık Kanunu'nun uzatılmasını istemeyen mu-

haliflere karşı konuşması: "...En büyük vazifemiz siyaset yapmak değil, en büyük vazifemiz topraklarımızda bulunan düşmanı çıkarmaktır" *(G.C.Z. c.3, s.334-354).*

: Başkomutanlık Kanunu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde üçüncü defa 3 ay süre ile uzatılması *(N.II, s.653; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.I, s.195; İ.A., s.761).*

9 Mayıs 1922 : Atatürk'ün, "Orduya Armağan" ve "Orta Anadolu'da Yunan Faciaları" adlı iki kitabını gönderen Zonguldak İstihbarat Müdürü Tahir (Karauğuz) Bey'e teşekkür mektubu *(K.S.İ.K., s.9).*

10 Mayıs 1922 : Atatürk'ün, Ankara'da Ziraat Mektebi'ni ziyareti, derslere girişi ve okulun faaliyetleri hakkında bilgi alışı *(Ha. 11.5.1922).*

24 Mayıs 1922 : Atatürk'ün Fransız kadın gazeteci Berthe Georges-Gaulis'in 2.4.1922 tarihli mektubuna cevabı : "...Eski Fransız-Türk dostluğunun kuvvetlenmesini her iki tarafın gözden uzak tutmaması gerektiğini düşünüyorum" *(A.İ.Y.I., s.215-216).*

25 Mayıs 1922 : Franklin Bouillon'un Paristen Atatürk'e mektubu: "...Emin olabilirsiniz ki, dostlarım ve ben, müşküller ve engeller ne olursa olsun, adaletli barışa ulaşmayı müdafaa etmekten vazgeçmeyeceğiz" *(A.M.D.P.I, s.421).*

2 Haziran 1922 : Ali Fuat Paşa'nın Moskova'dan Ankara'ya gelişi ve akşam Atatürk'le görüşmesi *(M.H., s.346).*

13 Haziran 1922 : Atatürk'ün, Millî Müdafaa Vekili Kâzım (Özalp) Paşa ile beraber Sarıköy İstasyonuna gelişi ve vagon'da Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile görüşmesi *(A.Y.G., s.26; M.M., s.299).* Atatürk, bu görüşmeyi takiben otomobille Adapazarına hareket etmiştir *(M.M., s.229).*

: Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule Hanım'ın İstanbul'dan Adapazarı'na gelişi *(A.Y.G., s.26; A.Z.T.B.Y., s.157).*

14 Haziran 1922 : Atatürk'ün Adapazarı'na gelişi *(A.İ.Y.I., s.221).* (Atatürk burada İstanbul'dan gelmiş olan annesi Zübeyde Hanım ve kız kardeşi Makbule Hanım'la görüşmüştür *B.T.D.C.F.A.Z., s.356-358).*

17 Haziran 1922 : Atatürk'ün Adapazarı'ndan İzmit'e gelişi *(A.İ.Y.I., s.222).*

18 Haziran 1922 : Atatürk'ün İzmit'te Claude Farrére ile görüşmesi ve Fransız edibi şerefine verilen çay ziyafetinde konuşması: "...Türkiye halkı asırlardan beri hür ve müstakil yaşamış ve bağımsızlığı hayat gereği saymış bir milletin kahraman evlâtlarıdır. Bu millet bağımsızlıktan uzak yaşamamıştır, yaşayamaz ve yaşamayacaktır" *(A.S.D.II, s.33; M.M., s.229; I.A., s.761; K.T.R., s.129-139; G.C.Z., c.3, s.472).*

: Atatürk'ün, Izmit'te Vakit gazetesi muhabirine umumî vaziyet hakkında demeci: "...Geçen sene İnebolu'yu bombardıman etmişlerdi; bu sene de Samsun'u. Bu gibi canavarca hareketler, milletin vatanını ve bağımsızlığını savunma yolundaki azim ve imanını kuvvetlendirmeden başka bir netice hasıl etmez" *(A.S.D.III, s.32).*

19 Haziran 1922 : Atatürk'ün Claude Farrére'le beraber İzmit'ten Adapazarı'na hareketi ve İstasyon'da konuşması: "...Bu yürüyüşümüzle memleketi gerçek neticeye kavuşturacağımıza şüpheniz olmasın!" *(A.S.D.II, s.39).*

: Atatürk'ün, İzmit'ten ayrılırken Mutasarrıf'a veda telgrafı: "...Kurtuluş ve bağımsızlık mücadelemizde önemli bir yer işgal eden Kocaeli'nden pek duygulu olarak dönüyorum" *(K.T.R., s.140).*

: Atatürk'ün Claude Farrére ile Adapazarı'na gelişi, ziyaretleri ve öğle yemeğini burada yemeleri *(A.Y.G., s.27; 203).*

: Atatürk'ün Adapazarı yolunda Vakit gazetesi Başmuharriri Ahmet Emin (Yalman)'e umumî vaziyet hakkında demeci: "...Orduda mevcut pek yüksek manevî kuvvet, dayanışma, azim ve iman, şevk ve neşe çok defalar gözlerimi sevinç yaşlariyle dolduracak derecede tesir bırakmaktadır" *(A.S.D.III., s.33; A.Y.G., s.27).*

20 Haziran 1922 : Claude Farrére'in, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına İzmit'ten telgrafı: "Fransa'ya pek acele dönmek mecburiyetinde bulunduğumdan hür İzmit toprağından Büyük Millet Meclisi'ne ve onun Reisine en içten saygılarımı sunarken acele ve şerefli bir barış dilediğimi arz eylerim" *(Z.C. Devre : I, cilt : XX, s.540).*

24 Haziran 1922 : Atatürk'ün, annesiyle beraber Adapazarı'ndan Ankara'ya dönüşü *(Ha. 25.6.1922; M.M., s.229; A.Z.T.B.Y., s.157).*

29 Haziran 1922 : Atatürk'ün, Mersin Gençler Yurdu Başkanlığı'na telgrafı: "...Mersin Gençler Yurdu'nun arzunuz üzerine fahrî başkanlığını kabul ediyorum. Milletimizin ilerleme ve yükseltmesine yönelik hizmetlerinizde başarıya erişmenizi temenni ederim" *(A.T.T.B., s.439).*

7 Temmuz 1922 : Atatürk'ün, Sovyet Elçisi Aralof'un İran Elçisi Mümtazüddevle İsmail Han şerefine verdiği ziyafette konuşması *(A.S.D.II, s.39).*

: Hindistan Merkez Hilâfet Komitesi Başkanı Chotani'nin, Bombay'dan Atatürk'e mektubu *(A.İ.Y.I., s.226).*

9 Temmuz 1922 : Cemal Paşa'nın, Bakû-Tiflis yolunda tren'den Atatürk'e mektubu: "...Enver, kendisini Buhara Emiri ilân etti" *(H.T.D.A.A. Dosya : 109-A).*

14 Temmuz 1922 : Atatürk'ün, Fransız Millî Bayramı münasebetiyle Ankara'da Fransız Elçiliğinde verilen ziyafette konuşması: "Efendiler! yeryüzündeki uzak görüşlü devlet adamları için her zaman gözönünde tutulması gereken bir gerçek vardır: Fikirler zorla ve şiddetle, top ve tüfekle asla öldürülemez. Hassas bir millete karşı uygulanan zalimane muamelelerin onu daha ziyade güçlendirdiği denenmiştir. Hürriyet ve bağımsızlık aşkı ile çoşan ve kabaran bir milletin ne harikalar yaratabileceğini Fransız Büyük Devrimi, bundan 130 yıl önce pek güzel ispat etmiştir. ...İzmir'in işgali üzerine aynı heyecan ile çarpan kalplerden oluşan millî ordumuzun neler yapabileceğini kolaylıkla tahmin edebilirler!" *(M. 15.7.1981; A.R.Y.G.S., s.133-136).*

16 Temmuz 1922 : Atatürk'ün Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu toplantısında Tabiî Başkanlığa seçilmesi *(T.B.M.M. Albümü "I. Dönem", s.243; İ.H., s.1089).*

17 Temmuz 1922 : Atatürk'ün, Meclis'teki Başkanlık odasında Fransız Albayı Mougin ve Sovyet Elçisi Aralof'un ziyaretini kabulü *(Ha. 18.7.1922).*

20 Temmuz 1922 : Atatürk'ün, Başkomutanlık süresinin 4 Ağustos 1922 tarihinden itibaren üç ay daha uzatılmasına dair Kanun nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Bugün ordumuzun manevî kuvveti en yüksek derecededir. Ordumuzun maddî kuvveti de fevkalâde bir önleme ihtiyaç hissetmeksizin millî emelleri tam bir güvenle elde edecek seviyeye ulaşmıştır. Bu sebeple artık böyle bir yetkiyi sürdürmeye lüzum ve ihtiyaç kalmadığı kanaatindeyim" *(Z.C. Devre : I, cilt : XXI, s.430-431).*

: Başkomutanlığın süresiz olarak Atatürk'ün üzerinde kalmasının Büyük Millet Meclisi'nde kabulü *(N.II, s.663; Z.C. Devre : I, cilt : XXI, s.435; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.I, s.195).*

Atatürk'ün, Türkiye Öğretmen Dernekleri Birliği'nin fahrî başkanlığını kabulü ve Derneğe 100 lira bağışta bulunması *(Ha. 21.7.1922).*

21 Temmuz 1922 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık odasında İspanya Kralı'nın kardeşi Prens Lui du Borbon'u kabulü ve görüşmesi *(Ha. 22.7.1922).*

: Atatürk'ün cepheye gitmek üzere akşam Ankara'dan ayrılışı *(İ.A., s.742; Ha. 22.7.1922).*

23 Temmuz 1922 : Atatürk'ün Batı Cephesi Karargâhı'nın bulunduğu Akşehir'e gelişi *(N.II, s.672).*

24 Temmuz 1922 : Atatürk'ün Akşehir'den Konya'ya gelişi, burada General Townshend'i kabulü ve görüşmesi: "...Evet, karşımızdaki

düşmanın çok kuvvetli olduğunu biliyorum. Fakat insaniyeti savunanlar ölümle tehdit edilmelerine rağmen ölmezler ve ebediyen yaşarlar!" *(N.II, s.671-672; İ.A., s.762; O.H., s.15; S.L., s.559).*

: Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'e telgrafı: "...Büyük Millet Meclisi'nin fevkalâde vaziyeti sebebiyle diğer meclislerle karşılaştırma yapılamayacak derecede gizli oturumlar yapılmış ve şimdiye kadar vuku bulan gizli oturum miktarı 197'ye ulaşmıştır" *(İ.H., s.1081; A.T.T.B., s.443).*

27 Temmuz 1922 : Atatürk'ün, Konya'dan Akşehir'e dönüşü *(N.II, s.672; İ.A., s.763; A.K·D.D.A.Y., s.380).*

: General Townshend'ın Ankara'dan raporu: "...Türk millî ordusu güçlü ve etkindir. İngiltere hükûmeti bunu kavrayabilmiş değildir. Yepyeni bir Türkiye doğmuştur. Bu da İngiltere'de henüz anlaşılmış değildir. Türk'ü Avrupa dışına, Anadolu'ya itmeğe çalışmak çılgınlıktır" *(İ.B.A.IV, s.LXXXVIII).*

27/28 Temmuz 1922 : Atatürk'ün, Akşehir'e çağrılan ordu komutanlarına gece Büyük Taarruz planını açıklaması ve bu plan üzerinde umumî görüşmeler yapılması *(N.II, s.672; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.I, s.204; A.K.D.D.A.Y., s.380; A.B.E.B., s.136).*

30 Temmuz 1922 : Atatürk'ün, Akşehir'de Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile yapılacak taarruzun ayrıntılarını tesbit etmeleri *(N.II, s.672).*

4 Ağustos 1922 : İngiltere Başbakanı Lloyd George'un Avam Kamarası'nda konuşması: "...Mustafa Kemal büyük bir general ve büyük bir yutsever olabilir; ama Müslümanların başı İstanbul'dadır, halifedir(!)" *(İ.B.A.IV, s.LXXXX, 336).*

6 Ağustos 1922 : Atatürk'ün, Kâzım (Özalp) Paşa ile Akşehir'den -Konya yoluyla- Ankara'ya dönüşü *(M.M.I, s.233).*

13 Ağustos 1922 : Atatürk'ün gece Ankara'da Sovyet Elçiliği'nde -kaza sonucu- çıkan ve etrafa yayılma tehlikesi gösteren yangını söndürme çalışmalarını izlemesi *(Ha. 14.8.1922).*

14 Ağustos 1922 : Fethi (Okyar) Bey'in, Londra'dan Atatürk'e telgrafı: "Hariciye Nezareti'nde, Lord Curzon adına beni kabul eden Müsteşar ile görüştüm. Düşünce ve isteklerimizi Lord Curzon'a bildireceğini söyledi" *(Ü.D.B.A., s.305).*

17 Ağustos 1922 : Atatürk'ün, Ankara'dan gizli olarak otomobille Konya'ya hareketi *(T.İ.H., c.II, ks.6, kp.II, s.29; S.H.I, s.56).* (Atatürk, öğleden sonra Konya'ya gelmiş, geceyi -Demiryolları Genel Müdürü olarak- Konya'da görev yapan Behiç (Erkin) Bey'in evinde geçirmiştir *A.S.A.H.A.H., s.602; A.So., V.10.10.1947).*

18/19 Ağustos 1922 : Atatürk'ün Konya'dan gizli olarak Akşehir'e hareketi *(A.So., V.10.10.1947; A.S.A.H.A.H., s.603).*

20 Ağustos 1922 : Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayımlanan haber : "Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Ağustos'un 21. Pazartesi günü öğleden sonra saat 4.00'de Çankaya'daki köşklerinde şehrimizde bulunan kordiplomatiğe bir ziyafet vereceklerdir. Ziyafette bütün elçiler ve siyasî kişiler hazır bulunacaktır. Birçok kişiye dün bu hususta davetiye gönderilmiştir" *(Ha. 20.8.1922).* (Bu haber, Atatürk'ün cepheye gidişini duyurmama amacıyla yayımlanmıştır).

20/21 Ağustos 1922 : Atatürk'ün Akşehir'de Batı Cephesi Karargâhında I. Ordu Komutanı Nurettin ve II. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşalara, taarruz planını harita üzerinde açıklaması ve taarruz emri verişi *(N.II, s.674).*

21 Ağustos 1922 : Atatürk'ün Akşehir'den Konya'ya dönüşü *(A.So., V.10.10.1947).*

24 Ağustos 1922 : Atatürk'ün Konya'dan tekrar Akşehir'e gidişi *(A.So., V.10.10.1947).*

: Başkomutanlık ve Batı Cephesi Karargâhlarının Akşehir'den, cephe gerisinde Şuhut kasabasına nakledilmesi *(N.II, s.674; İ.A., s.763).*

25 Ağustos 1922 : Başkomutanlık, Genelkurmay ve Batı Cephesi Karargâhlarının Şuhut'tan muharebenin idare edileceği Kocatepe'nin güney-batısında Çadırlı Ordugâha nakledilmesi *(N.II, s.674; H.M.M., s.291; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.I, s.54; İ.A., s.763).*

25/26 Ağustos 1922 : Atatürk'ün cepheden, İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf Bey'e telgrafı: "...Ağustos'un 26. günü düşmana taarruz başlayacaktır" *(A.T.T.B., s.446).*

26 Ağustos 1922 : Sabah saat 5.30 da Kocatepe'den topçu ateşiyle Büyük Türk Taarruzu'nun başlaması *(N.II, s.674; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.I, s.89; M.M., s.234; A., s.51; İ.A., s.763; İ.İ., s.161; İ.H.S.K., s.45; K.A., s.798; M.M.U.K.S.II, s.324-331; T.K.S., s.429; T.IV, s.118).*

27 Ağustos 1922 : Atatürk'ün, cephe'den Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına harekât hakkında telgrafı: "...Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının müstesna kıymet ve kabiliyeti sebebiyle yüksek Meclisi tebrik ederim. Komutanlarımızın sevk ve idarede düşman komuta heyetine üstünlüğü belirgin bir suretde görünmektedir" *(Z.C. Devre : I, cilt : XXII, s.368; A.T.T.B., s.446-447).*

28 Ağustos 1922 : Atatürk'ün İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf Bey'e telgrafı: "...Askerlerimiz pek keyiflidir. Yorulmak bilmiyorlar. Bu ge-

ce Afyon-Karahisar'dayım, halk şenlik yapıyor" *(A.T.T.B., s.448-449).*

: Atatürk'ün akşam Afyon-Karahisar'a gelişi *(A.T.T.B., s.449).*

29/30 Ağustos 1922 : Atatürk'ün gece, Afyon Belediye binasının bir odasında Fevzi ve İsmet Paşalarla harp vaziyetini gözden geçirişi *(A.V.T., s.15; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.II, s.231)* Atatürk der ki "...Üçümüz vaziyeti bir defa daha gözden geçirdik ve kesinlikle anladık ki, Türkün hakiki kurtuluş güneşi 30 Ağustos sabahı bütün parlaklığıyla doğacaktır" *(A.S.D.II, s.174).*

30 Ağustos 1922 : Yunan ordusunun tamamen sarılması ve imha edilmesi suretiyle "Dumlupınar (Başkomutan) Meydan Muharebesi"nin kazanılması *(N.II, s.675; M.M., s.234; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.II, s.231; İ.B.S.İ., s.463; İ.H.S.K., s.55; İ.A., s.763; K.A., s.811-822; M.M.U.K.S.II, s.333; T.K.S., s.463; T.IV, s.118; İ.İ., s.162).*

30/31 Ağustos 1922 : Atatürk'ün geceyi Dumlupınar istasyonunda geçirmesi *(T.İ.H. c.II, ks.6, kp.II, s.271).*

31 Ağustos 1922 : Atatürk'ün, sabah Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, I. Ordu Komutanı Nurettin Paşa ile beraber Adatepe bölgesine giderek muharebe meydanını gezmeleri *(T.İ.H., c.II, ks.6, kp.II, s.274).*

1 Eylül 1922 : Atatürk'ün ordu'ya bildirgesi: "...Bütün arkadaşlarımın Anadolu'da daha başka meydan muharebeleri verileceğini gözönüne alarak ilerlemesini ve herkesin fikrî güçlerini ve kahramanlık ve vatanseverlik kaynaklarını yarışırcasına göstermeye devam etmesini isterim. Ordular! İlk hedefiniz Akdenizdir, İleri!" *(A.T.T.B., s.450; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.2, s.277; T.İ.T., s.110; İ.A., s.764).*

: Atatürk'ün Türk milletine bildirgesi: "Zalim ve mağrur düşman ordusunun esas unsurları akıllara dehşet verecek katiyetle imha edildi. Milletin rey ve iradesine dayanan her işin sonucu, millet için hayır ve mutluluk olduğu açıktır" *(A.T.T.B., s.450; H.T.V.D. sayı : 63, v.1416; İ.A., s.764).*

: Atatürk'ün, ordu hakkındaki sevgi ve güvenini bildiren Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne cevabı: "...Bu selâm ve güvenden duygulanan ve en kıdemsiz erden komutanlarına kadar en yüksek azim ve imanla savaşan ordunun, bağımsızlığımızın savunulması uğrunda namus gereğini yerine getireceğini temin ederim" *(M.M.II, s.201).*

2 Eylül 1922 : Atatürk'ün, İcra Vekilleri Heyeti'ne telgrafı: "...Eskişehir ve Uşak'ın düşmesi haberini bekliyorum" *(A.T.T.B., s.452).*

: Atatürk'ün, bugün esir alınan Yunan Generali Trikopis'un kılıcını Kâzım (Özalp) Paşa'ya armağan edişi ve yazısı: "Ge-

neral Trikopis'in eşyası arasında ganimet olarak alınan kılıcını siz kardeşime takdir ediyorum'' *(M.M.II, s.XV; A.R.Y.G., s.325-326).*

3 Eylül 1922 : Atatürk'ün, akşam Uşak'a gelişi *(A.T.T.B., s,452).*

: Esir alınan Yunan komutanları General Trikopis ile General Diyenis'in Uşak'ta Başkomutan Atatürk'ün huzuruna getirilişi ve Atatürk'ün General Trikopis'e söyledikleri: ''Vicdanınıza karşı vazifenizi yaptığınıza kani iseniz, içiniz rahat olabilirsiniz! En büyük komutanların bile esir oldukları tarihlerde yazılıdır. Meselâ size Napolyon'u gösterebilirim'' *(T.İ.H. c.II, ks.6, kp.III, s.54; D.H.B.I., s.153; T.A.İ., s.275-277; A.T.T.B., s.453; H.A.Y., s.202-203).*

: Atatürk'ün, İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf Bey'e telgrafı: ''...Esir alınan generallerle görüştüm. Kendilerini teselli ve misafir ettim. Ailelerine sağlık haberlerini bildirmelerine müsaade ettim'' *(A.T.T.B., s.453).*

: Batı Cephesi Komutanlığı tarafından, Dumlupınar Muharebesine ''Başkomutan Muharebesi'' adı verildiğinin bildirilmesi *(A.T.B.D. sayı: 80, b.1776; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.III, s.254; H.T.V.D. sayı: 62, v.1412).*

: Paris Mümessili Ferit (Tek) Bey'in, 30 Ağustos Zaferi nedeniyle Başkomutan Atatürk'e tebrik telgrafı: ''Türkiye'nin Büyük Çocuğu! Azmin, vatanı esaretten kurtardı!'' *(A.İ.Y.I., s.236).*

4 Eylül 1922 : Atatürk'ün akşam Eşme'ye gelişi *(A.T.T.B., s.454; H.T.V.D. sayı : 63, v.1417).*

: İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey'in, cephe'de bulunan Başkomutan Atatürk'e İstanbul'daki İtilâf Devletleri temsilcilerinin mütareke isteğini bildiren telgrafı *(N.II, s.675; T.İ.H. c. II, ks.6, kp.IV, s.38)*

5 Eylül 1922 : Atatürk'ün, Vekiller Heyeti'nin 4 Eylül 1922 tarihli telgrafına cevabı: ''Anadolu'daki Yunan ordusu kesin şekilde mağlup edilmiştir. Anadolu için herhangi bir görüşmeye gerek kalmamıştır. Mütareke, ancak Trakya için söz konusu olabilir'' *(N.III, s.675-676).*

: Fransız Mareşali Lyautey'in -Atatürk ve İsmet Paşa'ya iletilmek üzere- Paris'te Ankara Hükûmeti'nin temsilcisi Ferit Bey'e 30 Ağustos 1922 zaferini kutlayan yazısı *(A.İ.Y.I., s.238).*

: Hindistan Merkez Hilâfet Komitesi Başkanı Chotani'nin Bombay'dan -Atatürk'e iletilmek üzere- Paris mümessili Ferit Bey'e 30 Ağustos zaferini kutlayan telgrafı *(A.İ.Y.I., s.241).*

: İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a telgrafı: ''Yüksek Komiserler, İzmir'de Kemalist kuvvetlerle çatışmaktan sakınmak gerektiği

kanısında'' *(İ.B.A.IV., s.LXXXVII).*

6 Eylül 1922 : Fethi (Okyar) Bey'in Londra'dan Atatürk'e telgrafı: ''İngiltere acele mütareke istiyor. Trakya'nın alınması, azınlıkların değiştirilmesi, harp tazminatı, ülkede yapılan tahriplerin tamiri istenmelidir'' *(Ü.D.B.A., s.313).*

: Ankara Hükûmeti'nin Tiflis Mümessili Ahmet Muhtar Bey'in 30 Ağustos zaferi nedeniyle Atatürk'e tebrik telgrafı *(A.İ.Y.I., s.247-248).*

: Ukrayna Sovyet Hükûmeti'nin, Atatürk'e 30 Ağustos zaferini kutlayan telgrafı *(A.İ.Y.I., s.246).*

6/7 Eylül 1922 : İstanbul'daki İngiliz Orduları Başkomutanı General Harington'un İngiltere Savunma Bakanlığı'na telgrafı: ''...Durum vahim. Ateşkes için kaybedilecek zaman yok. Yunanlı Anadolu'dan kaçıp gitmekten başka bir şey düşünmüyor!'' *(İ.B.A.IV., s.LXXXVII).*

7 Eylül 1922 : Atatürk'ün, Eşme'den Alaşehir-Salihli yönünde hareketi *(A.T.T.B., s.455).*

: Atatürk'ün, Salihli'ye gelişi *(A.T.T.B., s.455).*

Atatürk'ün, Hindistan İslâm halkı tarafından emirlerine gönderilen paradan yüzbin lirayı düşman zulmüne maruz kalan köylülerimize ayırışı *(Ha. 8.9.1922).*

: Fransız Generali Gouraud'un, Atatürk'e -Albay Mougin aracılığıyla- 30 Ağustos zaferini kutlayan telgrafı *(A.İ.Y.I., s.249).*

: Ankara Hükûmeti'nin Roma Mümessili Celâlettin Arif Bey'in Roma'dan Başkomutan Atatürk'e 30 Ağustos zaferi nedeniyle tebrik telgrafı *(A.İ.Y.I., s.249).*

8 Eylül 1922 : Fethi (Okyar) Bey'in Roma'dan Atatürk'e İtalya Hariciye Nazırı ile görüşmesini bildiren telgrafı *(Ü.D.B.A., s.316).*

9 Eylül 1922 : Atatürk'ün İzmir'in alınışı haberi üzerine ordulara mesajı: ''İlk verdiğim Akdeniz hedefine varmakta orduların gösterdiği gayret ve fedakârlığı hürmet ve takdirle anarım. Orduların bundan sonra verilecek hedeflerin elde edilişinde de aynı istek ve fedakârlığı göstereceklerine güvenim tamdır'' *(T.İ.H. c.II, ks.6, kp.III, s.130; H.T.V.D. sayı: 64, v.1440; A.T.T.B., s.456-457).*

: Atatürk'ün, İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf (Orbay) Bey'e telgrafı: ''Birliklerimiz İzmir doğu sırtlarında düşmanın son direnişini kırdıktan sonra bugün mağlûp düşmanla beraber İzmirimize zaferle girdi. Ben yarın öğleden itibaren İzmir'de bulunacağım'' *(A.T.T.B., s.457).*

: Atatürk'ün Nif (Kemalpaşa)'e gelişi ve geceyi burada geçirişi *(K.S.İ.Y. c.II, s.309).*

10 Eylül 1922 : Atatürk'ün Nif'ten hareketle Turgutlu üzerinden saat 14.00

de -Genelkurmay Başkanı Fevzi ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşalarla- İzmir'e gelişi, coşkun gösterilerle karşılanışı, Hükûmet Konağına gidişi *(T.İ.H. c.II, ks.6, kp,III, s.134; İ.A., 765; T.IV, s.119; A.T.T.B., s.457; O.Y.S., s.358-359; A.T.T.B., s.456; T.A.İ., s.288).*

: İstanbul Hükûmeti'nin Büyük Zafer üzerine Atatürk'e "Kahraman Komutan!" hitabıyla tebrik telgrafı *(A.İ.Ü.B., s.6).*

: Atatürk'ün, geceyi Karşıyaka'da Alâtini köşkünde geçirişi *(K.S.İ.Y.II, s.311).*

11 Eylül 1922 : Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İzmir ve Bursa'nın kurtuluşu nedeniyle ordu'ya ve Başkomutan Atatürk'e milletin ebedî şükran ve minnetinin bildirilmesi kararı *(Z.C. Devre : I, cilt : XXII, s.620).*

: Atatürk'ün geceyi Karşıyaka'da Alâtini köşkünde geçirişi *(K.S.İ.Y.II, s.311).*

12 Eylül 1922 : İzmir'deki İngiliz Başkonsolosu Harry Lamb'ın, Ankara Hükûmeti ile İngiltere arasındaki ilişkiler hakkında Atatürk'le görüşmesi *(M.K.A.B.M., Belleten, No: 144, s.261; İ.B.A.IV, s.XCV,408).*

: Akdeniz'deki İngiliz Filosu Başkomutanı Amiral Brock'un, Atatürk'e, Ankara Hükûmeti'nin İngilizlere karşı bir harp halinde olup olmadığını soran mektubu *(M.K.A.B.M. Belleten No : 144; s.537; T.A.İ., s.291; A.İ.Y.I., s.261; İ.B.A.IV, s.XCV, 408).*

: Atatürk'ün İzmir'e gelen "Daily Mail" gazetesi muhabiri G. Ward Price'e demeci: "...Bu son taarruzu istemedim; fakat Yunanlıları Anadolu'yu terk etmeye mecbur olduklarına inandırıcı başka yol yoktu!" *(T.K.S.K., s.183; A.S.D.III, s.44). (Bu demeç 15 Eylül 1922 günkü Daily Mail gazetesinde yayımlanmıştır Ç.O., s.220-221).*

: Başkomutan Atatürk'ün, Anadolu'nun kurtuluşu nedeniyle millete bildirgesi: "Akdeniz, askerlerimizin zafer teraneleriyle dalgalanıyor.. Ordularımızın kabiliyet ve kudreti, düşmanlarımıza dehşet, dostlarımıza güven verecek bir mükemmellikte kendisini gösterdi. Büyük zafer özellikle senin eserindir. Büyük ve soylu Türk milleti! Anadolu'nun kurtuluşu zaferini tebrik ederken sana İzmir'den, Bursa'dan, Akdeniz ufuklarından ordularının selâmını da sunuyorum" *(H.T.V.D. sayı: 64, b.v.1446; A.T.B.D. sayı: 80, b. 1777; A.T.T.B., s.459; İ.A., s.765).*

: Atatürk'ün geceyi, kendisi için 1. Kordon'da hazırlanan bir evde geçirişi *(K.S.İ.Y.II, s.311).*

13 Eylül 1922 : Atatürk'ün, Amiral Brock'un 12 Eylül 1922 tarihli mektubu-

na cevabı: "...Her iki Hükûmetin uygulana gelen şekillere uyarak siyasal ilişkiler kurabileceklerini bildirmekle şeref kazanmaktayım" *(M.K.A.B.M., Belleten, No:144, s.539; A.İ.Y.I., s.263; İ.B.A.IV., s.XCVI, 409-410).*

: Atatürk'ün Amerikalı gazeteci Richard Eaton'a İzmir'de demeci: "...Ben İngilizlerle değil, Yunanlılarla harp ediyorum.. Yirmidört saatte en iyi kıtalarımı Trakya'ya geçirmeğe yetecek nakliye gemilerim de mevcuttur. Bu askerler bir işaretimi bekliyorlar!" *(A.S.D.III, s.46-47; T.K.S.K., s.194) (Bu demeç, Le Figaro gazetesinin 1.10.1922 tarihli sayısında yayımlanmıştır. D.B.A., s.36-39).*

: Atatürk'ün, kalmakta olduğu köşkün balkonundan akşam -düşmanların sabotajı sonucu çıkan- İzmir yangınını izlerken yanındaki genç subaylara söyledikleri: "Çocuklar, bu manzaraya iyice bakın! Bu alevler bir devrin sona erip yeni bir devrin başladığını gösteren bir yangındır. Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyıllardaki bütün günahları şu ateşle temizlenirken yeni bir Türk Devletinin kuruluşu ve Türk milletinin yükselişi de cihana ilân ediliyor!" *(K.K.S. s.99).*

: Atatürk'ün geceyi -İzmir yangını sebebiyle- tekrar Karşıyaka'da Alâtini köşkünde geçirişi *(K.S.İ.Y.II, s.311).*

14 Eylül 1922 : Atatürk'e İzmir Belediyesi tarafından İzmir hemşehriliği unvanı verilişi *(A.İ., s.765).*

: Atatürk'ün, Lâtife Hanım'ın daveti üzerine Göztepe'de Uşakîzade Muammer Bey'in köşküne misafir oluşu *(K.S.İ.Y.II, s.311)* (Atatürk' İzmir'e gelişini takiben 10 ve 11 Eylül gecelerini Karşıyaka'da Alâtini Köşkünde, 12 Eylül gecesini ise kendisi için I. Kordon'da hazırlanan bir evde geçirmiş, 13 Eylül gecesi ise -İzmir yangını sebebiyle- tekrar Karşıyaka'da Alâtini Köşkünde kalmış, bilâhare -davet üzerine- Lâtife Hanım âilesinin Göztepe'deki köşkünde misafir edilmiştir *K.S.İ.Y.II, s.311).*

: İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a telgrafı: "Savaşan tarafların artık birbirleriyle temasları kalmadı. Konferans çağrısı için şimdi en uygun zamandır. Ordularına "İlk hedefiniz Akdeniz'dir!" diyen Mustafa Kemal'in ikinci hedefi Trakya'dır. Konferans olmazsa Trakya'ya geçmeye çalışacaktır. Gecikirsek güç durumda kalırız" *(İ.B.A.IV, s.XCVI).*

16 Eylül 1922 : İngiliz Kabinesinin, Çanakkale'de tarafsız bölgeye tecavüz edilmemesi için üç devlet tarafından Atatürk'e bildirimde bulunulması ve Doğu meselesinin halli için bir Konferans toplanması kararı *(M.M.M.T., s.152).*

: İngiltere Savunma Bakanlığı'nın İstanbul'da General Harington'a gizli telgrafı: "Kabine, iki tümeni daha seferber edip

Mustafa Kemal'e karşı koymak niyetindedir. Mustafa Kemal, müttefiklere saldırıya geçecekse önce Çanakkale Boğazı' nın Anadolu kıyılarını işgal edecektir, sanıyoruz" *(İ.B.A.IV., s.XCIV).*

: İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un İngiltere Dışişleri Bakanına yazısı: "Padişah Hükûmeti, müttefiklerin tezelden konferans toplamalarını arzuluyor, Mustafa Kemal'in İstanbul'a yaklaşmasından kaygılanıyor. Padişahın geleceği karanlık. Padişah, zaferden dolayı Mustafa Kemal'i kutlamayı reddetti" *(İ.B.A.IV. s.C, 424-425).*

18 Eylül 1922 : Atatürk'le görüşmek üzere İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey ve Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in Hükûmet adına Izmir'e gitmeleri hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı *(G.C.Z. c.3, s.784-798,800).*

: İstanbul'dan bir torpido ile İzmir'e gelen Fransız Yüksek Komiseri General Pellé'nin Atatürk ile görüşmesi *(N.II, s.677; H.T.V.D. sayı: 65; v.1467; E.K.T., s.26; T.A.M.K.III., s.22-23; K.S.İ.Y.II, s.311-313,321).*

: İzmir'e gelen "Chicago Tribune" muhabiri John Clayton' un Atatürk tarafından kabulü *(E.K.T., s.18).*

: İstanbul'daki İngiliz Orduları Başkomutanı General Harington'un İngiltere Savunma Bakanlığı'na telgrafı: "Kararlı bir tutumla Mustafa Kemal Boğazları ve İstanbul'u ele geçirmekten caydırılabilir. Çanakkale mevzilerimizi durmadan güçlendiriyoruz. Donanmanın topları da bana epeyce yardım edecek(!)" *(İ.B.A.IV, s.CIV).*

: İngiliz Kabinesi'nin toplantısı ve bazı kararlar alması: "Akdeniz Orduları Başkomutanı, Mustafa Kemal'in Anadolu'dan Trakya'ya kuvvet geçirmesini önlemekle görevli olacaktır. Savunma Bakanlığı, General Harington'a takviye yetiştirmek için gerekli önlemleri alacaktır" *(İ.B.A.IV , s.CII).*

: Atatürk'ün, sohbet esnasında Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey'e söyledikleri: "Millî Mücadelemizin bu safhası kapanmıştır. Şimdi ikinci safhasını açmamız gerekiyor!" *(V.Y., s.176).*

19 Eylül 1922 : Atatürk'e, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu'nun "fahrî profesörlük" unvanını vermesi: "İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu 19 Eylülde yaptığı toplantıda siz Kurtarıcı Kumandanlarını fahrî profesörlüğe oybirliği ile seçmekle şeref duyar" *(A.Se. 10-11; V. 20.9.1922; A.Me., 117-118).* Atatürk'ün cevabı için Bk. 26 Ekim 1922.

20 Eylül 1922 : General Harington'un İngiltere Savunma Bakanlığına gizli teli: "...General Charpy, Mustafa Kemal'in Çanakkale'ye sal-

dıracağını söylüyor. Çanakkale İngiliz politikası için mihenk taşı olacak!" *(İ.B.A.IV, s.CVI).*

: Paris'te İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon ile Fransa Başbakanı Poincaré arasında görüşme ve Lord Curzon'un söyledikleri: "Mart ayından beri Mustafa Kemal'i konferansa getirmek için harcanan çabalar boşa gitti" *(İ.B.A.IV, s. CVI-CVII).*

21 Eylül 1922 : Atatürk'ün, Akşam gazetesi muharriri Falih Rıfkı (Atay) Bey'e, İzmir'de Büyük Taarruz ve Zafer hakkında demeci: "... Süvari tümenlerimizle, piyade kıtalarımız düşmanı ezip İzmir'e yürümekte birbirleriyle yarış etmişlerdir. İzmir rıhtımında süvarilerimizin kılıçları denizde şekillenirken, piyadelerimiz Kadifekale'de Türk bayrağını semaya yükselttiler" *(A.S.D.III., s.35-40).*

22 Eylül 1922 : Atatürk'ün, İkdam gazetesi muharriri Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey'e İzmir'de barış şartları hakkında demeci: "...Askerî hareket, siyasî faaliyetin ümitsiz olduğu noktada başlar. Ümidin güven verici bir surette avdeti, orduların hareketinden daha hızlı hedeflere erişmeyi temin edebilir" *(A.S.D.III, s.40).*

: Atatürk'ün İstanbul ve Boğazlar üzerine harekât ile ilgili Kâzım Karabekir'e telgrafı: "Pek kuvvetli olmamıza rağmen siyasette de pek hesaplı ve mutedil bulunuyoruz. Herhalde meseleyi siyasetle çözümlemeyi tercih etmekteyiz" *(A.T.T.B., s.460).*

: General Harington'un İngiltere Savunma Bakanlığı'na teli: "...Mustafa Kemal tarafsız bölgeyi çiğnememe kararını bugün verecektir, sanırım. Çiğnerse, karşısında İngiltere'yi ve Dominyonları bulacağını açıkça kendisine duyurdum(!)" *(İ.B.A.IV., s.VXVI).*

: Fransa Başbakanı Poincaré'ın Paris'te İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a söyledikleri: Mustafa Kemal kuvvetleri ileri yürümek istiyor; Mustafa Kemal onları frenlemeğe çalışıyor. Çatışmayı önlemenin tek yolu Mudanya Konferansı'nı başlatmaktır" *(İ.B.A.IV., s.CXVII).*

23 Eylül 1922 : Atatürk'e, İtilâf Devletleri Dışişleri Bakanları imzasıyla "Askerî harekâtın durdurulması ve bir barış konferansının toplanmasıyla ilgili" nota verilmesi *(N.II., s.678; İ.H., s.1094; M.M.M.T., s.154; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.IV, s.40; İ.A., s.766; Ç.O., s.288-289).*

: Türk süvarilerinin Çanakkale'de "tarafsız bölge"ye girişleri *(A.An., s.22; Ç.O., s.289-290).*

: Atatürk'ün, Kâzım Karabekir'in büyük zaferi kutlayan telg-

rafına cevabı: "12.9.1922 tarihli telgrafınızı 23.9.1922'de İzmir'de aldık. Kahraman ordularımız hakkında gösterilen takdirkâr duygularınıza teşekkürlerimizi sunarız" *(İ.H., s.1093; A.T.T.B., s.460).*

: İngiltere Koloniler Bakanı Churchill'in Kanada, Avusturalya Yeni Zelenda ve Güney Afrika Birliği Genel Valilerine teli: "Kabine, Avrupa'ya yapılacak Türk saldırısına, Mustafa Kemal'in İstanbul'dan müttefikleri atmasına karşı koymaya ve Gelibolu yarımadasını elde tutmağa karar verdi. Hükûmetinizin bir askerî birlik gönderip gönderemeyeceğini bilmek istiyorum" *(İ.B.A.IV, s.CXXIV-CXXV).*

24 Eylül 1922 : Atatürk'ün İleri gazetesi muharriri Celâl Nuri (İleri) Bey'e İzmir'de Zafer hakkında demeci: "..Askere istirahat emrediyorum, asker dinlenmiyor ve İzmir'de istirahat ederiz, karşılığıyla cenk ediyorlar!" *(A.S.D.III, s.42-43).*

: Atatürk'ün, İzmir Belediyesi tarafından kendisine hemşehrilik unvanı verilmesi üzerine teşekkür telgrafı: "..Vatanımızın Akdeniz'e karşı sevgilisi olan, düşman istilâsından kurtarılması için bütün memleketi seve seve senelerce mihnet ve fedakârlıklara sevk etmiş bulunan İzmirimizin hemşehrileri arasında sayılmak, benim için sonsuz bir sevinç ve övünme doğurmuştur" *(A.T.T.B., s.461).*

: Türk kuvvetlerinin Çanakkale'de "tarafsız bölge"yi işgali üzerine İngiliz birliklerinin daha dar bir mevzie yerleşmek üzere geri çekilmeleri *(A.An., s.22; Ç.O., s.291).*

25 Eylül 1922 : Atatürk'ün "Reuter Ajansı" muhabirine İzmir'de, Büyük Zafer ve Trakya hakkında demeci *(A.S.D.III, s.43).*

: İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'un İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a teli: "2000 kişilik bir Türk süvari kuvveti Erenköy'de göründü. Bunları tarafsız bölge'den geri çekmesini Mustafa Kemal'e duyuruyoruz. Yoksa Harington bunları geri çevirecek(!)" *(İ.B.A.IV., s.CXXX).*

: Hamit Bey'in, İstanbul'dan Atatürk'e telgrafı: "..General Pellé, 2000 süvarimizin Erenköy'den geri çekilmesini rica etti" *(İ.B.A.IV., s.CXXIV, 559).*

26 Eylül 1922 : Atatürk'ün, "Chicago Tribun" muhabiri John Clayton'a İzmir'de demeci: "...Misak-ı Millîmizde sebat ediyoruz. Bütün Türk toprağında gerçek bağımsızlık istiyoruz. Bizim için artık kapitülâsyonlar mevcut değildir" *(A.S.D.III., s.45).*

: General Harington'un, Atatürk'e, Türk süvarilerinin Boğazlar üzerine harekâtıyla ilgili olarak kuvvetlerimizin tarafsız bölge dışına çekilmesi hakkında telgrafı *(A.T.T.B., s.462; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.IV, s.42-43; A.İ.Y.I., s.298).*

: Atatürk'ün, General Harington'un 26.Eylül 1922 tarihli telgrafına cevabı: "...Tarafsız bir bölgenin, şimdiye kadar Bü-

yük Millet Meclisi Hükûmeti ile Müttefik Hükûmetler arasında kararlaştırılmış olduğundan haberim yoktur. Süvarilerimizin ve kıtalarımızın harekâtı, mağlup Yunan ordusunu takip harekâtından ibarettir" *(A.T.T.B., s.462; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.IV, s.43; A.İ.Y.I., s.300-301; İ.B.A.IV, s.CXXXVI).*

27 Eylül 1922 : General Harington'un Atatürk'e, Yunan donanmasının İstanbul'dan uzaklaştırıldığını bildiren telgrafı: "..Yunan donanması bugün İstanbul'dan çekildi. Arzum çatışmaktan kaçınmaktır. Arzu ederseniz sizinle görüşmeye hazırım" *(A.T.T.B., s.463; A.İ.Y.I., s.307-308; İ.B.A.IV., s.CXXXIV).*

: Fransız Doğu Donanması Komutanı Amiral Dumesnil'in Atatürk'e Türk süvarilerinin tarafsız bölgeden geri alınması hususunda Fransız Hükûmeti'nin isteğini bildiren mektubu *(A.İ.Y.I., s.310-311).*

: Atatürk'ün Kardinal Gaspari'nin, artık kan dökülmemesi ve bir an evvel barış yapılmasını isteyen telgrafına cevabı: "..Yunan ordusunun terke mecbur olduğu bölgede bulunan bütün şehirlerimiz ve kasabalarımız yanmış ve ahali her türlü zulme maruz kalmıştır. Aynı zulüm, yeni bir şiddetle Trakya'da yapılmaktadır. Bu insanî hissi, bugünkü durumu yaratanlar katında uyandırmanızı sizden rica ederim" *(A.S.D.V., s.138).*

28 Eylül 1922 : Atatürk'ün, General Harington'un 27 Eylül 1922 tarihli telgrafına cevabı: "...Fransızlar ve İtalyanlar gibi, siz de Asya sahilinde bulunan kıtalarımızı geri çekmeğe hazır olduğunuz takdirde, Boğazlar sahilinde bulunan kıtalarımıza yavaş yavaş geri çekilmeleri ve yalnız mülkî idare ile polis örgütünü düzenlemekle yetinmeleri hususunda emir vermeğe hazırım!" *(A.T.T.B., s.463).*

: Atatürk'ün, Izmir'e gelen Fransız diplomatı Franklin Bouillon ile görüşmesi *(N.II., s.678; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.IV, s.33,45; T.M.M.I., s.438; T.A.M.K.III, s.24; M.M.M.T., s.155; H.T.V.D. sayı: 65, v.1467; İ.A., s.766).*

: Atatürk'ün, Fransız Doğu Donanması Komutanı Amiral Dumesnil'in 27 Eylül 1922 tarihli mektubuna cevabı *(A.İ.Y.I., s.323-324).*

: İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold'a teli: "Mustafa Kemal tarafsız bölgeden çekilmezse Yunan donanmasının da Marmara'yı ve Çanakkale boğazını kullanmasına izin verilecektir. Bunu Ankara'ya duyurunuz(!)" *(İ.B.A.IV, s.CXXXVIII).*

29 Eylül 1922 : Atatürk'ün, İtilâf Devletleri Dışişleri Bakanlarının 23 Eylül 1922 tarihli notasını cevaplandırması (Cevabî nota'da Mudanya Konferansının kabul edildiği, açılışın 3 Ekim 1922 olmasının

uygun olacağı, İsmet Paşa'nın delege tayin edildiği ve konuşulacak hususlar bildirilmiştir *N.II., s.679; T.İ.H. c.II, ks.6, kp. IV, s.49; I.A., s.766; G.C.Z. cilt: 3, s.861,862,870; A.T.T.B., s.464-465).*

: Franklin Bouillon'un, Fransız Başbakanı Poincaré'a teli: "Mustafa Kemal'le 4 saat görüştüm. Durumu güç; askerini zor zaptediyor" *(İ.B.A.IV., s.CXLVI).*

29/30 Eylül 1922 : Atatürk'ün, İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey ve Avrupa'dan dönen Dahiliye Vekili Fethi Bey ile beraber gece yarısı trenle İzmir'den Ankara'ya hareketi *(G.C.Z. s.3, s.841; E.K.T., s.95; İ.A., s.766; T.A.M.K.III, s.26).*

2 Ekim 1922 : Atatürk'ün, İzmir'den Ankara'ya gelişi ve coşkun şekilde karşılanışı *(M.M., s.236; E.K.T., s.95; İ.A., s.766).*

: Atatürk'e Ankara Hemşehriliği teklifi *(İ.A., s.766). Bk. 5.X.1922.*

3 Ekim 1922 : Mudanya Konferansı'nın başlaması *(N.II, s.679; T.İ.H., c.I, ks.6, kp.IV, s.34; M.M.M.T., s.158; İ.A., s.766; M.M., s.236).*

: Atatürk'ün, İzmir hemşehriliği unvanının verilişi nedeniyle kendisini kutlayan Erzurum Belediye Başkanlığına cevabı: "..Mevcudiyetimizin ruhunda saklı olan bağımsızlık aşkını anlamayanlarca bütün kurtuluş çarelerinin geçersiz sayıldığı bir sırada mukaddes savaşa önderlik yapan ve bilhassa davamızın en müşkül bir devresinde beni vefalı ve sadık sinesinde kucaklamış bulunan Erzurumlu kardeşlerime karşı daima sıcak bir saygı bağı ile bağlı bulunmaktayım" *(A.T.T.B., s.465-466).*

4 Ekim 1922 : Atatürk'ün, 26 Ağustos Taarruzu, 30 Ağustos ve 9 Eylül zaferleri hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "..Milletin mukadderatını doğrudan doğruya üzerine alarak ümitsizlik yerine ümit, perişanlık yerine intizam, tereddüt yerine kararlılık ve iman koyan ve yokluktan koskoca bir varlık çıkaran Meclisimizin fedakâr ve kahraman ordularının başında bir asker bağlılığı ve itaatiyle emirlerinizi yerine getirmiş olduğumdan dolayı, bir insan kalbinin nadiren duyabileceği bir memnuniyet içindeyim. Kalbin bu sevinçle dolu olarak pek aziz ve muhterem arkadaşlarımı, bütün dünyaya karşı temsil ettikleri hürriyet ve bağımsızlık fikrinin zaferinden dolayı tebrik ediyorum. Bu Anadolu Zaferi tarih arasında bir millet tarafından tamamen benimsenen bir fikrin ne kadar güçlü ve ne zinde bir kuvvet olduğunun en güzel misali olarak kalacaktır" *(Z.C. Devre: I, cilt: XXIII, s.264-277).*

: Atatürk'ün, İtilâf Devletleri Dışişleri Bakanlarının 23.9.1922

tarihli notası üzerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumundaki görüşmeler esnasında konuşması: "..Şimdi Mudanya Konferansı ister müspet ister menfi sonuca varsın, biz bir an evvel barış masasının başına geçmeliyiz. Biz Mudanya Konferansı menfi çıkarsa barış konferansına gitmekten kaçınacak mıyız? O zaman bir taraftan askerî hareket devam eder, diğer taraftan da barış görüşmeleri devam eder" *(G.C.Z., c.3, s.863-864).*

: Atatürk'ün Ankara'da, Vakit gazetesi başmuharririne demeci: "..Millî emeller dahilinde barış elde edilecektir. Elde edilişi yakındır!" *(A.S.D.III, s.46).*

: İsmet Paşa'nın Mudanya Konferansı'nın ilk 2 günündeki görüşmeler ve siyasî hava hakkında Atatürk'e raporu *(A.İ.Y.I., s.333).*

5 Ekim 1922 : İsmet Paşa'nın, Mudanya Konferansı görüşmeleri hakkında Bursa'dan Atatürk'e geniş raporu *(A.İ.Y.I., s.341-347).*

: Atatürk'ün Ankara halkına, 2 Ekim 1922 günü teklif edilen Ankara hemşehriliğini kabul ettiğine dair Belediye aracılığıyla yazısı: "..Sevgili milletimizin bütün bir düşmanlık âlemine karşı zaferle taçlandırdığı İstiklâl Mücadelesi Tarihi'nde Ankara adı en aziz bir yeri koruyacaktır. Büyük Millet Meclisi sizin yiğitlik ortamınızda korkusuzca bağımsızlık mücadelesine devam edebilmiştir. Bu sebeple Ankaralı hemşehrilerimin vatanın kurtuluş mücadelesinde ayrı bir şeref hissesi vardır" *(A.T.T.B., s.466-467; İ.A., s.766; H.A., s.193-194).*

: Atatürk'ün, beraberinde İçişleri Bakanı Fethi (Okyar) Bey olduğu halde akşam Albay Mougen'i ziyareti *(Ha. 6.10.1922).*

6 Ekim 1922 : Atatürk'ün, İsmet Paşa'nın 5.10.1922 tarihli telgrafına cevabı: "...Trakya'nın boşaltılması ve bize teslimi asla belli olmayan bir zamana ertelenemez!" *(A.İ.Y.I., s.348-349).*

: Atatürk'ün, Batı cephesi ordularının Boğazlar üzerindeki harekâtının durdurulması hakkında İsmet Paşa'ya verdiği yetkiyi kaldırması ve kendisine telgrafı: "Trakya'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetine iadesi kabul edilmediği takdirde 6/7 Ekim'de hemen İstanbul üzerine harekete geçiniz!" *(T.İ.H. c.II, ks.6, kp.IV, s.34,63; H.T.V.D. sayı: 66, v.1477; A.İ.Y.I., s.350).*

: Franklin Bouillon'un Atatürk'e telgrafı ve Başkomutanın cevabı "..Dostça çalışmalarınızdan olumlu bir sonuç çıkacağını kuvvetle ümit ederim" *(G.C.Z. c.3, s.350).*

7 Ekim 1922 : İsmet Paşa'nın, Mudanya Konferansı görüşmeleri hakkında Atatürk'e rapor halinde telgrafı *(A.İ.Y.I., s.362-363).*

: 1917 yılında doğu cephesinde şehit düşen Faik Paşa'nın eşinin Atatürk'e telgrafı: "...İnşallah yakın zamanda, Büyük Ku-

mandanımızı İstanbul'un büyük caddelerinden geçerken fevkalâde alkışlarla karşılayacağız! Çünkü sayenizde yeniden dünyaya geldik. Yine sayenizde o şanslı askerleriniz, şerefli kumandanlarınız kusursuz vazifelerini yapmış, vatanı kurtarmışlardır" *(A.Me., s.99)*.

8 Ekim 1922 : Atatürk'ün, İsmet Paşa'ya telgrafı: "..Konferansın olumsuz neticeye doğru daha fazla devamından hasıl olacak mahzurların ve bütün uygarlık dünyası nazarındaki büyük mesuliyetin sorumluları biz olmadığımızı ve olmak istemediğimizi, dünyanın takdir edeceğine şüphemiz yoktur" *(A.İ.Y.I., s.378-379)*.

: İsmet Paşa'nın, Atatürk'e Mudanya Konferansı görüşmeleri hakkında telgrafı *(A.İ.Y.I., s.380-381)*.

: Atatürk'ün "Büyük Zafer" nedeniyle kendisine gelen tebriklere açık teşekkürü: "Yoğun meşguliyetten ve bu sebeple bunların tümüne ayrı ayrı cevap vermek imkânsızlığından dolayı özel teşekkürlerimi açık olarak ifade ediyorum" *(A.T.T.B., s.470)*.

9 Ekim 1922 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: "Görülüyor ki Trakya'yı bize vermek istemiyorlar ve gelecekte temin etmek istedikleri şekle şimdiden bir şekil vermek istiyorlar. Halbuki bizim istediğimiz şey, Trakya'nın ve İstanbul'un doğrudan doğruya bizim hükûmetimize teslim olunmasıdır". *(G.C.Z., c.3, s.921)*.

: İsmet Paşa'nın Atatürk'e telgrafı: "Trakya'yı bize hakikaten vermek fikrinde görünmüyorlar!" *(A.İ.Y.I., s.382)*.

: İsmet Paşa'nın Atatürk'e Mudanya Konferansı gelişmeleri ve İtilâf Devletleri temsilcilerinin barış şartları hakkında telgrafı *(A.İ.Y.I., s.383)*.

: İsmet Paşa'nın, Atatürk'e Mudanya Konferansı görüşmeleri hakkında diğer bir telgrafı: "Fransızlar, bütün kuvvetleriyle İngiliz tekliflerini desteklemekle meşguldürler" *(A.İ.Y.I., s.391-392)*.

: Franklin Bouillon'un Mudanya'dan, Atatürk'e telgrafı: "...İngiltere'nin Konferanstan evvel yapmak istediği bütün fedakârlıkları yaptığını hissettim(!)" *(A.İ.Y.I., s.394-395)*.

: Atatürk'ün, Mudanya'dan İtilâf Devletlerinin barış şartlarını bildiren İsmet Paşa'ya görüşlerini bildiren cevabî telgrafı: "...Vuku bulacak öneriler projesi tarafınızdan kabule uygun bir hale getirildikten sonra hükûmetin onayını almak kaydıyla tarafınızdan kabul edildiğini ifade edebilirsiniz" *(A.T.T.B., s.470-472; T.M.M.I., s.449; M.M.M.T., s.172-174;A.İ.Y.I., s.385-386)*.

10 Ekim 1922 : Atatürk'ün, Mudanya Antlaşması'nı imzalamaya yetkili olduğuna dair İsmet Paşa'ya telgrafı: "Sözleşmeyi imza ediniz!

İmzanız, Meclis'in de kabulünün eklendiği kuvvetine sahip olacaktır" *(A.T.T.B., s.472).*

: Atatürk'ün, Mudanya'da bulunan Franklin Bouillon'un 9.10.1922 tarihli telgrafına cevabı: "...Fransız dostlarımızın Türkiye'nin belli haklarından fedakârlıkta bulunmasını isteyici hareketlerini yorumlamakta güçlüğe uğruyorum" *(A.İ.Y.I., s.358).*

: Franklin Bouillon'un, Atatürk'ün 10.10.1922 tarihli telgrafına Mudanya'dan cevabı: "...Adaletten başka bir şey müdafaa etmediğimi bilirsiniz ve milletiniz karşısında şahidim olacaksınız" *(A.İ.Y.I., s.403).*

: Atatürk'ün, Mudanya'da bulunan Franklin Bouillon'un 10.10.1922 tarihli telgrafına cevabı: "...Barış Konferansı'nın yakın zamanda ve bilhassa bizzat bulunmak fırsatını verecek olan İzmir'de olmasını teminin ne kadar mühim olduğunu takdir buyurursunuz. İzmir'in toplantı yeri olmasını temin için bizzat Paris'te vukubulacak çalışmanızın bir an evvel başlaması uygun olur, görüşündeyim" *(A.İ.Y.I., s.404).*

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: "Ordu vazifesini tamamlamıştır. Bundan sonra temini lâzım gelen sonuçlar diplomatik yolla hallolunacaktır!" *(G.C.Z. c.3, s.940-944).*

: Atatürk'ün, saat 19.00'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık odasında Sovyet Elçisi Aralof'u kabulü ve görüşmesi (Görüşme esnasında İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf (Orbay) Bey ve Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey de bulunmuştur) *(Ha. 11.10.1922).*

11 Ekim 1922 : Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması *(N.II, s.679; M.M.M.T., s.178; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.IV, s.36,83; M.M., s.236; T.M.M.I., s.450-454; İ.A., s.767, L.I., s.438: Tİ.T., s.111, T.IV, s.122; A.K.S., s.116-117; T.C.K., s.122-124; T.A.M.K.III, s.33; O.M.K.ve L., s.312-317; Türk D.T., s.148; T.C.T., s.123-125; Türk D.T.D., s.137; S.A.P.H., s.404; A.T.D.P., s.40; K.S.İ.Y.II., s.318; T.A.T.D.T.G., s.96-97; A.M.D.P.I., s.607-610).*

: Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne ve Belediye Başkanlarına, Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığını bildiren telgrafı: "... Kazanılan büyük zaferin ilk önemli siyasî sonucu bu suretle Mudanya Konferansı'nda elde edilmiş bulunuyor. Millî sınırlarımız içinde tam bir bağımsızlıkla yaşamamızı temin edecek olan barış devresine pek ziyade yaklaştığımız bu günlerde, millî savaşa önderlik eden ve memleketin bütün maddî ve mânevi kuvvetlerini bu mukaddes mücadeleye yönelten saygıdeğer Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve fedakâr halkın temsilcisi bu-

lunan Belediye Heyetlerini selâmlamakla bahtiyarım" *(A.T.T.B., s.475).*

: Atatürk'ün, Mudanya Ateşkes Antlaşması'nı takiben General Harington'a telgrafı: "...Barışın kurulması için sarfedilen gayretlerin başarıyla sonuçlanmasını bütün insanlık adına arzulamakta ve ümit etmekteyim" *(A.T.T.B., s.474-475).*

14 Ekim 1922 : Ahmet Rüstem Bey'in Roma'dan Atatürk'e mektubu *(A.İ.Y.I., s.269-273).*

15 Ekim 1922 : Atatürk'ün, Ankara'dan Bursa'ya hareketi *(A.Y.G., s.93).*

16 Ekim 1922 : Atatürk'ün Ankara'dan Bursa'ya gelişi ve çoşkun şekilde karşılanışı *(A.Y.G., s.93; E.K.T., s.129; M.M., s.237; İ.A., s.767; S.H.I., s. 102; İ.H., s.1027).*

: Atatürk'ün, Bursa'da Belediye Heyetini kabulü ve konuşması: "...Üç buçuk sene süren bu mücadeleden sonra ilim açısından, maarif açısından, iktisadiyat açısından savaşımlarımıza devam edeceğiz ve eminim ki, bunda da muvaffak olacağız!" *(A.S.D.II, s.41: A.Y.G., s.94).*

17 Ekim 1922 : Sadrazam Tevfik Paşa'nın, yakında toplanması gerekecek "Barış konferansına İstanbul ve Ankara delegelerinin birlikte katılmalarının uygun olacağı ve bu gaye ile önceden bir kişinin görüşmek üzere İstanbul'a gönderilmesi hakkında Atatürk'e telgrafı *(N.III, s.1236; Z.C. Devre: I, cilt: XXIV, s.269; M.M.M.T., s.181).*

: Atatürk'ün, Bursa'da kendisini karşılayan çocuklara hitaben söyledikleri: "Küçük hanımlar, küçük beyler! Sizler hepiniz geleceğin bir gülü, yıldızı, bir talih ışığısınız. Memleketi asıl aydınlığa boğacak sizsiniz. Kendinizin ne kadar önemli, kıymetli olduğunu düşünerek ona göre çalışınız. Sizden çok şeyler bekliyoruz; kızlar, çocuklar!" *(A.S.D.V., s.30)*

18 Ekim 1922 : Atatürk'ün, Sadrazam Tevfik Paşa'ya bildirilmek üzere Millî Hükûmetin İstanbul temsilcisi Hamit Bey'e yazdığı cevap telgrafı: "Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının kazandığı kesin zaferin doğal sonucu olmak üzere toplanması yakın olan barış konferansında Türkiye Devleti yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından temsil olunur!" *(N.III, s.1237; Z.C. Devre: I, cilt: XXIV, s.269,270).*

19 Ekim 1922 : Lâtife Hanım'ın İzmir'den, başyaver Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "...Paşa Hazretlerine karşı taşıdığım temiz ve ebedî sadakati hiç kimse sizin kadar takdir etmemiştir. Bana birkaç kelimecikle sıhhatleri hakkında bilgi verin olmaz mı? Paşa Hazretleri rica ve isteğime rağmen Ankara'da en ufak bir vazife ile bile görev vererek beni beraberinde bulundurmak istememişlerdi. Yalnız bir gece, sonsuz denizlere ben-

zeyen etkili gözlerini bana dikerek: "Bir yere gitmeyin, beni bekleyin. Bunu emrediyorum!" demişlerdi. Bu cümleyi hatırladıkça belki bir daha kavuşmak mümkün olacaktır, diyor, memnuniyet içinde yeni bir saadeti bekliyorum" *(H.A.Y., s.215-216).*

: Büyük Türk Zaferi üzerine İngiliz Başbakanı Lloyd George'un düşüşü (İngiliz Parlamentosunda ağır ithamlara uğrayan Lloyd George Başbakanlıktan çekilirken kendisini şöyle savunmuştur: "Arkadaşlar! Yüzyıllar nadir olarak dâhi yetiştirir. Şu talihsizliğimize bakın ki, o büyük dâhi, çağımızda Türk ulusuna nasip oldu ve bizim karşımıza çıktı; Mustafa Kemal'in dehasına karşı elden ne gelirdi!" *(A.B.E.B., s.141).*

24 Ekim 1922 : Atatürk'ün "United Press" gazetesi muhabirine barış şartları üzerine demeci: "...Amerika, Avrupa ve bütün uygarlık dünyası bilmelidir ki, Türkiye halkı her uygar ve kabiliyetli millet gibi, kayıtsız şartsız hür ve müstakil yaşamağa kesin karar vermiştir. Bu meşru kararı ihlâle yönelik her kuvvet, Türkiye'nin ebedî düşmanı kalır!" *(A.S.D.III., s.48).*

26 Ekim 1922 : Atatürk'ün, kendisine "fahrî profesörlük" unvanı verilmesi münasebetiyle İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'ne teşekkür telgrafı: "..Eminim ki millî bağımsızlığımızı ilim sahasında fakülteniz tamamlayacaktır! Bu şerefli gelişmenin gerçekleşmesini üzerine alan kurulunuz arasında bulunmak bence iftihar sebebidir" *(A.S.D.V., s.139). Bk. 19.9.1922.*

: Lâtife Hanım'ın İzmir'den başyaver Salih (Bozok) Bey'e mektubu: "...Sizden çok rica ederim, ekli mektubu Paşa Hazretlerine takdim edin. ...Acaba kendilerinden bugünlerde İzmir'i ziyaret edip etmeyeceklerini sorabilir misiniz? Paşa Hazretlerini herkesten evvel karşılamak istiyorum. Herkesten önce, "Paşam, hoş geldiniz!" demek, acaba o günü görmek nasip olacak mıdır?" *(H.A.Y., s.217-218).*

27 Ekim 1922 : Atatürk'ün, Bursa Şark sinemasında İstanbul ve Bursa öğretmenlerine hitabı: "..Milletimizin siyasî, sosyal hayatında, milletimizin fikrî eğitiminde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır" *(A.S.D.II, s.42; İ.A., s.767).*

29 Ekim 1922 : Atatürk'ün Bursa'dan Ankara'ya dönüşü *(Ha. 30.10.1922; İ.A., s.767).*

31 Ekim 1922 : Atatürk'ün, Osmanlı saltanatının kaldırılmasının zorunlu olduğu hakkında Müdafaa-i Hukuk Grubu toplantısında konuşması *(N.II., s.689).*

1 Kasım 1922 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması:"..Millet mukadderatını doğrudan doğruya eline aldı ve millî saltanat ve egemenliğini bir şahısta değil, bütün fertleri tara-

fından seçilmiş vekillerden oluşan bir Meclis-i Ali'de temsil etti. İşte o Meclis, Meclis-i Alinizdir; Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Milletin saltanat ve egemenlik makamı yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisidir!" *(Z.C. Devre : I, cilt : XXIV, s.305-311).*

: Hilâfet ve Saltanat'ın birbirinden ayrılarak Saltanat'ın kaldırılması kararı *(N.II, s.683; Z.C. Devre: I, cilt: XXIV, s.314-315; T.İ.H., c.II, ks.6, kp. IV, s.111-112; M.M.M.T., s.182; İ.A., s.768; O.T.P., s.238; T.IV, s.124). (Bu karar Vahdettin'e Yıldız Sarayı'nda Refet Paşa tarafından tebliğ edilmiştir O.S.P.S.V.G.C., s.14).*

5 Kasım 1922 : Başkomutan Atatürk'ün, I. Ordu Komutanı Nurettin Paşa'nın -Lozan Konferansına davetle ilgili- 29 Ekim 1922 tarihli muhtırasına cevabı: "... Devlet ve milletin işlerini yürütmeyi üzerine alanlar, her türlü mesuliyeti en yüksek derecede omuzları üstünde tam bir cesaret ve iftiharla tutan insanlar olduğunu bilmek mecburiyetindedir" *(E.K.T., s.180-181).*

7 Kasım 1922 : Atatürk'ün, Sovyet İhtilâlinin 5. yıldönümü nedeniyle Kalinin'e kutlama telgrafı *(A.T.T.B., s.478).*

11 Kasım 1922 : Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: "...İstanbul vilâyeti halen düşmanlarımız olan İtilâf Devletlerinin işgali altındadır ve İstanbul asırlardan beri fena bir idare makinasının elinde hastadır, hasta olagelmiştir. Bu sebeple biz, başkent olan bu İstanbul'u Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bir vilâyeti haline getirerek idare etmek istiyoruz" *(G.C.Z., c.3, s.1032).*

17 Kasım 1922 : Vahdettin'in İstanbul'dan Malta'ya kaçışı *(N.II, s.692; M.M.M.T., s.182; A.B.E.B., s.152; İ.A., s.768).*

: Atatürk'ün, Vahdettin'in kaçışı üzerine İstanbul'da bulunan Refet Paşa'ya telgrafı: "Emanetleri korumak önemlidir. İngilizler emanetleri ancak silâh kullanarak ve kan dökerek almalıdırlar. Bu hususta gerekenlere bu açıdan kesin emirler verilmelidir" *(A.T.T.B., s.477-478).*

18 Kasım 1922 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda yeni halife seçilmesi, halifenin yetkileri konusunda ileri sürülen bazı iddialara cevabı: "..Türkiye halkının kayıtsız şartsız egemenliğine sahip olduğunu bir defa daha ve kesinlikle tekrar ediyorum. Egemenlik, hiçbir mâna, hiçbir şekil ve hiçbir renkte ve belirtide iştirak kabul etmez. Unvanı halife olsun, ne olursa olsun hiç kimse bu milletin mukadderatına ortak olamaz" *(N.II, s.699-700).*

: Abdülmecit Efendi'nin, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla halife seçilmesi *(N.II, s.695; Z.C. Devre : I, cilt : XXIV, s.564-565; O.T.P., s.238; A.B.E.B., s.166).*

: Atatürk'ün, İstanbul'da bulunan Refet Paşa'ya Halife'nin durumu hakkında direktifleri: "Abdülmecit Efendi, "Halife-i Müslimîn" unvanını kullanacaktır. Bu unvana, başka sıfat ve kelime ilâve edilmeyecektir. Alem-i İslâma duyurulmak üzere yayımlayacağı bildirgede Türkiye Devletinin ve Büyük Millet Meclisi'nin ve Hükûmetinin hususî niteliği ve idare şeklinin Türkiye halkı ve bütün İslâm âlemi için en faydalı ve en uygun olduğu anılacak ve belirtilecektir" *(N.II., s.696; T.IV, s.159).*

19 Kasım 1922 : Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Atatürk'ün Abdülmecit Efendi'ye 1 Kasım 1922 tarihli karar ve esaslar içinde Halife seçildiğini bildiren telgrafı *(N.III., s.1252; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.IV, s.113; A.Ö.A.S., s.146; S.H.I., s.159; A.H.A., 1982, 6.4).*

20 Kasım 1922 : Lozan Konferansı'nın açılış töreni *(İ.K.T.K.S., s.162; Lozan, s.95-106; Siyasî Ta., s.544-546; T.İ.H., c.VII, s.509; L.D., c.4-6.8.1973).*

: Atatürk'ün, Büyük Zafer'i kutlayan İstanbul Türkocağı Genel Sekreteri Dr. Fethi (Cansever)'in tebrik telgrafına cevabı: "...Yeni Türkiye'nin dayanağı olan millet ve milliyet fikrinin gelişmesi için yıllarca başarı ile telkin ve yayında bulunmuş olan Türkocağı'nın millî zafer dolayısıyla gönderdiği kutlamalara teşekkür ve özel temennilerine katılırım" *(A.T.T.B., s.480).*

: İsmet Paşa'nın Lozan'dan, Atatürk'e Poincaré ile görüşmesi ve Konferansın açılış töreni hakkında telgrafı *(A.İ.Y.I., b,441).*

21 Kasım 1922 : Lozan Konferansı'nın ilk oturumu (Bu konferansa katılan Türk heyetine İsmet Paşa başkanlık etmiştir). *(N.II, s.701; Lozan, s.108-113; T.M.M.I, s.476; İ.A., s.768; L.II, s.16; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.127; İ.K.T.K.S., s.165).*

2 Aralık 1922 : Atatürk'ün, üç milletvekilinin teklif ettiği Seçim Kanunu'nun değiştirilmesi hakkında Kanun teklifinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmesi esnasında konuşması: "Teklif olunan kanun tasarısı doğrudan doğruya benim şahsımı vatandaşlık hukukundan düşürme amacına yöneliktir. Bu maddenin istediği şarta sahip bulunmuyorsam, yani, beş sene sürekli olarak bir seçim bölgesinde oturamamış isem, o da, bu vatana yaptığım hizmetler yüzündendir. ...Beni vatandaşlıktan düşürme yetkisi bu efendilere nereden verilmiştir? Bu kürsüden resmen yüksek heyetinize ve bu efendilerin seçim çevreleri halkına ve bütün millete soruyorum ve cevap istiyorum!"*(Z.C. Devre: I, cilt: 25, s. 159-161; N.II, s.724; T.İ.H.*

c.II, ks.6, kp.IV, s.261-862; T.D.T., s.118).

6 Aralık 1922 : Atatürk'ün, Ankara'da, Hâkimiyet-i Milliye, Yenigün ve Öğüt gazeteleri muhabirlerine "Halk Fırkası" adıyla siyasî bir parti kurma görüşünde olduğunu bildiren demeci "...Gördüğüm teveccüh ve itimada lâyık olabilmek için en mütevazı bir millet ferdi sıfatıyla hayatımı sonuna kadar vatanın hayrına adamak emeliyle barışın yerleşmesini takiben halkçılık esası üzerine dayalı ve "Halk Partisi" adıyla siyasî bir parti kurmak niyetindeyim" *(N.II., s.718; A.S.D.II, s.46; B.M.İ., s.118).*

9 Aralık 1922 : Avusturya'dan Leopoldine König adlı müzik öğretmeninin Atatürk'e yazdığı marşı sunan mektubu: "Türk zaferi, güçlü elinizle yaratılan bu şanlı kurtuluş, adaleti seven herkesi içten sevinçlere kavuşturmuştur. Bendeniz de yüksek yönetiminiz altında Türk milletinin kazandığı bu şanlı zafer hakkındaki sevinç ve duygularımı bestelediğim marşı Ekselanslarına sunmakla belirtmek istiyorum" *(A.Me., s.100-101).*

11 Aralık 1922 : İsmet Paşa'nın Lozan'dan Atatürk'e Konferans'ta ileri sürülen tekliflere, karşı görüş isteyen telgrafı *(A.İ.Y.I., s.449-450).*

12 Aralık 1922 : Atatürk'ün Vakit gazetesi muhabirine demeci: "...Türkiye Devleti'nin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti'nin temel niteliğini anlayabilmek için, Anayasasını dikkatle okumak lâzımdır" *(A.S.D.III, s.52-53).*

: Atatürk'ün, İsmet Paşa'nın 11.12.1922 tarihli telgrafına cevabı: "Nerede durmak lâzım geleceğini parlak zekânız ve kuvvetli muhakemeniz kestirebilir!" *(A.İ.Y.I., s.450).*

13 Aralık 1922 : Zübeyde Hanım'ın, -Salih Bozok'un refakatinde- trenle Ankara'dan İzmir'e hareketi *(H.A.Y., s.210).*

14 Aralık 1922 : Zübeyde Hanım'ın Ankara'dan İzmir'e gelişi ve Karşıyaka istasyonu'nda Lâtife Hanım tarafından karşılanışı *(H.A.Y., s.210).* Zübeyde Hanım, İzmir'e gelişini takiben Karşıyaka istasyonu yakınında -kendisi için hazırlanmış- bir köşke nakledilmiş ve ölüm tarihi olan 14 Ocak 1923 gününe kadar burada tedavi edilmiştir).

19 Aralık 1922 : İsmet Paşa'nın Lozan'dan Atatürk'e mektubu: "...Özlemimin derecesini ifade edemem. Anadolu'da aylarca görüşemediğimiz zamanlar olmuştu. Ama kendimi bu kadar uzak ve istediğim zaman hemen sizi bulamaz, göremeyiştim. İstediği zaman sizinle konuşmak ve buluşmak ihtimali bile biz insanların en büyük kuvveti olduğunu bir daha tecrübe ediyorum" *(A.İ.Y.I., s.452-453).*

22 Aralık 1922 : Atatürk'ün Grace Ellison'la yaptığı görüşmenin "Morning Post" gazetesinde yayımlanması: "...Bizim elde etmeye kararlı olduğumuz tam bağımsızlık idealimize meydan okuya-

cak kimse varsa, o kimse bu ülkümüzden ilham almış bütün Türkleri ortadan kaldırmak imkânlarını arayıp bulmalıdır. Eminim böyle bir ortadan kaldırmaya, uygar dünya izin vermeyecektir. Aksine dünya uygarlığı Türkiyemizin de gelecekte bir yeri olduğunu çok geçmeden öğrenecektir. Türkiye, uygarlığı kösteklemek değil, geliştirecektir. Bu yönden uygar ülkeler, onun bağımsızlığını desteklemelidir" (Bu görüşme Lozan Konferansı'nın toplanmasını izleyen günlerde -1923 Kasım sonu veya Aralık başı- Ankara'da yapılmıştır *K.M.A., s.171-175).*

25 Aralık 1922 : Atatürk'ün "Le Journal" muhabiri Paul Erio'ya Çankaya'da demeci: "..Türkler kapitülâsyonların devamının kendilerini pek az bir vakitte ölüme sevkedeceğini pek iyi anlamışlardır. Türkiye, esir olarak mahvolmaktansa, son nefesine kadar mücadeleye karar vermiştir!" *(A.S.D.III, s.55-58). (Bu demeç, gazetenin 1.1.1923 tarihli sayısında yayımlanmıştır. D.B.A., s.183-185).*

26 Aralık 1922 : Atatürk'ün, İsmet Paşa'nın 19.12.1922 tarihli mektubuna cevabı: "..Aynı özlem derecesiyle seni ne kadar göreceğim geldiğini bilmem tahmin edebilir misin? Parlak bir başarı sonucuyla şerefli dönüşünüzü düşünerek avunmaktayım. Orada kazandığın saygılı yeri ve cihana gösterdiğin kudred, zekâ ve liyakatı mutlu bir şekilde seyrediyorum" *(A.I.Y.I., s.458).*

29 Aralık 1922 : Atatürk'ün, kendisine yazdığı marşı gönderen Leopoldine König adlı Viyanalı müzik öğretmeninin 9 Aralık 1922 tarihli mektubuna cevabı: "Hassas ve ince bir ruhun ifadesi olan mektubunuzu ve milletimizin kazandığı zaferi şakıyan marşınızı aldım. Çok teşekkür ederim. Adalet geç olsa bile, mutlaka bir günbelirecektir.Bu Allahın değişmez bir kanunudur" *(A.Me., s.101-102).*

— 1923 —

1 Ocak 1923 : Claude Farrère'in Atatürk'e telgrafı: "Lâkin zatıdevletinizin şurasını bilmelerini arzu ederim ki bütün Fransız milletinin kalbi benim kalbim gibi sizinle beraberdir. Bütün kalbimle ve bütün sadakat ve samimiyetimle zatıdevletinize bağlıyım Paşa Hazretleri" *(Ha. 13.2.1923)*

4 Ocak 1923 : Atatürk'ün, gece Azerbaycan Elçiliği'nde verilen ziyafeti şereflendirmesi ve arkadaşlarıyla sohbet esnasında, -yakında evleneceğini ifade ederek- söyledikleri: "-Ben, sadece evlenmek için evlenmek istemiyorum. Vatanımızda yeni bir aile hayatı yaratmak için önce kendim örnek olmalıyım. Kadın öyle umacı gibi kalır mı?" *(A.So., V. 7.X.1947).*

: Atatürk'ün, kendisine Adana'dan imzasız bir mektupla kü-

çük boyda bir Kuran gönderilişi nedeniyle Hakimiyet-i Milliye gazetesi aracılığıyla teşekkürü: "Bence kıymetini takdire imkân olmayan bu hediyeyi en derin ve hürmetkâr din duygularımla muhafaza edeceğim" *(A.T.T.B., s.480-481).*

10 Ocak 1923 : Atatürk'ün, Ankara Hacıbayram Mahallesi muhtar seçimi münasebetiyle Ankara hemşehrisi olarak oyunu kullanması ve demeci: "...Diyorsunuz ki istibdat fikri ve gericilik bir daha yer bulamayacaktır. Ben de aynı görüşteyim. Bunu sizin gibi gençlerden işitmek şeref vericidir" *(A.S.D.II., s.48-49).*

14 Ocak 1923 : Atatürk'ün batı Anadolu'da bir inceleme seyahati için Ankara'dan hareketi *(N.II., s.704; B.M.İ., s.172; A.İ.B.T., s.10).*

: Atatürk'ün Ankara'dan ayrılırken İleri gazetesi başyazarı Celâl Nuri Bey'e demeci: "...Ben öyle bir parti kurulmasını düşünüyorum ki parti milletin bütün sınıflarının refah ve mutluluğunu temine yönelmiş bir programa sahip olsun. Milletimizin şartları buna müsaittir" *(A.S.D.II., s.49).*

: Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'ın İzmir'de ölümü *(Ha. 16.1.1923; T.IV., s.354; D.C.I.K.A., s.8; A.Me., s.93).*

15 Ocak 1923 : Atatürk'ün Eskişehir'e gelişi ve Mutasarrıflık Dairesinde halkla konuşması: "...Biz bütün milletçe, Hükûmetçe ve Meclisçe samimî surette barışa taraftarız. Gerçekten barış hem kendi menfaatimiz hem de cihanın menfaati yararınadır" *(İ.Y., s.3-9; A.S.D.II., s.50-52; G.M.K.A.E.İ.K., s.11-38).*

: Atatürk'ün, annesi Zübeyde Hanım'ın ölümünü bildiren başyaver Salih (Bozok) Bey'e telgrafı: "Verdiğiniz elim haber, beni çok müteessir etti. Merhumenin uygun bir şekilde cenaze törenini yaptırınız. Cenab-ı Hak, millete hayat ve selâmet versin" *(A.S.D.V., s.140; D.C.İ.K.A., s.8).*

: Zübeyde Hanım'ın öğleden sonra Karşıyaka'da toprağa verilişi *(Ha. 18.1.1923).*

16 Ocak 1923 : Atatürk'ün Arifiye'ye gelişi ve konuşması: "...Tarihimiz birçok parlak zaferler kaydeder. Fakat zaferle beraber her şey bırakılmış ve semerelerini toplamayı ecdadımız ihmal etmiştir" *(A.S.D.II., s.52-54).*

: Atatürk'ün İzmit'e gelişi *(N.İ.T., s.200; A.Y.G., s.203).*

16/17 Ocak 1923 : Atatürk'ün, İzmit'te İstanbul gazetecileriyle basın toplantısı: "...Aydınlar gidecekleri muhitlerde başlı başına bir âlem yaratabilirler. Memleketin yalnız bir yerinde değil, beş on yerinde birer bilim merkezi, nur merkezi, kültür merkezi yapmalıyız, millet bahtiyar olsun. ...Bu devletin halife ile alâka ve münasebeti yoktur. ..Halkı kendi halinde terk edersek bir adım ileri atamayız. ...İnkılâbın kanunu mevcut kanunların

üstündedir. ...Dış siyasetin dayanağı kuvvetli bir iç siyasettir'' *(A.İ.B.T., s.25-61; G.M.K.A.E.İ.K., s.39-87; İ.Y., s.17-31; N.İ.T., s.200; A.B.E.B., s.181-183).*

17 Ocak 1923 : Atatürk'ün İzmit'te çeşitli heyetleri kabulü *(N.İ.T., s.200; A.Y.G., s.204).*

: Atatürk'ün öğle yemeğini Hereke'de yemesi, Yarımca köyü halkının ricası üzerine Yarımca hemşehriliğini kabulü *(Ha. 18.1.1923).*

: Atatürk'ün, annesinin ölümü üzerine başsağlığı dileklerini ileten kişi ve kuruluşlara -Anadolu Ajansı aracılığıyla- açık teşekkürü *(Ha. 19.1.1923).*

: Atatürk'ün, annesinin ölümü nedeniyle Halife Abdülmecit Efendi'nin başsağlığı telgrafına cevabı *(A.T.T.B., s.481).*

18 Ocak 1923 : Atatürk'ün İzmit'te Anadolu sinemasında halkla sohbeti: ''...Bütün millet emin ve müsterih olsun ki inkılâbı yapanlar menfi kuvvetleri çıktığı noktalarda imha edecek kudret ve kabiliyet ve tedbire sahiptirler'' *(İ.Y., s.10-17; A.S.D.II, s.62-65; G.M.K.A.E.İ.K., s.90-124).*

: Atatürk'ün, I. Ordu Komutanı Nurettin Paşa ile beraber Yarımca ve Hereke'deki ordu birliklerini denetlemesi *(A.Y.G., s.204; N.İ.T., s.200; B.Y.T., s.100).*

19 Ocak 1923 : Atatürk'ün Çerkeşli, Tavşancıl, Gebze yöresindeki ordu birliklerini denetlemesi ve tatbikatı izlemesi *(N.İ.T., s.200).*

: Atatürk'ün İzmit'ten Bilecik'e gelişi *(A.Y.G., s.74, 204).*

20 Ocak 1923 : Atatürk'ün saat 15.00 de Bilecik'ten Bursa'ya gelişi, şehirde ziyaretleri, Bursa Belediyesi'nin Çekirge'deki bir köşkü kendilerine armağan edişi *(A.Y.G., s.95).*

: İsmet Paşa'nın Lozan'dan Atatürk'e, annesi Zübeyde Hanım'ın ölümü sebebiyle kendisi ve delege arkadaşları adına başsağlığı telgrafı *(A.İ.Y.I., s.463).*

21 Ocak 1923 : Atatürk'ün, Bursa Lisesi öğretmenlerinin şerefine verdiği çayda, öğretmenlerle görüşmesi *(A.Y.G., s.95).*

22 Ocak 1923 : Atatürk'ün Bursa'da ''Şark Sineması'' salonunda hakla konuşması: ''...İnsanlar olgunlaşmak için bazı şeylere muhtaçtır. Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki tekniğin gerektirdiği şeyleri yapmaz; itiraf etmeli ki o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur'' *(İ.Y., s.31-42; A.S.D.II, s.65-70).*

: Atatürk'ün, annesinin ölümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin başsağlığı dileklerini sunan Meclis II. Başkanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya cevabı: ''...Cenab-ı Hak, büyük valdemiz vatanı gerçek kurtuluş ve refaha ulaştırmaya ve milletin bağımsızlık ve egemenliğini sağlamlaştırmaya çalışan

Meclisimizi tarihî çalışmalarında başarılı kılsın!" *(A.T.T.B., s.482).*

23 Ocak 1923 : İsmet Paşa'nın, Lozan'dan Atatürk'e, Konferans'ta Musul konusundaki görüşmeleri bildiren telgrafı *(A.İ.Y.I., s.464).*

24 Ocak 1923 : Atatürk'ün sabah, İzmir'e gitmek üzere Bursa'dan ayrılışı *(A.Y.G., s.95; V. 25.1.1923).*

25 Ocak 1923 : Atatürk'ün sabah, Alaşehir'e gelişi ve Hükûmet alanında konuşması: "..Arkadaşlar! Bundan sonra pek önemli zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zafer süngü zaferleri değil, ekonomi, bilim ve kültür zaferleri olacaktır" *(İ.Y., s.42-44; A.S.D.II., s.71-72; A.Y.G., s.191).*

26 Ocak 1923 : Atatürk'ün Salihli'ye gelişi ve İstasyonda halka hitabı: "...Bundan sonra memleketimizi kesin kurtuluşa kavuşturmak için pek kuvvetli ve esaslı tedbirler almak gerekir. Bu tedbirlerin en önemlisi ve en birincisi bilim ve kültürdür" *(İ.Y., s.45-46, A.S.D.II., S.72-73).*

: Atatürk'ün Turgutlu İstasyonunda halka hitabı: "Memleket ve milletin iyiliği için çalışanlar, milletin yardım ve itimadından emin bulunmazlarsa elbette kalp kuvveti ile çalışamazlar" *(İ.Y., s.46-47; A.S.D.II, s.73).*

: Atatürk'ün Manisa'ya gelişi ve konuşması: "...Bizim kuvvetimiz milletin güven ve itimadıdır" *(İ.Y., s.47-49; A.S.D.II, s.74; A.Ma., s.10).*
Atatürk'ün, Manisa'dan Menemen'e gelişi, İstasyon'da karşılanışını takiben İzmir'e hareketi *(İ.Y., s.49-50; A.Y.G., s.267).*

27 Ocak 1923 : Atatürk'ün, sabah Karşıyaka İstasyonunda trenden inerek annesinin mezarını ziyareti ve konuşması: "...Burada yatan annem, zulmün, cebrin, bütün milleti felâket uçurumuna götüren bir keyfî idarenin kurbanı olmuştur. ...Bu kadar kan dökerek milletin elde ettiği egemenliğin korunması ve savunulması için gerekirse valdemin yanına gitmekte asla tereddüt etmiyeceğim. Milli egemenlik uğrunda canımı vermek, benim için vicdan ve namus borcu olsun!" *(İ.Y., 50-53 A.S.D.II., s.74-76).* (Atatürk, annesinin mezarını ziyaretten sonra Karşıyaka istasyonundan tekrar trene binerek saat 13.00 Basmane'ye gelmiş ve çoşkun bir şekilde karşılanmıştır).

: Atatürk'ün saat 13.00 de Basmane istasyonuna gelişi, daha sonra İzmir Valiliğini ziyareti, öğleden sonra Göztepe'de Uşakîzade Muammer Bey'in köşküne gidişi *(İ.Y., s.55-56; H.A.Y., s.213).*

: Atatürk'ün akşam, Şehir Belediyesi tarafından İzmir Hükûmet Konağında şerefine tertiplenen ziyafette konuşması:

"..Bütün bu başarı yalnız benim eserim değildir ve olamaz. Bütün başarı bütün milletin karar ve imanı ile çalışmasını birleştirmesi neticesidir; kahraman milletimizin ve güzide ordumuzun kazandığı başarı ve zaferdir" *(İ.Y., s.55-66; D.C.İ.K.A., s.63; A.S.D.II., s.76-81; A.Y.G., s.192).*

: Atatürk'ün İzmir'de, Bulgaristan'ın Edirne Başkonsolosu T. Markov'u kabulü ve Türk-Bulgar ilişkileri hakkında görüşmesi (Ertesi günü bir görüşme daha yapılmıştır *K.A.B., s.1871).*

29 Ocak 1923 : Atatürk'ün İzmir'de Lâtife (Uşaklıgil) Hanım'la evlenişi (Nikâh, Muammer Bey'in Göztepe'deki köşkünde yapılmış, müteakiben Anadolu Ajansı ile duyurulmuştur. Nikâh'da Atatürk'ün şahitliğini Fevzi (Çakmak) ve Kâzım Karabekir, Lâtife Hanım'ın şahitliğini ise İzmir Valisi Abdülhalik (Renda) ve Salih (Bozok) yapmışlardır *H.A.Y., s.214; D.C.İ.K.A., s.11-13; G.G.III, s.33; A.İ.B.T., s.11; İ.A., s.781; A.V., s.62).*

30 Ocak 1923 : Atatürk'ün, İzmir'de Anadolu, Ahenk, Sadayihak, Şark ve Yeni Turan gazeteleri başyazarlarını kabulü ve görüşmesi: "..Türkiye tam bağımsızlığını temin edecek bir barış ister. ...Muhtaç olduğumuz hayatî gerekleri ve bağımsızlığı temin edinceye kadar başlağımız işte devam olunacaktır. Milletin ciddi kararı budur" *(İ.Y., s.67-70; A.S.D.II., s.81-83).*

: Atatürk'ün İzmir'de, İzmir basın mensuplarına Lozan Barış Konferansı hakkında demeci: "...Harbi devam ettirmek sorumluluğundan çekinmezlerse bilmelidirler ki, Hükûmetimiz vatan ve millete karşı üstlendiği vazifeyi iyi yapabilmek için başvurmağa mecbur olduğu tedbirleri düşünmekten ve almaktan bir an geri kalmamıştır" *(A.S.D.III., s.58-60).*

1 Şubat 1923 : Atatürk'ün, Anadolu gazetesi muhabirine barış hakkında demeci: "..Müttefikler Türkiye'nin, halkımızın varlığı ve gelişmesi için kesin şekilde gerekli olan şartları henüz kabul edip onaylayacak bir zihniyete gelmedikleri anlaşılıyor!" *(A.S.D.III., s.60).*

2 Şubat 1923 : Atatürk'ün, İzmir'de, eski Gümrük binasında yapılan toplantıda çeşitli konular ve Lozan görüşmeleri hakkında konuşması: "...Biz, 'barış istiyoruz!' dediğimiz zaman, 'tam bağımsızlık istiyoruz!' dediğimizi herkesin bilmesi lâzımdır. Bunu istemeye hakkımız ve kudretimiz vardır" *(İ.Y., s.70-85; A.S.D.II., s.83-91).*

: Atatürk'ün gece Lâtife Hanım'la beraber Hat sinemasında İzmir'deki okulların düzenlediği müsamereyi şereflendirmesi (Müsamerede, kız ve erkek öğrencilerin okudukları şiirler dinlenilmiş, sahneye koydukları temsiller seyredilmiştir) *(İ.Y., s.92-93).*

4 Şubat 1923 : Atatürk'ün İzmir'den hareketle Akhisar'a gelişi, Komutanlı-

ğı, Belediye'yi ziyareti ve Belediye binasında konuşması: "...Çalışmak demek, boşuna yorulmak, terlemek değildir. Zamanın gereklerine göre ilim ve teknik ve her türlü uygar buluşlardan azami derecede istifade etmek zorunludur" *(İ.Y., s.85-89; A.S.D.II, s.91-92).*

5 Şubat 1923 : Atatürk'ün Akhisar Belediyesi tarafından akşam Türkocağında şerefine tertiplenen ziyafette konuşması:"...Her millet yaşamak mecburiyetindedir. Yaşamak için mücadele şarttır!" *(İ.Y., s.89-93; A.S.D.II, s.91-94).*

: Atatürk'ün, Lozan Konferansı'nda görüşmelerin kesilmesi üzerine Vakit gazetesi muhabirine demeci: "Lozan'da iktisadî meselelerden dolayı kesilme olmuştur. Zerre kadar hayrete düşmeyiniz. Sorumluluğu bize ait olmayan ve olmayacak olan hesaplaşmaların safhaları ne olursa olsun yasal hukukumuzu her şekilde temine muvaffak olacağımıza şüphesi olmayan kimseleriz. Milletimizin kararı, kuvvetimiz, kabiliyetimiz buna kefildir" *(A.S.D.V., s.98).*

: Atatürk'ün, evliliğini kutlayan Halife Abdülmecit Efendi'nin telgrafına teşekkürü *(A.T.T.B., s.483).*

6 Şubat 1923 : Atatürk'ün Akhisar'dan Balıkesir'e gelişi, şehirde inceleme ve ziyaretleri *(A.Y.G., s.65-66).*

: Fransız Generali Edvart de Bourbon'un, evliliği nedeniyle Atatürk'e tebrik mektubu: "İslâmın savunması ve Türkiye' nin yeniden kazandığı yüce şanlı şeref için de sizi ayrıca kutlarım" *(A.Me., s.104-105).*

7 Şubat 1923 : Atatürk'ün, Balıkesir'de Zağnos Paşa Camii minberinden halka seslenişi: "...Hutbelerin halkın anlayamayacağı bir dilde olması ve onların da bugünkü gerek ve ihtiyaçlarımıza temas etmemesi, Halife ve Padişah namını taşıyan müstebitlerin arkasından köle gibi gitmeye mecbur etmek içindi. Hutbeden amaç halkı aydınlatma ve ona doğru yolu göstermektir, başka şey değildir. Yüz, ikiyüz, hattâ bin sene evvelki hutbeleri okumak, insanları bilgisizlik ve dalgınlık içinde bırakmak demektir" *(İ.Y., s.93-102; A.S.D.II, s.94).*

8 Şubat 1923 : Atatürk'ün Balıkesir'den Balya'ya gelişi, askeri birlikleri teftişi, geçit törenini izlemesi, daha sonra Belediye'yi, Vilâyeti, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubesini ziyareti *(Ha. 11.2.1923).*

9 Şubat 1923 : Atatürk'ün saat 17.00'de Balya'dan Edremit'e gelişi, gece şerefine fener alayı düzenlenmesi *(Ha. 11.2.1923; Ed., s.169; E.O.B., s.42).*

: Atatürk'ün, Hindistan Merkez Hilâfet Komitesi Başkanı Seyyit Chotani'ye mektubu: "..Bizim bu büyük zaferimizin doğur-

duğu büyük sonuç yalnız Türkiye'nin mukadderatı üzerine etki yapmakla kalmayacak, aynı zamanda bütün zulüm gören milletleri, kendi hayat ve bağımsızlıklarını tehdit ve baskı altında tutan zalimler aleyhine hareket için gayrete getirecektir" *(A.T.T.B., s.479-480).*

10 Şubat 1923 : Atatürk'ün İzmir'e dönüşü *(A.İ.B.T., s.11; A.İ. ve A.M., s.16).*

13 Şubat 1923 : Atatürk'ün İzmir'de Bölge Sanat Okulu'nu ziyareti ve okulun Şeref Defterine yazdıkları: ".. Erişmeğe mecbur bulunduğumuz düzeye, bugünkü kadar uzak kalışımızın önemli sebeplerinden biri sanata ve sanatkârlığa lâyık olduğu derece önem verilmemiş olmasıdır" *(A.H.D.Y., s.6).*

17 Şubat 1923 : Atatürk'ün, İzmir'de toplanan "Türkiye İktisat Kongresi"ni açış konuşması: ".. Yeni Türkiyemizi lâyık olduğu düzeye eriştirebilmek için mutlaka ekonomimize birinci derecede önem vermek zorundayız. Çünkü zamanımız tamamen bir ekonomi devresinden başka bir şey değildir. ...Kılıç ile zaferler kazananlar sapanla zaferler kazananlara mağlup olmaya ve netice olarak yerlerini onlara vermeğe mecburdur. ...Siyasî, askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, ekonomik zaferlerle taçlandırılamazlarsa meydana gelen zaferler devamlı olamaz, az zamanda söner. ..Ekonomi demek her şey demektir, yaşamak için, mutlu olmak için, insan varlığı için ne lâzımsa onların hepsi demektir. Ziraat demektir, ticaret demektir, çalışma demektir, her şey demektir" *(İ.Y., s.103-126; A.S.D.İI., s.99-112; T.İ.K., s.243-256; A.D.M.P., s.330).*

18 Şubat 1923 : Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber İzmir'den Ankara'ya hareketi *(A.Ma., s.14; A.Y.G., s.156; H.H.V., s.360; A.İ. ve A.M., s.17).*

19 Şubat 1923 : İzmir'den Ankara'ya gitmekte olan Atatürk'ün Lozan'dan dönen İsmet Paşa ile Eskişehir'de buluşma ve görüşmesi *(N.II., s.720; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.IV., s.212; H.H.V., s.360; A.Y.G., s.151-156).*

20 Şubat 1923 : Atatürk'ün İsmet Paşa ile Ankara'ya gelişi *(T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.212; A.İ.B.T., s.11; H.H.V., s.360; A.Ma., s.14).*

: Atatürk'ün öğleden sonra, Vekiller Heyeti toplantısına başkanlık edişi *(Ha. 21.2.1923).*

25 Şubat 1923 : Atatürk'ün Çankaya'da Chicago Tribune gazetesi muhabirini kabulü *(Ha. 26.2.1923).*

26 Şubat 1923 : Atatürk'ün Amerikan milletine hitaben yayımladığı bildirge'nin, Amerika Senatosu'nda okunarak tutanaklara geçirilmesi "...Yalanlara ve iftiralara inanmayınız. Hürriyet ve bağımsızlık

uğrunda harp eden ve tıpkı sizler gibi dünyada ilerleme ve adalet amili olmak için samimi bir surette mücadelede bulunan Türk halkına kalbinizi açık bulundurunuz'' *(A.A.M.S. s.111-112).*

27 Şubat 1923 : Atatürk'ün, Bitlis'te Küfrevî Şeyhi Abdülbaki Efendi'ye bölgesindeki genel durum hakkında bilgi vermesini isteyen telgrafı *(A.T.T.B., s.484).*

28 Şubat 1923 : Atatürk'e İstanbul Belediyesi tarafından İstanbul hemşehrilığı unvanı verilmesi *(A.T.T.B., s.505). Bk. 21.6.1923.*

1 Mart 1923 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Birinci Devre dördüncü toplantı senesini açış söylevi: ''...Bilinmektedir ki izlediğimiz siyaset, barışçı siyasettir. Memleketimizi hiçbir hak ve adalete dayanmayarak çiğnemek ve çiğnetmek girişimi muzaffer ordumuzun fedakârane gayretiyle lâyık olduğu başarısızlığa uğratılmış ve milletimiz, tarihin nadir kaydettiği bir zafer kazanarak sevgili yurdumuzu kurtarmıştır'' *(Z.C. Devre: I, cilt: 28, s.2-18).*

: Lâtife Hanım'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gelerek Atatürk'ün toplantı yılını açış konuşmasını izlemesi *(Ha. 2.3.1923).*

: Atatürk'ün, İzciler Ocağı'nın başkanlığını kabulü nedeniyle İstanbul Valiliğine telgrafı: ''Vatana yüksek karakterli ve sağlam ruhlu gençler yetiştirmesini temenni ettiğim İstanbul Türk İzciler Ocağı'nın başbuğluğunu büyük bir iftihar hissiyle kabul ediyorum. Genç arkadaşlarıma teşekkür ve selâmlarımın ulaştırılmasını rica ederim'' *(A.T.T.B., s.485).*

3 Mart 1923 : Atatürk'ün, Süryanî Patriği İlyas Efendi'yi kabulü *(Ha. 4.3.1923).*

6 Mart 1923 : Atatürk'ün, Hükûmete güvenoyu verilmesini isteyen önerge nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda konuşması: ''...Ben şahsen vicdanıma ve fikrî kanaatıma, düşünüşüme ve araştırmalarıma dayanarak yüksek heyetinize derim ki, Delege Heyetimiz kendisine verilen görevi tamamen ve pek mükemmel bir şekilde yapmıştır. Milletimizin ve Meclisimizin şerefini yükseltecek bir tarzda dünyaya tanıtmıştır ve muvaffak da olmuştur'' *(G.C.Z., c.4, s.173-174).*

7 Mart 1923 : Atatürk'ün, İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nun 77. kuruluş yıldönümü nedeniyle öğretmen ve öğrencilere telgrafı: ''...Büyük ve asil milletimizin insan gücü üstündeki mücadele ve fedakârlıkları ile kazanılan zaferler pek parlak olmakla beraber, bizi henüz gerçek mutluluk ve kurtuluşa eriştirememiştir. Memleketi ilim, kültür, ekonomi ve bayındırlık alanında da yükseltmek, milletimizin her hususta pek verimli olan

kabiliyetlerini geliştirmek, gelecek kuşağa sağlam, değişmez ve olumlu bir karakter vermek lâzımdır. Bu kutsal amaçları elde etmek için mücadeleye atılan aydın kuvvetlerin arasında öğretmenler en önemli ve nazik yeri işgal etmektedirler'' *(A.T.T.B.,s.487).*

13 Mart 1923 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Adana'ya gitmek üzere trenle Ankara'dan hareketi *(A.Y.G., s.14; H.H.V., s.364).*

14 Mart 1923 : Atatürk'ün trenle Konya'dan geçişi ve istasyon'da karşılanışını takiben Adana'ya hareketi *(A.Y.G., s.14; H.H.V., s.367).*

15 Mart 1923 : Atatürk'ün Adana'ya gelişi ve Türkocağında konuşması ''..Efendiler, bende bu olayların ilk hissî girişimi bu memlekette, bu güzel Adana'da oluşmuştur. Bilirsiniz ki Suriye felâketinden hemen sonra ben Yıldırım Orduları Komutanlığını almak üzere buraya gelmiştim. O zaman burada bütün memleketin, bütün milletin nasıl bir geleceğe sürüklenmekte olduğunu tamamen görmüştüm. Buna engel olabilmek için derhal girişimde bulunmuştum. Fakat girişimim o zaman için mümkün olamadı'' *(A.Y.G., s.14-16; A.S.D.II, s.113; A.S.S., s.16; M.K.P.K., s.150).*

: Atatürk'ün Adana Türkocağı Hatıra Defterine yazdıkları: ''Bu ocağın ateşi çok, pek çok eskidir. Onu, asırlarca, söndürmeye çalışmaktan uzak kalmadılar. Fakat buna her girişenin ocağı söndü'' *(A.A.S., s.15; A.H.D.Y., s.7).*

: Atatürk'ün, Adana Belediyesi'nin şerefine verdiği ziyafette konuşması: ''Düşmanlarımızın hakkımızda uzun asırlarla yoğunlaşan hislerini yalnız bugünkü hadiseler ile silebileceğimizi zannetmek, gerçeği ifade etmek olmaz. Biz bunu zaferlerle değil, ancak bugünkü ilerlemeyi kabul, bugünkü bilimin ve uygarlığın istediği hususların hepsine başvurmak ve bütün uygar milletlerin kültür seviyelerine gerçekten erişmekle yapacağız'' *(A.S.D.II, s.115-116; A.Y.G., s.16).*

16 Mart 1923 : Atatürk'ün, Adana Türkocağı'nda çiftçiler tarafından şerefine verilen ziyafette konuşması : ''...Eğer milletimizin büyük ekseriyeti çiftçi olmasaydı biz bugün dünya yüzünde bulunmayacaktık'' *(A.S.D.II, s.116-125).*

: Atatürk'ün, Adana Türkocağı'nda tertiplenen Esnaf Cemiyeti çayında konuşması : ''...Bir milletin yaşatmak için bir takım temeller lâzımdır ve bilirsiniz ki bu temellerin en önemlilerinden biri sanattır. Bir millet sanattan ve sanatkârdan mahrumsa, tam bir hayata sahip olamaz. Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş olur'' *(A.A.S., s.22; A.S.D.II., s.125-128).*

17 Mart 1923 : Atatürk'ün Adana'dan hareketle Mersin'e gelişi, Hükûmet

Konağını, Belediye'yi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini ziyareti ve Millet Bahçesi'nde -Türkocağı'nın tertiplediği- toplantıda konuşması: "...Gerçek refah ve mutluluğa sahip olabilmek için, asıl bundan sonra çalışmak lâzımdır. Sizin için, zafer ve ilerleme sahası iktisadiyatta, ticarettedir. Bunu takdir ediyorsanız, çok çalışmağa mecbursunuz" *(Ha. 18.3.1923; A.S.D.II., s.128-129; A.Y.G., s.278; İ.R., s.107).*

: Atatürk'ün akşam Mersin'den Tarsus'a gelişi ve geceyi burada geçirişi *(Ha., 18.3.1923; A.Y.G., s.279).*

18 Mart 1923 : Atatürk'ün, Tarsus Çiftçiler Yurdu'nda konuşması: "...Memleketimiz şu iki şeyin memleketidir; biri çiftçi, diğeri asker. Biz çok iyi çiftçi ve çok iyi asker yetiştiren bir milletiz. İyi çiftçi yetiştirdik; çünkü topraklarımız çoktur. İyi asker yetiştirdik; çünkü o topraklara kasteden düşmanlar fazladır" *(A.S.D.II., s.130-132).*

: Atatürk'ün Tarsus Gençlik Yurdu'nda konuşması: "...Muhterem gençler, hayat mücadeleden ibarettir. Hayatta yalnız iki şey vardır: Galip olmak, mağlup olmak. Size, Türk gençliğine bıraktığımız vicdanî emanet yalnız ve daima galip olmaktır ve eminim daima galip olacaksınız!" *(A.S.D.II., s.133).*

19 Mart 1923 : Atatürk'ün Tarsus'tan Konya'ya hareketi *(Ha. 20.3.1923; A.Y.G., s.279).*

20 Mart 1923 : Atatürk'ün, Konya'ya gelişi, Hükûmet Konağı'nden halka söylevi: "...Egemenliğine doğrudan doğruya sahip olmanın değerini pek iyi anlayan millet, bu kutsal egemenliğine karşı baş gösterecek her tehlikeyi boğacaktır!" *(A.Y.G., s.246-247).*

: Atatürk'ün Konya Hükûmet binasında esnaf ve tüccarlar tarafından şerefine tertiplenen ziyafette konuşması: "...Bugün için düşündüğüm yegâne şey kapitülâsyonlardır. Maddeten, gerçekten, kanla kaldırılmış olan kapitülâsyonların bir daha dirilmemek üzere yokluğa gömülmesini temin etmektir. Ticaretimizin de, sanayiimizin de, iktisadiyatımızın da gelişme ve yükselmesi ancak buna bağlıdır" *(A.S.D.II., s.134-137).*

: Atatürk'ün, Konya Türkocağı'nda gençlere seslenişi: "...Bilirsiniz ki, milliyet teorisini, milliyet ülküsünü çözüp dağıtmaya çalışan teorilerin dünya üzerinde uygulanma kabiliyeti bulunamamıştır. Çünkü tarih, olaylar, hâdiseler ve gözlemler insanlar ve milletler arasında hep milliyetin hâkim olduğunu göstermiştir ve milliyet ilkesi aleyhindeki büyük ölçüde eylemsel tecrübelere rağmen yine milliyet hissinin öldürülemediği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir" *(A.S.D.II., s.137-146).*

20/21 Mart 1923 : Atatürk'ün Konya Türkocağı'nın şeref defterine yazdıkları:

"Konya, muhtelif Türk Devletleri yaşamış öz Türk vatanıdır. Konya, asırlardan beri tüten büyük bir Türk ocağıdır. Türk kültürünün esaslı kaynaklarından biridir. Konya Türkocağı, Konya Türklüğünün hakikî bir timsali olmalıdır. Bu Ocak'tan milletin hissini, ülküsünü daima ısıtacak, nurlandıracak parlak alevler semalara yükselmelidir; çok yükselmelidir!" *(A.T.Y., s.536; A.H.D.Y., s.7).*

22 Mart 1923 : Atatürk'ün Konya'da Mevlâna Türbesi ve Dergâhı'nı ziyareti ve Dergâh'da düzenlenen mevlevî semaını izlemesi *(A.Y.G., s.248).*

23 Mart 1923 : Atatürk'ün sabah Konya'dan Afyon'a hareketi *(A.Y.G., s.248).*

: Atatürk'ün Afyon'a gelişi ve Belediye binası önünde halka söylevi: "...Felâketlerden ancak millî benliğinize hâkim olduğunuz için kurtuldunuz!"*(A.S.D.II., s.156-157).*

: Atatürk'ün, Afyon Türkocağı'nda gençlere seslenişi: "...Milletin her vesile ile her vasıta ile böyle güven ve itimadını gördükçe kuvvetim artıyor!" *(A.S.D.II., s.157-159).*

: Atatürk'ün Afyon Belediyesi tarafından şerefine verilen ziyafette konuşması: "...Milletimiz son bulmuş Osmanlı Devleti yerine yeni Türkiye Devleti halinde varlığını göstermişse, bu milletimizin kendi hukukuna, kendi egemenliğine, kendi benliğine sahip olmasından ve millî menfaatleri dışında emellerden uzaklaşarak yürümesinden meydana gelmiştir" *(A.S.D.II., s.159-163).*

: Atatürk'ün, Afyon Türkocağı şeref defterine yazdıkları: "...Afyon halkının, gençliğinin, aydınlarının kıymetli duygularını, millî egemenliğin korunmasındaki kesin kararlılıklarını kendi heyecanlı dillerinden işitmek benim için pek çok gönül ferahlığı ve güvene sebep olmuştur. Afyon halkı cidden memleketlerine, millî ülküye sahiptirler" *(A.B.Z., s.58)*

: Atatürk'ün, gece Afyon'dan Kütahya'ya hareketi *(A.Y.G., s.33).*

24 Mart 1923 : Atatürk'ün Kütahya'ya gelişi ve Kütahya Lisesinde şerefine verilen çay'da öğretmenlere seslenişi: "...Memleketimizi, toplumumuzu gerçek hedefine, saadet hedefine ulaştırmak için iki orduya ihtiyaç vardır. Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğeri milletin geleceğini yoğuran kültür ordusu" *(A.Y.G., s.256; A.S.D.II, s.163-165).*

: Atatürk'ün gece Kütahya'dan Ankara'ya hareketi *(A.Y.G., s.257).*

25 Mart 1923 : Atatürk'ün Ankara'ya dönüşü *(Ha. 26.3.1923; T.İ.T.K.I., s.148; A.İ.B.T., s.11).*

27 Mart 1923 : Atatürk'e, Afganistan Kralı tarafından "Âliyülâlâ Nişanı" veri-

lişi *(İ.M.T.T., s.81; A.N.M., s.138, 179; A.H.E., s.359).*

: Atatürk'ün Çankaya'da, İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf (Orbay) Bey'le Dışişleri Bakanı İsmet (İnönü) Paşa'yı kabulü ve görüşmesi *(Ha. 28.3.1923).*

28 Mart 1923 : Atatürk'ün Çankaya'da Antep ve Kilis Heyetlerini kabulü ve bilgi alışı *(Ha. 29.3.1923).*

1 Nisan 1923 : Atatürk'ün, yeniden seçim kararı hakkındaki önergenin kabulü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Bütün cihan bilmelidir ki, artık bu Devletin ve bu milletin başında hiçbir kuvvet yoktur, hiçbir makam yoktur. Yalnız bir kuvvet vardır; o da millî egemenliktir. Yalnız bir makam vardır; o da milletin kalbi, vicdanı ve varlığıdır!" *(Z.C. Devre: I, cilt: XXVIII, s.293).*

8 Nisan 1923 : Atatürk'ün, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı sıfatıyla milletvekili seçimi nedeniyle millete, 9 umdeyi içine alan bildirgesi: "...Bu ilkeler, memleketin en ivedi ihtiyaçları ve birçok uzman kişilerin görüşleri ve özellikle İzmir'de bütün memleket temsilcilerinden oluşarak açılan İktisat Kongresi çalışmaları da gözönüne alınarak tespit edilmiştir" *(N.II., s.718; A.T.T.B., s.488; T.S.P., s.580-582; İ.A., s.770,775; A.B.E.B., s.181).*

: Atatürk'ün, başkanı bulunduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti örgütüne seçim nedeniyle bildirgesi: "...Milletimiz, gelecekteki idaresini üzerine alacak olanları seçim ile ayırmak kararını vermiştir. Müdafaa-i Hukuk örgütümüz, milletin bu kararı karşısında mazide ispat ettiği liyakat ve nitelikleriyle gelecek için de itimada değer olduğunu ve milletin oylarına hak kazanmış bulunduğunu iddia edecektir. Eğer Müdafaa-i Hukuk örgütümüzün üyeleri milletin oylarını kazanırlarsa gelecekte Büyük Millet Meclisi'nde "Halk Partisi" adı altında memleketi idare sorumluluğunu üzerlerine alacaklardır" *(A.T.T.B., s.491; İ.A., s.770).*

11 Nisan 1923 : Atatürk'ün milletvekili seçimi nedeniyle İstanbul halkına bildirgesi: "...Bütün vatan evlâdı hürriyet teneffüs ederken işgal altında kalan İstanbul'u büyük bir özlem ve istekle hafızamızda taşıyoruz. İstanbullular! Düşmanın gözü üzerinizdedir. Reyleriniz parçalanacak mı? İstanbulumuzun düşmana ümit verecek oy bölünmesi yapmayacağına inanıyorum. Oyların bölünmesinden kimlerin yararlanacağını her an göz önünde tutmak özellikle sizin görevinizdir" *(A.T.T.B., s.492).*

: Atatürk'ün Vatan gazetesi muhabirine yeni seçim ve İstanbul hakkında demeci: "...Basının ilkelerimizi tahlil ederek halka anlatması lâzımdır. Ben art arda bildirgeler yayımlayarak

halkı aydınlatmaya gayret edeceğim" *(A.S.D.III., s.61-62).*

12 Nisan 1923 : Atatürk'e, İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'nce takdim edilecek fahrî profesörlük diplomasının, profesörlerden Necip Asım, İzmirli İsmail Hakkı, Şemsettin (Günaltay) Beyler tarafından iletilmesinin karar altına alınması *(A.Se., s.11-12). Bk. 28.6.1923*

14 Nisan 1923 : Atatürk'ün Anadolu Ajansı muhabirine eski İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkında demeci : "...Bugün kimse İttihat ve Terakki Cemiyeti veya Fırkası adına hareket etmek yetkisine sahip değildir" *(A.S.D.III, s.62-63).*

16 Nisan 1923 : Atatürk'ün, ordu'ya mesajı: "...Meşru hukukumuzun temini için devletçe yapılmakta olan barış girişimlerinin neticesini sükûnet ve itimat ile bekliyoruz. Sonuç bizim tekrar harekete geçmemizi gerektirecek bir şekilde belirirse savaşma ve yiğitlik yolunda aynı vatanperver şevk ile devam edeceğimiz tabiidir" *(A.T.T.B., s.494; A ve D., s.27).*

19 Nisan 1923 : Atatürk'ün, -"Hilâfet-i İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi" adlı bir risale yayınlayarak dini siyasete âlet eden Afyonkarahisar Milletvekili Hoca Şükrü hakkında- Afyon Millî Eğitim Müdürü Şahin Bey'in mektubuna cevabı: "Mektubunuzu aldım. Memleketin hayat ve kurtuluş esası olan millî egemenlik ilkesi hakkında gösterdiğiniz heyecanlı duygulara teşekkür ederim. En hasis çıkarların etkisinde hareket eden ve sonuç olarak milletin mukadderatını tacidarların keyfî idaresine bırakmaya çalışan Hoca Şükrü Efendi hakkında kıymet bilir, ileri görüşlü ve vatansever Afyon halkının gösterdiği muamele milletin gerçek çıkarlarını idrak hususundaki yüksek anlayışı gösterir" *(A.T.T.B., s.494,495).*

21 Nisan 1923 : Atatürk'ün, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti aleyhinde faaliyette bulunanlara karşı uyanık bulunulması hakkında Trabzon halkına bildirgesi: "...Trabzonlu fedakâr kardeşlerim, sizi tam bir açıklıkla görmekte olduğunuza zerre kadar şüphem olmayan büyük bir gerçekle karşı karşıya bırakıyorum. Ve tamamen eminim ki, hakkın, insafın, vefanın ve vatanseverliğin en yüksek nitelikleriyle donanmış olan siz Trabzonlular doğru ile yanlış yolun belirgin farkını derhal anlayacak ve zamanında temiz vicdanlarınızın kesin kararlarını ifade eden oylarınızı doğru yola vereceksiniz" *(A.T.T.B., s.496-497).*

: Atatürk'ün, 9 ilkeyi kabulde tereddüt gösterenlerin uyarılması hakkında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Trabzon Şubesi ileri gelenlerine telgrafı: "...İlkelerimiz, bütün milletçe dört yıllık bağımsızlık savaşımızın başarıyla taçlandırılmış gerçek sonuçlarına dayanarak daha parlak bir geleceği amaçlayan millî ve saygı değer gayelerimizdir. Onlar bütün milletin

malıdır'' *(A.T.T.B., s.495).*

23 Nisan 1923 : Atatürk'ün, 23 Nisan'ın 3. yıldönümü nedeniyle millete bildirisi: ''...Vatanımızda millî hükûmet esasının kurulması hatırasını yaşatan günün anılması sebebiyle bütün memleketin bağımsızlık ve millî egemenliğin sonsuz nimetleri içinde ebediyen mesut olmasını temenni ederim'' *(A.S.D.V., s.200).*

: Atatürk'ün, 23 Nisan Bayramının 3. yıldönümü nedeniyle orduya mesajı: ''...Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış günü olan bu tarih, vatanımızda millet egemenliğinin kurulmasına başlangıç olmuştur. Her mesut günde sizi hatırlayan ve vatanın savunulmasını sizin büyük liyakatınızdan bekleyen komutanınız sıfatıyla hepinizin millî bayramını tebrik ederim'' *(A.T.T.B., s.498).*

25 Nisan 1923 : Atatürk'ün, İstanbul Evkaf-ı İslâmiye Mütevelliler Cemiyeti' nin telgrafına cevabı: ''Evkaf işlerini vatan için faydalı olacak bir tarzda düzenleme ve düzeltmenin, barış devrinin en önemli işlerinden birini oluşturacağından eminim'' *(A.S.D.V., s.142).*

28 Nisan 1923 : Atatürk'ün, teklif edilen Rize hemşehriliğini kabul ettiğine dair Rize İdare Meclisi'ne yazısı *(A.T.T.B., s.500).*

16 Mayıs 1923 : Atatürk'ün, bayram nedeniyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne, Belediye Heyetlerine ve millet fertlerine tebrik telgrafı: ''...Nihayetsiz güçlükler içinde meydana getirdiği orduların kazandığı zaferlerle ebedî iftihara hak kazanan millet, siyasî ve toplumsal faaliyet alanlarında da aynı liyakatı gösterecek ve inşallah millî ilerlemenin tam gelişimi içinde çok mesut bayramlara erişecektir'' *(A.T.T.B., s.502)*

: Atatürk'ün bayram nedeniyle orduya mesajı: ''...Bütün silâh arkadaşlarımın tam bağımsızlık mücadelesinde zafer ve mutluluğa kavuşmalarını, bu feyizli günün kutsallığı hürmetine Cenabıhak'tan dilerim'' *(Ha. 21.5.1923).*

24 Mayıs 1923 : İsmet Paşa'nın Lozan'dan Atatürk'e telgrafı: ''...Hükûmetle aramızda esasla ilgili anlaşmazlık vardır. Uyuşma olmazsa dönüş mecburiyet ve kararındayım. Başkan makamında bulunan sizin bu fevkalâde zamanda umumî vaziyeti yakından izlemelerini dilerim'' *(N.II., s.778).*

2 Haziran 1923 : Atatürk'ün, asılsız haber ve propagandalar hakkında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti örgütüne genelgesi: ''...Yeni oluşacak Türkiye Büyük Millet Meclisi memleketin geleceği üzerinde kesin ve hayatî bir tesir ve öneme sahip bulunduğuna bütün vatandaşların bu ve bu gibi etki ve telkinler karşısında uyanık bulunmalarını temin için bu bilgiyi sunuyorum'' *(A.T.T.B., s.503-504).*

14 Haziran 1923 : Atatürk'ün Çankaya'da kendisine hemşehrilik belgesini getiren İstanbul Heyeti'ni kabulü *(Ha. 15.6.1923).*

21 Haziran 1923 : Atatürk'ün, -28 Şubat 1923 tarihli kararla- kendisine verilen hemşehrilik unvanı nedeniyle İstanbul Belediyesine teşekkür yazısı: "...Bu vesile ile tabiî hemşehriliği ile övündüğüm İstanbul'un artık hak edilmiş mesut bir hayat devresi içinde hür ve mesut yükselmesini bekleyerek büyük, küçük bütün halkına en sıcak ve samimî özlemlerimin ulaştırılmasını rica ederim" *(A.T.T.B., s.505-507).*

23 Haziran 1923 : İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi fahrî profesörlük diplamasının Necip Asım Bey tarafından Ankara'da Atatürk'e takdimi *(Ha. 24.6.1923).*

: Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Elçisi Suriç'in güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 24.6.1923).*

4 Temmuz 1923 : Atatürk'ün, İsmet Paşa'ya telgrafı: "...Sizce esasen bilinen esas görüş üzerinde kararlı ve ısrarlı olduğumuz ve bunlarda lehimizde başarısızlık halinde askerî vasıtalarca yapılabilecek hususlar ve bunların sonuçları malûmdur. Biz bu harekâtın yapılmasını ve sonucun elde edilmesini memleketimizin yüksek çıkarları için çoktan uygun görmekteyiz. Çok iyi takdir buyurulacağı gibi sizden yiğitçesine bir hareket ve onun kuvvetli bir ihtimal olan neticesini beklerim" *(S.H.I., s.340).*

13 Temmuz 1923 : Atatürk'ün Amerika'da yayımlanan "The Saturday Evening Post" dergisi yazarlarından Isaac F. Marcosson'u Çankaya'da kabulü ve görüşmesi: "Yeni Türkiye'nin ilk ve en önemli düşüncesi siyasal değil, ekonomiktir. Biz, dünya üretiminin de, tüketiminin de bir parçası olmak istiyoruz" *(B.Y.G.A.G., s.167-191).*

18 Temmuz 1923 : Atatürk'ün Çankaya'da, dil uzmanlarından Mithat Sadullah (Sander) Bey'i kabulü *(Ha. 19.7.1923).*

: İsmet Paşa'nın, Hükûmetten beklediği cevabın gecikmesi üzerine Lozan'dan Atatürk'e telgrafı: "...Eğer Hükûmet, kabul ettiğimiz şeylerin reddinde kesin ısrarlı ise, bunu bizim yapmaklığımıza imkân yoktur. ...Hükûmetten teşekkür beklemiyoruz. Yaptıklarımızın hesabı tarihe bırakılmıştır" *(A.İ.Y.I., s.488-490).*

19 Temmuz 1923 : Atatürk'ün, Lozan barış görüşmeleri esnasında İsmet Paşa ile Vekiller Heyeti Başkanı Rauf Bey arasında çıkan anlaşmazlık ve Ankara ile yazışmaların gecikmesi üzerine İsmet Paşa'ya telgrafı: "Hiç kimsede tereddüt yoktur. Kazandığınız başarıyı en sıcak ve samimi hislerimizle tebrik etmek için

usulen imza olunduğunun bildirilmesini bekliyoruz" *(N.II, s.788).*

20 Temmuz 1923 : İsmet Paşa'nın Lozan'dan Atatürk'e telgrafı: "Her dar zamanımda Hızır gibi yetişirsin. Dört beş gündür çektiğim azabı tasavvur et! Büyük işler yapmış ve yaptırmış adamsın! Sana bağlılığım bir kat daha artmıştır!" *(N.II., s.788).*

23 Temmuz 1923 : Atatürk'ün akşam Lâtife Hanım'la beraber Ankara'dan İzmir'e hareketi *(Ha. 24.7.1923).*

24 Temmuz 1923 : Lozan Konferansının sonu ve Lozan Antlaşması'nın imzalanması *(N.II., s.750; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.IV, s.254; T.D.M.İ.B.S.A., s.33-206; İ.A., s.771; İ.İ., s.178; L.II, s.506; Lozan, s.629; T.D.T., s.120; T.İ.T., s.114; T.IV, s.130; T.C., s.206; G.G.III, s.65; O.M.K. ve L., s.324-356; Türk D.T., s.148-149; Türk D.T.D., s.130-131; A.T.D.P., s.49-51; T.A.T.D.T.G., s.103-106; S.A.P.H., s.422; D.T., s.156-158; Siyasî Ta., s.546; İ.K.T.K.S., s.206-210; T.C. Ta., s.356).* Atatürk der ki: "Bu Antlaşma, Türk milleti aleyhine, asırlardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması'yla tamamlandığı zannedilmiş büyük bir suikastın yıkılışını ifade eder bir vesikadır. Osmanlı Devrine ait tarihte örneği bulunmayan bir siyasî zafer eseridir" *(N.I., s.767).*

: Atatürk'ün Lozan Antlaşması'nın imzalanması üzerine İsmet Paşa'ya tebrik telgrafı: "Memlekete bir dizi faydalı hizmetlerden ibaret olan ömrünüzü bu defa da tarihî bir başarıyla taçlandırdınız!" *(N.II., s.789).*

: Atatürk'ün, bayram nedeniyle orduya tebrik mesajı: "...Harp sahasında olduğu kadar siyasî sahada da Türk milletinin hakları, ısrarla ve ehliyetle savunulmuştur. Şimdiye kadar hiçbir ordunun tahammül etmediği derecede ağır bir görevi, büyük mazinin şöhretine lâyık bir surette yerine getirmiş olan kahraman ordumuz bugün kurtulan vatanın ufuklarında bayram ve barış güneşinin beraber doğduğunu görüyor. Dünya ve tarih karşısında Türk milletine karşı üstlendikleri görevi başarmaktan dolayı şimdi pek haklı olarak mutluluk ve iftihar duyan aziz silâh arkadaşlarımın aynı mutluluk ve iftihar hissiyle bayramlarını tebrik ediyorum" *(A.T.T.B., s.512).*

: Atatürk'ün, eski Macar Başbakanı Frederik'e yazdığı mektubun, Macar Milli Meclis'inde şiddetli alkışlarla karşılanması: "..İstikamet, metanet ve nefisten fedakârlık, zafere ulaştırır. Ümitsizliğe düşmeyiniz. Zira gelecek, arzu ve imanı olana vaat edilmiştir" *(Ha. 22.8.1923).*

27 Temmuz 1923 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Ankara'dan İzmir'e gelişi *(A.Y.G., s.193).*

: Atatürk'ün, akşam Göztepe'de kalmakta olduğu köşke ge-

lerek kendisini selâmlayan halka söyledikleri: ..Memleket ve milletin menfaatine yan bakanların yeri ya denizin dibi yahut toprakların altıdır'' *(Ha. 30.7.1923).*

28 Temmuz 1923 : Atatürk'ün, İzmir'de kurularak çalışmalarına başlayan İhtiyat Zabitleri Cemiyeti'ne onbin lira bağışta bulunması *(Ha.5.8.1923).*

2 Ağustos 1923 : Atatürk'ün Lâtife Hanımla beraber İzmir'den Ankara'ya dönüşü *(Ha. 3.8.1923).*

: İtalya eski Başbakanı Nitti'nin, Lozan Antlaşmasının imzalanması nedeniyle Atatürk'e kutlama mektubu *(A.İ.Y.I., s.508-509).*

5 Ağustos 1923 : Çanakkale'de savaşan Avustralyalı General Charles Ryan'ın Atatürk'e mektubu: ''Türkiye'nin eski ve içten bir dostu olarak bu birkaç satırı yazmaya ve Türkiye'nin yeniden canlandırılmasındaki ve memnuniyet verici barışın yapılmasındaki önemli payınız sebebiyle size yürekten tebriklerimi sunuyorum. Sizin faaliyetleriniz ve askerlerinizin muhteşem davranışı olmasaydı, Türkiye acınacak durumda olurdu. Şimdi Türkiye'nin dünya ülkeleri arasındaki eski ve mağrur yerini almak için emin bir yolda bulunduğuna inanıyorum'' *(A.Me., s.105).*

6 Ağustos 1923 : Atatürk'ün, Meclis'teki başkanlık makamında, -İzmir'de kurularak çalışmalarına başlayan- İhtiyat Zabitleri Cemiyeti temsilcilerini kabulü ve cemiyetin fahri başkanlığını kabul edişi *(Ha. 7.8.1923).*

8 Ağustos 1923 : Atatürk'ün, yeni yasama dönemi için seçilen milletvekilleriyle Halk Fırkası kurulması hakkında konuşması *(M.H.K.Y., s.11).*

11 Ağustos 1923 : Atatürk'ün, İstanbul'dan gelen izcileri Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde teftişi *(Ha. 12.8.1923).*

13 Ağustos 1923 : Atatürk'ün 2. defa Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına seçilmesi *(Z.C. Devre: II, cilt: I, s.36)*

: Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İkinci Devre I. toplantı yılını açış konuşması: ''...Memleketimizi bayındır, halkımızı mutlu yapacağız ve refaha kavuşturacağız. Ümidimiz, kararımız ve bilhassa milletimizin ve Yüce Meclisinizin göstereceği birlik ve dayanışma ilerleme ve uygarlık yolundaki çalışmamızda elbette başarının kefili olacaktır'' *(Z.C. Devre: II, cilt: I, s.36-42).*

14 Ağustos 1923 : Atatürk'ün akşam, Heyet-i İlmiye üyeleri şerefine Ankara Türkocağı'nda verilen çayda bulunması ve üyelere söyledikleri: ''..Şimdiye kadar askerlik ve siyaset alanında kazanılan zaferin kültür ve bilim alanında da temin edileceğini ümit ederim'' *(Ha. 16.8.1923).*

: Sovyet Elçisi Suriç'in Atatürk'e, Lozan Antlaşmasının imzası ve Meclis'in 2. Devre çalışmalarına başlaması nedeniyle Sovyet Hükûmeti adına Çiçerin'in tebriklerini sunan mektubu *(A.İ.Y.I., s.515-516).*

15 Ağustos 1923 : Atatürk'ün 2. defa Meclis Başkanlığına seçilmesi nedeniyle Halife Abdülmecit Efendinin tebrik telgrafı *(A.A.B.Y.V., s.478-479).*

16 Ağustos 1923 : Atatürk'ün, Ankara Türkocağı toplantısında Ali Sami (Yen)'in sunduğu bilgi üzerine söyledikleri: "...Biz henüz Avrupa derecesine gelmedik. Sporda tek ve açık bir amaç gözetmek lâzımdır. Sporu ya propaganda için yapacağız, yahut da bedensel gelişmemizi temin için yapacağız" *(A.S.D.V., s.98).*

5 Eylül 1923 : Atatürk'ün, Çankaya'da gazeteci Suphi Nuri (İleri) ile görüşmesi ve söyledikleri: "...Ordu vazifesini yaptı. Memleketin bilim ve kültür sahipleri, memurları, milletvekilleri, iş adamları devleti idare mevkiine geçtiler. Kendilerini göstersinler. Bu vatanı hür ve mutlu bir hale getirsinler!" *(A.S.D.V., s.30-31).*

: Atatürk'ün, öğleden sonra Meclis'teki başkanlık odasında Makedonyalılar Cemiyeti üyesi İhsan Bey'i kabulü ve değişim yolu ile gelecek soydaşlarımız hakkında görüşmesi *(Ha. 6.9.1923).*

9 Eylül 1923 : Atatürk'ün, İzmir'in Kurtuluş Bayramı nedeniyle İzmir Belediye Başkanlığı'na kutlama telgrafı: "9 Eylül 1923 günü, sevgili hemşehrilerimizin samimî ortamında bulunmak benim için bir mutluluk olurdu. Ne çare ki, yine millet ve memleketimizin kurtuluş ve refahına ait mühim uğraşılarım, beni bu mutluluğa eriştirmekten, bu şerefli vazife menediyor" *(A.T.T.B., s.513).*

: Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Halk Fırkası üyeleri tarafından "Halk Fırkası Tüzüğü"nün kabul edilmesi *(T.S.D.II., s.9; İ.A., s.770)* (Parti 11 Eylül 1923 tarihinden itibaren kurulmuş, ancak İçişleri Bakanlığına kuruluş dilekçesi 23 Ekim 1923 günü verilmiştir).

10 Eylül 1923 : Atatürk'ün, açılışı nedeniyle saygı ve bağlılık dileklerini ileten Tekfurdağı Türkocağı Başkanlığına başarı telgrafı *(T.A., s.16).*

11 Eylül 1923 : Atatürk'ün "Halk Fırkası" Genel Başkanlığına seçilmesi *(İ.A., s.770).*

: Atatürk'ün, Meclis'teki başkanlık odasında -Mersin'den Ankara'ya gelen- Şeyh Sunusî'yi kabulü *(Ha. 12.9.19235.*

19 Eylül 1923 : Atatürk'ün, Yarbay İbrahim Bey'in oğlu Kemalettin Efendi'nin hatıra defterine yazdıkları: "Oğlum Kemalettin! Baba-

nın iyi ahlâklı bir insan, temiz bir asker olduğunu öğrendim. Seni fotoğrafından incelemekle fikir çıkarmaya kalkışmayacağım. Babanın verdiği öğütler kıymetlidir. Ben yalnız şunu ilâve edeceğim. Hatıra defterini başkalarının yazıları ile doldurmaya heves etmektense, hayat defterini kendi faaliyet ve fazilet eserlerinle doldurmaya bak!" *(A.B.H.D.Y., s.286-287).*

21 Eylül 1923 : Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber, Türkocağı salonunda toplanan Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu) Kongresi'nin açılışını izlemesi *(Ha. 23.9.1923).*

27 Eylül 1923 : Atatürk'ün "Neue Freie Presse" gazetesi muhabiri'ne, Cumhuriyet idaresi, Türkiye'nin doğu, batı ilişkileri hakkında demeci: "...Yeni Türkiye Anayasasının ilk maddelerini size tekrar edeceğim: Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yürütme kudreti, yasama yetkisi milletin yegâne gerçek mümessili olan Meclis'te belirmiş ve toplanmıştır. Bu iki kelimeyi bir kelimede özetlemek mümkündür: Cumhuriyet!" *(A.S.D.III., s.63-66; A.B.E.B., s.183) (Bu görüşme, gazetenin 2 Ekim 1923 tarihli sayısında yayımlamıştır. D.B.A., s.286-288).*

28 Eylül 1923 : Atatürk'ün, Rumeli Müslümanlarının yerleştirilmesi ve Yunan tahribatının tamiri için yardım amacıyla İslâm Alemine bildirgesi: "...Yunan idaresindeki Müslümanları buralarda yerleştirmeğe, altıyüz bin kişiye ekmek vermeğe, mesken bulmağa çalışan Türkler, kardeşlerinin sefaletten yok olmamaları için İslâm âleminin iyilikseverliğine müracaat ediyor" *(A.T.T.B., s.513-514).*

4 Ekim 1923 : Atatürk'ün, kendisini İstanbul'a davet eden Üsküdar ve Beyoğlu Müdafaa-i Hukuk Heyetlerinin telgrafına cevabı: "..Hürriyetine kavuşan sevgili Istanbul'u çıkacak ilk fırsatta ziyarete koşacağım" *(Ha. 5.10.1923).*

13 Ekim 1923 : Ankara'nın başkent oluşu *(Z.C. Devre: II, cilt: II, s.665,670; N.II, s.796; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.265; İ.A., s.772; T.D.T., s127).*

20 Ekim 1923 : Atatürk'ün, -şehit yetimlerine yardıma hazır olduklarını bildiren- New York Türk Teavün Cemiyeti'ne teşekkür telgrafı *(21.10.1923).*

21 Ekim 1923 : Atatürk'ün, "Subay ve askerî memurların maaş ve fevkalâde tahsisatları hakkındaki Kanun" nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşması: "...Memleketimiz ve milletimiz her ne vakit felâketlere maruz kaldıysa, hiç şüphesiz ki bütün vatan evlâdı, memleket evlâdı, en büyük fedakârlığa katlanmaktan çekinmemiştir. Yalnız bütün bu memleket evlâdını, vatanın müdafaası için ölüme sevketmek sorumluluğunu üzerine alan ve aynı zamanda onların ilerisinde göğ-

sünü düşman kurşunlarına geren subaylardır, komutanlardır" *(Z.C. Devre: 2, cilt: II, s.851-853-857,859).*

23 Ekim 1923 : Halk Fırkası'nın kuruluş dilekçesinin Genel Başkan Gazi Mustafa Kemal ve Genel Sekreter Recep (Peker) imzalarıyla Dahiliye Vekâleti'ne verilişi *(T.S.D.II, s.3; T.S.T.C.H.P.M., s.39). Bk. 9 Eylül 1923.*

: Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber Türkocağı'nda açılan resim sergisini ziyareti ve bazı tabloları satın almaları *(Ha. 24.10.1923).*

26 Ekim 1923 : Atatürk'ün başkanlığında Çankaya'da Vekiller Heyeti'nin toplanması ve Atatürk'ün teklifi üzerine Fethi Bey Kabinesinin istifa kararı alması *(N.II., s.798).*

27 Ekim 1923 : Atatürk'ün başkanlığında, Halk Fırkası Meclis Grubu'nun toplanması ve Fethi Bey'in Gruba, İcra Vekilleri Heyeti'nin istifasını bildirmesi *(N.II, s.800).*

28 Ekim 1923 : Atatürk'ün akşam, Çankaya'da yemek esnasında hazır bulunanlara sözü: "Yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz!" *(N.II., s.802-803; İ.A., s.772; C.N.K., s.50-51).*

: Gece, Atatürk'ün, İsmet Paşa ile Anayasa'nın bazı maddeleri hakkında değişiklik teklifi hazırlamaları ve Kanun teklifine "Türkiye Devletinin hükûmet şekli Cumhuriyettir" kaydının konulması *(N.II., s.802-803; İ.A., s.772).*

: Curtis Lafrance adlı Amerikalı çocuğun Atatürk'e mektubu: "Türkiye hakkında yazılan yazıları bir araya topluyoruz. Lütfen imzalı bir resminizle ufak bir mesaj gönderir misiniz? *(Hayat, sayı: 1, 2.1.1959, s.22).*

29 Ekim 1923 : Atatürk'ün, Halk Fırkası toplantısında hükûmet buhranına hal tarzı bulmak için "Anayasa'nın bazı maddelerinin açıklanması" gerektiğini bildiren konuşması ve 'Cumhuriyet' teklifinin toplantıda kabul edilmesi *(N.II, s.812; İ.A., s.772; C.N.K., s.52-60).*

: Büyük Millet Meclisi'nde "Anayasa'nın bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun teklifi"nin derhal görüşülmesinin teklifi ve Türkiye Devleti'nin Hükûmet şeklinin Cumhuriyet olduğunun, "Yaşasın Cumhuriyet" sesleri arasında kabul edilmesi *(Z.C. Devre: II, cilt: III, s.90-98; N.II, s.813; T.İ.H., c.II, ks.6, kp.IV, s.266; T.C., s.312; T.D.T., s.122; İ.A., s.773; C.N.K., s.60-65).*

: Büyük Millet Meclisi'nde gizli oyla Cumhurbaşkanı seçimi ve Ankara Milletvekili Atatürk'ün oya katılan 158 milletvekilinin 158 oyuyla Türkiye Cumhurbaşkanlığına seçilmesi *(Z.C. Devre: II, cilt: III, s.99; N.II, s.813; T.İ.H. c.II, ks.6, kp.IV, s.266; T.C., s.314; T.D.T., s.122; İ.A., s.773; A.B.E.B., s.184; T.C. Ta., s.363-364).*

: Atatürk'ün, Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine Meclis'e teşekkürü: "...Daima, muhterem arkadaşlarımın ellerine çok samimî ve sıkı bir surette yapışarak onların şahıslarından kendimi bir an bile ayrı görmeyerek çalışacağım. Milletin sevgisini daima dayanak noktası sayarak hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mesut, muvaffak ve muzaffer olacaktır" *N.II., s.814; Z.C. Devre: 2, cilt: III, s.99-100; A.B.E.B., s.184)*

: Atatürk'ün, Fransız muharriri Maurice Pernot'e demeci: "...Memleketimizi çağdaşlaştırmak istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye'de çağdaş, bu sebeple batılı bir hükûmet oluşturmaktır. Uygarlığa girmek arzu edip de, batıya yönelmemiş millet hangisidir?" *(A.S.D.III., s.66; A.Y.T.K.Y., s.59-64).*

30 Ekim 1923 : Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından Kabineyi kurmağa Malatya milletvekili İsmet Paşa'nın atanması (Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kabinesi) *(Z.C. Devre: II, cilt: III, s.103; N.II, s.815; B.M.İ., s.152; B.T.B.C.K.Ş., s.25; İ.G.B.G.İ.G.T.S.G., s.145).*

1 Kasım 1923 : Atatürk'ün, Cumhurbaşkanı seçilmesi nedeniyle memleketin her tarafından gönderilen tebriklere açık teşekkürü *(A.T.T.B., s.515).*

11 Kasım 1923 : Atatürk'ün Çankaya'da öğle yemeğinden sonra -göğsünde ve sol kolunda şiddetli ağrı ile seyreden- bir koroner spazmı geçirmesi ve Dr. Refik (Saydam)'ın müdahalesiyle krizin atlatılması *(A.H.II, s.722, 726).*

13 Kasım 1923 : Atatürk'ün Çankaya'da, öğle yemeğinden sonra bahçede gezinirken yeniden -göğsünde ve sol kolunda ağrı ile seyreden- bir koroner spazmı geçirmesi (Bu kriz üzerine İstanbul'dan Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp Ankara'ya çağrılmıştır. *A.H.II, s.722, 726).*

: Prof. Dr. Neşet Ömer (İrdelp) Bey'in Atatürk'ü muayene etmek üzere Ankara'ya çağrılması *(Ha. 4.2.1924).*

14 Kasım 1923 : Prof. Dr. Neşet Ömer (İrdelp) Bey'in, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi ve Çankaya'da Atatürk'ü muayenesi *(A.H.II, s.722).*

17 Kasım 1923 : Atatürk'ü muayene edişini takiben Ankara'dan İstanbul'a dönen Prof. Dr. Neşet Ömer (İrdelp)'in gazetecilere demeci : "Gazi Paşa çok çalışmadan dolayı biraz yorgunluk belirtileri göstermişlerdir; fakat 6 günlük bir istirahatten sonra tamamiyle sağlığına kavuşmuştur. Bu sebeple kendisinin rahatsızlığı (Anjin dö puatrin) ve benzeri bir hastalık değildir. Gazi Paşa'nın rahatsızlığına tıp terminolojisinde 'yorgunluk' denir" *(A.H.II, s.722-723).*

19 Kasım 1923 : Atatürk'ün, Halk Fırkası Başkanlığına vekâlet etmesi için İsmet Paşa'ya yazısı: "Halk Fırkası Genel Başkanlığı ile fiilen

uğraşmağa bugünkü vazifem müsait olmadığından sizi vekil tayin ediyorum" *(A.T.T.B., s.516; i.A., s.770; T.S.T.C.H.P.M., s.41).*

21 Kasım 1923 : Atatürk'e, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile yeşil-kırmızı şeritli İstiklâl Madalyası verilmesi *(Z.C., Devre: II, cilt: III, s.494; İ.M.T.T., s.81; A.N.M., s. 179).*

: Atatürk'ün, Meclis'teki başkanlık odasında Damar (Arıkoğlu) başkanlığındaki Adana Heyeti'ni kabulü *Ha. 21.XI.1923).*

27 Kasım 1923 : Atatürk'ün, Curtis Lafrance adlı on yaşlarında Amerikalı çocuğun -28 Ekim 1923 tarihli- mektubuna cevabı: "...Amerika'nın zeki ve çalışkan çocuklarına yegâne tavsiyem, Türkler hakkında her işittiklerine gerçek gözüyle bakmayıp görüşlerini mutlaka ilmî ve esaslı incelemelere dayandırmaya bilhassa önem vermeleridir" *(Hayat, sayı: 1, 2.1.1959, s.22; Ö.A.M., s.164).*

4 Aralık 1923 : Atatürk'ün, Tercüman-ı Hakikat gazetesi başmuharririne İstanbul halkı ve Cumhuriyet hakkında demeci: "...Memleket mutlaka çağdaş, uygar ve yeni olacaktır. Bizim için bu, hayat davasıdır. Türkiye, ya yeni fikirle donanmış, namuslu bir idare olacaktır veyahut olamayacaktır. Halk ile çok temasım vardır. O saf kitle, bilmezsiniz, ne kadar yenilik taraftarıdır" *(A.S.D.III., s.70)*

6 Aralık 1923 : Atatürk'ün, "Türkiye Tarihi" adlı eserini gönderen Prof. Fuat Köprülü'ye mektubu: "...Uzmanlığınızın kendini gösterecek eserleri millete, Cumhuriyete yapılabilecek hizmetlerin en kıymetlileri derecesinde bulunacaktır" *(A.Ö.M., s.166)*

31 Aralık 1923 : Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber Ankara'dan trenle İzmir'e hareketi *(Ha. 1.1.1924; A.H.II, s.723; A. Ma., s. 15).*

— 1924 —

2 Ocak 1924 : Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber Ankara'dan İzmir'e gelişi *(A.Ma., s.166).*

8 Ocak 1924 : Atatürk'ün, İzmir'in Işıklar köyünde kız ve erkek okullarını ziyareti, köylülerle görüşmesi *(Ha. 10.1.1924).*

9 Ocak 1924 : Atatürk'ün İzmir'de Belediye'yi ziyareti, ilgililerle görüşmesi *(Ha. 10.1.1924).*

10 Ocak 1924 : Atatürk'ün, I. İnönü Zaferinin 3. yıldönümü nedeniyle İzmir'de Hakimiyet-i Milliye gazetesi muhabirine demeci: "Yaşama ve bağımsızlık gayemiz istilâ ve tecavüz hırsıyla çarpışıyordu. Nihayet ayın onbirinci günü sabahı muharebe meydanı meşru gayenin muzafferiyet fecrine bir belirme yeri oldu. Yeni Türkiye Devletinin küçük, fakat millî ülkülü genç ordusu, en dar bir hesapla üç misli düşmanı İnönü Meydan Muharebe-

sinde mağlup etti" *(A.S.D.III, s.73).*

12 Ocak 1924 : Atatürk'ün İzmir'de halk arasında bir gezinti yapması *(Ha. 10.1.1924).*

15 Ocak 1984 : Atatürk'ün kendisine teklif edilen Hilâliahmer (Kızılay) Cemiyeti'nin fahri başkanlığını kabulü *(Ha. 17.1.1924)*

: Atatürk'ün, İzmir'de öğleden evvel uzun bir at gezintisi yapması *(Ha. 16.1.1924).*

16 Ocak 1924 : Atatürk'ün, İzmir'de Bölge Sanat Okulu'nu ziyareti; öğrenciler tarafından verilen müsamereyi izlemesi ve Okulun şeref defterine yazdıkları: "...Türkiye Cumhuriyeti, bu sanat mekteplerinin tam gelişmesine çok muhtaçtır" *(Ha. 18.1.1924; A.H.D.Y., s.8).*

22 Ocak 1924 : Başbakan İsmet Paşa'nın, Halife Abdülmecit Efendi'nin Ankara'ya başkâtibini göndererek bazı isteklerde bulunması üzerine İzmir'de bulunan Atatürk'e telgrafı ve Cumhurbaşkanı Atatürk'ün cevabı: "...Halife ve bütün cihan, kesin olarak bilmek lâzımdır ki, mevcut ve korunmuş olan halife ve halife makamının, hakikatte, ne dinen ve ne de siyaseten hiçbir mâna ve varlık nedeni yoktur. Türkiye Cumhuriyeti safsatalarla mevcudiyetini, bağımsızlığını tehlikeye maruz bırakamaz. Hilâfet makamı, bizce en nihayet tarihî bir hâtıra olmaktan fazla bir ehemmiyete sahip olamaz. Türkiye Cumhuriyeti devlet adamlarının veya resmî heyetlerin, kendisiyle temasını istemesi dahi Cumhuriyetin bağımsızlığına açık tecavüzdür... Halifenin hayatının temini ve geçinmesi için Türkiye Cumhurbaşkanının tahsisatından mutlaka aşağı bir tahsisat kâfi gelir. Maksat debdebe ve gösteriş değil, insanca hayat ve geçim temininden ibarettir. Hilâfetin hazinesi yoktur ve olamaz. Böyle bir hazineyi ecdadından miras yoluyla elde etmişse resmen ve açık olarak bilgi verilmesini rica ederim" *(N.II., s.846-847).*

27 Ocak 1924 : Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber İzmir'den Mersinli'ye kadar bir otomobil gezintisi yapması *(Ha. 29.1.1924).*

1 Şubat 1924 : Atatürk'ün tarafından İstanbul gazetecilerinin İzmir'e çağrılması *(G.G.III., s.102).*

2 Şubat 1924 : Prof. Dr. Neşet Ömer (İrdelp) Bey'in Atatürk'ün sağlığı hakkında kamuoyuna açıklanan raporu: "..Halen Cumhurbaşkanı Hazretlerinin tamamen sıhhatte bulunduklarını bildirir bu rapor takdim kılındı" *(Ha. 4.2.1924; A.H.II, s.724).*

4 Şubat 1924 : Atatürk'ün, Göztepe'de kalmakta olduğu Köşk'te İstanbul gazetecilerini kabulü ve görüşmesi *(Ha. 5.1.1924; G.G.III., s.102-103).*

5 Şubat 1924 : Atatürk'ün İzmir'de, İstanbul gazetelerinin başyazarları şerefine verdiği yemekte konuşması: "..Türkiye basını, milletin gerçek ses ve iradesinin belirtisi olan Cumhuriyetin etrafında çelikten bir kale oluşturacaktır. Bir fikir kalesi, düşünüş kalesi. Basın mensuplarından bunu istemek, Cumhuriyetin hakkıdır!" *(Ha. 7.2.1924; A.S.D.II, s.165; G.G.III., s.104).*

7 Şubat 1924 : Atatürk'ün, İzmir'de Latife Hanım'la beraber Türkocağı ve Altay İdman Yurdu'nu ziyareti *(Ha. 8.2.1924).*

9 Şubat 1924 : Atatürk'ün İzmir'den hareketle Ayasluğ harabelerini, Kuşadası'nı ve Sökeyi ziyareti, Söke'de Türkocağı'nı hizmete açması *(Ha. 10-11.2.1924).*

10 Şubat 1924 : Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber, I. Kolordunun yapmakta olduğu harp oyunlarını izlemesi ve Kolordu'nun Komutanı İzzettin (Çalışlar) Paşa'yı tebriki *(Ha. 11.2.1924).*

: Atatürk'ün Söke'den İzmir'e dönüşü *(Ha. 11.2.1924)*

11 Şubat 1924 : Atatürk'ün -yatla İzmir'e uğrayan- eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'yı kabulü *(Ha. 12.2.1924).*

13 Şubat 1924 : Atatürk'ün, akşam İsmet Paşa'yla beraber -harp oyunları nedeniyle- İzmir'e gelen komutanlar (Fevzi Paşa, Kâzım Karabekir, Ali Fuat Paşa v.d.)ı istasyonda karşılaması ve komutanlarla beraber Göztepe'deki köşke dönüşü *(Ha. 15.2.1924).*

15 Şubat 1924 : Atatürk'ün başkanlığında, İzmir Orduevi'nde Harp Oyunlarının açılışı ve Atatürk'ün açış konuşması: "...Arkadaşlar; ehemmiyet ve ciddiyetle ifade ederim ki, Türkiye Cumhuriyeti mukaddes tanıdığı bağımsızlık ve egemenliğini savunmada hoşgörülü olamaz" *(Ha. 17.2.1924; A ve D., s.38-39; A.S.D.II., s.167).*

16 Şubat 1924 : Atatürk'ün, -kendisine şiirlerini gönderen- Filorinalı Nazım Bey'e mektubu: "...Cumhuriyetin kuvvetlendirilmesi ve yükseltilmesi hususunda kalem ve fikir sahiplerinin göreceği hizmet, tabiidir ki pek geniş ve etkin olur. Bu yoldaki çalışmaların daima beğenileceği ve takdirle karşılanacağı da şüphesizdir" *(A.R.Y.G., s.335).*

: Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber İzmir'de gece Bahribaba Tiyatrosu'nda "Uçurum" adlı temsili seyretmesi *(Ha. 18.2.1924).*

22 Şubat 1924 : Atatürk'ün, İzmir'de tertiplenen Harp Oyunları'nın sona erişi nedeniyle komutanlara hitaben konuşması: "...Benim için ordumuzun kıymetini ifadede ölçü şudur: Türk ordusunun bir birliği, eşitini mutlaka mağlup eder; iki mislini durdurur ve tesbit eder. Şimdilik bundan fazlasını istemiyorum. Çün-

kü fazlasını milletimizin yaradılıştan sahip olduğu cengâverlik zaten temin etmektedir'' *(Ha. 24.2.1924; A.S.D.II., s.168; A. ve D. s.41).*

: Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber İzmir'den Ankara'ya hareketi *(N.II., s.848; A. ve D., s.43).*

23 Şubat 1924 : Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber İzmir'den Ankara'ya dönüşü *(N.II., s.848; Ha. 24.2.1924; A.Ma., s.15).*

27 Şubat 1924 : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Büyükelçisi Suriç'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin konuşmasına cevap söylevi *(V. 28.2.1924; T.İ.T.K.II., s.12).*

1 Mart 1924 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi' nin İkinci Devre İkinci Toplantı yılını açış konuşması: "...İslâm dinini, asırlardan beri alışılageldiği şekilde bir siyaset vasıtası mevkiinden uzaklaştırmak ve yüceltmek gereğini görüyoruz. Mukaddes ve tanrısal inançlarımızı ve vicdanî değerlerimizi, karanlık ve kararsız olan ve her türlü menfaat ve ihtiraslara görünüş sahnesi olan siyasiyattan ve siyasetin bütün kısımlarından bir an evvel ve kesin şekilde kurtarmak milletin dünyevî ve uhrevî saadetinin emrettiği bir zorunluluktur. Ancak bu suretle İslâm dininin yüksekliği belirir'' *(Z.C. Devre: II, cilt: VII, s.3-6).*

3 Mart 1924 : Atatürk'ün, Üniversite adına saygı ve bağlılık duygularını ileten İstanbul Darülfünun Emini İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey'in telgrafına cevabı: ''Memleketimizde demokrasi ve cumhuriyet ilkelerinin tam ve kesin şekilde uygulanması ve memleketimizin bilim ve uygarlık tarihinde lâyık olduğu yüksek düzeye erişme hususunda Darülfünunumuzun görüşü ve ilme dayalı şuurlu çalışma ve uyarılarının daima en kıymetli ve yararlı etken olduğunu bu vesile ile de tekrar eder, hakkımda samimî şekilde hislerini belirten muhterem heyetinize teşekkürlerimin iletilmesini rica ederim'' *(A.T.T.B., s.516-517).*

: Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu'nun kabulü *(Z.C. Devre: II, cilt: VII, s.27; N.II, s.849; T.D.T., s.125; İ.A., s.779; T.M.T.V; s.1445-1446).*

: Hilâfetin kaldırılması *(Z.C. Devre: II, cilt: VII, s.69; N.II, s.849; T.D.T., s.125; İ.A., s.774).*

4 Mart 1924 : Atatürk'ün Ankara'da, İstanbul gazeteleri başmuharrirlerine hilâfetin kaldırılması hakkında demeci: "...Bu kararlar millet ve memleket için herhalde çok hayırlıdır ve pek az zamanda bütün bu iyilikler kendisini gösterecektir'' *(A.S.D.III., s.74).*

9 Nisan 1924 : Atatürk'ün Çankaya'da Sovyet Elçisi Suriç'i kabulü ve görüşmesi (Bu görüşmede İsmet Paşa da bulunmuştur *Ha. 10.4.1924).*

23 Nisan 1924 : Atatürk'ün, 23 Nisan'ın 4. yıldönümü nedeniyle Hakimiyet-i Milliye muhabirine söyledikleri: "..Beş yıl evvel nasılsa bugün de aynı hislerle doluyum. Halden emin, gelecekten eminim. Bugün nasılsa yarın da öyle olacaktır" *(Ha. 25.4.1924)*.

: Atatürk'ün, 23 Nisan'ın 4. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde düzenlenen geçit törenini izlemesi, daha sonra Meclis'te kutlamaları kabulü *(Ha. 25.4.1924)*.

4 Mayıs 1924 : Atatürk'ün, New York Herald gazetesi muhabirine hilâfet ve yabancı dinî kurumlar hakkında demeci: "...Her adımda patrikhaneler ve hilâfet gibi siyasî, dinî kurumların hukuku ile karşı karşıya geldik. Pakrikhanelerin veya hilâfetin itirazlarına maruz olmaksızın hiç bir düzenleme veya ilerici fikir idare şeklimize sokulamıyordu" *(A.S.D.V., s.104)*.

7 Mayıs 1924 : Atatürk'ün, Millî Mücadele ve İstiklâl Savaşı üzerine Yunus Nadi Bey'le görüşmesinin Cumhuriyet gazetesinde yayımlanması: "...Türkiye'nin ve Türk milletinin ve Türk milleti menfaatlerinin en emin savunmasının ancak Ankara'dan olabileceği olaylarla belli olmuştur" *(A.S.D.V., s.99-104)*.

11 Mayıs 1924 : Atatürk'ün Çankaya'da Macar Elçisi Tahy de Tahvar'ın güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., s.31)*.

: Atatürk'ün, Ankara Şehremini Asaf (İlbay) Bey'i, Orman Çiftliği kurulması için düşünülen arazi üzerindeki çadırlı karargâh'a çağırarak direktifi: "...Burada bir çiftlik kurmak istiyorum. Bu çiftliğin faydası, memlekette çağdaş ziraat usulünü yerleştirmek için bir örnek teşkil etmesi olacaktır. Modern bir çiftliğe gerekli bütün tertibat ve araçlara sahip olunmalıdır" *(A.H.H., T. 28.6.1949)*.

30 Mayıs 1924 : Atatürk'ün manevî kızlarından Fikriye Hanım'ın Ankara'da intiharı *(Ha. 1.6.1924)*.

10 Haziran 1924 : Atatürk'ün, Halk Partisi Yürütme Kurulu üyelerine akşam Çankaya'da ziyafeti ve memleket sorunları üzerinde sohbet edilmesi *(Ha. 11.6.1924)*.

14 Haziran 1924 : Atatürk'ün İçişleri Bakanı Recep (Peker) Bey'i ve Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'yı makamlarında ziyareti ve görüşmeleri *(Ha. 15.6.1924)*.

15 Haziran 1924 : Atatürk'ün, Ankara'nın yeni şehremini Haydar (Yuluğ) Bey'i Çankaya'da kabulü ve şehrin imarı hakkında görüşmesi *(Ha. 16.6.1924)*.

16 Haziran 1924 : Atatürk'ün Çankaya'da Alman Elçisi Herr Nadolni'nin güven mektubunu kabulü *(Ha. 17.6.1924)*.

25 Haziran 1924 : Atatürk'ün Çankaya'da Polonya Elçisi Kaoll Romain'in gü-

ven mektubunu kabulü ve elçinin söylevine cevap konuşması *(D.B.Y. 1967, s.1091; Ha. 26.6.1924).*

26 Haziran 1924 : Atatürk'ün, öğleden sonra Vekiller Heyeti toplantısına başkanlık yapışı *(Ha. 27.6.1924).*

1 Temmuz 1924 : Atatürk'ün İmar Vekili Celâl (Bayar) Bey'i makamında ziyareti ve bir süre görüşmesi *(Ha. 2.7.1924).*

3 Temmuz 1924 : Atatürk'ün, öğleden sonra Vekiller Heyeti toplantısına başkanlık edişi *(Ha. 4.7.1924).*

25 Temmuz 1924 : Atatürk'ün, Cebeci bölgesinde otomobille bir gezinti yapması *(Ha. 27,7.1924).*

30 Temmuz 1924 : Atatürk'ün, akşam İsmet Paşa'yı Çankaya'da yemeğe alıkoyması *(Ha. 31.7.1924).*

6 Ağustos 1924 : Atatürk'ün Çankaya'da, Başbakan ve Dışişleri Bakanı İsmet Paşa ile Celâl (Bayar) Bey'i kabulü *(Ha. 7.8.1924).*

12 Ağustos 1924 : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Berlin Elçisi Kemalettin Sami Paşa'yı kabulü *(Ha. 13.8.19245.*

18 Ağustos 1924 : Atatürk'ün, Sağlık Bakanı Refik (Saydam) Bey'le beraber Dışişleri Bakanlığı'na giderek Başbakan ve Dışişleri Bakanı İsmet (İnönü) Paşa'yı ziyareti *(Ha. 19.8.1924).*

25 Ağustos 1924 : Atatürk'ün, Ankara'da Öğretmenler Birliği Kongresi üyelerine verilen çay'da konuşması: "...Öğretmenler! Yeni kuşağı Cumhuriyetin fedakâr öğretmen ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz, yeni kuşak sizin eseriniz olacaktır!" *(A.D.D.II.,s.172-173; A.O.A.Z.İ.K., s.18-19).*

26 Ağustos 1924 : Atatürk'ün direktifiyle Ankara'da Türkiye İş Bankası'nın kuruluşu *(T.S., s.263; T.D.T., s.166).*

: Atatürk'ün, akşam, sohbet esnasında Türkiye İş Bankası İdare Meclisi üyelerine söyledikleri: "Sermayenin azlığına bakarak cesaretiniz kırılmasın! Böyle kurumlar için en kuvvetli sermaye, zekâ, dikkat, iffettir. Teknik ve metodik çalışmasını bilmektir. Bu inançla işe sarılınız, mutlaka başarırsınız! ...Bu işte başarı kazanmayı, eğer şahsî bir onur meselesinden daha ileri, millî bir gurur, millî bir onur meselesi yaparsanız çalışmak için, amacınıza ulaşmak ve daha yükselmek için muhtaç olduğunuz ateşi, enerjiyi bol bol yüreklerinizde bulacaksınız!" *(C. 27.81934; A.S.O., s.18).*

29 Ağustos 1924 : Atatürk'ün Lâtife Hanımla beraber Ankara'dan trenle Dumlupınar'a hareketi *(S.S., s.6; A.O.A.Z.İ.K., s.20; A. ve D. s.45).*

30 Ağustos 1924 : Atatürk'ün Eskişehir - Afyon üzerinden Dumlupınar'a gelişi *(S.S., s.7; A.Y.G., s.34).*

: Atatürk'ün Dumlupınar'da Meçhul Asker Anıtı'nın temelini

atması ve "Başkomutan Meydan Muharebesi"nin ikinci yıldönümü nedeniyle yapılan törende konuşması: "...Hiç şüphe etmemelidir ki yeni Türk Devletinin, genç Türk Cumhuriyetinin temeli burada sağlamlaştırıldı. Ebedî hayatı burada taçlandırıldı. ...Bu anıt Türk vatanına göz dikeceklere, Türkün 30 Ağustos günündeki ateşini, süngüsünü, hücumunu, kudret ve iradesindeki şiddeti hatırlatacaktır!" *(S.S., s.31-41; A.O.A.Z.İ.K., s.33,53-73; A.S.D.II., s.173-182; A. ve D., s.43-51)* (Atatürk, törende Fevzi (Çakmak) Paşa'nın, Darülfünun Rektörü İsmail Hakkı Beyin, basın adına Ahmet Ağaoğlu'nun, Türkocakları adına Hamdullah Suphi Beyin, Öğretmenler Birliği adına Nüzhet Haşim Beyin, Barolar adına Muhiddin Baha Beyin, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı adına Ali Sami Beyin, Kızılay adına Dr. Akil Muhtar Beyin, T.M.M.M. adına Fethi (Okyar) Beyin konuşmalarını dinlemiş daha sonra kendisi kürsüye gelmiştir).

: Atatürk'ün 30 Ağustos törenini takiben askerî geçit resmini izlemesi *(S.S., s.41).*

: Atatürk'ün, akşam Dumlupınar'dan Bursa'ya hareketi *(S.S., s.41; A.Y.G., s.34).*

31 Ağustos 1924 : Atatürk'ün Dumlupınar'dan, Afyon-Eskişehir yoluyla Bursa'ya gelişi *(S.S., s.44; Ha. 1.9.1924; A. ve D., s.51).*

11 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Bursa'nın kurtuluşunun 2. yıldönümünde Bursa'da konuşması: "Efendiler, bu kurtuluş gününü size tebrik ederken bu dağlarda, bu ovalarda kanlarını döken şehitlerimizi ve vatanları için, milletleri için mihnet ve meşakkat bilmeyen kahraman gazilerimizi hürmetle yâd ederim" *(S.S., s.55-60; A.S.D.II., s.183-187).*

: Atatürk'ün saat 16.30'da Bursa'dan Mudanya'ya hareketi *(S.S., s.63; A. ve D., s.52).*

12 Eylül 1924 : Atatürk'ün Mudanya'dan Hamidiye kruvazörü ile İstanbul'a geçerek oradan da Trabzon'a hareketi *(S.S., s.63-65,66; A. ve D., s.54-55).*

13 Eylül 1924 : Atatürk'ün Hamidiye kruvazörü ile Trabzon'a gitmek üzere Karadeniz'de seyahati *(S.S., s.65).*

14 Eylül 1924 : Atatürk'ün Trabzon'a gitmek üzere Karadeniz seyahatine devam etmesi *(S.S., s.65)* ve akşam Giresun'a gelişi *(Ha.15.9.1924).*

15 Eylül 1924 : Atatürk'ün Hamidiye kruvazörü ile Trabzona ilk gelişi ve rıhtımda büyük törenle karşılanışı *(S.S., 66; B.T.T., s.4; A. ve D., s.60).*

: Atatürk'ün Trabzon'da Belediye'yi, Halk Partisi Merkezini, Vilâyeti ziyareti *(S.S., s.67),* akşam, Trabzon Belediyesi tarafından şereflerine verilen ziyafette konuşması: "...Arkadaş-

lar, beş sene evvel ilk defa Samsun'a ayak bastığım zaman bana kalp kuvveti veren vatandaşlarımın ilk safında kahraman Trabzonluların bulunduğunu asla unutmayacağım. Sakarya kanlı savaşına Üçüncü Tümen ile yetişen Trabzon evlâtlarının muharebe meydanında gösterdikleri fedakârlığın kıymetli hatırası daima dimağımda canlı kalacaktır" *(S.S., s.67-69; A.S.D.II, s.187; B.T.T., s.6; A. ve D., s.61).*

16 Eylül 1924 : Atatürk'ün Trabzon'da ziyaret ve incelemeleri, Öğretmen Okulu'nun hatıra defterine yazdıkları: "...Memleketin muhtaç olduğu öğretmen miktarı düşünülürse bunun daha yüz misline çıkması gerekir. Sayı eksiği, yetişen öğretmenlerimizin kıymet ve faziletteki yüksekliği ile ancak telâfi edilebilir. Yeni kuşak en büyük cumhuriyetçilik dersini bugünkü öğretmenler topluluğundan ve onların yetiştirecekleri öğretmenlerden alacaktır!" *(S.S., s.70; B.T.T., s.10; A. ve D., s.62).*

: Atatürk'ün akşam, Trabzon Halk Partisi'ni ziyareti ve şereflerine verilen ziyafette konuşması: "Bütün cihan bilsin ki benim için bir taraflık vardır; bir tarafım. O da cumhuriyet taraftarlığı, fikrî, sosyal inkılâp taraftarlığı! Bu noktada yeni Türkiye topluluğunda bir ferdi hariç düşünmek istemiyorum!" *(S.S., s.71-73; B.T.T., s.8; A. ve D., s.63; A.S.D.II., s.189).*

: Atatürk'ün -Erzurum'daki zelzeleyi haber alması üzerine- Erzurum vilâyetine telgrafı: "Erzurum ilinin muhtelif bölgelerinde zelzele olduğu üzüntü ile haber alındı. Bilgi verilmesini ve zarar derecesinin bildirilmesini rica ederim" *(S.S., s.74).*

: Atatürk'ün, zelzele hakkında bilgi veren Erzurum Valisine telgrafı: "Başladığım seyahati bu elim vaziyet karşısında yarı bırakmak kararını verdim. Trabzon-Erzurum yolunun hali ve Trabzon'da istifadeye elverişli otomobil bulamamak dolayısıyla bu yolla derhal hareket mümkün olmamıştır. Gereken aracı buldurarak diğer bir yönden hareket edeceğim. Muhterem hemşehrilerimin ıstıraplarını ortadan kaldırmak için en etkili surette çalışacağımı bildirmenizi rica ederim" *(S.S., s.80).*

17 Eylül 1924 : Atatürk'ün Hamidiye kruvazörü ile öğleden sonra Trabzon' dan ayrılışı ve saat 18.00'de Rize'ye gelişi *(S.S., s.80-81; A. ve D., s.65).*

: Atatürk'ün, Rize'de Vilâyeti, Belediye'yi, Halk Partisi ve Komutanlık binalarını ziyareti ve heyetleri kabulü *(S.S., s.82).*

18 Eylül 1924 : Atatürk'ün, saat 14.30'da Hamidiye kruvazörü ile Giresun'a hareketi *(S.S., s.82; A.Y.G., s.296; A. ve D., s.65).*

: Atatürk'ün, Rize'den ayrılırken medreselerin açılmasını isteyen bir hoca heyeti'ne bağırarak söyledikleri: "Mektep istemiyorsunuz; halbuki, millet, onu istiyor. Bırakınız, artık bu zavallı millet, bu memleket evlâdı yetişsin! Medreseler açılmayacaktır; millete mektep lâzımdır!" *(S.S., s.82; G.K.G., s.140).*

: Atatürk'ün, medreselerin tekrar açılması için kendisine dilekçe veren iki müftüye cevabı nedeniyle tebriklerini sunan İzmir milletvekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'e telgrafı: "Gezdiğim ve gördüğüm her yerde millet cehalete ve tutuculuğa harp ilânı halindedir. Uygarlık ve ilerleme yolunda bir an kaybetmeye izni yoktur. Paslı beyinlerin şuursuz sözleri ânide milletin müşterek ve müthiş feveranıyla bunalmaktadır. Bunu gözlerimle gördüm" *(A. ve D., s.66).*

19 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Hamidiye kruvazörü ile Giresun'a gelişi ve Giresunlular adına konuşan bir gencin söylevine cevap konuşması: "Bu sözlerinizle bütün memleket gençliğine tercüman olmaktasınız. Muharebe meydanlarında kanlarını akıtan şehitlerin ruhları bu sözleri işitmekte ve huzura erişmektedir. Memleketin şuurlu ve zinde gençliği karşısında hissettiğim bahtiyarlık büyüktür" *(S.S., s.83-85; A.S.D.V., s.32; A. ve D., s.67-68; G., s.21).*

: Atatürk'ün, öğleden sonra Hamidiye kruvazörü ile Giresun' dan Ordu'ya gelişi, şehirde ziyaretleri ve akşam Ordu'dan ayrılırken halka hitabı: "...Bu şuurlu gösterinizle Türk milletinin bütün cihan karşısında sonsuza dek yaşayacağını bir daha ispat etmiş olan sizin samimî çehreleriniz ve sevimli gözleriniz karşısında günlerce kalmak ve sizinle samimî sohbetlerde bulunmak isterdim!" *(S.S., s.85; A. ve D., s.68; A.S.D.V., s.32).*

: Atatürk'ün, Hamidiye kruvazörü ile Ordu - Samsun yolculuğu esnasında, gece gemide verdiği ziyafette Hamidiye Komutanının konuşmasına cevabı: "...Millî Mücadele esnasında donanmamızın toplu olarak kullanılmasına imkân yoktu. Bununla beraber dağınık ve vatansevercesine hizmetler pek çoktur" *(S.S., s.86-88; A. ve D., 70; A.S.D.V., s.33).*

: Atatürk'ün akşam Hamidiye kruvazörü ile Ordu'dan Samsun'a hareketi *(S.S., s.86).*

20 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Hamidiye kruvazörü'nün hâtıra defteri'ne yazdıkları: "...Sınırlarının önemli ve büyük parçaları deniz olan Türk Devleti'nin donanması da önemli ve büyük olmak gerekir. O zaman Türk Cumhuriyeti daha kaygısız ve emin olacaktır. Mükemmel ve güçlü bir Türk Donanmasına sahip olmak amaçtır" *(S.S., s.89; A. ve D., s.90).*

: Atatürk'ün sabah Samsun'a gelişi, Belediye binasında görüşmeleri, akşam Şehir Belediyesinin şerefine verdiği ziyafette konuşması: "Düşmanların İzmir'e çıktıkları günlerde idi ki, İstanbul'dan çıkarak Samsun'a gelmiştim. Ben Samsun'u ve Samsun halkını gördüğüm zaman memleket ve millete ait bütün düşüncelerimin, kararlarımın herhalde yerine getirilebilir olduğuna bir defa daha kuvvetle inandım. Samsun-

luların hal ve vaziyetlerinde gördüğüm, gözlerinde okuduğum vatanseverlik, ümit ve tasavvurlarımı olumlu kanaata ulaştırmaya kâfi gelmişti" *(S.S., s.90-95; A.S.D.II., s.190; S.T., s.86-87; A. ve D., s.75-77).*

21 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Samsun-Çarşamba demiryolu hattının temel atma töreninde konuşması: "Memleket idaresinde cesaretle, kişisel belirsiz düşüncelerle ne yapılmak arzu ettiğini bilmeyenlere, halkın sağduyusuna başvurmayı tavsiye etmelidir. Halk, köylüler bana yer yerde iş programını şu iki kelime ile ihtar ettiler: Yol, mektep!" *(S.S., s.95-98; A.S.D.II., s.193; S.T., s.89-90; A. ve D., s.77-78).*

: Atatürk'ün, öğleden sonra Samsun'da Hükûmet Konağını, Komutanlığı, hastaneleri ve -Samsun'a ilk gelişinde kaldığı- Mıntıka Palas'ı ziyareti, akşam halk arasında tiyatro seyretmesi *(S.S., s.98; A.Y.G., s.303).*

22 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Öğretmenler Birliği'nin Samsun İstiklâl Ticaret Mektebinde şerefine verdikleri çay'da konuşması: "Bu çay ziyafetini düzenleyenlere özel olarak teşekkür ederim. Bu vesile beni, Samsun'un çok aydın ortamında bulundurmuş oldu. Bu vesile beni, kafaları ilim ve fen ile bezenmiş kıymetli insanlardan oluşmuş bir topluluk huzurunda bulunmakla pek mutlu etti. Dünyada herşey için, uygarlık için, hayat için, başarı için en gerçek yol gösterici ilimdir, tekniktir. İlim ve tekniğin dışında yol gösterici aramak dalgınlıktır, bilgisizliktir, doğru yoldan sapmaktır! Yalnız, ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki gelişimini kavramak, ilerlemeleri zamanında izlemek şarttır." *(S.S., s.99-108; A.S.D.II., s.194; S.T., s.90-91; A. ve D., s.79-83).*

: Atatürk'ün, Samsun'da Öğretmenler Birliği'ni ziyareti ve birliğin hatıra defterine yazdıkları: "...Bütün Türkiye'yi içine alan Öğretmenler Birliğinin, bütün milleti aydın birlik haline getirdiği zaman, Türk milletinin nasıl bir demir kütle olacağını düşünmek cidden büyük zevk ve saadettir!" *(Samsun İl Yıllığı, 1967, s.134).*

23 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Samsun'da bazı heyetleri kabulü ve şehrin ihtiyaçları hakkında bilgi alması *(S.T., s.94).*

: Atatürk'ün, Lâtife Hanım'la beraber evinde misafir kaldığı Şahinzade Remzi Bey'in aile albümüne hatıra olarak yazdıkları: "Samsun'da kaldığımız günler içinde misafir olduğumuz Şahinzade Remzi Bey'in evinde, evin sahibi tarafından gördüğümüz misafirseverliği ve nezaketi özellikle kaydederim" *(B.T., s.400; A.Y.G., s.304).*

24 Eylül 1924 : Atatürk'ün, Erzurum'a gitmek üzere saat 10.00'da otomobille Samsun'dan ayrılışı ve Havza'ya gelişi *(S.S., s.111; S.T., s.94; A. ve D., s.86).*

: Atatürk'ün Havza konuşması: "...Havza'ya ve Havzalılara çok borçluyum. Kalbî bağlılığımı ebediyen saklayacak, sizi hiç unutmayacağım. Muhterem Havzalılar! İlk cüreti, ilk cesareti gösteren, ilk örgüt yapan siz oldunuz. İnkılâp ve Cumhuriyet Tarihinde kahraman Havza'nın ve Havzalıların büyük bir yeri vardır" *(Yu., s.36; A.S.D.II, s.199).*

: Atatürk'ün öğleden sonra Havza'dan Amasya'ya hareketi *(S.S., s.111; A.Y.G., s.304).*

: Atatürk'ün, saat 19.30'da Amasya'ya gelişi ve karşılayıcılara hitaben konuşması: "..Cumhuriyet bayrağı altında birlik, kararlılık ve gayret en esaslı ilkemiz olmalıdır" *(Amasya İl Yıllığı, 1967, s.101; A.Y.G., s.43).*

: Atatürk'ün, gece Amasya Belediyesi tarafından şerefine verilen ziyafette konuşması: "Benim için, memleket için, inkılâp için çok mühim günler geçirdiğim bir şehirde bulunuyorum. Milletin varlığını tanımayı alçalma sayanlar, kendilerinin Allahın gölgesi olduğunu iddia dalgınlığında, cüretinde, sahtekârlığında bulunanlar, en nihayet bu mukaddes varlığa ilk defa bu şehirde hürmete mecbur edilmişlerdir!" *(S.S., s.112-113; A.S.D.II., s.200).*

25 Eylül 1924 : Atatürk'ün, sabah Amasya'dan hareketle saat 16.00'da Tokat'a gelişi *(S.S., s.113; G.K.G., s.143; A.Y.G., s.43,337).*

26 Eylül 1924 : Atatürk'ün Tokat Valiliği'nde ilgililerden şehrin sorunları hakkında bilgi alışı, daha sonra Kolordu dairesini ziyareti, akşam Tokat Musiki Yurdu tarafından verilen konseri izlemesi *(S.S., 114; A.Y.G., s.337).*

27 Eylül 1924 : Atatürk'ün sabah Belediye'yi ziyareti, daha sonra Tokat'tan hareketle saat 16.30'da Sivas'a gelişi, Sivas Kongresi'nin toplandığı lise salonunda şehir temsilcilerini kabulu, akşam şerefine verilen yemekte teşekkür konuşması *(S.S.s., 115-116; A.Y.G., s.323,337; G.K.G., s.134, 143-144).*

28 Eylül 1924 : Atatürk'ün sabah Sivas'tan hareketle 11.30'da Zara'ya gelişi, bir süre dinlendikten sonra Zara'dan hareketle -yolda Hafik'e de uğrayarak- saat 18.00'de Suşehri'ne varışı ve geceyi burada geçirisi *(S.S., s.116-117; G.K.G., s.144; A.Y.G., s.324).*

29 Eylül 1924 : Atatürk'ün sabah Suşehri'nden hareketle akşam saat 18.00 de Erzincan'a gelişi, Belediye'yi, Vilâyet ve Kolordu dairelerini, Halk Partisi'ni ziyareti, akşam şereflerine verilen ziyarette konuşması: "Erzincan'ın az zamanda lâyık olduğu ve Cumhuriyetin kendisinden beklediği derecede ışık ve ilerleme kaynağı olacağına tamamen inanıyorum" *(S.S., s.117-119; A.Y.G., s.143).*

30 Eylül 1924 : Atatürk'ün sabah Erzincan'dan hareketle saat 17.00'de Er-

zurum'a gelişi, Vilâyet Konağını ziyareti, Cumhuriyet Caddesini hizmete açışı *(S.S., s.123; G.K.G., s.145).*

: Atatürk'ün akşam, Erzurum'da şerefine verilen ziyafette konuşması: "Muhterem hemşehrilerim kahraman Erzurumluların bugün hakkında gösterdikleri samimî, mertçe, sevgi dolu gösterilerden dolayı fevkalâde memnunum. Benim buraya gelişim bütün milletin ateşten bir çember içine alınmış olduğu bir zamana tesadüf etti. Bütün millet bu çemberin içinden nasıl çıkacağını düşünmekle meşguldü. Memleketin batı bölgesi düşman ayaklarına terkedilmiş ve oradaki halk silâha sarılmış, buranın halkı ise memleketin felâketten kurtulması için ayağa kalkmış bir vaziyette idi. Ben işte böyle bir zamanda Erzurum'a geldim. Burada gördüğüm samimiyet, mertlik, vefakârlık benim, memleketi kurtarmak için her türlü fedakârlığı yapmak hususundaki karar ve kuvvetimi artırmış idi. O zamanki vaziyetimi çok iyi biliyorsunuz. Burada rütbemi, resmî mevkiimi, üniformamı attım ve bütün kâinata ilân ettim ki milletin sinesinde bir ferdim!" *(S.S., s.123-130; A.S.D.II., s.202-204).*

1 Ekim 1924 : Atatürk'ün Erzurum'da "Deprem'den Zarar Görenlere Yardım Komisyonu'nun çalışmalarını denetlemesi ve felâketzedelere harcanmak üzere gerek kendisi gerekse Lâtife Hanım'ın onar bin lira bağışta bulunması *(S.S., s.132; G.K.G., s.150; A.Y.G., s.150).*

2 Ekim 1924 : Atatürk'ün, Erzurum'dan hareketle depremden zarar gören Hasankale (Pasinler) ve köylerinde incelemelerde bulunması, akşam tekrar Erzurum'a dönüşü *(S.S., s.132-136; G.K.G., s.134;150-152; A.Y.G., s.150).*

3 Ekim 1924 : Atatürk'ün Erzurum'da, deprem felâketzedeleri yararına tertiplenen at yarışlarını izlemesi, daha sonra "Depremden Zarar Görenlere Yardım Komisyonu" toplantısına katılması *(S.S., s.137; G.K.G., s.152; A.Y.G., s.150).*

4 Ekim 1924 : Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber Erzurum'dan hareketle saat 18.00'de Sarıkamış'a gelişi ve geceyi burada geçirişi *(S.S., s.137-138; G.K.G., s.153; A.Y.G., s.150,209).*

5 Ekim 1924 : Atatürk'ün Sarıkamış'ta Türkocağı'nı, Hükûmet binasını ve Belediyeyi ziyareti, heyetleri kabulü, akşam Lâtife Hanım'la beraber Kurtuluş Savaşı ile ilgili bir piyesi seyretmesi *(S.S., s.139; G.K.G., s.153; A.Y.G., s.209).*

6 Ekim 1924 : Atatürk'ün sabah Sarıkamış'tan hareketle öğle vakti Kars'a gelişi, şehirde ziyaret ve tetkikleri, Türkocağı'nda millî oyunları izlemesi, akşam 21.00'de trenle tekrar Sarıkamış'a hareketi *(S.S., s.139-140; G.K.G., s.153; A.Y.G., s.209-210).*

7 Ekim 1924 : Atatürk'ün Sarıkamış'ta ilgililerle görüşme ve tetkikleri, gü-

nün bir bölümünü istirahatle geçirmeleri *(S.S., s.140; G.K.G, s.157).*

8 Ekim 1924 : Atatürk'ün Sarıkamış'tan hareketle öğleden sonra Erzurum'a dönüşü *(S.S., s.142; G.K.G., s.134,157; A.Y.G., s.150)*

9 Ekim 1924 : Atatürk'ün Erzurum'da sabah Muş ve Bitlis'ten gelen heyetleri kabulü, öğleden sonra Belediye'yi, Komutanlığı, okulları, hastaneleri ziyareti, Lise'de ve Erkek Öğretmen Okulu'nda şereflerine verilen çaylarda öğretmenlerle sohbeti *(S.S., s.142; A.Y.G., s.150; G.K.G., s.134).*

10 Ekim 1924 : Atatürk'ün sabah Ankara'ya dönmek üzere Erzurum'dan ayrılışı *(S.S., s.142; A.Y.G., s.143-144, A. ve D., s.86).*

: Atatürk'ün saat 13.00'de Tercan'a gelişi ve öğle yemeğini burada yemesi *(S.S.,s.145).*

: Atatürk'ün akşam Erzincan'a gelişi ve gece Halk Partisi tarafından şerefine verilen ziyafette bulunması *(S.S., s.145; A.Y.G., s.144; A. ve D., s.86).*

11 Ekim 1924 : Atatürk'ün sabah 11.00'de Erzincan'dan hareketle, akşam geç vakit -Giresun'a bağlı- Şebinkarahisar'a gelişi ve geceyi burada geçirişi *(S.S., s.145; A.Y.G., s.171; G.K.G., s.134).*

12 Ekim 1924 : Atatürk'ün Şebinkarahisar'da sabah Belediye'yi, Halk Partisini, Türkocağını, Vilâyeti, Alay Komutanlığı'nı ziyaretleri, daha sonra ilçeden hareketle saat 20.00'de Sivas'a gelişi *(S.S., s.146; A.Y.G., s.324).*

13 Ekim 1924 : Atatürk'ün sabah Sivas'tan hareketle akşamüzeri Kayseri'ye gelişi, Belediye'yi ziyareti, gece kaldığı evin önünde toplanan halkı selâmlaması ve onlara seslenişi: "Mazinin kararsız, çürümüş zihniyeti ölmüştür. Bütün dünya bilmelidir ki Türk milleti hakkını, haysiyetini, şerefini tanıtmaya gücü yetecek kadar kuvvetlidir. Türk vatanının bir karış toprağı için bütün millet bir vücut olarak ayağa kalkar!" *(S.S., s.146; A.K., s.72-74; A.Y.G., s.225).*

14 Ekim 1924 : Atatürk'ün Kayseri'de Vilâyeti, Komutanlığı, Halk Partisi'ni ve Ticaret Odası'nı ziyareti, yeni yapılan Memleket Hastanesini hizmete açışı, öğleden sonra Kayseri Lisesi'nde şereflerine verilen müsamereyi izlemesi *(S.S., s.153-154).*

: Atatürk'ün Lâtife Hanim'la beraber Kayseri Lisesi'nin hatıra defterine yazdıkları: "Kayseri Lisesi'ni müdürüyle, öğretmenleriyle, bütün öğrencisiyle Cumhuriyetin ateşli, feyizli bir ocağı bulduk" *(A.K., s.72-73; A.Y.G., s.226; A.E., s.8).*

15 Ekim 1924 : Atatürk'ün Kayseri'den hareketle gece Yozgat'a gelişi *(S.S., s.154; A.Y.G., s.226,353; A.K., s.82; G.K.G., s.134).*

16 Ekim 1924 : Atatürk'ün Yozgat'ta Vilâyeti ve Belediye'yi ziyareti, Vilâyette yapılan toplantıda ilgililerden şehrin sorunları hakkında bilgi

alması, vilâyetin kazalarında doktor olmadığını, Memleket Hastanesi'nde de yalnız bir operatör bulunduğunu öğrenince söyledikleri: "İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerdeki doktorları milletin hayat ve sağlığı ile ilgilendirmek çarelerini bulmalıyız!" *(S.S., s.154-155; A.Y.G., s.354).*

17 Ekim 1924 : Atatürk'ün Yozgat'tan hareketle saat 17.00'de Kırşehir'e gelişi, Vilâyet'te heyetleri kabulü *(S.S., s.156; A.Y.G., s.354; G.K.G., s.134).*

: Atatürk'ün Fransız yazarı Anatole France'ın ölümü nedeniyle Fransa Cumhurbaşkanı Doumergue'e başsağlığı telgrafı *(A.S.D.V., s.151).*

18 Ekim 1924 : Atatürk'ün Kırşehir'den hareketle saat 13.00'de Ankara'ya gelişi ve törenle karşılanışı *(S.S., s.157; Ha. 19.10.1924; A. ve D., s.86).*

: Cumhurbaşkanı Atatürk'ün çağrısı üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin olağanüstü toplanışı *(Z.C., Devre: II, cilt; IX, s.4).*

19 Ekim 1924 : Atatürk'ün doğu seyahati izlenimleri hakkında Cumhuriyet gazetesi muhabirine demeci: "...Kesinlikle bir daha gördüm ki, ilerlemeyi, yükselmeyi ve yüzyılın gereklerini seven ve isteyen güzide bir milletimiz vardır. Türk'e olumlu ve iyi bir şey veriniz; bunu reddetmesi ihtimali yoktur. Halkın karanlığı aşmak, refaha ve iyiliğe varmak arzusu elle tutulacak kadar belirgindir. Cumhuriyetin eli bu arzuyu tutmuştur" *(A. ve D., s.87; A.R.Y.G.S., s.206-207).*

21 Ekim 1924 : Atatürk'ün İstanbul'da Fransız Hastanesinde tedavi görmekte olan büyük Türk düşünürü Ziya Gökalp'e telgrafı: "Rahatsızlığınızdan çok üzüntü ile haberdar oldum. İyileştiğiniz haberi bütün memleketçe beklenmektedir. Süratle iyileşmeniz için Avrupa'da tedavinize ihtiyaç varsa gereken her şeyin yapılmasını üzerime alıyorum" *(A.S.D.V., s.151; A.Ö.M., s.168; Z.G.S.S., 626).*

: Atatürk'ün, Fransa ile Türkiye arasında gerçekleştirilecek hava ulaşımı hakkında Fransa Cumhurbaşkanı Doumergue'e cevap mektubu: "...Memleketlerimizi birbirine bağlayan ilişkilerin daha fazla kuvvetlenmesini görmek hususunda en samimî temennilerimi arz ederim" *(A.T.T.B., s.517).*

25 Ekim 1924 : Atatürk'ün, Ziya Gökalp'in ölümü üzerine eşine başsağlığı telgrafı: "Muhterem eşiniz Ziya Gökalp Bey'in bütün Türk âlemi için pek elim bir kayıp teşkil eden ölümü sebebiyle tâziyetlerimi ve Türk milletinin samimi kalbî teessürlerini sunar ve Türk milleti ve hükûmetinin büyük düşünürün âilesi hakkında müşfik hislerini temin ederim efendim" *(A.S.D.V., s.152; A.Ö.M., s.196; Z.G.S.S., s.629).*

26 Ekim 1924 : Ziya Gökalp'ın eşi Vecihe Hanım'ın Atatürk'ün gönderdiği başsağlığı telgrafına cevabı: "...Hayatını millete adayan ve bu sebeple onun kurtarıcısı olan zatıdevletlerine dünyada en ziyade hürmet ve sevgi beslediğini bildiğim merhum eşimin elim kaybı karşısında büyük Türk milletinin ve onun kurtarıcısı Gazimizin gösterdiği üzüntü, bu matemli günlerimizde üzgün kalplerimize teselli veren en büyük kuvvet olmuştur" *(Z.G.S.S., s.630).*

30 Ekim 1924 : Atatürk'ün milletvekili olan komutanlara telgrafı: "Bana olan itimat ve sevginize dayanarak gördüğüm ciddî lüzum üzerine derhal milletvekilliğinden istifa ettiğinizi telgrafla Meclis Başkanlığı'na bildirmenizi teklif ederim. Önemli olan askerî görevinize kayıtsız şartsız kendinizi vermek, sebep olarak kayda değer. Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa Hazretleri aynı lüzuma dayanarak teklifim üzerine istifasını vermiştir" (Bu telgraf III. Ordu müfettişi Cevat (Çobanlı), I. Kolordu Komutanı İzzettin (Çalışlar), II. Kolordu Komutanı Ali Hikmet (Ayerdem) III. Kolordu Komutanı Şükrü Naili (Gökberk), V. Kolordu Komutanı Fahrettin (Altay) ve VII. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşalara çekilmiştir *N.II., s.857; T.D.T., s.130; K.K.S., s.156-157).*

31 Ekim 1924 : Atatürk'ün, Vakit gazetesi muhabirine Cumhuriyetin I. yıldönümü nedeniyle demeci: "...Türk milletinin tabiat ve âdetlerine en uygun olan idare, cumhuriyet idaresidir" *(A.S.D.III., s.74).*

1 Kasım 1924 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin II. Devre II. Toplantı yılını açış konuşması: "...Hiç şüphe etmemelidir ki, Anadolu ortasında süratle meydana getirilecek yeni ve bayındır bir Ankara, asırlarca ihmal edilen Türk vatanı için başlıbaşına bir uygarlık merkezi, Türk Devleti için pek önemli bir dayanak olacaktır!" *(Z.C. Devre: II, cilt: X, s.I; A.S.D.I., s.332).*

12 Kasım 1924 : Atatürk'ün akşama doğru eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'yı kabulü *(Ha. 13.XI.1924).*

: Atatürk'ün, İstanbul Darülfünunu profesörlerinden Fuat (Köprülü), Ali Nihat (Tarlan) ve diğer bazı öğretim üyelerini kabulü *(Ha. 13.XI.1924).*

: Atatürk'ün, akşamüzeri Başbakan İsmet (İnönü) Paşa ve rahatsız bulunan Sağlık Bakanı Refik (Saydam) Bey'i evlerinde ziyareti *(Ha. 13.XI.1924).*

13 Kasım 1924 : Atatürk'ün, Millî Eğitim Bakanı Vasıf (Çınar) Bey'i Keçiören'deki evinde ziyareti *(Ha. 14.XI.1924).*

17 Kasım 1924 : Atatürk'ün, Çankaya'da İran Elçisi Sadek Tababai'nin gü-

ven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 7.12.1924).*

: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu (3 Haziran 1925' de Bakanlar Kurulu kararı ile feshedilmiştir *B.M.I., s.176; K.K.S., s.205; A.S.Ç., s.99-100; A.B., s.246; D. ve T., s.81; T.D.T., s.131; S.H.II, s.111; G.G.III, s.150; T.S.P., s.606-614; T.S.D.II, s.61; K.Atatürk, s.156).*

20 Kasım 1924 : Atatürk'ün, Çankaya'da Avusturya Elçisi August'un güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 21.XI.1924).*

21 Kasım 1924 : Atatürk'ün Halk Partisi Grup İdare Heyeti'nin gizli toplantısında konuşması: "...Biz, büyük bir inkılâp yaptık. Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük. Birçok eski müesseseleri yıktık. Bunların binlerce taraftarı vardır. Fırsat beklediklerini unutmamak lâzım. En ileri demokrasilerde bile rejimi korumak için, sert tedbirlere müracaat edilmiştir. Bize gelince, inkılabı koruyacak tedbirlere daha çok muhtacız *(K.K.S., s.164-166).*

22 Kasım 1924 : Atatürk'ün, Başbakanlıktan istifa eden İsmet Paşa'ya yazısı: "...Gerek sizin ve gerek başkanlığını yaptığınız Bakanlar Kurulu'nun vatan ve milletin kurtuluş ve mutluluğunu üstlenen hizmetlerinden dolayı teşekkürlerimi sunar ve zatıdevletlerine sağlık ve esenlik temenni ederim" *(A.T.T.B., s.518).*

25 Kasım 1924 : Atatürk'ün, "Le Matin" gazetesi yazarı Madam Titaniya'ya Türkiye-Fransa ilişkileri ve hilâfetin kaldırılması hakkında demeci: "...Hilâfet, mazinin bir rüyası olup zamanımızda yeri yoktu!" *(A.S.D.V., s.106).*

15 Aralık 1924 : Atatürk'ün, Times gazetesi İstanbul muhabirinin siyasî partiler hakkında yazılı sorularına cevabı: "...Millî egemenlik esasına dayanan ve bilhassa cumhuriyet idaresine sahip bulunan memleketlerde siyasî partilerin mevcudiyeti tabiidir. Türkiye Cumhuriyetinde de, birbirini denetleyen partilerin doğacağına şüphe yoktur" *(A.S.D.III, s.77).* (11 Aralık 1924 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesinde de yayınlanmıştır).

— 1925 —

1 Ocak 1925 : Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber saat 17.00'de Ankara' dan Konya'ya hareketi *(Ha. 1.1.1925; T.İ.T.K.II., s.26).*

3 Ocak 1925 : Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber Konya'ya gelişi *(Ha. 4.1.1925; A.Y.G., s.248).*

: Atatürk'ün Konya'ta tuttuğu günlük notlardan: "...Memleket ve milletin kurtuluşu ve mutluluğu için çalışmaktan başka bir amacım yoktur. Bu, bir insan için kâfi bir sevinç ve haz te-

min eder. Ben ve benimle beraber olanlar, hedefimizin yüceliğine, yolumuzun doğruluğuna eminiz. Bunda asla şüphe ve tereddüdümüz yoktur'' *(A.S.D.V., s.209).*

4 Ocak 1925 : Atatürk'ün Konya'da ziyaret ve tetkiklerde bulunması *(Ha. 5.1.1925).*

: Atatürk'ün Konya'da, Adana'nın Kurtuluş Bayramı'na katılacak olan T.B.M.M. Heyeti'ni kabulü *(Ha. 5.1.1925).*

: Atatürk'ün Konya'da tuttuğu günlük notlardan : ''..Milleti idarede ilkemiz, milletin müşterek ve umumî görüş ve eğilimlerine uymaktır. Bu görüş ve eğilimlerin gerçek ve ciddî olabilmesi, milletin maddî ve manevî ihtiyaç kaynaklarından gelmesine bağlıdır.'' *(A.S.D.V., s.210).*

5 Ocak 1925 : Atatürk'ün Konya'da Kolordu'yu, Vilâyet'i, Belediye'yi ve Halk Partisi Merkezini ziyareti *(Ha. 5.1.1925).*

: Atatürk'ün Konya'da tuttuğu günlük notlardan: ''...Biz keyfî hareket etmeyiz. Müstebit asla değiliz. Hayatımız, bütün faaliyetimiz memleket işlerinde keyfi ve müstebit hareket edenlere karşı mücadele ile geçmiştir. Bizim akıl, mantık ve zekâ ile hareket etmek belirgin özelliğimizdir. Bütün hayatımızı dolduran olaylar, bu gerçeğin kanıtıdırlar'' *(A.S.D.V., s.210).*

6 Ocak 1925 : Atatürk'ün Konya'da bazı şehir ve kasaba heyetlerini kabulü, dertlerini dinlemesi, daha sonra Meram'a kadar bir gezinti yapması *(Ha. 7.1.1925).*

7 Ocak 1925 : Atatürk'ün Konya'da tuttuğu günlük notlarından: ''..Ankara, Hükûmet merkezidir ve edebiyen Hükûmet merkezi kalacaktır!'' *(A.S.D.V., s.212; A.İ.H.I., s.98).*

9 Ocak 1925 : Atatürk'ün, Konya'da ''Musul Tetkik Heyeti''ni kabulü ve görüşmesi *(Ha. 11.1.1925).*

11 Ocak 1925 : Atatürk'ün, Birinci İnönü Zaferinin 4. yıldönümünde Konya'da Alâeddin Tepesinde yapılan törende konuşması: ''...Birinci İnönü Meydan Muharebesi, inkılâp tarihimizin çok önemli, çok verimli bir sayfasıdır. Bizden sonrakiler ve bütün cihan bu sayfayı mütalâa ve tetkik ettikçe Türk inkılâbını yapan bugünkü Türk ordusunu ve bu orduyu sinesinden çıkaran bugünkü Türk topluluğunu elbette saygıyla anacak ve takdir edecektir!'' *(İA.S.D.II, s.205).*

13 Ocak 1925 : Atatürk'ün, sabah Konya'dan hareketle saat 14.00'de Adana'ya gelişi, Belediye'yi, Vilâyet Konağını, Türkocağı ve Parti binasını ziyaretleri ve akşam trenle Dörtyol'a hareketi *(A.A.S., s.26).*

17 Ocak 1925 : Atatürk'ün, Dörtyol'dan Adana'ya dönüşü ve gece şerefine fener alayı düzenlenmesi *(A.A.S., s.27).*

: Atatürk'ün, akşam Konya Türkocağı salonunda, Adana'nın

kurtuluş gününe ait bir müsamereyi izlemesi *(Ha. 19.1.1925).*

18 Ocak 1925 : Atatürk'ün Adana'da Memleket Hastanesi ve Ziraat Mektebini ziyaretleri ve kısa bir konuşması: "...Eğitime ayrılan zamanlarınızı boş geçirmemenizi iyi bir çiftçi, çağdaş gelişme ve ilerlemeyi kavrayan bir ziraatçı olmanızı, ziraat sahasında emin ve metin adımlarla yürümenizi tam bir ciddiyetle istiyorum!" *(A.A.S., s.27-28).*

19 Ocak 1925 : Atatürk'ün, Adana'da Liseyi, Kız ve Erkek Öğretmen Okullarını ve Cumhuriyet Halk Partisi Merkezini ziyaretleri *(A.A.S., s.28).*

20 Ocak 1925 : Atatürk'ün öğleden evvel Adana'dan Tarsus'a hareketi *(A.A.S., 28).*

: Atatürk'ün Tarsus'tan Mersin'e gelişi *(İ.R., s.108).*

: Atatürk'ün, kardeşinin ölümü nedeniyle Afgan Kralı Amanullah Han'a başsağlığı telgrafı *(Ha. 21.1.1925).*

26 Ocak 1925 : Atatürk'ün Mersin'de, çiftçilerin traktör ve diğer ziraat âletleriyle yaptığı geçit törenini izlemesi; öğleden sonra bir portakal bahçesinde çiftçiler tarafından verilen yemeği şereflendirmesi *(Ha. 27.I.1925).*

27 Ocak 1925 : Atatürk'ün Mersin üzerinden Silifke'ye gelişi *(A.S., s.57-58).*

28 Ocak 1925 : Atatürk'ün Silifke'de Türkocağı'nı ve Sultani Mektebini ziyareti ve Sultani Mektebi'nin hatıra defterine yazdıkları: "Bu nur ocağında, geleceğin parlak güneşleri doğuş halindedir. *(A.S., 73-75).*

: Atatürk'ün Silifke'den Taşucu kasabasına gelişi ve geceyi burada geçirişi *(A.S., 75-78).*

29 Ocak 1925 : Atatürk'ün Taşucu'ndan -Silifke'ye bağlı- Tekir köyüne gidişi (Atatürk burada çiftlik (Gazi Çiftliği) kurmak üzere bir miktar arazi satın almıştır *A.Y.G., s.280).*

: Atatürk'ün Tekir köyü'nden Mersin'e dönüşü *(A.Y.G., s.280).*

2 Şubat 1925 : Atatürk'ün Lâtife Hanım'la beraber Ankara'ya dönüşü *(Ha. 3.2.1925; T.İ.T.K.II., s.28)*

3 Şubat 1925 : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'yı ziyareti ve Vekiller Heyeti'nin olağanüstü toplantısı'na iştirak etmesi *(Ha. 4.2.1925).*

5 Şubat 1925 : Atatürk'ün, Meclis'teki odasında öğleden sonra İstanbul Şehremini Emin (Erkul) Bey'i kabulü *(Ha. 6.2.1925).*

13 Şubat 1925 : Doğu'da Genç ilçesine bağlı Piran'da Şeyh Sait isyanının başlaması (Kesin olarak bastırılışı: 31 Mayıs 1925). *(A., s.88; Ş.S.I., s.25; İ.D.T., s.133-134).*

17 Şubat 1925 : Aşar'ın kaldırılmasına dair Kanun'un kabulü *(Z.C. Devre: II,*

cilt: XIV, s.84; T.IV, s.277; T.D.T., s.163; B.M.İ., s.89; G.G.III., s.158).

21 Şubat 1925 : Atatürk'ün Çankaya'da, İsmet Paşa ile Şeyh Sait isyanına karşı alınacak önlemler hakkında görüşmesi *(Ş.S.İ., s.40).*

: Atatürk'ün başkanlığında, akşam Çankaya'da Cumhuriyet Halk Partisi Başkan Vekili İsmet Paşa, Başvekil Fethi Bey, Meclis Başkanı Kâzım Paşa'nın katılmasıyla bir toplantı yapılarak Şeyh Sait isyanı ve alınacak önlemlerin görüşülmesi *(Ş.S.İ., s.40).*

: Atatürk'ün başkanlığında gece Vekiller Heyeti toplantısı ve doğu illerinin bir kısmında "sıkıyönetim" ilânı *(Ş.S.İ., s.40-41). (Meclis tarafından onaylanması: 25.2.1925. Z.C. Devre: II, cilt: XIV, s.306-309).*

24 Şubat 1925 : Atatürk'ün, yeni kurulan Türk Tayyare Cemiyeti'ne tebrik ve başarı telgrafı: "...Cemiyetinize hayırlı çalışmalarında yardım, benim için haz ve övünç sebebidir. Kurucularını tebrik eder, cemiyetin hedefine doğru sürat ve başarı ile ilerlemesini temenni ederim" *(A.T.T.B., s.519).*

28 Şubat 1925 : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'yı makamında ziyareti ve görüşmesi *(Ha. 1.3.1925).*

1 Mart 1925 : Atatürk'ün, Şeyh Sait İsyanı ve destekçilerine karşı Darülfünun adına lânet ve takbih hislerini bildiren İstanbul Darülfunun Emini İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey'e cevap telgrafı: "...Büyük milletimizin insan gücü dışında uzun ve ciddî mücadelesinin ve pek yüksek fedakârlıklarının mutlu sonucu olan inkılâp aleyhine ne şekil ve surette olursa olsun belirecek eğilim ve girişimlerin umumî nefret ve mukavemetle karşılanacağı tabii idi. Birkaç gündenberi bunun en açık ve soylu işaretlerini görmekle övünüyoruz" *(A.T.T.B., s.519).*

: Atatürk'ün Şeyh Sait İsyanını tel'in eden ve inkılâplara bağlılığını bildiren Trabzon halkına telgrafı: "...Muhterem halkımızın her taraftan yükselen hararetli lânet ve nefret hisleri karşısında gerici zihniyet girişimlerinin ebediyen eriyeceğine itimadım tamdır". *(B.T.T., s.20).*

5 Mart 1925 : Atatürk'ün öğleden sonra Milli Savunma Bakanı Recep (Peker) Bey'i ziyareti, daha sonra onunla birlikte İçişleri Bakanı Cemil (Uybadin) Bey'i makamında ziyareti *(Ha. 6.3.1925).*

7 Mart 1925 : Atatürk'ün, Şeyh Sait İsyanı nedeniyle millete ve orduya bildirgesi: "...Vatanın her köşesinde, kamu huzurunu bozan olayın, yalnız oradaki vatandaşları değil, en uzak yerlerdeki vatandaşların rahatını, saadetini, çalışma hayatını, ekonomi ve üretimini etkilediği ve zarar verdiği açıktır. Yüksek memurların ve mazisi şan ve şerefle dolu olan Cumhuriyet ordusu mensuplarının vatanın iç ve dış bütünlüğü için

fedakârlık ve vazife hislerini beklerim!" *(A.T.T.B., s.520-521; T.IV, s.191; T.D.T, s.136; G.G.III, s.164; S.H.II, s.152; Ş.S.İ., s.60-615.*

8 Mart 1925 : Atatürk'ün akşamüzeri, beraberinde Kemalettin Sami Paşa olduğu halde şehirde bazı ziyaretlerde bulunması *(Ha. 9.3.1925).*

12 Mart 1925 : Atatürk'ün, Çankaya'da İtalya Büyükelçisi Montagna Giulio Cesare'ın güven mektubunu kabulü ve elçinin söylevine cevap konuşması *(D.B.Y. 1967, s.1080; Ha. 13.3.1925).*

20 Mart 1925 : Atatürk'ün, Anadolu seyahatine çıkmak üzere bir "Halkı Aydınlatma Heyeti" oluşturan İstanbul Üniversitesi Öğrenci Birliği'nin telgrafına cevabı: "...Memleketin aydın gençliğinin tutuculuk ve gericiliğe karşı mücadelesindeki yüksek vazifesini idrak ile girişim sahasına geçmesi takdire değerdir!" *(A.S.D.V., s.154).*

22 Mart 1925 : Atatürk'ün öğleden sonra, kabine toplantısına başkanlık edişi *(Ha. 23.3.1925).*

26 Mart 1925 : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanlığını ziyareti ve -Başbakan İsmet Paşa, Millî Savunma Bakanı Recep (Peker) Bey'le beraber- Şeyh Sait İsyanı bölgesinden gelen raporları incelemesi *(Ha. 27.3.1925).*

14 Nisan 1925 : Atatürk'ün Belçika Elçisi Baron Jean de Villenfagne'nin güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 15.4.1925)*

23 Nisan 1925 : Atatürk'ün, vatandaşlara bayram mesajı: "...Bugünlerde Cumhuriyet, şanlı ordusunun kahramanlığı ve bütün vatan evlâtlarının koruma ve yardımı ile büyük bir gericilik tehlikesini bastırmak ve isyan ve ihanetin başlarını Cumhuriyet mahkemelerinin adaletinin pençesine teslim etmiş olmakla bir defa daha parlak bir zafer kazanmıştır" *(A.T.T.B., s.521-522).*

: Atatürk'ün, orduya bayram mesajı: "...Memleketi büyük bir gericilik ve çöküş tehlikesine karşı savunma yolunda yeniden büyük zafer kazanan komutanlarımızı, subaylarımızı ve askerlerimizi bu vesile ile selâmlarım" *(A.T.T.B., s.522).*

27 Nisan 1925 : Atatürk'ün, Türkocakları üyelerine söyledikleri: "Bu gibi sosyal ocaklar hep batı memleketlerinde yoğunlaşmıştır. Şimdi doğu, bu boşluğun cezasını çekmektedir. Türk Cumhuriyetinin inkılâbı, ocaklara dayanmaktadır" *(A.S.D.V., s.35).*

6 Mayıs 1925 : Atatürk'ün, Aydın Valisi Ziya Bey'i kabulü *(Ha. 6.5.1925).*

12 Mayıs 1925 : Atatürk'ün, akşam İstanbul Şehremini Emin (Erkul) Bey'i kabulü *(Ha. 14.5.1925).*

24 Mayıs 1925 : Atatürk'ün, ilk murassa nişan'ın kendisine verilişi nedeniyle

Türk Tayyare Cemiyeti'ne teşekkür yazısı *(A.T.T.B., s.522-523).*

30 Mayıs 1925 : Atatürk'ün, Vakit gazetesi başyazarı Asım (Us)'a ziraat hakkında demeci: "..Biz memleketimizde 20 milyon Türk'ü bugünkü iptidaî vasıtalarla çalışmaya bırakırsak bu devlet hiçbir zaman kurtulamaz. Memleketimizin en büyük servet kaynağı topraktır. Türkiye Cumhuriyeti topraktan çıkan servetle yaşıyor" *(V. 9.6.1925).*

31 Mayıs 1925 : Atatürk'ün, -Şeyh Sait İsyanı sebebiyle ilân edilen- kısmî seferberliğin kaldırılması nedeniyle millete bildirgesi: "...Türk vatanperverliğinin birinci işareti, vatan savunması daveti karşısında her işi bırakarak silâh altına koşmaktır. Cumhuriyeti savunmuş olmanın verdiği haklı şeref ve gurur hisleriyle yuvalarına dönmeğe başlayan evlâtlarımızı sevgi ve minnet ile tekrar selâmlarım!" *(A.T.T.B., s.524; Ş.S.İ., s.73-75; T.IV., s.191).*

7 Haziran 1925 : Ankara'da Marmara Köşkü havuzunun, Atatürk'ün huzurlarında ilk defa su ile doldurulуşu *(A.H.H., T. 28.6.1949).*

16 Haziran 1925 : Atatürk'ün, Viyana'dan gelen heykeltraş Heinrich Krippl'e, yapacağı heykel için 1,5 saat süre ile model olması *(Ha. 17.6.1925).*

19 Haziran 1925 : Atatürk'ün akşam Çankaya'da, Prag Elçisi Vasıf (Çınar) Bey'i kabulü *(Ha. 21.6.1925).*

7 Temmuz 1925 : Atatürk'ün akşamüzeri General Mougin'in veda ziyaretini kabulü *(Ha. 8.7.1925).*

15 Temmuz 1925 : Atatürk'ün, Erzurum Valisi Zühtü Bey'i kabulü ve Erzurumlulara iltifatı *(Ha. 17.7.1925).*

5 Ağustos 1925 : Atatürk'ün, Lâtife (Uşaklıgil) Hanım'dan ayrılışı *(İ.A., s.781,806; D.C.İ.K.A., s.13; A.V., s.63).*

: Atatürk'ün Hollanda Elçisi Baron van Rengers'in güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 6.8.1925).*

6 Ağustos 1925 : Atatürk'ün Çankaya'da Yunan Elçisi Argyropulos'un güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., s.35).*

10 Ağustos 1925 : Atatürk'ün, Ankara istasyonu yakınındaki höyüklerde yapılan arkeolojik kazıları yerinde izlemesi ve ilgililerden bilgi alışı *(Ha. 11.8.1925).*

11 Ağustos 1925 : Atatürk'ün Başbakanlığa Lâtife Hanım'la evliliklerinin 5.8.1925 tarihinde sona erdiğini bildiren yazısı *(U.İ.Y. 1967, s.71; D.C.İ.K.A., s.13).*

: Ankara'ya gelen Kastamonu Heyeti'nin Atatürk tarafından

kabulü ve kendisini Kastamonu'ya davet edişi *(Ha. 13.8.1925; V.12.8.1925).*

12 Ağustos 1925 : Atatürk'ün Lâtife Hanım'dan ayrılışı hakkında hükûmet bildirisi: "Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Başbakanlığa yazdıkları 11 Ağustos 1925 tarihli tezkerelerinde, Uşakîzade Lâtife Hanımefendi Hazretleri ile evlilik bağına son vererek birbirlerinden ayrılmaya karar verdiklerini ve 5 Ağustos 1925 tarihinde boşanma vuku bulmuş olduğunu bildirmiştir. Durum malûm olmak üzere Vekiller Heyeti kararı ile resmen tebliğ olunur" *(D.C.İ.K.A., s.13-14).*

15 Ağustos 1925 : Atatürk'e, tutuklu gazetecilerden Suphi Nuri (İleri), İsmail Müştak (Mayakon), Ahmet Emin (Yalman), Ahmet Şükrü (Esmer) imzalarıyla Adana'dan telgraf: "Biz yüksek dehanızın kurduğu rejimin tabiî ve samimî adamları ve hizmetkârlarıyız. Gericilerin suikastını kolaylaştırma gibi bir zan altından kurtarılmamızı en derin saygılarımıza ekleyerek rica ederiz" (Gazeteciler ayrıca Diyarbakır'dan da aynı anlamda bir telgraf daha çekmişler, bu telgraflar Atatürk tarafından İstiklâl Mahkemesi'ne gönderilmiştir. *A.H.I., s.346-347).*

23 Ağustos 1925 : Atatürk'ün -panama şapkasıyla- sabah otomobille Ankara' dan Kastamonu'ya hareketi ve öğleyin Çankırı'ya gelişi *(D.B.Ç., s.43; Y.B.B.G., s.15-16).*

: Atatürk'ün öğle yemeğinden sonra Çankırı'dan hareketle akşam Kastamonu'ya gelişi ve halk tarafından çoşkun şekilde karşılanışı *(D.B.Ç., s.43; Y.B.B.G., s.15-16. Atatürk'ün Ankara'dan hareketi ve Kastamonu'ya geliş tarihi, bazı kaynaklarda yanlış olarak 24 Ağustos 1925 gösterilmiştir: A.Ş.D.K.İ.S., s.10-12; İ.A., s.783).*

24 Ağustos 1925 : Atatürk'ün, üzerinde Müşir (Mareşal) üniforması olduğu halde Kastamonu Kışlasını ziyareti ve burada bir sözü: "Bir Türk dünyaya bedeldir!" *(A.Ş.D.K.İ.S., s.14).*

: Atatürk'ün, Kastamonu Memleket Hastanesini, Şehir Kitaplığını, Belediyeyi ziyareti ve Belediye salonunda konuşması: "Uygarlık öyle kuvvetli bir ateştir ki, ona yabancı kalanları yakar, mahveder! İçinde bulunduğumuz uygarlık ailesinde lâyık olduğumuz yeri bulacak, onu koruyacak ve yükselteceğiz. Refah, mutluluk ve insanlık bundadır" *(A.S.D.H., s.206; A.Ş.D.K.İ.S., s.14-18).*

25 Ağustos 1925 : Atatürk'ün öğleye doğru Kastamonu'dan İnebolu'ya hareketi, Ecevit ve Küre'den geçerek İnebolu'ya gelişi *(A.Ş.D.K.İ.S., s.19,22).*

26 Ağustos 1925 : Atatürk'ün İnebolu'da Müşir (Mareşal) üniformasıyla yaya olarak kaldıkları evden Belediye binasına gelişi, burada muhtelif heyetleri kabulü, daha sonra Hükûmet binasında me-

murlarla görüşmesi *(A.Ş.D.K.İ.S., s.27-33).*

: Atatürk'ün saat 18.00'de İnebolu çarşısında sivil elbise ve elinde panama şapkasıyla dolaşması *(A.Ş.D.K.İ.S., s.34).*

: Atatürk'ün gece İnebolu'da denizcilerin ve kayıkçıların, kaldığı evin önünde millî gösteriler yapması üzerine, onlara hitabı: "...Ben şimdiye kadar millet ve memleket hayrına ne gibi hamleler, inkılâplar yapmış isem hep böyle halkımızla temas ederek, onların ilgi ve sevgilerinden, gösterdikleri samimiyetten kuvvet ve ilham alarak yaptım!" *(A.S.D.V., s.36; A.Ş.D.K.İ.S., s.36-39).*

27 Ağustos 1925 : Atatürk'ün sivil elbise ve elinde panama şapkası ile İnebolu Türkocağına gelişi ve ünlü şapka nutku'nu söylemesi: "...Bunu açık söylemek isterim! Bu serpuşun ismine şapka denir! Redingot gibi, bonjur gibi, smokin gibi, frak gibi, işte şapkamız!" *(A.Ş.D.K.İ.S., s.40-47; A.H.I., s.266).*

28 Ağustos 1925 : Atatürk'ün elinde panama şapkası ile sabah, İnebolu'dan Devrekâni'ye gelişi, öğle yemeğinden sonra tekrar Kastamonu'ya dönüşü *(A.Ş.D.K.İ.S., s.51-52).*

: Atatürk'ün, saat 15.00'de Kastamonu'dan Taşköprü'ye hareketi, burada Belediye ve Hükûmet dairelerini ziyareti, tekrar Kastamonu'ya dönüşü *(A.Ş.D.K.İ.S., s.53-54).*

29 Ağustos 1925 : Atatürk'ün, Kastamonu Kışlasında öğleyin şerefine verilen ziyafette konuşması: "Milleti sevk ve idare edenlerin dayanağı ordu olmuştur. Diğer milletlerde ordu ile millet daima yekdiğeri ile karşı karşıyadır. Halbuki bizde tamamiyle tersinedir. İkinci Meşrutiyeti kahraman subaylarımız ilân ettikleri gibi, bu inkılâpları da yine bunların fedakârlığına borçluyuz. Bundan sonraki yükselme ve ilerleme de sizin şuurlu kuvvetinizle olacaktır" *(A.Ş.D.K.İ.S., s.54-55).*

: Atatürk'ün, saat 14.00'de Kastamonu'dan Daday'a hareketi, Hükûmet ve Belediye'yi ziyaretleri ve Belediye'de Dadaylılara hitabı *(A.Ş.D.K.İ.S., s.55-56).*

30 Ağustos 1925 : Atatürk'ün Kastamonu Türkocağını ziyaretten sonra Halk Partisi Merkezine gelişi ve konuşması: "...Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz! En doğru ve en gerçek tarikat, uygarlık tarikatıdır!" *(A.Ş.D.K.İ.S., s.56-62; A.S.D.II, s.213).*

31 Ağustos 1925 : Atatürk'ün, Ankara'ya dönmek üzere Kastamonu'dan otomobille hareketi ve uğurlamaya gelen halka veda konuşması *(A.Ş.D.K.İ.S., 65-67; A.S.D.II, s.218).*

: Atatürk'ün, Kastamonu dönüşü Çankırı'ya gelişi, Hükûmet konağında heyetleri kabulü ve söyledikleri: "...Tekkeler mutlaka kapanmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti, her alanda uyarıda

bulunacak kudrete sahiptir. Hiçbirimiz tekkelerin uyarmasına muhtaç değiliz. Biz uygarlıktan, bilim ve teknikten kuvvet alıyoruz ve ona göre yürüyoruz, başka bir şey tanımayız. Doğru yoldan ayrılmışların amacı, halkı kendinden geçmiş ve aptal yapmaktır. Halbuki halkımız aptal ve kendinden geçmiş olmamaya karar vermiştir. Bunlar basit bir durum gibi görünür; fakat önemi vardır. Biz cihan âilesi içinde uygarız. Her görüş açısından uygarlığın gereklerini uygulayacağız'' *(A.Ş.D.K.İ.S., s.67-68).*

1 Eylül 1925 : Atatürk'ün, Kastamonu gezisinden Ankara'ya dönüşü, devlet büyükleri tarafından ellerinde şapka olduğu halde karşılanışı ve karşılayıcıları şapkasıyla selâmlaması *(A.Ş.D.K.İ.S., s.69).*

2 Eylül 1925 : Atatürk'ün Ankara'da toplanan ''Birinci Türk Tıp Kongresi'nde görüşmeleri izlemesi *(V.3.9.1925).*

: Atatürk'ün öğleden sonra, kabine toplantısına başkanlık edişi *(Ha. 3.9.1925)*

: Atatürk'ün, Çankaya'da ''Türk Tıp Kongresi'' adına kendisini ziyaret eden heyeti kabulü *(Ha. 4.9.1925; V. 4.9.1925).*

: Atatürk'ün öğleden sonra Meclis'te Millî Türk Tıp Kongresi'ne katılan doktorları ayrı ayrı tanışarak kabulü *(Ha. 4.9.1925).*

8 Eylül 1925 : Atatürk'ün, milletin yükselme ve ilerlemesi yolunda alınan kararları desteklediklerini bildiren İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Dekanı Hüsnü Hamit Bey'in telgrafına cevabı: ''...Aydın gençliğimizin yenileşme ve ilerleme yolundaki millî harekete karşı gösterdiği ilgi ve duyarlığa teşekkürlerimi sunarım'' *(A.T.T.B., s.525).*

13 Eylül 1925 : Doğu İstiklâl Mahkemesi'nde duruşmaları tamamlanmak üzere olan 10 gazetecinin toplu olarak Atatürk'e telgrafı: ''...Vicdanlarımızda hasıl olan uyanıklığı gelecekteki hareketlerimizde rehber edinerek yüksek amacımıza doğru, temiz alınla yürüyebilmek için itimadınızın feyzini bizlerden esirgememenize pek muhtacız. Mahkeme huzurunda meydana çıkan masumiyetimiz ancak büyük kurtarıcının yüksek vicdanından duyacağımız af ve müsamaha müjdesiyledir ki bizim için kıymetli olur!'' (Atatürk, bu başvuruyu bir telgrafla Doğu İstiklâl Mahkemesi'ne bildirmiştir: ''...Bunu da nazar-ı insafa almak uygundur'' *A.H.I., s.348).*

15 Eylül 1925 : Ankara Hukuk Mektebi Öğretim Kurulu'nun Atatürk'e ''Öğretim Kurulu Fahrî Başkanlığı''nı vermesi *(A.A.H.M., s.59,60-70).*

20 Eylül 1925 : Atatürk'ün, Ankara Hukuk Mektebi Öğretim Kurulu Başkanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'e - 15 Eylül 1925 tarihinde ken-

disine verilen- Öğretim Kurulu Fahrî Başkanlığı'nı memnuniyetle kabul ettiğini bildiren yazısı *(A.A.H.M., s.70)*

: Atatürk'ün Ankara'dan İzmit'e hareketi *(Ha. 21.9.1925)*.

21 Eylül 1925 : Atatürk'ün trenle Ankara'dan İzmit'e gelişi *(A. ve D., s.100)*.

22 Eylül 1925 : Atatürk'ün İzmit'ten Reşitpaşa vapuru ile Mudanya'ya gelişi ve -kendisini İstanbul'a davet eden- İstanbul Heyeti'ni kabulü ve söyledikleri: "...İstanbul'u ziyaret etmeyi çok isterim. Bu arzumun gerçekleşmesinde doğrusu bugüne kadar çok gecikmeler oldu. Bunun sebepleri kolaylıkla izah edilebilir. İnşallah bu sebeplerin ortadan kalkmasıyla İstanbul ve İstanbulluları da ziyaret etmek bahtiyarlığına kavuşacağım *(A. ve D., s.104,106; A.S.D.V., s.37)*.

: Atatürk'ün Reşitpaşa vapurunun hatıra defterine yazdıkları: "Gördüğümüz intizam ve mükemmeliyet seyrisefain (Denizbank) idaremizin yetenekli ellerde bulunduğuna şüphe bırakmamaktadır. Bu yazılarım teşekkürdür" *(A. ve D., 105)*.

: Atatürk'ün Mudanya'dan trenle Bursa'ya gelişi *(A. ve D., s.107)*.

23 Eylül 1925 : Atatürk'ün, Bursa Türkocağı'nda konuşması: "...Güzel bir serpuş olan şapkadan pek az bir zamanda dervişler, mürit ve hocalar da memnun kalacaklardır! Zeki insanlar uygar olmayan bir kılık altında kişisel ve bilimsel kıymetlerini kaybetmektedir. Bu sebeple şerefli yerlerini korumak için uygar kılığa bürünmek lâzımdır" *(A.S.D.V., s.37)*.

28 Eylül 1925 : Bursa'da binlerce kişinin, Şapka inkılâbını benimsediklerini göstermek üzere Atatürk'ün kalmakta olduğu Cumhuriyet Kasrı'na gidişi ve Atatürk'ün konuşması: "...Hep beraber izlediğimiz yol doğrudur. Bu yol bizi mutluluğa eriştirecektir!" *(M.M.B., s.165-166; A.S.D.II., s.218)*.

29 Eylül 1925 : Atatürk'ün Bursa'dan Mudanya'ya gidişi *(V. 30.9.1925)*.

: Atatürk'ün Mudanya'da Halk Partisi'ni ziyareti ve Parti'nin hatıra defterine yazdıkları: "Muhterem Mudanyalıların geçen seçimde gösterdikleri vefayı ve programımıza şuurlu bağlılığını ispat eden hareketlerini teşekkür ve takdirle kaydetmeyi vazife sayıyorum" *(V. 30.9.1925)*.

30 Eylül 1925 : Atatürk'ün Mudanya'dan Bursa'ya dönüşü *(V. 1.10.1925)*.

1 Ekim 1925 : Atatürk'ün, Bursa Dokuma Fabrikasının temel atma töreninde konuşması: "...Bursa başlıbaşına bir sanat memleketi olmaya pek kabiliyetlidir. Onun için çok temenni ederim, Bursa'da her şeye ait fabrikalar çoğalsın, hiç olmazsa türbelerinin adedine yaklaşsın!" *(A.S.D.II., s.220)*.

2 Ekim 1925 : Atatürk'ün Bursa Kız Öğretmen Okulu'nda verilen müsamereyi izlemesi *(V. 3.10,1925)*.

3 Ekim 1925 : Atatürk'ün, İstanbul'dan gelen Türk lokantacıları tarafından Bursa Belediyesinde şerefine verilen ziyafette konuşması: "...Memleketimizde bu nevi sanatkârlar ihtiyaç ile orantılı tarz ve miktarda yetiştirilmemiştir" *(A.S.D.II., s.220).*

4 Ekim 1925 : Atatürk'ün Bursa'dan Gemlik'e gelişi, bir süre kaldıktan sonra akşamüzeri tekrar Bursa'ya dönüşü *(A.Y.G., s.97; V.7.10.1925).*

7 Ekim 1925 : Atatürk'ün Bursa'da çeşitli heyetleri kabulü *(V. 8.10.1925).*

8 Ekim 1925 : Atatürk'ün, Bursa'dan Balıkesir'e hareketi *(Ha. 9.10.1925; A.Y.G., s.97).*

: Atatürk'ün, Balıkesir'e gelişi ve konuşması: "...Türk milletini kendi nefsini bile anlamaktan meneden seller, setler imha edilmiştir, yıkılmıştır. Ve mütemadiyen imha edilecektir, yıkılacaktır!" *(A.S.D.II., s.222).*

9 Ekim 1925 : Atatürk'ün, Balıkesir'de heyetleri kabulü, şehirde tetkik ve ziyaretleri *(A.Y.G., s.67).*

10 Ekim 1925 : Atatürk'ün sabah Balıkesir Türkocağı'nı ziyareti ve ocağın hatıra defterine yazdıkları: "...Millete yüzyılın uygarlığının bugünkü ve yarınki gereklerini iyi aşılamaya Balıkesir Türkocağı'nın verimli bir kaynak, başarılı bir kurum olmasını temenni ederim" *(V. 10.10.1925).*

: Atatürk'ün saat 11.30'da Soma'ya gelişi *(Ha. 12.10.1925).*

: Atatürk'ün Akhisar'a gelişi ve Türkocağı'nda konuşması: "...Şapka giyelim mi, giymeyelim mi gibi sözler mânasızdır. Şapka da giyeceğiz, batının her türlü uygarlık eserlerini de alacağız. Efendiler, uygar olmayan insanlar uygar olanların ayakları altında kalmağa mahkûmdurlar!" *(A.S.D.II, s.223).*

: Atatürk'ün, Akhisar Belediyesi'ni ziyareti ve belediyenin hatıra defterine yazdıkları: "...Memleket güzeldir, halk temiz, sağlıklı ve aydındır. Sevgi bağlılığı, bu aydın çevrenin havasında ne kadar derin bir kaynaşma ile saklıdır" *(V. 15.10.1925).*

: Atatürk'ün Manisa'ya gelişi ve Belediye'de konuşması "...Felâketler insanları, akılları başında olan milletleri daima kararlı hamlelere sevkeder!" *(A.S.D.II., s.224).*

11 Ekim 1925 : Atatürk'ün İzmir'e gelişi ve Belediye binası balkonundan halka hitabı: "...Arkadaşlar! Birbirimize daima gerçeği söyleyeceğiz! Felâket ve saadet getirsin, iyi ve fenâ olsun, daima gerçekten ayrılmayacağız!" *(A.S.D.II., s.227).*

12 Ekim 1925 : Atatürk'ün, sabahleyin Kemalpaşa yakınlarında yapılmakta olan sonbahar ordu manevraları alanına gelişi, manevraları izlemesi, daha sonra Kemalpaşa'ya dönerek Askerlik Dai-

resinde bir süre dinlenişi, Türkocağı'nı ziyareti *(Ha. 14.10.1925).*

: Atatürk'ün, Kemalpaşa Türkocağı'nda konuşması: "...Arkadaşlar, bütün hayatımda sevinçle geçirdiğim bir gece vardır. O gece, ordumuzun İzmir'e girdiği günün burada geçirdiğim gecesidir. O vakit buradan geçerken bu muhterem halkın gördüğü zulüm ve tecavüze rağmen resmimi koyunlarından çıkararak beni tanıdıklarını ve otomobilime atılarak kucakladıklarını unutmam. Bugün o hâtırayı yaşıyorum, bahtiyarım!" *(A.S.D.II, s.228).*

: Atatürk'ün öğleden sonra Bornova'yı ziyareti, akşam İzmir'e dönüşü *(Ha. 14.10.1925).*

13 Ekim 1925 : Atatürk'ün İzmir Kız Lisesi'ni ziyareti ve okulun hatıra defterine yazdıkları: "Müdür hanım ve bey öğretmenlerin ciddî, isabetli çalışmasının eserleri kolaylıkla ve takdirle görülmektedir" *(V. 14.10.1925).*

: Atatürk'ün saat 17.00'de İzmir Türkocağını ziyareti, burada bazı heyetleri kabulü, daha sonra Musiki Yurdu gençlerinin verdiği konseri izlemesi *(Ha. 15.10.1925).*

: Atatürk'ün Karşıyaka'da annesi Zübeyde Hanım'ın kabrini ziyareti ve çelenk koyuşu *(Ha. 15.10.1925).*

: Atatürk'ün İzmir'de Karşıyaka Spor Kulübünü ziyareti ve Kulübün hatıra defterine yazdıkları: "Karşıyaka Spor Kulübünde karşı karşıya bulunduğum gençlik iftihara çok değerdir. Bu gençlik karşısında geleceğin kuvveti, ne kadar belirgin görünmektedir" *(Ha. 15.10.1925; V. 15.10.1925; B.T.S.T.A., s.70).*

: Atatürk'ün, İzmir'de Müstahkem Mevki Komutanlığı tarafından şerefine verilen ziyafette konuşması: "...Kahraman Türk ordularının kazandıkları büyük zaferlerde şahsıma düşmüş olan vazifeleri yapabilmişsem çok bahtiyarım. Yalnız bu noktada bir gerçeği izah için arzedeyim ki, benim, ordularımızı sevk ve yönelttiğim hedefler, esasen ordularımın her erinin, bütün subaylarının ve komutanlarının görüşlerinin, vicdanlarının, kararlarının, ülkülerinin yöneldiği hedefler idi!" *(A.S.D.II., s.228).*

14 Ekim 1925 : Atatürk'ün, İzmir Belediyesi tarafından şerefine verilen ziyafette konuşması: "...Türk esaret kabul etmeyen bir millettir. Türk milleti esir olmamıştır!" *(A.S.D.II., s.229).*

: Atatürk'ün İzmir Kız Öğretmen Okulu'nu ziyareti ve öğrencilerle konuşması: "Cumhuriyet ahlakî fazilete dayanan bir idaredir. Cumhuriyet fazilettir! Sultanlık korku ve tehdide dayalı bir idaredir. Cumhuriyet idaresi faziletli ve namuslu insanlar yetiştirir. Sultanlık korkuya, tehdide dayalı olduğu için korkak, zelil, sefil, rezil insanlar yetiştirir. Aradaki fark

bunlardan ibarettir" *(A.S.D.II., s.231).*

: Atatürk'ün İzmir Kız Öğretmen Okulu'nda zeybek dansını izledikten sonra söyledikleri: "...Zeybek dansı her sosyal salonda kadınla beraber oynanabilir ve oynanmalıdır" *(A.S.D.V., s.38).*

: Atatürk'ün Kız Öğretmen Okulu'nun hatıra defterine yazdıkları: "İzmir Kız Öğretmen Okulu'nda geçirdiğim gecenin saatleri halde değil, gelecekte bütün milletin yaşayacağı hayattan örnek oldu" *(Ha. 5.10.1925).*

: Atatürk'ün, İzmir'de Altay Spor Kulübünü ziyareti ve Kulübün hatıra defterine yazdıkları: "Altay Spor Kulübünde tanıdığım gençlik iftihara değerdir. Bu gençlik karşısında geleceğin kuvveti ve saadeti en belirgin görülmektedir" *(B.T.S.T.A., s.70).*

: Atatürk'ün İzmir Erkek Öğretmen Okulunda şerefine verilen çay'da konuşması: "...Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir!" *(A.S.D.II., s.232).*

: Atatürk'ün İzmir Bölge Sanat Okulu'nu ziyareti ve okulun hatıra defterine yazdıkları: "Bu defaki ziyaretimde daha çok memnun oldum. Her yıl biraz daha ilerleme var; daha çok lâzım!" *(A.H.D.Y., s.11).*

15 Ekim 1925 : Atatürk'ün, İzmir Ziraat Okulu'nu ziyareti ve okulun hatıra defterine yazdıkları: "İzmir Ziraat Mektebi yetenekli ellerde verimli eserini göstermiştir. Ziyaretimden memnunum" *(V. 16.10.1925).*

: İzmir Belediyesi'nin "Naim Palas" binasını Hazine'den satın alarak Atatürk'e hediye edişi *(V. 16.10.1925. Bu tarih A.İ. ve A.M., s.21'de 13 Ekim 1926 olarak gösterilmiştir).*

16 Ekim 1925 : Atatürk'ün İzmir'den Konya'ya hareketi *(V. 16.10.1925; A.Y.G., s.195).*

: Atatürk'ün saat 17.00'de İzmir'den Uşak'a gelişi, Belediye'yi, Şefkat Yurdu'nu ziyareti, gece hareketi *(A.Y.G., s.349-350).*

17 Ekim 1925 : Atatürk'ün Konya'ya gelişi ve Belediye'de halkın sevgi gösterilerine teşekkür konuşması: "..Konya'da bayındırlığa ve uygarlığa sarf olunan çalışmanın verimli sonuçları meydandadır. Özellikle aziz Konya halkının en son şereflendirildiğim tarihten bugüne kadar duygularında, görüşlerinde, yenilik ve ilerleme yolunda yürüme kararında ne derece yüksek fark gördüğümü takdirlerle ifade ederim" *(A.S.D.II., 233).*

18 Ekim 1925 : Atatürk'ün Konya'da Hükûmet Binasını, Belediye'yi, Türkocağı'nı ziyareti ve Konya Öğretmenler Birliği'nde konuşması: "...Her türlü başarı sırrının, her nevi kuvvetin, kudretin gerçek kaynağının, milletin kendisi olduğuna inancımız tamdır!" *(A.S.D.II., s.234; A.Y.G., s.249).*

19 Ekim 1925 : Atatürk'ün, Konya Türkocağı'nı ziyareti ve konuşması: "...Verimli ve parlak alınlarınızda çok büyük ümitler görmekten duyduğum zevk ve mutluluk büyüktür!" *(A.S.D.V., s.38).*

: Atatürk'ün, Konya Öğretmenler Birliği müsameresinde konuşması: "...Zaman, bütün gerçekleri en geri olanlara dahi anlatacaktır. Milletimizi vehimlerden nefsini kurtarmağa gücü yetecek hale getirmeğe çok çalışalım!" *(A.S.D.II, s.235).*

21 Ekim 1925 : Atatürk'ün Afyon'a gelişi ve Belediye Dairesinde şerefine verilen ziyafette konuşması: "...Ben vazifemin bitmediğini, yüklendiğim sorumluluğun da yüksek ve çetin olduğunu idrak ediyorum. Arkadaşlar! Bu vazife bitmeyecektir, ben toprak olduktan sonra da devam edecektir. Ben ise sevine sevine bütün varlığımı bu kutsal vazifeme hasredeceğim ve onun yüksek sorumluluğunu yüklenmekle mesut olacağım. Vazifeye başarı ile devam edeceğim. Çünkü büyük milletimizin kalp ve vicdanında, bana karşı sarsılmaz bir güven ve itimat taşımakta olduğunu görüyorum. Bu benim için büyük kuvvettir, büyük yetkidir!" *(A.S.D.II., s.235; D.C.İ.K.A., s.52).*

22 Ekim 1925 : Atatürk'ün Ankara'ya dönüşü *(O.Y.S., s.392).*

28 Ekim 1925 : Türkiye Cumhuriyeti adına basılan ilk 5 liralık altının Maliye Vekili Abdülhalik (Renda) Bey tarafından Atatürk'e takdimi *(Ha. 29.10.1925).*

1 Kasım 1925 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin II. Dönem III. Toplanma yılını açış konuşması: "...Cumhuriyet devrinin kendi zihniyet ve ahlâkiyle donanmış basınını yine ancak Cumhuriyetin kendisi yetiştirir" *(Z.C. Devre: II, Cilt: XIX, s.7; A.S.D.I., s.337).*

3 Kasım 1925 : Atatürk'ün, Çankaya'da İtalya Elçisi Orisini Baroni'nin güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., s.39).*

5 Kasım 1925 : Atatürk'ün Ankara Hukuk Mektebi'nin açılış töreninde konuşması: "... Bugün tanık olduğumuz olay, yüksek memur ve uzman bilginler yetiştirmek girişiminden daha büyük bir öneme sahiptir. Yıllardan beri devam eden Türk İnkılâbı, varlığını ve zihniyetini, toplum yaşamının temeli olan yeni hukuk esaslarında belirlemek ve gerçekleştirmek çaresine girişmiştir. Cumhuriyetin yardımcısı olacak bu büyük kurumun açılışında hissettiğim mutluluğu hiçbir girişimde duymadım ve bunu gösterme ve ifade etmekle memnunum" *(A.A.H.M., s.73-79; O.Y.K., s.X; T.IV., s.218; A.S.D.II., s.236-240)* (Mektebin adı 1927 yılında "Ankara Hukuk Fakültesi"ne çevrilmiştir *A.A.H.M., s.161).*

9 Kasım 1925 : Atatürk'ün, Çankaya'da şair Abdülhak Hâmit (Tarhan) Bey'i

kabulü *(Ha. 11.XI.1925).*

14 Kasım 1925 : Atatürk'ün Mütareke'de Şişli'de oturduğu evin cephesine merasimle bir plâka konulması *(Ha. 16.XI.1925; A.E.A.M., s.29).*

17 Kasım 1925 : Atatürk'ün, Türk Antropoloji Dergisi'nin ilk sayısının gönderilişi nedeniyle Dr. Nurettin Ali (Berkol) Bey'e teşekkür mektubu: "Türk'ü ve Türk toplumunu tetkik amacını güden kuruma kıymetli çalışmalarında başarılar temenni ederim" *(T.A.E.T., s.3).*

22 Kasım 1925 : Atatürk'ün, Tekirdağ Heyeti'ni kabulü *(Ha. 23.XI.1925).*

: Atatürk'ün, İzmir Cumhuriyet Halk Partisi Heyeti'ni kabulü *(Ha. 23.XI.1925).*

25 Kasım 1925 : Şapka giyilmesi hakkında Kanun'un kabulü *(Z.C. Devre: II, cilt: XIX, s.247; T.D.T., s.168; B.M.İ., s.49).*

: Atatürk'ün akşam, Çankaya'da toplanan kabine toplantısına başkanlık edişi *(Ha. 27.XI.1925).*

26 Kasım 1925 : Atatürk'ün akşam Başbakanlığa giderek İsmet (İnönü) Paşa'yla bir süre görüşmesi (Görüşme esnasında İçişleri Bakanı Cemil (Uybadin) Bey de bulunmuştur). *(Ha. 28.XI.1925)*

30 Kasım 1925 : Tekke ve zaviyeler ile türbelerin kapatılmasına ve türbedarlıklar ile bir takım unvanların kaldırılmasına dair Kanun'un kabulü *(Z.C. Devre: II, cilt: XIX, s.312; B.M.İ., s.48; T.D.T., s.141).*

26 Aralık 1925 : Milletlerarası saat ve milletlerarası takvim hakkındaki Kanunların kabulü *(Z.C. Devre:II, cilt: XX, s.115,333; A.H.H.B., s.332; B.M.İ., s.49; T.IV., s.355).*

28 Aralık 1925 : Atatürk'ün, Yüksek Askerî Şûra'nın açılışı nedeniyle konuşması: "...Şûra'yı oluşturan muhterem üyelerin bilhassa muharebe meydanlarında kazanılmış yüksek tecrübe ve bilgilerinin, istenilen çalışma ve vazifelerin vatanın ihtiyacına en iyi cevap verecek neticelerle taçlanacağını temin edeceğine şüphem yoktur!" *(A.S.D.V., s.41).*

— 1926 —

3 Ocak 1926 : Atatürk'ün, Türk Tayyare Cemiyeti Genel Merkezi'ni ziyareti ve ilgililerden bilgi alışını takiben çalışmalar hakkında takdirlerini bildirmesi *(Ha. 5.1.1925).*

12 Ocak 1926 : Atatürk'ün, Kahire Elçisi Muhittin (Akyüz) Paşa'yı kabulü *(Ha. 14.1.1926).*

26 Ocak 1926 : Atatürk'ün Almanya Cumhurbaşkanlığına seçilen Hindenburg'a tebrik mektubu *(A.M.D.P.II., s.118).*

1 Şubat 1926 : Atatürk'ün akşam, -Ankara Eskişehir yolunda ilk istasyon

olan- Gazi İstasyonunun açılış töreninde bulunması *(Ha. 2.2.1926)*.

7 Şubat 1926 : Atatürk'ün, Kahire Elçisi Muhittin (Akyüz) Paşa'yı kabulü *(Ha. 8.2.1926)*.

11 Şubat 1926 : Atatürk'ün Hakimiyet-i Milliye gazetesine imzalı resmini armağan edişi (Gazetenin 29.10.1926 günkü sayısında yayımlanmıştır *Ha. 29.X.1926)*.

16 Şubat 1926 : Atatürk'ün, Çankaya'da Fransa'nın Suriye Yüksek Komiseri Henri de Jouvenel'i kabulü *(Ha. 17.2.1926; A.G.M.K., s.16)*.

: Atatürk'ün Ankara'da Hakimiyet-i Milliye gazetesi'nin yeni binasının açılış töreninde bulunması *(A.G.M.K., s.16)*.

17 Şubat 1926 : Türk Medenî Kanunu'nun kabulü *(Z.C. Devre: II, cilt: XXII, s.334; İ.A., s.776; B.M.İ., s.49)*.

18 Şubat 1926 : Erzurum Belediye Başkanı Nafiz Bey'in Atatürk'ü ziyareti ve Erzurumlular tarafından satın alınarak Atatürk'e hediye edilen Erzurum'a ilk gelişlerinde kaldıkları evin anahtarlarını kendisine teslimi *(Ha. 19.2.1926)*.

: Atatürk'ün gece, Ankara Kulübü'nde düzenlenen -elçilerin de katıldığı- baloyu şereflendirmesi *(Ha. 20.2.1926)*.

22 Şubat 1926 : Atatürk'ün, akşam Fransız Elçisi Albert Sarraut tarafından Fransız Elçilinde şerefine verilen çay ziyafetinde bulunması *(Ha. 23.2.1926)*.

: Atatürk'ün Erzurum Belediye Başkanı Nafiz ve Erzurum Meclis-i Umumî üyesi Tevfik Beyleri Ankara'da kabulü ve ziyaretçilerin Erzurum'un Türk İnkılâbına bağlılığını belirtmeleri *(İ.Ma.İ., s.321)*.

24 Şubat 1926 : Atatürk'ün, Çankaya'da Afganistan Elçisi Gulam Ceylâni Han'ın güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., s.41)*.

1 Mart 1926 : Atatürk'ün, Ankara'da açılan Devlet Resim Sergisi'ni ziyareti *(V. 2.3.1926)*.

: Atatürk'ün Ankara'da "Devlet Resim Sergisi"nin açılışı nedeniyle düzenlenen çayda bulunması *(A.G.M.K., s.17)*.

8 Mart 1926 : Atatürk'ün Ankara'da Türkiye İş Bankası'nın, şerefine düzenlediği çayda bulunması *(V. 9.2.1926)*.

13 Mart 1926 : Atatürk'ün, Falih Rıfkı (Atay) ve Mahmut (Soydan) Bey'lere anlattığı hayatına dair hatıraların kısaltılmış şeklinin Milliyet gazetesinde yayımlanması: "..Büyüklük odur ki, hiç kimseye iltifat etmeyeceksin, hiç kimseyi aldatmayacaksın, memleket için gerçek ülkü neyse onu görecek, o hedefe yürüyeceksin! Herkes senin aleyhinde bulunacaktır, herkes seni yolundan çevirmeye çalışacaktır. İşte sen bunda mu-

kavemetsiz olacaksın. Kendini büyük değil, küçük, zayıf, vasıtasız, hiç telâkki ederek, kimseden yardım gelmeyeceğine inanarak bu engelleri aşacaksın. Ondan sonra sana büyüksün derlerse, bunu diyenlere de güleceksin!" *(A.S.D.V., s.108-114).*

: Atatürk'ün, Çankaya'da Arnavutluk Elçisi Rauf Bey'in güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., s.42).*

14 Mart 1926 : Atatürk'ün, Falih Rıfkı (Atay) ve Mahmut (Soydan) Bey'lere anlattığı hayatına ait hatıraların ilk tefrikasının Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayımlanması: "Ben harbin müttefiklerimiz için iyi netice vereceğine inanmıyordum. Fakat olupbittiden sonra bulunduğum cephelerde harbi başarıya ulaştırmağa çalıştım. Başka cephelerde ise sanki aksine müsabaka vardı" *(Ha. 14.3.1926; A.H., s.10).*

22 Mart 1926 : Atatürk'ün, Zonguldak Heyeti'ni kabulü *(Ha. 23.3.1926).*

24 Mart 1926 : Atatürk'ün, yeni Polonya Elçisi Bader'in güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 25.3.1926).*

28 Mart 1926 : Atatürk'ün Giresun Heyeti'ni kabulü *(Ha. 29.3.1926).*

5 Nisan 1926 : Atatürk'ün,Diyarbakır Belediye Meclisi'nin kendisini fahrî hemşehriliğe seçişi nedeniyle teşekkür telgrafı *(A.Y.G., s.124; A.D., s.41; A. ve Di. s.97-98).*

11 Nisan 1926 : Atatürk'ün yeni Danimarka Elçisi Andreas Oldenburg'un güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 12.4.1926).*

20 Nisan 1926 : Atatürk'ün Çankaya'da, Bursa Heyeti'ni kabulü *(Ha. 21.4.1926).*

22 Nisan 1926 : Borçlar Kanunu'nun kabulü *(Z.C. Devre: II, cilt: XXV, s.492; T.T.O.M.A.R., s.7).*

26 Nisan 1926 : Atatürk'ün, Ankara'da Türkocakları delegelerine demeci: "Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz; Cumhuriyetimizin dayanağı Türk topluluğudur" *(A.S.D.V., s.114).*

3 Mayıs 1926 : Atatürk'ün Çankaya'da, Sivas Heyeti'ni kabulü *(Ha. 4.5.1925).*

5 Mayıs 1926 : Gazi Orman Çiftliğinin 1. kuruluş yıldönümünün kutlanması, bu nedenle yüzlerce davetlinin çiftliği ziyareti *(Ha. 6.5.1926).*

7 Mayıs 1926 : Atatürk'ün Çankaya'da Burdur Heyeti'ni kabulü *(Ha. 8.5.1926).*

: Atatürk'ün Ankara'dan trenle Konya'ya hareketi *(A.B., s.139; T.IV, s.193; A., s.88; A.A.S., s.30).*

8 Mayıs 1926 : Atatürk'ün Ankara'dan trenle Konya'ya gelişi ve şehirde tetkiklerde bulunması *(A.A.S., s.30).*

9 Mayıs 1926 : Atatürk'ün Konya'dan Tarsus'a gelişi *(A.A.S., s.31).*

10 Mayıs 1926 : Atatürk'ün, saat 22.00'de Mersin'e gelişi *(İ.R., s.108).*

11 Mayıs 1926 : Atatürk'ün, Mersin'den Ertuğrul yatı ile Silifke'ye hareketi *(İ.R., s.108).*

12 Mayıs 1926 : Atatürk'ün Silifke'ye gelişi *(A.S., s.88).*

13 Mayıs 1926 : Atatürk'ün Silifke'ye bağlı Tekir köyüne giderek kurmaya çalıştığı çiftlikte incelemeler yapması *(A.Y.G., s.280).*

14 Mayıs 1926 : Atatürk'ün saat 9.00'da Mersin'e gelişi, Cumhuriyet Halk Partisi Merkezini, Belediye'yi, Vilâyet'i ve Türkocağı'nı ziyareti *(Ha. 18.5.1926).*

16 Mayıs 1926 : Atatürk'ün Mersin'den Adana'ya gelişi, Vilâyeti, Belediye'yi, Halk Partisi Merkezini, Türkocağı'nı ziyareti ve akşamüzeri Adana'dan Dörtyol'a hareketi *(A.A.S., s.31).*

18 Mayıs 1926 : Atatürk'ün akşamüzeri Konya'ya gelişi ve geceyi burada geçirişi *(A.Y.G., s.249).*

19 Mayıs 1926 : Atatürk'ün Konya'dan Bozüyük'e gelişi *(A.Y.G., s.249).*

: Atatürk'ün, Bozüyük Kereste Fabrikasını ziyareti ve konuşması: "...Cumhuriyet Hükûmetinin, namuslu, vatansever, cumhuriyetçi iş adamlarına daima yardımcı olacağına şüphe edilmemelidir!" *(A.S.D.II., s.241).*

20 Mayıs 1926 : Atatürk'ün, Bursa'ya gelişi *(A.H.I., 366, A.Y.G., s.97).*

22 Mayıs 1926 : Atatürk'ün Bursa'da Belediye'yi, Vilâyet'i ziyareti *(Ha. 24.5.1925).*

23 Mayıs 1926 : Atatürk'ün Bursa'da 11. Tümen karargahı'nı ziyareti, daha sonra Osman Gazi türbesinin bahçesinde bir süre istirahat edişi *(Ha. 25.5.1926).*

25 Mayıs 1926 : Atatürk'ün Bursa'da Balıkesir ve İnegöl'den gelen heyetleri kabulü *(Ha. 27.5.1926; V. 26.5.1926).*

26 Mayıs 1926 : Atatürk'ün Bursa Türkocağı'nı ziyareti ve ocaklılarla sohbeti *(V. 27.5.1926).*

29 Mayıs 1926 : Atatürk'ün, Bursa'da Dar-ül-elhân tarafından verilen konseri izlemesi *(V. 30.5.1926).*

: Türk Ticaret Kanunu'nun kabulü *(Z.C. Devre: II, cilt: XXV, s.695; B.M.İ., s.51).*

31 Mayıs 1926 : Atatürk'ün, Bursa'da İstanbul şehri temsilcilerini kabulü ve söyledikleri: "İstanbul'luların doğrudan doğruya içinde bu-

lunmak, onları bizzat selâmlamakla bahtiyar olacağım günün, uzak olmadığını söyleyebilirim!" *(A.S.D.II., s.241; A.İ.H.I., s.99).*

1 Haziran 1926 : Atatürk'ün, yüzyirmi yaşlarında bulunan Zaro Ağa'yı kabulü *(Ha. 3.6.1926).*

: Atatürk'ün, Bursa'da gece, Doğu Musiki Cemiyeti'nin konserini izlemesi *(Ha. 3.6.1926).*

3 Haziran 1926 : Atatürk'ün, Bursa'da Kocaeli Heyeti'ni kabulü *(Ha. 5.6.1926).*

4 Haziran 1926 : Atatürk'ün, otomobille Bursa'dan Mudanya'ya gelişi *(Ha. 6.6.1926).*

5 Haziran 1926 : Atatürk'ün Gülcemal vapuru'nun hatıra defterine yazdıkları: "...Gülcemal vapurunda gördüğümüz intizam ve mükemmeliyet takdire değer. Genel Müdüre, geminin süvarisine ve bütün mürettebatına teşekkür ederim" *(A.H.D.Y., s.11).*

: Atatürk'ün Mudanya'dan Bursa'ya dönüşü *(Ha. 7.6.1926).*

: Atatürk'ün, akşam, İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun Öğretmenler Birliği'nde sahnelediği piyesi izlemesi *(Ha. 7.6.1926).*

8 Haziran 1926 : Atatürk'ün, Bursa'da Anadolu Ajansı muhabirine Hava Kuvvetlerimizin kuvvetlendirilmesine dair demeci *(A.S.D.V., s.115).*

9 Haziran 1926 : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi Bursa Merkezi tarafından şerefine düzenlenen kır ziyafetine katılması *(Ha. 11.6.1926).*

10 Haziran 1926 : Atatürk'ün Bursa'da tiyatro sanatçılarına söyledikleri: "...Sizin vatana en büyük hizmetiniz Anadolumuzu baştanbaşa dolaşıp halkımıza sanatın ne olduğunu anlatmanız olacaktır!" *(A.S.D.V., s.44).*

: Atatürk'ün Bursa'da kendisine tesbih armağan eden Kehribarcı Ali Baba'nın hatıra defterine yazdıkları: "Sanatınızdaki emek ve başarınızı takdir ve tebrik ederim" *(V. 14.6.1926).*

11 Haziran 1926 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tatile girmesi nedeniyle gönderdiği telgrafa cevabı: "..Her toplantı yılı memlekete feyiz ve mutluluk temin eden Meclisinize teşekkür ve saygılarımın arzını dilerim" (Ha. 13.6.1926).

: Atatürk'ün Bursa'da küçük gezintiler yapması *(Ha. 13.6.1926).*

13 Haziran 1926 : Atatürk'ün sabah saat 8.00'de Bursa'dan hareketle Mudanya'ya gelişi, buradan Karadeniz vapuruyla Bandırma'ya gelişi *(Ha. 14.6.1926).*

: Atatürk'ün Karadeniz vapurunda açılan seyyar sergiyi ziyareti ve geminin hatıra defterine yazdıkları: "Sergi, başarıya ulaşmış bir eserdir. Bende gayet iyi izlenimler meydana getirdi. Sunuş tarzı çok iyidir. Hazırlayıcısını takdir ve tebrik

ederim" *(A. ve D., s.212; Ha. 14.6.1926).*

: Atatürk'ün akşam Bandırma'dan Balıkesir'e gelişi *(A.Y.G., s.68).*

14 Haziran 1926 : Atatürk'ün Balıkesir'de Cumhuriyet Halk Partisi'ni, Öğretmenler Birliği'ni, Belediye'yi, Türkocağı'nı ziyareti, akşam Belediye'de şereflerine verilen balo'da bulunması *(Ha. 16.6.1926; A.Y.G., s.68)* (15 Haziran'da İzmir'de bulunmak üzere bugün Balıkesir'den hareket edeceği sırada İzmir Valisi'nden, İzmir'de kendisine karşı tertiplenen bir suikast girişiminin meydana çıkarıldığını bildiren ve hareketinin ertelenmesini rica eden bir telgraf almıştır *İzmir S.İ.I., s.4; A.B., s.139-140; A.İ. ve A.M., s.20; A.Ma., s.24).*

: Atatürk'e karşı İzmir'de hazırlanan suikast girişiminin meydana çıkması (Suikast girişimini İzmir'de motorculuk işleriyle meşgul Giritli Şevki adında şahıs, İzmir Valisi Kâzım (Dirik)'e haber vermiştir *İzmir S.İ.I., s.15; S.H.II., s.201; s.355).*

14/15 Haziran 1926 : Atatürk'e karşı suikast girişimi elebaşıları (Ziya Hurşit ve arkadaşları)'nın İzmir'de tutuklanması *(İzmir S.İ.I., s.17; K.K.S., s.209; T.IV., s.193; T.D.T., s.145).*

15 Haziran 1926 : Atatürk'ün Balıkesir'de Orduevi'ni ziyareti ve akşam saat 19.00'da İzmir'e hareketi *(Ha. 17.6.1926; A.Y.G., s.68).*

16 Haziran 1926 : Atatürk'ün saat 9.30'da Soma'ya gelişi, istasyonda kısa bir kalıştan sonra hareketi *(Ha. 17.6.1926).*

: Atatürk'ün Manisa'ya gelişi, otomobille istasyondan Vilâyet'e gidişi, Türkocağı heyetini kabulü, öğle yemeğini vilâyette yedikten sonra İnşaat Malzeme Fabrikası sergisini, Belediye'yi ve Cumhuriyet Halk Partisi'ni ziyareti *(Ha. 18.6.1926).*

: Atatürk'ün saat 16.00'da Menemen'e gelişi, bir saatlik kalıştan sonra hareketi *(Ha. 17.6.1926).*

: Atatürk'ün akşam İzmir'e gelişi ve halk tarafından çoşku ile karşılanışı *(Ha. 17.6.1926; İzmir S.İ.I., s.17-18).*

18 Haziran 1926 : Atatürk'ün İzmir'de Bornova Ziraat Mektebi'ni ve Türkocağı'nı ziyareti *(V. 19.6.1926).*

: Atatürk'ün, İzmir suikast girişimi hakkında Anadolu Ajansına demeci: "...Alçak girişimin, benim şahsımdan ziyade mukaddes Cumhuriyetimize ve onun dayandığı yüksek ilkelerimize yönelmiş bulunduğuna şüphe yoktur.. Benim naciz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır; fakat Türkiye Cumhuriyeti sonsuza dek yaşayacaktır!" *(Ha. 19.6.1926; S.H.II., s.201; A.S.D.III., s.80; A.B.E.B., s.186).*

20 Haziran 1926 : Atatürk'ün, İzmir'de "Suikast'ı Lânetleme Heyeti"ne hitabı: "...Ben ölürsem soylu milletimizin beraber yürüdüğümüz yoldan asla ayrılmayacağına eminim; bununla müsterihim! Düş-

manlarımız düşünebildikleri iğrenç çarelere istedikleri kadar girişsinler. Onların boğazlanmışcasına hareketleri bizim inkılâp ateşimizi söndüremez!" *(A.S.D.V., s.44).*

22 Haziran 1926 : Atatürk'ün İzmir'deki suikast girişiminin memleketçe lânetlenmesi nedeniyle millete bildirgesi: "...Şahsımdan ziyade milletin varlığı aleyhine yönelik olduğu anlaşılan gizli siyasî tertibat karşısında bütün milletin duyduğu, pek vakur ve asil bir şekilde gösterdiği pek temiz duygular beni teselli etmektedir. Muhterem ve soylu milletimiz tarafından şahsım hakkında lütfen gösterilen samimî ve kalbî sevgi gösterilerinden dolayı derin teşekkürlerimi açık olarak belirtirim" *(A.T.T.B., s.528; İzmir S.İ.I., s.14).*

24 Haziran 1926 : Atatürk'ün, suikast girişimi sebebiyle, ordunun üzüntülerini bildiren Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın telgrafına cevabı: "...Gösterilen sevgi eserine teşekkürlerimi sunar ve kıymetli ordumuza selâm ve sevgilerimi iletirim" *(A. ve D. s.107).*

: Atatürk'ün, -İsmet Paşa, Fahrettin (Altay) ve Tevfik Rüştü (Aras) ile beraber- İzmir'de Karşıyaka Spor Kulübü'nü ziyareti ve Kulübün hatıra defterine yazdıkları: "Bu defaki ziyaretimde geçen aylarca harcanan çalışma ve gayretin kıymetli izlerini gördüm. Teşekkür ve tebrik ederim" *(B.T.S.T.A., s.70).*

: Atatürk'ün, suikast girişimiyle ilgili olarak İzmir'de Yunus Nadi Bey'e demeci: "...Suikast görünürde şahsıma yönelmiş olmakla beraber, gerçekte milletin talihine kurşun sıkılmak isteniyordu!" *(C. 25.6.1926; İzmir S.İ.I., s.7-8).*

27 Haziran 1926 : Atatürk'ün suikast girişimi hakkında gazete muhabirlerine demeci: "...Fikirlerini, hislerini ve girişimlerini gizli tutanlar, gizli vasıtalar uygulamağa girişenler mutlaka utanması gereken, akıl ve mantığın dışında hareket edenler olabilirler. Bu gibi girişimcilerin sonu daima hüsrandır!" *(Ha. 29.6.1926; A.S.D.III., s.80).*

30 Haziran 1926 : Atatürk'ün, Başbakan İsmet Paşa'yla İzmir'den Çeşme'ye gidişi *(Ha. 2.7.1926; O.Y.S., s.420).*

: Atatürk''ün Çeşme'ye gitmek üzere Urla'dan geçerken, şerefine verilen çayda konuşması: "..İnkılâp içerde ve dışarda pek çok şeyleri başarmıştır; fakat daha vazifemiz bitmemiştir. Gençliğin pek çok çalışması lâzımdır. Bu noktada dikkatinizi çekerim" *(Ha. 3.7.1926).*

6 Temmuz 1926 : Atatürk'ün, Çeşme'de İzmir İstiklâl Mahkemesi Heyeti ile görüşmesi *(O.Y.S., s.420).*

8 Temmuz 1926 : Atatürk'ün, Çeşme'den İzmir'e dönüşü *(T.İ.T.K.II., s.53; İ.Ma.II., s.354).*

9 Temmuz 1926 : Atatürk'ün, İsmet Paşa'yla İzmir'den Ankara'ya hareketi *(A.G.M.K., s.19; İ.Ma.İl., s.354; O.Y.S., s.422; D. ve T., s.204).*

10/11 Temmuz 1926: Atatürk'ün, gece İzmir'den Ankara'ya dönüşü *(Ha. 11.7.1926; A.Ma., s.24).*

13 Temmuz 1926 : Atatürk'ün, saat 13.30'da Çankaya'da Trabzon Heyeti'ni kabulü *(Ha. 16.7.1926).*

15 Temmuz 1926 : Atatürk'ün saat 16.00'da Çankaya'da vali başkanlığındaki Kırklareli Heyeti'ni kabulü *(Ha. 16.7.1926).*

25 Temmuz 1926 : Atatürk'ün, Moskova'dan gelen Rus havacısı Mecalop ve Rus gazetecisi Kolcuni'yi Sovyet Elçisi Suriç'in refakatinde kabulü *(Ha. 27.7.1926).*

26 Temmuz 1926 : Atatürk'ün, Korgeneralliğe yükselişi nedeniyle Fahrettin (Altay) Bey'e tebrik telgrafı: "...Bu vazifeyi yaparken sizin Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ve vatanın kurtuluşuna esas olan Millî Mücadele'de ve muharebe meydanlarında gösterdiğiniz fedakârcasına çalışmalarınızı takdirle anıyorum" *(O.Y.S., s.385).*

8 Ağustos 1926 : Atatürk'ün Çankaya'da, vali başkanlığındaki Kırşehir Heyeti'ni kabulü *(Ha. 9.8.1926).*

17 Ağustos 1926 : Atatürk'ün Çankaya'da, Mardin Heyeti'ni kabulü *(Ha. 18.8.1926).*

18 Ağustos 1926 : Atatürk'ün Çankaya'da, Tekirdağ Heyeti'ni kabulü ve söyledikleri: "...Trakya'nın sevimli ve güzel bir parçası olan Tekirdağ'ın bende ayrı ve tatlı bir hatırası saklıdır. Umumî Harp esnasında 19. Tümen Komutanlığını Tekirdağ'da üzerime almış ve tümeni orada oluşturmuştum. Bu tümeni teşkil etmekliğim Maydos, Arıburnu ve Anafartalar'daki askeî çalışmalarımın esasını oluşturmuştur. Yüksek heyetinizle görüşmek suretiyle bu hatırayı canlandırdığından sizlere ayrıca teşekkür eder ve muhterem Tekirdağ halkına hürmet ve selâmlarımın ulaştırılmasını rica ile en kısa zamanda ziyaretlerine geleceğimi bildiririm" *(Ha. 19.8.1926).*

22 Ağustos 1926 : Atatürk'ün saat 16.00'da Çankaya'da vali başkanlığındaki Bolu Heyeti'ni kabulü *(Ha. 23.8.1926).*

29 Ağustos 1926 : Atatürk'ün saat 16.00'da vali başkanlığındaki Kayseri Heyeti'ni kabulü *(Ha. 30.8.1926).*

30 Ağustos 1926 : Atatürk'ün saat 18.30'da Çankaya'da, Malatya Heyeti'ni kabulü *(Ha. 31.8.1926).*

11 Eylül 1926 : Atatürk'ün, -Ankara'ya gelen- Amiral Yamamato başkanlığındaki Japon Denizci Heyeti'ni kabulü *(Ha. 12.9.1926).*

16 Eylül 1926 : Atatürk'ün Ankara Uçak Alanında Alman pilotu Hanyeke' nin paraşütle atlayış gösterilerini izlemesi *(Ha. 17.9.1926).*

17 Eylül 1926 : Atatürk'ün saat 15.00'de Çankaya'da, vali başkanlığındaki İçel Heyeti'ni kabulü *(Ha. 18.9.1926).*

30 Eylül 1926 : Atatürk'ün, Çankaya'da Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı Kongresi adına Millî Eğitim Bakanı Necati Bey başkanlığındaki spor heyetini kabulü ve konuşması: "...Cihanda spor hayatı, spor âlemi çok önemlidir. Bu kadar önemli olan spor hayatı, bizim için çok daha önemlidir; çünkü ırk meselesidir, ırkın düzelmesi ve gelişmesi meselesidir ve hatta biraz da uygarlık meselesidir!" *(Ha. 1.10.1926; A.S.D.II., s.242; B.T.S.T.A., s.74-82).*

3 Ekim 1926 : İstanbul Sarayburnu'ndaki Atatürk heykelinin açılış töreni *(İ.A., s.807; O.Y.K., s.XI; A.İ.H.I., s.99; A.B.E.B., s.187).*

8 Ekim 1926 : Atatürk'ün, Ankara dolaylarında yapılan askêri manevraları izlemesi *(A.G.M.K., s.19).*

14 Ekim 1926 : Atatürk'ün, Ankara dolaylarında yapılan askerî manevraların bitişi nedeniyle silâh arkadaşlarına yazısı: "...Kıymeti ve kahramanlığı denenmiş olan ordumuz bu münasebetle de vatan vazifesini yerine getirecek kuvvete sahip olduğunu göstermiştir" *(A.T.T.B., s.528-529).*

21 Ekim 1926 : Atatürk'ün Çankaya'da, Polonya Elçisi Wierusz-Kowalski'nin güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 22.10.1926).*

28 Ekim 1926 : Atatürk'ün Çankaya'da, yeni Fransız Elçisi Daeschner'in güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 29.10.1926).*

29 Ekim 1926 : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 3. yıldönümü nedeniyle kutlamaları kabulü ve geçit törenini izlemesi *(Ha. 30.X.1926).*

: Atatürk'ün, T.B.M.M.'nde Erzincan Heyeti'ni kabulü *(Ha. 1.XI.1926).*

: Konya'da Atatürk heykelinin açılış töreni *(C. 5.XI.1926; A.R.H., s.197,366).*

1 Kasım 1926 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi' nin II. Dönem IV. Toplantı yılını açış konuşması: "...Bu büyük millet, arzu ve istidadının yöneldiği istikametleri görmeye çalışan ve görebilen evlâdını daima takdir ve himaye etmiştir" *(A.S.D.I., s.344).*

4 Kasım 1926 : Atatürk'ün, İzmir suikastı'nın sonuçsuz kalması nedeniyle duyulan umumî sevinci ileten Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyetine demeci: "..Büyük Türk milletinin her görüş açısından duyarlık ve eğilimlerini kendi kalplerinde, vicdanlarında ve

kişiliklerinde temsil eden Meclisimizin bana ulaştırdığınız bu duygulanmaları çok kıymetlidir. Bunu hayatımda erişebileceğim en büyük mükâfatlardan biri sayıyorum" *(Ha. 6.XI.1926; Z.C. Devre: II., cilt: XXVII, s.23).*

6 Kasım 1926 : Atatürk'ün T.B.M.M.'nde, İzmir Valisi Kâzım (Dirik) Paşa'yı kabulü ve kendisini İzmirlilere selâmlarını iletmeye memur etmesi *(Ha. 7.XI.1926).*

10 Kasım 1926 : Atatürk'ün, Ankara'da ünlü İtalyan heykeltraşı Canonica'yı kabulü *(V. 11.XI.1926).*

13 Kasım 1926 : Atatürk'ün, Ankara'nın başkent oluşunun 3. yıldönümü nedeniyle Çankaya'da Şehremini Haydar (Yuluğ) Bey başkanlığında Ankara Heyeti'ni kabulü ve söyledikleri: "..Ankaramızın hükûmet merkezi olmasındaki karar, geçen olaylarla da doğrulanmıştır" *(Ha. 14.XI.1926).*

: Atatürk'ün saat 16.00'da Çankaya'da, vali başkanlığındaki Antalya Heyeti'ni kabulü *(Ha. 14.XI.1926).*

21 Kasım 1926 : Atatürk'ün akşam Çankaya'da, eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa onuruna ziyafeti *(Ha. 23.XI.1929).*

22 Kasım 1926 : Atatürk'ün Çankaya'da, İngiliz Elçisi George Clerk'in güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 23.XI.1926).*

4 Aralık 1926 : Atatürk'ün Çankaya'da Yunan Elçisi Camados'un güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., s.45).*

16 Aralık 1926 : Atatürk'ün, izinli olarak Ankara'da bulunan Roma Elçisi Suat Davaz ve Atina Elçisi Cevat Beyi akşam yemeğine daveti (Yemekte İsmet Paşa da bulunmuştur). *(Ha. 18.12.1926).*

19 Aralık 1926 : Atatürk'ün akşam Çankaya'da, Yüksek Askeri Şura üyeleri şerefine bir ziyafet vermesi *(Ha. 20.12.1926).*

21 Aralık 1926 : Atatürk'ün, Ankara'da Kastamonu Heyetini kabulü ve konuşması: "...En uygun bir fırsatta yine memleketinizi ziyaretle Kastamonu halkının temiz sinesinde bulunmak en büyük arzularımdandır!" *(V. 22.12.1926; A.S.D.V., s.46).*

31 Aralık 1926 : Atatürk'ün Çankaya'da, vali başkanlığındaki Isparta Heyeti'ni kabulü *(Ha. 1.1.1927).*

— 1927 —

19 Ocak 1927 : Atatürk'ün Çankaya'da, vali başkanlığındaki Şehir Meclisi Heyeti'ni kabulü ve mektep ve yol çalışmaları hakkında dikkatlerini çekişi *(Ha. 20.1.1927).*

27 Ocak 1927 : Atatürk'ün, T.B.M.M.'nde, yeni seçilen milletvekillerini ka-

bulü *(Ha. 28.1.1927)*.

31 Ocak 1927 : Atatürk'ün, -Sanayi ve Maden Bankası'nın düzenlediği- Millî Sanayi Ürünleri Sergisi'ni ziyareti ve ilgililere takdirlerini bildirmesi *(Ha. 1.2.1927)*.

16 Şubat 1927 : Atatürk'ün T.B.M.M.'nde, Ankara Belediye Heyeti'ni kabulü ve Ankara'nın bayındırlık işlerini görüşmesi *(Ha. 17.2.1927)*.

: Atatürk'ün T.B.M.M.'nde, Ticaret Odaları Genel Kongresi adına saygılarını ileten heyeti kabulü ve ekonomik mücadelede izlenmesi gereken yol hakkında görüşlerini bildirmesi *(Ha. 17.2.1927)*.

24 Şubat 1927 : Atatürk'ün, Ankara Palas'ta "Çocuk Esirgeme Kurumu" balosunu şereflendirmesi *(Ha. 26.2.1927; A.G.M.K., s.21)*.

19 Mart 1927 : Atatürk'ün, Türkocağı Ankara şubesinin yıllık toplantısı nedeniyle kendisine gönderilen saygı telgrafına teşekkür mektubu *(Ha. 20.3.1927)*.

21 Mart 1927 : Atatürk'ün, Çankaya'da Mısır Elçisi Abdülâzam Raşit Paşa'nın güven mektubunu kabulü *(Ha. 22.3.1927; V. 22.3.1927; D.B.Y. 1967, s.1044)*.

24 Mart 1927 : Eski Erzurum Belediye Başkanı ve Manisa milletvekili Nafiz Bey tarafından -Erzurumluların saygı ve bağlılıklarına dayanarak- Atatürk şerefine bir balo verilmesi *(Ha. 26.3.1927)*.

28 Nisan 1927 : Atatürk'ün, Türkocakları IV. Kurultay üyelerini kabulü ve görüşmesi *(Ha., 29.4.1927; V. 29.4.1927)*.

18 Mayıs 1927 : Cumhurbaşkanlığı için Almanya'da yaptırılan hususi vagon'un Ankara'ya getirilişi *(Ha. 19.5.1927)*.

22/23 Mayıs 1927 : Atatürk'ün gece, -göğsünde ve sol kolunda şiddetli ağrı ile seyreden- bir koroner spazmı geçirmesi (Bu krizin 3 gün sonra tekrarlaması üzerine Berlin Tıp Fakültesi Dahiliye Kliniği Direktörü Prof. Dr. Kraus ile Münih Tıp Fakültesi Dahiliye Kliniği Direktörü Prof. Dr. Von Romberg Ankara'ya davet edilmiştir. *S.G.A., s.15-18; 66-67, A.H.II, s.724-726)*.

25 Mayıs 1927 : Atatürk'ün Çankaya'da İran Elçisi Mirza SadekTababai'nin güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 26.5.1927)*.

2 Haziran 1927 : Atatürk'ün 1 Temmuz 1927'de İstanbul'a geleceğinin İstanbul şehri idarecilerine resmen bildirilişi *(A.Y.G., s.177)*.

3 Haziran 1927 : Atatürk'ün Ankara'da -himayelerinde düzenlenen- 1. Gazi Koşusu'nu izlemesi *(Ha. 4.6.1927)*.

6 Haziran 1927 : Almanya'dan davet edilen Prof. Dr. Kraus ve Prof. Dr. Von

Romberg'in Ankara'ya gelişleri ve Çankaya'da Atatürk'ü muayene edişleri (Hekimler Ankara'da 4 gün kalmışlardır. *S.G.A., s.18, 66-67; A.H.II, s.727-728).*

10 Haziran 1927 : Atatürk'ün Ankara'da, -himayelerinde düzenlenen- 2. Gazi Koşusu'nu izlemesi *(Ha.14.6.1927; A.G.M.K., s.23).*

28 Haziran 1927 : Atatürk'ün, Millî Savunma Bakanlığı'na askerlikten emekliliğini isteyen dilekçesi *(A. ve S.G., s.7).*

30 Haziran 1927 : Atatürk'ün, -vermiş olduğu dilekçe üzerine- askerlikten emekliye ayrılması hakkında müşterek kararname düzenlenmesi *(A. ve S.G., s.9; T.İ.H.K·, s.3).*

: Atatürk'ün İstanbul'a gitmek üzere trenle Ankara'dan hareketi *(Ha. 1.7.1927; A.G.M.K., s.23; N.İ.T., s.201).*

1 Temmuz 1927 : Atatürk'ün Ankara'dan trenle İzmit'e gelişi, İstanbul'a gitmek üzere Ertuğrul yatı'na geçişi *(A.Y.G., s.177-178,204).*

: Atatürk'ün, İzmit'ten Ertuğrul yatı ile İstanbul'a gelişi ve coşkun şekilde karşılanışı (Kurtuluş'tan sonra İstanbul'a ilk gelişi) *(A. ve D., s.108; A.İ.H.İ., s.107-111; O.Y.S., s.423; İ.A., s.807; N.İ.T., s.201; A.B.E.B., s.187).*

: Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı salonu'nda İstanbul halkı temsilcilerini kabulü ve konuşması: "...Artık bu saray, Allahın gölgelerinin değil, gölge olmayan, gerçek olan milletin sarayıdır. Ve ben burada milletin bir ferdî, bir misafiri olarak bulunmakta bahtiyarım!" *(Ha. 2.7.1927; A.S.D.II., s.246-247).*

: Atatürk şerefine gece büyük fener alayı düzenlenmesi ve Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı penceresinden halkı selâmlaması *(A.İ.H.I., s.117-118).*

2 Temmuz 1927 : Atatürk'ün, İstanbul'daki yabancı konsolosları kabulü *(Ha. 3.7.1927).*

: Atatürk'ün, vali başkanlığındaki Kırklareli Heyetini kabulü *(Ha. 3.7.1927).*

3 Temmuz 1927 : Atatürk'ün, otomobille İstanbul'da muhtelif semtleri dolaşması, bu arada Edirnekapı Şehitliği'ni ziyareti *(Ha. 4.7.1927; A.İ.H.I., s.118).*

7 Temmuz 1927 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayında İstanbul Öğretmenler Heyeti'ni kabulü ve öğretmenlere söyledikleri: "...Öğretmenler her vesileden istifade ederek halka koşmalı, halk ile beraber olmalı ve halk, öğretmenin çocuğa yalnız alfabe okutur bir varlıktan ibaret olmayacağını anlamalıdır!" *(A.S.D.V., s.46).*

9 Temmuz 1927 : Atatürk'ün, İstanbul'da Komutanlık, Vilâyet ve Şehremaneti'ni ziyareti *(A.İ.H.I., s.125-127).*

10 Temmuz 1927 : Atatürk'ün İstanbul'da Cumhuriyet Halk Partisi ve Tayyare

Cemiyeti şubesini ziyareti *(A.İ.H.I., s.128).*

: Atatürk'ün, İstanbul'da Afganistan Dışişleri Bakanı Mahmut Tarzî Han'ı kabulü *(A.İ.H.I., s.128).*

11 Temmuz 1927 : Atatürk'ün, İstanbul'da motorla deniz gezintisi yapması, Üsküdar çarşısında halk arasında dolaşması *(A.İ.H.I., s.131).*

13 Temmuz 1927 : Atatürk'ün, Abdülhak Hâmit (Tarhan), Samipaşazade Sezai ve Danıştay Başkanı Nusret Bey'i kabulü *(Ha. 14.7.1927).*

: Atatürk'ün gece Taksim Bahçesine gidişi, bir süre kaldıktan sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(Ha. 14.7.1927),*

14 Temmuz 1927 : Atatürk'ün akşam Ankara motoru ile Büyükada'ya gidişi *(Ha. 15.7.1927).*

15 Temmuz 1927 : Atatürk'ün, İstanbul'dan hareketle Mudanya üzerinden Bursa'ya gelişi, burada İsmet Paşa ile görüşmesi, gece tekrar İstanbul'a dönüşü *(A.İ.H.I., s.133-135).*

16 Temmuz 1927 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'ndan hareketle Beylerbeyi Sarayı'na gidişi, tekrar Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(A.İ.H.I., s.135).*

24 Temmuz 1927 : Atatürk'ün, Lozan Antlaşması'nın 4. yıldönümü nedeniyle Dolmabahçe Sarayında kendisini ziyaret eden İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi Heyeti'ne söyledikleri: "...Lozan Barışı, Türk tarihinde bir dönüm noktasıdır. Türk milleti için siyasî bir zafer oluşturan bu antlaşmanın Osmanlı tarihinde emsali yoktur!" *(A.S.D.V., s.47).*

1 Ağustos 1927 : Atatürk'ün, Bursa'dan İstanbul'a gelen Başbakan İsmet Paşa'yı Dolmabahçe Sarayı'nda kabulü ve görüşmesi *(A.İ.H.I., s.143).*

5 Ağustos 1927 : Atatürk'ün, Moda'da deniz yarışlarını izlemesi *(A.G.M.K., s.25; A.İ.H.I., s.144).*

8 Ağustos 1927 : Atatürk'ün, Ankara Erkek Öğretmen Okulu'nun temel atma günü sebebiyle Millî Eğitim Bakanı tarafından kendisine gönderilen saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "Çok önemli ve ağır ödevlerini daima muvaffakiyetle başardıklarına tanık olduğum fedakâr öğretmenlerimize genç ve kıymetli arkadaşlar yetiştirecek olan Ankara Öğretmen Okulu'nun temel taşının atıldığını öğrenmekle pek memnun oldum. Bu yoldaki teşekküre değer faaliyet ve başarıların devamını temenni ederim" *(A.T.T.B., s.529).*

10 Ağustos 1927 : Atatürk'ün, tedavi amacıyla gittiği Avrupa'dan dönen Fevzi (Çakmak) Paşa'yı Dolmabahçe Sarayı'nda kabulü ve görüşmesi *(A.İ.H.I., s.146).*

24 Ağustos 1927 : Atatürk'ün, Üsküdar Yangını'nda açıkta kalanlara yardım olmak üzere 5.000 lira bağışta bulunması *(A.İ.H.I., s.150).*

28 Ağustos 1927 : Atatürk'ün başkanlığında İstanbul'da Bakanlar Kurulu toplantısı (Seçim işleri görüşülmüştür *A.İ.H.I., s.152).*

29 Ağustos 1927 : Atatürk'ün, milletvekili seçimi nedeniyle Cumhuriyet Halk Partisi programındaki esasları açıklayan seçim bildirgesi: "...Türk Cumhuriyetine ve aziz vatanımıza gelecekte daha büyük hizmetler yapabileceğimize tam güvenim vardır. Türk milletinin geleceği, bugünkü evlâtlarının görüş isabeti ve yorulmak eğiliminde olmayan çalışma gayretiyle büyük ve parlak olacaktır" *(Ha. 30.8.1927; A.T.T.B., s.529).*

: Atatürk'ün, milletvekillerin uyacağı esaslar hakkında genelgesi: "...Cumhuriyet Halk Partisi'ne mensup milletvekillerinin, milletvekili sıfatını özel iktisadî hayatları için değerden düşürmemelerine Parti Genel Başkanlığı dahi özel dikkat gösterecektir" *(Ha. 30.8.1927).*

7 Eylül 1927 : Atatürk'ün, milletvekili seçimini takiben millete bildirgesi: "...Evlâtlarının serbest reyleriyle memleketin mukadderatını kalben güven beslediği ellere bırakan Türkiye, millî ülküsünde ısrar ve millî çalışmalarında sarsılmaz birlikle muhterem ve kuvvetli bir varlık olduğunu bir kere daha göstermiş oluyor" *(Ha. 8.9.1927).*

11 Eylül 1927 : Atatürk'ün, Hürriyet-i Ebediye Tepesi'nde şehitleri ziyareti, dönüşte tramvayla halk arasında Beyoğlu'na gelişi, kısa süre Tokatlıyan Oteli'nde kaldıktan sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(A.İ.H.I., s.160).*

15 Eylül 1927 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'ndan otomobille Florya'ya gidişi, gece trenle tekrar İstanbul'a dönüşü *(A.İ.H.I., s.163).*

18 Eylül 1927 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda -Lahey'den dönen- Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) Beyi kabulü *(Ha. 19.9.1927).*

: Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda Trakya bölgesini teftişten dönen Milli Savunma Bakanı Recep (Peker) Beyi kabulü *(Ha. 19.9.1927).*

19 Eylül 1927 : Atatürk'ün, polisin başarılı çalışmaları nedeniyle kendilerini tebrik ettiğini Emniyet Müdürlüğüne bildirmesi *(Ha. 20.9.1927).*

30 Eylül 1927 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara motoru ile Mudanya'ya hareketi (Mudanya'dan da otomobille Bursa'ya hareket etmiştir *A.İ.H.I., s.167-168).*

1 Ekim 1927 : Atatürk'ün Bursa'ya gelişi *(A.İ.H.I., s.168).*

4 Ekim 1927 : Atatürk'ün, Bursa'da Şehitliği ziyareti *(A.İ.H.I., s.168).*

5 Ekim 1927 : Atatürk'ün, Veteriner Kongresi'nin saygı ve bağlılık telgrafına teşekkürü *(Ha. 6.101927).*

9 Ekim 1927 : Atatürk'ün, Bursa'dan Ankara'ya hareketi *(A.İ.H.I., s.168).*

10 Ekim 1927 : Atatürk'ün, Bursa'dan Ankara'ya dönüşü *(Ha. 11.X.1927; A.G.M.K., s.26; T.İ.T.K.II., s.65).*

12 Ekim 1927 : Atatürk'ün, Çankaya'da Amerika Büyükelçisi Joseph C. Grew'in güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(T.A.M.K.B.B., s.44; A. ve İ., s.63; T.A.İ.Y.K., s.326; T.A.S.İ.A.Ç., s.265).*

15 Ekim 1927 : Atatürk'ün Genel Başkanı bulunduğu Cumhuriyet Halk Partisi "II. Büyük Kongresi"nin Ankara'da toplanması (Sivas Kongresi I. Kongre kabul edilmiştir *A., s.89; İ.A., s.770).*

: Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi II. Büyük Kongresi'nde 36 saat 33 dakika süren söylevine başlaması: "..Efendiler, bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı. O da millî egemenliğe dayanan, kayıtsız şartsız bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak! İşte, daha İstanbul'dan çıkmadan evvel düşündüğümüz ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulanmasına başladığımız karar, bu karar olmuştur" *(N.I., s.1-13; T.IV., s.175; İ.A., s.771,807; K. Atatürk, s.162; A.B.E.B., s.187).*

20 Ekim 1927 : Atatürk'ün, Parti Kongresi'nde okuduğu söylevini bitirişi: "...Bugün ulaştığımız netice, asırlardan beri çekilen millî felâketlerin doğurduğu uyanıklığın ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların karşılığıdır. Bu neticeyi Türk gençliğine emanet ediyorum. Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk bağımsızlığını, Türk Cumhuriyetini sonsuza dek savunmaktır. ...Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asîl kanda mevcuttur!" *(N.II., s.898).*

27 Ekim 1927 : Atatürk'ün, Basın Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık (Us) Bey'in büyük Söylev nedeniyle telgrafına cevabı: "Hitabenin, gençliğimizin ve büyük milletimizin ruhunda uyandırdığı temiz akisleri dinlemekle pek mesudum!" *(A.S.D.V., s.160).*

29 Ekim 1927 : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 4. yıldönümü nedeniyle Ankara' da büyük geçit resmini izlemesi, kabul töreni, akşam Türkocakları tarafından tertiplenen balo'yu şereflendirişi *(V. 30.10.1927).*

1 Kasım 1927 : Atatürk'ün ikinci defa Türkiye Cumhurbaşkanlığına seçilmesi *(Z.C. Devre: III, cilt: I., s.3).*

: Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olarak yemini ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin III. Dönem I. Toplanma Yılını açış konuşması: "...Büyük Millet Meclisi, Türk milletinin asırlar süren arayışlarının özü ve onun bizzat kendisini idare etmek şuurunun canlı timsalidir. Türk milleti, mukadderatını Büyük Millet Meclisi'nin kifayetli ve vatanperver eline bıraktığı günden

itibaren karanlıkları sıyırıp kaldırmış ve ümitleri boğan felâketlerden milletin gözlerini kamaştıran güneşler ve zaferler çıkarmıştır" *(Z.C. Devre: III, cilt: I, s.3-4; A.S.D.I, s.353).*

: Atatürk'ün ikinci defa Türkiye Cumhurbaşkanlığına seçilmesi nedeniyle millete bildirgesi: "...Naçiz ferdi olmakla övündüğüm Türk milletinin mutluluğu ve hizmeti uğrunda bütün kabiliyet ve varlığımı vermek gayret ve kararıyla duygulu ve dolu bulunuyorum. Asla şüphe yoktur ki, Cumhuriyetin gelecek evlâtları bizden daha çok refaha kavuşmuş ve bahtiyar olacaklardır!" *(A.T.T.B., s.435).*

: Atatürk'ün, yeni Cumhurbaşkanlığı devresinde yapılacak işler hakkında millete bildirgesi: "...Dünyanın zorunlu gidişinde asil milletimize düşen yüksek ödevlerin yerine getirilmesine çalışacağız. Bu ödevler, uygarlık ve insanlık ailesinde Türk milletinin lâyık olduğu yüksek itibar mevkiini koruma ve yükseltmesine hizmet etmek olacaktır" *(A.T.T.B., s.536).*

4 Kasım 1927 : Ankara'da Etnografya Müzesi önünde ve Yenişehir'deki Atatürk heykellerinin açılışı *(Ha. 5.XI.1927; İ.A., s.807; T.IV., s.356; B.Y.A., s.102; O.Y.K., s.XI).*

7 Kasım 1927 : Atatürk'ün, Sovyet devriminin 10. yıldönümü nedeniyle Kalinin'e tebrik telgrafı *(A.T.T.B., s.536).*

19 Kasım 1927 : Ankara'ya gelen Alman ressamı A. Kampf'ın Çankaya'da Atatürk'ün resmini yapmaya başlaması *(Ha. 20.XI.1927).*

24 Kasım 1927 : Ankara'da Ulus Meydanındaki Zafer Anıtı'nın açılışı *(T.IV., s.356; A.B., s.180; O.Y.K., s.XI; A.B.E.B., s.188).*

— 1928 —

23 Ocak 1928 : Atatürk'ün Yugoslav Elçisi Y. Taditch'in güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 24.1.1928).*

4 Şubat 1928 : Atatürk'ün "Türk Maarif Cemiyeti" temsilcilerini kabulü ve Cemiyeti himayelerine alışı *(Ha. 5.2.1928; V. 5.2.1928).*

20 Şubat 1928 : Atatürk'ün gece, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) ve eşinin verdiği reşepsiyonu şereflendirmesi *(Ha. 22.2.1928).*

7 Mart 1928 : Atatürk'ün, fakir öğrenciler için Çocuk Esirgeme Kurumu'na bin lira bağışta bulunması *(Ha. 9.3.1928).*

8 Mart 1928 : Atatürk'ün, "Le Matin" gazetesi muhabirine Türk demokrasisi hakkında demeci: "...Türk demokrasisi Fransız ihtilâlinin açtığı yolu izlemiş, lâkin kendisine has ayırıcı özellikle gelişmiştir. Her ne kadar milletlerin ve demokrasilerin işbirliği yapmaları lâzım ve mümkünse de, işbirliği ancak bir tek

amaca, yani barışa yönelik ise mümkün ve yararlı olur'' *(A.S.D.III., s.81).*

12 Mart 1928 : Atatürk'ün, ''Le Matin'' gazetesi muhabirine bir kısım basının sağlığı ve hastalığı hakkında kasıtlı yayını ile ilgili demeci: ''...Ölüme doğru en çok atılanlardan biriyim. Kurşun ve gülle yağmuru altında bir çok muharebelere iştirak ettim. Hatta ölüm bir defa kalbimin yanından sıyırarak geçti. Kalbimin üzerinde bir saat vardı ve bu saat mermi parçasının şiddetini kırdı. Sağlığım tamamen yerinde, kuvvetim de daha iyiye gitmekte. Ölmeye asla niyetim yok!'' *(A.S.D.III., s.82).*

29 Mart 1928 : Atatürk'ün, Çankaya'da Yunan Elçisi Jean Papas ile Danimarka Elçisi Otto Carl Mohr'un güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları *(A.S.D.V., s.47-48).*

1 Nisan 1928 : Atatürk'ün, Torbalı depreminde zarar görenlere yardım olmak üzere 10.000 lira bağışta bulunması *(Ha. 3.4.1928).*

10 Nisan 1928 : Lâikliğe giden önemli Anayasa değişikliklerinin yapılması (Bu değişikliklerle, Anayasanın ikinci maddesindeki ''Türkiye Devleti'nin dini, din-i İslâmdır'' fıkrası ile 26. maddede mevcut ''ahkâm-ı şeriye'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yürütüleceğini'' belirten cümle kaldırılmış, ayrıca milletvekillerinin ve Cumhurbaşkanının yaptıkları yeminler de değiştirilerek namus üzerine ant içilmesi şekli kabul edilmiştir). *(Z.C. Devre:III, cilt: III, s.104, 112, 125; İ.A., s.777; B.M.İ., s.35; T.IV, s.163,213).*

15 Nisan 1928 : Atatürk'ün, yapımı tamamlanan Ankara Etnografya Müzesi binasını ziyareti (Atatürk, bu ziyaretinde Afgan Kralı Amanullah Han'ın Mayıs ayında Ankara'ya gelişlerinde müzenin açılış töreninin yapılmasını emretmiştir) *(E.M.K., s.4).*

11 Mayıs 1928 : Ankara okullarının beden eğitimi şenliği ve Atatürk'ün -hareket gösterileri yapan- öğrencilerin geçit törenini izlemesi *(Ha. 11.5.1928).*

17 Mayıs 1928 : Atatürk'ün Çocuk Esirgeme Kurumu Kongresi adına saygılarını ileten heyeti kabulü *(Ha. 18.5.1928).*

18 Mayıs 1928 : Atatürk'ün, Romanya Elçisi Filality'nin yenilenen güven mektubunu kabulü *(Ha. 19.5.1928).*

19 Mayıs 1928 : Atatürk'ün Belçika Elçisi Baron Louis Leclercq'in güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(Ha. 21.5.1928).*

20 Mayıs 1928 : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Afganistan Kralı Amanullah Han ve Kraliçe Sûreyya'yı istasyon'da karşılaması *(Ha. 21.5.1928).*

: Atatürk'ün Afganistan Kral ve Kraliçesiyle beraber Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki görüşmeleri izlemesi ve İstiklâl Madalyası takılışı töreninde hazır bulunması *(Ha. 21.5.1928).*

: Atatürk'ün, Afganistan Kralı Amanullah Han ve Kraliçe Süreyya şereflerine Ankara Palas'ta verilen ziyafette konuşması: "...Geleceğin yüksek ufuklarından doğmaya başlayan güneş asırlardan beri ıstırap çeken milletlerin talihidir! Bu talihin artık bir daha siyah bulutlara bürünmemesi, milletlerin ve onların önderlerinin dikkat ve fedakârlığına bağlıdır!" *(A.S.D.II., s.248; A.M.D.P.II., s.163-165).*

: Milletlerarası rakamların kullanılması hakkında Kanun'un kabulü *(Z.C. Devre: III. cilt: IV, s.208).*

21 Mayıs 1928 : Atatürk'ün, Afganistan Kralı Amanullah Han ve eşiyle beraber öğleden sonra at yarışlarını izlemesi *(V. 22.5.1928).*

22 Mayıs 1928 : Afganistan Kralı Amanullah Han ve eşinin akşam Atatürk şerefine ziyafeti *(Ha. 23.5.1928; 24.5.1928).*

25 Mayıs 1928 : Atatürk'ün Afganistan Kralı Amanullah Han'la beraber Ankara'da Resim Sergisi'ni ziyareti *(V. 26.5.1928).*

27 Mayıs 1928 : Afganistan Kralı Amanullah Han'ın Ankara'dan ayrılırken Hakimiyet-i Milliye gazetesi muhabirine demeci: "..Gazi, dünyanın en büyük adamı ve en önemli bir askeridir. Kendileriyle haberleşiyor, tanışıyor ve seviyordum. Fakat görüştükten sonra kıymetinin büyüklüğünü daha iyi anladım" *(Ha. 28.5.1928).*

1 Haziran 1928 : Atatürk'ün, Torbalı ve çevresindeki deprem nedeniyle İzmir Valiliğine telgrafı: "...Memleketin her tarafından üzüntü ve ıstıraba iştirak haberleri alıyorum. Bu müşterek ıstırap ve hassasiyet, teselliyi gerektiren bir harekettir" *(Ha. 2.4.1928).*

4 Haziran 1928 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(Ha. 5.6.1928).*

5 Haziran 1928 : Atatürk'ün Ankara'dan İstanbul'a gelişi *(A.Y.G., s.179; Ha. 6.6.1928; A.İ.H.I., s.187).*

6 Haziran 1928 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda şair Abdülhak Hâmit'i kabulü, akşam üzeri Ankara motoru ile Boğaziçinde bir gezinti yapması *(A.İ.H.I., s.191).*

9 Haziran 1928 : Atatürk'ün otomobille İstanbul içinde bir gezinti yapması *(A.İ.H.I., s.192-191).*

11 Haziran 1928 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Avrupa'dan dönen Türkiye İş Bankası Genel Müdürü Celâl (Bayar) Bey'i kabulü *(A.İ.H.I., s.193).*

16 Haziran 1928 : Atatürk'ün İstanbul'da Türkiye İş Bankası Yenicami Şubesine gelişi, binayı gezerek ilgililerden bilgi alışı *(A.İ.H.I., s.195).*

20 Haziran 1928 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda Paris'ten gelen Büyükelçi Fethi (Okyar) Bey'i kabulü *(A.İ.H.I., s.198)*.

23 Haziran 1928 : Atatürk'ün Fethi (Okyar) Bey'le beraber Söğütlü yatı ile Dolmabahçe'den Haydarpaşa'ya gelişi, Fethi Bey'i Ankara'ya uğurlayışı, tekrar Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(A.İ.H.I., s.199)*.

28 Haziran 1928 : Atatürk'ün, Ankara motoru ile Büyükada Yat Kulübü'ne gelişi, tarihçi Ahmet Refik (Altınay) Bey'le kısa görüşmesi, daha sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(Ha. 30.6.1928; A.İ.H.I., s.200)*.

10 Temmuz 1928 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda Kâbil Elçiliğine atanan Hikmet (Bayur) Bey'i kabulü ve kendisine Latin harfleriyle ithaflı bir resmini armağan edişi *(Ha. 11.7.1928)*.

24 Temmuz 1928 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda Lozan Barış Antlaşması'nın 5. yıldönümü nedeniyle gençliğin teşekkür ve bağlılık duygularını ileten İstanbul Darülfünunu Heyeti'ni kabulü *(A.İ.H.I., s.206-207)*.

: Atatürk'ün Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk mezunlarını tebrik telgrafı: "..Ankara Hukuk Mektebi'nin ilk mezunlarını ve profesörlerini tebrik ve mezun efendilerin memlekete hayırlı hizmetlerde bulunmalarını temenni ederim" *(Ha. 25.7.1928; A.S.D.V., s.160-161)*.

26 Temmuz 1928 : Atatürk'ün gece,"Çocuk Esirgeme Kurumu" ve "Türk Maarif Cemiyeti" balolarını şereflendirmesi *(A.İ.H.I., s.207)*.

29 Temmuz 1928 : Atatürk'ün -izinli olarak Türkiye'ye dönen- Sofya Elçisi Hüsrev (Gerede) Bey'i kabulü *(Ha. 30.7.1928)*.

: Atatürk'ün, Güzel Sanatlar Birliği Edebiyat şubesi adına Halit Ziya (Uşaklıgil) ve Hüseyin Rahmi (Gürpınar)'ı kabulü ve kendisine teklif edilen bu şubenin fahri başkanlığını kabul edişi *(Ha. 30.7.1928)*.

1 Ağustos 1928 : Atatürk'ün, Latin Harfleri Komisyonu üyelerinden Falih Rıfkı (Atay), Ahmet Cevat (Emre) ve Mehmet Emin Beyleri kabulü, alfabe ve gramer konuları üzerinde görüşmesi *(Ha. 2.8.1928)*.

8 Ağustos 1928 : İstanbul'da Taksim Cumhuriyet Anıtı'nın açılması *(T.IV., s.356)*.

9 Ağustos 1988 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda Sofya Elçisi Hüsrev (Gerede) Bey'i kabulü *(Ha. 10.8.1928)*.

9/10 Ağustos 1928 : Atatürk'ün, İstanbul Sarayburnu Parkında Cumhuriyet Halk Partisi tarafından tertiplenen gece toplantısında yeni harfler hakkında konuşması: "...Bizim ahenkli, zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafa-

larımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu gereği anlamak mecburiyetindeyiz! Anladığımızın belirtisine yakın zamanda bütün dünya tanık olacaktır. Buna kesinlikle eminim'' *(T.M.T.V., s.1463-1467; A.İ.H.I., s.212-213; M. 10.8.1929; A.S.D.II., s.351; A.B.E.B., s.199).*

10 Ağustos 1928 : Atatürk'ün saat 18.00'de otomobille Taksim Cumhuriyet Anıtı önüne gelerek, bir süre anıtı seyretmeleri *(Ha. 11.8.1928; A.İ.H.I., s.215).*

11 Ağustos 1928 : Atatürk'ün, -Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey de hazır bulunduğu halde- Latin Harfleri Komisyonu üyelerini kabulü *(Ha. 14.8.1928).*

14 Ağustos 1928 : Atatürk'ün, Matbuat Cemiyeti Kongresi'nin saygı telgrafına selâm ve iltifatlarını ileten cevabı *(Ha. 15.8.1928).* (Bu telgraf yeni Türk harfleriyle yazılmıştır).

16 Ağustos 1928 : Atatürk'ün, yeni Türk harfleri hakkında Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in telgrafına cevabı: ''..Gerçekten yeni Türk yazısı, Türkün yaradılıştan gelen zekâ ve kabiliyetini geliştirebileceğinden yeni yazımızı tarlalarında çalışan çiftçilerimize, sürüleri başında dağlarda dolaşan çobanlarımıza kadar en az bir zamanda yaymaya çalışmak hepimizin vicdan ve millî haysiyet borcudur'' *(Ha. 17.8.1928).*

17 Ağustos 1928 : Atatürk'ün Moda'daki deniz yarışlarını izlemesi, akşam Kalamış Belvü Palas'ta verilen bir balo'yu şereflendirmesi *(A.İ.H.I., s.217-218).*

18 Ağustos 1928 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda yeni Türk harfleri ve gramer kuralları üzerine Yunus Nadi Bey'e demeci *(C. 19.8 b.1928; A.İ.H.I., s.219).*

22 Ağustos 1928 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda Yüksek Askerî Şûra üyelerinden Yakup Şevki (Subaşı) ve Cevat (Çobanlı) Paşaları kabulü *(Ha. 23.8.1928).*

23 Ağustos 1928 : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Tekirdağ'a gelişi, şehirde ziyaretleri (Öğleden sonra saat 13.00 sıralarında yatla tekrar İstanbul'a hareket etmiştir *T.T.A., s.208; T.A., s.17-18).*

: Atatürk'ün Tekirdağ dönüşü İstanbul'da Anadolu Ajansı muhabirine yeni Türk harfleri ile ilgili demeci: ''... Az zaman sonra, yeni Türk harfleriyle, gözler kamaştırıcı Türk mânevi gelişiminin erişebileceği kudret ve itibarın milletlerarası seviyesini gözlerimi kapayarak şimdiden o kadar parlak görüyorum ki, bu manzara beni kendimden geçiriyor!'' *(A.S.D.III., s.82; T.A., s.25).*

25 Ağustos 1928 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı salonunda İbrahim Necmi (Dilmen) Bey'in yeni Türk harfleri ve okunuşu ile ilgili tartış-

malı konferansını izlemesi (Bu konferansı 150 kadar milletvekili de izlemiştir *A.İ.H.I., s.221).*

27 Ağustos 1928 : Atatürk'ün Söğütlü yatıyla İstanbul'dan Mudanya'ya, Mudanya'dan da otomobille Bursa'ya gelişi, İl Genel Meclisi salonunda memurları yeni harflerden imtihan edişi, akşam tekrar Mudanya üzerinden İstanbul'a hareketi *(Ha. 28.8.1928; A.İ.H.I., s.227-229).*

27/28 Ağustos 1928: Atatürk'ün Mudanya'dan Ertuğrul yatıyla İstanbul'a dönüşü *(Ha. 28.8.1928).*

: Atatürk'ün Ertuğrul yatıyla Mudanya'dan İstanbul'a dönerken harf inkilâbı hakkında söyledikleri: "...Türk milleti yaptığını şuurla ve bunca bin yılların hayatında açtığı devasız yaraları acele tedavi etmek acısıyla, gerçek denilen cevheri bulmuş olduğuna inanarak uzun adımlarla kurtuluş aramaya karar vermiştir. Bunun önüne set çekmek isteyeceklerin âkıbeti Türkün kuvvetli ayakları altında ezilmektedir" *(Ha. 28.8.1928).*

28 Ağustos 1928 : Atatürk'ün, öğretmenlerin yeni yazıyı öğrenme ve öğretmedeki fedakâr çalışmaları nedeniyle Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'e telgrafı: "Yeni Türk yazısını öğrenmek ve öğretmek hususunda memleketin her tarafında sarfedilen ateşli faaliyet ve çalışmaları derin bir haz ve memnuniyetle görüyorum. Öğretmenlere teşekkür ve selâmlarımın iletilmesini rica ederim" *(A.T.T.B., s.538).*

29 Ağustos 1928 : Atatürk'ün huzurunda Dolmabahçe Sarayı salonunda yeni Türk harflerinin okunuş ve yazılışı ile ilgili tartışmalı konferans ve Atatürk'ün tahta'ya yazılan bir notu: "Milleti bilgisizlikten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terkedip Lâtin esasından Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur!" *(A.İ.H.I., s.230-234).*

: Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayında şair ve yazarlardan oluşan sofra'da Şair Halit Fahri (Ozansoy)'ye hitaben yazdırdıkları: "...Şiirlerin şen, neşeli, faal Türk milletinin sevinç, neşe, faaliyet, his ve hareketlerini şakıyacaktır. Buna mevcudiyetini hasredeceksin!" *(E.Ç., s.263).*

30 Ağustos 1928 : Atatürk'ün, Büyük Zaferin 6. yıldönümü nedeniyle basın temsilcilerine demeci: "30 Ağustos'ta yönettiğim muharebe, Türk milletinin yanımda bulunduğu halde idare ettiğim ilk ve son muharebedir. Bir insan kendisini milletle beraber hissettiği zaman, ne kadar kuvvetli buluyor bilir misiniz? Bunu tarif müşküldür" *(Ha. 31.8.1928; A.S.D.III., s.83).*

1 Eylül 1928 : Atatürk'ün, Dolmabahçe'den Ertuğrul yatı ile Çanakkale'ye gelişi, Vilâyet ve Belediye'yi ziyaret ederek yeni harfler hakkında halkla konuşmaları *(A. ve D., s.122).*

: Atatürk'ün saat 16.00'da Maydos (Ecabat)'a hareket ederek Arıburnu, Conkbayırı ve Anafartalar bölgelerini ziyareti *(A. ve D., s.122).*

2 Eylül 1928 : Atatürk'ün Ertuğrul yatı ile Çanakkale'den Gelibolu'ya gelişi, Hükûmet konağı ve Belediyede yeni harfler hakkında halkla konuşması *(A. ve D., s.122).*

: Atatürk'ün, deniz manevraları nedeniyle Donanma Komutanı'na tebrik telgrafı: "...Donanmamızın bugün görmüş olduğum düzen ve mükemmeliyetinden çok memnun ve övünüyorum" *(Ha. 4.9.1928).*

2/3 Eylül 1928 : Atatürk'ün, akşam Çanakkale'den İstanbul'a dönüşü *(A.Y.G., s.106).*

4 Eylül 1928 : Atatürk'ün, Galatasaray Kulübü Başkanı Necmettin (Sadak) Bey'e mektubu: "Mektubunuzu aldım. Türk gençliğinin spor sahasında gösterdiği kabiliyet ve faydalı faaliyeti takdirle görüyor ve izliyorum" *(B.T.S.T.A., s.87).*

9 Eylül 1928 : Atatürk'ün, üniversite ve yüksekokul öğrencilerini taşıyan vapur Dolmabahçe Sarayı önünden geçerken gençlerin kendisine sevgi gösterisinde bulunmaları üzerine, saray penceresinden onları selâmlaması (Gençlerin gösterilerine devam etmesi üzerine Cumhurbaşkanlığı orkestrası Saray balkonuna çıkarak bazı parçalar çalmış, gençler de birlikte Cumhuriyet Marşını söylemişlerdir *Ö.H., s.111).*

14 Eylül 1928 : Atatürk'ün, İzmir vapuru ile İstanbul'dan Karadeniz'e hareketi *(A. ve D., s.123; A.İ.H.I., s.240).*

: Atatürk'ün, Karadeniz yolculuğuna başlarken kendisini uğurlayan donanma mensuplarına -Donanma Komutanı Fahri (Engin) Bey aracılığıyla- telsiz mesajı: "Karadeniz'in dalgaları içinde en çok haz ve sevincimi gerektiren kalbî hissim, samimî hâtıram siz olmaktasınız. Bunu size ve adreslerini bilmediğim bütün arkadaşlara ve evlâtlara iletiyorum" *(A. ve D., 124).*

15 Eylül 1928 : Atatürk'ün Sinop'a gelişi, şehirde tetkik ve ziyaretleri, gece Samsun'a hareketi *(A.Y.G., s.315,317; V. 16.9.1928).*

16 Eylül 1928 : Atatürk'ün; Samsun'a gelişi, akşam öğretmenler tarafından şerefine verilen balo'ya gelişi *(M. 18.9.1928).*

Atatürk'ün, Samsun'da sabah yazdıkları: "Saat 8.00'i çeyrek geçiyor. Yazı odasındayım. İsmet Paşa'yı beklerken bu satırları yazıyorum. Samsun'a üçüncü defa geliyorum. İlk gelişim malûmdur: 19 Mayıs 1919..." *(Samsun 15, 1938, s.44; Yedigün, sayı: 348, s.9, 1939).*

17 Eylül 1928 : Atatürk'ün Samsun'da ziyaret ve incelemelerde bulunması

18 Eylül 1928 : Atatürk'ün Samsun'dan Amasya'ya gelişi, bir süre sonra Turhal yolu ile Tokat'a hareketi *(R.A., 151).*

: Atatürk'ün Tokat'a gelişi ve geceyi burada geçirişi *(V. 19.9.1928).*

19 Eylül 1928 : Atatürk'ün Tokat'tan Sivas'a gelişi *(A.Y.G., s.325).*

20 Eylül 1928 : Atatürk'ün sabah Sivas'ta incelemeleri, Sivas Kongresi'nin toplandığı lise salonunu ziyareti ve Lise'nin hatıra defteri'ne yazdıkları: "İlk Kongremizin toplandığı salonu görmekten çok duygulandım!" *(A.H.D.Y., s.12; A.Y.G., s.325).*

: Atatürk'ün, Sivas'tan hareketle Kayseri'ye gelişi *(A.Y.G., s.325; A.K., s.91-94).*

: Atatürk'ün, öğleden sonra Kayseri'den Ankara'ya hareketi *(M. 21.9.1928).*

21 Eylül 1928 : Atatürk'ün Kayseri'den Ankara'ya gelişi *(A.G.M.K., s.35; T.M.T.V., s.1464).*

: Atatürk'ün yeni harflerin kullanılışı nedeniyle gramerde yapılacak değişikler hakkında Başbakanlığa yazısı *(M. 22.9.1928).*

27 Eylül 1928 : Atatürk'ün, Çankaya'da Fransız Büyükelçisi Comte de Chambrun'un güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., s.50).*

1 Ekim 1928 : Atatürk'ün, Ankara'da Hakimiyet-i Milliye gazetesi yönetim yerini ziyareti *(M. 2.10.1928).*

19 Ekim 1928 : Atatürk'ün İsmet Paşa ile Ankara'da at yarışlarını izlemesi *(M. 21.10.1928).*

21 Ekim 1928 : Atatürk'ün Çankaya'da İran Elçisi Furugi Muhammed Ali'nin güven mektubunu kabulü *(D.B.Y., 1967, s.1071).*

25 Ekim 1928 : Atatürk'ün Çankaya'da Irak Elçisi Suphi Bey, Mısır Elçisi Ratip Bey ve Lehistan Elçisi Kazimierz Olszowsky'nin güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları *(A.S.D.V., s.51-53; V. 26.10.1928).*

29 Ekim 1928 : Atatürk'ün Cumhuriyetin 5. yıldönümü nedeniyle Ankara'da geçit törenini izlemesi *(M. 30.10.1928).*

: Atatürk'ün, Sofya'da yayımlanan "La Bulgarie" gazetesi muhabirine Türk-Bulgar ilişkileri ve Bulgaristan hâtıraları hakkında demeci *(C.3.13.1928).*

1 Kasım 1928 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin III. Dönem II. Toplantı Yılını açış konuşması "...Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla Türk harflerinin kesinlik ve yasallık kazanması, bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır" *(Z.C. Devre: III, cilt: V, s.2-5; A.S.D.I., s.355).*

: Yeni Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında Kanun'un kabulü *(Z.C., Devre: III, cilt: V., s.7-8; M.İ.K., s.17).*

: Cumhurbaşkanı Atatürk'e, milletin şükran hâtırası olmak üzere altın levha üzerinde kabartma bir alfabe takdim edilmesi hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı *(Z.C. Devre: III, cilt: V, s.12).*

8 Kasım 1928 : Atatürk'ün, halka yeni yazıyı öğretmek üzere faaliyete geçen Millet Mektepleri'nin Genel Başkanlığını ve Başöğretmenliğini kabul etmesi *(C. 9.XI.1928).*

11 Kasım 1928 : Atatürk'ün, Çankaya'da İsviçre Elçisi Martin Henri'nin güven mektubunu kabulü *(D.B.Y. 1967, s.1079).*

19 Aralık 1928 : Atatürk'ün, Ankara'da İtalya Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Grandi'yi kabulü *(C. 20.12.1928).*

— 1929 —

1 Ocak 1929 : Yeni harfleri ve bu harflerle yazıyı halka öğretmek üzere "Millet Mektepleri"nin açılması *(C. 2.1.1919; O.Y.K., s. XI; T.M.İ.P., s.254).*

17 Ocak 1929 : Atatürk'ün gece manevî kızı Nebile Hanım'ın evlenmesi nedeniyle Ankara Palas'ta düzenlenen baloyu şereflendirmesi *(C., 18.1.1929).*

28 Ocak 1929 : Atatürk'ün, Türk alfabesinin sadeleştirilmesi nedeniyle tebrik telgrafı gönderen İngiliz Heceyi Sadeleştirme Cemiyeti'ne cevabı: "...İnsanlar arasında kolay ve hevesli okumak vasıtasının temin edilmesi, hem millî gelişmeye hem de milletler arasında anlaşmaya çok hizmet eder" *(Ha. 1.3.1929)*

19 Nisan 1929 : Atatürk'ün, Çankaya'da İngiltere'nin eski Mısır Fevkalâde Komiseri Lord Lloyd'u kabulü *(M. 20.4.1929).*

23 Nisan 1929 : Atatürk'ün, öğleden sonra Ankara Palas'ta düzenlenen "Çocuk Balosu"nu şereflendirmesi *(M. 24.4.1929; C. 24.4.1929).*

30 Mayıs 1929 : Atatürk'ün, 28.V.1929 günü İstanbul'da toplanan Dördüncü Uluslararası Ajanslar Kongresi'nin saygı telgrafına cevabı: "Hakkımda gösterilen samimî duygulara teşekkür eder, başarılar dilerim" *(C. 31.5.1929; A.T.T., .22).*

11 Haziran 1929 : Atatürk'ün, Basın Cemiyeti Genel Kurulu'nun saygı telgrafına cevabı: "Genel Kurul toplantısı münasebetiyle hakkımda gösterilen hislere teşekkür ederim" *(V. 12.6.1929; A.T.T., s.22).*

18/19 Temmuz 1929: Atatürk'ün, gece yarısından sonra Ankara'nın Tahtakale bölgesinde çıkan yangın yerine gelişi ve alınan önlemleri denetlemesi *(İ. 20.7.1929).*

24 Temmuz 1929 : Atatürk'ün Lozan Antlaşması'nın 6. yıldönümü nedeniyle İsmet (İnönü) Paşa'ya telgrafı: "Devlet ve milletin bağımsızlığını bütün cihana pek parlak şekilde tanıtan Lozan Barış Antlaşması'nın yıldönümünde, barış yolundaki uğraşı ve çalışmalarınızı takdirle anmak benim için bir zevktir" *(A.T.T., s.22).*

5 Ağustos 1929 : Atatürk'ün, Ankara'da toplanan Türkçe öğretmenlerinin saygı ve bağlılık duygularını ileten Millî Eğitim Bakanı Cemal Hüsnü (Taray)'ın telgrafına cevabı: "Türkçe öğretmenlerine pek yüksek ve vatanî vazifelerinde başarı temenni ederim" *(C.6.8.1930).*

: Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(C. 6.8.1929; M.6.8.1922).*

5/6 Ağustos 1929 : Atatürk'ün, Eskişehir'den geçerken istasyon'da Sakarya gazetesi Başmuharririne demeci: "Türk milletinin toplumsal düzenini bozmaya yönelik didinmeler, boğulmağa mahkûmdur. Türk milleti, kendinin ve memleketinin yüksek menfaatleri aleyhine çalışmak isteyen karıştırıcı, sefil, vatansız ve milliyetsiz beyinsizlerin saçmalamalarındaki gizli ve kirli emelleri anlayamayacak ve onlara müsamaha edecek bir topluluk değildir. O şimdiye kadar olduğu gibi doğru yolu görür. Onu yolundan saptırmak isteyenler ezilmeğe, kahredilmeğe mahkûmdur. Bunda köylü, işçi ve bilhassa kahraman ordumuz candan beraberdir. Bundan kimsenin şüphesi olmasın!" *(A.S.D.II., s.253; Ha. 7.8.1929; M. 7.8.1929; T.S.K.F., s.429).*

6 Ağustos 1929 : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a gelişi *(C. 7.8.1929; M. 6.8.1929; A.İ.H.I., s.269-270).*

9 Ağustos 1929 : Atatürk'ün, akşam Fethi (Okyar) Bey'in Büyükdere'deki yalısında kendisini görmeğe gelen İstanbullulara seslenişi: "...Beni görmek demek, mutlaka yüzümü görmek değildir. Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız bu kâfidir! Benim kuvvetim, benim size olan sevgim ve sizin bana olan sevginizdir. Bu millet, bu memleket yeni rejim üzerinde dünyanın en mâkul bir varlığı olacaktır. Ben bunu kendi gözlerimle görmeden ölmeyeceğim!' *(M. 11.8.1929; A.S.D.II., s.254).*

10 Ağustos 1929 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile İmralı adasına gelişi (Ada önlerinde 2 saat kadar kalmış, adaya çıkmamıştır *İ. 11.8.1929).*

16 Ağustos 1929 : Atatürk'ün, akşam Dolmabahçe Sarayı'nda Ferit İbrahim Bey tarafından Gazi Çiftliği'nde çekilen filmi seyretmesi *(C. 17.8.1929).*

21 Ağustos 1929 : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Yalova'ya gidişi, buradan Bursa'ya geçişi *(A.İ.H.I., s. 274).*

22 Ağustos 1929 : Atatürk'ün, Bursa'dan hareketle Yalova'ya gelişi, akşam İstanbul'a dönüşü *(A.İ.H.I., s.274).*

24 Ağustos 1929 : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan tekrar Yalova'ya gelişi *(M. 26.8.1929).*

25/26 Ağustos 1929: Atatürk'ün, Yalova'dan İstanbul'a dönüşü *(M. 27.8.1929).*

28 Ağustos 1929 : Atatürk'ün, akşama doğru Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Yalova'ya gidişi *(M. 29.8.1929; A.İ.H.I., s.277).*

: Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın 30 Ağustos Zaferinin 7. yıldönümü nedeniyle Atatürk'e tebrik telgrafı: "Yüksek dehalarının ve mucizeler yaratan isabetli ve kudretli irade ve idarelerinin yadigârı olan zafer bayramını, bütün silâh arkadaşlarım adına tebrik eder, Cumhuriyet ordusunun sonsuz bağlılık ve saygılarımı arzederim" *(C. 1.9.1929).*

: Atatürk'ün, Yalova'dan Ertuğrul yatı ile İstanbul'a dönüşü *(M. 29.8.1929; A.İ.H.I., s.277).*

30 Ağustos 1929 : Temeli 30 Ağustos 1924 günü atılan Dumlupınar'daki Meçhul Asker Anıtı'nın törenle açılışı *(C. 11.9.1929).*

31 Ağustos 1929 : Atatürk'ün, 30 Ağustos Zaferi'nin 7. yıldönümü nedeniyle Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa'nın tebrik telgrafına cevabı: "...Bu büyük günde kudretli ordumuzun subaylarına ve asker arkadaşlarıma hürmet ve sevgilerimin ulaştırılmasına aracılığınızı rica ederim" *(A.T.T., s.23).*

: Atatürk'ün, gece yatla Kadıköy ve Fenerbahçe sahillerinde ve Boğaziçi'nde bir gezinti yapması *(M. 1.9.1929).*

3 Eylül 1929 : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Dolmabahçe'den Yalova'ya geçişi, gece Yalova'dan İstanbul'a dönüşü *(M. 4.9.1929).*

4 Eylül 1919 : Atatürk'ün, Söğütlü yatı ile Boğaziçi'nde bir gezinti yapması *(M. 5.9.1927).*

6 Eylül 1929 : Atatürk'ün, akşam Sakarya motoru ile Boğaziçi'nde bir deniz gezintisi yapması *(M. 7.9.1929).*

7 Eylül 1929 : Atatürk'ün, Ayasofya Camii ve Topkapı Sarayı'nda incelemelerde bulunması *(C. 8.9.1929; A.İ.H.I., s.279).*

11 Eylül 1929 : Atatürk'ün, akşamüzeri otomobille Taksim ve Şişli taraflarında bir gezinti yapması *(M. 12.9.1929).*

12 Eylül 1929 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile Yalova'ya gidişi *(İ. 13.9.1929).*

13 Eylül 1929 : Atatürk'ün, Millet Çiftliğine giderek incelemelerde bulunması *(M. 14.9.1929).*

17 Eylül 1929 : Atatürk'ün Ankara'da toplanan III. Millî Türk Tıp Kongresi'nin saygılarını ileten Sağlık Bakanı Refik (Saydam)'ın telg-

rafına cevabı: "Kongrenin muhterem üyelerine teşekkürlerimin ulaştırılmasına aracılığınızı rica eder, Kongreye takdire değer çalışmalarında başarılar dilerim" *(V. 21.9.1929; A.T.T., s.23).*

18 Eylül 1929 : Atatürk'ün gece Ertuğrul yatı ile Yalova'dan İstanbul'a dönüşü *(M. 19.8.1929; İ. 20.9.1929).*

21 Eylül 1929 : Atatürk'ün, Şişli Çocuk Hastanesi'ne giderek tedavi görmekte olan küçük çoban Sığırtmaç Mustafa'yı ziyareti *(İ.22.9.1929; C. 23.9.1929).*

22 Eylül 1929 : Atatürk'ün küçük çoban Sığırtmaç Mustafa'yı Şişli Çocuk Hastanesi'nde tekrar ziyaret ederek tedavisi hakkında bilgi alması *(C. 23.9.1929).*

30 Eylül 1929 : Atatürk'ün İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(C. 1.10.1929).*

1 Ekim 1929 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya dönüşü *(C. 2.10.1929).*

14 Ekim 1929 : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen İngiltere Akdeniz Filosu Başkomutanı Amiral Frederick Field'i kabulü *(Ha. 15.10.1929)*

22 Ekim 1929 : Atatürk'ün, Ankara'da Türkiye İş Bankası'nı ziyareti ve binayı gezişi *(Ha. 23.10.1929).*

24 Ekim 1929 : Atatürk'ün, Ankara'da Hakimiyet-i Milliye gazetesi idarehanesi ile Anadolu Ajansı'nı ziyareti *(M. 25.10.1929).*

29 Ekim 1929 : Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 6. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kutlamaları kabul ettikten sonra geçit törenini izlemesi *(M. 30-31.X.1929).*

: Amasya'da Atatürk heykeli'nin açılışı *(R.A., s.152).*

1 Kasım 1929 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi' nin III. Dönem III. Toplantı Yılını açış konuşması: "...Meclisimizin en büyük eseri olan Türk harfleri, memleketin umumî hayatına tamamen tatbik olunmuştur. İlk müşkülat, milletin ülkü kuvveti ve uygarlığa olan sevgisi sayesinde kolaylıkla yenilmiştir" *(Z.C. Devre: III, cilt: XIII, s.2-4; A.S.D.I., s.360).*

7 Kasım 1929 : Atatürk'ün Ankara'da İtalya eski Maliye Nazırı Kont Volpi'yi kabulü *(C. 8.XI.1929; T.C.M.B., s.266).*

24 Kasım 1929 : Atatürk'ün, Milli Savunma Bakanlığı'nı ziyareti *(M. 25.XI.1929).*

: Atatürk'ün, Ankara'da yapılmakta olan Türkocağı Merkez Binasında incelemelerde bulunması *(İ. 25.XI.1929).*

25 Kasım 1929 : İstanbul'a gelen Alman biyografi yazarı Emil Ludwig'in demeci: "Ben öteden beri büyük simaları tetkik ile meşgulüm. Avrupa'nın büyük devlet adamları ile görüştüm. Onların karakterlerini ve görüşlerini öğrendim. Büyük Gazi de meyda-

na getirdiği büyük eserlerle kendisinden çok söz ettirmiş bir şahsiyettir. Bu sebeple özellikle Gazi ile görüşmek isterim. Bu amaçla Ankara'ya gideceğim" *(C.26.XI.1929).*

30 Kasım 1929 : Atatürk'ün, Çankaya'da Emil Ludwig'i kabulü ve görüşmesi: "..Kapıda duran nöbetçi bile benden korkmaz; isterseniz kendisinden sorunuz. Korku üzerine egemenlik kurulamaz. Toplara dayalı egemenlik yaşamaz! Böyle bir egemenlik ve hatta diktatörlük, ancak ihtilâl halinde geçici bir zaman için gerekir" *(Ha. 1.12.1929; M. 1.12.1929; A.S.D.III., s.84-88).*

: Atatürk'ün, Çankaya'da Yunan Elçisi Polychronadis'in güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., s.53; D.B.Y., 1967, s.1108).*

1 Aralık 1929 : Alman biyografi yazarı Emil Ludwig'in Ankara'dan ayrılırken gazetecilere demeci: "Gazi Hazretleri ile görüşmem o kadar kıymetlidir ki, bunu bir iki kelime ile sınırlamak imkânı yoktur. Bütün dünya Gazi Hazretlerinin yalnız faaliyetini bilirler. Fakat ben kendileri ile görüşürken dünyanın meçhulü olan diğer bir meziyetini keşfettim. Gazi Hazretleri eylem adamı oldukları kadar da bir düşünürdürler" *(M. 3.12.1929).*

4 Aralık 1929 : Atatürk'ün, Kayseri-Sivas hattında Gemerek istasyonunun açılışı nedeniyle kendisine saygı telgrafı çeken halka memnuniyetini ve selâmlarını bildirmesi *(M. 5.12.1929).*

7 Aralık 1929 : Atatürk'ün, Yalova'ya gitmek üzere Ankara'dan hareketi *(Ha. 8.12.1929).*

8 Aralık 1929 : Atatürk'ün Ankara'dan Yalova'ya gelişi *(Ha. 9.12.1929).*

13 Aralık 1929 : Atatürk'ün Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'ya telgrafı: "Millî paramızın kıymetini koruma yolunda hükûmetin aldığı önlemlerin iyi sonuçlar vermekte olmasından memnunum. Büyük Millet Meclisi'nin bu vesile ile de beliren itimadı ve bütün milletin fiilî tasvibi iktisat mücadelemizde başarınız için pek kıymetli bir teşviktir" *(Ha. 15.12.1929).*

15 Aralık 1929 : Atatürk'ün, Yalova'dan Marmara vapuru ile Derince'ye gelişi, buradan trenle Ankara'ya hareketi *(M. 16.12.1929; A.İ.H.I., s.295).*

16 Aralık 1929 : Atatürk'ün, Yalova'dan Ankara'ya dönüşü *(Ha. 17.12.1929).*

: Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Hariciye Komiser Vekili Karahan'ı kabulü *(Ha. 17.12.1929)* (Karahan, bir ziyaret esnasında Moskova'dan beraberinde getirdiği Semerkant'ta Timur'un türbesi'ni konu alan yağlıboya bir tabloyu Atatürk'e hediye etmiştir).

28 Aralık 1929 : Atatürk'ün, Çankaya'da Irak Elçisi Rauf Bey'in güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., s.54).*

31 Aralık 1929 : Sovyet Sosyalist Şuralar Birliği Merkez İcra Komitesi Başkanı Kalinin'in Atatürk'e telgrafı: "Türkiye'ye seyahati Sovyet-Türk protokolünün imzasıyla kendini gösteren Hariciye Komiser Vekili Karahan'ın derin bir destek ve samimiyetle kabulünden dolayı en sıcak teşekkürlerimin kabulünü rica ederim. Türk-Sovyet ilişkilerinin inkişafını daima en samimi bir alâka ile izlemiş olduğumdan bu belgenin memleketlerimizi bağlayan ve bugünkü verimli iktisadî faaliyetlerine çok lüzumlu barışın teminatı derecesinde bulunan dostane ilişkilerin takviyesi yolunda bir adım daha oluşturduğunu görmekle bahtiyarım" *(M. 6.1.1930; V. 6.1.1930).*

— 1930 —

3 Ocak 1930 : Atatürk'ün, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ne ilk üye olarak kaydedilmesi *(V. 2.1.1930).*

5 Ocak 1930 : Atatürk'ün Kalinin'in 31.12.1929 tarihli telgrafına cevabı: "...Ankara'da Türk-Sovyet protokolu'nun imzası memleketlerimiz arasında müşkül zamanlarda kurulan ve iki tarafın karşılıklı anlaşmaları ve barış gayesine hizmet etmek hususundaki samimî arzuları sayesinde gelişen dostane münasebetler için pek ziyade memnuniyeti gerektiren bir olaydır" *(M. 6.1.1930; V. 6.1.1930).*

7 Ocak 1930 : Atatürk'ün, Ankara Hukuk Fakültesi'ni ziyareti *(Ha. 8.1.1930)* ve kendisine Hukuk Mektebi Öğretim Kurulu Fahrî Başkanlığı'nın verilmesi *(M.K.A.F.B., s.120).*

11 Ocak 1930 : Atatürk'ün, Hakimiyet-i Milliye gazetesi matbaasını ziyareti ve burada 2 saat kadar kalışı *(Ha. 12.1.1930).*

6 Şubat 1930 : Atatürk'ün, Etnografya Müzesini ziyareti ve Müze'de toplanan sanat eserleri üzerinde incelemeleri *(Ha. 7.2.1930).*

26 Şubat 1930 : Atatürk'ün, akşam Ankara'dan İzmir'e hareketi *(Ha. 27.2.1930).*

27 Şubat 1930 : Atatürk'ün, Ankara'dan İzmir'e gelişi *(Ha. 28.2.1930; A.İ. ve A.M., s.21).*

5 Mart 1930 : Atatürk'ün, İzmir'den Antalya yönüne hareketi *(Ha. 6.3.1930; C. 7.3.1930).*

6 Mart 1930 : Atatürk'ün, öğleye doğru Isparta'ya gelişi ve yemekten sonra Burdur'a hareketi *(Ha. 7.3.1930; C.7.3.1930).*

: Atatürk'ün, Burdur'a gelişi ve Antalya'ya hareketi *(Ha. 7.3.1930).*

: Atatürk'ün Antalya'ya gelişi *(Ha. 7.3.1930; C.7.3.1930).*

: Atatürk'ün akşam yemeğinden önce Genel Sekreteri Hasan Rıza (Soyak) Bey'le bir sohbeti ve söyledikleri: "...Münase-

bet düştükçe daima tekrar ediyorum; bütün bu dertlerin, bütün bu ihtiyaçların giderilmesi, her şeyden evvel, pek başka şartlar altında yetişmiş; bilgili, geniş düşünceli, azim, feragat ve ihtisas sahibi adam meselesidir, sonra da zaman ve imkân meselesi.. İleri milletler düzeyine erişmek işini bir yılda, beş yılda, hatta bir kuşakta tamamlamak da imkânsızdır. Biz şimdi o yol üzerindeyiz; kafileyi hedefe doğru yürütmek için, insan gücünün üstünde gayret sarfediyoruz; başka ne yapabiliriz ki.." *(D.C.İ.K.A., s.68-70).*

8 Mart 1930 : Atatürk'ün Antalya'da kazalardan gelen heyetleri kabulü ve şehirde incelemeler yapması *(Ha. 9,10.3.1930).*

9 Mart 1930 : Atatürk'ün, Antalya Müzesi'ni gezişi, Aspendos'a giderek tarihî incelemelerde bulunması *(A.Y.G., s.54).*

12 Mart 1930 : Atatürk'ün, Antalya'dan Ankara'ya hareketi *(Ha. 13.3.1930).*

13 Mart 1930 : Atatürk'ün, Ankara'ya dönüşü *(Ha. 14.3.1930).*

24 Mart 1930 : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Macar Dışişleri Bakanı Walko' yu kabulü *(Ha. 25.3.1930).*

3 Nisan 1930 : Türk kadınlarına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanıyan "Yeni Belediye Kanunu"nun kabulü. *(Z.C., Devre: III, cilt: XVIII., s.13; T. Bugüne, s.62; A.H.H.B., s.256).*

: Atatürk'ün, Ankara'da Türkocakları Merkezi'nde Afet (İnan) Hanım'ın kadın haklarına dair konferansını izlemesi *(C. 4.4.1930; A. Mektuplar, s.11; A.T.K.H.K., s.128).*

6 Nisan 1930 : Atatürk'ün, Çankaya'da Afgan Elçisi Gulâm Nabi Han'ın güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması: "...Türk ve Afgan milletleri arasında mevcut ilişkiler kuvvetlidir. Bu bozulmaz dostluk ve kardeşlik bağlarının her gün daha ziyade artacağını kabul ediyorum" *(C. 7.4.1930).*

12 Nisan 1930 : Atatürk'ün, Çankaya'da İtalya Elçisi Pempeo Aloisi'nin güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(C. 14.4.1930).*

12/13 Nisan 1930 : Atatürk'ün, turne dolayısıyla Ankara'da bulunan Darülbedayi (İstanbul Şehir Tiyatrosu) sanatkârlarını Çiftlik'teki Marmara Köşkü'nde yemeğe daveti ve sanatkârların ayrılırken elini öpmek istemeleri üzerine söyledikleri : "Biz hepimiz milletvekili olabiliriz, bakan olabiliriz, hatta Cumhurbaşkanı olabiliriz; ama hiçbirimiz sanatkâr olamayız. Böyle olunca sanatkâr el öpmez; sanatkârın eli öpülür!" *(O.G.B.G., s.321-324).*

19 Nisan 1930 : Atatürk'ün, Çankaya'da Japon Elçisi Yoshida'nın güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., s.55).*

21 Nisan 1930 : Atatürk'ün, Ankara'da Millî Sanayi Sergisi'ni ziyareti *(C. 22.4.1930).*

27 Nisan 1930 : Atatürk'ün Ankara'da Türkocakları VI. Kurultayı'nın çalışmalarını izlemesi *(V. 28.4.1930).*

8 Mayıs 1930 : Kırklareli'nde Atatürk Heykeli'nin açılışı *(V. 9.5.1930; C. 9.5.1930).*

31 Mayıs 1930 : Atatürk'ün, Ankara civarında Gâvurkale'deki Eti harabelerinde incelemelerde bulunması *(A.G.M.K., s.60).*

5 Haziran 1930 : Atatürk'ün, Çankaya'da, Çanakkale savaşları esnasında sağ kolunu kaybeden General Gouraud'u kabulü ve görüşme esnasında hazır bulunan Fransız Büyükelçisi Comte de Chambrun'a söyledikleri: "Türk topraklarında yatan onun şerefli kolu memleketlerimiz arasında son derece kıymetli bir bağdır" *(C. 10.6.1930; T. Bugüne, s.150; A.F.D., s.324).*

9 Haziran 1930 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(C.10.6.1930).*

11 Haziran 1930 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi *(C. 12.6.1930).*

12 Haziran 1930 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile Yalova'ya gidişi, yapılmakta olan Köşk inşaatını tetkiki, akşam tekrar İstanbul'a dönüşü *(V. 13.6.1930).*

13 Haziran 1930 : Atatürk'ün Dolmabahçe'den motorla Beylerbeyi Sarayı'na gidişi, akşama doğru Boğaziçi'nde bir gezinti yapması, akşam Sığırtmaç Mustafa'yı görmek üzere Şişli Sıhhat Yurdu'na gidişi (Doktorlar Sığırtmaç Mustafa'nın Hastane'den çıktığını söylemişlerdir *V. 14-15.6.1930).*

15 Haziran 1930 : Sığırtmaç Mustafa'nın, Dolmabahçe Sarayı'na giderek Atatürk'ün elini öpmesi *(V.17.6.1930).*

17 Haziran 1930 : Atatürk'ün İstanbul'dan Yalova'ya gidişi *(V. 19.6.1930).*

20 Haziran 1930 : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Yalova'dan İstanbul'a dönüşü *(V. 21.6.1930).*

30 Haziran 1930 : Atatürk'ün İstanbul'dan Yalova'ya gelişi *(C. 1.7.1930).*

11 Temmuz 1930 : Atatürk'ün Yalova'dan İstanbul'a dönüşü *(C.12.7.1930).*

12 Temmuz 1930 : Atatürk'ün İstanbul'dan Yalova'ya gidişi *(V. 13.7.1930).*

21 Temmuz 1930 : Atatürk'ün Yalova'da, Tahran'a Elçi olarak atanan Hüsrev (Gerede) Bey'i kabulü ve Türk-İran ilişkileri ve dostluğu üzerine talimat vermesi: "Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti ricali, mazinin mânasız kör dövüşlerini bilir. Onu hiçbir sebep ve suretle, asla tekrar etmek istemez!" *(C. 26.7.1930; A. So., V. 1.X.1947).*

22 Temmuz 1930 : Atatürk'ün Yalova'da, -Bulgar Basın Cemiyeti'nin Türk gazetecilerinden bir heyeti Sofya'ya daveti nedeniyle- Türk Ba-

sın Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık (Us)'a demeci *(C. 27.7.1930; A.So., V. 3.X.1947).*

24 Temmuz 1930 : Atatürk'ün, Lozan Barış Antlaşması'nın 7. yıldönümü nedeniyle Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'ya telgrafı: "Lozan Antlaşmasını imzaladığınız büyük günün şerefli hatırasını kutlar, bundan duyduğum iftiharlarımı takdim eder ve sevgi ile gözlerinizden öperim" *(C.26.7.1930).*

: İsmet (İnönü) Paşa'nın Atatürk'ün kutlama telgrafına cevabı: "...Lozan büyük bir eserin ancak bir aynasıdır. Eseri yaratana ve takip edene bağlılığımız ebedidir, aziz ve büyük Başkanımız!" *(C. 26.7.1930).*

: Atatürk'ün, Yalova'da -kendisini ziyaret eden- Fethi (Okyar) Bey'e çiftliklerini ve yapılmakta olan binaları gezdirmesi *(S.C.F., s.8).*

26 Temmuz 1930 : Atatürk'ün, demiryolunun Sivas'a ulaşması nedeniyle Bayındırlık Bakanı Recep (Peker) Bey'e telgrafı: "Doğuya giden demiryolunun Sivas'a ulaşmasından pek memnun oldum. Sizinle beraber kıymetli mühendislerimizin memleketin servet ve refahını yükseltecek olan bu mühim ve hayırlı işi başarmak hususundaki muvaffakiyetleri takdir ve tebrike değerdir" *(A.T.T., s.24).*

28 Temmuz 1930 : Atatürk'ün, Yalova'da yakın arkadaşlarıyla sohbeti ve Fethi (Okyar) Bey'e söyledikleri: "...Memlekette muhalif bir parti kurmak lâzımdır. Böyle bir parti kurulursa Meclis'te münakaşa daha serbest olur. Meselâ, siz böyle bir partinin başına geçerseniz bildiklerinizi serbestçe Meclis'te söylersiniz; bu suretle uygulamada görülen birçok hataların önü alınmış olur" *(S.C.F., s.12).*

29 Temmuz 1930 : Atatürk'ün, gece Fethi (Okyar) Bey'le beraber, Ertuğrul yatı ile Yalova'dan İstanbul'a hareketi *(S.C.F., s.17).*

30 Temmuz 1930 : Atatürk'ün, sabah Yalova'dan İstanbul'a gelişi *(S.C.F., s.17).*

: Atatürk'ün akşam, Büyükdere'de Fethi (Okyar) Bey'in evine yemeğe gelişi ve sohbet esnasında bir sözü: "Sizin partinizin ismini buldum: Serbest Cumhuriyet Fırkası. Bu isme ne dersiniz?" *(S.C.F., s.18).*

1 Ağustos 1930 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Yalova'ya gidişi *(V. 2.8.1930).*

7 Ağustos 1930 : Atatürk'ün akşam, Yalova'da -Denizyolları İşletmesi tarafından- düzenlenen baloda İsmet (İnönü) ve Fethi (Okyar) Bey'e söyledikleri: "...Ben şimdi bir babayım. Siz ikiniz de benim evlâdımsınız. İkiniz arasında benim gözümde hiçbir fark yoktur. Benim istediğim sadece memleket işlerinin Büyük Millet Meclisi'nde açıkça tartışılmasıdır. Büyük Millet Meclisi'nde Türk milletinin gözü önünde açıkça konuşula-

mayacak hiçbir iş yoktur" *(G.D.D., s.132; S.C.F., s. 27; C. 9.8.1930).*

9 Ağustos 1930 : Paris Büyükelçisi Fethi (Okyar) Bey'in Atatürk'e yeni bir parti kurulması isteğiyle ilgili mektubu: "Cumhuriyet idaresinin memleketimizde ebedileşmesi için bir partili hükûmet idaresi yerine tartışma hürriyetini kurmak ve hükûmetten millet işleri hakkında ciddî hesap istemeği temin etmek ve bu işlerde hata varsa herkesin gözü önünde cereyan edecek serbest tartışma sonucu düzeltmeye çalışmak gayelerinin gerçekleşmesine, Cumhuriyetin kurucusu olmak sıfatıyla herkesten evvel başkanımızın taraftar bulunduklarına asla şüphe edemem. Cumhuriyetin âşıkı olmak sıfatıyla bu gayelerin gerçekleşmesi mukaddes emelimdir. Bu sebeple tam ve gerçek cumhuriyetçi ve bütün anlamıyla lâik ve fakat Cumhuriyet Halk Partisi'nin malî ve iktisadî ve iç ve dış siyasetlerinin bir çok noktalarına karşı bulunan ayrı bir parti ile siyasî mücadele sahnesine atılmak kararındayım. Bu siyasî kararımın ne yolda yorumlanacağını bilmek lüzumunu hissediyorum. Cevabınızı bekler ve en derin kalbî sevgilerimle beraber hürmet ve saygılarımı sunarım" *(C. 11.8.1930; T.D.T., s.147; S.F.H., s.7-8; D. ve T., s.278; S.C.F., s.54-56).*

10 Ağustos 1930 : Atatürk'ün, yeni bir parti kurulması isteği hakkında Fethi Bey'in 9.8.1930 tarihli mektubuna cevabı: "Büyük Millet Meclisi'nde ve millet karşısında, millet işlerinin serbest münakaşası ve iyi niyet sahibi kişilerin ve partilerin düşüncelerini ortaya koyarak, milletin yüksek menfaatlerini aramaları benim gençliğimden beri âşık ve taraftar olduğum bir sistemdir. Memnuniyetle tekrar görüyorum ki, lâik cumhuriyet esasında beraberiz. Zaten benim siyasî hayatta bir taraflı olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur. Bu nedenle Büyük Meclis'te aynı temele dayanan yeni bir partinin faaliyete geçerek millet işlerini serbest münakaşa etmesini cumhuriyetin esaslarından sayarım!" *(S.C.F., s.59-60; A.T.T.B., s.544; S.F.H., s.9; D. ve T., s.279; G.D.D., s.139).*

: Atatürk'ün, akşam Yalova'da arkadaşlarıyla sohbeti ve söyledikleri: "Lâzımdır ki insanlar evvela siyasî rengini, reyini ve kararını açık ve milletçe anlaşılır tarzda ifade etsin. Merdane, namuskârane hareket budur. Fethi Beyefendi ancak bu tarzda hareket edebilir arkadaşlardandır ve böyle hareket etmiştir. Açık ve doğru hareket etmek ve bu suretle Türk'ün yüksek siyasî kurumunu, Cumhuriyeti yükseltmek... Bugünün Türk toplumu, mazinin en derin uygarlıklarında kuruculuk iddia eden bu Türk milletinin bugünkü çocukları, açık ve doğru yolu bulmuşlardır!" *(A.S.D.Il., s.255).*

20 Ağustos 1930 : Atatürk'ün Yalova'da gece sofra'da arkadaşlarına söyledik-

leri: "Milletin, şahıslara kendini unutacak ve kendini kaptıracak kadar tutkun olması iyi netice vermez. Bunun tarihte misalleri çoktur" *(G.D.D., s.146-149).*

23 Ağustos 1930 : Atatürk'ün, Yalova'da gece sofra'da söyledikleri: "...Biz bu müesseseyi (cumhuriyeti) hacılara, hocalara terk etmek için meydana getirmedik. Tarihi, Octave'a bırakamayız. ...Cumhuriyet müessesesinin bir müstebit eline geçeceğini mezarımda bile duysam, millete karşı haykırmak isterim. ...Cumhuriyetin milletin kalbinde kök saldığını görmek, yegâne emelimdir" *(S.C.F., s.69-70).*

1 Eylül 1930 : Atatürk'ün, demiryolu'nun Sivas'a ulaşması nedeniyle Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'ya telgrafı: "... Demiryolu ağının Sivas'a ulaşması münasebetiyle bu sahada da elde edilen parlak başarı, milletin yüksek anlayış ve kabiliyetinin ve başkanı bulunduğunuz Hükümetin takdire değer çalışmasının eseridir" *(D.M.C., 10. Y., s.498).*

2 Eylül 1930 : Atatürk'ün, Prof. Sadri Maksudi (Arsal) Bey'in "Türk Dili İçin" adlı kitabına yazdıkları: "...Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır!" *(T.D.İ. 1930).*

5 Eylül 1930 : Atatürk'ün Yalova'dan İstanbul'a dönüşü *(Ha. 6.9.1930).*

6 Eylül 1930 : Atatürk'ün İstanbul'da bir gezinti yapması, Gülhane Parkı'nda halk arasında bir süre dinlenişi, akşamüzeri Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(M. 7.9.1930).*

8 Eylül 1930 : Cumhurbaşkanlığı makamının bildirisi: "Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'nin yeni Serbest Cumhuriyet Fırkası'na karşı Devlet Başkanı olarak vaziyetleri kendi açık mektuplarında belirtilmiştir. Buna rağmen şurada burada açıkça veya ima yoluyla Reisicumhur Hazretlerinin yeni parti ile beraber olduğu halka ifade edilmekte ve yayılmaktadır. Bu gibi ifade ve haberler gerçeğe tamamen ve kesin şekilde aykırıdır" *(M. 9.9.1930).*

9 Eylül 1930 : Yunus Nadi Bey'in Cumhuriyet gazetesinde, Serbest Cumhuriyet Partisi Başkanı Fethi Bey'in İzmir seyahati esnasında Cumhuriyet Halk Partisi aleyhine gelişen gösteriler sebebiyle Atatürk'ten bir açıklama yapmasını isteyen mektubu *(C. 9.9.1930; S.F.H., s.48; S.C.F., s. 71; D. ve T., s.286).*

10 Eylül 1930 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün Yunus Nadi Bey'in Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan 9 Eylül 1930 tarihli mektubuna cevabı: "Cumhuriyet gazetesinde bana hitaben yazılan açık mektubu okudum. Bu mektupta, son günlerde İzmir'de meydana gelen olaylar işaret olunarak, beni Cumhuriyet Halk Partisi'nden başka partilerin kendilerine mal etmeğe çalış-

tıkları görüldüğünden söz edilerek durumun aydınlatılması için gerçeğin ifadesi isteniyor. Ben Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Başkanıyım. Cumhuriyet Halk Partisi, Anadolu'ya ilk ayak bastığım andan itibaren kurulup benimle çalışan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden doğmuştur. Bu örgüte tarihen bağlıyım. Bu bağı çözmem için hiçbir sebep ve lüzum yoktur ve olamaz!" *(C. 10.9.1930; Ha. 10.9.1930; S.F.H., s.49-50; S.C.F., s.71-72; A.T.T.B., s.545; D. ve T., s.286).*

13 Eylül 1930 : Atatürk'ün, Bakanlar Kurulu'nun teklifiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Hükûmetin millî para siyasetine yön vermek üzere 22 Eylül 1930 günü olağanüstü toplantıya çağırması *(Ha.14.9.1930).*

14 Eylül 1930 : Atatürk'ün Sakarya motoru ile Boğaziçi'nde bir gezinti yapmasını takiben gece Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(M.15.9.1930).*

19 Eylül 1930 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(Ha.20.9.1930; S.C.F., s.74).*

20 Eylül 1930 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(Ha. 21.9.1930).*

22 Eylül 1930 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin olağanüstü toplantısında Başbakan İsmet Paşa'nın millî para siyaseti ve doğu olayları hakkındaki konuşmasını izlemesi *(M. 23.9.1930).*

25 Eylül 1930 : Atatürk'ün, kendisine ömür boyu Cumhurbaşkanlığı teklifi söylentileri üzerine gazetecilere demeci: "Siz ve kamuoyu bilmelisiniz ki bu yoldaki teklifler hoşuma gitmemiştir ve gitmez! Dediğiniz gibi bir teklifi benim idealimi cidden rencide eden bir mânada telâkki ederim" *(V. 26.9.1930).*

: İsmet (İnönü) Paşa'nın Başbakanlıktan istifası *(C. 26.9.1930).*

26 Eylül 1930 : Yeni kabine'nin tekrar İsmet (İnönü) Paşa tarafından kuruluşu *(C. 27.9.1930).*

27 Eylül 1930 : Atatürk'ün demeci: "...Eğer İsmet Paşa Hükûmet kurmayı kabulden kesinlikle kaçınsaydı Başbakanlığı bizzat üstlenmekten başka çare kalmazdı. Ya ben ya İsmet Paşa!" *(V. 28.9.1930).*

3 Ekim 1930 : Atatürk'ün, Cumhuriyet gazetesi'ne demeci: "...Milletin umumî eğilimi benim şu veya bu zorunluluk karşısında başbakan olmamı gerektirirse bu vazifeyi tam bir tevazu ve minnetle yapmağa hazırım!" *(C. 4.10.1930).*

6 Ekim 1930 : Atatürk'ün, İstanbul'un kurtuluşunun 7. yıldönümü nedeniyle İstanbul Valisi Muhittin (Üstündağ) Bey'in şehir adına gönderdiği saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "...İstanbul halkının sevincine bütün kalbimle iştirak ederim. Hakkımda

gösterilen hislerden de pek minnettarım'' *(V. 9.10.1930; C. 9.10.1930).*

: Atatürk'ün, Çankaya'da İngiltere'nin Irak Komiseri Hempres'i kabulü *(C. 7.10.1930).*

16 Ekim 1930 : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Elçisi Jean Camp ve Yugoslavya Elçisi Nechich'in güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları *(A.S.D.V., 56-57).*

25 Ekim 1930 : Atatürk'ün, Çankaya'da İsveç Elçisi M. de Heidenstan ve Irak Elçisi Naci Şevket Bey'in güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları *(A.S.D.V., s.58).*

27 Ekim 1930 : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Yunanistan Başbakanı Venizelos ve Dışişleri Bakanı Mihalakopulos'u kabulü, görüşmesi ve bir sözü: ''Üzücü mazi, ebediyen kapanacaktır. Artak aramızda harp olmayacaktır'' *V. 29.10.1930; C. 28.10.1930).*

28 Ekim 1930 : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Macar Başvekili K. Bethlen'i kabulü *(C. 29.10.1930).*

29 Ekim 1930 : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 7. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kutlamaları kabulü, daha sonra Ankara'da geçit törenini izlemesi (Töreni Yunan Başbakanı Venizelos, Dışişleri Bakanı Mihalakopulos ve Macar Başbakanı Bethlen de misafir olarak izlemiştir).

30 Ekim 1930 : Atatürk'ün, Ankara Türkocağı'nda tertiplenen Cumhuriyet Balosunda, misafir Yunan gazetecilerinin ricası üzerine demeci: ''Yunan gazetecilerini burada görmekle bahtiyarım. Yaklaşma temininde basının rolü çok kıymetlidir'' *(V.31.10.1930; A.S.D.V., s.115).*

31 Ekim 1930 : Atatürk'ün Ankara Musikî Muallim Mektebi'nde Ekrem Zeki Bey'in konserini izlemesi *(M. 1.XI.1930).*

1 Kasım 1930 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin III. Dönem IV. Toplantı Yılını açış konuşması: ''...Geçen senenin önemli olaylarından biri de Sivas'a demiryolunun ulaşmasıdır. Bu kadar müşkülât içinde vatanı bir misli daha genişletmeye ve kuvvetlendirmeye yardımcı olan bu eserin gelecekte Türk milleti tarafından şükranla anılacağına eminim!'' *(A.S.D.I., s.363).*

2 Kasım 1930 : Bir deniz yolculuğu yapmakta olan Bulgar Kralı Boris'in Atatürk'e telgrafı: ''Sofya'dan çekilen bir telgraf zatıdevletlerinin, Kraliçeyi ve beni nazikâne davat haberini verdi. Bu lütufkârlıktan pek derin bir şekilde memnun olduk. Bu davete uyamadığımızdan cidden üzgünüz. Son günlerdeki fırtınalar, seyahatimizin uzamasına sebep olduğundan Boğaziçi'ni büyük üzüntülerle gece geçmek mecburiyetinde kaldık'' *(C. 3.XI.1930).*

: Atatürk'ün Bulgar Kralı Boris'in telgrafına cevabı: "Fırtına dolayısıyla vuku bulan gecikmenin siz ve Kraliçe hazretlerinin biraz istirahatlerine mani olduğundan ben de pek üzgünüm" *(C. 3.XI.1930).*

8 Kasım 1930 : Atatürk'ün Çankaya'da Mısır Elçisi Abdülmalik Hamza, Lehistan Elçisi Kazimierz Olszowsky ve Norveç Elçisi Bentzon' un güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları *(A.S.D.V., s.59-61).*

9 Kasım 1930 : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Amerika İktisat Bakanlığı Müsteşarı Klein'ı kabulü *(C. 10.XI.1930).*

11 Kasım 1930 : Atatürk'ün, Fox Film Şirketi tarafından Ankara Gazi Çiftliği' nin filme alınması nedeniyle Amerikan milletine hitaben bir konuşma yapması: "...Türk milleti tabiatı gereği demokrattır. ..Esas hamuru demokrasi olan Türk milleti, demokrasinin kendisi olduğunu ispat etmiş olan Amerikalılara derin ve kuvvetli bir dostluk hisseder. Ümit ederim ki bu gözlem, iki millet arasındaki dostluğu kökleştirecektir. Yalnız bu kadarla kalmayacaktır, belki bütün insanlığı birbirini sevmeğe ve bu müşterek sevgiye mâni olan mazi hurafelerini silmeğe, dünyayı barış ve huzur alanına sokmağa vesile olacaktır" *(A.A., s.167-169; V. 12.XI.1930; M. 12.XI.1930).*

16 Kasım 1930 : Fethi (Okyar) Bey'in, Serbest Cumhuriyet Fırkasının kendisini feshettiğine dair beyannameyi Atatürk'ün bilgisine sunması *(S.C.F., s.81-82)* (Fesih bildirgesi 17 Kasım 1930 günü ilân edilmiştir).

17 Kasım 1930 : Atatürk'ün, yurt gezisine çıkmak üzere Ankara'dan Kayseri'ye hareketi *(C. 17.XI.1930); M. 18.XI.1930).*

18 Kasım 1930 : Atatürk'ün Ankara'dan Kayseri'ye gelişi, şehirde Belediye' yi, Komutanlığı, Cumhuriyet Halk Partisini ve Lise'yi ziyareti *(C. 18.XI.1930).*

19 Kasım 1930 : Atatürk'ün saat 14.30'da trenle Kayseri'den Sivas'a hareketi *(A.Y.G., s.227,325; M.20.XI.1930).*

20 Kasım 1930 : Atatürk'ün Kayseri'den Sivas'a gelişi, şehirde ziyaret ve incelemeleri ve Lise binasında Sivas Kongresi'nin toplandığı tarihî salonu ziyaretini takiben Okulun şeref defterine yazdıkları: "Bugün de aynı duygulanma, aynı kuvvetle devam ediyor!" *(C. 21.XI.1930; M.21.XI.1930; A.H.D.Y., s.12).*

21 Kasım 1930 : Atatürk'ün Sivas'tan Tokat'a gelişi *(C. 22.XI.1930).*

22 Kasım 1930 : Atatürk'ün Turhal ve Amasya'yı ziyaretleri *(C. 23.XI.1930; M. 23.XI.1930).:*

: Atatürk'ün saat 21.00'de Samsun'a gelişi *(C. 23.XI.1930; M. 23.XI.1930).*

23 Kasım 1930 : Atatürk'ün Samsun'da ziyaret ve incelemeleri *(C. 24.XI.1930; M. 24.XI.1930).*

24 Kasım 1930 : Atatürk'ün, Samsun'dan Çarşamba'ya gidişi, ilçede ziyaret ve incelemeleri, Türkocağı hatıra defterine yazdıkları: "Çarşamba Türkocağı'nda tanıdığım gençlik iftihara lâyıktır." *(V. 25.XI.1930; M. 25.XI.1930; A.Y.G., s.305; A.H.D.Y., s.12).*

: Atatürk'ün akşam Çarşamba'dan Samsun'a dönüşü *(M. 25.XI.1930; V. 25.XI.1930).*

26 Kasım 1930 : Atatürk'ün, Samsun'da Vilâyeti, Belediyeyi, Liseyi ve Türkocağı'nı ziyareti, gece Ege vapuruyla Trabzon'a hareketi *(V. 27.XI.1930; C. 27.XI.1930).*

: Atatürk'ün, Samsun Türkocağı'ndan ayrılırken söyledikleri: "Milletin kıymetli ve seçkin gençleriyle konuşmak benim için saadettir. Bu saadeti uzatmak isterdim; fakat vapuru bekletmemek lâzım. Çok memnun oldum" *(V. 27.XI.1930).*

27 Kasım 1930 : Atatürk'ün, Ege vapuruyla Samsun'dan Trabzon'a gelişi ve şehirde bazı ziyaretlerde bulunması *(C. 28.XI.1930).*

28 Kasım 1930 : Atatürk'ün, Trabzon Cumhuriyet Halk Partisi'ni ziyareti ve konuşması: "...Her an tarihe karşı, cihana karşı hareketimizin hesabını verebilecek bir vaziyette bulunmak lâzımdır!" *(C. 29.XI.1930; B.T.T., s.16; A.S.D.II, s.256-257).*

29 Kasım 1930 : Atatürk'ün, Ege vapuruyla Trabzon'dan ayrılışı *(C. 30.XI.1930; B.T.T., s.16).*

1 Aralık 1930 : Atatürk'ün Trabzon'dan İstanbul'a gelişi *(A. ve D., s.125; C. 2.12.1930).*

2 Aralık 1930 : Atatürk'ün, İstanbul'da Harp Akademisi, Harp Okulu, Mülkiye ve Galatasaray Lisesi'ni ziyaretleri *(C. 3.12.1930; M. 3.12.1930).*

3 Aralık 1930 : Atatürk'ün, Fox Film Şirketi tarafından Ankara Gazi Çiftliğinde çevrilen -kendisinin de Amerikan milleti'ne demecini içeren- filmi Elhamra Sineması'nda seyretmesi *(V. 4.12.1930; M. 4.12.1930).*

4 Aralık 1930 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Yalova'ya gidişi, akşam tekrar İstanbul'a dönüşü *(M. 5.12.1930).*

14 Aralık 1930 : Atatürk'ün, İstanbul'da Cerrahpaşa ve Haseki Hastanelerini ziyareti, ilgililerden bilgi alışı ve Cerrahpaşa Hastanesi şeref defterine yazdıkları: "Gördüklerimden memnun oldum. Temizlik, intizam, ciddi çalışma takdire değerdir" *(V. 15.12.1930; C. 15.12. 1930).*

: Atatürk'ün Galatasaray Lisesi'ne imzalı resmini göndermesi *(B.T.S.T.A., s.91).*

15 Aralık 1930 : Atatürk'ün İstanbul Darülfünunu'nu ziyareti, gençlik tarafın-

dan heyecanla karşılanışı *(C. 16.12.1930; M. 16.12.1930)* ve Darülfünun Hatıra Defteri'ne yazdıkları: İstanbul Darülfünunu'nda yüksek profesörler ve kıymetli gençlerle yakından tanıştığımdan çok memnun oldum. İlim sembolü olan bu yüksek kuruluşumuzun büyük hizmetleriyle iftihar edeceğimize şüphe yoktur!''*(A.H.D.Y., s.12)*.

16 Aralık 1930 : Atatürk'ün İstanbul'da bazı fabrikaları gezerek incelemelerde bulunması *(M. 17.12.1930)*.

17 Aralık 1930 : Atatürk'ün, İstanbul'da Mezbaha'yı Darülaceze'yi, Deri Fabrikası ve Kâhtane köyünü ziyareti *(M. 18.12.1930)*.

18 Aralık 1930 : Atatürk'ün, İstanbul'da Kolordu Komutanlığı, Vilâyet, Belediye, Cumhuriyet Halk Partisi ve Türkocağını ziyareti, Türkocağı konferans salonunda gençlere seslenişi: ''...Cumhuriyeti, onun gereklerini yüksek sesle anlatınız. Cumhuriyet ilkelerini sevdiriniz. Bunu kalplere yerleştirmek için hiçbir fırsatı ihmal etmeyiniz!'' *(A.S.D.II, s.257; C. 19.12.1930; V. 19.12.1930)*.

19 Aralık 1930 : Atatürk'ün, Kırklareli ve Edirne'yi ziyaret etmek üzere akşam İstanbul'dan Trakya'ya hareketi *(C. 20.12.1930)*.

20 Aralık 1930 : Atatürk'ün, Alpullu'ya gelişi, Şeker Fabrikası'nı ziyareti *(C.21.12.1930; A.Kı., s.16-17)* ve Fabrika'nın hatıra defteri'ne yazdıkları: ''...Memleketimizin her müsait bölgesinde şeker fabrikalarının çoğalması ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini, mühim hedeflerimiz arasında tanınmalıdır!'' *(A.H.D.Y., s.13)*.

: Atatürk'ün öğleden sonra saat 15.00 de Kırklareli'ne gelişi, Vilâyeti, Süvari Tümen Komutanlığı'nı, Belediye'yi ve Cumhuriyet Halk Partisi Vilâyet Merkezi'ni ziyareti ve konuşması: ''...Cumhuriyetin temelinin lâik bir dünya görüşüne dayalı olduğu hiçbir zaman unutulmamalı ve bu gerçek gözden kaçmamalıdır. Zira Türk halkı teokratik yönetimden çok ıstırap çekmiştir. Geri kalışının nedenleri arasında bunun önemli bir yeri vardır'' *(A.K.I., s.18-32)*.

: Atatürk'ün Kırklareli Cumhuriyet Halk Partisi Vilayet Merkezi'nin hatıra defterine yazdıkları: ''...Cumhuriyet Halk Partisi mensuplarının halkçılık, devletçilik kavramlarını çok güzel anlamış olduklarını en iyi açıklayan sözler, köylü ve çiftçilerin ağızlarından işitiliyor. Gördüklerimden ve işittiklerimden pek ziyade memnunum'' *(A.H.D.Y., s.13; A.Kı., s.32-33)*.

21 Aralık 1930 : Atatürk'ün, öğleden sonra Kırklareli Türkocağı'nı ziyareti ve konuşması: ''...Her ulus devlet hayatında, fikir ve ekonomik hayatta bir şeyler yapar; bir şeyler yaratır. İşte bu üç hayatın toplamından meydana gelen değerlere 'hars' ya da 'kültür' denir'' *(A.Kı., s.38-42)*.

: Atatürk'ün, Kırklareli Türkocağı hatıra defterine yazdıkları: "Kırklareli Türkocağı'nda çok kıymetli arkadaşlarla geçirdiğim zamanın hatırasını ölmez hislerle saklayacağım" *(Kırklareli İl Yıllığı, 1967; A.Kı., s.48).*

: Atatürk'ün saat 15.30'da Kırklareli'nden hareketle yolda Çorlu'ya da uğrayarak saat 17.30'da Edirne'ye gelişi *(C. 21-22.12.1930; A.Kı., s.50-51; A.Y.E., s.73).*

22 Aralık 1930 : Atatürk'ün, Edirne Cumhuriyet Halk Partisi Merkezini ziyareti ve heyetlerle görüşmesi *(C. 23.12.1930; A.Y.E., s.74).*

23 Aralık 1930 : Menemen'de Kubilây adlı yedeksubay öğretmenin bir kısım gericiler tarafından şehit edilmesi *(O.Y.S., s.433; A.B., s.235-237; T.G.E., s.30-32; D. ve T., s.303; T.IV, s.197; A.B.E.B., s.203).*

: Atatürk'ün Edirne'de özel girişime ait Çeltik işletmesini, pirinç tarlalarını gezişi ve köylülerle görüşmesi *(A.Y.E.B., s.75).*

24 Aralık 1930 : Atatürk'ün, Edirne'de bazı okulları ve Belediye'yi ziyareti, incelemelerde bulunması *(C. 25.12.1930; A.Y.E., s.75).*

25 Aralık 1930 : Atatürk'ün sabah Edirne Türkocağı'nı ziyareti, gençlerle görüşmesi ve Edirne'lilere gösterdikleri içten duygu ve gösterilerden dolayı teşekkürü *(A.Y.E., s.75-76).*

: Atatürk'ün öğleden sonra Edirne'den ayrılışı ve akşam İstanbul'a dönüşü (Atatürk, Edirne'den otomobille hareketini takiben Havsa'da 15 dakika kadar Cumhuriyet Halk Partisi binasını ziyaret etmiş, daha sonra Babaeski'ye gelerek, burada da Belediye'yi ziyaretini takiben İstanbul'a dönmek üzere trenle ayrılmışlardır *(A.Y.E., s.76-77; C. 26.12.1930).*

27 Aralık 1930 : Dolmabahçe Sarayında Atatürk'ün başkanlığında İsmet, Fevzi, Kâzım (Özalp), Fahrettin (Altay) Paşalar ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın katılmalarıyla Menemen olayı ile ilgili bir toplantı yapılması *(C. 28.12.1930; M. 28.12.1930).*

28 Aralık 1930 : Atatürk'ün, Kubilây'ın şehit düşmesi nedeniyle ordu'ya başsağlığı mektubu: "...Büyük ordunun kahraman genç subayı ve Cumhuriyetin ülkücü öğretmen topluluğunun kıymetli üyesi Kubilây'ın temiz kanı ile Cumhuriyet hayatiyetini tazelemiş ve kuvvetlendirmiş olacaktır!" *(M. 29.12.1930; A.T.T.B., s.546).*

29 Aralık 1930 : Atatürk'ün İstanbul Çarşıkapı'daki "Ayakkabıcılar Cemiyeti" Merkezini ziyareti, üyelerle görüşmesi, yerli kunduraların sunulduğu sergiyi gezişi ve cemiyetin hatıra defterine yazdıkları: "...Kunduracılar sergisinde gördüğüm her türlü ayakkabılar, sanatkârlarımızın çok ilerlemiş bulunduklarını ispat eden eserlerdir. Vatandaşlara yerli ayakkabılara rağbet göstermelerini tavsiye ederim" *(M. 29.12.1930; A.H.D.Y., s.14).*

— 1931 —

3 Ocak 1931 : Atatürk'ün, gece Ege vapuruyla İstanbul'dan Mudanya'ya hareketi *(Ha. 4.1.1931; V. 4.1.1930)* (Geceyi gemide geçirmiştir).

4 Ocak 1931 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Mudanya'ya gelişi, buradan otomobille Bursa'ya geçişi, şehirde ziyaret ve incelemeleri *(Ha. 5.1.1931; V. 5.1.1931).*

5 Ocak 1931 : Atatürk'ün, Bursa'da Türkocağı'nı, Tümen Komutanlığı'nı ziyareti, saat 17.00'de Mudanya'ya hareketi *(Ha. 6.1.1931; V. 6.1.1931; Y. 5.1.1931; A.Y.G., s.99).*

: Atatürk'ün gece saat 23.00'de Ege vapuru ile Mudanya'dan Derince'ye gelişi, buradan trenle Ankara'ya hareketi *(Ha. 7.1.1931).*

6 Ocak 1931 : Atatürk'ün, Ankara'ya dönüşü *(V.7.1.1931; Y. 7.1.1931; O.Y.S., s.433).*

7 Ocak 1931 : Çankaya'da Atatürk'ün başkanlığında İsmet Paşa, Kâzım (Özalp) Paşa, Fahrettin Paşa, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Millî Savunma Bakanı Zekâi (Apaydın) Bey'in katılmasıyla bir toplantı yapılarak Menemen olayının görüşülmesi *(O.Y.S., s.434).*

: Atatürk'ün Ankara'da "Ziraat Sergisi"ni ziyareti *(C. 8.1.1931).*

11 Ocak 1931 : Atatürk'ün Ankara'da "Gazi Öğretmen Okulu"nu ziyareti, derslere girerek incelemelerde bulunması *(Ha. 12.1.1931).*

12 Ocak 1931 : Atatürk'ün, yeni Millî Savunma Bakanlığı binasını gezmesi *(Ha. 13.1.1931).*

13 Ocak 1931 : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Japon Prensi Takamutsu'yu Çankaya'da kabulü *(Ha. 14.1.1931; Y. 14.1.1931).*

: Atatürk'ün Japon Prensi Takamutsu şerefine verilen ziyafette konuşması *(Ha. 14.1.1931; A.S.D.II., s.258).*

18 Ocak 1931 : Atatürk'ün Ankara'da İsmetpaşa Kız Enstitüsü'nü ziyareti *(C. 19.1.1931).*

19 Ocak 1931 : Atatürk'ün İsmet ve Kâzım (Özalp) Paşa'larla beraber akşam, Ankara Türkocağı salonunda Fransız tiyatro sanatkârlarının temsilini izlemesi *(Ha. 20.1.1931).*

25 Ocak 1931 : Atatürk'ün başkanlığında Kabine toplantısı ve 1931 yılı bütçesinin görüşülmesi *(C. 26.1.1931).*

: Atatürk'ün akşam trenle Ankara'dan Izmir'e hareketi *(V. 26.1.1931; A.H.II., s.457; C. 26.1.1931).*

: Atatürk'ün, Ankara'dan ayrılırken söyledikleri: "...Dilimiz, aydınlarımızın tarafında kaybolmuştur" *(C. 27.1.1931).*

26 Ocak 1931 : Atatürk'ün, Eskişehir, Kütahya ve Afyon'dan geçişi, Uşak'a 7 kilometre uzaklıkta trenden inerek Şeker Fabrikası'nı ziyareti, saat 19.00'da Uşak'tan İzmir'e hareketi *(C.27.1.1931; V. 27.1.1931).*

27 Ocak 1931 : Atatürk'ün İzmir'e gelişi *(C. 28.1.1931; V. 28.1.1931; O.Y.S., s.440; A.İ. ve A.M., s.21).*

29 Ocak 1931 : Atatürk'ün, İzmir'de Vilâyeti, Belediye'yi, Müstahkem Mevki Komutanlığını ve Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi'ni ziyareti *(C. 30.1.1931; V. 30.1.1931).*

: Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi İzmir İl Kongresi'nde konuşması: "...Vatandaşlara, kamuoyuna daima gerçeği söylemek vazifemiz olsun. Herkese arzularının tamamen yapılabilir olduğuna dair fikir vermek bizim için fayda vermez. Partimizin amacı böyle gün kazanmak değildir!" *(A.S.D.II., s.263).*

30 Ocak 1931 : Atatürk'ün, İzmir'den hareketle Kemalpaşa kazası ve Armutlu köyüne gidişi, incelemelerini takiben akşam tekrar İzmir'e dönüşü *(C. 31.1.1931; Ha. 1.2.1931).*

: Atatürk'ün, akşam İzmir Elhamra sinemasında halk arasında film seyretmesi *(C. 1.2.1931).*

31 Ocak 1931 : Atatürk'ün İzmir'de Ziraat Bankası, İş Bankası ve Ticaret ve Sanayi Odası'nı ziyareti ve konuşması: "..Kooperatif yapmak, maddî ve manevî kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmektir. Yoksa bir zayıfla bir kuvvetlinin birleşmesinden bahsetmiyorum. Birleşmenin böylesi zayıf olanın kuvvetliye esir olması demektir" *(Ha. 1.2.1931; C. 1.2.1931; A. Tarihi, sayı: 82-83, s.82-83, s.7071; A.S.D.II, s.265).*

: Atatürk'ün 13.1.1931 günü Türkiye'ye gelen Japon Prensi Takamutsu'ya gösterilen yakın ilgiye teşekkür eden Japon İmparatoruna cevabı: "...Prens ve Prenses Takamutsu'nun burada gördükleri iyi kabul, sizinle beraber Hanedanları ve Japon milleti hakkındaki gerçek dostluk ve sevgi duygularımızın çok samimî bir gösterisidir" *(A.T.T., s.24).*

1 Şubat 1931 : Atatürk'ün, İzmir'de Erkek ve Kız Liselerini ziyareti ve öğretmenlerle sohbeti *(V. 2.2.1931; C. 2.2.1931; A.G.M.K., s.85; A.S.D.II, s.265).*

2 Şubat 1931 : Atatürk'ün, İzmir'de Karşıyaka Kız Öğretmen Okulu'nu ziyareti ve okulun hatıra defterine yazdıkları: "Karşıyaka Kız Öğretmen Okulu'nu ikinci defa ziyaret ediyorum. Çok memnun oldum. Bundan sonraki ziyaretlerimde daha çok memnun olacağıma inandıran çok yüksek gelişme eserleri gördüm" *(A.H.D.Y., s.14)*

3 Şubat 1931 : Atatürk'ün, İzmir'de Âsar-ı Atîka (Eski Eserler) Müzesi'ni ziyareti, incelemeleri ve müzenin hatıra defterine yazdıkları:

"İzmir Asar-ı Atîka Müzesini gezdim. Büyük gayret ve dikkatle istifadeli bir hale getirilmiş, memnun oldum" *(A.H.D.Y., s.15).*

: Atatürk'ün, İzmir'den Aydın'a gelişi ve Türkocağında konuşması: "Türkocakları, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kültür şubesidir. Ocaklılar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin programını vatandaşlara izah etmekle asıl görevlerini yapmış, ülkülerine en büyük hizmeti yerine getirmiş olurlar" *(V. 4.2.1931; C. 5.2.1931; Ay.İ.Y., s.116-118; A.Y.G., s.59; A.S.D.II., s.267).*

4 Şubat 1931 : Atatürk'ün, Aydın'dan Nazilli ve Denizli'ye gelişi *(V. 5.2.1931; Ha. 5.2.1931; A.Y.G., s.60,119).*

5 Şubat 1931 : Atatürk'ün, Denizli'den İzmir'e dönüşü *(Ha. 7.2.1931; C. 6.2.1931; A.Y.G., s.119).*

6 Şubat 1931 : Atatürk'ün, akşam İzmir'den Balıkesir'e hareketi *(Ha. 8.2.1931; V..7.2.1931).*

7 Şubat 1931 : Atatürk'ün Balıkesir'e gelişi, şehirde ziyaret ve incelemeleri ve Türkocağı'nda konuşması: "Halkın saflığından faydalanarak milletin maneviyatına saldıran kimselerle onların ardından gidenler elbetteki bir takım cahillerden ibarettir. Bunlar, Türk milleti için yüzkarası oluşturacak vaziyetlerin meydana gelmesinde daima etken olmuşlardır. Milletimizin önünde açılan kurtuluş ufuklarında aralıksız yol almasına mâni olmağa çalışanlar, hep bu müesseseler(*) ve bu müesseselerin mensupları olmuştur. Millete anlatmalıdır ki, bunların millet bünyesinde yaptıkları tahribatı hissetmek lâzımdır. Bu gibilerin mevcudiyetini müsamaha ile karşılayanlar, Menemen'de Kubilây'ın başı kesilirken kayıtsızca seyretmeğe tahammül ve hatta alkışlamağa cesaret edenlerle birdir" *(V. 8-9.2.1931; A.H.I., s.463; A.Y.G., s.122).*

8 Şubat 1931 : Atatürk'ün, öğleden sonra Balıkesir'den İzmir'e dönüşü *(Ha. 10.2.1931; A. ve D., s.125; A.Y.G., s.68).*

: Atatürk'ün, saat 16.25'de Ege vapuru ile İzmir'den Antalya'ya hareketi *(A. ve D., s.125).*

10 Şubat 1931 : Atatürk'ün, Ege vapuru ile Antalya'ya gelişi, daha sonra Taşucu'na çıkarak Silifke'ye gidişi ve tekrar Taşucu'na dönüşle saat 21.00'de Mersin'e hareketi *(A. ve D. s.125; A.S., s.12.2).*

12 Şubat 1931 : Atatürk'ün, Ege vapuruyla Mersin'e gelişi ve saat 18.00'de trenle Adana üzerinden Malatya'ya hareketi *(A. ve D. s.126; A.A.S., s.32; İ.R., s.108; Ha. 14.2.1931).*

(*) Tekkeler

13 Şubat 1931 : Atatürk'ün, Malatya'ya gelişi, şehirde ziyaretleri ve Türkocağı'nda konuşması: "...Bütün vatan bir demir kitle haline gelecektir. Demiryolları memleketin tüfekten, toptan daha önemli bir güvenlik silâhıdır. Demiryolları, Türk milletinin refah ve uygarlık yollarıdır!" *(Ha. 15.2.1931; A.Y.G., s.262; A.S.D.II., s.268).*

14 Şubat 1931 : Atatürk'ün gece, Malatya'dan trenle Dörtyol'a hareketi *(Ha. 15.2.1931; A.Y.G., s.263).*

15 Şubat 1931 : Atatürk'ün Malatya'dan Dörtyol'a gelişi, ilçede incelemeleri, akşamüzeri Adana'ya hareketi *(Ha. 16.2.1931; A.G.M.K., s.88).*

16 Şubat 1931 : Atatürk'ün Dörtyol'dan Adana'ya gelişi *(Ha. 16.2.1931; A.A.S., s.32).*

17 Şubat 1931 : Atatürk'ün, Adana Hükûmet Dairesini, Cumhuriyet Halk Partisi Merkezini, Belediye'yi ziyaretleri, Daha sonra Türkocağında konuşması: "Milliyetin çok belirgin niteliklerinden biri dildir. Türk milletindenim diyen insan her şeyden evvel ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan, Türk kültürüne, topluluğuna bağlılığını iddia ederse buna inanmak doğru olmaz!" *(A.A.S., s.39; A.Y.G., s.18-19; A.G.O.I.T.B.K., s.23-24).*

: Atatürk'ün, akşamüzeri Adana'dan Konya'ya hareketi *(V. 18.2.1931).*

18 Şubat 1931 : Atatürk'ün, Adana'dan Konya'ya gelişi *(V. 19.2.1931; A.G.M.K., s.91; A.Y.G., s.249-250).*

20 Şubat 1931 : Atatürk'ün, Konya'da incelemeler yapması ve Başbakan İsmet Paşa'ya müzeler, eski sanat ve uygarlık eserlerinin korunması hakkında telgrafı: "...Memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan eski uygarlık eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak bilimsel bir şekilde korunma ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan âbidelerin korunmaları için müze müdürlüklerinde ve kazı işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji uzmanlarına kesin lüzum vardır. Bunun için Millî Eğitim Bakanlığınca dışarıya öğretime gönderilecek öğrenciden bir kısmının bu şubeye ayrılması uygun olacağı fikrindeyim" *(A.S.D.V., s.168).*

21 Şubat 1931 : Atatürk'ün, Konya'da Asar-ı Atîka (Eski Eserler) ve Mevlâna Müzelerini ziyareti, incelemelerde bulunması ve Mevlâna Müzesi hatıra defterine yazdıkları: "Bilgi eseri olduğu anlaşılan tertip ve intizamdan çok memnun oldum" *(A.Y.G., s.250; Ha. 23. 2.1931; A. Tarihi, sayı: 84-85, s.7282; A.H.D.Y., s.15).*

22 Şubat 1931 : Atatürk'ün, Konya Orduevi'nde konuşması: "...Bütün tarih

bize gösteriyor ki, milletler yüksek amaçlarına erişmek istediği zaman, bu atılımları karşısında üniformalı çocuklarını bulmuşlardır. Tarihin bu genelliği içinde yüksek bir istisna bizim tarihimizde, Türk tarihinde görülür. Bilirsiniz ki, Türk milleti ne vakit yükselmek için adım atmak istemişse, bu adımların önünde daima baş olarak, daima yüksek millî ideali gerçekleştiren hareketlerin önderi olarak kendi kahraman çocuklarından oluşan ordusunu görmüştür!'' *(A.S.D.II., s.268).*

28 Şubat 1931 : Atatürk'ün, Konya'da Cumhuriyet Halk Partisi Merkezi ve Türkocağı'nı ziyareti ve konuşmaları:''..Partimizin yüksek ülküsünü ve programının esaslarını bütün vatandaşlara anlatmalıdır'' *(A.S.D.II., s.270; A.Y.G., s.250).*

1 Mart 1931 : Atatürk'ün, Konya'da Ordu Müfettişi Fahrettin (Altay) Paşa'yı, daha sonra Kolordu Komutanlığı'nı ziyareti, akşam Konya'dan Afyon'a hareketi *(A. Tarihi, sayı: 84-85, s.7293; V. 2.3.1931).*

2 Mart 1931 : Atatürk'ün, Konya'dan Afyon'a gelişi, şehirde ziyaret ve incelemeleri, akşam Ankara'ya hareketi *(V. 3.3.1931; Ha. 3.3.1931; A. Tarihi, sayı: 84-85, s.7293).*

3 Mart 1931 : Atatürk'ün Afyon'dan Ankara'ya gelişi *(V. 4.3.1931; A. Ma., s.25; A.G.M.K., s.92).*

: Atatürk'ün milletvekili seçiminin yenilenmesinin uygun olacağı hakkında Cumhuriyet Halk Partisi Başkanlığı'na mektubu: ''...Her türlü girişimlerimizde ilham ve kuvvet kaynağı olan milletimizin hakkımızdaki güveni tekrar belirince millî ülkümüze yürümekte dayandığımız temelin ne kadar sarsılmaz olduğu bir daha görülmüş olacağı inancındayım'' *(M. 5.3.1931; A.T.T.B., s.547).*

12 Mart 1931 : Atatürk'ün, Paris'te kurulan ''Hitit Cemiyeti''nin Fahrî Başkanlığı'nı kabul etmesi *(C.13.3.1931).*

15 Mart 1931 : Atatürk'ün, Ankara'da Türkiye İş Bankası Merkezini ziyareti ve incelemeleri *(V. 16.3.1931).*

24 Mart 1931 : Atatürk'ün, Türkocakları'nı Cumhuriyet Halk Partisi ile birleştirme kararı hakkında demeci: ''...Kuruluş tarihinden beri ilmî sahada halkçılık ve milliyetçilik ilkelerini yaymağa sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti gerektiren hizmetleri geçmiş olan Türkocaklarının, aynı esasları siyasî ve pratik sahada gerçekleştiren Partimle bütün mânasiyle tek vücut olarak çalışmalarını münasip gördüm. Bu kararım ise, millî kuruluş hakkında duyduğum itimat ve güvenin ifadesidir!'' *(C. 25.3.1931; A.S.D.III, s.90).*

28 Mart 1931 : Atatürk'ün Çankaya'da Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han ve

İran Elçisi Mirza Sadık Han'ın güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin konuşmalarına cevap konuşmaları *(C. 29.3.1931; Y. 29.3.1931; Ha. 30.3.1931).*

12 Nisan 1931 : Atatürk'ün direktifiyle "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti"nin kuruluşu (Daha sonra "Türk Tarih Kurumu" adını almıştır *A.H.H.B., s.201; T.V., cilt: I 'yeni seri' sayı: 2, 1958).*

17 Nisan 1931 : Atatürk'ün, Ankara'da "II. Yerli Mallar Sergisi"ni ziyareti ve incelemeleri *(Ha. 18.4.1931).*

20 Nisan 1931 : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı sıfatıyla Parti programını açıklayan bildirgesi: "Yapmak yeteneğinde olmadığımız işleri uyuşturucu, oyalayıcı sözlerle yaparız diyerek, millete karşı gündelik siyaset izlemek âdetimiz değildir" *(A.T.T.B., s.549; Ha. 21.4.1931).*

23 Nisan 1931 : Edirne'de "Gazi Heykeli"nin açılış töreni *(Ha. 26.4.1931; A.Y.E., s.134-135).*

27 Nisan 1931 : Atatürk'ün milletvekili seçimi'nin sonuçlanması nedeniyle millete bildirgesi: "...Yeni seçilen milletvekili arkadaşlarımla birlikte gösterilen güvene lâyık olmak için bütün kuvvetimizi sarf edeceğimizi kamuoyuna arzederim" *(Ha. 28.4.1931).*

2 Mayıs 1931 : Atatürk'ün, sabah Ankara'dan hareketle Sakarya'ya kadar trenle gidip dönmek suretiyle bir seyahat yapması *(M. 3.5.1931).*

4 Mayıs 1931 : Atatürk'ün üçüncü defa Cumhurbaşkanlığına seçilmesi *(Z.C. Devre: IV, cilt: I, s.3).*

: Atatürk'ün üçüncü defa Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne teşekkürü ve Cumhurbaşkanı sıfatıyla ant içmesi: "Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Cumhuriyetin kanunlarına ve millî egemenlik esaslarına riayet ve bunları savunma, Türk milletinin saadetine sadıkane ve bütün kuvvetimle çaba sarfetme, Türk Devleti'ne yönelecek her tehlikeyi tam bir şiddetle men, Türkiye'nin şan ve şerefini koruma ve yükseltmeye ve üstlendiğim görevin gereklerine varlığımı vermekten ayrılmayacağıma -huzurunuzda- namusum üzerine söz vererek ant içerim" *(Z.C. Devre: IV, cilt: I, s.6; A.S.D.I., s.367).*

: Atatürk'ün Çankaya'da Danimarka Elçisi Schon Peter'in güven mektubunu kabulü ve Elçi'nin söylevine cevap konuşması *(C. 5.5.1931; D.B.Y., 1967, s.1051).*

10 Mayıs 1931 : Atatürk'ün Ankara'da toplanan Cumhuriyet Halk Partisi Üçüncü Büyük Kongresi'ni açış konuşması: "...Millet için ve milletçe yapılan işlerin hâtırası her türlü hâtıraların üstünde tutulmazsa millî tarih kavramının kıymetini takdir etmek müm-

kün olamaz!" *(A., s.89; B.M.İ., s.186; A.S.D.I., s.367).*

19 Mayıs 1931 : Atatürk'e, Cumhuriyet Halk Partisi Üçüncü Büyük Kongresi kararı gereğince bütün delegelerin imzalarıyla bir tutanak sunulması: "En Büyüğümüz! Yalnız şunu bil ki azmin ve iraden nasıl her zaman bizimle ve bizimse sevgimiz, saygımız ve kopmaz bağlılığımız da her zaman senindir ve seninledir!" *(M. 20.5.1931).*

7 Haziran 1931 : Atatürk'ün, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin Fransız arkeoloğu Prof. Delaport şerefine Ankara Halkevi'nde verdiği çay ziyafetinde bulunması *(A.G.M.K., s.94; V. 9.6.1931).*

4 Temmuz 1931 : Atatürk'ün Amerika'nın bağımsızlık günü nedeniyle Amerika Cumhurbaşkanı Hoover'e kutlama telgrafı: "İstiklâl gününün yıldönümü münasebetiyle hararetli tebriklerimin ve gerek zatıdevletlerin şahsî saadeti gerek büyük memleketin refahı hakkındaki samimi temennilerimin kabulünü rica ederim" *(M. 12.7.1931)* (Hoover bu telgrafa şu cevabı vermiştir: "Zatı devletlerinin sıhhati ve Türk milletinin devamlı saadeti hakkında mütekabil ve samimî temennilerimi arzetmekle bahtiyarım."

5 Temmuz 1931 : Atatürk'ün, Çankaya'da Brezilya Elçisi Pementel Brondos' un güven mektubunu kabulü ve Elçinin konuşmasına cevap söylevi *(D.B.Y, 1967, s.1045; Ha. 7.7.1931).*

6 Temmuz 1931 : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen Irak Kralı Faysal'ı istasyon'da karşılayışı *(C. 7.7.1931; V. 7.7.1931; A.G.M.K., s.94).*

: Atatürk'ün, Irak Kralı Faysal şerefine akşam Ankara Palas' ta verilen ziyafette konuşması *(C. 7.7.1931; A.S.D.II., s.271).*

15 Temmuz 1931 : Irak Kralı Faysal'ın Türk topraklarından ayrılırken Karaağaç' tan Atatürk'e teşekkür telgrafı *(A.M.D.P.II., s.200).*

19 Temmuz 1931 : Atatürk'ün, Ankara'da "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" toplantısına başkanlık edişi *(A.G.M.K., s.97; C.E.Y.T.T.K., s.7; C. 20.7.1931).*

20 Temmuz 1931 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(C. 21.7.1931).*

20/21 Temmuz 1931: Atatürk'ün Ankara'dan İstanbul'a giderken gece Eskişehir istasyonunda trenden inerek halkla konuşması: "Köylü hepimizin velinimetidir! Bu soylu unsurun refahını düşüneceğiz." *(C. 25.7.1931).*

21 Temmuz 1931 : Atatürk'ün Ankara'dan İstanbul'a gelişi *(C. 22.7.1931).*

22 Temmuz 1931 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile Yalova'ya gidişi *(C. 23.7.1931).*

1 Ağustos 1931 : Atatürk'ün Yalova'da New York'tan uçarak Yeşilköy'e inen Russel Boardman ve John Polando adlı Amerikalı havacıla-

rı kabulü ve söyledikleri: "..Kıtaları birleştirirken, milletleri yaklaştırıyorsunuz. Sizin gibi kahramanlar, milletleri birbirlerinin saadetleri ve kaderleriyle ilgilenen bir âile fertleri haline getirirler. Şüphe etmem ki, siz uygarlığını hayranlıkla izlediğimiz yeni dünya'nın büyük diyarı ile eski dünya kıtalarının birleştikleri yerde bulunan Yeni Türkiye'yi böyle vasıtasız birleştirirken, Amerikalıların ve Türklerin kalplerini de birbirine daha ziyade yaklaştırdınız" *(A. ve I., s.124; M. 2.8.1931; A.S.D.III, s.91-92).*

: Atatürk'ün Amerikalı havacıların başarısı nedeniyle Amerika Devlet Başkanı Hoover'e tebrik telgrafı: "Amerikalı kahramanlar, Türk ulusunun kalbini sevinçle doldurmuştur. Başarmış oldukları harikulâde işin sonunda bu cesur gençlerin yüzlerinde gördüğüm neşe ve kararlılık ifadesi bana şu inancı verdi ki, insanlık için kazandıkları bu büyük zafer onlar için yalnız bir başlangıçtır" *(A. ve İ., s.125).*

7 Ağustos 1931 : Atatürk'ün, Yalova'dan Bursa'ya gelişi, Uludağ'da incelemeleri, daha sonra Mudanya'dan İstanbul'a hareketi *(C. 8.8.1931; M. 8.8.1931).*

7/8 Ağustos 1931 : Atatürk'ün, Mudanya'dan İstanbul'a gelişi *(C. 8.8.1931).*

8 Ağustos 1931 : Atatürk'ün, akşam İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile Yalova'ya gidişi *(C. 9.8.1931).*

23 Ağustos 1931 : Atatürk'ün, liseler için tarih kitapları yazılırken, Türk Tarih Kurumu'na gönderdiği mektup: "...Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır" *(A.Y., s.26).*

25 Ağustos 1931 : Atatürk'ün, Yalova'dan Ertuğrul yatı ile İstanbul'a dönüşü *(M.26.8.1931).*

26 Ağustos 1931 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile Zonguldak'a gelişi, maden ocaklarında incelemeleri (Aynı gün akşamüzeri tekrar İstanbul'a hareket etmiştir) *(C. 27.8.1931).*

31 Ağustos 1931 : Atatürk'ün, akşam İstanbul'dan Yalova'ya hareketi *(V. 1.9.1931).*

6 Eylül 1931 : Atatürk'ün,.Yalova'dan Ertuğrul yatı ile Büyükada'ya gelişi, Yat Kulüp'te bir süre kalışı, tekrar Yalova'ya dönüşü *(V. 7.9.1931).*

8 Eylül 1931 : Atatürk'ün, sabah Yalova'dan İstanbul'a dönüşü *(M. 9.9.1931).*

9 Eylül 1931 : Atatürk'ün, Sakarya motoru ile Dolmabahçe'den Fenerbahçe'ye kadar bir gezinti yapması, daha sonra Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(M. 10.9.1931).*

14 Eylül 1931 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı balkonunda bilim adamlarıyla sohbet esnasında söyledikleri: "...Şair Mehmet Emin (Yurdakul)'in, ilk defa Manastır Askerî İdadisi'nde öğrenci iken okuduğum "Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur" mısraıyla başlayan şiirinde, bana ulusal benliğimin gururunu tattıran ilk anlatımı bulmuştum. Fakat ben asıl bunu, orduya katıldığım ilk günlerde, bir Anadolu çocuğunun gözyaşlarında gördüm ve kuvvetle duydum. Ondan sonra Türklük, benim en derin güven kaynağım, en engin övünç dayanağım oldu. Kendimi hiçbir zaman Osmanlılığın telkin ettiği başka ulusları öven ve Türklüğü aşağı gören eksiklik duygusuna kaptırmadım" *(N.M.T.D., s.71-78).*

15 Eylül 1931 : Atatürk'ün, Sakarya motoru ile Suadiye'ye kadar bir gezinti yapması *(M. 16.9.1931).*

17 Eylül 1931 : Atatürk'ün, akşam Sakarya motoru ile Dolmabahçe'den hareketle Bostancı'ya, oradan da Suadiye plajına gelerek burada verilen baloyu şereflendirmesi *(M. 18.9.1931).*

18 Eylül 1931 : Atatürk'ün, "Vatandaş İçin Medenî Bilgiler" adlı iki ciltlik eser hakkında Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'ya yazısı: "...Kitaplar yazılırken ve yazıldıktan sonra bizzat ilgilendim; bunların yazılmalarında izlenen amaçlara hizmet edecek kıymet ve nitelikte olduklarını bilhassa kaydederim. Bundan başka bu kitapların memlekette yurttaşlara okutulması için ilgiyi artıracak her tedbirin kıymetli olacağı görüşündeyim" *(V.İ.M.B. Kitap I, 1933).*

25 Eylül 1931 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(C. 26.9.1931).*

26 Eylül 1931 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(C. 27.9.1931).*

26 Ekim 1931 : Atatürk'ün, İkinci Balkan Konferansı'nın Ankara'da yapılan son birleşiminde delegelere hitaben Fransızca konuşması: "...Artık insanlık kavramı, vicdanlarımızı arıtmaya ve hislerimizi yüceltmeye yardım edecek kadar yükselmiştir!" *(A.S.D.II., s.272; C. 27.10.1931).*

27 Ekim 1931 : Atatürk'ün, Ankara'da Sovyet Hariciye Komiseri Litvinof'u kabulü *(C. 28.10.1931).*

29 Ekim 1931 : Atatürk'ün, Cumhuriyet Bayramı nedeniyle Ankara'da geçit törenini izlemesi, gece Cumhuriyet Balosu'nu şereflendirmesi *(V. 31.10.1931).*

: Atatürk'ün Ankara'da Genelkurmay Başkanlığı yeni binasını hizmete açışı *(V. 31.10.1931; A.G.M.K., s.97).*

: Bursa'da, Hükûmet Parkı içindeki Gazi Heykeli'nin açılışı *(Gaziyolu Gazetesi, 28.10.1931, Bursa).*

1 Kasım 1931 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'

nin IV. Dönem I. Toplantı Yılını açış konuşması: "...Türkiye' nin güvenliğini gaye tutan, hiçbir milletin aleyhinde olmayan bir barış doğrultusu, bizim daima kuralımız olacaktır!" *(Z.C. Devre: IV, cilt: IV., s.3-4; A.S.D.I., s.369).*

12 Kasım 1931 : Atatürk'ün, ünlü Türk pehlivanı Kurtdereli Mehmet'e takdir mektubu: "Seni cihanda büyük ün almış bir Türk pehlivanı tanıdım. Parlak başarılarının sırrını şu sözlerle açıkladığını öğrendim: 'Ben her güreşte arkamda Türk milletinin bulunduğunu ve millet şerefini düşünürdüm. Bu dediğini en az yaptıkların kadar beğendim. Onun için senin bu değerli sözünü Türk sporcularına bir meslek ilkesi olarak kaydediyorum! Bununla, senden ve sözlerinden ne kadar memnun olduğumu anlarsın" *(A.Ö.M., s.175; T.IV. s.268; B.T.S.T.A., s.98-99).*

: Atatürk'ün, Çankaya'da Finlandiya Elçisi Vainö Tanner'in güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.7; D.V.Y. 1953, s.119).*

2 Aralık 1931 : Atatürk'ün, Çankaya'da Bulgar Başbakanı Muşanof'u kabulü *(A.N.D., s.12; M. 3.XI.1931).*

4 Aralık 1931 : Atatürk'ün, Bulgar Başbakanı Muşanof şerefine, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tarafından verilen çayda bulunması *(M. 5.12.1931).*

5 Aralık 1931 : Atatürk'ün Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi)'nin 55. yıldönümü nedeniyle kendisine gönderilen saygı telgrafına cevabı: "Mülkiye Mektebi'nin 55. yıldönümü münasebetiyle toplanan mezunlarının hakkımda gösterdikleri samimi duygulara teşekkür ederim *(M., 6.12.1931).*

: Atatürk'ün, Bulgar Başbakanı Muşanof şerefine Cumhurbaşkanlığı Orkestrası'nın verdiği konseri izlemesi ve Muşanof' la bir süre görüşmesi *(M. 6.12.1931).*

7 Aralık 1931 : Atatürk'ün, Çankaya'da Mısır eski Hidivi Abbas Hilmi Paşa'yı kabulü *(A.N.D., s.14).*

11 Aralık 1931 : Atatürk'ün, akşam Ankara'da "Bulgar Opereti"nin gösterilerini izlemesi *(A.N.D., s.15).*

12 Aralık 1931 : Atatürk'ün, Çankaya'da Fransız Elçisi Comte de Chambrun'u kabulü *(A.N.D., s.15).*

: Atatürk'ün, millî ekonomi ile ilgili aldığı kararlar nedeniyle Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ne telgrafı: "...Büyük milletimizin her millî ve vatanî işte gösterdiği şuurlu hassasiyetin bu yeni gösterisi, beni pek duygulandırdı. Devletçe ötedenberi uygulana gelmekte olan önlemler ve uyanık halkımızın daima harikalar yaratan büyük gayreti sayesinde bugünkü güçlüğü de kolaylıkla yeneceğimize itimadım tamdır. Türk kuvvet ve zekâsının yenmediği ve yenemeyeceği güçlük yoktur" *(Ha. 13.12.1931).*

29 Aralık 1931 : Atatürk'ün, Ankara garnizonlarındaki birliklerin manevralarını idare etmesi *(Ha. 30.12.1931).*

31 Aralık 1931 : Atatürk'ün, gece Hilâliahmer Cemiyeti (Kızılay)'nin Ankara Palas'taki balosunu şereflendirmesi *(M. 2.1.1932).*

— 1932 —

4 Ocak 1932 : Atatürk'ün, gece Ankara Türkocağında Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in yazdığı "Akın" piyesini seyretmesi *(A.N.D., s.22).*

11 Ocak 1932 : Atatürk'ün, Ankara'dan trenle İstanbul'a hareketi *(C. 12.1.1932).*

12 Ocak 1932 : Atatürk'ün trenle Ankara'dan İstanbul'a gelişi ve Söğütlü yatı ile Dolmabahçe'ye geçişi *(A.N.D., s.25; M. 13.11.1932).*

15 Ocak 1932 : Samsun'da Atatürk heykelinin açılışı *(Ha. 16.1.1932; A.R.H., s.369).*

18 Ocak 1932 : Atatürk'ün, İstanbul Öğretmenler Birliği Kongresi Başkanı Prof. Fuat Köprülü'nün öğretmenler adına saygı telgrafına cevabı: "...Teşekkür ve sevgilerimin muhterem öğretmenlerimize ulaştırılmasına aracılığınızı rica ederim" *(V. 20.1.1932).*

19 Ocak 1932 : Atatürk'ün öğleden sonra otomobille Şişli, Ayazağa, Boyacıköy, Arnavutköy taraflarında bir gezinti yapması *(V. 20.1.1932).*

20 Ocak 1932 : Atatürk'ün Ziraat Mezunları Kongresi'nin saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "Ziraat Mezunları Kongresi münasebetiyle hakkımda gösterilen hislere teşekkür eder ve çalışmalarınızın hayırlı ve başarılı sonuçlarını beklerim" *(A.T.T., s.25).*

22 Ocak 1932 : Atatürk'ün, akşam İstanbul'da Opera Sineması'nda "Çanakkale" filmini seyretmesi *(M. 23.1.1932).*

25 Ocak 1932 : Atatürk'ün, Samsun'da Gazi Heykelinin açılış töreni nedeniyle halkın sevgi ve bağlılık telgrafına cevabı: "Muhterem Samsun halkının şahsıma karşı besledikleri asîl duyguların kıymetli bir belirtisini bildiren telgrafınızdan pek duygulandım. Teşekkür, sevgi ve selâmlarımın muhterem halka sunulmasını rica ederim" *(A.T.T., s.26).*

: Atatürk'ün, akşam İstanbul Darülbedayii (İstanbul Şehir Tiyatrosu)'nde piyes seyretmesi *(A.N.D., s.28).*

1 Şubat 1932 : Atatürk'ün, İstanbul'da "Balkan Konferansı Konseyi" üyelerine verilen ziyafette bulunması *(A.N.D., s.31; M. 2.2.1932).*

4 Şubat 1932 : Atatürk'ün, saat 19.00'da trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(A.N.D., s.42).*

5 Şubat 1932 : Atatürk'ün, saat 12.30'da İstanbul'dan trenle Ankara'ya gelişi *(A.N.D., s.42).*

11 Şubat 1932 : Atatürk'ün, akşam İstanbul Darülbedayii'nde Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in yazdığı "Akın" piyesini seyretmesi *(A.N.D., s.35).*

19 Şubat 1932 : Halkevlerinin açılması *(M. 19-20.2.1932).*

22 Şubat 1932 : Atatürk'ün, George Washington'un 200. doğum yıldönümü nedeniyle Amerika Başkanı Hoover'e telgrafı *(Ha. 8.3.1932).*

4 Mart 1932 : Atatürk'ün İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(A.H.D., s.42; M. 5.3.1932).*

5 Mart 1932 : Atatürk'ün İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(A.N.D., s.42; M. 7.4.1932).*

20 Mart 1932 : Atatürk'ün, Çankaya'da, Habeşistan Elçisi Babjerande Zellake Ajoudou'nun güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(C. 21.3.1932).*

3 Nisan 1932 : Atatürk'ün, akşam Ankara Halkevinde Behçet Kemal (Çağlar)'ın yazdığı "Çoban" piyesini seyretmesi *(A.N.D., s.50).*

7 Nisan 1932 : Atatürk'ün, akşam Ankara Halkevinde düzenlenen Çocuk Esirgeme Kurumu balosunu şereflendirmesi *(A.N.D., s.51).*

10 Mayıs 1932 : Atatürk'ün, kendi tavlalarında yetiştirilen "Çankaya" adlı bır yaşındaki İngiliz tayını Nis'teki süvari yarışmalarında başarı kazanan teğmen Saim Bey'e armağan edişi *(M. 11.5.1932).*

20 Mayıs 1932 : Atatürk'ün, Çankaya'da Amerikan Büyükelçisi General Sherrill ve Litvanya Elçisi Jurgis Baltrusaitis'in güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları *(C. 21.5.1932).*

21 Mayıs 1932 : İngiliz Büyükelçisi George Clerk'in Çankaya'da Atatürk'ü ziyareti ve İngiltere Krallığı adına General Aspinall-Oglander tarafından yazılan "Gelibolu Savaşı'nın Resmî Tarihi" adlı iki ciltlik İngilizce büyük eseri ithaflı olarak takdimi *(B.G.A.D.C.D.G.M.K., s.619-634)* (Bu eser, bugün Anıtkabir Atatürk Kitaplığı'nda bulunmaktadır).

5 Haziran 1932 : Atatürk'ün İtalya seyahatinden Ankara'ya dönen Başbakan İsmet Paşa'yı istasyonda karşılayışı *(A.G.M.K., s.98).*

11 Haziran 1932 : Atatürk'ün gece, Ankara Halkevi'nde Aka Gündüz'ün yazdığı "Mavi Yıldırım" adlı oyunu seyretmesi *(A.N.D., s.66).*

12 Haziran 1932 : Atatürk'ün, Çankaya'da Hicaz Umumî Valisi Emir Faysal'ı kabulü, akşam Vali şerefine Çankaya'da verilen ziyafette konuşması *(A.N.D., s.67; C. 13.6.1932; İ.A., s.807; A.H.H.B., s.333).*

20 Haziran 1932 : Atatürk'ün, binası yanan Fenerbahçe Spor Kulübü'ne 500

lira bağışta bulunması *(M. 2.1.1932).*

21 Haziran 1932 : Atatürk'ün, gece Ankara Halkevi'nde "Bulgar Bale Topluluğu"nun gösterisini izlemesi *(A.N.D., s.69).*

27 Haziran 1932 : Atatürk'ün, Ankara'dan Çubuk kazasına gidişi ve incelemeleri *(M. 28.6.1932).*

2 Temmuz 1932 : Atatürk'ün Ankara Halkevi konferans salonunda çalışmalarına başlayan "Birinci Türk Tarih Kongresi"nin açılışını izlemesi (Kongre 11 Temmuz 1932'de son bulmuştur *D.Y. 1944-1945, s.330; Almanak, 1933, s.110; A.N.D., s.72; T.M.T.V., s.1692-1693).*

3 Temmuz 1932 : Atatürk'ün, öğleden sonra "Türk Tarih Kongresi"nde Reşit Galip'in konferansını izlemesi *(A.N.D., s.73).*

8 Temmuz 1932 : Atatürk'ün "Türk Tarih Kongresi" üyelerine Marmara Köşkünde çay ziyafeti vermesi *(Ha. 9.7.1932).*

12 Temmuz 1932 : Atatürk'ün direktifiyle "Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşu *(A.H.H.B., s.33; İ.A., s.788; Ünaydın, s.12; K. Atatürk, s.177; T.D.T., s.159; A.B.E.B., s.204)* (Atatürk, bugün akşamüzeri Çankaya'da -dilcilerin de katıldığı- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti toplantısına başkanlık etmiş, toplantı sonunda şunları söylemiştir: "-Dil işlerini düşünecek zaman da gelmiştir; ne dersiniz? Öyle ise Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi, bir de ona kardeş, bir dil cemiyeti kuralım. Adı "Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun!" Aynı gün, kurulacak cemiyetin başkan, genel sekreter ve üyeleri belirlenmiş, bilâhare izin için hükûmete başvurulmuştur *A.So., V. 26.9.1947)* (Cemiyetin adı, III. Türk Dil Kurultayı'nın 31 Ağustos 1936 günkü birleşiminde kabul ettiği Tüzük değişikliği ile "Türk Dil Kurumu"na çevrilmiştir).

15 Temmuz 1932 : Atatürk'ün, saat 19.30'da Ankara'dan trenle Derince'ye hareketi *(M. 16.7.1932; A.N.D., s.77; Ünaydın, s.16).*

16 Temmuz 1932 : Atatürk'ün trenle Ankara'dan Derince'ye gelişi, buradan Ertuğrul yatı ile Yalova'ya geçişi *(M. 17.7.1932; C. 17.7.1932).*

17 Temmuz 1932 : Atatürk'ün, Yalova'daki Kaplıca kuruluşunda incelemelerde bulunması *(M. 18.7.1932).*

18 Temmuz 1932 : Atatürk'ün, Yalova'da İtalyan Filosu Komutanı Amiral Moreno ve İtalya Elçisi Baron Aloiz'i kabulü *(C.19.7.1932).*

22 Temmuz 1932 : Atatürk'ün Yalova yakınındaki Çınarcık'a gelişi, burada Çoban Mehmet ve diğer bazı pehlivanların güreşlerini izlemesi *(M. 24.7.1932).*

24 Temmuz 1932 : Atatürk'ün, Sakarya motoru ile Yalova'dan hareketle Marmara'da bir gezinti yapması, Büyükada'ya uğrayarak Yat Kulüp'te bir süre dinlenmesi, daha sonra tekrar Yalova'ya dönüşü *(M. 25.7.1932).*

27 Temmuz 1932 : İzmir'de Gazi Heykeli'nin açılış töreni ve Başbakan İsmet Paşa'nın söylevi *(M. 28.7.1932; Ha. 29.7.1932; C. 28.7.1932; A.R.H., s.369).*

30 Temmuz 1932 : Atatürk'ün, İzmir'de 27 Temmuz 1932 günü yapılan Gazi Heykeli'nin açılış töreni nedeniyle, Belediye Başkanı Dr. Behçet (Uz) Bey'in şehir adına çektiği saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "Millî Mücadele heyecanımızın sembolü olan güzel İzmir'de heykelimin dikilmesi vesilesiyle muhterem İzmirlilerin hakkımda gösterdikleri değerbilirlik ve çok asîlâne duygulardan pek heyecanlıyım. Muhterem İzmirlilere teşekkürlerimin, selâm ve sevgilerimin ulaştırılmasını rica ederim" *(A.T.T., s.26).*

31 Temmuz 1932 : Atatürk'ün, Yalova'dan İstanbul'a hareketi ve Dolmabahçe Sarayı'na gelişi *(C. 1.8.1932).*

Temmuz 1932 : Atatürk'ün, Prof. Malche'ın İstanbul Darülfünunu ile ilgili raporu üzerine yazdığı notlardan: "..Okuduğumuz rapor bir bakıma göre güya Türkiye'de bir yüksek öğretim kurumu kurmak için öğütleri kapsıyor; halbuki gerçekte bütün Türkiye' de bir kültür programının ne olmasına, nasıl olmasına işarettir. O halde bizim için İstanbul Darülfünununu ne yapalım diye bir mesele mevcut değildir. Bizim için, bütün Türkiye'de nasıl bir kültür planı yapalım? mesele budur. İşte biz, yalnız ve ancak bu çetin mesele karşısındayız ve onu kesinlikle çözümlemek mecburiyetindeyiz" *(A.Ü.R.İ.N., s.3-10)* (Atatürk'ün söz konusu notlarında tarih yoktur. Prof. Malche'ın raporunu ilgililere sunuş tarihinin 29 Mayıs 1932 olduğu göz önüne alınırsa, raporun Atatürk tarafından okunuş tarihinin de Haziran veya Temmuz 1932 olması gerekmektedir).

2 Ağustos 1932 : Atatürk'ün Keriman Halis'in dünya güzeli seçilmesi nedeniyle Cumhuriyet gazetesi başmuharririne demeci: "..Türk ırkının dünyanın en güzel ırkı olduğunu tarihî olarak bildiğim için, Türk kızlarından birinin dünya güzeli seçilmesini çok tabii buldum. Fakat Türk gençlerine bu münasebetle şunu hatırlatmayı gerekli görüyorum: Övündüğünüz tabii güzelliğinizi usulüne uygun şekilde korumasını biliniz ve bu yolda uyanık bir gelişmenin kesintisiz gerçekleşmesini ihmal etmeyiniz. Bununla beraber, asıl uğraşmaya mecbur olduğunuz şey, analarınızın ve atalarınızın oldukları gibi, yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır" *(C. 3.8.1932).*

4 Ağustos 1932 : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Dolmabahçe'den Yalova'ya hareketi ve saat 20.00'de Yalova'ya gelişi *(A.N.D., s.93; C. 5.8.1932).*

9 Ağustos 1932 : Atatürk'ün, Yalova Millet çiftliği'nde Alman Elçisi Nadolny Rudolf'u kabulü *(A.N.D., s.84).*

12 Ağustos 1932 : Atatürk'ün, Yalova'da Fransız arkeologlarından Prof. Delaport'u kabulü *(A.N.D., s.85).*

14 Ağustos 1932 : Atatürk'ün, Yalova'da Millet çiftliğinde Amerika Büyükelçisi Sherrill'i kabulü *(A.N.D., s.86).*

18 Ağustos 1932 : Atatürk'ün, Yalova'da, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin amacı ve Türk dili çalışmaları üzerine Yunus Nadi ile görüşmesi: "...Amaç, Türk milletine kendi mazisinde mevcut ve miras kalmış, geleceğini de kapsayan kendi kültürünü ortaya çıkararak göstermektir" *(C. 21.8.1932).*

: Dünya güzeli seçilen Keriman Halis Hanım'ın Paris'ten Atatürk'e telgrafı: "Bu başarım, sizin memleket kadınlığına aşıladığınız fikirler eseridir!" *(C. 19.8.1932).*

29 Ağustos 1932 : Atatürk'ün, Türk dilini özleştirme çalışmaları nedeniyle Millî Türk Talebe Birliği'nin çektiği saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "Dilimiz çok zengindir, güzeldir. Bunu ortaya çıkaracaklar sizin gibi duygusu derin, yorulmaz Türk gençleridir. Türkçemizi günün en ileri bilgi dili yapmak değerli araştırmacılarınızdan beklenir. Sizlere uğurlar dilerim" *(C. 30.8.1932; M. 30.8.1932).*

31 Ağustos 1932 : Atatürk'ün, Yalova'dan Ertuğrul yatı ile İstanbul'a hareketi ve Dolmabahçe Sarayı'na gelişi *(A.N.D., s.91; C. 1.9.1932).*

1 Eylül 1932 : Atatürk'ün, Dolmabahçe'den otomobille Tarabya'ya giderek bir süre Tokatlıyan Oteli'nde dinlenmesi *(M. 2.9.1932).*

2 Eylül 1932 : Atatürk'ün, Keriman Halis'in 31 Ağustos 1932 tarihli saygı ve teşekkür telgrafına cevabı: "...Donanmış olduğunuz maddi ve mânevi kıymet ve fazilet içinde mutlu olmanızı dilerim, kızım!" *(C. 3.9.1932).*

5 Eylül 1932 : Atatürk'ün, İstiklâl Caddesinde İpekiş Mağazası'nı ziyareti ve üretilen kumaşların niteliği hakkında bilgi alışı *(V. 6.9.1932).*

7 Eylül 1932 : Atatürk'ün, Dolmabahçe'den otomobille Florya'ya gidişi, dönüşünde Edirne'den gelen posta trenine binerek yolcular arasında Sirkeci istasyonu'na gelişi *(M. 7.9.1932).*

12 Eylül 1932 : Atatürk'ün, İktisat Vekili Celâl (Bayar) Bey'in göreve başlaması nedeniyle kendisine çektiği telgrafa cevabı: "...Bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de ne başta bulunan önemli işimiz, iktisat işidir! Bu işte en yüksek başarıyı temine çalışmak hayatîdir, zarurîdir. Bunun için bu işte bütün devlet teşkilâtının, bütün yurttaşların ve hepimizin ciddi duygularla alâkalı olmamız gereği tabiidir" *(M. 13.9.1932).*

16 Eylül 1932 : Atatürk'ün, akşam İstiklâl Caddesinde Glorya sinemasında film seyretmesi *(V. 17.9.1932).*

20 Eylül 1932 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda "Dil Encümeni" toplantısında bulunması *(A.N.D., s.98).*

23 Eylül 1932 : Atatürk'ün Ahmet Rasim'in ölümü üzerine, çocuklarına başsağlığı telgrafı: "Değerli babanızın ölümü büyük kayıptır. Çok acı duydum!" *(C. 23.9.1932; V. 23.9.1932).*

26 Eylül 1932 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda çalışmalarına başlayan Birinci Türk Dil Kurultayı'nın açılışını izlemesi (Kurultay 5 Ekim 1932 tarihine kadar çalışmalarını sürdürmüştür *Ünaydın, s.33,69; İ.A., s.788; Almanak, 1933, s.112; T.M.T.V., s.1697).*

27 Eylül 1932 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Amerika Genelkurmay Başkanı General Mac Arthur'u kabulü *(A.N.D., s.100)* ve görüşmesi "Avrupa devlet adamları, başlıca anlaşmazlık konusu olan önemli siyasî sorunları, her türlü millî egoizmlerden uzak ve yalnız umumun yararına olarak, son bir gayret ve tam bir iyi niyetle ele almazlarsa korkarım ki, felâketin önü alınamayacaktır" *(C. 8.XI.1951; A.S.D., III, s.93-95).*

: Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda İktisat Bakanı Celâl (Bayar) Bey'i kabul ederek bir süre görüşmesi *(M. 28.9.1932).*

: Atatürk'ün, General Mac Arthur ile Dil Kurultayı çalışmalarını izlemesi *(M. 28.9.1932).*

4 Ekim 1932 : Atatürk'ün, Diyarbakır gazetesi sahibine Dolmabahçe Sarayında demeci: "Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı hep bir ırkın evlâtları, hep aynı cevherin damarlarıdır" *(C. 5.10.1932).*

6 Ekim 1932 : Atatürk'ün, İstanbul'da Macar tarih bilgini Prof. Zayti Ferencz'i kabulü *(C. 7.10.1932).*

7 Ekim 1932 : Atatürk'ün, Dolmabahçe'den Sakarya motoru ile Yalova'ya gelişi, akşam tekrar Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(M. 8.X.1932).*

10 Ekim 1932 : Atatürk'ün, Şile'de incelemeleri, akşam Dolmabahçe'ye dönüşü *(M. 11.10.1932)*

18 Ekim 1932 : Atatürk'ün, Dolmabahçe' Sarayı'nda Fransa'nın Suriye Yüksek Komiseri Ponsot ve Fransa Büyükelçisi Comte de Chambrun'u kabulü *(C. 19.10.1932; M. 19.10.1932).*

22 Ekim 1932 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ertuğrul yatı ile Derince'ye geçişi ve buradan Ankara'ya hareketi *(A.N.D., s.109; C. 23.10.1932).*

23 Ekim 1932 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(C. 24.10.1932).*

25 Ekim 1932 : Atatürk'ün, Çankaya'da İtalya Elçisi Lojacone, Yugoslavya

Elçisi Dr. Yankoviç ve İspanya Elçisi Juan Manuel de Aristejui'nin güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları *(C. 26.10.1932).*

27 Ekim 1932 : Atatürk'ün Çankaya'da İran Dışişleri Bakanı Furugî Han'ı kabulü *(C. 28.10.1932).*

29 Ekim 1932 : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 9. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde düzenlenen kabul törenini takiben geçit resmini izlemesi *(A.N.D., s.111; M. 30-31.X.1932).*

1 Kasım 1932 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi' nin IV. Dönem II. Toplantı Yılını açış konuşması: "...Millî kültürün her çığırda açılarak yükselmesini Türkiye Cumhuriyeti'nin temel dileği olarak temin edeceğiz!" *(Z.C. Devre: IV, cilt: X, s.3; A.S.D.I., s.371).*

5 Aralık 1932 : Atatürk'ün, Samih Rıfat Bey'in ölümü nedeniyle Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu)'na mektubu: "...Bu acı karşısında Genel Merkez Heyetinizin gösterdiği duyarlık, Türk milletinin bilginleri için her zaman besleyegeldiği yüksek saygının yeni bir belirtisidir. Türk dilinin yükselmesi uğrunda yıllardan beri emek vermiş Başkanınızın yaptığı gibi bıkmadan, usanmadan çalışmak için içtiğiniz andı kutlarım. Bu andı hepinizin sağ ve sağlam olarak yerine getirmenizi dilerim" *(Türk Dili, sayı: 1, Nisan 1933, s.2-3).*

18 Aralık 1932 : Atatürk'ün, Ankara'da İsmetpaşa Kız Enstitüsü'nde açılan "Birinci Kadın İktisat Sergisi"ni ziyareti ve incelemeleri *(M.19.12.1932).*

27 Aralık 1932 : Atatürk'ün, Heyet-i Temsiliye ile Ankara'ya geldiği günün ilk defa olarak törenle kutlanması *(H.A., s.214-218).*

: Atatürk'ün, Ankara'ya gelişinin 13. yıldönümü nedeniyle Ankaralılara söyledikleri: "...Ankara'ya geldiğimden sonraki mücadele hayatımızda hürriyet ve bağımsızlık âşığı kahraman Ankaralıların gösterdikleri vefa ve yardımları her vakit minnetle anarım!" *(M. 28.12.1932).*

31 Aralık 1932 : Atatürk'ün, yeni yıl nedeniyle Türk-Yunan dostluğu üzerine Atina Ajansına demeci: "Türkiye ve Yunan anlaşması ve dostluğu, milletler arasında çalışma beraberliğinin ve yeni siyaset anlayışının gerçekleşmiş çok güzel bir örneği ve insanlığın, doğu Akdeniz ve Balkanlarda ilerleme ve yükselmesinin bir ifadesidir" *(Aynı gün Yunan Cumhurbaşkanı, Başbakanı ve Dışişleri Bakanı da Anadolu Ajansına demeç vermişlerdir) (Ha. 1.1.1933; C. 1.1.1933).*

— 1933 —

1 Ocak 1933 : Atatürk'ün Ankara Palas salonlarında kutlanan yılbaşı gecesinde bulunması, saat 24.00'den sonra Maarif Vekili Reşit Galip tarafından -yeni yıl armağanı olarak- kendisine 3 kitap takdimi nedeniyle söyledikleri: "Bu anda duyduğum mutluluk büyüktür. Kendisinden ve diğer Vekillerimizden her an böyle armağanlar beklerim. Vekil Bey'in naçiz dedikleri bu armağan gerçekte çok değerlidir!" *(Ha. 2.1.1933; A.S.D.V., s.61-62).*

4 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Türk Dili Tetkik Cemiyeti toplantısına başkanlık yapması ve Cemiyetin faaliyetleri hakkında bilgi alması *(C. 5.1.1933; M. 5.1.1933).*

14 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Çankaya'da Yunan Elçisi C. Sakellarapoulos ve Avusturya Elçisi'nin güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları *(A.S.D.V., s.62-63).*

15 Ocak 1933 : Atatürk'ün, saat 20.00'de trenle Ankara'dan Eskişehir'e hareketi *(A.N.D., s.132; C. 16.1.1933).*

16 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Eskişehir'de Vilâyeti, Belediye'yi, Komutanlığı, Halkevini ziyareti, Eskişehir Lisesi'nde derslere girişi ve saat 18.00 de Derince'ye hareketi *(A.N.D., s.133; C. 17.1.1933; A.Y.G., s.158).*

17 Ocak 1933 : Atatürk'ün Derince'den Gülcemal vapuru ile saat 18.00'de Mudanya'ya gelişi, daha sonra saat 18.30'da Bursa'ya varışı *(A.N.D., s.133; C. 18.1.1933).*

18 Ocak 1933 : Atatürk'ün Bursa'da Vilâyet ve Komutanlığı ziyareti, şehirde tetkikleri *(A.N.D., s.133; C. 19.1.1933).*

19 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Bursa'da İpekiş Fabrikasını ve Askerî Hastaneyi ziyaretleri ve İpekiş Dokuma Fabrikası'nın hatıra defterine yazdıkları: "İpekiş Fabrikası'nda gördüklerimden çok sevinç duydum" *(A.N.D., s.133; C. 20.1.1933; Ha. 20.1.1933).*

20 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Bursa'dan Gemlik'e gelişi, akşam Gülcemal vapuru ile Bandırma'ya hareketi *(A.N.D., s.133; A.Y.G., s.69).*

21 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Bandırma'dan Balıkesir'e gelişi, Vilâyeti, Belediye'yi Kolordu Karargahı'nı ve Cumhuriyet Halk Partisi'ni ziyareti *(C. 22.1.1933; A.Y.G., s.69).*

22 Ocak 1933 : Atatürk'ün Balıkesir'de Lise'yi ve Öğretmen Okulu'nu ziyareti, bazı derslere girişi, gece 24.00'de trenle Kütahya'ya hareketi *(A.N.D., s.133; C. 23.1.1933; A.Y.G., s.69).*

23 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Balıkesir'den Kütahya'ya gelişi, resmî ziyaretle-

ri ve Kiremit Fabrikası'nı gezmesi *(A.N.D., s.133; C. 24.1.1933).*

: Atatürk'ün, Ülkü dergisine ithaflı resmini armağan edişi: "Ülkü'den, öz ülkümüzü yayma yolunda kutlu verimler beklerim" *(Ülkü Dergisi, sayı: 70, 1938).*

24 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Kütahya'da okulları ziyareti, akşam trenle Afyon'a gelişi ve 23.30'da Afyon'dan Konya'ya hareketi *(A.N.D., s.133; C. 25.1.1933).*

25 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Konya üzerinden trenle Adana'ya gelişi ve şehirde resmî ziyaretleri *(A.N.D., s.134; C. 26.1.1933).*

: Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in Atatürk'e telgrafı: "...Mekteplere her zaman olduğu gibi bu seferki seyahatlerinde de ayrılan derin alâka payından dolayı övünen ve minnettar kalan bütün öğretmen ve öğrenci evlâtlarımız adına sonsuz şükranlarımı sunarım" *(M.26 1.1933).*

: Atatürk'ün Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in telgrafına cevabı: "Ziyaret ettiğim okullarda öğretmenlerin, öğrencilerin verimli çalışma ve yüksek heyecanını görmekteyim" *(M. 26.1.1933).*

: Atatürk'ün, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Başkanı Yusuf Akçura'ya telgrafı: "Yalnız Eskişehir'de değil, gezdiğim diğer yerlerde de verimli çalışmalarınızın parlak ürünlerini sevinçle görmekteyim. Cemiyetinizin bu yolda memlekete yapmakta olduğu ve yapacağı hizmet ölçülemeyecek kadar büyüktür. Üyelerin gözlerinden öperim" *(A.T.T., s.27).*

26 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Adana'dan Gaziantep'e gelişi, Halkevi'ni ziyareti, akşam şerefine büyük bir yemek verilmesi ve geceyi Vali Konağında geçirmesi *(A.N.D., s.134; C. 27.1.1933; A.Y.G., s.164).*

27 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Gaziantep'te Vilâyeti ve Belediyeyi ziyareti, Şehir Meclisi'nin kendisine hemşehrilik belgesi sunuşu *(A.Y.G., s.164-165).*

: Atatürk'ün öğleden sonra Gaziantep'ten Narlı'ya gelişi, buradan da trenle Adana'ya hareketi *(A.N.D., s.134; A.Y.G., s.165).*

: Atatürk'e, Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün bayram tebriki: "Türk milletine öz benliğinin tükenmez kudretini veren büyük kurtarıcı ve yol göstericimizin sonsuz saygılarımla bayramını kutlarken varlığımızı karanlıklardan kurtaran bu mukaddes ışığın başımızdan eksik olmamasını ona candan bağlı her Türk gibi Tanrı'dan dilerim" *(A.Me., s.126).*

28 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Gaziantep'ten Adana'ya dönüşü ve buradan Mersin'e geçerek resmî ziyaretlerde bulunuşu *(A.N.D., s.134).*

: Atatürk'ün, Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün bayram tebrikine ce-

vabı: "Hakkımdaki samimî duygularınıza teşekkür eder, başarılar dilerim" *(A.Me., s.126).*

: Atatürk'ün, gece Gülcemal vapuru ile Mersin'den Antalya'ya hareketi *(M. 30.1.1933; A.Y.G., s.281).*

29 Ocak 1933 : Atatürk'ün saat 17.30'da Gülcemal vapuruyla Mersin'den Antalya'ya gelişi (Atatürk, karaya çıkmamış, Antalya'da bulunan Başbakan İsmet İnönü ve bazı heyetleri vapurda kabul etmiştir). *(M. 31.1.1933).*

: Atatürk'ün saat 21.00'de Gülcemal vapuru ile Antalya'dan İzmir'e hareketi *(M. 31.1.1933).*

30 Ocak 1933 : Atatürk'ün, Gülcemal vapuru ile Akdenizde -Fethiye ve Marmaris koylarına da girilerek- İzmir'e doğru yola devam etmesi *(A.N.D., s.134).*

31 Ocak 1933 : Atatürk'ün Gülcemal vapuruyla Antalya'dan İzmir'e gelişi *(C. 1.2.1933).*

1 Şubat 1933 : Atatürk'ün, İzmir'de Vilâyet, Komutanlık, Belediye ve Parti Merkezini ziyareti, mektepleri gezmesi *(A.N.D., s.134; C. 2.2.1933).*

2 Şubat 1933 : Atatürk'ün, Bornova'da yeni yapılan Ziraat Mektebi'ni ziyareti *(C. 3.2.1933).*

3 Şubat 1933 : Atatürk'ün, İzmir'de Millî Kütüphane'yi ziyareti, kitapları tetkiki ve bilgi alışı *(C. 4.2.1933).*

: Atatürk'ün kendisini Isparta'ya davet eden telgrafa cevabı: "Arzuma rağmen Isparta'ya uğramaya imkân bulamadığımdan üzgünüm. İktisat Vekili Celâl (Bayar) Beyefendi adıma da güzel Isparta'yı ve onun muhterem halkını ziyaret edecek ve hepinize sevgi ve saygılarımı sunacaktır" *(M. 4.2.1933).*

4 Şubat 1933 : Atatürk'ün İzmir'den hareketle Afyon'a gelişi, bir süre sonra İsmet Paşa ile beraber Bilecik'e hareketi *(A.N.D., s.134; C. 5.2.1933).*

5 Şubat 1933 : Atatürk'ün, Bilecik'ten otomobille Bursa'ya gelişi *(A.N.D., s.135; C. 6.2.1933).*

6 Şubat 1933 : Atatürk'ün, Bursa'da bir kısım gericilerin ezan ve kamet'in Türkçe okunması nedeniyle 1 Şubat'ta çıkardıkları olay hakkında Anadolu Ajansı aracılığıyla resmî bildirisi: "...Olaya dikkatimizi bilhassa çevirmemizin sebebi, dini siyaset ve herhangi bir tahrike vesile etmeğe asla müsamaha etmeyeceğimizin bir daha anlaşılmasıdır. Meselenin mahiyeti esasen din değil, dildir. Kesin olarak bilinmelidir ki, Türk milletinin millî dili ve millî benliği bütün hayatında hâkim ve esas kalacaktır!" *(Ha. 7.2.1933; C. 7.2.1933; M. 7.2.1933).*

: Atatürk'ün, Bursa'dan Mudanya'ya, buradan da Gülcemal

vapuru ile İstanbul'a hareketi *(A.N.D., s.135; C. 7.2.1933).*

: Atatürk'ün gece Bursa'dan İstanbul'a gelişi *(A.İ.H.II., s.13; M. 7.2.1933; A.N.D., s.135).*

8 Şubat 1933 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayında eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa, Berlin Elçisi Kemalettin Sami Paşa, Pertev (Demirhan) Paşa ve Şair Abdülhak Hamit'i kabulü *(C. 9.2.1933; M. 9.2.1933; A.İ.H.II., s.17).*

10 Şubat 1933 : Atatürk'ün Topkapı Sarayı'nı ziyareti, Sarayın muhtelif bölümlerinde incelemeleri ve Müze Müdürü Tahsin (Öz) Bey'den bilgi alışı *(C. 11.2.1933).*

14 Şubat 1933 : Atatürk'ün beraberinde Kemalettin Sami Paşa olduğu halde Dolmabahçe'den Sakarya motoru ile Suadiye'ye gelerek Paşa'yı bırakması, daha sonra Kadıköy iskelesinden vapura giderek halk arasında köprü'ye gelişi ve Vali Muhittin (Üstündağ) Beyle akşam yemeği için Tokatlıyan'a gidişi *(M. 15.2.1933).*

24 Şubat 1933 : Atatürk'ün, Ankara Halkevi'ndeki söylevini radyodan dinledikten sonra Başbakan İsmet Paşa'ya telgrafı: "Halkevi'nde yaptığınız konuşmayı zevkle dinledim, tebrik ve teşekkür ederim. Necip Ali Bey'in demeç ve açıklamasından da çok memnun oldum. Kendisini tarafımdan takdir ve taltif buyurmanızı rica ederim"*(M. 25.2.1933).*

26 Şubat 1933 : Atatürk'ün, trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(C. 27.2.1933).*

27 Şubat 1933 : Atatürk'ün, İstanbul'dan trenle Ankara'ya gelişi *(C. 28.2.1933).*

28 Şubat 1933 : Atatürk'ün Roosevelt'e yapılan suikast nedeniyle Amerika Devlet Başkanı Hoover'e telgrafı: "Pek muhterem Roosevelt aleyhine yapılan alçakça suikast girişimi üzüntüme sebep oldu. Bu vesile ile dostane sevgilerimin ve asîl Amerikan milleti hakkında Türk halkının hislerini tazeleme teminatının kabulünü sizden rica ederim" *(A.T.T., s.28).*

8 Mart 1933 : Atatürk'ün başkanlığında Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin toplantısı ve dil çalışmaları hakkında bazı kararlar alınması *(C. 9.3.1933).*

12 Mart 1933 : Atatürk'ün, Erzurum'un kurtuluş bayramı nedeniyle İstanbul Halkevi'nde toplantı düzenleyen Erzurumlu gençlerin saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "Erzurum'un kurtuluşunun yıldönümünü ben de sizinle beraber kutlular, saygı değer halka hakkımda gösterdikleri sevgiden dolayı teşekkür ederim" *(M.15.3.1933).*

14 Mart 1933 : Atatürk'ün, Amerika Devlet Başkanı Roosevelt'e göreve baş-

laması nedeniyle tebrik telgrafı *(Ha. 15.3.1933).*

19 Mart 1933 : Atatürk'ün, ordu'ya hitaben Fahrettin (Altay) Paşa'ya -onun ağzından- bir söylev dikte etmesi: "...Silâhlarımızı büyük Türk ulusunu ezmek isteyenlerin gözlerine gezleyelim. Bunda amaç, düşman olsun. Bu amaca giden kurşun, Türk'ün ülkü kurşunudur!" *(O.Y.S., s.451-452; A.Ya., s.12).*

27 Mart 1933 : Atatürk'ün, dil çalışmalarına gösterdikleri yakın ilgi nedeniyle Millî Türk Talebe Birliği'ne telgrafı: "Millî ülküye ulaştıran öz dil yolunda durmadan şaşmaz büyük adımlarla yürümeğe verdiğiniz değerden dolayı sizi överim. Yürekten sevgiler çocuklarım!" *(Ha. 28.3.1933).*

29 Mart 1933 : Atatürk'ün, Çankaya'da Amerika Büyükelçisi Sherrill'in veda ziyaretini kabulü *(A.N.D., s.148).*

15 Nisan 1933 : Atatürk'ün, Çankaya'da Bulgar Elçisi Antonof'un güven mektubunu kabulü ve Elçinin konuşmasına cevap söylevi *(Ha. 16.4.1933; D.B.Y. 1967, s.1046).*

17 Nisan 1933 : Atatürk'ün başkanlığında Çankaya'da tarihçilerin katıldığı toplantıda, hazırlanmakta olan "Türk Tarihi'nin Ana Hatları" adlı müsvettelerin okunarak tartışılması (Çankaya'daki bu toplantılar 20 Nisan 1933'e kadar 4 gün devam etmiş, daha sonra 22 Nisan - 13 Mayıs 1933 tarihleri arasında da Türk Tarih Kurumu'nda toplanılarak müsvettelerin okunması tamamlanmıştır. *C.E.Y.T.T.K., s.21-23).*

27 Nisan 1933 : Atatürk'ün, Razgrat olayını protesto amacıyla yapılan gençlik gösterisinin izin alınmadan yapılması nedeniyle kovuşturmaya geçilmesi üzerine, izinsiz gösteriyle ilgileri olmadığını bildiren Türk Talebe Birliği Kongresi daimî delegelerine telgrafı: "Gençliğin çalışkan, hassas ve milliyetçi yetişmesi esas dileklerimizdendir. Gençlik her türlü faaliyetlerinde Cumhuriyet kanunlarına ve Cumhuriyet kuvvetlerinin usul ve kurallarına uymaya da dikkatli olmalıdır. Cumhuriyet Hükûmetinin millî meselelerde vazifesini bilir olduğuna ve kanunların ve adlî kuvvetlerin adaletine emin olunuz" *(C. 28.4.1933; M. 29.4.1933).*

5 Mayıs 1933 : Atatürk'ün,-Ankara'ya 18 km. uzaklıktaki Ahlatlıbel bölgesinde devam eden arkeoloji araştırmalarını izlemesi *(A.N.D., s.158; C.5.1933).*

10 Mayıs 1933 : Atatürk'ün, Türk bağımsızlık savaşı ve inkılâbımız üzerine akşam arkadaşlarıyla sohbet esnasında söyledikleri: "...İki Mustafa Kemal var: Biri ben, fert olan, fanî olan Mustafa Kemal... İkinci Mustafa Kemal'den ise "Ben" diye bahsedemem. Ondan ancak "Biz" diye bahsedebilirim. O Mustafa Kemal, yani sizler, bu akşam etrafımda olanlar, memleketin

her köşesinde çalışan köylüler, uyanık, aydın, vatansever, milliyetçi vatandaşlar... İşte ben onların hayalini tespit ediyorum, onların hayalini gerçekleştirmeğe çalışıyorum. O Mustafa Kemal, ölmez! O, Türk milletinin ihtiyaçları ile beraber, gitgide uyanan şuuru ile beraber, gelişe gelişe ebedî olarak yaşayacaktır. Bizde cumhuriyeti yapan, inkılâbı yaratan, o "Biz" diye ifade edebileceğim Mustafa Kemal'dir!" *(M. 11.5.1933).*

14 Mayıs 1933 : Atatürk'ün, Çankaya'da Arnavutluk Elçisi Cavit Leskoviku' nun güven mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., S.64).*

19 Mayıs 1933 : Atatürk'ün, Amerika Devlet Başkanı Roosevelt'in devlet başkanlarına gönderdiği, devletlerin karşı karşıya olduğu güçlükler ve dünya barışı ile ilgili hitabesine cevabı "...Ekonomik kalkınma için her memlekette yapılan gayretlerin, makul ve iyi düşünülmüş uluslararası toplu tedbirlerle tamamlanması zorunlu olduğunda tamamiyle aynı görüşteyiz" *(A.T.T.B., s.557 - 557; Ha. 20.5.1933).*

31 Mayıs 1933 : İstanbul Darülfünunu'nun kaldırılmasına ve Millî Eğitim Bakanlığınca yeni bir üniversite kurulmasına dair Kanun'un kabulü *(Z.C., Devre; IV. cilt: XV, s.483) (Bu kanunla İstanbul Darülfünunu kapatılmış, 18 Kasım 1933 günü İstanbul Üniversitesi öğretime açılmıştır).*

4 Haziran 1933 : Atatürk'ün akşam, devlet ve fikir adamlarıyla sohbet esnasında söyledikleri: "Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz Cumhuriyeti kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe uygulamaya koymalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun bir gereği olacaktır. Müsterih olunuz!" *(A. ve De., s.3).*

8 Haziran 1933 : Atatürk'ün, Yunan eski Başbakanı Venizelos'a yapılan suikast nedeniyle Yunanistan Cumhurbaşkanı Zaimis ve Venizelos'a üzüntülerini bildiren telgrafı *(M. 9.6.1933).*

11 Haziran 1933 : Atatürk'ün, Afgan Şahı Nadir Han'a kardeşinin ölümü sebebiyle başsağlığı telgrafı *(V. 12.6.1933).*

12 Haziran 1933 : Atatürk'ün hazineye devredeceği mallarında mirasçıların mahfuz hisselerini önleme amacıyla 2307 sayılı kanunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulü : "Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin, Medenî Kanun'un 452. maddesi dairesindeki tasarrufları, mahfuz hisseler hakkındaki hükümden müstesna olup bütün mallarında muteberdir" *(A.H.II, s.753-754).*

14 Haziran 1933 : Atatürk'ün, Çankaya'da Polonya Elçisi Potocki'nin güven

mektubunu kabulü ve Elçinin söylevine cevap konuşması *(A.S.D.V., s.65).*

22 Haziran 1933 : Atatürk'ün, Ankara yakınında Yalıncak köyü'nde incelemeleri, köyde yemek yemesi ve köy işleri hakkında bilgi alması *(C. 23.6.1933).*

24 Haziran 1933 : Atatürk'ün, Ankara Kız Lisesi'ni ziyareti ve sınavlarda bulunması *(A.N.D., s.175).*

27 Haziran 1933 : Atatürk'ün, Ankara'da İsmetpaşa Kız Enstitüsü'nü ziyareti *(A.N.D., s.176).*

: Atatürk'ün Polonya Cumhurbaşkanlığına yeniden seçilen İgnace Mascicki'ye kutlama telgrafı *(T. 28.6.1933).*

28 Haziran 1933 : Atatürk'ün, Ankara Erkek Lisesi'ni ziyareti ve sınavlarda bulunması *(A.N.D., s.177; M. 29.6.1933).*

29 Haziran 1933 : Atatürk'ün Ankara Hukuk Fakültesi sınavlarında bulunması *(Ha. 30.6.1933).*

: Atatürk'ün, akşam Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(Ha. 30.6.1933).*

30 Haziran 1933 : Atatürk'ün trenle Ankara'dan İstanbul'a gelişi *(C. 1.7.1933).*

1 Temmuz 1933 : Atatürk'ün İstanbul'da Galatasaray Lisesi'ni ziyareti ve sınavlarda bulunuşu *(C. 2.7.1933).*

2 Temmuz 1933 : Atatürk'ün, İstanbul Darülfünunu'nu ziyareti ve Hukuk Fakültesi sınavlarında bulunuşu *(C. 3.7.1933; A.İ.H.II., s.27-29).*

4 Temmuz 1933 : Atatürk'ün Amerika bağımsızlığının yıldönümü nedeniyle Amerika Devlet Başkanı Franklin D. Roosevelt'e kutlama telgrafı *(M. 17.7.1933).*

5 Temmuz 1933 : Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in Ankara'dan Atatürk'e telgrafı: "Kurtuluş zaferinden sonra ne olmak istersiniz? sorgusunda bulunan bir arkadaşımıza, 'Maarif Vekili olmak isterdim' buyurmuştunuz. Bu dileğiniz ilk bakıma elde edilmemiş görünür. Gerçekte her zaman Maarif Vekilliği işini bilfiil izlemeye en büyük önemi verdiniz. ...Buradaki teftişlerden sonra İstanbul'da Galatasaray Lisesi ve Darülfünun sınavlarına alâkanızın yayılışı profesörlerden en küçük köy öğretmenlerine. kadar bütün maarif ailesinin vazife aşk ve heyecanını artırdı" *(M. 7.7.1933).*

6 Temmuz 1933 : Atatürk'ün Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in 5 Temmuz 1933 tarihli telgrafına cevabı: "Telgrafınızı aldım, memnun oldum. Teşekkür ederim" *(M. 7.7.1933).*

14 Temmuz 1933 : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Çanakkale'ye gelişi, şehirde kısa süre kaldıktan sonra Yalova'ya geçişi *(C. 16.7.1933).*

15 Temmuz 1933 : Atatürk'ün akşam Yalova'dan İstanbul'a dönüşü *(C. 16.7.1933).*

18 Temmuz 1933 : Atatürk'ün İstanbul'dan Yalova'ya gidişi *(C. 19.7.1933; A.İ.H.II., s.32).*

24 Temmuz 1933 : Atatürk'ün Lozan Barış Antlaşmasının 10. yıldönümü nedeniyle İsmet Paşa'ya telgrafı: "Bugün, Lozan günüdür. Bu günü millete kazandıran zatıdevletlerini bütün kalbimle tebrik eder ve gözlerinizden öperim" *(M. 25.7.1933; Ha. 25.7.1933).*

: Atatürk'ün, sabah Yalova'dan İstanbul'a dönüşü *(C. 26.7.1933).*

25 Temmuz 1933 : Atatürk'ün -bir deniz kazası geçiren- Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'i Moda'daki köşkünde ziyareti *(C. 26.7.1833).*

: Atatürk'ün akşam İstanbul'dan Yalova'ya geçişi *(A.N.D., s.186).*

27 Temmuz 1933 : Atatürk'ün Yalova'dan İstanbul'a dönüşü ve Dolmabahçe Sarayı'nda eski Afgan Kralı Amanullah Han'ı kabulü *(C.28.7.1933; A.N.D., s.187).*

: Atatürk'ün akşam Adatepe torpidosu ile İstanbul'dan Yalova'ya geçişi ve geminin hatıra defterine yazdıkları: "Adatepe ile yaptığım kısa yolculuğun değerli hâtırasını unutmayacağım. Yakından tanımak fırsatına sahip olduğum seçme deniz komutanlarımız, genç subaylarımız ve denizcilerimizle iftihar ettim" *(C. 4.8.1933; A. ve D., s.130).*

1 Ağustos 1933 : Atatürk'ün Yalova'da öğleden sonra Fransız Büyükelçisi Comte de Chambrun'u kabulü *(C. 2.8.1933).*

: Kanunla kapatılan İstanbul Darülfünunu'nun yerine İstanbul Üniversitesi'nin kurulması *(O.Y.K., s.185; A.B., s.309; C.2.8.1933).*

6 Ağustos 1933 : Atatürk'ün Başbakan İsmet İnönü'ye mektubu: "İsmet, büyük adamsın; hassas olduğun kadar his veren adamsın. ...Sen beni muhakkak çok seviyorsun. Ya ben seni! Buna cevap istemez. Gözlerinden öperim" *(A.v.İ., C. 11.XI.1986).*

12 Ağustos 1933 : Atatürk'ün, İsmet Paşa'yla beraber Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Yalova'ya gidişi *(A.İ.H.II., s.34).*

17 Ağustos 1933 : Atatürk'ün, Yalova'dan İstanbul'a dönüşü ve Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dili Tetkik Cemiyeti Merkez Heyeti'nin toplantısına başkanlık edişi *(A.İ.H.II., s.35).*

19 Ağustos 1933 : Atatürk'ün, sabah İstanbul'dan Yalova'ya gidişi, akşam dönüşü *(A.İ.H.II., s.35).*

20 Ağustos 1933 : Atatürk'ün, Sovyet Rusya'dan ithal edilen bazı malların yerli mallardan düşük fiatla satılması üzerine, önlem alınması

hususunda Başbakanlığa telgrafı: "...Aksi takdirde Rusların, Türk pazarından bir miktar mal satın almakla bize görünüşte temin ettikleri fayda, haksız rekabetle tamamen hiçe indirilmiş olur" *(A.T.T.B., s.559; C. 17.9.1956).*

: Atatürk'ün Dolmabahçe'den motorla Büyükada'ya gidişi *(A.N.D., s.193).*

21 Ağustos 1933 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda eski Fransız Başbakanı Herriot'u kabulü ve 2,5 saat görüşmesi *(E.H.A.A.D., s.33-36; C. 22.8.1933)* (Atatürk, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın da hazır bulunduğu bu görüşme esnasında Herriot'ya Büyük Nutuklarından bir nüshayı imzalı olarak armağan etmişlerdir).

24 Ağustos 1933 : Eski Fransız Başbakanı Herriot'nun İstanbul'dan ayrılırken Havas Ajansı muhabirine demeci: Cumhurbaşkanı olarak Gazi Mustafa Kemal ile mülâkatların en faydalısını ve en dikkate değer olanını yapmakla övünüyorum. Ciddiyeti ve zekâsının genişliği bende derin bir izlenim bıraktı. Asker, kelimenin bütün kuvvetli mânasıyla bir hükûmet adamı olmuştur. Gazinin eseri, çeşitleri içindeki yekpareliği ile şayan-ı hayrettir. O, Türkiye'ye gerçek bir Cumhuriyet verdi. Sathî görüşler ve iftiralar onun eserinin başarısını örtemez!" *(M. 26.8.1933).*

25 Ağustos 1933 : Atatürk'ün İstanbul'dan Yalova'ya gidişi.

26 Ağustos 1933 : Atatürk'ün, Türkiye İş Bankası'nın 9. kuruluş yıldönümü nedeniyle Yalova'da "İş Bankası Heyeti"ni kabulü ve demeci "İş Bankası mütevazı bir sermaye ile işe başlamıştır, mütevazı olan maddî sermayesi idi, fakat manevî sermayesi çok büyüktü, çünkü işin başında gayet kıymetli, iyi ahlâklı, sebatlı Celâl Bey ve onun yanında bir kaç kişiyi geçmeyen güzide arkadaşlar bulunuyordu. Bu maddî sermayenin yüzlerce misli ile işe başlamış ve hiçbir başarı göstermeden batmış nice kurumlar tanırız. Demek ki bir kurumun yaşaması, gelişmesi, başarı kazanması o kurumun başına geçenlerin ahlâklı, dürüst, imanlı kişiler olmasına bağlıdır. İş Bankası memleketimizin iktisadiyatına çok yararlı hizmetler yapmıştır. Bence bütün bu hizmetlerin üstünde daha mühim olan bir hizmeti de bankacılıkta gençlerimizi yetiştirmiş olmasıdır. En çok bununla iftihar ederim" *(C. 27.8.1933).*

1 Eylül 1933 : Atatürk'ün, Yalova'dan motorla Büyükada Yat Kulübü'ne gelişi, gece tekrar Yalova'ya dönüşü *(A.N.D., s.195).*

3 Eylül 1933 : Atatürk'ün Yalova'dan motorla Heybeliada'da Kemalettin Sami Paşa'nın köşküne gelişi, bir süre istirahatten sonra araba ile bir gezintiyi takiben tekrar Yalova'ya dönüşü *(D.N.D., s.196).*

5/6 Eylül 1933 : Atatürk'ün, Yalova'dan Ertuğrul yatı ile İstanbul'a hareketi (Geceyi yatta geçirmiştir. *A.N.D., s.196).*

6 Eylül 1933 : Atatürk'ün, sabah Yalova'dan İstanbul'a dönüşü *(A.N.D., s.197).*

7 Eylül 1933 : Atatürk'ün İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(C. 8.9.1933).*

8 Eylül 1933 : Atatürk'ün, trenle İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(C. 9.9.1933).*

11 Eylül 1933 : Atatürk'ün, Çankaya'da Ankara'ya gelen Yunanistan Başbakanı Çaldaris, Dışişleri Bakanı Maksimos ve Ekonomi Bakanı Pesmazoğlu'nu kabulü *(C. 12.9.1933; M. 12.9.1933).*

: Atatürk'ün akşam Ankara'dan trenle İstanbul'a hareketi *(C. 12.9.1933).*

: Atatürk'ün, Yunanistan Başbakanını kabulünden sonra akşam İstanbul'dan Ankara'ya giderken yolda İsmet Paşa'ya telgrafı : "İnsanlığın huzur ve saadeti için bütün milletlerin bizim gibi gerçek dost olmasını temenni ederim. Kıymetli misafirlerimize ve Ankara Türk dostluğunun ciddî ve gerçek duygularını göstermekte olduklarına emin olduğum bütün arkadaşlara selâm" *(A.T.T., s.29).*

12 Eylül 1933 : Atatürk'ün Ankara'dan İstanbul'a gelişi *(A.N.D., s.199; C. 13.9.1933).*

15 Eylül 1933 : Atatürk'ün Türk-Yunan Antlaşması'nın imzalanması nedeniyle Başbakan İsmet Paşa'ya tebrik telgrafı: "..Bu pakt, iki milletin karşılıklı büyük menfaatlerini kuvvetlendiren kardeşlik inkişaf sahasına enginlik veren kıymetli bir vesikadır. İki taraf için kalpten arzu edilen verimi vermesini temenni ve hükûmetimizi tebrik ederim" *(Ha. 16.9.1935; A.T.T.B., s.255).*

: Atatürk'ün Türk-Yunan Antlaşması'nın imzalanması nedeniyle Yunan yöneticilerinin gönderdiği telgrafa cevabı: "..Türkiye Cumhuriyeti, milletler arasında dostluk ve barış fikrinin gelişme ve gerçekleşmesi yönünden kendine düşen ödevini ciddi ve samimi bir surette daima yerine getirmeden geri kalmayacaktır" *(Ha. 16.9.1933; A.T.T.B., s.559-560).*

19 Eylül 1933 : Atatürk'ün, gece Maksim Salonu'nda Türk-İtalyan güreş karşılaşmalarını izlemesi *(A.N.D., s.201; s.201; C. 20.9.1933; B.T.S.T.A., 107-109).*

25 Eylül 1933 : Atatürk'ün, Bulgaristan'dan dönen Başbakan İsmet Paşa ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'i Dolmabahçe Sarayı'nda kabulü ve Sofya görüşmeleri hakkında bilgi alışı *(M. 26.9.1933; C. 26.9.1933).*

26 Eylül 1933 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda eski Yunan Başbakanı Venizelos'u kabulü ve görüşmesi *(A.N.D., s.204; M. 27.9.1933; C. 27.9.1033; A.M.D.P. II, s.222-224).*

27 Eylül 1933 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda İngiliz Büyükelçisi George Clerck'in veda ziyaretini kabulü *(C. 28.9.1933).*

4 Ekim 1933 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda İstanbul'a gelen Yugoslavya Kralı Alexandre ile Kraliçe Mari'yi kabulü *(A. ve D., s. 134; A.H.H.B. s.333; İ.A., s.807; M. 5.10.1933; C. 5.10.1933; A.Y.D.A.G., s.117-179).* (Atatürk bu ziyaret esnasında Yugoslavya Kralı ile yarım saat kadar görüşmüş, daha sonra Kral'ın ziyaretini iade için, kalmakta olduğu gemiye gitmiştir. Akşam da Kral şerefine Dolmabahçe Sarayı'nda bir ziyafet verilmiştir *A.M.D.P.II, s.225-227).*

9 Ekim 1933 : Atatürk'ün, İstanbul'dan trenle Ankara'ya hareketi *(C. 10.10.1933).*

10 Ekim 1933 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(C. 11.10.1933).*

15 Ekim 1933 : Atatürk'ün, Çankaya'da Ankara'ya gelen Romanya Dışişleri Bakanı Titulesco'yu kabulü *(Ha. 16.10.1933).*

16 Ekim 1933 : Atatürk'ün, Çankaya'da Amerika Büyükelçisi Robert Pect Skinner ve Japonya Büyükelçisi Vikont Kintoma Mushkoji' nin güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları *(A.S.D.V, s. 67-68).*

: Atatürk'ün Çankaya'da Fransız Büyükelçisi Kammerer, Meksika Elçisi Genaro Estrado, Avusturya Büyükelçisi Buchberger'in güven mektuplarını kabulü ve Elçilerin söylevlerine cevap konuşmaları *(A.S.D.V., s.69-71).*

21 Ekim 1933 : Atatürk'ün, Çankaya'da Macar Başbakanı Gömböş ve Dışişleri Bakanı M. De Kanya'yı kabulü *(Ha. 22.10.1933).*

27 Ekim 1933 : Atatürk'ün, Çankaya'da Ankara'ya gelen Voroşilof başkanlığındaki Sovyet Heyeti'ni kabulü *(Ha. 28.10.1933).*

28 Ekim 1933 : Atatürk'ün, Çankaya'daki kitaplığında sohbet esnasında Afet (İnan) Hanım'a söyledikleri : "...Tarihî olayların seyri sırasında, bazen fizyolojik arızalar mühim rol oynarlar. Tabiat ya mâni olur veyahut yardım eder!" *(A.H.H.B., s.171).*

29 Ekim 1933 : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle sabah 9.15'de Türkiye Büyük Meclisi'nde kordiplomatiği kabulü ve elçilere söylevi : "...Türk inkılâbı kurucudur. Türk ihtilâli yüksek bir insanî ülkü ile birleşmiş vatanperverlik eseridir. Çocuklarına bütün güzellikleri ve bütün büyüklükleri görmek ve aynı zamanda bütün sefaletlere acımak sanatını öğretmektedir!" *(Ha. 30.10.1933; C. 30.10.1933; M. 30.10.1933).*

: Atatürk'ün saat 10.10'da Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle geçit töreni'ni izlemeye gelişi ve Türk milletine ünlü söylevi: "...Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü

olan Türkiye Cumhuriyeti'dir. ...Asla şüphem yoktur ki Türklüğün unutulmuş büyük uygar vasfı ve büyük uygar kabiliyeti bundan sonraki gelişimiyle geleceğin yüksek uygarlık ufkundan yeni bir güneş gibi doğacaktır. ...Ne mutlu Türk'üm diyene!" *(Ha. 30.10.1933; C. 30.10.1933).*

: Atatürk'ün, gece Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Ankara Palas'ta tertiplenen "Cumhuriyet Balosu"nu şereflendirmesi *(M. 30.10.1933).*

: Atatürk'ün, Hakimiyet-i Milliye gazetesine imzalı resmini armağan edişi: "Cumhuriyetin 10. yılında kurtuluş ve inkılâbımızın ilk ve sadık işçisi Hakimiyet-i Milliye'ye" *(U. 10.XI. 1939).*

: Selânik Belediye Meclisi'nin kararı: "Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yıldönümü nedeniyle Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in doğduğu Apostolu Pavlu sokağındaki evin Belediye tarafından satın alınması ve hatıra levhası konulması *"(Selânik T.C. Konsolosluğu Arşivi).* (Söz konusu hatıra levhası 4 Kasım 1933 günü törenle yerleştirilmiş, ancak evin sahiplerinden satın alınması ve boşaltılması işlemleri 1937 Şubatında tamamlanabilmiştir. *Bk. 13.2.1937).*

: Amerika Devlet Bakanı Roosevelt'in, Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle Atatürk'e kutlama telgrafı: "Geçen bu on yıl içinde zatıâlilerinin faal ve şuurlu idareleri altında Türkiye, dünyanın en ileri milletleri arasına girmekle kalmayıp uluslararası barış savaşının eriştiği gelişme ve başarılar sebebiyle zatıâlilerine en kalbî tebriklerimi takdim eder, gerek Amerikan milleti ve gerek kendi adıma memleketinize daha büyük refah ve saadetler dilerim" *(M. 4.XI.1933).*

: Sovyet Rusya Merkezî İcra Komitesi Başkanı Kalinin'in Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle Atatürk'e kutlama telgrafı: "...Dost Türkiye'nin iktisadî ve kültürel kuruluşundaki başarıları büyük bir ilgi ile izlemekteyim. Basiretli ve etkili iradesiyle genç Türkiye'ye istiklâl için olan çetin mücadelesi senelerinde zaferi temin eden ve sonra da onu iktisat ve kültür cephesinde zaferlere sevk eden şefi, Türkiye Cumhuriyeti'nin bu onuncu yıldönümünde selâmlamakla övünüyorum" *(M. 4.XI.1933).*

: Almanya Cumhurbaşkanı Mareşal Hindenburg'un Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle Atatürk'e tebrik telgrafı: "...Benimle beraber bütün Alman milleti, yüksek rehberliğiniz altında modern Türk Devleti'nin temelleştiğini derin bir ilgi ile izledi. Türk milliyetçiliğini nasıl uyandırdığınızı, nasıl kuvvetlendirdiğinizi, çalışkan ve ilerlemeyi seven milletinize, bütün dünyada takdirler çeken siyasî ve iktisadî yükseliş için, tedbirli bir elle nasıl yol açtığınızı büyük hayranlık ve takdirle gördük" *(A.Me., s.112).*

: Fransız Radikal Partisi Başkanı ve eski Fransız Başbakanı Herriot'nun Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle Atatürk'e kutlama telgrafı: "... Yaratmış olduğunuz Türkiye Cumhuriyeti'nin, onuncu yıldönümünü kutlamaya hazırlandığı şu anda sizden Fransız Radikal Partisi ve şahsım adına devletinizin refahı ve kendisiyle milletlerin umumî barışı sahasında kardeşçe ilişkilerde bulunmak arzusunda olduğumuz milletinizin saadeti hakkındaki temennilerimi kabul buyurmanızı rica ederim" *(M. 4.XI.1933).*

: Japonya İmparatoru Hirohito'nun, Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle Atatürk'e kutlama telgrafı: "..Zatıdevletlerine sıcak tebriklerimi ve Türkiye'nin artan refahı için samimî temennilerimi arz ederim" *(Ha. 4.XI.1933).*

30 Ekim 1933 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Macar Heyeti'ni kabulü ve söyledikleri: "...Bir milletin büyüklüğü coğrafî yüzölçümü ile değil, yüreğinin asaleti, ülküsünün yüksekliği ile ölçülür!" *(Ha. 1.1.1934; C. 31.10.1933).*

31 Ekim 1933 : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle Roosevelt'in Türk milletine hitaben yayımladığı mesaja karşılık olmak üzere Amerikan milletine mesajı: "...Türkiye'de doğan inkılâp güneşi yükselerek sıcaklığını yaydıkça, Türk milletinin kalbi büsbütün dünyanın büyük ve takdire değer eserlerine karşı sıcak bir sevgiyle dolmuş, bütün ilerleme ilkelerini tamamiyle benimsemiştir!" *(M. 3.XI.1933; A.T.T.B., s.560; C. 5.XI.1933).*

: Atatürk'ün, Cumhuriyet'in 10. yıldönümü nedeniyle Türk Dostları Cemiyeti Başkanı Amiral Bristol'un kutlama telgrafına cevabı: "..Türk dostları ile onların ünlü başkanı bize duygularının yeni bir delilini daha gösterdiler" *(A.T.T.B., s.561).*

1 Kasım 1933 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin IV. Dönem III. Toplantı yılını açış konuşması: "...Geçen on sene, gelecek devirler için bir başlangıçtan başka bir şey değildir. Bununla beraber, eski devirlerin tarihi karşısında, Cumhuriyetin bu on senesi, eşi görülmeyen bir diriliş ve göz kamaştırıcı bir ileri atılış anıtıdır!" *(Z.C. Devre: IV, cilt: XVIII, s.2-3; A.S.D.I, s.373).*

2 Kasım 1933 : Atatürk'ün, Ankara İsmetpaşa Kız Enstitüsünde açılan "Maarif Sergisi"ni, Ticaret Okulu'nda "İktisat Sergisi"ni ve Halkevi'nde "İnkılâp Resim Sergisi"ni gezmesi ve -sergi nedeniyle- Ticaret Okulu'nun hatıra defterine yazdıkları: "Gördüklerim yüreğimi sevinç ve büyük umutlarla doldurdu. Türk çocuklarının yüksek kabiliyetine inancım tamdır. Bu bilgi yapısında yetişmek fırsatına erişen çocuklarımızı tebrik eder ve memlekete faydalı olmalarını dilerim" *(C. 3.XI.1933; Ha. 3.XI.1933; A.H.D.Y., s.16).*

3 Kasım 1933 : Atatürk'ün, Roosevelt'in 29 Ekim 1933 tarihli kutlama telgrafına cevabı: "Cumhuriyetin 10. yıldönümü münasebetiyle zatıdevletleri tarafından bana gönderilen lütufkâr temenni ve tebriklerden derin bir şekilde duygulandım. Bundan dolayı zatıdevletlerine samimî teşekkürlerimi bildiririm" *(M. 4.XI.1933).*

: Atatürk'ün, Kalinin'in 29 Ekim 1933 tarihli kutlama telgrafına cevabı: "...Çalışmalarımızın başarısını ve yükselme eserinin gerçekleşmesine olan şahsî hizmetimi tarif için kullandığınız sözleri minnettarlıkla karşılarım" *(M. 4.XI.1933).*

: Atatürk'ün, Herriot'nun 29 Ekim 1933 tarihli kutlama telgrafına cevabı: "Cumhuriyetçi ve cumhuriyet fikirlerini o kadar soylu bir görüşle temsil etmekte olan bir parti tarafından bana yöneltilen sözlerden pek duygulandığım halde size ve partinize gerek kendi adıma ve gerek Cumhuriyet hükûmeti adına çok dostane selâmlarımı arzederim" *(M. 4.XI.1933).*

: Atatürk'ün, Japon İmparatoru Hirohito'nun 29 Ekim 1933 tarihli kutlama telgrafına cevabı: "..En sıcak teşekkürlerimi ve şahsî saadetleri ve Japonya'nın refahı için olan en samimî temennilerimi kabul buyurmalarını rica ederim" *(Ha. 4.XI.1933).*

4 Kasım 1933 : Atatürk'ün Selânik'te doğduğu eve, Yunan Hükûmeti tarafından bir hatıra levhası konulması: "Türk Milletinin büyük inkılâpçısı ve Balkan Birliğinin koruyucusu Gazi Mustafa Kemal bu evde dünyaya gelmiştir. 29.XI.1933" *(C. 5.XI.1933).*

20 Kasım 1933 : Atatürk'ün, kapatılan İstanbul Darülfünunu'nun yerine İstanbul Üniversitesi'nin öğretime açılması nedeniyle kendisine gönderilen saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "İstanbul Üniversitesi'nin açılmasından çok sevinç duydum. Bu yüksek ilim ocağında kıymetli profesörlerin elinde Türk çocuğunun müstesna zekâ ve eşsiz kabiliyetinin çok büyük gelişmelere erişeceğinden eminim!" *(M. 21.XI.1933).*

: Atatürk'ün, İstanbul Üniversitesi'nin açılışı nedeniyle Millî Eğitim Bakanı Hikmet (Bayur)'un gençliğin ve öğretim üyelerinin saygı ve bağlılıkları bildiren telgrafına cevabı: "...Hakkımdaki duygularınızdan dolayı size ve bütün profesörlere ve öğrencilere teşekkür ve sevgilerimi sunar, başarılar dilerim" *(A.T.T.,s.29).*

26 Kasım 1933 : Atatürk'ün Çankaya'da Macar Elçisi Tahy'nin veda ziyaretini kabulü *(A.N.D., s.224).*

4 Aralık 1933 : Atatürk'ün Eskişehir Şeker Fabrikası'nın, -Ankara'ya getirilen- hatıra defterine yazdıkları: "Eskişehir Şeker Fabrikası, millî ülküye derin ilginin yükselmiş, değerli vesikasıdır. Türkiye Cumhuriyetini, böyle sanayi kuruluşlarıyla

zenginleştirenlere, güzelleştirenlere minnet!'' *(Ha. 6.12.1933).*

5 Aralık 1933 : Atatürk'ün, Mülkiye Mektebi'nin 57. kuruluş yıldönümü nedeniyle Mülkiyelilerin sevgi ve bağlılık telgrafına cevabı: ''...Mülkiyelilerin bana bildirdikleri duygular, değerli bir topluluğun yüksek yurt, vazife, inkılâp ve ülkü kavramlarına beslediği şuurlu ve aydınlık sevgiyi ve saygıyı gösterdiğinden beni çok sevindirdi!'' *(Ha. 7.12.1933).*

11 Aralık 1933 : Atatürk'ün, Çankaya'da Alman Büyükelçisi Rosenberg'in güven mektubunu kabulü *(Ha. 12.12.1933).*

— 1934 —

9 Ocak 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Macar Elçisi Michel Yungerth-Arnöthy'nin güven mektubunu, Romen Elçisi B. Jean P. Carp'ın da veda mektubunu kabulü *(A.N.D., s.237; D.V.Y. 1953, s.123-124).*

12 Ocak 1934 : Yunanistan Başbakanı Venizelos'un, Nobel Ödülü Komitesi Başkanlığına Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterdiğini bildiren mektubu: ''Barışı takviye hareketi, yeni ve seçkin Türk Devleti'ne bugünkü görüntüsünü veren tüm iç reform hareketleri ile birlikte yürümüştür. Mustafa Kemal Paşa'yı Yüksek Nobel Barış Ödülü için aday göstermekle şeref kazanırım'' *(A.M.D.P.II., s.244-245).*

1 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Ankara'dan otomobille Kırşehir'e gelişi, geceyi Kırşehir'de geçirişi *(A.N.D., s.246; C. 2.2.1934).*

2 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Kırşehir'den hareketle akşam Yerköy'e gelişi *(A.N.D., s. 246; C. 3.2.1934).*

3 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Yerköy'den Yozgat'a gelişi, resmî ziyaretleri, gece Yerköy'e dönüşü *(A.N.D., s.246; C. 4.2.1934).*

4 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Yerköy'den Kayseri'ye hareketi, yolda Şefaatli ve Boğazköy'de trenden inerek halkla konuşması ve akşamüzeri Kayseri'ye gelişi *(A.N.D., s.246-247; C. 5.2.1934; E.K. ve T.B.B., s. VIII).*

5 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Kayseri'de Uçak Fabrikası'nı, Müzeyi, Mimar Sinan Camii'ni ziyaretleri, öğleden sonra Kayseri'den hareketle 23.30'da Niğde'ye gelişi *(A.N.D., s. 247; E.K. ve T.B.B. s.VIII; C. 6.2.1934).*

6 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Niğde'den hareketle Konya'ya gelişi, resmî daireleri ziyareti ve geceyi Konya'da geçirisi *(A.N.D., s.247; C. 7.2.1934).*

7 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Konya'dan Ankara'ya gelişi *(A.N.D., s. 247; C. 8.2.1934).*

9 Şubat 1934 : Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında "Balkan Antantı"nın imzalanması *(T.T.O.M.A.R., s.19; T.D.M.İ.B.S.A., s.229-232; T.D.T., s.177; E.W.H., s.963, 1097; C. 10.2.1934; T. Bugüne, s.202).*

11 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Balkan Antantı'nın imzası nedeniyle kutlama telgrafı gönderen Yunanistan Cumhurbaşkanı Alexandre Zaimis'e cevabı: "..Antlaşması imza eden memleketlerin devlet adamlarının anlayış ve uzağı görüşleri ürünü olan bu antlaşma ile Balkanlarda bir huzur ve mutluluk dönemi açtıklarını görmekle bahtiyarım" *(A.T.T.B., s.564).*

15 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da İngiltere Büyükelçisi Percy Loraine' in güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.250; D.V.Y. 1953, s.118).*

19 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Yang Şiyeh başkanlığındaki Çin Askerî Heyeti'ni kabulü *(C. 20.2.1934).*

26 Şubat 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Elçisi Edmond Ciuntu ve Afgan Elçisi'nin güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.254; D.V.Y. 1953, s.124).*

10 Mart 1934 : Yahya Kemal (Beyatlı)'ın Yozgat milletvekilliğine seçilmesi nedeniyle Atatürk'e teşekkür telgrafı : "Türk milletinin büyük ve engin şerefli başkanının yüksek yakınlığı eseri olarak bu defa Yozgat Milletvekilliğine seçilmem sebebiyle kalbim minnetle doludur. Ondokuz seneden beri dehasının yıldızı arkasından gittiğim büyük başkanımızın yakınlığı hayatımın yegâne değeridir. Derin teşekkür ve saygılarımı arzederim, efendim" *(A.Me., s.119).*

18 Mart 1934 : İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın, Çanakkale şehitleri için yapılan törende, hayatlarını kaybeden diğer millet askerlerine de hitap edilmek üzere Atatürk'ün yazdırdığı söylevi okuması : "...Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlar! Burada bir dost vatanın topraklarındasınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler, mehmetçiklerle yanyana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlâtlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz, evlâtlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar, bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlâtlarımız olmuşlardır" *(A. ve A., s.6; A.B.C.H.S.İ.N., Dünya 10.XI.1953).* (Kaynaklarda bu olayın yılı belirtilmesine rağmen ayı ve günü gösterilmemiştir. 1934 yılına ait gazetelerde de -Şükrü Kaya'nın başka bir görevle Gelibolu'ya gidişi dışında- açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır. Biz, gerçek tarih tesbit edilinceye kadar bu konuşma tarihini -ihtiyatla- 18 Mart 1934 olarak kabul ediyoruz).

19 Mart 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da, Vali başkanlığındaki Edirne Heyeti'ni kabulü ve kendisine, Edirneliler adına hediye edilen Sarayiçi Çiftliği tapu senedinin takdimi *(C. 20.3.1934).*

24 Mart 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Danimarka Elçisi Axel Noergaard'ın güven mektubunu kabulü *(Ha. 25.3.1934; D.B.Y. 1967, s.1051).*

7 Nisan 1934 : Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İzmir yönünde hareketi *(C. 8.4.1934; Ha. 8.4.1934).*

8 Nisan 1934 : Atatürk'ün, Uşak'ta topçu birliklerini, Salihli'de istihkâm taburunu, topçu alayını teftiş edişi, saat 19.00'da Manisa'ya gelişi *(A.N.D., s.268; C., 9.4.1934).*

9 Nisan 1934 : Atatürk'ün, Manisa'dan hareketle Muradiye istasyonunda ve Menemen'de piyade alaylarını, Foça civarında müstakil topçu bataryasını teftiş edişi ve Foça'dan vapurla 19.30'da İzmir'e gelişi *(A.N.D., s.262; C. 10.4.1934).*

10 Nisan 1934 : Atatürk'ün, İzmir'den Gaziemir'e gelerek piyade alayını, tayyare topçu bataryasını ve Seydiköy'de hava kuvvetlerini denetlemesi, daha sonra Selçuk üzerinden Kuşadası'na gelerek süvari alayını denetledikten sonra akşam tekrar İzmir'e dönüşü *(A.N.D., s.269; C. 11.4.1934).*

11 Nisan 1934 : Atatürk'ün, İzmir'den hareketle Reşadiye, Seferihisar ve Bornova'da bazı askerî kuruluşları denetlemesi ve tekrar İzmir'e dönüşü *(A.N.D., s.269; C. 12.4.1934).*

: Atatürk'ün akşam yemeği sohbetinde söyledikleri : "- Arkadaşlar, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâplar için bilimin ve aydınların yoluna gideceğiz; hedef ve hünerimiz cahil kütleyi de aydınlatarak yolumuzda yürütmek ve onu selâmete çıkarmaktır. Cumhuriyetimizi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak isteğimizi köstekleyecek herhangi bir referanduma gitmek yalnız cehalet değil hıyanet olur. Yüzde seksenine okuma yazma öğretilmemiş bir memlekette inkılâplar plebisitle olmaz!" *(A.C.M., s.172).*

12 Nisan 1934 : Atatürk'ün, İzmir'de Gazi İlkokulu'nu ziyareti ve saat 20.00'de Çocuk Balosu'nu şereflendirmesi *(A.N.D., s.270; C. 13.4.1934).*

13 Nisan 1934 : Atatürk'ün, İzmir'den hareketle Bergama, Dikili ve Ayvalık'ta inceleme ve denetlemelerde bulunması, akşam Edremit'e gelişi ve geceyi burada geçirmesi *(A.N.D., s.270; C. 14.4.1934).*

14 Nisan 1934 : Atatürk'ün, Edremit'ten hareketle Küçükkuyu, Ayvalık ve Ezine üzerinden Çanakkale'ye gelişi ve akşam şerefine verilen balo'da bulunuşu *(A.N.D., s.271; E.O.B., s.49; C. 15.4.1934).*

15 Nisan 1934 : Atatürk'ün, Çanakkale'den hareketle Balya üzerinden Balıkesir'e gelişi, bazı askerî birlikleri denetlemesi *(A.N.D., s.271; C. 16.4.1934).*

16 Nisan 1934 : Atatürk'ün, Balıkesir'den trenle Eskişehir'e gelişi, bir süre halkla görüşmesi, daha sonra Ankara'ya hareketi *(A.N.D., s.271; C. 17.4.1934).*

17 Nisan 1934 : Atatürk'ün saat 01.00' de Eskişehir'den trenle Ankara'ya gelişi *(A.N.D., s.271)*

18 Nisan 1934 : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanlığını ziyareti *(A.N.D., s.272).*

19 Nisan 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Yugoslavya Dışişleri Bakanı Yevtiç'i kabulü *(C. 20.4.1934).*

: Atatürk'ün, Berlin Elçimiz Kemalettin Sami Paşa'nın ölümü nedeniyle başsağlığı telgrafı gönderen Almanya Cumhurbaşkanı Mareşal Hindenburg'a cevabı : "...Kemalettin Sami Paşa'nın ölümüyle kıymetli evlâtlarından birini kaybeden Türkiye, Almanya'nın şahsınızda bu ölümün matemine samimiyetle iştirakına karşı daima duygulanmasını koruyacaktır" *(A.T.T., s.30).*

30 Nisan 1934 : Atatürk'ün, İsmet Paşa'yla beraber trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(C. 1.5.1934).*

1 Mayıs 1934 : Atatürk'ün, İstanbul'a gelişi, İsmet Paşa'yla beraber, merhum Kemalettin Sami ve Derviş Paşaların kabirlerini ziyaret edişi *(A.N.D., s.276; C. 2.5.1934).*

2 Mayıs 1934 : Atatürk'ün, Kalamış vapuruyla İstanbul'dan Yalova'ya gelişi *(A.N.D., s.277; C. 3.5.1934).*

4 Mayıs 1934 : Atatürk'ün, Yalova'dan Bursa'ya gelerek öğle yemeğini burada yemesi ve tekrar Yalova'ya dönüşü *(A.N.D., s.278; C. 5.5.1934).*

5 Mayıs 1934 : Atatürk'ün, Yalova'dan vapurla Derince'ye gelişi, buradan trenle Ankara'ya hareketi *(A.N.D., s.278; C. 6.5.1934).*

6 Mayıs 1934 : Atatürk'ün, Ankara'ya gelişi *(A.N.D., s.278; C. 7.5.1934).*

7 Mayıs 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Yunan Millî Savunma Bakanı General Kondilis ile Yunan Genelkurmay Başkanını kabulü *(A.N.D., s.279; C. 8.5.1934).*

12 Mayıs 1934 : Atatürk'ün, Kız Lisesi'nin Ankara Halkevi'nde tertiplediği müsamereyi şereflendirmesi *(A.N.D., s.280).*

16 Mayıs 1934 : Atatürk'ün, Cumhuriyet gazetesinin kuruluşunun 10. yıldönümü nedeniyle Yunus Nadi'ye telgrafı : "Gazetenizin onuncu yıldönümünü idrak etmesinden memnun oldum. Başarı temenni ederim" *(C. 17.V.1934; A.T.T., s.30).*

2 Haziran 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Irak Elçisi Naci Şevket'in güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.287; D.V.Y. 1953, s.121).*

16 Haziran 1934 : Atatürk'ün, trenle Samsun'dan Ankara'ya gelen İran Şahı Rıza Pehlevi'yi istasyonda karşılaması *(Ha. 17.6.1934; C. 17.6.1934).*

: Atatürk'ün, akşam Çankaya'da İran Şahı Rıza Pehlevi şerefine verdiği ziyafette konuşması: "..Barış içinde gelişmekten başka amaçları olmayan milletlerimizin, aynı zamanda umumî barışa hizmet etmeyi en şerefli ödev saydıklarına şüphe yoktur" *(Ha. 17.6.1934; C. 17.6.1934; A.S.D.II, s.276; A.M.D.P.II, s.263).*

17 Haziran 1934 : Atatürk'ün, Ankara'da İran Şahı Rıza Pehlevi ile askerî birliklerin, izcilerin ve okulların katıldığı geçit törenini izlemesi *(Ha. 18.6.1934; A.N.H., s.292).*

18 Haziran 1934 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kâzım Özalp tarafından İran Şahı Rıza Pehlevi şerefine verilen öğle yemeğinde bulunması, akşam Şah'ın İran Elçiliğinde verdiği ziyafeti şereflendirmesi *(A.N.D., s.292).*

19 Haziran 1934 : Atatürk'ün, akşam Ankara Halkevi'nde İran Şahı Rıza Pehlevi ile beraber -onun şerefine oynanan- "Özsoy" operasını izlemesi *(D.C.İ.K.A., s.28; Ha. 20.6.1934; A.N.D., s.293).*

20 Haziran 1934 : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile beraber trenle Ankara'dan Eskişehir'e hareketi *(A.N.D., s.293; C. 21.6.1934).*

: Atatürk'ün, Dünya Uyuşturucu Maddelerle Mücadele Cemiyeti Başkanı Richmond P. Holison'a -Cenevre'de imzalanan uyuşturucu maddelerin üretim ve dağıtımını sınırlama sözleşmesi'nin yıldönümü nedeniyle- mektubu: "..Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti, kendi ülkesi içinde uyuşturucu maddeleri kontrol için daha çok yasaklayıcı önlemler aldığı gibi Türkiye'nin dünyadaki gayri meşru uyuşturucu madde ticaretine merkez oluşturması ihtimalini de kesin olarak ortadan kaldırmıştır. Ve Türkiye bu gayeye erişmek için samimi olarak çalışmaktan asla vazgeçmeyecektir" *(A.T.T.B., s.565-566).*

21 Haziran 1934 : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile beraber Eskişehir'de Hava Meydanı Mektebi'ni gezmesi, Afyon'da Kolordu Karargâhını ziyareti ve daha sonra Uşak yönünde hareketi *(A.N.D., s.293; C. 22.6.1934).*

: Soyadı Kanunu'nun kabulü *(Z.C., Devre : IV, cilt : XXIII, s.259; A.H.H.B., s.333).*

22 Haziran 1934 : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile Uşak'ta topçu kıtasını denetlemesi, daha sonra Manisa üzerinden İzmir'e gelişi ve Kız Öğretmen Okulu ile Halkevini ziyareti *(A.N.D., s.293; C. 23.6.1934).*

23 Haziran 1934 : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile Seydiköy yöresinde askerî manevrayı izlemesi *(A.N.D., s.293; C. 24.6.1934).*

24 Haziran 1934 : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile Menemen'de piyade alayını denetlemesi, daha sonra Soma üzerinden Balıkesir'e gelişi *(A.N.D., s.293; C. 25.6.1934).*

25 Haziran 1934 : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile Balıkesir'den Çanakkale'ye gelişi, buradan Gülcemal vapuruyla İstanbul'a hareketi *(A.N.D., s.294; C. 26.6.1934).*

26 Haziran 1934 : Atatürk'ün İrah Şahı Rıza Pehlevi ile Çanakkale'den İstanbul'a gelişi ve Sarayburnu'nda karaya çıkışı *(A.N.D., s.294; A. ve D., s.135; C. 27.6.1934).*

27 Haziran 1934 : Atatürk'ün öğleden sonra İran Şahı Rıza Pehlevi ile Harp Akademisi'ni ziyareti *(C. 28.6.1934).*

29 Haziran 1934 : Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi ile beraber motorla Moda ve Suadiye'ye gidişi, daha sonra Büyükada Yat Kulübü'nü ziyareti *(Ha. 30.6.1934).*

3 Temmuz 1934 : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile İstanbul'dan Yalova'ya gelişi *(A.N.D., s.294; Ha. 4.7.1934).*

6 Temmuz 1934 : İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Gürcübulak'ta Türkiye'den İran sınırına geçişi ve Şah'ın teşekkür telgrafına Atatürk'ün cevabı *(Ha. 7.7.1934; A.M.D.P.II, s.264).*

7 Temmuz 1934 : Atatürk'ün, Yalova'dan Ertuğrul yatı ile Derince'ye gelişi ve buradan Ankara'ya hareketi *(A.N.D., s.294; C. 8.7.1934).*

8 Temmuz 1934 : Atatürk'ün Ankara'ya gelişi *(C. 9.7.1934).*

16 Temmuz 1934 : Atatürk'ün otomobille Ankara'dan Kızılcahamam'a hareketi ve geceyi yolda çadırda geçirişi *(A.N.D., s.294; C. 17.7.1934).*

17 Temmuz 1934 : Atatürk'ün Gerede üzerinden Bolu'ya gelişi, resmî ziyaretleri ve gece Halkevinde kalışı *(Bolu T., s.731; C. 18.7.1934).*

18 Temmuz 1934 : Atatürk'ün Bolu'dan ayrılırken sabah Halkevi şeref defterine yazdıkları : "Bolu Halkevinde bir gece kaldım. Bolu'nun güzelliğinden, halkın coşkun sevinçlerinden çok duygulandım" *(C.O.Y.B., s.39).*

: Atatürk'ün, Bolu'dan hareketle akşam saat 20.00'de Adapazarı'na gelişi (Gece yarısına doğru trenle İstanbul'a hareket etmiştir *A.Y.G., s.27, 86).*

19 Temmuz 1934 : Atatürk'ün İstanbul'a gelişi ve Haydarpaşa'dan Dolmabahçe Sarayı'na geçişi *(C. 19.7.1934).*

20 Temmuz 1934 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Yalova'ya gidişi *(Ha. 21.7.1934).*

30 Temmuz 1934 : Atatürk'ün Ertuğrul yatı ile Yalova'dan İstanbul'a dönüşü *(A.N.D., s.269).*

31 Temmuz 1934 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda dil işleri ve II. Türk Dil Kurultayı hazırlıklarıyla meşgul olması *(C. 1.8.1934).*

: Atatürk'ün, akşam Dolmabahçe'den Ertuğrul yatı ile Çanakkale'ye hareketi *(A.N.D., s.269).*

1 Ağustos 1934 : Atatürk'ün saat 10.00'da Ertuğrul yatı ile Çanakkale önlerine gelişi, karaya çıkmaksızın saat 13.30'da Yalova'ya hareketi *(A.N.D., s.296).*

2 Ağustos 1934 : Atatürk'ün, saat 01.30'da Çanakkale'den Yalova'ya gelişi *(A.N.D., s.296).*

8 Ağustos 1934 : Atatürk'ün, Alman Devlet Başkanı Mareşal Hinderburg'un ölümü üzerine, oğluna başsağlığı telgrafı *(A.S.D.V., s.176-177).*

11 Ağustos 1934 : Atatürk'ün Yalova'dan İstanbul'a dönüşü.

12 Ağustos 1934 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Türk Dili Tetkik Cemiyeti toplantısı'na başkanlık edişi *(V. 13.8.1934; Ha. 14.8.1934).*

18 Ağustos 1934 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı salonunda açılan "İkinci Türk Dil Kurultayı"nın çalışmalarını izlemesi (Kurultay 23 Ağustos 1934'e kadar devam etmiştir *C. 19.8.1934; Ha. 19.8.1934; T.M.T.V., s. 1698; Almanak 1935, s. 123).*

29 Ağustos 1934 : Atatürk'ün, Uluslararası IV. İzmir Fuarı'nın açılışı nedeniyle Başbakan İsmet Paşa'nın telgrafına cevabı: "..26 Ağustos, Türk budunu için her yıl yepyeni kazançlar verimi olacaktır" *(A.T.T.B., 567).*

4 Eylül 1934 : Atatürk'ün Alman Devlet Başkanlığına seçilmesi nedeniyle Adolf Hitler'e tebrik telgrafı *(A.T.T., s.104).*

9 Eylül 1934 : Atatürk'ün, İzmir'in 12. kurtuluş yıldönümü nedeniyle kendisine gönderilen saygı ve kutlama telgrafına cevabı *(A.T.T., s.32).*

13 Eylül 1934 : Atatürk'ün, İstanbul'da "Galatasaray Lisesi" ve "İş Bankası" sergilerini ziyareti *(C. 15.9.1934).*

20 Eylül 1934 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(C. 21.9.1934).*

21 Eylül 1934 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(C. 22.9.1934).*

26 Eylül 1934 : Atatürk'ün, "Dil Bayramı" nedeniyle Ankara Halkevi'nde yapılan toplantıyı şereflendirmesi *(A.N.D., s.311).*

: Atatürk'ün, İstanbul'da toplanan Parlamentolar Birliği Konferansı üyelerinin telgrafına cevabı: "..Çalışmalarınızda tam bir başarıyla Türkiye'deki kalışınızın zevkli olması hakkındaki samimi temennilerimi iletirim" *(A.T.T.B., s.568).*

3 Ekim 1934 : Atatürk'ün, Ankara'ya gelen İsveç Veliahtı Prens Güstav Adolf'u istasyonda karşılaması ve akşam Çankaya'da şere-

fine verilen ziyafette konuşması *(C. 4.10.1934; A.S.D.II, s.277).*

4 Ekim 1934 : Atatürk'ün, akşam saat 20.00'de İsveç Veliahtı Prens Güstav Adolf'u Ankara istasyonu'ndan uğurlaması *(A.N.D., s.313).*

9 Ekim 1934 : Atatürk'ün, Üçüncü Balkan Güreş Kongresi'nin saygı ve bağlılık telgrafına cevabı : "Kongre münasebetiyle hakkımda gösterilen duygulara teşekkür ederim" *(A.T.T., s.32).*

: Atatürk'ün, Fransa Dışişleri Bakanı Bartu'nun suikast sonucu ölümü nedeniyle Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun'a başsağlığı telgrafı *(A.T.T., s.32).*

: Atatürk'ün, Yugoslavya Kralı Alexandre'ın ölümü üzerine Kraliçe Mari, Veliaht Piyer ve Kral Naibi Prens Paul'a başsağlığı telgrafları *(A.T.T.B., s.568-569).*

16 Ekim 1934 : Atatürk'ün, Fransız devlet adamlarından Poincaré'ın ölümü nedeniyle eşine ve Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun'a başsağlığı telgrafları *(A.S.D.V., s.179-180).*

17 Ekim 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Finlandiya Elçisi Onni Talas'ın güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.318; D.V.Y. 1953, s.119).*

23 Ekim 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Elçisi Karahan'ın güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.320; D.V.Y. 1953, s.124).*

: Atatürk'ün, İstanbul Üniversitesi'ne imzalı fotoğrafını armağan edişi *(Ha. 24.10.1934).*

28 Ekim 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Dışişleri Bakanı Titulesco'yu kabulü *(A.N.D., s.231).*

29 Ekim 1934 : Atatürk'ün, Cumhuriyetin onbirinci yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tebrikleri kabulü, Orduevi ve Halkevi'deki Cumhuriyet Balolarını şereflendirmesi *(A.N.D., s.322).*

31 Ekim 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya Dışişleri Bakanları şerefine çay ziyafeti vermesi *(A.N.D., s.323).*

1 Kasım 1934 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi' nin IV. Dönem IV. Toplantı Yılını açış konuşması: "...Güzel sanatların hepsinde, ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu yapılmaktadır. Ancak, bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir" *(Z.C. Devre: IV, cilt : XXV, s.3-4; A.S.D.I., s.376).*

: Atatürk'ün Ankara'da -bugün açılan- Güven Anıtı'nı saat 17.00'de ziyareti *(A.N.D., s.3123; A.R.H., s.370).*

8 Kasım 1934 : Atatürk'ün, yeni Bayındırlık Bakanlığı binasının açılış merasiminde bulunması *(A.N.D., s.326).*

22 Kasım 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da İsveç Elçisi Vinter'in güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.330; Ha. 23.XI.1934).*

24 Kasım 1934 : Kendisine "Atatürk" soyadı verildiğine dair Kanun'un Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabulü: " 'Kemal' öz adlı cumhurbaşkanımıza 'Atatürk' soyadı verilmiştir" (Kanun teklifi İsmet Paşa ve arkadaşları tarafından yapılmıştır *Z.C. Devre : IV, cilt : XXV, s.34, 35; C. 25.11.1934; A.H.H.B., s.333).*

25 Kasım 1934 : Atatürk'ün, Başbakanlığa İsmet Paşa'ya "İnönü" soyadını verdiğini bildiren mektubu: "Başbakan İsmet Paşa Hazretlerinin, inkılâp tarihimizin ilk şerefli ve parlak sayfası olan İnönü Meydan Muharebelerinin başkahramanı olmuş bulunması itibariyle soyadı kanunu gereği olarak alacağı aile isminin İnönü olmasını çok yerinde bulduğumdan kendilerine bu soyadını verdiğimi bildiririm" *(Ha. 26.11.1934; C. 27.11.1934).*

: Atatürk'ün, eşi ve kızıyla Türkiye'yi ziyaretleri esnasında gördükleri yakınlığa teşekkür eden İsveç Veliahtı Prens Güstav Adolf'un mektubuna cevabı *(A.M.D.P.II, s.269).*

26 Kasım 1934 : Efendi, Bey, Paşa, Hazretleri v.b. lâkap ve unvanların kaldırıldığına dair Kanun'un kabulü *(Z.C. Devre : IV, cilt : XXV, s.50-52).*

3 Aralık 1934 : Bazı kıyafetlerin giyilemeyeceğine dair Kanun'un kabulü (Bu kanunla din adamlarının -hangi din ve mezhebe mensup olurlarsa olsunlar- mabet ve âyinler haricinde ruhanî kıyafet taşımaları yasaklanmıştır).

5 Aralık 1934 : Türk kadınlarına milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanıyan Anayasa değişikliğinin kabulü *(Z.C., Devre : IV, cilt : XXV, s.85; A.B.E.B., s.205; A.H.H.B., s.333).*

: Atatürk'ün, Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınması üzerine bir notu : "...Bu karar Türk kadınına sosyal ve siyasî hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. Çarşaf içinde, peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadınını artık tarihlerde aramak lâzım gelecektir. Türk kadını evdeki uygar yerini salâhiyetle almış, iş hayatının her safhasında başarılar göstermiştir. Siyasî hayatta Belediye seçimlerinde tecrübesini yapan Türk kadını, bu sefer de milletvekili seçme ve seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Uygar memleketlerin birçoğunda kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu salâhiyet ve liyakatla kullanacaktır. Bu notla en mühim inkılâplardan birini anmış oluyoruz" *(A. ve T.K., s.741).*

6 Aralık 1934 : Atatürk'ün, gece Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Ankara Pa-

las'taki kostümlü balosunu şereflendirmesi *(A.N.D., s.334).*

: Ankara kadınlarının, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınması nedeniyle Ankara Halkevi'nde toplantısı, Atatürk ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne teşekkür kararı alınması *(A.T.K.H.K., s.144; C. 7.12.1934).*

8 Aralık 1934 : Atatürk'ün, Mühendisler Birliği'nin yeni binasının açılışı nedeniyle Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya'nın mühendisler adına kendisine gönderdiği bağlılık telgrafına cevabı: "Değerli Türk mühendisleri arkadaşlarımızın bildirdiğiniz temiz duygularından dolayı duyduğum kıvancın büyük olduğunu bildiririm. Kendileri için bugüne kadar olduğu gibi bundan böyle de büyük işler başarmalarını dilerim" *(A.T.T., s.33).*

9 Aralık 1934 : Atatürk'ün, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınması nedeniyle kendisine çekilen saygı ve bağlılık telgraflarına cevabı: "...Türk kadınlığının yeni girdiği siyasal alanlarda da değerli işler başarmasını dilerim" *(U. 10.12.1934).*

17 Aralık 1934 : "Atatürk" soyadının veya bunun başına ve sonuna söz konarak yapılan adların hiçbir kimse tarafından öz ve soyadı olarak alınamayacağına dair Kanun'un kabulü *(Z.C. Devre : IV, cilt : XXV, s.202, 203).*

27 Aralık 1934 : Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin 15. yıldönümü nedeniyle Ankara Halkevi'nde bir tören düzenlenmesi *(U. 27-28.12.1934).*

30 Aralık 1934 : Atatürk'ün, Çankaya'da Irak Dışişleri Bakanı General Nuri'yi kabulü *(U. 31.12.1934).*

— 1935 —

2 Ocak 1935 : Atatürk'ün, yeni yılını kutlayan vatandaşlara Anadolu Ajansı ile teşekkür ve iyi dileklerini iletmesi *(M. 3.1.1935).*

12 Ocak 1935 : Atatürk'ün, Çankaya'da İtalya Elçisi Galli Carlo'nun güven mektubunu kabulü *(U. 13.1.1935).*

21 Ocak 1935 : Atatürk'ün, İsmet İnönü ile beraber trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(U. 22.1.1935).*

22 Ocak 1935 : Atatürk'ün Ankara'dan İstanbul'a gelişi *(U. 23.1.1935).*

30 Ocak 1935 : Atatürk'ün İstanbul'da Güneş Kulübü'nü ziyareti *(B.T.S.T.A., s.113-115).*

2 Şubat 1935 : Atatürk'ün, milletvekili seçimi nedeniyle Cumhuriyet Halk Partisi örgütüne ve ikinci seçmenlere bildirgesi: "..Cumhuriyetçi ve milliyetçi olmakla beraber Partimiz programından başka bir programla ve partili olmanın tabii kayıtları dışında serbest çalışacak samimi yurttaşların ulus kürsüsünden ya-

pacakları tenkitler ve söyleyecekleri düşüncelerle millî çalışmanın kuvvetleneceğine inanıyoruz" *(U. 3.2.1935).*

4 Şubat 1935 : Atatürk'ün, milletvekili genel seçimi nedeniyle millete bildirgesi: "..Müspet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir eğitiminde olduğu kadar beden eğitiminde de kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, kudretli bir kuşak yetiştirmek, ana siyasamızın açık dileğidir" *(A.T.T.B., s.571; U. 5.2.1955).*

8 Şubat 1935 : Atatürk'ün, milletvekili seçimlerini takiben akşam, millete bildirgesi: "..Ulusça gösterilen birlik, ülküye bağlılık bütün gözleri yeniden yurdumuza çekmiştir. Öz dileğimiz yurdun yüceliği, yurttaşın genliğidir" *(A.T.T.B., s.574; U. 9.2.1935).*

15 Şubat 1935 : Atatürk'ün, akşam İstanbul'da Güneş Kulübü'nün çayını şereflendirmesi *(B.T.S.T.A., s.114).*

16 Şubat 1935 : Atatürk'ün, Ege vapuru ile İstanbul'dan Ege'ye doğru yolculuğa çıkması *(A.N.D., s.356; A. ve D., s.137).*

17 Şubat 1935 : Atatürk'ün Ege vapurundan Zafer destroyeri'ne geçişi ve Alanya yönünde hareketi *(A.N.D., s.356; A. ve D., s.137).*

18 Şubat 1935 : Atatürk'ün, Zafer destroyeri ile Alanya'ya gelişi, oradan Antalya'ya hareketi *(A. ve D., s.138; A.N.D., s.357).*

: Atatürk'ün, Zafer destroyeri ile saat 13.30'da Antalya'ya gelişi ve coşkun şekilde karşılanışı *(A. ve D., s.138-139; U. 19.2.1935).*

: Atatürk'ün Zafer destroyeri'nin hatıra defterine yazdıkları: "...Zafer içinde geçirdiğimiz saatlerin hâtırası unutulmayacaktır" *(A. ve D., s.142).*

19 Şubat 1935 : Atatürk'ün, Antalya'da bir gezinti yapması ve saat 22.30'da Ege vapuru ile Taşucu'na hareketi *(A. ve D., s.140).*

20 Şubat 1935 : Atatürk'ün, Ege vapuru ile Taşucu'na gelişi, buradan Silifke'ye gidişi ve tekrar Taşucu'na dönüşü *(A. ve D., s.140; U. 21.2.1935; A.S., s.171).*

21 Şubat 1935 : Atatürk'ün, Ege vapuru ile Taşucu'ndan Mersin'e gelişi, karaya çıkmaksızın saat 18.00'de Fethiye yönünde hareketi *(A. ve D., s.140).*

22 Şubat 1935 : Atatürk'ün, Ege vapuru ile Fethiye'ye gelişi *(A. ve D., s.140; A.N.D., s.357; H.Y.F., s.203).*

23 Şubat 1935 : Atatürk'ün Ege vapuru ile Marmaris'e gelişi *(A. ve D., s.141; U. 24.2.1935).*

24 Şubat 1935 : Atatürk'ün Ege vapuru ile Marmaris'ten İstanbul'a hareketi *(A. ve D., s.141; U. 26.2.1935).*

25 Şubat 1935 : Atatürk'ün Ege vapuru ile Çanakkale'den geçerek İstanbul'a

gelişi ve Dolmabahçe'ye çıkışı *(A.N.D., s.358; A. ve D., s.141; U. 26.2.1935).*

27 Şubat 1935 : Atatürk'ün trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(U. 28.2.1935).*

28 Şubat 1935 : Atatürk'ün İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(U. 1.3.1935).*

1 Mart 1935 : Atatürk'ün dördüncü defa Cumhurbaşkanı seçilmesi *(Z.C. Devre : V, cilt : I, s.3-4).*

: Atatürk'ün Cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ant içmesi ve konuşması: "..Bu içtiğim antla üzerime aldığım onurlu görevin kutsal olduğu kadar ağır da bulunduğunu pek iyi anlıyorum. Buna benim özel gücüm, ancak sizin, seçkin arkadaşlarımın ayrılmaz birliği ve arasız yardımı ile yetebilir. Bu değerli güvencin benden esirgenmeyeceğine inancım büyüktür" *(Z.C. Devre : V, cilt : 1, s.4; A.S.D.I, s.379).*

: Kayseri'de Atatürk heykelinin törenle açılışı *(U. 6.3.1935).*

7 Mart 1935 : Atatürk'ün, Çankaya'da Japon Elçisi İyemasa Tokugawa'nın güven mektubunu kabulü *(U. 8.3.1935).*

23 Mart 1935 : Atatürk'ün suikast'tan kurtulan Suudi Arabistan Kralı Abdülaziz İbn-i Suut'a geçmiş olsun telgrafı *(A.T.T., s.33).*

27 Mart 1935 : Atatürk'ün, Çankaya'da Fransa'nın Suriye Fevkalâde Komiseri Kont de Martel ile Fransa Elçisi Kammerer'i kabulü *(U 28.3.1935).*

17 Nisan 1935 : Atatürk'ün, İsmet İnönü ile beraber Ankara Halkevi'nde Moskova Devlet Tiyatrosu sanatçılarının verdiği müzik ve bale konserini izlemesi *(U. 18.4.1935).*

18 Nisan 1935 : Atatürk'ün, gece Maarif Cemiyeti'nin Halkevi'nde düzenlediği baloyu şereflendirmesi *(U. 20.4.1935).*

22 Nisan 1935 : Atatürk'ün İstanbul'da toplanan Milletlerarası Kadınlar Kongresi'ne telgrafı : "...Siyasî ve sosyal hakların kadın tarafından kullanılmasının insanlığın mutluluğu ve saygınlığı bakımından gerekli olduğuna eminim!" *(A.S.D.V, s.181; U. 23.4.1935).*

26 Nisan 1935 : Atatürk'ün, Çankaya'da Milletlerarası Kadınlar Kongresi Heyeti ile Balkan Ekonomi Konseyi üyelerini kabulü *(A.N.D., s.377; T. 27.4.1935)* ve Milletlerarası Kadın Kongresi Heyetine söyledikleri: "Türk kadınının dünya kadınlığına elini vererek dünyanın barış ve güvenliği için çalışacağına emin olabilirsiniz" *(T. 27.4.1935).*

27 Nisan 1935 : Atatürk'ün, Ankara'da Türk Tayyare Cemiyeti Merkezini ziyareti ve "Türkkuşu" üyelerinin çalışmaları hakkında bilgi alışı *(C. 28.4.1935; Havacılık ve Spor, 10.XI.1938).*

28 Nisan 1935 : Atatürk'ün Hilâliahmer'e "Kızılay" adını verişinin Kızılay Kurultayı'nda alkışlarla kabul edilişi *(U.29.4.1935.*

29 Nisan 1935 : Atatürk'ün, Kadın Esirgeme Kurumu'nun Ankara Orduevi'nde düzenlediği geceyi şereflendirmesi ve Kurum üyelerinden birinin verdiği izahatta "yoksul kadınlara yardım ediyoruz" cümlesi üzerine yazdırdıkları: "...Kadın denilen varlık, kendiliğinden yüksek bir varlıktır. Onun yoksulluğu olamaz. Kadına yoksul demek, onun bağrından kopup gelen bütün beşeriyetin yoksulluğu demektir. Eğer insanlık bu halde ise, kadına yoksul demek lâyık görülebilir. Gerçek bu mudur? Eğer kadın dünyada çalışan, başarı kazanan, zengin olan, maddî ve manevî zengin eden insanları yetiştirmişse, ona yoksul sıfatı verilebilir mi? Verenler varsa, onlara nankör denirse doğru olmaz mı? Bizce, Türkiye Cumhuriyeti anlamınca kadın, bütün Türk tarihinde olduğu gibi, bugün de en muhterem mevkide, her şeyin üstünde yüksek ve şerefli bir varlıktır" *(T. 1.5.1935; A. ve T.K., s.740-741).*

3 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, Türkkuşu'nun hizmete açılışı nedeniyle Etimesut Hava Alanında yapılan törende konuşması: "...Türk çocuğu! Her işte olduğu gibi, havacılıkta da, en yüksek düzeyde, gökte, seni bekleyen yerini, az zamanda dolduracaksın!" *(A.S.D.II, s.280; U.4.5.1935).*

5 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Elçisi Eugéne Fliotti'nin güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.380; D.V.Y. 1953, s.124; D.B.Y. 1967, s.1093).*

8 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu'nun Genel Kongresi nedeniyle kendisine gönderilen bağlılık telgrafına teşekkür *(A.T.T., s.34).*

9 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi IV. Büyük Kurultayı'nı açış konuşması : "Üçüncü kenarında yıkık bir ülke ...türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... yıllarca süren savaş ...ondan sonra, içerde ve dışarda saygı ile anılan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız, devrimler... İşte Türk genel devrimi'nin bir kısa ifadesi!" *(U. 10.5.1935).*

11 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, İngiliz Kralı V. George'a tahta çıkışının 25. yıldönümü nedeniyle tebrik telgrafı *(A.T.T., s.35).*

14 Mayıs 1935 : Atatürk'ün akşam "Türkkuşu" uçuş alanını ziyareti ve çalışmalar hakkında bilgi alışı *(C. 15.5.1935).*

15 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, Mareşal Pilsudski'nin ölümü nedeniyle Lehistan (Polonya) Cumhurbaşkanı Moscicki'ye başsağlığı telgrafı *(A.T.T., s.35).*

: Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi IV. Büyük Kurultayı üye-

leri şerefine Orman Çiftliği'nde verilen ziyafette bulunması *(C. 16.5.1935).*

16 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, Çankaya'da yeni Çin Elçisi Ho-Yao-Tsu'nun güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.384; U. 17.5.1935).*

17 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, Cumhuriyet Halk Partisi IV. Büyük Kurultayı'nın bitişi nedeniyle Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın Ankara Palas'ta verdiği çayı şereflendirmesi *(Z. 18.5.1935).*

: Atatürk'ün, akşam Ankara'dan trenle İstanbul'a hareketi *(U. 18.5.1935; Z. 18.5.1935).*

18 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi *(A.N.D., s.348).*

22 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, İstanbul'da Hürriyet-i Ebediye tepesine giderek, burada yapılan askerî manevraları izlemesi *(A.N.D., s.386).*

23 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, akşam İstanbul'dan Yalova'ya geçişi *(A.N.D., s.386).*

24 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, Yalova'da Baltacı ve Millet Çiftliklerine gidişi *(A.N.D., s.387).*

25 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, akşam Yalova'dan hareketle Büyükada'ya gelişi ve geceyi Yat Kulüp'te geçirişi *(A.N.D., s.387).*

26 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, Büyükada "Yat Kulüp" de Amerikalı kadın gazeteci Gladys Baker'ı kabulü *(A.N.D., s.387; A.İ.H.II, s.142, 144).*

: Atatürk'ün, Türk Tecim ve Endüstri Odaları Genel Kurultayı adına bağlılık telgrafı gönderen Ekonomi Bakanı Celâl Bayar'a teşekkürlerini bildiren cevabı *(A.T.T., s.35).*

: Atatürk'ün, akşam Büyükada'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(A.N.D., s.387).*

27 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, Amerikalı kadın gazeteci Gladys Baker'in sorularına cevapları: "Yeni Türkiye'yi görmüş ve tanımış olanlar bilirler ki Türk Cumhuriyeti topluluğu, kendisine hedef olarak insanlığı ve kültürü almıştır. Türkün yeni gittiği yol ve varmak istediği nokta kültür hayatında yükselmek, insanlık yolunda ilerlemek ve elinden geldiği kadar barışa ve insanlığa hizmet etmektir" *(A.M.D.P.II, s.272-279).* "...Türkiye' de Bolşeviklik olmayacaktır. Çünkü Türk Hükûmetinin ilk gayesi, halka hürriyet ve mutluluk vermek, askerlerimize olduğu kadar, sivil halkımıza da iyi bakmaktır!" *(U. 21.6.1935; Z. 21.6.1935).*

: Atatürk'ün, Birinci Basın Kurultayı'nın saygı telgrafına teşekkürlerini bildiren cevabı *(A.T.T., s.36).*

: Atatürk'ün, Türk Hava Kurumu VI. Kurultayı'nın sevgi ve bağlılık telgrafına teşekkürlerini bildiren cevabı *(A.T.T., s.35).*

28 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, İstanbul'da Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası'

nı ziyareti *(Z. 30.5.1935)*.

: Fransa Cumhurbaşkanı Lebrun'un bir görüşme esnasında Paris Büyükelçimiz Suat Davas'a söyledikleri: "Ben Mussolini'nin siyasetini hiç beğenmiyorum; kararsız bir siyaset izlediğini zannediyorum. Gazi Mustafa Kemal emsalsiz bir asker ve dâhi bir komutan olduğu halde ne kadar barışsever; bunu takdir etmek lâzımdır. İnsaniyet barışa muhtaçtır; barışı herhalde temin etmek zorunluğu karşısında bulunuyoruz" *(A.M.D.P.II, s.269)*.

29 Mayıs 1935 : Atatürk'ün, Türk Hava Kurumu'na 10.000 lira bağışta bulunması ve söyledikleri: "...Bu ulus en zor zamanlarda memleket ödevlerine canla, başla koşmuştur. ..İstediklerinden daha fazlasını başaracaklardır. Tuttukları yol doğrudur" *(U. 30.5.1935)*.

3 Haziran 1935 : Atatürk'ün, Prenses Ingrid ile Danimarka Veliahtı Frederick'in evlenmeleri nedeniyle İsviçre Veliahtı Prens Güstav Adolf'a tebrik telgrafı *(A.T.T., s.36)*.

: Atatürk'ün, İstanbul'dan trenle Ankara'ya hareketi *(A.N.D., s.390)*.

4 Haziran 1935 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(A.N.D., s.390; U. 5.6.1935)*.

7 Haziran 1935 : Atatürk'ün, Moskova Büyükelçimiz Vasıf Çınar'ın ölümü nedeniyle Sovyetler Birliği Merkezî İcra Komitesi Başkanı Kalinin'in başsağlığı telgrafına cevabı *(A.T.T., s.36)*.

10 Haziran 1935 : Atatürk'ün, Çankaya'da Macar Elçisi Zoltan de Mariassy'in güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.392; D.V.Y. 1953, s.123)*.

17 Haziran 1935 : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanlığını ziyareti *(A.N.D., s.395)*.

18 Haziran 1935 : Atatürk'ün, Ankara'da Kızılay Genel Merkezi'ni ziyareti ve ilgililerden çalışmalar hakkında bilgi alışı *(U. 19.6.1935)*.

20 Haziran 1935 : Atatürk'ün, Çankaya'da Çekoslovakya Elçisi Karel Halla'nın güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.396; D.V.Y. 1953; s.119)*.

27 Haziran 1935 : Atatürk'ün; Ankara'dan trenle İstanbul'a hareketi *(U. 28.6.1935)*.

28 Haziran 1935 : Atatürk'ün, Ankara'dan trenle Haydarpaşa'ya gelişi, motorla Dolmabahçe Sarayına uğradıktan sonra Florya'ya geçişi ve gece tekrar Dolmabahçe Sarayına dönüşü *(A.N.D., s.399; U. 30.6.1935)*.

1 Temmuz 1935 : Atatürk'ün, Moda Deniz Kulübü'nü ziyareti ve Denizcilik Bayramı nedeniyle Moda koyunda yapılan deniz yarışlarını izle-

mesi *(Z. 2.7.1935; B.T.S.T.A., s.118).*

2 Temmuz 1935 : Atatürk'ün, Denizcilik Bayramı nedeniyle İstanbul'da tertiplenen Ankara vapuru gezintisine katılması *(C. 3.7.1935).*

7 Temmuz 1935 : Atatürk adına, Cumhurbaşkanlığı Başyaveri tarafından Avrupa binicilik yarışmalarında başarı kazanan subaylara Dolmabahçe Sarayı'nda imzalı birer kol saati verilmesi *(U. 30.7.1935).*

10 Temmuz 1935 : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Dolmabahçe Sarayı'ndan Yalova'ya gelişi *(C. 11.7.1935).*

12 Temmuz 1935 : Atatürk'ün, Türk Dil Kurumu'nun 3. kuruluş yıldönümü nedeniyle kendisine gönderilen saygı telgrafına cevabı: "Türk Dil Kurumu'nun üç sene içinde yaptığı işler çok büyüktür. Kurum içinde çalışan arkadaşlar onunla övünebilirler. Kurumunuzu kutlar, tam başarılar dilerim" *(A.T.T., s.37).*

15 Temmuz 1935 : Atatürk'ün Yalova'dan Bursa'ya gelişi, Uludağ Oteli'ne çıkması ve geceyi Çekirge'deki Köşkünde geçirmesi *(A.N.D., s.404; C. 16.7.1935).*

16 Temmuz 1935 : Atatürk'ün, Uludağ'da bir gezinti yapması *(C. 17.7.1935).*

: Atatürk'ün akşam sofrada bir müzik öğretmenine utla bir parça çaldırdıktan sonra söyledikleri : "Bu parçalar, atalarımızın yadigârı kıymetli eserlerdir. Bunların kaybolmamaları lâzımdır" *(D.C.İ.K.A., s.24-25).*

17 Temmuz 1935 : Atatürk'ün, Bursa'dan hareketle Mudanya'ya gelişi, buradan Ertuğrul yatı ile Florya'ya uğrayarak Dolmabahçe'ye dönmesi *(A.N.D., s.404; C. 18.7.1935).*

2 Ağustos 1935 : Atatürk'ün elyazısı ile ilgililere direktifi: "Sinan'ın heykelini yapınız!" *(A.H.H.B., s.180; A.R.H., s.371).*

21 Ağustos 1935 : Atatürk'ün, Florya'daki Deniz Evi'nde İsmet İnönü Kabinesi'ne başkanlık edişi *(U. 23.8.1935).*

22 Ağustos 1935 : Uluslararası V. İzmir Fuarı'nın açılışında Başbakan Celâl Bayar'ın Atatürk'ün devletçilik ilkesi'ni açıklayan mesajını okuması : "Türkiyenin uyguladığı devletçilik sistemi, ondokuzuncu yüzyıldan beri sosyalizm nazariyecilerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye'ye has bir sistemdir" *(U. 23.8.1935).*

23 Ağustos 1935 : Atatürk'ün, Beyazıt'taki Dişçi Okulu'nu ziyareti *(Z. 24.8.1935).*

21 Eylül 1935 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Piatakof başkanlığında Sovyet Sanayi Heyeti'ni kabulü *(U. 22.9..1935; Z. 22.9.1935).*

: Atatürk'ün, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak'la beraber trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(C. 22.9.1935).*

22 Eylül 1935 : Atatürk'ün, İsmet İnönü ve Fevzi Çakmak'la beraber İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(C. 23.9.1935; U. 23.9.1935).*

26 Eylül 1935: Atatürk'ün, Dil Bayramı'nın 3. yıldönümü nedeniyle Türk Dil Kurumu'na tebrik telgrafı: "...Türk Dil Kurumu'nun verimli çalışmasını ve bütün yurttaşların dil işlerine gösterdiği büyük ilgiyi sevinçle anarım. Bayramınız kutlu olsun" *(A.T.T., s.37).*

21 Ekim 1935 : Gençliğin, Atatürk'e suikast girişimini lânetleme amacıyla İstanbul Üniversitesi'nde büyük mitingi *(C. 22.10.1935).* (Çerkez Ethem ve kardeşi Reşit'in hazırlattığı düşünülen bu suikast girişimi elebaşlarından 5 kişi Suriye sınırından yurda girmiş ve biri güvenlik kuvvetleri tarafından yakalanmıştı. Bu olayın meydana çıkışı memlekette büyük teessüre sebep olmuş, bu arada birçok şehirlerde suikastı lânetleme mitingleri düzenlenmiştir).

: Atatürk'ün, suikast girişimini lânetleyen kurum ve fertlere teşekkürü: "Büyük milletimin bana karşı gösterdiği derin ilgi ve sevgiden kıvanç duydum!" *(Z. 22.X.1935).*

22 Ekim 1935 : Ankara'da, Hakimiyet-i Milliye Meydanında 50.000 kişinin iştirakiyle Atatürk'e suikast girişiminin lânetlenmesi *(C. 23.10.1935; U. 23.10.1935).*

23 Ekim 1935 : İstanbul'da Atatürk'e suikast girişimini lânetleme mitingleri *(C. 24.10.1935).*

: Atatürk'ün, Çankaya'da Yugoslavya Elçisi Branko Lazarevitch'in güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s. 433; D.V.Y., s.125).*

29 Ekim 1935 : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 12. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tebrikleri kabulü, Hipodrum'da yapılan geçit töreninde hazır bulunuşu *(A.N.D., s.435; C. 30.10.1935).*

1 Kasım 1935 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin V. Dönem I. Toplantı Yılını açış konuşması: "...Olaylar Türk milletine iki önemli kuralı yeniden hatırlatıyor: Yurdumuzu ve haklarımızı savunacak kuvvetle olmak! Barışı koruyacak uluslararası çalışma birliğine önem vermek!" *(Z.C. Devre: V, cilt : VI, s.2-3; A.S.D.I., s.383).*

21 Kasım 1935 : Londra'dan yurda dönmekte olan Atatürk'ün mânevî kızlarından Zehra (Aylin)'nın Fransa'da trenden düşerek ölümü *(Z. 22.XI.1935).*

24 Kasım 1935 : Atatürk'ün, Fevzi Paşa -Diyarbakır demiryolu hattının açılışı nedeniyle Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya'nın vatandaş-

ların gösteri ve sevgilerini bildiren telgrafına cevabı: "..Yurdumuzun demir ağlarla örülmesi sahasında kazanılan bu yeni başarı, güven ve genliğimizi artıracaktır. Bu yolda başarıların devamını dilerim" *(U. 25.XI.1935; A.T.T.B., s.574).*

11 Aralık 1935 : Atatürk'ün, Siyasal Bilgiler Okulu'nun 59. kuruluş yıldönümü nedeniyle gece Ankara Palas'ta düzenlenen toplantıda Başbakan İsmet İnönü tarafından kendisine iletilen bağlılık ve saygı telgrafına cevabı: "Bana içten sevgilerini haykıranlar yarım asırdan beri büyük Türk ulusunun tam anlamıyla millet olmasına çalışan, onunla en modern bir Türk Devleti kurmak için insanlık fedakârlıklarının hiçbirini kendilerinden esirgemeyen kültür, idare, intizam, devlet anlayışlarını en son ilmî telâkkilere göre billurlaştırmağa çalışmış ve çalışan yüksek arkadaşlarımdır" *(C. 12.12.1935; T. 12.12.1935; A.T.T.B., s.575).*

20 Aralık 1935 : Atatürk'ün, Çankaya'da Amerika Büyükelçisi Robert P. Skinner'in veda ziyaretini kabulü *(A.N.D., s.452; D.V.Y. 1953, s.117).*

27 Aralık 1935 : Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin 16. yıldönümünün kutlanması ve Ankara Halkevi'nde bir müsamere düzenlenmesi *(Ulus (Kızılay) 28.12.1935).*

— 1936 —

6 Ocak 1936 : Atatürk'ün, Çankaya'da Afganistan Dışişleri Bakanı Feyz Muhammed Han'ı kabulü *(C. 7.1.1936).*

9 Ocak 1936 : Atatürk'ün, Ankara Halkevi salonunda "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi"nin açılış törenini izlemesi (Açılış konuşmasını Millî Eğitim Bakanı Saffet Arıkan yapmış, ilk dersi Afet (İnan) vermiştir *A.H.H.B., s.234; C. 10.1.1936).*

: Atatürk'e suikast hazırlamak suçundan sanık 8 kişinin Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde duruşmalarının başlaması (Sanıklar 17 Şubat 1936 günü delil yetersizliği sebebiyle beraat ettiklerinden serbest bırakılmışlardır *C. 10.1.1936; 18.2.1936).*

12 Ocak 1936 : Atatürk'ün, Çankaya'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi profesörleriyle Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu üyelerine çay ziyafeti vermesi *(A.N.D., s.459).*

25 Ocak 1936 : Atatürk'ün, Çankaya'da Yunan Elçisi Raphael'in güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.464; D.V.Y. 1953, s.125; D.B.Y. 1967, s.1108).*

: Atatürk'ün Türkkuşu'nu ziyareti *(A.N.D., s.464).*

8 Şubat 1936 : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(A.N.D., s.468).*

9 Şubat 1936 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi *(C. 10.2.1936).*

10 Şubat 1936 : Atatürk'ün, Topkapı Eski Eserler Müzesini ziyareti ve incelemelerde bulunması *(C. 11.2.1936).*

10 Mart 1936 : Atatürk'ün, trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(C. 11.3.1936).*

11 Mart 1936 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(C. 12.3.1936).*

10 Nisan 1936 : Atatürk'ün, Yugoslav Kral ailesinin bir kızları oluşu nedeniyle Prens Paul Karajorjeviç'e tebrik telgrafı *(A.T.T., s.37).*

5 Mayıs 1936 : Atatürk'ün, Mısır Kralı I. Fuat'ın ölümü nedeniyle Prens Faruk'a başsağlığı telgrafı *(A.T.T., s.38).*

14 Mayıs 1936 : Atatürk'ün, Çankaya'da İran Elçisi Halil Fahimi'yi kabulü *(A.N.D., s.497; D.V.Y. 1953, s.121).*

16 Mayıs 1936 : Atatürk'ün, Çankaya'da 8. Edward'ın tahta çıkışı nedeniyle İngiliz Büyükelçisi Percy Loraine'in yeni güven mektubunu kabulü *(U. 17.5.1936).*

: Atatürk'ün, Çankaya'da Fransız Büyükelçisi Henri Ponsot' un güven mektubunu kabulü *(U. 17.5.1936).*

: Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(C. 17.5.1936).*

17 Mayıs 1936 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi *(C. 18.5.1936).*

28 Mayıs 1936 : Atatürk'ün, İstanbul'da Harp Akademisi askerî tatbikatını izlemek üzere Topçu Atış Mektebi'ne gitmesi ve geceyi tatbikat sahasında geçirmesi *(A.N.D., s.501; C. 29.5.1936).*

3 Haziran 1936 : Atatürk'ün, İstanbul'dan otomobille Çorlu'ya gelişi, Çorlu ve Muratlı'da incelemeleri, gece Çorlu'dan trenle İstanbul'a dönüşü *(A.N.D., s.502; C. 4.6.1936).* (Atatürk Çorlu'da Kolordu Karargâhını ziyaret etmiş, öğleden sonra Muratlı'ya geçerek yeni yapılan göçmen evlerinde incelemelerde bulunmuştur).

6 Haziran 1936 : Atatürk'ün, vapurla İstanbul'dan Mudanya'ya gelişi, Mudanya'dan otomobille Bursa'ya geçişi ve geceyi burada geçirişi *(A.N.D., s.503; C. 8.6.1936).*

8 Haziran 1936 : Atatürk'ün, Bursa'dan Mudanya'ya gidişi, vapurla Mudanya'dan Haydarpaşa'ya geçişi, buradan trenle Ankara'ya hareketi *(A.N.D., s.504; C. 9.6.1936).*

9 Haziran 1936 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya giderken Eskişehir'e uğrayışı, burada Komutanlık, Vilâyet ve Belediye'yi ziyareti, Uçak Mektebi'ni denetlemesi, uçuşları seyretmesi ve Mektebin şeref defterine yazdıkları: "Çok sevindim gördüklerim-

den!" *(A.N.D., s.504; C. 10.6.1936; Açık Söz 10.6.1936).*

: Atatürk'ün, saat 19.45'de Eskişehir'den Ankara'ya gelişi *(C. 10.6.1936).*

: Atatürk'ün Dışişleri Binasına giderek orada toplanan kabineye başkanlık edişi (Bugünkü kabine toplantısında T.B.M.M. Başkanı Abdülhalik Renda ile Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak da hazır bulunmuştur *(Açık Söz, 10.6.1936).*

12 Haziran 1936 : Atatürk'ün, Çankaya'da Polonya Elçisi Michel Sokolnicky ve Bulgaristan Elçisi Todor Christov'un güven mektuplarını kabulü *(D.V.Y. 1953, s.118, 124; A.N.D., s.505).*

15 Haziran 1936 : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(A.N.D., s.507).*

16 Haziran 1936 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi ve akşamüzeri motorla Florya'ya geçişi *(A.N.D., s.507; C. 16.6.1936).*

18 Haziran 1936 : Atatürk'ün, uçakla Ankara'ya dönecek olan İsmet İnönü'yü Yeşilköy Hava Alanı'ndan uğurlaması *(U. 19.6.1936).*

28 Haziran 1936 : Atatürk'ün, İsmet İnönü ile beraber Yeşilköy Hava Alanına gelişi ve Sabiha Gökçen'in, uçağıyla yaptığı uçuşları izlemesi *(Açık Söz, 29.6.1936).*

30 Haziran 1936 : Atatürk'ün, Silifke Ziraat Bankası'na, Tekir Köyü'nden 6 kişiyle beraber bölgede "Tarım Kredi Kooperatifi" kurmak istediklerini bildiren dilekçesi (Gerekli işlemler Temmuz ayında tamamlanmıştır *U. 14.7.1936).*

13 Temmuz 1936 : Atatürk'ün, Tekir Tarım Kredi Kooperatifi'nin 1 sayılı kurucusu olması nedeniyle kendisini kutlayan Ekonomi Bakanı Celâl Bayar'ın teşekkür telgrafına cevabı: "...Tarım Kredi Kooperatiflerinin az zamanda bütün yurdu kaplamasını başarıcı gayretinizden bekliyoruz" *(U. 14.7.1936; C.K.A., s.20).*

18/19 Temmuz 1936 : Atatürk'ün, Florya Köşkünde sohbet esnasında yazdırdığı notlardan: "...Güzel sanatlarda başarı, bütün inkılâpların başarı kazandığının en kesin delilidir. Bunda başarı kazanamayan milletlere ne yazıktır. Onlar, bütün başarılarına rağmen uygarlık alanında yüksek insanlık sıfatıyla tanınmaktan daima mahrum kalacaklardır!" *(A.Y.B.N., s.499).*

20 Temmuz 1936 : Boğazların Türk Hükûmetinin egemenliğine geçişini sağlayan "Montreux Sözleşmesi"nin imzalanması *(C. 21.7.1936; U. 21.7.1936; Siyasî T., s.669; Siyasal T., s.357; T.T.O.M.A.R., s.187; T.D.M.İ.B.S.A., s. 235-257; T.T.A., s.63; B.A. ve T.D., s.232).*

: Atatürk'ün Montrö Sözleşmesi'nin imzalanmasını takiben söyledikleri: "Milletinin yüksek seciyesine, ordusunun bükülemez bazusuna ve uygar insanlığın aldatılamaz sağduyu-

suna dayanarak ve güvenerek zekâ, mantık ve enerjinin, bütün insanlığın muhtaç olduğu barış ve huzur veren sonuçlar doğurabileceğinin bir delili olan Montrö Konferansı eseri, cidden sevinmeğe ve sevindirmeğe değer bir tarihî olaydır" *(C. 21.7.1936).*

22 Temmuz 1936 : Atatürk'ün, Montrö Sözleşmesi'nin imzalanması nedeniyle İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ tarafından -şehir adına- çekilen telgrafa cevabı: "Yurdumuzun Boğazlardaki güvenini belgeleyen Montrö Sözleşmesi münasebetiyle muhterem halkın çoşkun heyecan ve sevinçlerini bildiren telgrafına samîmi teşekkürlerimi bildiririm" *(T. 23.7.1936).*

25 Temmuz 1936 : Atatürk'ün, Montrö Sözleşmesi'nin imzası nedeniyle tebrik telgrafı gönderen İran Şahı Rıza Pehlevi'ye teşekkürü *(U. 26.7.1963; A.T.T.B., s.576).*

28 Temmuz 1936 : Atatürk'ün, trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(C. 29.7.1936).*

29 Temmuz 1936 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(C. 30.7.1936).*

31 Temmuz 1936 : Montrö Sözleşmesi'nin imzalanması nedeniyle "Meclis'in, Atatürk'e minnet ve teşekkürlerinin iletilmesi" ve "Kahraman orduya saygı ve selâmlarının bildirilmesi" hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi kararları *(Z.C. Devre: V, cilt : XII, s.328, 330).*

2 Ağustos 1936 : Atatürk'ün, akşam trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(C. 3.8.1936).*

3 Ağustos 1936 : Atatürk'ün, Ankara'dan Haydarpaşa'ya gelişi ve Florya'ya geçişi *(C. 4.8.1936).*

9 Ağustos 1936 : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı'ndan Moda koyunda -Moda Deniz Kulübü tarafından tertiplenen- deniz yarışlarını izlemesi *(B.T.S.T.A., s.124).*

10 Ağustos 1936 : Atatürk'ün, Florya'dan Ertuğrul yatı ile Yalova'ya gelişi *(A.N.D., 526; C. 11.8.1936).*

10/11 Ağustos 1936: Atatürk'ün gece boyunca yatmaksızın dil çalışmalarını sürdürmesi *(A.N.D., s.526).*

13 Ağustos 1936 : Atatürk'ün, askerî manevralar nedeniyle Org. Fahrettin Altay'ın gönderdiği telgrafa cevabı: "..Sizin ve bütün kahraman ordumuzun sevgi ile gözlerinden öperim. Yarın, yorulmak bilmemiş ve bilmeyecek olan şanlı ordumuzun geçit törenini gözlerimin önünde canlandırarak mesut olacağım" *(U. 14.8.1936; A.T.T.B., s.577).*

16 Ağustos 1936 : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Yalova'dan İstanbul'a gelişi *(A.N.D., s.527).*

22 Ağustos 1936 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda 3. Türk Dil Kurultayı'na gelen yabancı dil bilginlerini kabulü ve söyledikleri: "Dünya dil âlimlerinin Türk âlimleriyle beraber çalışmaları dil biliminin şimdiye kadar çözemediği birçok güçlüklerin çözümünü kolaylaştıracaktır. Bundan, büyük gerçekler de meydana çıkacaktır!" *(U. 23.8.1936).*

24 Ağustos 1936 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı salonunda toplanan "Üçüncü Türk Dil Kurultayı"nın açılış törenini ve çalışmalarını izlemesi *(C. 25.8.1936; U. 25.8.1936).* (Kongre 31 Ağustos 1936 günü kapanmıştır).

26 Ağustos 1936 : Atatürk'ün, Türkiye İş Bankası'nın 10. kuruluş yıldönümü nedeniyle demeci: "İş Bankası, Cumhuriyet tarihinde ekonomi bakımından başlıbaşına yer alacaktır. Bu kurum, çok küçük bir servetin bile ekonomik hayatta fert çıkarlarına ayrılmayıp ulus çıkarlarına ayrılmasından çıkabilecek olan büyük sonuçları, az bir zamanda ve özellikle yepyeni bir devlet kuruluşunun türlü inkılâp güçlükleri içinde dünya çapında göstermiştir *(A.S.D.V., s.72).*

2 Eylül 1936 : Atatürk'ün, gece Beylerbeyi Sarayında düzenlenen Balkan Festivali'ni şereflendirmesi *(C., 4.9.1936).*

2/3 Eylül 1936 : Atatürk'ün, Beylerbeyi Sarayındaki Balkan Festivali'nde General Kâzım Dirik'e yazdırıp okuttuğu nottan: "...Beşeriyette saadet, işte böyle insanoğullarının birbirine yaklaşması, insanların birbirini sevmesi, hepsinin temiz his ve düşüncelerini birleştirmesiyle olacaktır. Bu geceki birleşik vaziyetimiz, bu insancıl idealin yüksek işaretidir. İşte bunun için ev sahibi olarak bütün kıymetli misafirlerimize derin sevinçlerimi ifade ederim" *(A.Y.B.N., s.500-501).*

: Atatürk'ün, Beylerbeyi Sarayı'ndaki Balkan Festivali'nde bir Türk çocuğuna yazdırtıp okuttuğu nottan: "...Bir millet çok şeyde inkılâp yapabilir ve bunların hepsinde de başarı kazanabilir. Fakat musiki inkılâbıdır ki milletin yüksek gelişiminin belgesidir" *(A.Y.B.N., s.501).*

4 Eylül 1936 : Atatürk'ün, İstanbul'a gelen İngiliz Kralı VIII. Edward'ı Tophane rıhtımında karşılayışı *(A. ve D., s.145; C. 5.9.1936).*

: Atatürk'ün öğleden sonra Dolmabahçe Sarayı'nda İngiliz Kralı VIII. Edward'ı kabulü (Kabul ve görüşme esnasında İngiltere Büyükelçisi Percy Loraine de hazır bulunmuştur *A.M.D.P.II, s.330).*

6 Eylül 1936 : Atatürk'ün, İngiliz Kralı VIII. Edward'la Moda'da düzenlenen deniz yarışlarını izlemesi *(A. ve D., s.145; C. 7.9.1936; B.T.S.T.A., s.126).*

7 Eylül 1936 : Atatürk'ün, İngiliz Kralı VIII. Edward'ın Türkiye toprakların-

dan ayrılırken gönderdiği teşekkür telgrafına cevabı: "Majesteleri bütün kalpleri kendisine çekmiştir. Ben şahsen bu cazibeyi bütün genişliği ile hissetmenin büyük zevkini duydum" *(A.M.D.P.II, s.333).*

25 Eylül 1936 : Atatürk'ün, Uluslararası İzmir Fuarı'nın kapanışı nedeniyle Belediye Başkanı Dr. Behçet Uz'un bağlılık telgrafına teşekkür cevabı *(A.T.T., s.38).*

27 Eylül 1936 : Atatürk'ün, İstanbul'da Büyükada'yı ziyareti *(C. 28.9.1936).*

29 Eylül 1936 : Atatürk'ün, Dil Bayramı'nın 4. yıldönümü nedeniyle Türk Dil Kurumu tarafından çekilen saygı telgrafına cevabı: "...Türk Dil Kurumu'na bundan sonraki çalışmalarında da başarılar dilerim" *(A.T.T., s.38).*

6 Ekim 1936 : Atatürk'ün, trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(C. 7.10.1936).*

7 Ekim 1936 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(C. 8.10.1936).*

18 Ekim 1936 : Atatürk'ün, Ankara Hipodromu'nda at yarışlarını izlemesi *(U. 19.10.1936).*

19 Ekim 1936 : Atatürk'ün, Türk Dil Kurumu'nu ziyareti ve ilgililerle dil işleri üzerinde görüşmesi *(U. 20.XI.1936).*

20 Ekim 1936 : Atatürk'ün, Çankaya'da Afganistan Savunma Bakanı Mareşal Mahmut Han'ı kabulü *(C. 21.10.1936).*

21 Ekim 1936 : Atatürk'ün, Genelkurmay Başkanlığını ziyareti ve doğu seyahatinden dönmüş olan Fevzi Çakmak'la iki saat kadar görüşmesi *(A.N.D., s.548; C. 22.10.1936).*

28 Ekim 1936 : Atatürk'ün, Çankaya'da Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç'i kabulü *(C. 29.10.1936).*

29 Ekim 1936 : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 13. yıldönümü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tebrikleri kabulü, daha sonra geçit törenini izlemesi *(A.N.D., s.550; C. 30.10.1936).*

: Atatürk'ün, Ankara Palas'ta düzenlenen suvare esnasında Yugoslavya gazetecilerine Türk-Yugoslav ilişkileri üzerine demeci: "Gerçekleştirdiğimiz müşterek dostluk devam edecektir. Bu dostluğun devamına ve daima daha kuvvetlenmesine çalışaçağım. Bu dostluk bütün barış dostları için bir işaret teşkil eder. Böyle bir dostluk ancak insanî ve kardeşçe hislerle yerleşir" *(C. 30.10.1936, U. 30.10.1936).*

: Atatürk'ün, Ankara Palas'ta verilen suvare'de yabancı misafirlerle sohbet esnasında söylediği bir söz: "Biz kimsenin düşmanı değiliz; yalnız insanlığın düşmanı olanların düşmanıyız!" *(A.F.D., s.323).*

1 Kasım 1936 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin V. Dönem II. Toplanma Yılını açış konuşması: "...Cum-

huriyet, yeni ve sağlam esaslarıyla Türk milletini emin ve sağlam bir gelecek yoluna koyduğu kadar, asıl fikirlerde ve ruhlarda yarattığı güvenlik itibariyle büsbütün yeni bir hayatın müjdecisi olmuştur!" *(Z.C. Devre: V, cilt : XIII, s.4-7; A.S.D.I, s.386).*

: Atatürk'ün, Ankara Sergievi'nde açılan "Elişleri ve Küçük Sanatlar Sergisi"ni ziyareti *(B.Y.A., s.104; C. 2.11.1936).*

10 Kasım 1936 : Atatürk'ün, kendisine saygılarını sunan Siyasal Bilgiler Okulu mensuplarına telgrafı: "Siyasal Bilgiler Okulu'nun bundan sonra da memleket için verimi daima artan bir kültür ve bilim kaynağı olmakta devam edeceğine şüphem yoktur!" *(U. 11.XI.1936).*

: Dışişleri Bakanlığı'nın -Atatürk'ün doğum günüyle ilgili olarak- Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne yazısı : "İngiltere Maslahatgüzarı Mösyö Morgan, Bakanlığımıza müracaat ederek Cumhurbaşkanımızın doğum günü münasebetiyle İngiltere Kralı VIII. Edward tarafından hususi ve samimi bir tebrik telgrafı çekileceğini söylemiş ve Atatürk'ün doğum tarihinin bildirilmesini rica etmiştir. Durumu arz eder ve İngiltere Büyükelçiliği'nce istenilen bilgi uygun görüldüğü takdirde bildirilmesine müsaadelerinizi rica ederim" *(A.N.Z.D., M.10.XI.1966). Yazının cevabı için Bk. 12.XI.1936.*

12 Kasım 1936 : Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin, Dışişleri Bakanlığı'nın 10.XI.1936 tarihli yazısına cevabı : "Cumhurbaşkanı Atatürk'ün 19 Mayıs 1881 tarihinde doğmuş olduklarını arz ederim" *(A.N.Z.D., M. 10.XI.1966).*

18 Kasım 1936 : Atatürk'ün, Çankaya'da Alman İktisat Bakanı Dr. Schacht'ı kabulü *(C. 19.XI.1936).*

20 Kasım 1936 : Atatürk'ün, Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığına yeniden seçilmesi nedeniyle Roosevelt'e tebrik telgrafı *(A.T.T., s.39).*

22 Kasım 1936 : Atatürk'e, geçirmekte olduğu titreme ve ateşle seyreden rahatsızlık nedeniyle Dr. Refik Saydam ve Dr. Asım Arar tarafından zatürree başlangıcı teşhisinin konulması (Atatürk'e bu teşhis üzerine yatakta beş günlük bir tedavi uygulanmıştır. *A.H.II, s. 728-729).*

8 Aralık 1936 : Atatürk'ün, Balıkçılar Kongresi adına İktisat Bakanı Celâl Bayar'ın gönderdiği saygı ve bağlılık telgrafına teşekkürü: "Ekonomi hayatımızda yeni bir atılım oluşturan deniz ürünlerimizin işletilmesini incelemek üzere toplanan Kongre'de bana gösterilen yüksek hislerden duygulandım. Teşekkür ve başarılar dilerim" *(A.T.T., s.39).*

: Atatürk'ün, Adana ve çevresindeki su baskını sebebiyle za-

rar gören vatandaşlara yardım için Kızılay'a 10 bin lira bağışta bulunması *(U. 9.12.1936)*.

10 Aralık 1936 : Atatürk'ün, Ankara Palas'ta Fransız Büyükelçisi Henri Ponsot ile Hatay davasıyla ilgili görüşmesi *(A.Y.D.A.G., s.199-202)*.

18 Aralık 1936 : Atatürk'ün, tahta çıkışı nedeniyle İngiltere Kralı VI. George'a tebrik telgrafı *(U. 19.12.1936; A.T.T.B., s.578)*.

23 Aralık 1936 : Atatürk'ün, Başbakan İsmet İnönü ile beraber Genelkurmay Başkanlığını ziyareti ve Fevzi Çakmak'la görüşmesi *(C. 24.12.1936)*.

25 Aralık 1936 : Atatürk'ün, Gaziantep'in XV. kurtuluş yıldönümü nedeniyle Gazianteplilere telgrafı: "...Türküm diyen her şehir, her kasaba ve en küçük Türk köyü, Gazianteplileri kahramanlık misali olarak alabilir! En eski çağlardan beri tarihî Türk yurtlarında, Türklüğün yüksek varlığını kahramanlıkla tesbit etmiş olanlarla, şahsen beraber olduğumu ifade etmekten duyduğum zevk ve mutluluk yücedir" *(A.T.T.T.B., s.578; U. 26.12.1936)*.

29 Aralık 1936 : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Elçisi Alexandre Telemaque'ın güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.568; D.V.Y. 1953, s.124; D.B.Y. 1967, s.1093)*.

30 Aralık 1936 : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(A.N.D., s. 568)*.

31 Aralık 1936 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi ve Dolmabahçe Sarayı'na geçişi *(A.N.D., s.568; C. 1.1.1937)*.

— 1937 —

5 Ocak 1937 : Atatürk'ün, Haydarpaşa'dan trenle Konya'ya hareketi *(A.N.D., z.570; C. 6.1.1937)*.

6 Ocak 1937 : Atatürk'ün, trenle İstanbul'dan Eskişehir'e gelişi, Başbakan İsmet İnönü, Mareşal Fevzi Çakmak, Dışişleri ve İçişleri Bakanlarıyla görüştükten sonra Konya'ya hareketi *(A.N.D., s.571; C. 7.1.1937)*.

7 Ocak 1937 : Atatürk'ün, trenle Konya'ya gelişi, istasyonda karşılanışı, daha sonra Ankara'ya hareketi *(C. 8.1.1937)*.

8 Ocak 1937 : Atatürk'ün, Konya'dan Ulukışla-Kayseri yoluyla Ankara'ya gelişi *(C. 9.1.1937; U. 9.1.1937)*.

9 Ocak 1937 : Atatürk'ün, saat 16.00'da trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi, Eskişehir'de trenden inerek Orduevi'ni ziyareti, daha sonra trene dönüşü *(A.N.D., s.572; C. 10.11.1937)*.

10 Ocak 1937 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi ve Dolmabahçe Sarayı'na geçişi *(C. 11.1.1937)*.

16 Ocak 1937 : Atatürk'ün, Yüksek Ticaret Okulu'nun 54. kuruluş yıldönümü nedeniyle gece Pera Palas salonlarında düzenlenen toplantıyı şereflendirmesi ve gençlerle görüşmesi *(C. 17.1.1937; A.H.H., T. 31.7.1949)*.

: Atatürk'ün, Cenevre'de bulunan Afet (İnan)'a mektubu: "Hatay üzüntüsüne, Conker'in ölümü acısı karıştı; bu acının açtığı yaranın derinliğini tahmin edersin!" *(A. Mektuplar, s.36)*.

17 Ocak 1937 : Atatürk'ün, çocukluk arkadaşlarından Asaf İlbay'ı akşam evinde ziyareti ve sohbet esnasında söyledikleri: "...Her zaman samimî olalım, bütün duygularımızı samimîliğe, açıklığa ve dürüstlüğe doğru iletelim. İçi başka, dışı başka insanlar vicdan rahatlığı duyamazlar" (Bu ziyarette İsmet İnönü ve Sabiha Gökçen de bulunmuştur *A.H.H., T. 31.7.1949)*.

22 Ocak 1937 : Atatürk'ün Kurun (Vakit) gazetesinde Hatay davasıyla ilgili olarak Asım Us imzasıyla çıkan başyazısı: "...Acaba Fransız devlet adamlarının bu işi böyle çıkmaza sokmaktan maksatları ne olabilir? ...Biz artık Fransız devlet adamlarına hitap etmeye gerek görmüyoruz. Bundan sonra Fransızların kendi menfaatleri namına dostları ve müttefikleri olan devletlerin gerçeği yakından görerek durumun gereğine göre hareket etmelerini istiyoruz!" *(G.D.D., s.153-154)*. (Atatürk tarafından dikte edilip Asım Us imzasıyla Kurun (Vakit) gazetesinde yayımlanan bu makalelerin sayısı beştir. 22-26 Ocak 1937 günlerinde yayımlanmıştır *B.T.K.A.G., s.102; G.D.D., s.152)*.

23 Ocak 1937 : Atatürk'ün Kurun gazetesinde Hatay davasıyla ilgili olarak Asım Us imzasıyla ikinci makalesi: "Zavallı Fransa, bugün kendisine pek mütemayil bir dostunu daha kaybetmek üzeredir" *(G.D.D., s.154-156)*.

24 Ocak 1937 : Atatürk'ün Kurun gazetesinde Hatay davasıyla ilgili olarak Asım Us imzasıyla üçüncü makalesi: "...Dostlarımızın kendilerine düşen vazifeyi yapmaları pek lüzumlu olduğu inancındayız. Biz dostluğa lâyık ve lâzım olduğu kadar hürmette, hak ve menfaatlere azamî riayette kusur etmiyoruz. Fakat Türkiye Cumhuriyetine eski Osmanlı İmparatorluğunun bir uzantısı gözü ile bakılarak ona karşı dejenere bir politika izlendiği ve hâlâ bu sevdada yaşayan diplomatların siyasette hakim olduklarını görürsek bunun yalnız isabetsiz değil, aynı zamanda tehlikeli bir meslek olduğunu söylemekten de kendimizi alamayız" *(G.D.D., s.156-157)*.

25 Ocak 1937 : Atatürk'ün Kurun gazetesinde Hatay davasıyla ilgili olarak Asım Us imzasıyla dördüncü makalesi: "Başbakan İsmet İnö-

nü, onbeş gün evvel Hatay sorunu üzerinde konuşurken şöyle demişti: 'Onbeş gün bekleyiniz..' ...Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne ve onun hükûmetine hitap ediyoruz: Onaltıncı gündeyiz. Vaziyet nedir? Bizi, Türk milletini yeniden aydınlatınız!" *(G.D.D., s.157-159).*

27 Ocak 1937 : Atatürk'ün Kurun gazetesinde Hatay davası ile ilgili olarak Asım Us imzasıyla beşinci makalesi: "Türkiye Cumhuriyeti çok haklı olduğu Hatay davasını ortaya atarken bunun bütün sonuçlarını düşünmemiş olduğunu kim iddia edebilir? Dava uluslararası olmuştur. Davasında haklı olan Türkiye'dir. Artık dinlenilecek sözün kimin ağzından çıktığına çok dikkat etmelidir. Türkün sözü, Türkün haklı ve yerinde sözü Türk'ün kendisidir. Ona uymamak, onu tanımamak, onu hiçe saymak, buna cesaret gösterenlerin düşünmedikleri akıbetle karşılacaklarına asla şüphe etmemelidir" *(G.D.D., s.159-161).*

: Cenevre'de Milletler Cemiyeti toplantısında Hatay'ın bağımsızlığının kabul edilmesi (Bu durum, 29 Mayıs 1937'de Cenevre'de toplanan Milletler Cemiyeti Konseyi'nde de Hatay Anayasasıyla beraber onaylanmış, bağımsızlık rejimi 29 Kasım 1937 günü yürürlüğe girmiştir. 2 Eylül 1938'de Hatay Millet Meclisi açılarak Devlet Bakanlığına Tayfur Sökmen seçilmiştir. Devletin adı "Hatay Devleti" olarak kabul edilmiş, 23 Haziran 1939'de Türkiye ile Fransa arasında yapılan antlaşma ile de Türkiye'ye bırakılmış, 7 Temmuz 1939 tarih ve 3711 sayılı Kanun'la yeni Hatay İli kurulmuştur).

: Atatürk'ün, Milletler Cemiyeti toplantısında Hatay'ın bağımsızlığının kabul edilmesi üzerine Başbakan İsmet İnönü'ye telgrafı: "Başarılmış olan millî davada izlenen uygar ve insanî yola uluslararası lâyık olduğu kıymetin verileceğine şüphe yoktur. Türkiye Cumhuriyeti haklı olduğuna inandığı davasını, büyük ve âdil hakem heyeti olmasını daima arzu ettiği ve bu sıfat ve yetkisinin daha çok çetin meselelerin çözümünde en yüksek kudret ve kuvvete sahip olmasını temenni ettiği Milletler Cemiyeti'ne bırakmakla insanlık adına isabetli bir harekette bulunmuştur. Bu suretle uygarlık adına da yüksek bir vazife yapmış olmakla sadece takdir ve tebrike lâyıktır!" *(U. 28.1.1937; A.M.D.P.II, s.337).*

: Atatürk'ün 27 Ocak 1937 tarihli telgrafına Başbakan İsmet İnönü'nün cevabı: "Hatay davasında hükûmetin izlediği yol ve hareket, yüksek şefimizin ilham ve telkini eseridir" *(A.M.D.P.II, s.338).*

29 Ocak 1937 : "Hatay davasının başarılması nedeniyle Atatürk'e, İsmet İnönü Hükûmetine ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'a teşekkür edilmesi" ve "Kahraman ordu'ya selâm

gönderilmesi'' hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi kararları *(Z.C. Devre: V, cilt : XV, s.160, 173).*

31 Ocak 1937 : İstanbul'da Beyazıt meydanında, Hatay'ın bağımsızlığa kavuşması nedeniyle düzenlenen büyük mitingi takiben halkın vapurlarla Dolmabahçe Sarayı önüne gelerek Atatürk'e sevgi gösterilerinde bulunması ve Atatürk'ün balkona çıkarak halkı selâmlaması *(C. 1.2.1936).*

1 Şubat 1937 : Atatürk'ün, Hatay davasının başarılması nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin teşekkürlerini ileten Meclis Başkanı Abdülhalik Renda'ya cevabı: ''Hatay mukadderatının tesbitini memnuniyete değer görmüş olan büyük Kamutay'ın hakkımızda taltif kararı vermiş olduğunu bildiren telgrafınızı memnuniyetle aldım. Teşekkür ve minnetlerimi bildirmekle bahtiyar olduğumun Kamutay'a arz edilmesini dilerim'' *(U. 2.2.1937; A.T.T.B., s.580; Z.C. Devre: cilt: XVI, s.3).*

2 Şubat 1937 : Atatürk'ün, Bursa Belediye Başkanı'na, Çelik Palas Oteli'ndeki hissesi ile otel bahçesindeki köşkü, Bursa Belediyesine terkettiğini bildiren mektubu *(A.E.A.M., s.88, 89).*

12 Şubat 1937 : Atatürk'ün, -Selânik'te doğduğu evin, sahibinden satın alındığını ve kendi emirlerine verilmesinin kararlaştırıldığını bildiren- Selânik Belediye Başkanı Marcuriu'ye teşekkür telgrafı *(C. 19.2.1937; U. 19.2.1937).*

13 Şubat 1937 : Atatürk'ün dogduğu evin anahtarlarının, Selânik Türkiye Cumhuriyeti Konsolosluğu'na teslimi *(Selânik T.C. Konsolosluğu Arşivi).*

15 Şubat 1937 : Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın, Selânik'te Atatürk'ün doğduğu evi ziyareti *(U. 16.2.1937).*

23 Şubat 1937 : Atatürk'ün Halkevlerinin 5. kuruluş yıldönümü nedeniyle, kendisine gönderilen saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: ''...Halkevlerine başarılar dilerim'' *(A.T.T., s.39).*

9 Mart 1937 : Atatürk'ün, trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(C. 10.3.1937).*

10 Mart 1937 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(C. 11.3.1937).*

12 Mart 1937 : Atatürk'ün, Türk Dil Kurumu'nu ziyareti ve Terim Kolu üyeleriyle 6 saat çalışması *(C. 13.3.1937).*

13 Mart 1937 : Atatürk'ün, I.Çekirdeksiz Üzüm Millî Kongresi'nin saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: ''İhracat ürünlerimiz arasında önemli bir yeri olan kuru üzümün standart tiplerini tesbit için toplanan Kongre'nin yüksek hislerini bildiren telgrafı büyük memnuniyetle aldım. Teşekkür eder, değerli çalışmanızda verimli başarılar dilerim'' *(A.T.T., s.40).*

15 Mart 1937 : Atatürk'ün, Çankaya'da Japon Elçisi Toshihiko Taketomi' nin güven mektubunu kabulü *(A.N.D., s.589; D.V.Y. 1953, s.122).*

17 Mart 1937 : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Dışişleri Bakanı Antonesco'yu kabulü *(C. 18.3.1937).*

: Atatürk'ün, Romanya Dışişleri Bakanı Antonesco şerefine Ankara Palas'ta verilen ziyafette konuşması: "...Milletler gam ve keder bilmemelidir. Şeflerin vazifesi, hayatı neşe ve şevkle karşılamak hususunda milletlerine yol göstermektir! Bütün insanlığın varlığını kendi şahıslarında gören adamlar mutsuzdur. Herhangi bir şahsın, yaşadıkça memnun ve mesut olması için lâzım gelen şey, kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır. Hayatta tam zevk ve mutluluk, ancak gelecek nesillerin şerefi, varlığı, mutluluğu için çalışmakta bulunabilir" *(A.S.D.II, s.280; U. 20.3.1937).*

26/27 Mart 1937 : Atatürk'ün, Bursalı gençlerin Ankara Halkevi'nde tertiplediklerı geceyi şereflendirmesi ve gençlere hitabı: "...Gençler, benim gelecekteki emellerimi gerçekleştirmeyi üstlenen gençler! Bir gün bu memleketi sizin gibi beni anlamış bir gençliğe bırakacağımdan dolayı çok memnun ve mesudum. Buna cidden sevinmekteyim. Fakat beraber yaşadığımız müddetçe benim hedefime yürümenizi hepinizden istemek, yasal bir hakkım olarak tanınmalıdır" *(Trakya Dergisi; sayı : 9, 1937, s.6).*

30 Mart 1937 : Atatürk'ün, Amerika'da Tylers Okulu'nda meydana gelen patlama ve can kaybı nedeniyle Roosevelt'e başsağlığı telgrafı *(A.T.T., s.40).*

6 Nisan 1937 : Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'in, Cumhuriyet Türkiyesi ile ilgili bir filmi Beyaz Ev'de seyretmesi üzerine Atatürk'ü teşekkür ve tebrikleriyle beraber kendisiyle buluşma fırsatını ümit ettiğini bildiren mektubu *(A.Ö.M., s.183; U. 10.7.1937).*

13 Nisan 1937 : Atatürk'ün, Çankaya'da İngiliz Generali Townshend'in eşi Madam Townshend'i kabulü *(B.Y.A., s.64; C. 14.4.1937).*

23 Nisan 1937 : İstanbul'da Yedek Subay Okulu'nda Atatürk Anıtı'nın açılış töreni *(C. 24.4.1937).*

: Atatürk'ün, veda ziyaretinde bulunan Sovyet Büyükelçisi Karahan'ı kabulü *(U. 24.4.1937).*

26 Nisan 1937 : Atatürk'ün, Çankaya'da Irak Dışişleri Bakanı Naci Elasil'i kabulü *(C. 27.4.1937).*

11 Mayıs 1937 : Atatürk'ün, Ankara Halkevi'nde Cevat Abbas Gürer'in "Atatürk ve 19 Mayıs" konulu konferansını takiben Halkevi'ne gelişi ve halk oyunlarını izleyişi *(U. 12.5.1937).*

12 Mayıs 1937 : Atatürk'ün Hindenburg balonunun karaya inerken patlaması sonucu meydana gelen can kaybı nedeniyle Almanya Cumhurbaşkanı Adolf Hitler'e başsağlığı telgrafı *(A.T.T., s.40)*.

15 Mayıs 1937 : Atatürk'ün, Ankara Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencilerinin Halkevinde verdikleri çay nedeniyle Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu tarafından kendisine çekilen telgrafa cevabı: "Bana gösterilen temiz ve samimî hisleri bildiren telgrafınızı memnuniyetle aldım. Teşekkür eder ve Ankara Hukuk Fakültesi'ne nurlu yolunda daima ilerlemeler ve başarılar dilerim" *(T. 16.5.1937)*.

: Atatürk'ün, Mamak baruthanesi'ndeki patlama nedeniyle üzüntülerini bildiren Fransa Cumhurbaşkanı Albert Lebrun'a teşekkür telgrafı *(A.T.T., s.41)*.

17 Mayıs 1937 : Atatürk'ün, İngiltere Kralı VI. George'un taç giyme töreni nedeniyle tebrik telgrafı *(A.T.T., s.41)*.

19 Mayıs 1937 : İngiltere Kralı VI. George'un, doğum yıldönümü nedeniyle Atatürk'e tebrik telgrafı: "Doğum gününüzün yıldönümü nedeniyle Ekselânsınıza kalbî tebriklerimi ve aynı zamanda sıhhat ve uzun ömürler temennilerimi takdim ile samimî bir zevk duyarım" *(A.T.T., s.42)*.

21 Mayıs 1937 : Atatürk'ün, 19 Mayıs 1937 günü Ankara Stadyumu'nda yapılan tören nedeniyle milletin sevgi ve bağlılık duygularını ileten İçişleri Bakanı ve C.H.P. Genel Sekreteri Şükrü Kaya'ya teşekkür telgrafı : "...19 Mayıs gününün yıldönümünde Ankara Stadyumu'nda toplanan muhterem yurttaşların ve şuurlu ve gürbüz gençliğin yüksek ve kalbî hislerini bildiren telgrafınızı büyük sevinçle aldım. Teşekkür eder ve Türk'ün sınırı olmayan yükselme ve ilerlemesinde daima başarılar dilerim" *(A.T.T., s.41)*.

24 Mayıs 1937 : Atatürk'ün, doğum yıldönümünü tebrik eden İngiltere Kralı VI. George'a teşekkür telgrafı *(A.T.T., s.42)*.

26 Mayıs 1937 : Atatürk'ün -Başbakan İsmet İnönü şerefine Atina'da verilen ziyafet esnasında- Yunan Başbakanı Metaxas'a telefonla mesajı: "Balkan Müttefik Devletlerinin Balkanlardaki sınırları tek bir sınırdır. Bu sınıra göz dikenler güneşin yakıcı ışınlarıyla karşılaşır. Bundan sakınılmasını tavsiye ederim. Sınırlarımızın bir ve onu savunan kuvvetlerimizin bir ve ayrılmaz olduklarını söylemekle en büyük insanlık ve askerlik zevkini duyduğumu size bildirmekle mesudum." General Metaxas'ın telefonla cevabı: "Tamamiyle ve her zaman için aynı görüşteyiz" *(A.M.D.P.II, s.354-355; U. 27.5.1937; T. 28.5.1937)*.

: Emekli Yunan Generali Sonakos İlias'ın Atatürk'e mektubu:

"...Balkanların bir tek sınır ve cephe teşkil ettiği hakkındaki demecinizi birleşik Balkan orduları varlığını nefesinde toplamış ve temsil etmiş olan bir komutanın canevinden yükselen bir gerçek olarak yorumluyorum. Balkan devletlerinin bugünkü birlik ve ortaklığı ezelden beri tabiî ve zorunlu bir ihtiyaçtı" *(A. Me., s.116-117)*.

: Atatürk'ün, akşamüzeri Ankara Halkevi'nde sahneye konan "Ayışığı" adlı adapte çocuk operetini izlemesi ve ilgilileri kutlaması *(U.27.5.1937)*.

31 Mayıs 1937 : Atatürk'ün, Çankaya'da Ürdün Kralı Abdullah'ı kabulü *(C. 1.6.1937)*.

1 Haziran 1937 : Atatürk'ün, Çankaya'da Sovyet Büyükelçisi Karsky'nin güven mektubunu kabulü *(U. 2.6.1937)*.

4 Haziran 1937 : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(C. 5.6.1937)*.

5 Haziran 1937 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi *(C. 6.6.1937; A. ve D., s.146)*.

6 Haziran 1937 : Atatürk'ün, Beylerbeyi Sarayı'nda Ürdün Kralı Abdullah'ı ziyareti *(A.N.D., s.620)*.

8 Haziran 1937 : Atatürk'ün, İzmir vapuru ile İstanbul'dan Trabzon'a hareketi *(A. ve D., s.148; C. 8.6.1937)*.

10 Haziran 1937 : Atatürk'ün, İzmir vapuru ile Trabzon'a gelişi *(C. 11.6.1937; B.T.T., s.42)*.

11 Haziran 1937 : Atatürk'ün Trabzon'da Vilâyet konağını, Halkevini, Parti Merkezini, Belediye'yi, Komutanlığı ziyaretleri ve halkın gösterdiği büyük sevgi nedeniyle Başbakan İsmet İnönü'ye telgrafı: "...Bu kadar saygı ve bağlılık ifade eden millî heyecan karşısında bir naçiz kalbin durmaması, yine o millî heyecanın verdiği kuvvet sayesinde ancak mümkün olabilmiştir!" *(B.T.T., s.46-49)*.

: Atatürk'ün, Başbakanlığa, bütün çiftliklerini ve mallarını hazineye bağışladığını bildiren telgrafı: "...Kullanma yetkim altındaki bu çiftlikleri, bütün tesisleri, hayvanları ve demirbaşları ile beraber, hazineye hediye ediyorum. Gereken kanunî işlemin yapılmasını dilerim" *(B.T.T., s.51; A.T.T.B., s.585; D.C.İ.K.A., s.94)*. (Resmî işlemler 11 Mayıs 1938 günü tamamlanarak Atatürk tarafından imzalanmıştır).

12 Haziran 1937 : Atatürk'ün, sabah İzmir vapuruyla Trabzon'dan İstanbul'a hareketi *(B.T.T., s.52)*.

: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, çiftliklerini hazineye bağışlaması nedeniyle Atatürk'e Meclis'in samimî hislerinin ve teşekkürlerinin sunulması kararı *(Z.C. Devre : V, cilt : XIX, s.275)*.

13 Haziran 1937 : Atatürk'ün, çiftliklerini hazineye bağışlaması nedeniyle millet ve Meclis adına kendisine teşekkür telgrafı çeken Başbakan İsmet İnönü'ye cevabı: "...Söz konusu olan hediye, yüksek Türk milletine benim asıl vermeği düşündüğüm hediye karşısında hiçbir kıymete sahip değildir. Ben gerektiği zaman en büyük hediyem olmak üzere Türk milletine canımı vereceğim!" *(A.T.T.B., s.590; C. 14.6.1937).*

: Atatürk'ün, çiftliklerini hazineye bağışlaması nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin samimî hislerini ve teşekkürlerini bildiren telgrafına cevabı: "Yapılan bir vazifedir!" *(C. 14.6.1937).*

: Atatürk'ün, İzmir vapuru ile Trabzon'dan İstanbul'a gelişi *(C. 14.6.1937).*

19 Haziran 1937 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Yalova'ya gelişi *(C. 20.6.1937).*

20 Haziran 1937 : Ürdün Kralı Abdullah'ın 30 Mayıs-8 Haziran 1937 tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığı ziyaret nedeniyle Atatürk'e teşekkür telgrafı *(A.M.D.P.II, s.357).*

22 Haziran 1937 : Atatürk'ün Yalova'da, -isteği üzerine- Prof. Dr. Nihat Reşat Belger tarafından muayenesi (Bu muayenede dikkate değer bir bulgu tesbit edilmemiştir. *A.H.II, s.736).*

23 Haziran 1937 : Atatürk'ün, İbn-i Sina'nın 900. doğum yıldönümü nedeniyle Türk Tarih Kurumu tarafından düzenlenen törende kendisine gönderilen saygı telgrafına cevabı: "...Törende bana karşı gösterilmiş olan temiz ve yüksek hislerden duygulandım. Teşekkür eder ve Türk ilim adamlarına daimî başarılar dilerim" *(A.T.T., s.42).*

26 Haziran 1937 : Atatürk'ün Yalova'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(A.N.D., s.625).*

28 Haziran 1937 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'ndan Florya'ya gidişi *(A.N.D., s.625).*

3 Temmuz 1937 : Atatürk'ün, Ürdün Kralı Abdullah'ın 20 Haziran 1937 tarihli mektubuna cevabı: "Emin olabilirsiniz ki, burada bırakmış olduğunuz hatıra size karşı olan dostluk ve kardeşlik duygularımızı bir kat daha kuvvetlendirmiştir" *(A.M.D.P.II, s.357).*

8 Temmuz 1937 : Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Sadabat Paktı'nın imzalanması *(Z.C. Devre : V, cilt : XXII, s.134; T.T.O.M.A.R., s.20; T.D.M.İ.B.S.A., s.261-266; T.D.T., s.178; Siyasî T., s.672; C. 9.7.1937).*

: İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Sadabat Paktı'nın imzalanması nedeniyle Atatürk'e tebrik telgrafı: "...Bundan sonra çözülmez bir bağ ile birleşmiş olan memleketlerimiz, bu olay yolu ile samimî ve verimli işbirliklerini barışın hizmetine koyabileceklerdir" *(A.M.D.P.II, s.359).*

: Atatürk'ün, İran Şahı Rıza Pehlevi'nin 8 Temmuz 1937 tarihli telgrafına cevabı: "...Memleketlerimizin, barış idealinde müşterek bir eseri olan bu antlaşmanın hepimiz için ve dünya barışı için kutsal olmasını dilerim" *(A.M.D.P.II, s.359).*

9 Temmuz 1937 : Atatürk'ün, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'in 6 Nisan 1937 tarihli mektubuna cevabı: "...Sizinle bir an evvel buluşmak benim de samimî arzum olduğundan sevimli ve kuvvetli şahsiyetinizi Türkiye'de selâmlayacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum!" *(A.T.T.B., s.590-591; C. 10.7.1937).*

10 Temmuz 1937 : Atatürk'ün Sadabat Paktı'nın imzası sebebiyle tebrik telgrafı gönderen Irak Kralı Gaziyülevvel'e cevabı: "Birbirine kardeşlik ve dostluk bağlarıyla bağlı dört devletin dünya barışı yolunda verimli bir işbirliğini temin edecek olan bu antlaşmayı memleketlerimiz için çok hayırlı bir eser telâkki eder, hepimize uğurlu olmasını dilerim" *(A.T.T., s.43).*

: Atatürk'ün, Sadabat Paktı'nın imzası sebebiyle tebrik telgrafı gönderen Afganistan Kralı Muhammet Zahir Han'a cevabı: "Dört kardeş millet arasında mevcut en sıkı dostluk bağlarını bir kat daha doğrulayarak cihan barışının esaslı desteklerinden birisini teşkil eden bu mühim eserin, milletlerimizin barışseverliği sayesinde meydana gelmiş olması, hepimiz için iftiharı gerektiren bir olaydır" *(A.T.T., s.43).*

15 Temmuz 1937 : Atatürk'ün Florya'dan hareketle otomobille Yakuplu köyü ve Angurya çiftliğine kadar bir gezinti yapması *(A.N.D., s.629).*

17 Temmuz 1937 : Atatürk'ün, demiryolunun Zonguldak'a ulaşması nedeniyle Vali'nin halkın saygı ve teşekkürlerini sunan telgrafına cevabı *(A.T.T., s.44).*

19 Temmuz 1937 : Atatürk'ün, İtalyan bilgini Marconi'nin ölümü nedeniyle ailesine başsağlığı telgrafı: "Bütün insaniyet, uğradığınız kaybı acı bir şekilde hissetmektedir!" *(A.S.D.V., s.195; C. 21.7.1937).*

25 Temmuz 1937 : Atatürk'ün akşamüzeri Florya'dan yatla Moda'ya geçerek deniz yarışlarını izlemesi, gece Moda Deniz Kulübü'nün balosunu şereflendirmesi, tekrar Florya'ya dönüşü *(A.N.D., s.633).*

7 Ağustos 1937 : Atatürk'ün Florya'dan hareketle akşam üzeri Halkalı Ziraat Okulu'nu ziyareti, akşam tekrar Florya'ya dönüşü *(A.N.D., s.637).*

10 Ağustos 1937 : Atatürk'ün Florya'dan hareketle Büyük Çekmece yakınında Mimar Sinan köyünü ziyareti, gece tekrar Florya'ya dönüşü *(A.N.D., s.630).*

11 Ağustos 1937 : Atatürk'ün Florya'dan hareketle saat 17.00'de İskeçe çiftliğine gidişi, akşam tekrar Florya'ya dönüşü *(A.N.D., s.638).*

16 Ağustos 1937 : Atatürk'ün, Florya istasyonundan trenle Çerkezköy'e gelişi, geceyi İsmet İnönü ve Mareşal Fevzi Çakmak'la beraber Çerkezköy'de geçirmesi *(C. 17.8.1937).*

17 Ağustos 1937 : Atatürk'ün, Çerkezköy yakınlarında askerî manevraları izlemesi, Lüleburgaz ve Çorlu'da askerî kuruluşları ziyareti ve Çorlu'dan trenle Florya'ya dönüşü *(A.N.D., s.641; C. 18.8.1937).*

15 Eylül 1937 : Atatürk'ün, Florya Denizevi'nde Prof. Pittard'ı kabulü, dil ve tarih konuları üzerinde görüşmesi *(C. 16.9.1937).*

16 Eylül 1937 : Atatürk'ün trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(C. 17.9.1937).*

17 Eylül 1937 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(C. 18.9.1937).*

18 Eylül 1937 : Atatürk'ün, İsmet İnönü ile beraber trenle Ankara Çiftlik İstasyonundan İstanbul'a hareketi *(C. 19.9.1937; A.N.D., s.652).*

19 Eylül 1937 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelişi *(A.N.D., s.653; C. 20.9.1937).*

20 Eylül 1937 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan İkinci Türk Tarih Kurultayı'nın açılışını ve çalışmalarını izlemesi *(C. 21.9.1937; T.M.T.V., s.1693-1695).*

: İsmet İnönü'nün -dinlenmek üzere- birbuçuk ay izin alarak Başbakanlıktan ayrılması ve Ekonomi Bakanı Celâl Bayar'ın Başbakanlık Vekilliğine atanması *(C. 21.9.1937; U. 21.9.1937; D.Y. 1944-1945).* (İsmet İnönü'nün Başbakanlıktan istifası : 25 Ekim 1937).

: Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nın bir bölümünde Türkiye'de ilk resim galerisini açışı *(A.H.H.B., s.173; C. 21.9.1937).*

: Atatürk'ün, İkinci Türk Tarih Kurultayı nedeniyle Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen "Tarih Sergisi"ni açışı *(C. 21.9.1937).*

21 Eylül 1937 : Atatürk'ün, İktisat Bakanı Celâl Bayar'a mektubu: "Başbakan Malatya Mebusu İsmet İnönü şiddetli sürmenaj [fazla çalışmanın sebep olduğu yorgunluk] neticesi olarak mutlak istirahat şeklinde izne ihtiyaç hissetmekte olduğundan bahisle tedavisini bitirebilmek üzere bir buçuk ay müddetle izin istemiş ve isteği uygun bulunarak Başbakanlık Vekâletine sizin atanmanız uygun görülmüştür. Durum Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve kendisine bildirilmiştir" *(T. 28.9.1937; Haber, 28.9.1937).*

26 Eylül 1937 : Atatürk'ün, İkinci Türk Tarih Kurultayı'na iştirak eden tarih

öğretmenlerine Beylerbeyi Sarayı'nda verilen çayı şereflendirmesi ve öğretmenlerle görüşmesi *(C. 27.9.1937)*.

28 Eylül 1937 : Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin, Başbakan İsmet İnönü'nün izin alması üzerine bazı gazetelerdeki asılsız haber ve yazılar üzerine bildirisi: "Türk kamuoyunun böyle hareketleri tasvip etmeyeceğine şüphe yoktur!" *(U. 29.9.1937)*.

29 Eylül 1937 : Atatürk'ün, Dil Bayramı'nın 6. yıldönümü nedeniyle Türk Dil Kurumu'nun saygı ve bağlılık telgrafına cevabı: "..Değerli çalışmalarınızda başarılarınızın sürmesini dilerim" *(A.T.T., s.44)*.

3 Ekim 1937 : Atatürk'ün, Ertuğrul yatı ile Dolmabahçe'den Yalova'ya gelişi, saat 19.00'da Derince'den trenle Ankara'ya hareketi *(A.N.D., s.658)*.

4 Ekim 1937 : Atatürk'ün, trenle Derince'den Ankara'ya gelişi, İsmet İnönü ve Celâl Bayar tarafından karşılanışı *(A.N.D., s.658; C. 5.10.1937; U. 5.10.1937)*.

5 Ekim 1937 : Atatürk'ün, Çankaya'da Irak Dışişleri Bakanı Tevfik Essuveydi'yi kabulü *(C. 6.10.1937)*.

8 Ekim 1937 : Atatürk'ün, trenle Ankara'dan Aydın'a hareketi *(A.N.D., s.660; C. 9.10.1937)*.

9 Ekim 1937 : Atatürk'ün, Nazilli Basma Fabrikası'nı işletmeye açışı *(C. 10.10.1937; A.H.H.B., s.333; Ay.İ.Y., s.119)*.

: Atatürk'ün, Nazilli'den Söke'ye hareketi *(C. 10.10.1937)*.

10 Ekim 1937 : Atatürk'ün Söke bölgesinde askerî manevraları izlemesi, daha sonra Kuşadası yoluyla Çamlık'a gelişi ve bu bölgedeki askerî tatbikatı izlemesi *(A.N.D., s.661; C. 11.10.1937)*.

11 Ekim 1937 : Atatürk'ün, Çamlık bölgesindeki askerî manevraları izlemesi ve komutanlarla görüşmesi *(A.N.D., s.662; C. 12.10.1937)*.

12 Ekim 1937 : Atatürk'ün, Ege manevra bölgesinden ayrılırken Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ve manevra komutanı Orgeneral İzzettin Çalışlar'ı kabul ederek ordu manevralarından memnun olduklarını ifade etmesi *(S.P., 14.10.1937)*.

: Atatürk'ün, İsmet İnönü ile beraber Ege manevra sahasından ayrılışını takiben Aydın'dan trenle Ankara'ya hareketi *(C. 13.10.1937)*.

: Atatürk'ün Aydın'dan Ankara'ya dönerken trendeki sohbet esnasında yazdırdığı nottan: "...Büyük devletler arasındaki mücadele, gerginlik, düşmanlık o haldedir ki bunların arasında bulunarak bir badireye karışmak ihtimali vardır. Bu ihtimale karşı ise son derecede dikkatli, tedbirli ve soğukkanlı bulunarak, postu kurtarmaya çalışmak vaziyetindeyiz" *(A.Y.B.N., s.496)*.

: Atatürk'ün, Aydın'dan Ankara'ya dönerken sohbet esnasında, "yazı" kelimesinin açıklanmasıyla ilgili olarak yazdırdığı nottan : "Yazı, bu Türk kelimesi, şu anlamı işaret eder: Her şey, hususiyle bir şey. O da insan zekâsının, düşüncesinin, kafasındaki geniş parlaklığın, o zekâ paklaklığının bütün buluş ve görüşlerinin, yapışlarının ifadesine yarayan bir şeydir, objedir" *(A.Y.B.H., s.496).*

13 Ekim 1937 : Atatürk'ün, Aydın'dan Ankara'ya gelişi *(C. 14.10.1937; V. 14.10.1937).*

: Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın ordu'ya genelgesi: "Ege manevrasını başlangıcından itibaren bütün ayrıntıları ile yerinde izleyen Cumhurbaşkanımız Atatürk ordumuzun en modern silâhları pek iyi kullanmasını, komutanlarla subaylarımızın sevk ve idaredeki kabiliyet ve maharetlerini fevkalâde takdir buyurmuşlar, beraberlerinde bulunan hükûmet erkânının da bu takdirata iştirak ettiklerini bildirmişler ve bu takdiratın selâmları ile birlikte bütün orduya duyurulmasını emir buyurmuşlardır. Orduya gösterilen bu yüksek iltifatları benim de göğsümü iftiharla kabartmıştır" *(S.P., 14.10.1937).*

19 Ekim 1937 : Atatürk'ün, Çankaya'da Yunan Başbakanı Metaxas'ı kabulü ve Balkan devletleri arasındaki ilişkiler hakkında uzun bir görüşme yapması *(A.M.D.P.II, s.361-373; A.Y.D.A.G., s.179-196; U. 20.10.1937).*

24 Ekim 1937 : Atatürk'ün, Çankaya'da İran Dışişleri Bakanı Samiî'i kabulü *(C. 25.10.1937).*

25 Ekim 1937 : İsmet İnönü'nün Başbakanlıktan istifası ve yeni Kabineyi Celâl Bayar'ın kuruşu *(U. 26.10.1937; C. 26.10.1937).*

: Atatürk'ün, Celâl Bayar Kabinesi'nin ilk toplantısına başkanlık yapması *(C. 26.10.1937; U. 26.10.1937).*

28 Ekim 1937 : Atatürk'ün, Çankaya'da Romanya Başbakanı Georges Tataresco'yu kabulü ve görüşmesi *(A.H.H.B., s.333; C. 29.10.1937;*

29 Ekim 1937 : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 14. yıldönümü nedeniyle Ankara' daki geçit törenini izlemesi *(C. 30.10.1937; U. 29.10.1937).*

: Atatürk'ün, Cumhuriyet Bayramı balosunda Fransa Büyükelçisi Henri Ponsot'ya sohbet esnasında söyledikleri: "...Ben toprak büyütme dileklisi değilim; barış bozma alışkanlığım yoktur; ancak antlaşmaya dayanan hakkımızın isteyicisiyim. Onu almasam edemem. Büyük Millet Meclisi'nin kürsüsünden milletime söz verdim: Hatay'ı alacağım! Milletim benim dediğime inanır. Sözümü yerine getiremezsem onun huzuruna çıkamam, yerimde kalamam. Ben şimdiye kadar yenilmedim, yenilemem; yenilirsem bir dakika yaşayamam!" *(A.T.D.K., s.5-6).*

1 Kasım 1937 : Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi' nin V. Dönem III. Toplantı Yılını açış konuşması: "...Milletimizin lâyık olduğu yüksek uygarlık ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiçbir engel düşünmeğe yer bırakılmadığını ve bırakılmayacağını huzurunuzda söylemekle bahtiyarım!" *(A.S.D.I, s.392; C. 2.XI.1937).*

4 Kasım 1937 : Amerika'daki Mark Twain Cemiyeti'nin Atatürk'e madalya verişi *(U. 3.12.1937).*

10 Kasım 1937 : Atatürk'ün, Celâl Bayar Kabinesi'nin programı hakkında sözleri : "...Millete yepyeni bir program bildirdiniz. Bu program benim millete vaat ettiğim hususlardır! Ben milletle beraber Celâl Bayar'ın ve arkadaşlarının programının nokta nokta uygulandığını izleyeceğim. Daha iyi açıklayayım: Ben Türkiye Cumhurbaşkanı Atatürk ve Türk milleti, Başbakan Celâl Bayar'ın ve onun hükûmeti'nin programını izliyoruz ve fiilî sonucunu görmek istiyoruz" *(U. 11.XI.1937; T. 11.XI.1937).*

12 Kasım 1937 : Atatürk'ün, Başbakan Celâl Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya ile beraber Ankara' dan trenle Doğu seyahatine çıkışı *(C. 13.XI.1937; U. 13.XI.1937).*

13 Kasım 1937 : Atatürk'ün beraberindekilerle Ankara'dan Sivas'a gelişi, bazı ziyaretleri, Sivas Kongresi'nin toplandığı salonu gezişi ve Çetinkaya'ya hareketi *(C. 14.XI.1937; U. 15.XI.1937).*

14 Kasım 1937 : Atatürk'ün Malatya'ya gelişi, Mensucat Fabrikası ve Memleket Hastanesi inşaatlarını denetlemesini takiben Lise'yi ve Halkevi'ni ziyareti, daha sonra Diyarbakır'a hareketi *(A.N.D., s. 673; C. 15.XI.1937; U. 15.XI.1937).*

15 Kasım 1937 : Atatürk'ün saat 18.00'de Diyarbakır'a gelişi, Halkevi ve Orduevi'ni ziyareti, halkevinde orkestra tarafından şerefine verilen konseri dinledikten sonra kısa konuşması: "Yirmi sene sonra tekrar Diyarbakır'da bulunuyorum. Dünyanın en güzel ve en modern binası içinde, modern, nefis bir müziği dinleyerek... İnsanlığın uygar bir halkı huzurunda, bu halkın evinde duyduğum zevk ve saadetin ne kadar büyük olduğunu elbette takdir edersiniz. Bunu kaydetmekle bahtiyarım" *(C. 16.XI.1937; A.D., s.27, 35; A. ve Di., s.102-103).*

16 Kasım 1937 : Atatürk'ün Diyarbakır'da Umumî Müfettişliği, Kolordu Merkezini, Hava Meydanını, 20 sene evvel Diyarbakır'da iken kaldığı Karargâh binasını ve Vilâyeti ziyareti *(C. 17.XI.1937; A.D., s. 46; A.N.D., s.673; A. ve Di., s.104-405).*

: Atatürk'ün, Irak ve İran sınırlarına ulaşacak olan "Diyarbakır-Cizre" demiryolu hattının temel atma töreninde bulunması *(C. 17.XI.1937).*

: Atatürk'ün, saat 18.45'de Diyarbakır'dan trenle Elâzığ'a hareketi *(A.D., s.86; A. ve Di., s.109).*

17 Kasım 1937 : Atatürk'ün, Diyarbakır'dan Elâzığ'a gelişi, Tunceli'nin Pertek kazasına geçerek Murat Nehri üzerinde Singeç Köprüsü'nü hizmete açışı *(C. 18.XI.1937).*

18 Kasım 1937 : Atatürk'ün Elâzığ'dan hareketle Malatya-Fevzipaşa üzerinden Adana'ya gelişi *(C. 19.XI.1937; U. 19.XI.1937).*

19 Kasım 1937 : Atatürk'ün, Adana ve Mersin'de incelemeleri, saat 17.00'de Mersin'den Konya'ya hareketi *(C. 20.XI.1937; U. 20.XI.1937).*

20 Kasım 1937 : Atatürk'ün, Konya üzerinden Afyon'a gelişi, Afyon'dan hareketle Eskişehir üzerinden Ankara'ya dönüşü *(C. 21.XI.1937; U. 21.XI.1937)* ve doğu seyahatı izlenimleri hakkında demeci: "...Gerçek insanlık, tereddütsüz kabul eder ki Türkiye Cumhuriyeti ve onun bugünkü sahipleri olan Türkler bütün dünya uygarlık ve insanlığı için bir benzeme örneğidir" *(A.T.T.B., s.591; A.D., s.88; U. 22.XI.1937).*

21/22 Kasım 1937 : Atatürk'ün başkanlığında Kabine toplantısı ve siyasî müsteşarlıkların kaldırılması kararı *(U. 22.XI.1937).*

30 Kasım 1937 : Atatürk'ün, Hatay rejimi ile ilgili Ulus gazetesi başyazarına demeci: "...Hatay'da Fransız delegesi, Hataylıların çok şevk ve heyecanla bayram yapmaları doğal olan bir günde eğer Hatay Türklerini serbestçe bugünü kutlamaktan men edecek önlemler almışsa, buna yazık demekle yetinirim. Çünkü böyle bir zihniyet, devletler arasında yüksek dostluk ilişkilerinin bugün ve yarın için olumlu yolda yürümek lüzumunun henüz anlaşılmamış olmasından ileri gelir!" *(U. 1.12.1937; C. 2.12.1937).*

Kasım 1937 : Alman devlet adamı Dr. Ernest Jackh'ın Türkiye'yi ziyaretini takiben Atatürk'e mektubu: "Ankara'dan Atina'ya yolculuğumda tekrar Çanakkale boğazından geçtim. Oradaki görüşmemizi hatırladım ve Çanakkale boğazında kazandığınız zaferin tarihî önemini özetlemeye karar verdim : Türkiye için, bir millet olarak varlığını, kurtuluş ve bağımsızlığını temin, merkez devletleri için Macaristan, Avusturya ve Almanya'ya kuzey-doğudan bir hezimet ve çöküşe sebep olacak bir tehdidin 1915'te önlenmesi ve 1918 yılına kadar da böyle bir tehlikeye karşı uyanıklığı" *(Y.H., s.194).*

2 Aralık 1937 : Gençliğin, İstanbul Beyazıt Meydanında, Türk Hatay'ın bağımsızlığına kastedenleri protesto amacıyla büyük mitingi ve Atatürk'e telgrafı : "...Şuurlu heyecanlarımızı bütün bağlılığımızla ulaştırıyoruz, Büyük Atamız!" *(C. 3.XII.1937).*

9 Aralık 1937 : Atatürk'ün, Çankaya'da "Alman Gençlik Örgütü" Başkanı Baldur von Schirach'ı kabulü *(C. 10.XIII.1937).*

21/22 Aralık 1937 : Atatürk'ün Ankara'da Suriye Başbakanı Cemil Mardam'la görüşmesi *(A.Y.D.A.G., s.202-207).*

25 Aralık 1937 : Atatürk'ün, Gaziantep'in kurtuluş yıldönümü nedeniyle Ankara Halkevi'nde düzenlenen toplantıyı şereflendirmesi ve Gazianteplilere telgrafı: "...Eğer bir gün millet, vatan ve Cumhuriyetin yüksek menfaatleri gerektirirse o çevre kahramanlarının geçmişte olduğundan daha yüksek kahramanlıklar göstermeğe hazır bulunduklarına da şüphem olmadığı bilinmelidir!" *(C. 26.XII.1937; U. 26.XII.1937; A.T.T.B., s.592).*

27 Aralık 1937 : Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin 18. yıldönümünün Ulus Meydanı'nda yapılan büyük bir törenle kutlanışı *(U. 28.12.1937).*

— 1938 —

1 Ocak 1938 : Atatürk'ün, yeni yıl nedeniyle kendisine gönderilen kutlama telgraflarına Anadolu Ajansı aracılığıyla açık teşekkürü *(T. 2.1.1938).*

4 Ocak 1938 : Atatürk'ün, akşam sofra'da yazdırdıkları: "...Biz bir Türk bestesini dinlediğimiz zaman ondan, geçmişin uyanma bırakması lâzım gelen hikâyesini kalbimize giren oklar gibi duymak isteriz. Acı olsun, tatlı olsun biz bir beste dinlerken ve farkında olmaksızın hislerimizin incelir olduğunu duymak isteriz. Bütün bunlardan başka musikiden beklediğimizin maddî, fikrî ve hissî uyanıklık ve çevikliğin kuvvetlenmesi olduğuna şüphe yoktur. Yeni şairlerimizden, ediplerimizden, musiki bilginlerimizden ve bilhassa ses sanatkârlarından istediğimiz ve aradımız bunlardır" *(A.Ya., s.21).*

17 Ocak 1938 : Atatürk'ün, dört yeni denizaltı gemisinin isimlendirilmesi hakkında Başbakan Celâl Bayar'a el yazısıyla direktifi: " Yeni dört denizaltı gemilerimiz için bulduğumuz isimler şunlardır; 1) Saldıray 2) Batıray, 3) Atılay, 4) Yıldıray. Bunların mânalarını izaha bile hacet olmadığı kanaatindeyim. Mânaları, som türkçe olan bu kelimelerin kendisindedir; yani saldıran, batıran, atılan, yıldıran" *(A. ve D., s.161).*

18 Ocak 1938 : Atatürk'ün, İçişleri Bakanlığı'nda "İstanbul plan ve maketi'ni incelemesi ve ilgililerden bilgi alışı *(U. 19.1.1938).*

20 Ocak 1938 : Atatürk'ün, Yalova'ya gitmek üzere Ankara'dan trenle hareketi *(C. 21.1.1938; 21.1.1938).*

21 Ocak 1938 : Atatürk'ün, trenle İzmit üzerinden Derince'ye gelişi, Akay vapuru ile Yalova'ya geçişi ve yeni yapılan Termal Otel'in ilk misafiri oluşu *(U. 22-23.1.1938; C. 22-23.1.1938).*

22 Ocak 1938 : Atatürk'ün, bazı şikâyetleri üzerine Yalova'da Prof. Dr. Nihat Reşat Belger tarafından muayenesi ve ilk defa olarak "si-

roz başlangıcı'' teşhisinin konulması *(A.H.N.R.B.M., s.9-12; A.Y.D., s.91-93; A.S.Gün., s.41,116-117,120).* (Bu teşhis daha sonra diğer hekimlerle beraber Fransa'dan davet edilen Prof. Dr. Fissenger tarafından da doğrulanmıştır).

23 Ocak 1938 : Atatürk'ün, Yalova'ya çağrılan Prof.Dr. Neşet Ömer İrdelp tarafından muayenesi *(A.H.N.R.B.M., s.12-13; A.Y.D., s.93-94).*

25 Ocak 1938 : Atatürk'ün, Yalova'da eski Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa' yı kabulü *(C. 26.1.1938).*

1 Şubat 1938 : Atatürk'ün, Yalova'dan Bursa'ya hareketi, yolda Gemlik Sun'i İpek Fabrikası'nın açılış töreninde bulunması ve Fabrika'nın şeref defterine yazdıkları: ''Sun'i İpek Fabrikası'nı ziyaretten duyduğum bahtiyarlık büyüktür. Bu değerli kurumun millet için kutlu olmasını dilerim'' *(İ.A., s.796; A.N.D., s.698; Ku. 2.2.1938; C. 2.2.1938).*

: Atatürk'ün, Yalova'dan Bursa'ya gelişi *(C. 2.2.1938; A.N.D., s.698).*

2 Şubat 1938 : Atatürk'ün, Bursa Merinos Fabrikası'nı işletmeye açışı ve Fabrika'nın şeref defterine yazdıkları: ''Sümerbank Merinos Fabrikası, çok kıymetli bir eser olarak millî sevinci artıracaktır. Bu eser, yurdun, özellikle Bursa bölgesinin endüstri gelişimine ve büyük millî ihtiyacın giderilmesine yardım edecektir'' *(C. 3.2.1938; A.H.D.Y., s.19).*

: Atatürk'ün, Kurun gazetesi başyazarı Asım Us'a Bursa izlenimleri hakkında demeci: ''Bursa düşman istilâsından kurtulduktan sonra ben buraya gelmiştim. Bana bu memleket halkı büyük gösteriler yaptılar. Bunu olduğu gibi hatırlıyorum. Bugün Bursa ve havalisinin yaptığı gösteriler ilk gördüğümden çok yüksek oldu. Bunun sebebini kendi kendime şöyle izah ediyorum: İlk gelişimdeki gösteriler kendilerini yabancı istilâsından kurtarış içindi, şimdiki gösteriler onların ekonomik hayatta yükselişine ve refahına yarayan endüstri fabrikalarımızın kurulmuş olmasından ileri geliyor. Bundan çok memnun oldum'' *(Ku. 2.2.1938).*

: Atatürk'ün, Bursa Belediye Başkanı'na mektubu: ''...Bursa kaplıcalarının büyük ve medenî ihtiyaçlarından birini karşılayan Çelikpalas Oteli'nin Bursa Belediyesinin de gayret ve yardımıyla daha fazla gelişebilmesini temin için bu otelin ait olduğu şirketteki 34.830 Türk liralık hissemi Belediye'ye terk ediyorum. Aynı zamanda vaktiyle Bursa Belediyesi'nin 1923 tarihinde bana hediye etmiş olduğu otel bahçesine bitişik köşkü de bütün eklentileri ile Belediye'ye hibe ettim'' *(Ku., 3.2.1938).*

: Atatürk'ün, akşam Bursa Belediyesinin, şerefine verdiği su-

varede konuşması: "...Tarihte ve cihanda en büyük imparatorluk kurmuş olan Türkler de, evvelâ bakışlarını Bursa'ya, bu kıymetli şehre yöneltmişlerdir. Onun kıymetini anlamış ve ifade etmişsem çok bahtiyarım" *(A.S.D.V., s.73).*

3 Şubat 1938 : Atatürk'ün, Bursa'dan Mudanya'ya geçişi, Mudanya'dan Ege vapuruyla İstanbul'a gelişi ve geceyi vapurda geçirişi *(C. 4.2.1938; A.N.D., s.699; A.Y.D., s.99).*

4 Şubat 1938 : Atatürk'ün saat 12.00'de Ege vapurundan Dolmabahçe Sarayı'na geçişi *(A.N.D., s.699; A.Y.D., s.100).*

6 Şubat 1938 : Atatürk'ün akşam, Dolmabahçe Sarayı'ndan Park Otel'e gelişi, gece saat 4.00'de tekrar Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(A.N.D., s.700; A.H.II., s.738).*

7 Şubat 1938 : Atatürk'ün öksürük ve göğüs ağrısı nedeniyle gece -Saray'a çağrılan- Prof. Dr. Nihat Reşat Belger tarafından muayenesi ve zatürree teşhisinin konulması (Atatürk, bu teşhis üzerine 10 gün kadar tedavi altına alınmıştır). *(A.H.II., s.738; A.Y.D., s.100).*

8 Şubat 1938 : Atatürk'ün, Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp ve Prof. Dr. Nihat Reşat Belger tarafından tekrar muayenesi ve zatürree tedavisine devam edilmesi *(A.H.II, s.738; A.Y.D., s.100-101).*

19 Şubat 1938 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelen İsmet İnönü'yü kabulü *(A.N.D., s.704).* (İsmet İnönü, Atatürk'ün daveti üzerine bir hafta kadar Dolmabahçe Sarayı'nda misafir olarak kalmış, 24 Şubat 1938 günü onunla beraber Ankara'ya hareket etmiştir *İ.İ.H., s.299).*

20 Şubat 1938 : İçişleri Bakanı ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın, halkevlerinin 6. kuruluş yıldönümü nedeniyle Atatürk'e telgrafı: "Yarattığınız büyük idealler içinde çalışarak gösterdiğiniz yüksek hedefe bir an evvel varmak isteyen halkevleri, bugün 6. yüldönümünü çoşku ile kutladılar. Bu güzel vesile ile de Büyük Şeflerine inan ve bağlılıklarını bir daha çoşkunluklarla tekrarladılar *(T. 23.2.1938).*

21 Şubat 1938 : Atatürk'ün, halkevlerinin 6. kuruluş yıldönümü nedeniyle kendisine gönderilen telgraflara Anadolu Ajansı aracılığıyla açık teşekkürü *(T. 22.2.1938).*

22 Şubat 1938 : Atatürk'ün, halkevlerinin 6. kuruluş yıldönümü nedeniyle İçişleri Bakanı ve C.H.P. Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın telgrafına cevabı: "Kültür alanındaki gelişmemizde önemli bir vazife gören halkevlerinin yıldönümü münasebetiyle gönderdiğiniz telgraftan çok duygulandım. Teşekkür eder ve halkevlerine şuurlu ve nurlu çalışmalarında başarılar dilerim" *(Ku., 23.2.1938; A.T.T., s.44).*

24 Şubat 1938 : Atatürk'ün, İsmet İnönü ile beraber trenle İstanbul'dan Ankara'ya hareketi *(C. 25.2.1938; U. 25.2.1938).*

25 Şubat 1938 : Atatürk'ün, İstanbul'dan Ankara'ya gelişi *(C. 26.2.1938; U. 26.2.1938).*

: Atatürk'ün, Çankaya'da Yunanistan Başbakanı ve Balkan Antantı Konseyi Başkanı Metaxas, Yugoslavya Başbakanı Stoyadinoviç ve Romanya Dışişleri Müsteşarı Comnen'i ayrı ayrı kabulü ve görüşmesi *(C. 26.2.1938).*

27 Şubat 1938 : Atatürk'ün Çankaya'da, Balkan Antantı üyeleri şerefine çay ziyafeti *(A.H.II, s.739).*

: Atatürk'ün akşamüzeri şiddetli bir burun kanaması geçirmesi (Bu kanama nedeniyle akşam Balkan Antantı üyeleri şerefine verilen yemeğe geç gelmiştir) *(S.G.A., s.31; A.H.II, s.729; A.Y.D., s.102).*

: Atatürk'ün akşam, Hariciye Köşkü'nde Balkan Antantı Konseyi üyeleri şerefine verilen yemek ve kabul töreninde bulunması ve Balkan gazetecilerine demeci: "Balkan ittifakı, bizim ötedenberi samimiyetle üzerinde durduğumuz bir idealdir. Bu idealin her gün geniş bir saha üzerinde daha ziyade genişlemesini görmekle bahtiyarım" *(U. 28.2.1938; C. 28.2.1938; Ku. 28.2.1938).*

28 Şubat 1938 : Atatürk'ün, Balkan Antantı ile ilgili olarak Yunan gazetecilerine demeci : "Uzun sulh devreleri tarihte nadirdir. İçinde bulunduğumuz devreyi mümkün olduğu kadar uzatmak için elden gelen gayreti ve iyi niyeti sarf etmeliyiz. Milletleri idare edenler için ilk ve en müşkül vazife, şahsî gurura kapılmaktan kendilerini korumaktır. Herkesi memnun edecek bir adalete varmak güçtür. Mutlak mânada bir hakkaniyet belki hiçbir zaman dünya yüzünde kurulamayacaktır. Bununla beraber bütün kuvvetlerimizi bu yüksek ideale doğru çevirmeli ve buna yaklaşmak için elden neler gelirse hepsini yapmalıyız" *(T.1.3.1938).*

: Atatürk'ün Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü ve yabancı hekim getirilmesi isteğine karşı söyledikleri: "Ortada Hatay meselesi var; hastalığım dışarda duyulursa fena olur. Dr. Neşet Ömer'le konuş; bizim doktorlar bir muayene ve konsültasyon yapsınlar.." *(A.H.II, s.730; C.B.B.K., s.352-353).*

4 Mart 1938 : Atatürk'ün, akşamüzeri, Evkaf Apartmanı'nda faaliyet gösteren Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni ziyareti ve ilgililerden çalışmalar hakkında bilgi alışı *(C. 5.3.1938; U. 5.3.1938; İ.A., s.796).*

6 Mart 1938 : Atatürk'e, Çankaya'da Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, Dr. Hüsamettin Kural, Dr. Ziya Naki Yaltırım ve Dr. Asım Arar'dan oluşan bir hekim grubu tarafın-

dan muayene ve konsültasyon yapılması *(A.G.A., s.33-34; A.G.G., s.105; A.H.II, s.730-731; A.S.H., s.19-20).*

: Atatürk'ün, akşam, Yeni Sinema'da ses sanatkârı Melek Tokgöz ve saz arkadaşlarının konserini izlemesi *(U. 7.3.1938; A.N.D., s.708).*

9 Mart 1938 : Atatürk'ün, Ankara Halkevi'nde güreş karşılaşmalarını izlemesi *(U. 10.3.1938).*

11 Mart 1938 : Atatürk'ün, Etimesut Türkkuşu Meydanı'nda, uçuşları izlemesi ve uçuş yapan gençleri tebrik edişi *(C. 12.3.1938; U. 12.3.1938).*

12 Mart 1938 : Atatürk'ün, İstanbul'dan davet edilen Prof. Dr. Frank tarafından muayenesi *(A.S.G., s.14; A.S.H., s.21).*

15 Mart 1938 : Atatürk'ün, Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü ve onun yabancı hekim getirtilmesi isteğini tekrarlaması üzerine cevabı: "Çocuk, ne yapacaksan çabuk yap; ben hastayım!" *(A.H.II, s.730; C.B.B.K., s.353).*

24 Mart 1938 : Devletçe, Cumhurbaşkanı için satın alınan Savarona yatı'na İngiltere'nin Southampton limanında bayrak çekme merasimi *(A. ve D., s.162).* (Törende Londra Büyükelçimiz Fethi Okyar da hazır bulunmuş, yat teslim alınışını takiben Hamburg'da -inşa edildiği fabrikada- bakımdan geçirilip bazı değişiklikler yapıldıktan sonra 22.5.1938 günü buradan hareketle 1.6.1938'de İstanbul'a gelmiştir *S.G,A. 15.6.1950).*

28 Mart 1938 : Paris'ten davet edilen Prof. Dr. Fissenger'in Ankara'ya gelişi ve Çankaya'da Atatürk'ü muayenesi *(A.G.G., s.23; A.S.G., s.15-17; S.G.A., s.38).*

29 Mart 1938 : Atatürk'ü muayene eden Prof. Dr. Fissenger'in, hazırladığı raporu Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine sunması *(A.G.G., s.24).*

30 Mart 1938 : Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin, Fransa'dan davet edilen Prof. Dr. Fissenger'in Atatürk'ü muayenesini takiben -Atatürk'ün hastalığı hakkında- ilk resmî tebliğ yayımlaması (Bu tebliğ'de Fissenger'in muayenesi sonucu Atatürk'ün sıhhatinde endişe verici bir durum olmadığının belirlendiği ve kendisine 1,5 ay kadar istirahat tavsiyesinin yeterli görüldüğü belirtilmiştir *C. 31.3.1938; U. 31.3.1938; İ.A., s.796, 807).*

31 Mart 1938 : Atatürk'ü Ankara'da muayene eden Prof. Dr. Fissenger'in akşam, ekspresle İstanbul'dan Paris'e hareketi ve gazetecilere Atatürk hakkında söyledikleri: "Bu kadar dinamizmin, bu kadar zekâ ve canlılığın bir arada toplanması pek enderdir. Zamanımızın birçok büyük adamlarıyla temas ettim; fakat Bü-

yük Şefiniz Atatürk, bunlardan hiçbiriyle bir tutulamaz!" *(A. 1.4.1938; T. 1.4.1938).*

5 Mayıs 1938 : Atatürk'ün, Ankara içinde bir gezinti yapması, Orman Çiftliği'nde yemek yemesi *(U. 6.5.1938).*

7 Mayıs 1938 : Atatürk'ün, Çubuk Barajında gezinti yapması ve incelemelerde bulunması *(C. 8.5.1938; 9.5.1938; U. 8.5.1938).*

11 Mayıs 1938 : Atatürk'ün, Başbakanlığa çektikleri 11 Haziran 1937 tarihli telgrafla hazineye hediye ettikleri çiftliklerinin resmî işlemlerinin tamamlanarak kendisi tarafından imza edilmesi *(C. 12.5.1938; D.C.İ.K.A., s.104).*

: Atatürk'ün mülkiyeti üzerinde olan -11 Haziran 1937 günkü bağışı dışında- Ulus Matbaasını, bütün demirbaş eşyası ve civarındaki arsaları ile Cumhuriyet Halk Partisine bağışlaması (Atatürk bugün ayrıca Hipodrom ve Stadyum civarındaki arsaları ve çarşı içerisindeki bir otel ve altındaki dükkânları da Ankara Belediyesi'ne bağışlayarak resmî işlemlerini imzalamıştır *Ku. 12.5.1938).*

14 Mayıs 1938 : Atatürk'ün akşamüzeri Orman Çiftliği'ne gelişi *(A.G.G., s.27).*

17 Mayıs 1938 : Atatürk'ün Orman Çiftliği'ne gelişi *(A.G.G., s.27).*

18 Mayıs 1938 : Atatürk'ün, Çankaya'da Yugoslavya Kara ve Deniz Kuvvetleri Bakanı Orgeneral Mariç'i kabulü *(C. 19.5.1938).*

19 Mayıs 1938 : Atatürk'ün, Gençlik ve Spor Bayramı nedeniyle 19 Mayıs Stadyumunda gösterileri izlemesi *(A.N.D., s.724; İ.A., s.54; C. 20.5.1938; U. 20.5.1938).*

: Atatürk'ün, saat 17.00'de trenle Ankara'dan Mersin'e hareketi *(A.N.D., s.724; A.A.S., s.46; C. 20.5.1938; U. 20.5.1938).*

: İngiltere Kralı VI. George'un, doğum yıldönümü nedeniyle Atatürk'e tebrik telgrafı *(Ku. 22.5.1938).*

20 Mayıs 1938 : Atatürk'ün, saat 13.00'de Ankara'dan Mersin'e gelişi, askerî birliklerin geçit törenini izlemesi ve geceyi Mersin'de geçirişi *(A.N.D., s.725; C. 21.5.1938; İ.R., s.129).*

21 Mayıs 1938 : Atatürk'ün, Mersin yakınlarında Viranşehir harabelerini gezmesi, tekrar Mersin'e dönüşü *(A.N.D., s.725; C. 22.5.1938; 23.5.1938).*

: Atatürk'ün, doğum yıldönümünü kutlayan İngiltere Kralı VI.George'a teşekkür telgrafı *(Ku. 22.5.1938).*

22 Mayıs 1938 : Atatürk'ün, akşamüzeri, motorla Mersin kıyılarında bir deniz gezintisi yapması *(A.N.D., s.725).*

23 Mayıs 1938 : Atatürk'ün bir süre Mersin Vali Konağı'nda istirahat edişi, daha sonra portakal bahçelerinde incelemelerde bulunması *(C. 24.5.1938; A.N.D., s.725; İ.R., s.110).*

24 Mayıs 1938 : Atatürk'ün,saat 13.00'de Mersin'den hareketle Tarsus'a gelişi, burada bir saatlik istirahati takiben Adana'ya hareketi, saat 16.30'da Adana'ya gelişi ve Atatürk Parkı önünde piyade ve topçu birliklerinin geçit törenini izlemesi, akşam trenle Ankara'ya hareketi *(A.N.D., s.726; A.A.S., s.46-47; C. 25.5.1938; A.Y.G., s.20-21).*

26 Mayıs 1938 : Atatürk'ün, son olarak Ankara'dan İstanbul'a hareketi *(C. 27.5.1938).* Ölüm tarihine kadar İstanbul'da kalmıştır).

27 Mayıs 1938 : Atatürk'ün, Haydarpaşa'ya gelişi ve Dolmabahçe Sarayı'na geçişi *(C. 28.5.1938).*

28 Mayıs 1938 : Atatürk'ün akşamüzeri Dolmabahçe'den otomobille Florya' ya gidişi, gece saat 21.00'de tekrar Dolmabahçe Sarayı'na dönüşü *(A.N.D., s.727; A.S.G., s.27-28; A.H.II, s.741).*

: Atatürk'ün gece Florya'dan Dolmabahçe Sarayı'na dönerken bir fenalık geçirmesi *(A.S.G., s.28-29; A.H.II., s.741-742).*

29 Mayıs 1938 : Atatürk'ün, gece geçirdiği rahatsızlık üzerine Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp tarafından muayene edilmesi (Neşet Ömer, bu muayenesinde karında su toplanmaya başladığını belirlemiştir *A.H.II, s.741-742).*

31 Mayıs 1938 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü *(A.N.D., s.728).*

1 Haziran 1938 : Devlet tarafından Cumhurbaşkanı için satın alınan Savarona yatı'nın İstanbul'a gelişi *(A. ve D., s.162; C. 2.6.1938).*

: Atatürk'ün, saat 15.30'da Savarona yatı'na geçişi *(A. ve D., s.162; A.N.D., s.728).* (Atatürk, bu tarihten 25 Temmuz 1938 gününe kadar yat'ta kalmıştır).

2 Haziran 1935 : Atatürk'ün Savarona'da, Başbakan Celâl Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'ı kabulü ve İstanbul imar projesi üzerinde görüşmesi *(A.S.Gü., İ. 20.8.1939).*

: Atatürk'ün Savarona'da Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu Kol Başkanlarını kabulü ve görüşmesi *(A.S.Gü., İ. 20.8.1939).*

: Atatürk'ün Savarona'da akşam yemeğinden sonra yatta bulunan milletvekili hekimleri kabulü ve hastalığıyla ilgili görüşmesi *(A.S.Gü., İ. 20.8.1939); A.N.D, s.728).*

3 Haziran 1938 : Atatürk'ün saat 15.30'da Savarona yatı ile Dolmabahçe'den hareketle önce Yeşilköy-Florya daha sonra Boğaz yönünde olmak üzere Marmara'da beş saat kadar süren bir deniz gezintisi yapması *(A.S.Gü., İ. 20.8.1938; A.N.D., s.728).*

8 Haziran 1938 : Prof. Dr. Fissenger'in çağrı üzerine, -2. defa- Türkiye'ye gelişi ve İstanbul'da Savarona yatı'nda Atatürk'ü muayenesi *(A.Dö., s.242; A.S.G. 36-37,43).*

9 Haziran 1938 : Prof. Dr. Fissenger'in Atatürk'ün emri ile İstanbul'dan Ankara'ya gelerek safra kesesi iltihabından rahatsız bulunan İsmet İnönü'yü muayenesi, akşam tekrar İstanbul'a hareketi *(T.10.6.1938; Akşam 10.6.1938; A.S.G., s.43; A.H.II, s.755; A.Dö., s.245).*

10 Haziran 1938 : Prof. Dr. Fissenger'in Atatürk'ün tedavisi hususunda gereken direktifleri verdikten sonra akşam İstanbul'dan ayrılışı *(A.S.G., s.43-44).*

11 Haziran 1938 : Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a gelen Başbakan Celâl Bayar'ı Savarona yatı'nda kabulü *(T. 12.6.1938).*

14 Haziran 1938 : Atatürk'ün, Savarona yatı'ndan Cenevre'de bulunan Afet (İnan)'a mektubu: "...Tamamen iyileşme ümidi ve şansı kuvvetlidir" *(A.H.H.B., s.21; A. Mektuplar, s.40).*

15 Haziran 1938 : Amerika'daki Mark Twain Cemiyeti Başkanı'nın, resmini göndermesi nedeniyle Atatürk'e teşekkür mektubu: "Zamanımıza, geçmiş devirlerin Büyük İskender, Jül Sezar ve Napolyon'undan daha şanlı bir isim bıraktınız. Askerî ve sivil dehânız bütün insanlık tarihi üzerinde derinden etkili olmuştur" *(A.Me., s.128).*

16 Haziran 1938 : Atatürk'ün Savarona'da, Başbakan Celâl Bayar, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve daha sonra Maliye Bakanı Fuat Ağralı'yı kabulü ve görüşmesi *(A.N.D., s.730).*

17 Haziran 1938 : Atatürk'ün Savarona'da Başbakan Celâl Bayar'la beraber Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı kabulü ve bir süre görüşmesi *(A.N.D., s.730).*

19 Haziran 1938 : Atatürk'ün, Savarona yatı'nda Romanya Kralı Karol'u kabulü ve görüşmesi *(C. 21.6.1938; İ.A., s.797).*

20 Haziran 1938 : Atatürk'ün, Hatay sorunu nedeniyle Savarona yatı'nda Mareşal Fevzi Çakmak'ın da katıldığı dörtbuçuk saat süren Bakanlar Kurulu olağanüstü toplantısına başkanlık edişi *(C. 21.6.1938; T. 21.6.1938; İ.A., s.797).*

24 Haziran 1938 : Atatürk'ün, Savarona yatı ile İstanbul'dan Erdek'e gelişi, akşam tekrar Erdek'ten İstanbul'a hareketi *(A.N.D., s.732; A. ve D., s. 103-164; C. 25.6.1938; A.H.II, s.743; A.S.G., s.48-49).* (Atatürk Erdek'te donanmamız tarafından selâmlanmış ve Donanma Komutanı Amiral Şükrü Okan'ı Savarona yatı'nda kabul etmiştir).

: Atatürk'ün Erdek dönüşü gece -üşütme sonucu- ateş yükselmesiyle seyreden bir rahatsızlık geçirmesi *(A.S.E.G., İ. 13.7.1939; 22.7.1939).*

25 Haziran 1938 : Savarona yatı'nın Erdek dönüşü -Atatürk'ün emriyle- Büyük-

dere önlerinde demirlemesi *(A.S.Gü., İ. 25-27.8.1939)* (Yat 27 Haziran 1938 günü saat 12.55'e kadar burada kalmıştır).

27 Haziran 1938 : Savarona yatı'nın saat 12.55'de Büyükdere önünden hareketle saat 14.25'de Dolmabahçe önlerine gelişi *(A.S.Gü., İ.27.8.1938; A.N.D., s.732).*

: Atatürk'ün sabah Savarona yatı'nda -Ankara'dan gelen- Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü *(A.S.Gü., İ. 27.8.1939).*

29 Haziran 1938 : Atatürk'ün Savarona yatı'nda, İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'ı kabulü ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya da hazır bulunduğu halde İstanbul'um imarı hakkında bilgi alışı ve bazı direktifler verişi *(A.S.E.G., İ. 7.7.1939).*

3 Temmuz 1938 : Atatürk'ün Savarona yatı'nda, Ankara'dan İstanbul'a gelen Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü *(A.N.D., s.733; T. 4.7.1938).*

4 Temmuz 1938 : Antakya'da 3.7.1938 günü Türk ve Fransız Askerî Heyetleri arasında imzalanan "Askerî Antlaşma" gereğince her iki hükûmetin Hatay'da eşit sayıda asker bulundurmayı kararlaştırmaları üzerine birliklerimize ait öncü müfrezelerin Hatay'a girişi *(C. 5.7.1938; U. 5.7.1938)* (Ana kuvvetler 5.7.1938'de girmiştir).

6 Temmuz 1938 : Atatürk'ün Hatay davasının sonuca ulaşması nedeniyle yurdun her tarafından kendisine gönderilen telgraflara Anadolu Ajansı aracılığıyla cevabı: "Hatay millî meselemizin dostça tedbirlerle olumlu sonuca ulaştırılmasından duyulan sevinç yerindedir" *(Ku. 7.7.1938; T. 7.7.1938).*

: Atatürk'ün, Hatay Türklerinin saygı ve teşekkür telgrafına cevabı: "Sizin için artan saadet ve refah dilerim!" *(C. 7.7.1938).*

8 Temmuz 1938 : Atatürk'ün, Savarona yatı'nda izinli olarak İstanbul'a gelen Londra Büyükelçisi Fethi Okyar'ı kabulü *(T. 9.7.1938).*

9 Temmuz 1938 : Atatürk'ün, Savarona yatı'nda 3 saat süren "Bakanlar Kurulu" toplantısına başkanlık edişi *(C. 10.7.1938; U. 10.7.1938; T. 10.7.1938).* (Bu toplantı Atatürk'ün, Bakanlar Kuruluna son başkanlık yapışıdır).

10 Temmuz 1938 : Atatürk'ün saat 14.00'de Savarona yatı'ndan Acar motoruna geçerek Florya'ya gelişi, Deniz Köşkü'nden bir süre istirahatten sonra, Boğaz'da Büyükdere'ye kadar kısa bir gezintiyi takiben tekrar Dolmabahçe önlerinde Savarona yatı'na dönüşü *(S.G.A., İ. 28.8.1039; A.S.E.G., İ. 8-10.7.1939; A.N.D., s.734; A.H.II, s.744; A.S.G., s.51-52).*

: Atatürk'ün gece, ateş yükselişinin eşlik ettiği bir rahatsızlık geçirmesi *(A.S.Gü., İ. 29.8.1938; A.S.E.G., İ. 19.6.1939).* (Yapılan muayene sonucu zatürree başlangıcı teşhisi konulmuştur).

16 Temmuz 1938 : Prof. Dr. Fissenger'in Paris'ten üçüncü defa gelişi ve Sava-

rona yatı'nda Atatürk'ü muayenesi *(A.S.E.G., İ. 13.7.1939; S.G.A., s.42,44).*

18 Temmuz 1938 : Atatürk'ün, -zatürree başlangıcı sebebiyle-bir haftadır devam eden ateşinin 36.5 dereceye düşürülmek suretiyle kontrol altına alınışı *(A.S.E.G., İ. 14.7.1939).*

23 Temmuz 1938 : Atatürk'ün saat 11.30'da Savarona yatı ile Dolmabahçe önlerinden hareketle Moda' Florya, adalar ve Boğaz'da bir gezinti yapması (Bu gezinti esnasında Moda'dan -bir motorla gelerek- Başbakan Celâl Bayar da yat'a binmiş, yat geceyi Büyükdere önlerinde demirleyerek geçirmiştir). *(S.G., A. 15.6.1950; A.S.E.G., İ. 16-17.7.1939; A.S.Gün., İ. 29.8.1939; A.H.II, s. 746).*

24 Temmuz 1938 : Atatürk'ün Savarona yatı ile saat 16.30'da Büyükdere önlerinden ayrılarak Dolmabahçe'ye gelişi, burada bir saatlik bir duraklamadan sonra saat 19.00'da hareketle Marmara Ereğlisi önlerine varışı, gece tekrar Dolmabahçe'ye dönüşü *(A.S.E.G., İ. 19.7.1939; A.S.Gü., İ.30.8.1939).*

25 Temmuz 1938 : Atatürk'ün, gece saat 1.00'de Savarona yatı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na geçişi *(A.N.D., s.737; A. ve. D., s.164; A.H.II, 746).*

26 Temmuz 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda İzmir, Afyon ve Kütahya'daki askerî denetlemelerden dönen Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ı Celâl Bayar'la beraber kabulü ve kendisinden bilgi alışı *(U. 27.7.1938; T. 27.7.1938).*

30 Temmuz 1938 : Atatürk'ün sabah, -Bükreş'ten dönen- Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı, öğleden sonra -Ankara'dan gelen- İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı ayrı ayrı kabulü ve görüşmesi *(T. 1.8.1938; A.S.G., İ. 2.9.1939).*

: Atatürk'ün öğleden sonra Başbakan Celâl Bayar'la Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı beraber kabulü ve görüşmesi *(T. 1.8.1938; A.S.G., İ. 2.9.1939).*

: Atatürk'e, Dolmabahçe Sarayı'nda müdavi ve müşavir hekimler tarafından muayene ve konsültasyon yapılması *(A.S.H., s.23-24).*

31 Temmuz 1938 : Viyana'dan davet edilen Prof. Dr. Eppinger'in İstanbul'a gelişi ve Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ü muayenesi *(A.S.H., s.25).*

1 Ağustos 1938 : Almanya'dan davet edilen Prof. Dr. Bergmann'ın İstanbul'a gelişi ve Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ü muayenesi *(A.S.H., s.25).*

: Atatürk'e, Prof. Dr. Eppinger ve Prof. Dr. Bergmann'ın da iştirakiyle müdavi ve müşavir hekimler tarafından muayene ve konsültasyon yapılması *(A.S.H., s.25; S.G.A., s.51-52).*

3 Ağustos 1938 : Atatürk'ün, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı kabulü ve görüşmesi *(A.S.H., s.25; S.G.A., s.51-52).*

: Atatürk'e, Prof. Dr. Eppinger ve Prof. Dr. Bergmann'ın da iştirakiyle tekrar muayene ve konsültasyon yapılması *(A.S.H., s.26-27).*

4 Ağustos 1938 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya'yı kabulü *(A.S.Gü., İ. 3.9.1939).*

: Atatürk'e Dolmabahçe Sarayı'nda, Prof. Dr. Bergmann'ın da iştirakiyle müdavi ve müşavir hekimler tarafından konsültasyon yapılması *(A.S.H., s.27).*

5 Ağustos 1938 : Atatürk'e, Prof. Dr. Bergmann'ın da iştirakiyle konsültasyon yapılması *(A.S.H., s.27).*

6 Ağustos 1938 : Times gazetesinin, Atatürk ve Atatürk Türkiyesi'ne ait özel sayı yayımlaması *(A.S.Gü., İ. 3.9.1939).*

: Atatürk'e, Prof. Dr. Bergmann'ın da iştirakiyle konsültasyon yapılması *(A.S.H., s.27).*

: Atatürk'ü muayene için çağrılan Prof. Dr. Bergmann ve Prof. Dr. Eppinger'in memleketlerine dönmek üzere İstanbul'dan ayrılışları *(A.G.G., s.49).*

9 Ağustos 1938 : İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a mektubu: "..Dr. Aras bana Atatürk'ün cihan değer selâmlarını getirdi. Atatürk'e en derin saygılarla minnetlerimi ve en samimî âfiyet dileklerimi takdim ederim. Bir münasip fırsatta yüce huzurlarına arz ederseniz size çok teşekkür ederim. Sevgilerle selâmlar.." (Bu mektubun Atatürk'e arz edilmesi üzerine, onun emriyle Genel Sekreter tarafından teşekkür, sevgi ve iyi dileklerini bildiren bir cevap yazılmıştır *A.H.II, s.756).*

10 Ağustos 1938 : Atatürk'ün, harf inkılâbının 10. yıldönümü nedeniyle Kültür Bakanı Saffet Arıkan'ın telgrafına cevabı: "Türkün kültür sahasındaki kabiliyetinin gelişmesine temel olan harf inkılâbının onuncu yıldönümü münasebetiyle gönderdiğiniz telgrafı memnuniyetle aldım. Teşekkür eder ve milletimize kültür sahasında sonsuz başarılar dilerim" *(Ku. 11.8.1938; Y.S. 11.8.1938).*

15 Ağustos 1938 : Atatürk'ün, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı kabulü ve görüşmesi *(A.S.Gü., İ. 5.6.1939).*

18 Ağustos 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Hatay'dan gelen Tayfur Sökmen'i kabulü *(H.K.İ.H.Ç., s.108).*

19 Ağustos 1938 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda, izinli olarak Türkiye'de bulunan büyükelçileri (Moskova Büyükelçisi Zekâi Apaydın, Varşova Büyükelçisi Ferit Tek, Tahran Büyükelçisi Enis

Akaygen, Brüksel Büyükelçisi Cemal Hüsnü Taray, Sofya Büyükelçisi Şevki Berker, Bağdat Büyükelçisi Tahir Lütfi Tokay) toplu olarak kabulü, görüşmesi ve direktifleri *(S.P., 20.8.1938; A.S.Gü., İ. 5.91939).*

20 Ağustos 1938 : Atatürk'ün, Uluslararası 8. İzmir Fuarı'nın açılışı nedeniyle Başbakan Celâl Bayar'a telgrafı: "...Fuarın yıldan yıla ayrı bir gelişme eseri gösterdiğine dair olan haberinizden çok memnun oldum. Vazifelilere takdirlerimin ve sayın halka teşekkür ve sevgilerimin iletilmesini diler, gözlerinizden öperim" *(Haber, 2.8.1938).*

22 Ağustos 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda 8. Uluslararası İzmir Fuarı'nın açılışından dönen Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü *(S.P. 23.8.1938; U. 23.8.1938).*

28 Ağustos 1938 : Atatürk'ün, Doğu Manevraları'nın bitişi nedeniyle Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın telgrafına cevabı: "Türk ordusunun yarattığı zaferin bu yıldönümü günlerinde kalbim orduya karşı takdir ve şükran hisleriyle doludur. Sizin ve tercüman olduğunuz aziz silâh arkadaşlarımın hakkımda gösterdikleri samimî ve asil duygular, o günlerdeki hatıralarımı canlandırdı, heyecanlarımı artırdı" *(C. 29.8.1938; U. 29.8.1938).*

29 Ağustos 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Elâzığ'dan İstanbul'a dönen Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü *(S.P. 30.8.1938).*

: Atatürk'ün, İtalya Büyükelçisi Ottovio de Peppo'nun güven mektubunu kabulü *(U. 30.8.1938).*

30 Ağustos 1938 : 30 Ağustos zaferinin 16. yıldönümünün bütün yurtta coşku ile kutlanması.

: Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü ve İstanbul'da yapılan 30 Ağustos töreni hakkında bilgi alışı *(A.S.Gü., İ. 9.9.1939).*

3 Eylül 1938 : Atatürk'ün, Hatay Millet Meclisi'nin açılması ve Devlet Başkanı'nın seçilmesi üzerine Başbakan Celâl Bayar'a telgrafı: "..Cumhuriyet hükûmeti'nin bu başarısını tebrik ederim" *(A.T.T.B., s.596).*

: Atatürk'ün, Trans-İran demiryolunun açılış töreni nedeniyle İran Şahı Rıza Pehlevi'ye tebrik telgrafı *(A.T.T.B., s.595).*

4 Eylül 1938 : Atatürk'ün, Hatay Devlet Başkanlığına seçilen Tayfur Sökmen'e tebrik telgrafı: "Hatay'daki çalışmalarınızda başarınızı temenni eder ve Hatay'ın yeni idare altında pek çok saadet ve refahlar görmesini yürekten temenni ederim" *(H.K.İ.H.Ç., s.109; U. 5.9.1938).*

5 Eylül 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda vasiyetini yazması: "Sahip olduğum bütün para ve hisse senetleriyle Çankaya'daki

taşınır ve taşınmaz mallarımı Cumhuriyet Halk Partisine aşağıdaki şartlarla, terk ve vasiyet ediyorum: 1 - Para ve hisse senetleri, şimdiki gibi, İş Bankası tarafından faizlendirilecektir. 2 - Her seneki faizden, bana nispetleri şerefi saklı kaldıkça, yaşadıkları müddetçe, Makbule'ye ayda bin, Afet'e 800, Sabiha Gökçen'e 600, Ülkü'ye 200 lira ve Rukiye ile Nebile'ye şimdiki yüzer lira verilecektir. 3 - Sabiha Gökçen'e bir ev de alınabilecek ayrıca para verilecektir. 4 - Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev de emrinde kalacaktır. 5 - İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek öğrenimlerini tamamlamaları için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır. 6 - Her sene faizden arta kalan miktar yarı yarıya, Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir" (Vasiyetname 6 Ekim 1938 günü Dolmabahçe Sarayı'na çağrılan İstanbul Altıncı Noteri'ne Atatürk tarafından teslim edilmiştir. Vasiyetnamenin Ankara Üçüncü Sulh Hukuk Hakimliğince açılışı: 28 Kasım 1938). *(A.V., s.9-11, 20-21, 52; A.H.II, s.752-760).*

6 Eylül 1938 : Prof. Dr. Fissenger'in -dördüncü defa- gelişi ve Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ü muayenesi *(İ.B.I.A.S.G., s.550-551).*

7 Eylül 1938 : Atatürk'e, Op. Dr. Mim Kemal Öke tarafından -birinci defa- karın ponksiyonu yapılarak toplanan mayi (su)'in dışarı alınması (Bu işlem esnasında Prof. Dr. Fissenger de hazır bulunmuştur) *(A.H.A.A., U. 10.XI.1959; A.S.H., s.28; S.G.A., s.52).*

: Atatürk'ün, kendisine Meclis'in ve Hatay halkının minnet ve bağlılıklarını bildiren Hatay Millet Meclisi Başkanı Abdülgani Türkmen'in telgrafına cevabı: "...Hatay Millet Meclisi'ne başladığı mühim vazifede başarılar ve Hatay halkına yeni idare altında saadetler dilerim" *(Ku. 8.9.1938).*

8 Eylül 1938 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda, -bir gün sonra Milletler Cemiyeti toplantısına katılmak üzere Cenevre'ye gidecek olan- Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı kabulü ve görüşmesi *(A.S.Gü., İ. 11.9.1939).*

9 Eylül 1938 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda, Paris Büyükelçisi Suat Davaz'ı kabulü ve görüşmesi *(A.S.Gü., İ. 11.9.1939).*

10 Eylül 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve Budapeşte Büyükelçisi Behiç Erkin'i kabulü ve görüşmesi *(A.N.D., s.744).*

12 Eylül 1938 : Atatürk'ün, İzmir'in kurtuluş yıldönümü nedeniyle Belediye Başkanı Behçet Uz tarafından çekilen 9 Eylül 1938 tarihli saygı telgrafına cevabı: "...İzmirlilerin hakkımda belirttiklerini bildirdiğiniz duygulardan çok hislendim. Teşekkür, sevgi ve iyi dileklerimin sayın halkla iletilmesini dilerim *(Ku. 13.9.1938; A.T.T., s.45).*

17 Eylül 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Ankara'dan İstanbul'a gelen Başbakan Celâl Bayar ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yı kabulü *(S.P. 18.9.1938)*.

18 Eylül 1938 : Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'nda, Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü, hükûmetçe hazırlanan 4 yıllık yeni ekonomik plân hakkında bilgi alışı ve söyledikleri: "Bizim bu ve buna benzer işleri başarmamız için en çok üç sene süremiz vardır; ondan evvel de fırtına kopmaz demiyorum... Ne yapacaksak bu dar müddetin içine sıkıştırmaya bakmalıyız. Bütçe filân düşünmeye gerek yoktur; memleketin bütün kuvvet kaynaklarını seferber ederek bu işleri yapmak lâzımdır" *(A.H.II, s.750-751)*.

21 Eylül 1938 : Atatürk'e, Op. Dr. Mim Kemal Öke tarafından -ikinci defakarın ponksiyonu yapılarak toplanan mayi (su)'in dışarı alınması *(H.A.Y., s.262; A.S.H., s.28)*.

26/27 Eylül 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda gece hafif bir koma atlatması *(A.H.H.B., s.19; U.A.S.G. Yedigün No : 304, s.11-12; Y.A.A., s.35-37; H.A.Y., s.263)*.

27 Eylül 1938 : Atatürk'ün, Dil Bayramı'nın 7. yıldönümü nedeniyle Türk Dil Kurumu'na tebrik telgrafı *(A.T.T., s.45)*.

: Atatürk'ün, Dil Bayramı'nın 7. yıldönümü nedeniyle gönderilen kutlama telgraflarına Anadolu Ajansı aracılığıyla açık teşekkürü *(A.S.Gü., İ. 15.9.1939)*.

: Atatürk'e müdavi ve müşavir hekimler tarafından muayene ve konsültasyon yapılması *(A.S.H., s.28-29)*.

28 Eylül 1938 : Atatürk'ün, Barbaros'u anma nedeniyle denizde düzenlenen lisi Muhittin Üstündağ'ın halkın saygı ve bağlılık duygularını bildiren telgrafına teşekkür cevabı *(A.T.T., s.45)*.

: Atatürk'ün, Barbaros'u anma nedeniyle denizde düzenlenen ışık oyunlarını Dolmabahçe Sarayı'nın penceresinden izlemesi *(A.S.Gü., İ. 16.9.1939)*.

2 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Cenevre'den dönen Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı kabulü *(S.P. 3.10.1938)*.

3 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Başbakan Celâl Bayar ve Atina Elçisi Ruşen Eşref Ünaydın'ı birlikte kabulü ve görüşmesi *(S.N.D., s.21; A.G.G., s.64; S.P. 4.10.1938)*.

5 Ekim 1938 : İsmet İnönü'nün Atatürk'e mektubu: "Sevgili Atatürk! Muhterem Celâl Bayar bana sizin selâmınızı getirdi. Çok sevindim. Sizin bir an evvel sağlığınıza kavuşmanız yegâne ve en samimî dileğimdir. İki mübarek ellerinizden, sevgili ve can verici yüzünüzden, doymadan binlerce öperlm, sevgili Atatürk, büyük Atatürk, velinimetim Atatürk!" *(A. v. İ., C. 11.XI.1986)*.

6 Ekim 1938 : Atatürk'ün, -5 Eylül 1938 tarihli- vasiyetini, Dolmabahçe Sarayı'na çağırdığı İstanbul Altıncı Noteri İsmail Kunter'e teslimi ve söyledikleri: "Bu benim vasiyetimdir. Gerektiği zaman lütfen kanunî muamelesini yaparsınız!" *(A.V., s.20-21; A.H.II, s.759-760).*

: İstanbul'un kurtuluşunun 15. yıldönümü nedeniyle gece düzenlenen fener alayı ile Tophane Caddesi'ni geçerek Dolmabahçe Sarayı önüne gelen halkın "Yaşa Atatürk, var ol Ulu Önder!" haykırışlarıyla gösterilerde bulunması *(A.S.Gü., İ. 22.9.1939).*

: Atatürk'ün geceyi hafif rahatsız olarak geçirmesi *(A.S.Gü., İ. 22.9.1939).*

7 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Mareşal Fevzi Çakmak ve Almanya'daki askerî manevralardan dönen 2. Ordu Müfettişi Orgeneral İzzettin Çalışlar'ı kabulü *(S.P. 8.10.1938).*

: Atatürk'ün İstanbul'un 15. kurtuluş yıldönümü nedeniyle İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ tarafından çekilen saygı telgrafına cevabı: "...Sayın halkın bana karşı gösterdiklerini bildirdiğiniz samimî hislerden çok duygulandım. Aziz İstanbullulara candan teşekkür ve sevgilerimin iletilmesini rica eder, hepinize daima artan refah ve saadetler dilerim" *(Ku. 8.10.1938).*

8 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Kılıç Ali'yi kabulü ve görüşmesi *(S.N.D., s.30).*

9 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Ankara-Erzurum demiryolu'nun Erzincan'a ulaşması nedeniyle Başbakan Celâl Bayar'ın telgrafına cevabı: "Muhterem halkın bu önemli ve mesut olaydan pek yerinde olarak duyduğu hislerini belirtirken bana karşı gösterdiğini bildirdiğiniz hislerden çok duygulandım" *(Ku. 10.10.1938).*

: Atatürk'ün, Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü ve görüşmesi *(S.N.D., s.34).*

: Atatürk'ün, kız kardeşi Makbule (Atadan), Afet (İnan) ve Sabiha (Gökçen)'i kabulü ve görüşmesi *(S.N.D., s.34).*

10 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Başbakan Celâl Bayar, Londra Büyükelçisi Fethi Okyar, Salih Bozok'u kabulü ve görüşmesi *(S.N.D., s.34).*

12 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı kabulü ve görüşmesi *(S.N.D., s.40).*

14 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ı kabulü ve bilgi alışı *(S.P. 15.10.1938).*

: Atatürk'ün, kardeşi Makbule (Atadan), Afet (İnan) ve Sabiha (Gökçen)'i ayrı ayrı kabulü *(S.N.D., s.44).*

15 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Belediye seçimlerinin sonuçlarını bildiren Başbakan Celâl Bayar'a cevap telgrafı: "...İstiklâl Savaşı ve Türk

İnkılâbı, her hamlesinde ve her safhasında, milletimizin yüksek siyasî ve uygar karakteriyle memleket işlerindeki şuurlu birliğine dayanarak başarıya erişmiştir. Dün ve bugün olduğu gibi yarın da memleket ve millet için yegâne kudret, mutluluk ve refah kaynağı, inkılâp ilkeleri ve Cumhuriyet rejimidir'' *(C. 16.10.1938).*

16 Ekim 1938 : Atatürk'ün, ilk ağır koma'ya girişi *(S.N.D., s.49; U.A.S.G., Yedigün No : 304; s.11-13; S.G.A., s.54; A.H.II, 762-763; A.S.H., s.30-33).* (Atatürk ilk ciddî koma'ya 16 Ekim 1938 günü girmiş ve bu koma hali 17 ve 18 Ekim günleri de devam etmiş, 19 Ekim günü ise yavaş yavaş komadan çıkmıştır. Bu günler esnasında Fransa'da bulunan Prof. Dr. Fissenger ile telefonla ilişki kurulmuş ve tavsiyeleri alınmıştır).

17 Ekim 1938 : Atatürk'te koma halinin ciddî olarak devam etmesi *(S.N.D., s. 49; A.S.Gü., İ. 24-26.9.1939; A.S.H., s.30-32).*

: Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin, Atatürk'ün geçirmekte olduğu rahatsızlığa ait sabah ve akşam yayımlanan iki bildirisi: ''...Karaciğer hastalığı normal seyrini izlerken 16.10.1938 pazar günü birdenbire umumî halsizlikle birlikte sindirim ve sinir sistemine ait belirtiler göstermeye başlamıştır'' *(C. 18.10.1938; U. 18.10.1938; S.G.A., s.56).* (Atatürk'ün sağlık durumu ile ilgili bu bildiriler 22 Ekim 1938'e kadar sabah ve akşam olmak üzere günde 2 defa yayımlanmıştır(*).

18 Ekim 1938 : Atatürk'te, koma halinin açılmaksızın devam etmesi *(S.N.D., s.51-55; A.S.H., s.30-32).*

19 Ekim 1938 : Atatürk'ün zaman zaman komadan çıkışı ve akşama doğru komanın tamamen açılışı *(S.N.D., s.57-59; A.S.H., s.32-33).*

: Başbakan Celâl Bayar başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'nun, T.B.M.M. Başkanı Abdülhalik Renda ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın da iştirakiyle Dolmabahçe Sarayı'nda bir toplantı yapması *(A.S.Gü., İ. 28.9.1939: A.S.H., s.33).*

: Sağlık Bakanı Dr. Hulusi Alataş'ın, müdavi ve müşavir hekimlere -Atatürk'ü tedavide gösterdikleri başarı nedeniyle- Bakanlar Kurulu'nın tebrik ve teşekkürlerini bildirmesi *(A.S.H., s.33).*

20 Ekim 1938 : Komayı atlatan Atatürk'ün tamamen kendine gelişi ve durumunun düzelmeye başlaması *(A.S.Gü., İ.29.9.1939; A.S.H., s.33).*

(*) Atatürk'ün sağlık durumuyla ilgili yayımlanan bildirilerde imzası bulunan hekimler şunlardır: Müdavî hekimler: Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, Prof. Dr. M. Kemal Öke, Dr. Nihat Reşat Belger. Müşavir hekimler: Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, Prof. Dr. Hayrullah Diker, Prof. Dr. Süreyya Hidayet Serter, Dr. Abrevaya Marmaralı, Dr. Mehmet Kâmil Berk.

: Atatürk'ün Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü ve görüşmesi *(S.N.D., s.62; A.S.H., s.33).*

: Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin Atatürk'ün sağlığı ile ilgili bildirisi: "Umumî durum iyiliğe gitmekte olup, sinirsel belirtiler tamamen geçmiştir" *(C. 21.10.1980).*

21 Ekim 1938 : Atatürk'ün sağlığı hakkında yayımlanan iki bildiri'de "geceyi ve gündüzü rahat geçirdikleri ve umumî durumda iyiliğin devam ettiği"nin bildirilmesi *(C. 22.10.1938).*

22 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a söyledikleri: "Gel bakalım,ne dersin; biz gittik, geldik! Bu doktorlar insana âdeta can veriyorlar!" *(A.H.II, s. 766).*

: Atatürk'ün küçük Ülkü'yü kabulü ve 10 dakika görüşmesi *(S.N.D., s.64).*

: Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin Atatürk'ün sağlığı hakkında bildirisi: "...Doktorların saat 20.00'de verdiği rapora göre hastalık normal seyrine dönmüştür. Günlük bildiri yayımlamağa gerek kalmamıştır" *(C. 23.10.1938; S.G.A., s.58).*

23 Ekim 1938 : Atatürk'e müdavi ve müşavir hekimler tarafından muayene ve konsültasyon yapılması *(A.S.H., s.334; A.G.G., s.82; S.N.D., s.66).*

24 Ekim 1938 : Atatürk'ün küçük Ülkü ve annesini kabulü *(S.N.D., s.70).*

25 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Cumhuriyetin 15. yıldönümü nedeniyle orduya göndereceği mesajı, -3 saat süre ile- Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak'a dikte etmesi *(A.S.Gü., İ. 2.10.1939). Bk. 29.XI.1938.*

: Atatürk'ün, kardeşi Makbule (Atadan), Afet (İnan) ve Sabiha (Gökçen)'i beraber kabulü ve söyledikleri: "Doktorlar beni yeniden canlandırdılar!" *(S.N.D., 72; A.S.H., s.35; A.H.A.A., U. 15.XI.1939).*

26 Ekim 1938 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde adına okunacak söylev üzerinde Başbakan Celâl Bayar'la 40 dakika görüşüp metin üzerinde düzeltme ve ilâveler yapması *(S.N.D., s.74).*

27 Ekim 1938 : Atatürk'e müdavi ve müşavir hekimler tarafından muayene ve konsültasyon yapılması *(A.S.H., s.35).*

29 Ekim 1938 : Cumhuriyetin 15. yıldönümünün yurdun her yerinde coşku ile kutlanması *(U. 30.10.1038).*

: Cumhuriyetin 15. yıldönümünü nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tören yapılması ve T.B.M.M. Başkanı Abdülhalik Renda'nın Cumhurbaşkanı Atatürk adına tebrikleri kabulü *(A.H.II, s.768).*

: Atatürk'ün, Cumhuriyetin 15. yıldönümü nedeniyle orduya

mesajı: "Zaferleri ve mazisi insanlık tarihi ile başlayan, her zaman zaferle beraber uygarlık ışıklarını taşıyan kahraman Türk ordusu! Türk vatanının ve Türklük topluluğunun şan ve şerefini, iç ve dış her türlü tehlikelere karşı korumaktan ibaret olan vazifeni her an yapmaya hazır olduğuna benim ve büyük ulusumuzun tam bir inan ve itimadımız vardır!" *(U. 30.10.1938; C. 30.10.1938).* (Bu mesaj, Ankara'da yapılan 29 Ekim töreninin başlangıcında Başbakan Celâl Bayar tarafından okunmuştur).

: Kuleli Askerî Lisesi öğrencilerinin -29 Ekim töreni dönüşü- vapurla Dolmabahçe Sarayı önünden geçerken İstiklâl Marşı söyleyerek Atatürk'ü selâmlamaları ve içten sevgi gösterilerinde bulunmaları *(A.S.G., s.75; A.H.II, s.769).*

1 Kasım 1938 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi V. dönem, IV. Toplantı Yılını açış konuşmasının Başbakan Celâl Bayar tarafından okunması: "...Cumhurreisimiz Atatürk'ten aldığım emir üzerine bu seneye ait söylevlerini okuyorum: Memleketimizi her gün daha çok kuvvetlendirmek, her alanda her türlü ihtimallere karşı koyabilecek bir halde bulundurmak ve dünya olaylarının bütün safhalarını büyük bir uyanıklıkla izlemek, barışsever siyasetimizin dayanacağı esasların başlangıcıdır" *(Z.C. Devre : V, cilt : XXVIII, s.3-7).*

2 Kasım 1938 : Atatürk'ün, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik Renda'nın -Meclis'in duygularını ileten- telgrafına cevabı: "Büyük Millet Meclisi'nin, yeni yıl çalışmalarına başlarken hakkımda gösterdiğini bildirdiğiniz yüksek hislerden çok duygulandım. Büyük Kamutay'a teşekkür ve derin saygılarımı arzederim" *(Ku. 8.XI.1938).*

3 Kasım 1938 : Atatürk'e müdavi ve müşavir hekimler tarafından muayene ve konsültasyon yapılması *(S.N.D., s.90).*

4 Kasım 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda Ankara'dan İstanbul'a gelen Başbakan Celâl Bayar'ı kabulü ve çeşitli konular hakkında bilgi alışı *(S.N.D., s.92; U. 6.XI.1938; S.P. 6.XI.1938).*

5 Kasım 1938 : Atatürk'e, müdavi ve müşavir hekimler tarafından muayene ve konsültasyon yapılması *(S.N.D., s.94).*

: Atatürk'ün, kardeşi Makbule (Atadan), Afet (İnan) ve Sabiha (Gökçen)'i birlikte kabulü *(S.N.D., s.94).*

6 Kasım 1938 : Atatürk'e müdavi ve müşavir hekimler tarafından muayene ve konsültasyon yapılması *(S.N.D., s.96).*

7 Kasım 1938 : Atatürk'e, Dr. Mehmet Kâmil Berk tarafından -üçüncü defakarın ponksiyonu yapılarak toplanan mayi (su)'in boşaltılması *(S.N.D., s.97; U.S.A.G., Yedigün, No: 304, s.11-13; A.H.II, s.770; A.S.H., s.36).*

8 Kasım 1938 : Atatürk'ün ikinci defa ağır komaya girişi *(S.N.D., s.99; A.H.II, s.771; A.H.H.B., s.20).* (Bugün saat 19.00 sıralarında başlayan koma gittikçe ağırlaşarak ölüm anına kadar devam etmiştir).

: Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin Atatürk'ün sağlığına ait tekrar resmî bildiri yayımlamaya başlaması: "...Bugün saat 18.30'da hastalık birdenbire normal seyrinden çıkarak şiddetlenmiş ve sıhhî vaziyetleri yeniden ciddiyet kazanmıştır" *(C. 9.11.1938).*

9 Kasım 1938 : Atatürk'te ağır koma halinin devam etmesi *(S.N.D., s.101; S.G.A., s.61; A.H.II, s.772).*

: Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nin Atatürk'ün sağlığıyla ilgili olarak saat 10.00, saat 20.00 ve saat 24.00'de olmak üzere üç bildiri yayımlaması (Saat 24.00'deki bildiride "umumî durumun tehlikeli bir hal aldığı" bildirilmiştir *C. 10.XI.1938).*

10 Kasım 1938 : Atatürk'ün, Dolmabahçe Sarayı'nda saat dokuzu beş geçe ölümü *(S.N.D., S.101; U. 11.XI.1938, C. 11.XI.1938; İ.A., s.798; A.H.II, s. 772-773; A.S.H., s.37).*

: Atatürk'ün, ölümü üzerine müdavi ve müşavir hekimlerin raporu: "..8 Kasım 1938 Salı günü bir kere daha beliren ve bütün bakım ve tedaviye rağmen ilerlemesine mâni olunamayan ve büyük bir süratle gelişen ikinci bir büyük koma içinde 10 Kasım 1938 Perşembe sabahı, saat dokuzu beş geçe, çok muazzez ve büyük hasta terk-i hayat etmiştir" *(A.S.H., s.39-41; S.G.A., s.63).*

: Atatürk'ün ölümü üzerine Hükûmet bildirisi: "...Ebedî Türk Milleti, onun eserlerini ebediyete kadar yaşatacaktır. Türk gençliği onun kıymetli emaneti olan Türkiye Cumhuriyetini daima koruyacak ve onun izinde yürüyecektir. Kemal Atatürk, Türkün tarihinde ve gönlünde daima yaşayacaktır" *(C. 11.XI.1938; İ.A., s.798; A.H.II, s.773-774; İ.B.I.A.S.G., s.556-557).*

: Atatürk'ün ölümünü takiben, -Hıfzıssıhha Enstitüsü Müdürü- Dr. Nuri Hakkı Aktansel tarafından yüzünün ve sağ elinin mulâjının yapılması *(S.G.A., s.64; A.S.H., s.42).*

: Atatürk'ün nâşının, -Gülhane Hastanesi Patolojik Anatomi hocası- Prof. Dr. Lütfi Aksu tarafından Dolmabahçe Sarayı'nda tahnit edilmesi *(S.G.A., s.63; A.S.H., s.42).*

11 Kasım 1938 : Atatürk'ün ölümü üzerine Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığına Malatya milletvekili İsmet İnönü'nün seçilmesi *(C. 12.XI.1938; T.B.M.M., s.103,260,265).* (İsmet İnönü, 22 Mayıs 1950 tarihine kadar bu görevde kalmıştır).

16 Kasım 1938 : Atatürk'ün Türk bayrağına sarılı tabutunun, Dolmabahçe Sa-

rayı'nın büyük tören salonu'nda bir katafalk üzerine yerleştirilerek milletin ziyaretine bırakılması (Tabut 18 Kasım 1938 akşamına kadar burada kalmıştır). *(C. 17.XI.1938; İ.A., s.798).*

19 Kasım 1938 : Sabah, Dolmabahçe Sarayı tören salonunda Atatürk'ün cenaze namazının kılınması *(İ.A., s.798; A.S.Gün., s.90; A.S.H., s.43).*

: Atatürk'ün tabutunun saat 8.21'de Dolmabahçe Sarayı'ndan top arabasına konularak törenle Sarayburnu rıhtımına, buradan Zafer torpidosu aracılığıyla Yavuz zırhlısına nakledilmesi, daha sonra bu gemi ile İzmit'e getirilişi, yine Zafer torpidosuna nakledilerek karaya çıkarılışı, cenazenin saat 20.30'da özel trenle İzmit'ten Ankara'ya gönderilişi *(C. 20.XI.1938; İ.A., s.798).*

20 Kasım 1938 : Atatürk'ün cenazesinin saat 10.00'da, başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan, Bakanlar, Genelkurmay Başkanı, milletvekilleri, devlet ve ordu ileri gelenleri tarafından Ankara İstasyonu'nda törenle karşılanması *(U. 21.XI.1938; İ.A., s.798).*

: Atatürk'ün tabutunun trenden alınarak top arabasına konulması ve büyük törenle Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne getirilerek Meclis önünde hazırlanan katafalk'a yerleştirilmesi *(U. 21.XI.1938; İ.A., s.798).*

21 Kasım 1938 : Atatürk'ün tabutunun Türkiye Büyük Millet Meclisi önündeki katafalk'tan alınarak büyük törenle geçici kabir olarak ayrılan Etnografya Müzesi'ne getirilişi ve hazırlanan mermer lahtin üzerine konuluşu *(U. 22.XI.1938; C. 22.XI.1938; İ.A., s.799).*

28 Kasım 1938 : Atatürk'ün vasiyetinin Ankara Üçüncü Sulh Hukuk Hakimliği tarafından açılması *(U. 29.XI.1938; A.V., s.51).*

— 1944 —

9 Ekim 1944 : Rasattepe'de Anıtkabir inşaatına başlanılması ve ilk harcı Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun koyması *(U.10.10.1944).*

— 1953 —

9 Kasım 1953 : Atatürk'ün tabutunun sabah, görevli heyet huzurunda açılarak rapor düzenlenmesi *(Za. 10.XI.1953; U. 10.XI.1953; A.S.H., s.44-47).* (Atatürk'ün tahnit edilmiş nâşı -hiç bozulmamış olduğu görüldükten sonra- kurşun tabuttan çıkarıla-

rak ceviz ağacından yapılmış bir tabuta alınmıştır *(Y.İ., 10.XI.1953).*

10 Kasım 1953 : Atatürk'ün tabutunun Etnografya Müzesi'nden alınarak büyük bir törenle Anıtkabir'e nakledilmesi ve fani vücudunun vatan topraklarına verilişi *(U. 11.XI. 1953; Za. 11.XI.1953; C. 11.XI.1953; A.S.H., s.48-51).*

— 1981 —

1981 : Atatürk'ün yüzüncü doğum yıldönümünün çoşku ile kutlanması.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

AÇIKSÖZ, Hüsnü: İstiklâl Harbinde Kastamonu, Kastamonu Vilâyet Matb., Kastamonu, 1933.

ADIVAR, Halide Edip: Türkün Ateşle İmtihanı (İstiklâl Savaşı Hâtıraları), Çan Yayını, İstanbul, 1962.

ADİL, Selâhattin: İstanbul'un Kurtuluşu, Yakın Tarihimiz Dergisi, Sayı: 32, s.161-162, 1962.

ADİL, Selâhattin : Hayat Mücadeleleri (Selâhattin Adil Paşa'nın Hatıraları), Zafer Matb., İstanbul 1982.

AFETİNAN: Vatandaş İçin Medenî Bilgiler, I. Kitap, Afet (İnan), Devlet Matbaası, İstanbul 1933.

AFETİNAN: Gerilla Hakkında İki Hatıra, Belleten T.T.K., Sayı: 1, s.10-13, Ocak 1937.

AFETİNAN: Vatan ve Hürriyet, Belleten, T.T.K., Sayı: 2, s.289-298, Nisan 1937.

AFETİNAN: Trablusgarp'ta Hürriyete Karşı İsyan, Belleten T.T.K., Sayı: 31, s.387-401, Temmuz 1944.

AFETİNAN: Mukaddes Tabanca, Belleten T.T.K., Sayı: 3-4, s.605-610, Ekim 1937.

AFETİNAN: Kumandanlar Madunlarından Yüksek ve Alim Olmalıdırlar, Belleten T.T.K., Sayı: 56, s.507-510, Ekim 1956.

AFETİNAN: Kemal Atatürk'ü Anarken, Atatürk'ten Hatıralar: 2, İkinci Baskı, Ankara 1956.

AFETİNAN: Atatürk ve Demokrasi, Belleten T.T.K., Sayı: 89, s.1-8, Ocak 1959.

AFETİNAN: Atatürk'ün Askerliğe Dair Eserleri, Türkiye İş Bankası yayını, 1959.

AFETİNAN: Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.

AFETİNAN: Atatürk Hakkında Hâtıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1968.

AFETİNAN: Tarihten Bugüne, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1970.

AFETİNAN: Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluş Günlerinde Atatürk'ün El Yazısı ile Tashih Edilmiş Bazı Tarih Soruları ve Dikte Ettiği Cevaplardan Örnekler, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: I (Yeni Seri), Sayı: 2, 1958.

AFETİNAN: M. Kemal Atatürk Ankara Hukuk Mektebi'nin Öğretim Kurulu Fahri Başkanı, T.T.K. Belleten, cilt: XXXVIII, Sayı: 149, s.117-121.

AFETİNAN: Atatürk'ten Mektuplar, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1981.

AĞAOĞLU, Ahmet: Serbest Fırka Hatıraları, 2. Baskı, Baha Matb., İstanbul, 1969.

AHMAD, Feroz: İttihat ve Terakki (1908 - 1914), Çeviren Nuran Yavuz, Kaynak Yayınları, İstanbul 1984.

AKBAŞ, Fuad - UĞUR, Sait: İçel Rehberi, Cilt:1, Yeni Mersin Matb. Mersin 1944.

AKÇAKAYALI, Cihat: Atatürk (Komutan, Devrimci ve Devlet Adamı Yönleriyle), Harp Tarihi ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1980.

AKGÜN, Seçil: General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesine Dair Raporu, Tercüman Tarih Yayınları, İstanbul, 1981.

AKŞİN, Sina: İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Cem Yayınevi, 1976.

AKŞİN, Sina: Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Remzi Kitabevi, 1987.

AKTEPE, Münir: Atatürk'e Dair Bazı Belgeler, Belleten T.T.K., Cilt: XXXII, Sayı: 128, s.441-457, Ankara, 1968.

AKTEPE, Münir: Atatürk'ün Sofya Ataşemiliterliği'ne Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Olan Münasebetleri ve Bu Hususla Alâkalı Bir Belge, Belleten T.T.K., Cilt: XXXVIII, Sayı: 150, s.254-263, Nisan, 1974.

ALTAY, Fahrettin: İstiklâl Harbinde Süvari Kolordusu, İnsel Kitabevi, İstanbul, 1949.

ALTAY, Fahrettin: 10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası, İnsel Yayınları, İstanbul, 1970.

ALTUĞ, Yılmaz: Türk Devrim Tarihi Dersleri (1919-1938), İ.Ü. İşletme Fak. Yayını, İstanbul 1973.

ARALOV, S.İ.: Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları, Çev.: Hasan Ali Ediz, Burçak Yayınevi, İstanbul 1967.

ARAR, Asım: Son Günlerinde Atatürk, Dr. Asım Arar'ın Hatıraları, Selek Yayınları, İstanbul, 1958.

ARAR, İsmail: Atatürk'ün Halkçılık Programı, Baha Matb., İstanbul, 1963.

ARAR, İsmail: Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1969.

ARAR, İşmail: Atatürk'ün Günümüz Olaylarına da Işık Tutan Bazı Konuşmaları, T.T.K. Belleten, Cilt: XLV/I, Sayı: 177, s.5-26, 1981.

ARAR, İsmail: Atatürk'ün Amerikan Milletine Seslenişi, Belleten T.T.K., Sayı: 178, s.108-113, Nisan 1981.

ARAS, Tevfik Rüştü: Görüşlerim, II. Kitap, İstanbul 1968.

ARIBURNU, Kemal: Millî Mücadele'de İstanbul Mitingleri, Yeni Matb., Ankara, 1951.

ARIKOĞLU, Damar: Hatıralarım (Millî Mücadele), Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul, 1961.

ARMAOĞLU, Fahir H.: Siyasî Tarih (1789-1960), II. Basım, Sevinç Matb., Ankara 1964.
ARSAL, Sadri Maksudi: Türk Dili İçin, İstanbul, 1930.
ASARKAYA, Halis: Ulusal Savaşta Tokat, Tokat Basımevi, Tokat, 1936.
ASKERÎ TARİH BELGELERİ DERGİSİ: Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Sayı: 67-81, Ankara, 1969-1983.
ASKERÎ YÖNÜYLE ATATÜRK: T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yayını, Ankara 1981.
ASLAN, İzzet: Atatürk Silifke'de, Töyko Matbaası, Ankara, 1969.
AŞKUN, Vehbi Cem: Sivas Kongresi, İkinci baskı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., İstanbul, 1963.
ATADAN, Makbule: Büyük Kardeşim Atatürk, Anlatan: Makbule Atadan, Yeni İstanbul gazetesi, 1.XI.1952-22.III.1953.
ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Zâbit ve Kumandan ile Hasbıhal, Mustafa Kemal (Atatürk), Ruşen Eşref'in giriş yazısıyla, Türkiye İş Bankası yayını, Ankara 1956.
ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, Yayınlayan: Uluğ İğdemir, T.T.K. yayını, 1962.
ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Arıburnu Muharebeleri Raporu, Yayına hazırlayan: Uluğ İğdemir, T.T.K. yayını, 1968.
ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbat Hatıraları, Yayına hazırlayan: Afet İnan, 1983.
ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Nutuk, Cilt: I (1919-1920), Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1961.
ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Nutuk, Cilt: II, (1920-1927), Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1961.
ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Nutuk, Cilt: III (Vesikalar), Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1960.
ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, Toplayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, II. baskı, 1961.
ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, Toplayan: Nimet Unan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, II. baskı, Ankara, 1959.
ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III, Toplayan: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, II. baskı, Ankara 1964.
ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Derleyen: Nimet Arsan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara 1964.
ATATÜRK, Gazi Mustafa Kemal: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Tamim ve Telgrafları V, Hazırlayanlar: Sadi Borak, Dr. Utkan Kocatürk, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara 1972.
ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1973): T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Atatürk Serisi No: 2, 1973.
ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1974): T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Atatürk Serisi No: 3, 1974.
ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1975): T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Atatürk Serisi No: 4, 1975.
ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1977): T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Atatürk Serisi No: 6, 1977.
ATATÜRK HAFTASI ARMAĞANI (10 Kasım 1978): T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Resmî Yayınları, Atatürk Dizisi Sayı: 7, 1978.
ATATÜRK İLE İLGİLİ ARŞİV BELGELERİ: (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 105 Belge), T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara, 1982.
ATATÜRK'ÜN BİR HATIRA DEFTERİNE YAZDIKLARI: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, s.286-287, Ankara 1984.
ATATÜRK'ÜN ÖZEL ARŞİVİNDEN SEÇMELER: Hazırlayan: T.C. Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1981.
ATATÜRK'ün SAVARONA'DA 56 GÜNÜ : İkdam gazetesi 13.6.1939 - 13.8.1939.
ATATÜRK VE SOSYAL GÜVENLİK: Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü yayını, Ankara 1981.
ATAY, Falih Rıfkı: Atatürk'ün Hatıraları (1914-1919), Türkiye İş Bankası yayını, Ankara, 1965.
ATİLLA, Osman: Atatürk ve Büyük Zafer, 1972.
AYBARS, Ergün: İstiklâl Mahkemeleri (1920-1923), Bilgi Yayınevi, Ankara 1975.
AYBARS, Ergün: İstiklâl Mahkemeleri (1923-1927), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1982.
AYBARS, Ergün: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, İzmir, 1984.
AYDEMİR Şevket Süreyya: Tek Adam Mustafa Kemal, Birinci Cilt, IV. Baskı, Remzi Kitabevi, İstabul 1969.

AYDEMİR, Şevket Süreyya: Tek Adam Mustafa Kemal, İkinci Cilt, IV. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1971.
AYDEMİR, Şevket Süreyya: Tek Adam Mustafa Kemal, Üçüncü Cilt, III. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1969.
AYDEMİR, Şevket Süreyya: İkinci Adam İsmet İnönü, Birinci Cilt (1884-1938), II. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968.
AYDEMİR, Şevket Süreyya: Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa, Üçüncü Cilt (1914-1922), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.
AYDIN İL YILLIĞI 1967: Haz: Aydın Valiliği, Ticaret Matb. T.A.Ş. İzmir, 1967.
AYHAN, Yusuf: Mustafa Kemal'in Pozantı Kongresi ve Adana'nın Kurtuluşu, İpek Matb., Adana, 1963.
AYHAN, Yusuf: Adana'nın İstiklâl Beyannamesi, Kemal Matbaası, Adana, 1970.
AYIN TARİHİ: İçişleri Bakanlığı Basın Genel Direktörlüğü Yayını (seri).
BAĞMAN, Lâtif-ONUR, Onal: Atatürk'ün Yaşamında Edirne, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul 1982.
BANOĞLU, Niyazi Ahmet: Basın Tarihimizin Kara ve Ak Günleri, M.Sıralar Matb., İstanbul, 1960.
BANOĞLU, Niyazi Ahmet: Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı I, Büyük İstanbul Derneği Yayını, İstanbul 1973.
BANOĞLU, Niyazi Ahmet: Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı II, Büyük İstanbul Derneği Yayını, İstanbul 1974.
BAŞER, Tayip: Dünkü ve Bugünkü Çankırı, İstiklâl Matb., Ankara, 1956.
BAYCAN, Nusret: Komutan Atatürk'ün Başarıları, Kazandığı Ödüller ve Şaşmaz Önerileri, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1981.
BAYCAN, Nusret: Atatürk ve Askerlik Sanatı, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yayını, 1985.
BAYCAN, Nusret: Atatürk'ün Nişan ve Madalyaları, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yayını, 1986.
BAYDAR, Mustafa: Atatürk Ne Zaman Doğdu, Milliyet gazetesi 10.XI.1966.
BAYKAL, Bekir Sıtkı: Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler, Türk İnkılâp Tarihi Enst. Yayını, Ankara 1969.
BAYKAL, Bekir Sıtkı: Mütareke Devrinde Mustafa Kemal Paşa'ya Ait İki Belge, Belleten T.T.K., Sayı: 148, s.451-476, Ekim 1973.
BAYKAL, Bekir Sıtkı: Heyet-i Temsiliye Kararları, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1974.
BAYKAL, Bekir Sıtkı: Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, 1986.
BAYUR, Hikmet: Türkiye Devletinin Dış Siyasası, İ.Ü. Yayınları: 59, İstanbul, 1938.
BAYUR, Hikmet: Mustafa Kemal'in Falkenhayn'la Çatışmasıyla İlgili Henüz Yayınlanmamış Bir Raporu, Belleten T.T.K., Sayı: 80, s.619-632, Ekim 1956.
BAYUR, Hikmet: 1918 Bırakışmasından Az Önce Mustafa Kemal Paşa'nın Başyaver Naci Bey Yolu ile Padişaha Bir Başvurması, Belleten T.T.K., Cilt: XXI, Sayı: 84, s.561-565, Ekim 1957.
BAYUR, Hikmet: Mustafa Kemal'in Üç Mektubu, Belleten T.T.K., Cilt: XXIV, Sayı: 93, s.129-137, Ocak 1960.
BAYUR, Hikmet: Atatürk Hayatı ve Eseri, Güven Basımevi, Ankara, 1963.
BAYUR, Hikmet: Atatürk'ün Geleceği Seziş Gücüne ve İnsandan Anlayışına Üç Örnek, Belleten T.T.K., Cilt: XXXII, Sayı: 126, s.431-440, Ekim 1968.
BAYUR, Hikmet: 1918 Bırakışması Sırasındaki Tinsel Durum ve Mustafa Kemal'in İki Demeci, Belleten T.T.K., Cilt: XXXII, Sayı: 128, s.479-497, Ekim 1968.
BAYUR, Hikmet: T.B.M.M. Hükümeti Umur-u Hariciye Vekili Yusuf Kemal Tengirşenk'in 1922 Martında yaptığı Avrupa Gezisiyle İlgili Anılar, T.T.K., Belleten, Cilt: XL, Sayı: 160, s.616-667, 1976.
BEHÇET CEMAL: Şeyh Sait İsyanı, Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi, İstanbul, 1955.
BELEN, Fahri: Atatürk'ün Askerî Kişiliği, Atatürk Serisi: 4, Milli Eğitim Bakanlığı yayını, 1963.
BELEN, Fahri: Askerî, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları: 13, Ankara 1973.
BELGELERLE TÜRK TARİHİ DERGİSİ: Mustafa Kemal'in Bir Beyannamesi; Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 14, s.26-27, İstanbul, 1968.
BEYSANOĞLU, Şevket: Atatürk ve Diyarbakır, Diyarbakır Üniversitesi 100. Yıl yayını, s.69-136, Diyarbakır 1981.
BIYIKLIOĞLU, Tevfik: Trakya'da Millî Mücadele, I. cilt, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1955.
BIYIKLIOĞLU, Tevfik: Atatürk Anadolu'da (1919-1921) I, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1959.
BİLDİK, Cemaleddin : Savarona'yı Gezerken, Akşam gazetesi 11.6.1950-24.6.1950.
BİLSEL, M.Cemil: Lozan, Birinci Cilt, Ahmet İhsan Matb., İstanbul 1933.
BİLSEL, M.Cemil: Lozan, İkinci Cilt, Ahmet İhsan Matb., İstanbul, 1933.
BİRİNCİ DÜNYA HARBİNDE TÜRK HARBİ, Cilt: IV, Kısım: II: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yayını, Ankara 1987.

BLEDA, Mithat Şükrü: İmparatorluğun Çöküşü, Remzi Kitabevi, 1979.
BORAK, Sadi: Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk, Kitapçılık Ticaret Lim. Şirk. Yayını, İstanbul, 1966.
BORAK, Sadi: Atatürk'ün Özel Mektupları, 2. Baskı, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1970.
BORAK, Sadi: Atatürk, Başak Kitabevi, İstanbul, 1973.
BORAK, Sadi: Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları, Çağdaş Yayınları, 1980.
BORAK, Sadi: Atatürk'ün Resmî Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri, Halkevleri Atatürk Enstitüsü Araştırma Yayınları: 12, Ankara 1980.
BORAK, Sadi: Ata ve İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul 1983.
BOZOK, Salih: Atatürk'ün 40 Yıl Yanından Ayırmadığı Salih Bozok'un Hatıraları, Milliyet gazetesi, 5.XI.1979-7.XII.1979.
BOZOK, Salih-BOZOK, Cemil S.: Hep Atatürk'ün Yanında (Baba-Oğul Bozoklardan Anılar), 1985.
BÜLKAT, Esat: Esat Paşa'nın Çanakkale Hatıraları, Hayat Dergisi, Sayı: 27 (3 Temmuz 1959) Sayı: 41 (9 Ekim 1959).
BÜLKAT, Esat: Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları, Yayına hazırlayan: İhsan Ilgar, Baha Matbaası, İstanbul 1975.
BÜYÜK TAARRUZ'DA BATI CEPHESİ KOMUTANLARI VE ŞEHİTLERİ: Afyon İli Turizm Komitesi Yayını, 1972.
BÜYÜK TARİH TRABZON'DA: Derleyen: Trabzon Çocuk Esirgeme Kurumu, Cumhuriyet Matb., İstanbul 1938.
BÜYÜKTUĞRUL, Afif: Büyük Atamız ve Türk Denizciliği, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1969.
CEBESOY, Ali Fuat: Millî Mücadele Hatıraları, Vatan Neşriyatı. İstanbul, 1953.
CEBESOY, Ali Fuat: Moskova Hatıraları, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1955.
CEBESOY, Ali Fuat: Siyasî Hatıralar, I. Kısım, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1957.
CEBESOY, Ali Fuat: Siyasî Hatıralar, II. Kısım, Doğan Kardeş Yayınları A.Ş. Basımevi, İstanbul, 1960.
CEBESOY, Ali Fuat: Sınıf Arkadaşım Atatürk, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., İstanbul 1967.
CONK, Cemil: Çanakkale Conkbayırı Savaşları, Cemil Conk, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayını, Ankara 1959.
COŞAR, Ömer Sami: İstiklâl Harbi Gazetesi, Yeni İstanbul Yayını, İstanbul, 1969-1970.
COŞAR, Ömer Sami: Millî Mücadele Basını, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 5, İstanbul (tarihsiz).
CUMHURİYET HALK FIRKASI Nizamnamesi: (15 Teşrinievvel 1927'de inikat eden Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi'nin 22 Teşrinievvel 1927 tarihli içtimaında müzakere ve kabul edilmiştir), Zelliç Biraderler Matb., 1927.
CUMHURİYETİN 15. YILINDA BOLU: Bolu, 1938.
ÇALIŞLAR, İzzettin: Büyük Harbin Üçüncü Senesinde Mustafa Kemal (1916) I. Kısım, Ulus gazetesi, 24.3.1940.
ÇALIŞLAR, İzzettin: Büyük Harbin Üçüncü Senesinde Mustafa Kemal (1916) II. Kısım, Ulus gazetesi, 14.3.1940.
ÇAMBEL, Leylâ : Dr. Neşet Ömer'in Ağzından Atatürk'ün Hastalığına Ait Anılar, Ulus gazetesi 10.XI.1959-19.XI.1959.
ÇAYCI, Abdurrahman: Atatürk'e Dair En Eski İki Yabancı Arşiv Belgesi Hakkında, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 103, s.593-597, Mayıs 1971.
ÇELEBİ, Ömer: Atatürk Kayseri'de, Ayyıldız Matb., Ankara, 1973.
ÇELİKER, Fahri : Çanakkale ve Mustafa Kemal, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı : 9, Ankara 1987.
ÇERKES ETHEM: Çerkes Ethem'in Hatıraları, Dünya Yayınları, İstanbul, 1962.
ÇEVİK, Hikmet: Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul, 1949.
DANİŞMEND, İsmail Hâmi: İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 4. Cilt, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1973.
DELİORMAN, Altan: Mustafa Kemal Balkanlarda, Akşam gazetesi 10.XI.1958-29.XI.1958.
DELİORMAN, Altan: Mustafa Kemal'in Askerî Ataşe Olarak Bulgaristan'daki Faaliyeti, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 25, s.41-51, Kasım 1964.
DEMİRAY, Ahmet: Resimli Amasya (Tarih, Coğrafya, Salname, Klavuz ve Kazalar), Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O., Ankara, 1954.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI: Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine ait 100 belge) 1919-1923, Cilt: I, Haz: Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı yayını, 1981.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI: Atatürk'ün Millî Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine ait 100 belge) 1923-1938, Cilt: II. Haz: Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı Yayını, 1981.
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI YILLIĞI (1967): Dışişleri Bakanlığı Yayını, Yayına hazırlayan: Hâmid Aral, Ankara

Basım ve Ciltevi, Ankara, 1968.
DIŞİŞLERİ VEKÂLETİ YILLIĞI 1953 (Eylül): Dışişleri Vekâleti Yayını, Güzel İstanbul Matb., Ankara, 1954.
DOĞAN, Avni: Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası, Dünya Yayınları, İstanbul, 1964.
DURAN, Tülây: Son Osmanlı Meclis-i Mebusanında "Felâh-ı Vatan İttifakı", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 61, s.12-21, İstanbul 1972.
DURSUNOĞLU, Cevat: Millî Mücadele'de Erzurum, Ankara, 1946.
DURU, Cihan; TURAN, Kemal; ÖNGEOĞLU, Abdurrahman: Atatürk Dönemi Maliye Politikası, I. kitap (Mondros'tan Cumhuriyet'e Mali ve Ekonomik Sorunlar), Tisa Matbaacılık Sanayii LTD Şti. Ankara, 1982.
DURUSU, İsmail Hakkı: Atatürk'ü Samsun'a Götüren Bandırma Vapuru Kaptanı (İsmail Hakkı Durusu) Anlatıyor, Kurun gazetesi, 20.5.1938.
EĞİLMEZ, Mümtaz Şükrü: Millî Mücadele'de Bursa, Yayına hazırlayan: İhsan Ilgar, Tercüman Atatürk'ün 100. Doğum Yılı Yayını: 2, İstanbul, 1980.
ELDENİZ, Perihan Naci: Atatürk ve Türk Kadını, Belleten T.T.K., Sayı: 80, s.739-745, Ekim 1956.
ELİBAL, Gültekin: Atatürk ve Resim-Heykel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 121, İstanbul, 1973.
ELLİSON, Grace M.: Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-i Milliye Ankarası, Türkçesi: İbrahim S.Turek, Milliyet yayınları, 1973.
ENGİNSOY, Cemal: Atatürk Biyografisi'nden Sayfalar, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı: 9,11,12, Ankara, 1987-1988.
ERDEHA, Kâmil: Millî Mücadelede Vilâyetler ve Valiler, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.
ERDEN, Ali Fuad: Atatürk, Burhanettin Erenler Matb., İstanbul, 1952.
ERDEN, Ali Fuad: İsmet İnönü, Burhanettin Erenler Matb., İstanbul, 1952.
ERGİN, Feridun: K.Atatürk, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul, 1978.
ERGİN, Osman : Türkiye Maarif Tarihi (Beşinci cilt), Osmanbey Matbaası, İstanbul, 1943.
ERİKAN, Celâl: Komutan Atatürk, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1972.
ERKİN, Behiç: Atatürk'ün Selânik'teki Askerlik Hayatına Ait Hâtıralar, Belleten T.T.K., Sayı: 80, s.599-604, Ekim 1956.
EROĞLU, Hamza: Türk Devrim Tarihi, A.İ.T.İ.A., Sosyal Faaliyetler ve Geliştirme Derneği Yayını, Ankara, 1972.
EROĞLU, Hamza: Atatürk'ün Hayatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara, 1986.
ERTUNA, Hamdi: 1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yayını, 1984.
ESMER, Ahmet Şükrü: Siyasî Tarih, Siyasal Bilgiler Okulu Yayını, Maarif Matb., İstanbul, 1944.
FARUK ŞÜKRÜ: Eskişehir (Ticarî, Zirai, Coğrafî, Tarihî malûmat ve Halk Bilgileri), Sakarya Matb., Eskişehir, 1931.
GAZETELER: Resmî Gazete, Hakimiyeti Milliye, Ulus, Milliyet, Cumhuriyet, Vakit, Akşam, Son Posta, Haber, Tan, Zaman, Yarın, Kurun, İkdam, Tanin, Yeni Sabah, Zafer, Açık Söz.
GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ İZMİR YOLLARINDA (BAŞKUMANDAN MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNİN İZMİR SEYAHATLERİ ESNASINDA MUHTELİF MAHALLERDE İRAD BUYURDUKLARI NUTUKLAR VE HASBIHALLER; Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi yayını, Ankara İstihbarat matbaası, 1923.
GEORGES-GAULIS, Berthe: Çankaya Akşamları, Türkçesi: Füruzan Tekil, İstanbul 1983.
GERÇEKÇİ, Hikmet: İstanbul'dan Samsun'a Cehennemi 215 Saat, Hikmet Gerçekçi, Hayat Dergisi, Sayı: 21, s.6-7, 1969.
GEREDE, Hüsrev : Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da İstanbul'dan Samsun'a Nasıl Gitmişti?, Hayat dergisi, sayı : 7, s.6-7, 18 Mâyıs 1956.
GİRAY, Muharrem: Büyük Türk Dostu Claude Farrère'in Atatürk'ü Ziyareti, Yakın Tarihimiz Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 25 s.356-358, 1962.
GİRİTLİ, İsmet: Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Ders Notları, Filiz Kitabevi, İstanbul 1983.
GİRİTLİOĞLU, Fahir: Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii, Cilt: I, Ayyıldız Matb., Ankara, 1965.
GİZLİ CELSE ZABITLARI: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Cilt: I-IV, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1980.
GOLOĞLU, Mahmut: Erzurum Kongresi, Nüve Matb., Ankara 1968.
GOLOĞLU, Mahmut: Sivas Kongresi, Başnur Matb., Ankara, 1969.

GOLOĞLU, Mahmut: Üçüncü Meşrutiyet (1920), Başnur Matb., Ankara 1971.
GOLOĞLU, Mahmut: Cumhuriyete Doğru (1921-1922), Başnur Matb., Ankara 1971.
GOLOĞLU, Mahmut: Türkiye Cumhuriyeti (1923), Başnur Matb., Ankara, 1971.
GOLOĞLU, Mahmut: Devrimler ve Tepkileri (1924-1930), Başnur Matb., Ankara, 1972.
GÖĞEM, Ziya: Kurmay Albay Daday'lı Halit Beğ Akmansü (1884-1953), Cilt: I-II, Halk Matb., İstanbul, 1954, 1956.
GÖKBİLGİN, M. Tayyib: Millî Mücadele Başlarken, Birinci Kitap, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1959.
GÖKBİLGİN, M. Tayyib: Millî Mücadele Başlarken, İkinci Kitap, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1965.
GÖNLÜBOL, Mehmet; SAR, Cem: Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963.
GÖVSA, İbrahim Alâettin: Çanakkale İzleri, Semih Lütfi-Sühulet Kütüphanesi, İstanbul 1932.
GÖYÜNÇ, Nejat: Sevres'den Lausanne'a, T.T.K. Belleten, Cilt: XLVI, Sayı: 183, 1982.
GÖZTEPE, Tarık Mümtaz: Mütareke Gayyasından Gurbet Cehennemine, Yeni Sabah, 16.8.1944-1.2.1945.
GÖZTEPE, Tarık Mümtaz: Osmanoğullarının Son Padişahı Sultan Vahideddin Gurbet Cehenneminde, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1968.
GÖZTEPE, Tarık Mümtaz: Osmanoğullarının Son Padişahı Sultan Vahideddin Mütareke Gayyasında, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1969.
GREW, Joseph: Atatürk ve İnönü (Bir Amerikan Elçisinin Hâtıraları), Çev: Muzaffer Aşkın, Kitapçılık Tic. Lim. Şirk. Yayını, İstanbul, 1966.
GÜNER, Hamza: Tarihte Kütahya, Kütahya Vilayeti Matb., 1961.
GÜNEŞ, İhsan: Atatürk'ün Bilinmeyen Bir Konuşması, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 5, s.463-465, Mart, 1986.
GÜNGÖR, Salâhaddin: Yakınlarının Ağzından Atatürk, Gençlik Kütüphanesi, İstanbul 1944.
GÜRER, Cevat Abbas: 19 Mayıs, 11 Mayıs 1937 gecesi Ankara Halkevinde verdiği konferans, Yeni Türk Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 55, Temmuz, 1937.
GÜRER, Cevat Abbas: Ebedî Şef, Kurtarıcı Atatürk'ün Zengin Tarihinden Birkaç Yaprak, Halk Basımevi, İstanbul 1939.
GÜRER, Cevat Abbas: Atatürk'ün Hayatından Yazılmamış Hatıralar, Yeni Sabah gazetesi, 14.2.1941-25.5.1941.
GÜRER, Cevat Abbas: Kutladığımız Büyük Gün, Yeni Sabah, 19.5.1943.
HALİS: Çanakkale Raporu, Eser Matbaası, İstanbul 1975.
HAMUROĞLU, İlay: Atatürk İzmir'de ve Atatürk Müzesi, Nüve Matbaası, Ankara, 1979.
HARP MINTIKALARI, ŞEHİR VE KASABALARIN İŞGAL, İSTİRDAT VE BOMBARDIMAN TARİHLERİ: T.C. Genelkurmay Başk. Harp Tarihi Encümeni Yayını, Ankara, 1940.
HARP TARİHİ VESİKALARI DERGİSİ: Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayını, Sayı: 1-66, Ankara, 1952-1969.
HİMMETOĞLU, Hüsnü: Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, Cilt: I, Ülkü Matb., İstanbul, 1975.
HİMMETOĞLU, Hüsnü: Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, Cilt: II, Ülkü Matb., İstanbul, 1975.
IRMAK, Sadi: Devrim Tarihi, İsmail Akgün Matb., İstanbul 1967.
IŞIKSEL, Cemal: Atatürk Gazi Mustafa Kemal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1969.
İĞDEMİR, Uluğ: Atatürk'ün Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndan İstifasına Dair Bazı Belgeler, Belleten T.T.K., Cilt : XXXII, Sayı: 128, s.473-483, Ankara.
İĞDEMİR, Uluğ: Birinci Dünya Savaşında Atatürk'le Mareşal Falkenhayn Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Dair Yeni Belgeler, Belleten T.T.K., Cilt: XXXIII, Sayı: 132, s.505-526, Ekim 1969.
İĞDEMİR, Uluğ; Sivas Kongresi Tutanakları, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1969.
İĞDEMİR, Uluğ: Heyet-i Temsiliye Tutanakları, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1975.
İĞDEMİR, Uluğ: Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1973.
İĞDEMİR, Uluğ: Atatürk'ün Yaşamı, I. Cilt (1881-1928), T.T.K., yayını, 1980.
İLBAY, Asaf: Atatürk'ün Hususî Hayatı, Tan gazetesi, 8.6.1949-6.9.1949.
İLHAN, Suat: Harp Yönetimi ve Atatürk, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, 1987.
İMECE, Mustafa Selim: Atatürk'ün Şapka Deviriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri (1925), T.İş Bankası Yayını, Ankara, 1959.
İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal: Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, Dördüncü Basılış, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.
İNAM, Erberk: Rauf Bey, Genkur. Bşk. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, İstanbul, 1965.

İNAN, Arı: Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1982.
İNÖNÜ. İsmet: Hatıralar, 2. Kitap, Yayıma Hazırlayan: Sebahattin Selek, Bilgi Yayınevi, 1987.
İSLAM ANSİKLOPEDİSİ: Atatürk maddesi, 10. Cüz. İstanbul, 1960.
İSTİKLÂL MADALYASI, TARİHÇESİ VE TANIMI: Türkiye Muharip Gaziler Derneği, Şeberbank yayını, 1983.
JACKH, Ernest: Yükselen Hilâl (Dünkü, Bugünkü ve Yarınki Türkiye) çeviren: Perihan Kuturman, Uğur Kitabevi, İstanbul 1946.
JAESCHKE, Gotthard: Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi (1918-1923), Birinci Cilt, Çev.: Niyazi Recep Aksu, İ.Ü. Edebiyat Fak. Türk İnkılâbı Tarihi Enst. Yayını, İstanbul, 1939.
JAESCHKE, Gotthard: Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi (29.10.1923-1.1.1930), İkinci Cilt, Çev.: Niyazi Recep Aksu, İ.Ü. Edebiyat Fak. Türk İnkılâbı Tarihi Enst. Yayını, İstanbul, 1941.
JAESCHKE, Gotthard: Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (Mondros'tan Mudanya'ya Kadar), Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1970.
JAESCHKE, Gotthard: Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, T.T.K. Yayını, Ankara, 1971.
JAESCHKE, Gotthard: Mustafa Kemal'in Amiral Brock'a Mektubu, Çeviren: Nimet Arsan, T.T.K. Belleten, Cilt: XXXVI, No: 144, s.535-539, 1972.
JAESCHKE, Gotthard: I. ve II. Dünya Savaşlarında Türkiye'nin Dış Politikası, G. Jaescke, Çeviren: Mihin Lugal, Belleten T.T.K., Cilt: XLI, Sayı: 164, s.733-743, Ekim 1977.
KABASAKAL, Hüseyin: Mustafa Kemal Sofya Askerî Ataşemiliterliğinde, Genelkurmay Harp Tarihi ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Haftası 10 Kasım 1982, s.71-84.
KADRİYE HÜSEYİN: Mukaddes Ankara'dan Mektuplar, Çeviren: Cemile Necmeddin Sahir Sılan, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, 1987.
KALAÇ, Ahmet Hilmi: Kendi Kitabım, Yeni Matb., Ankara, 1960.
KANDEMİR: İzmir Suikastının İç Yüzü, Cilt: I-II, Ekicigil Tarih Yayınları, İstanbul, 1955.
KANDEMİR, Feridun: Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay, Yakın Tarihimiz Yayını, İstanbul, 1965.
KANDEMİR, Feridun: Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası, Yakın Tarihimiz Yayınları, Yayınlayan: Nejat Ağbaba, İstanbul, 1965.
KANSU, Mazhar Müfit: Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Cilt: I-II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1966-1968.
KANSU, Şevket Aziz: Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi, İstanbul 1940.
KARABEKİR, Kâzım: İstiklâl Harbimizin Esasları, Sinan Matbaası ve Neşriyat Evi, İstanbul, 1951.
KARABEKİR, Kâzım: İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1967.
KARABEKİR, Kâzım: İstiklâl Harbimiz, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969.
KARACAN, Ali Naci: Lozan, İkinci Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971. (Kitabın I. Basımı 1943 Yılında "Lozan Konferansı ve İsmet Paşa" ismiyle yayımlanmıştır).
KARAÇAM, Nazif: Atatürk Kırklarelinde, Saffet Matbaası, İstanbul 1969.
KARAGÖZ, Sadık: Atatürk Manisa'da, Gediz Matb., Manisa, 1969.
KARAİBRAHİMOĞLU, Sacit: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ege Matbaası, Ankara, 1968.
KARAİBRAHİMOĞLU, Sacit: Giresun (Bütün Yönleri ve Kazaları ile), Doğuş Matb., Ankara, 1965.
KARAL, Enver Ziya: Türk İnkılâbının Mahiyeti ve Önemi, Tarih Semineri Dergisi, Sayı: I, İstanbul, 1937.
KARAL, Enver Ziya: Unutulmuş Belgeler, Türk Dili Dergisi, Cilt: XVII, Sayı: 194, s.90-97, Kasım 1967.
KARAL, Enver Ziya: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965). Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.
KARAMAN, Sami Sabit: İstiklâl Mücadelesi ve Enver Paşa (Trabzon ve Kars Hatıraları 1921-1922), Selüloz Basımevi, İzmit, 1949.
KARA MEHMET AĞAZADE Kemaleddin: Erciyes Kayserisi ve Tarihine Bir Bakış, Yeni Matb., Kayseri, 1934.
KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri: Vatan Yolunda, Selek Yayınevi, İstanbul 1958.
KARAUĞUZ, Tahir: Kurtuluş Savaşı'nın İki Kitabı, İstanbul 1965.
KARAY, Refik Halid: Minelbab İlelmihrab, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., İstanbul, 1964.
KARDEŞ, Sırrı: Heyet-i Temsiliye ve Mustafa Kemal Kırşehir'de, C.H.P. Halkevleri Bürosu Yayınları, Ulus Basımevi, Ankara, 1950.
KAŞ, Ali: Edouard Herriot'nun Anılarında Atatürk ve Devrimleri, Batı Edebiyatları Araştırma Dergisi, Sayı: 5-6 (Atatürk Özel Sayısı), s.27-36, Aralık 1981.
KAYABALI, İsmail; ARSLANOĞLU, Cemender: İstiklâl Savaşında Türk Denizcileri, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 117 (Deniz Kuvvetleri Sayısı), s.847-851, 1972.
KAYGUSUZ, Bezmi Nusret: Bir Roman Gibi, İhsan Gümüşayak Matb., İzmir, 1955.
KAYMAZ, Nejat: Mîsâk-ı Millî Üzerinde Yapılan Tartışmalar Hakkında, VIII. Türk Tarih Köngresi (Ankara:

11-15 Ekim 1976), III. Cilt. s.1941-1958 T.T.K. Yayını, Ankara, 1983.
KILIÇ, Ali: Atatürk'ün Son Günleri, Sel Yayınları Atatürk Kütüphanesi: 18, İstanbul, 1955.
KILIÇ, Ali: Atatürk'ün Hususiyetleri, Sel Yayınları Atatürk Kütüphanesi: 2, İstanbul, 1955.
KIRZIOĞLU, Fahrettin: 2. Ordu Kumandan Vekili Mustafa Kemal Paşa'nın 230 Numaralı Raporu, Türk Dili Dergisi, Cilt: XII, Sayı: 134, s.83-87, Kasım 1962.
KIRZIOĞLU, Fahrettin: Gazi'nin Kuzeydoğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924), 50. Yıl Armağanı, Cilt:1, s.133-188, Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum, 1974.
KIRZIOĞLU, Fahrettin: Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'daki Evi, 50. Yıl Armağanı, Cilt: I, s.189-196, Atatürk Üniversitesi yayını, Erzurum 1974.
KIRZIOĞLU, M. Fahrettin: Atatürk'e Ait Bilinmeyen Yedi Vesika, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 164, Haziran 1976.
KISA, Leman: Aydın Tarihi ve Coğrafyası, Coşkun Matb., Aydın, 1960.
KISAPARMAK, Necip Güngör: Millî Eğitim Cephesiyle Amasya, Kardeş Matb., Ankara, 1966.
KIZILDOĞAN, Hüsrev Sami: Vatan ve Hürriyet İttihat ve Terakki, Belleten T.T.K., Sayı: 3-4, s.619-625, Ekim 1937.
KOCATÜRK, Utkan: Atatürk'ün Hatıra Defterlerine Yazdıkları, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1971.
KOCATÜRK, Utkan: Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1971.
KOCATÜRK, Utkan: Atatürk'ün Yazdırdıkları, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1971.
KOCATÜRK, Utkan: Atatürk'ün Sohbetleri, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1971.
KOCATÜRK, Utkan: Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, 3. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara 1984.
KOCATÜRK, Utkan: Atatürk'ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 1, s.3-95, Kasım 1984.
KOCATÜRK, Utkan : Celâl Bayar'la Bir Konuşma, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı : 5, s.323-359, Mart 1986.
KOÇU, Reşat Ekrem: Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar ve Lozan Muahedesi, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1934.
KOÇU, Reşat Ekrem: Osmanlı Tarihinin Panoraması, Ak Kitabevi, İstanbul, 1964.
KONAY, Rıfkı: Atatürk'ün Sofrası, Atatürk'ün sofrasında bulunmuş kişilerin hatıraları, Haz: Rıfkı Konay, Vakıt Gazetesi, 8.9.1947-11.10.1947.
KONRAPA, M.Zekâi: Bolu Tarihi, Bolu Vilâyet Matb., Bolu, 1960.
KOP, Kadri Kemal: Atatürk Diyarbakırda, Cumhuriyet Matb., İstanbul, 1938.
KOŞAY, Hamit Zübeyr: Etnoğrafya Müzesi Kılavuzu, Maarif Basımevi, İstanbul, 1956.
KURAN, Ahmet Bedevî: Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele, Çeltüt Matb., İstanbul, 1959.
KURAT, Akdes Nimet: Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959), Doğuş Matb., Ankara, 1959.
KURTULUŞ SAVAŞINDA İÇEL: Haz.: "Kurtuluş Savaşında İçel" tarihini Yazma Komitesi, Türkiye Kuvayi Milliye Mücahit ve Gazileri Cemiyeti Mersin Şubesi Yayınlarından, Baha Matb., İstanbul, 1971.
KUTAY, Cemal: Bilinmeyen Tarihimiz, İstanbul 1974.
KUTAY, Cemal : Atatürk'ün Son Günleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1981.
KÜRKÇÜOĞLU, Ömer: Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 1978.
LANGER, William L.: An Encyclopedia of World History, Houghton Mifflin Company, Boston, U.S.A., 1952.
LEVENTOĞLU, Mazhar: Atatürk'ün Vasiyeti, Bahar Matbaası, İstanbul, 1968.
LEVENTOĞLU, Mazhar : Atatürk Yürür Dururken, Ajans Türk Tarih Yayınları Serisi : 3, Ankara, 1971.
LEVENTOĞLU, Mazhar : Atatürk Göçüp Giderken, Ajans Türk Tarih Yayınları Serisi : 4, Ankara, 1971.
MAHMUT ŞEVKET PAŞA: Mahmut Şevket Paşa'nın Günlük Not Defteri, Hayat Mecmuası, Sayı: 1 (1 Ocak 1965) - 31 (29 Temmuz 1965).
MATBUAT ALMANAĞI 1933: İstanbul Matbuat Cemiyeti, İstanbul, 1933.
MATBUAT ALMANAĞI 1935: İstanbul Matbuat Cemiyeti, İstanbul, 1935.
MERAM, Ali Kemal: Türk-Rus İlişkileri Tarihi, Kitaş Yayınları, İstanbul, 1969.
MERAY, Seha L.: Lozan Barış Konferansı (Tutanaklar, Belgeler), Seri Yayın, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yayını, 1969-1973.
METEL, Raşit: Atatürk ve Donanma, Genkur. Bşk. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, İstanbul, 1966.
MİLLET HİZMETİNDE 40 YIL C.H.P.: C.H.P. Yayını, Ankara Basım ve Ciltevi, 1963.
MUMCU, Ahmet: Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, A.Ü. Hukuk Fak. Yayını, Ankara, 1971.

MUMCU, Ahmet: Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975), A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara, 1977.
MUMCU, Uğur: Atatürk ve İnönü, Cumhuriyet gazetesi, 11.XI.1986.
MUTLUÇAĞ, Hayri: Heyet-i Temsiliye Üyeleri ile Komutanlar Arasında Gizli Görüşmeler I-IV, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 69-70-71-72, 1973.
NADİ (ABALIOĞLU), Yunus: Mustafa Kemal Paşa Samsun'da, Sel Yayınları Atatürk Kütüphanesi: 7, İstanbul 1955.
NADİ (ABALIOĞLU), Yunus: Ankara'nın İlk Günleri, Sel Yayınları Atatürk Kütüphanesi: 4, İstanbul 1955.
NADİ (ABALIOĞLU), Yunus: Çerkes Ethem (Çerkes Ethem Kuvvetlerinin İhanetî, Sel Yayınları Atatürk Kütüphanesi, İstanbul 1955.
NEŞET, Halil: Büyük Meclis ve İnkılâp, T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1933.
OKAN, Niyazi Ahmet: Ulu Atamızın Son Günleri, Anlatan: Mim Kemal Oke, Yazan: Niyazi Ahmet Okan, Yedigün Mecmuası, No: 304, Sayfa 10-13, İstanbul, 1939.
OKYAR, Fethi: Üç Devirde Bir Adam, Yayına Hazırlayan: Cemal Kutay, Tercüman Gazetesi Atatürk'ün 100. Doğum Yılı Yayınları: I, İstanbul, 1980.
OKYAR, Fethi: Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Fesh Edildi? İstanbul, 1987.
ONBEŞİNCİ YIL KİTABI: Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, 1938.
O'NDAN HATIRALAR: Yücel Mecmuası, Cilt: XVI, Sayı: 91-92-93, 1942, s.15.
ORAL, Fuat Süreyya: Türk Basın Tarihi (1919-1965 Cumhuriyet Dönemi), İkinci Kitap, Doğuş Ltd. Şirketi Matb., Ankara, 1968.
ORBAY, Rauf: Rauf Orbay'ın Hatıraları, Yakın Tarihimiz Dergisi, Cilt: 1-4, Sayı: 1-52, 1962-1963.
OY, Aydın: Tekirdağ'da Atatürk, (Anılar, Belgeler, Fotoğraflar), Ekin Basımevi, İstanbul, 1965.
OZANSOY, Halit Fahri: Edebiyatçılar Çevremde, İstanbul 1970.
ÖCAL, Hulki: Hatay Savaşı, Desen Matb., Ankara, 1953.
ÖKÇÜN, A. Gündüz: Türkiye'nin Taraf Olduğu Milletlerarası Andlaşmalar Rehberi (1920-1961), Doğuş Ltd. Şirketi Matb., Ankara, 1962.
ÖKÇÜN, A. Gündüz: Türkiye İktisat Kongresi (1923-İzmir) Haberler-Belgeler-Yorumlar, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yayını, Ankara, 1968.
ÖKSE, Necati: Çanakkale Muharebeleri, Bu Muharebelerde Atatürk'ün Oynadığı Rol, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Atatürk Haftası Armağanı, 10 Kasım 1986.
ÖNDER, Mehmet: Bilgin Sivaslı Ali Kemalî, Yenikitap Basımevi, Konya, 1954.
ÖNDER, Mehmet: Atatürk Evleri-Atatürk Müzeleri, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1970.
ÖNDER, Mehmet: Atatürk'ün Yurt Gezileri, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1975.
ÖNDER, Mehmet: Atatürk'ün Almanya Gezisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, 1981.
ÖNDER, Mehmet: Atatürk'e Mektuplar, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: IV, Sayı: 10, s.91-132, Kasım 1987.
ÖNDER, Mehmet: Belgelerin Işığı Altında Ziya Gökalp'ın Son Saatleri ve Atatürk'ün Yakın İlgisi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 9, s.625-631, Temmuz, 1987.
ÖNEN, Yekta Ragıp: Atatürk'ün Bütün Cihana Hitaben Söylenmesini İstediği Nutuk, Anlatan: Şükrü Kaya, Dünya gazetesi 10.XI.1953.
ÖNGÖREN, İbrahim Talî: 19 Mayıs Yolu, Yeni Sabah, 19.5.1945.
ÖZALP, Kâzım: Özalp, Atatürk'ü Anlatıyor, (Kâzım Özalp'ın Hatıraları), Milliyet gazetesi, 10.XI.1969-27.XI.1969.
ÖZALP, Kâzım: Millî Mücadele, Cilt: I-II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1971.
ÖZBUDUN, Ergun: Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında Bir Yabancı Gazetecinin Ankara Yolculuğu ve Atatürk'le Görüşmesi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 1, s.166-191, 1984.
ÖZÇELEBİ, Ali: Atatürk ve Yeni Türkiye'nin Kuruluş Yıllarında İki Fransız Tanık, Atatürk Üniversitesi, Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi, Sayı: 1, s.55-69, Temmuz, 1978.
ÖZDEMİR, Haydar: Afyon Vilâyeti Tarihçesi, İkaz Matb., Afyon, 1961.
ÖZERDİM, Sami N.: Atatürk Devrimi Kronolojisi, II. Basım, Varlık Yayınları, İstanbul, 1966.
ÖZGÜ, Melâhat: Atatürk'e Sevgi, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1972.
ÖZKAYA, Yücel: Millî Mücadele'de Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve Faaliyetine Ait Bazı Belgeler, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 2, s.587-598, Mart 1985.
ÖZKAYA, Yücel: Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 10, s.139-186, Kasım, 1987.
ÖZKAYNAK, Kemal: Efelerden Haber, Aydın 1946.

ÖZTÜRE, Avni: Nicomedia (İzmit) Tarihi, Çeltüt Matb., Koll. Şti. İstanbul, 1969.
ÖZTÜRE, Avni: Brunga Yarımca Tarihi, Yarımca Belediyesi Yayınları: I, Çeltüt Matb., İstanbul, 1971.
PASİNER, Galip: Atatürk'ün 908 İnkılâbında da Çok Büyük Hizmeti Vardır, Akşam gazetesi 16.XI.1938.
PEKER, Nurettin: 1918-1923 İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri (İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini sağlayan İnebolu ve Kastamonu havalisi deniz ve kara harekâtı ve hatıralar), Gür Basımevi, İstanbul, 1955.
PEKİN, Fuat: Atatürk ve Lyautey, Belleten, T.T.K., Cilt: XX, Sayı: 80, s.633-665, Ankara, 1956.
REİSİCUMHUR GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNİN SONBAHAR SEYAHATLERİ (1924): Ankara, 1925.
REŞİT PAŞA: Reşit Paşa'nın Hatıraları, Neşreden: Cevdet R. Yularkıran, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1939.
SÂBİS, Ali İhsan: Harb Hatıralarım (Beşinci Cilt), Güneş Matb., Ankara, 1951.
SAFA, Peyami: Atatürk'ün Bir Kadına Mektupları, Tercüme ve izah eden: Peyami Safa, Milliyet gazetesi, 21.XI.1954-6.XII.1954.
SAKA, Remzi: Cumhuriyet Kooperatifciliği ve Atatürk, Türk Yurdu Dergisi, Sayı: 11, 1966.
SAMSUN İL YILLIĞI, 1971: Haz: Samsun Valiliği, Ankara, 1971.
SAN, Halûk: Belgeleri İle Türk Spor Tarihinde Atatürk, Türk Spor Vakfı Yayınları: 2, İstanbul 1981.
SANDERS, LİMAN von: Türkiye'de Beş Yıl, Çeviren: M.Şevki Yazman, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968.
SANER, Nejat : Atatürk Dönemi, (19 Altın Yılın Öyküsü), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975.
SARCAN, Ali: Samsun Tarihi, Kültür Matbaası, Ankara, 1966.
SEDEN, Selime: 23 Nisan ve Mareşal Çakmak, Akın gazetesi, 22.IV.1948.
SEDEN, Selime: 19 Mayıs 1919'u Sayın Mareşal'dan Dinledim, Akın gazetesi, 20.V.1948.
SELEK, Sabahattin; Anadolu İhtilâli, Dördüncü Baskı, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968.
SELEK, Sabahattin: Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), Cilt: I, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul 1970.
SELEK, Sabahattin: Millî Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı), Cilt: II, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1971.
SERTOĞLU, Mithat: Atatürk'le İlgili Üç Belge, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: I, s.3-7, İstanbul, 1967.
SERTOĞLU, Mithat: Balkan Savaşı Sonlarında Edirne'nin Kurtarılması Hususunda Hemen Teşebbüse Geçilmesi İçin Atatürk'ün Harbiye Nezaretini Uyarışına Dair Bilinmeyen Bir Belge, Belleten T.T.K., cilt: XXXII, s.128, c.460-468, Ekim 1968.
SERTOĞLU, Mithat: Mustafa Kemal'den Mahmut Şevket Paşa'ya, Cumhuriyet gazetesi, 5.3.1986.
SİMAVİ, Lütfi: Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1972.
SİMON, Rachel: Önderliğin Başlangıç Yılları; Mustafa Kemal'in Libya'yı İlk Ziyareti, çeviren: Tüten Özkaya, Belleten T.T.K., Cilt; XLIV, Sayı: 173, s.83-96, Ocak 1980.
SONYEL, Salâhi R.: 1919 Yılı İngiliz Belgelerinin Işığında Mustafa Kemal ve Millî Mukavemet I-II, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 85 (s.35-52), Sayı: 89 (s.311-331), 1969, 1970.
SONYEL, Salâhi R.: İngiliz Belgelerinin Işığında Atatürk'ün Son Günleri, Belleten T.T.K., Sayı : 140, s.541-586, Ekim 1971.
SONYEL, Salâhi R.: İngiliz Gizli Belgelerine Göre İşgal Gücünün Türkiye'de Son Günleri ve Cumhuriyet'in Kuruluşu, T.T.K., Belleten, Cilt: XLII, Sayı: 165, s.105-146, 1978.
SONYEL, Salâhi R.: "Büyük General, Asil Düşman ve Cömert Dost... Gazi Mustafa Kemal" T.T.K., Belleten, Cilt: XLIII, Sayı: 171, s.619-634, 1979.
SONYEL, Salâhi R.: Kurtuluş Savaşı Günlerinde Doğu Siyasamız (Nisan 1920-Mart 1921), T.T.K., Belleten, Cilt: XLI, Sayı: 164, s.657-731, 1977.
SONYEL, Salâhi R.: Kurtuluş Savaşı Günlerinde Batı Siyasamız (Nisan 1920-Mart 1921), T.T.K., Belleten, Cilt: XLV/I, Sayı: 177, s.327-417, 1981.
SOYAK, Hasan Rıza: Doğumundan Cumhuriyetin İlânına Kadar Fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün Husiyetleri, Hayat Yayınları, 1965.
SOYAK, Hasan Rıza: Atatürk'ten Hatıralar, Cilt: I-II, Yapı ve Kredi Bankası Yayını, İstanbul, 1973.
SOYSAL, İsmail: Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasî Andlaşmaları, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1965.
SOYSAL, İsmail: Türk-Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri, T.T.K., Belleten, Cilt: XLI, Sayı: 162, s.257-276, 1977.
SÖKMEN, Tayfur: Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1978.
SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemalî: Başımıza Gelenler (Yakın Bir Mazinin Hatıraları), Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.
SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemalî: 30 Senelik Siyasî Hatıralarımın Üçüncü ve Son Cildi (1918-1922), Ülkü Matb., İstanbul, 1953.

SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemalî: Hariciye Hizmetinde 30 Sene (1892-1922), IV. cildin son kısmı, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.
ŞAHİNGİRAY, Özel: Atatürk'ün Nöbet Defteri. Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1955.
ŞAHİNGİRAY, Özel: Son Nöbet Defteri, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1955.
ŞAPOLYO, Enver Behnan: Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi, Üçüncü baskı, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul, 1958.
ŞAPOLYO, Enver Behnan: Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadele'nin İç Âlemi, İnkılâp ve Aka Kitabevleri; İstanbul, 1967.
ŞAPOLYO, Enver Behnan: Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü ile Basın, Güven Matbaası, Ankara, 1969.
ŞEHSUVAROĞLU, Bedi : Atatürk'ün Sağlık Hayatı, Hürriyet yayınları, İstanbul, 1981.
ŞIVGIN, Hale: Mustafa Kemal'in İlk Savaşı, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 10, s.187-195, Kasım 1987.
ŞİMŞİR, Bilâl N.: İngiliz Belgeleriyle Sakarya'dan İzmir'e (1921-1922), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.
ŞİMŞİR, Bilâl N.: İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1973.
ŞİMŞİR, Bilâl N.: İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), Cilt: II, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1975.
ŞİMŞİR, Bilâl N.: İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), Cilt: III, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1979.
ŞİMŞİR, Bilâl N.: İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), Cilt: IV, T.T.K. yayını, 1984.
ŞİMŞİR, Bilâl N.: Vahdettin'in Kaçışı ve Sonu, Cumhuriyet gazetesi 26.XI.1973-29.XI.1973.
ŞİMŞİR, Bilâl N.: Malta Sürgünleri, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1976.
ŞİMŞİR, Bilâl N.: Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği (1920-1927), T.T.K. Belleten, Cilt: XLI, Sayı: 162, s.277-356, 1977.
ŞİMŞİR, Bilâl N.: Atatürk İle Yazışmalar I (1920-1923), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1981.
ŞİMŞİR, Bilâl N.: Dış Basında Atatürk ve Türk Devrimi, Cilt: I, T.T.K., Yayını, 1981.
ŞİMŞİR, Bilâl N.: Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri (Yedi Belge), Belleten, T.T.K., Sayı: 177, s.157-209, 1981.
TAÇALAN, Nurdoğan: Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970.
TANSEL, Selâhattin: Atatürk ve Kurtuluş Savaşı (1919-1922), Türkiye Vakıflar Bankası Yayını, Ankara, 1965.
TANSEL, Selâhattin: Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, Cilt: I-IV, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayını, 1973-1974.
TANSU, Samih Nafiz: Türk İnkılâp Tarihi ve Büyük Harpten Sonra Avrupa, İkbal Kitabevi, 1938.
TANSU, Samih Nafiz: İki Devrin Perde Arkası, Anlatan: Hüsamettin Ertürk, Yazan: Samih Nafiz Tansu, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1969.
TARİH IV: Türkiye Cumhuriyeti, Hazırlayan: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Devlet Matb., İstanbul, 1931.
Tarihin Sesi: Tarihin Sesi dergisi, Sayı: 1 (24.4.1962).
TAYLAK, Muammer: Saltanat, II. Meşrutiyet ve I. Cumhuriyet'te Öğrenci Hareketleri, Başnur Matb., Ankara, 1969.
T.B.M.M. ALBÜMÜ "Dönem I": (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25 inci Yıldönümünü Anış, 23 Nisan 1945). T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1945.
T.C. GENELKURMAY BAŞKANLIĞI HARP TARİHİ DAİRESİ ATATÜRK ARŞİVİ, Ankara.
TEKELİ, İlhan; İLKİN, Selim: Kurtuluş Savaşında Talat Paşa ile Mustafa Kemal'in Mektuplaşmaları, T.T.K., Belleten, Cilt: XLIV, Sayı: 174, s.301-345.
TEKELİ, İlhan; İLKİN, Selim: Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Cumhuriyet Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1981.
TENGİRŞENK, Yusuf Kemal: Vatan Hizmetinde, Bahar Matb., İstanbul, 1967.
TERZİOĞLU, Sait A.: Atatürk ve Çok Partili Rejim, Sait A. Terzioğlu, Cumhuriyet gazetesi 10.XI.1963.
TEVETOĞLU, Fethî: Milliyetçi Atatürk, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 37, s.55-62, 1965.
TEVETOĞLU, Fethî: Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960), Ayyıldız Matb., Ankara, 1967.
TEVETOĞLU, Fethî: Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa-General Harbord Görüşmesi I-IV, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 76 (s.257-268), Sayı: 77 (s.321-334), Sayı: 80 (s.525-545), Sayı: 81 (s.589-603), 1969.
TEVETOĞLU, Fethî: Fethî Okyar'ın Günlük Hatıraları, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 82, s.739-759, 1969.
TEVETOĞLU, Fethî: Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları, Belleten T.T.K., Cilt: I, Sayı: 197, s.531-546, Ağustos 1986.
TEZER, Şükrü: Atatürk'ün Hatıra Defteri, T.T.K., yayını, 1972.
TOKER, M. Tarhan: Kars (Coğrafya, Tarih, Ekonomi), İl Basımevi, Kars, 1938.
TOROS, Hüsamettin: Türkiye Sanayii "Devlet İşletmeleri", Cilt: I, Güven Basımevi, İstanbul, 1954.

TOROS, Taha: Atatürk'ün Adana Seyahatleri, Seyhan Basımevi, Adana, 1939.
TUNAYA, Tarık Z.: Türkiye'de Siyasî Partiler (1859-1952), İstanbul, 1952.
TUNCEL, Bedrettin: Atatürk ve 30 Ağustos Zaferinin İlk Kutlanışı, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1972.
TURAN, Şerafettin: Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hâtıraları (1919-1920), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1967.
TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl: Cumhuriyet Nasıl Kuruldu?, Sel Yayınları Atatürk Kütüphanesi: 17, İstanbul, 1955.
TÜMTÜRK, Ali Muhlis: Yanlış Bilinen Bir Gün, Ata'nın Yurdu Mecmuası, Yıl: 8, Sayı: 8-1, 27 Ekim 1966.
TÜNAY, Bekir: Gazi'nin Millî Mücadele Destanı II, Kültür Bakanlığı Yayını, 1981.
TÜRK DEVRİM TARİHİ: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1971.
TÜRKGELDİ, Ali Fuad: Görüp İşittiklerim, II. basılış, T.T.K., Yayınları, Ankara, 1951.
TÜRKGELDİ, Ali Fuad: Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1948.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, I. Cilt, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1962.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi), I. Kısım: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1963.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi), 2. Kısım: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Başkanlığı Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1965.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi), 3. Kısım: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1966.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 4. Kısım: T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları Seri No: I, Ankara, 1974.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 5. Kısım, I. Kitap: T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1972.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 5. Kısım, II. Kitap: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1973.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 6. Kısım, I. Kitap: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1967.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 6. Kısım, II. Kitap: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1968.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi) 6. Kısım, III. Kitap: T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1969.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, II. Cilt (Batı Cephesi), 6. Kısım, IV. Kitap: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1969.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, III. Cilt (Doğu Cephesi) : T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları Seri No: I, Ankara, 1965.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, IV. Cilt (Güney Cephesi): T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1966.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, V. Cilt (Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı): T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları Seri No: I, Ankara, 1964.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, VI. Cilt (İç Ayaklanmalar): T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları, Seri No: I, Ankara, 1964.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, VII. Cilt (İdarî Faaliyetler): T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara, 1975.
TÜRK İSTİKLÂL HARBİNE KATILAN TÜMEN VE DAHA ÜST KADEMELERDEKİ KOMUTANLARIN BİYOGRAFİLERİ: T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayını, Ankara, 1972.
TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLET YILLIĞI (1944-1945): Başbakanlık Basın ve Yayın Umum Müd. Yayını, 1945.
TÜRKİYE'DE SİYASÎ DERNEKLER II: İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1950.
TÜRKİYE DIŞ POLİTİKASINDA 50 YIL KURTULUŞ SAVAŞIMIZ (1919-1922): T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, 1973.
TÜRK TARİH KURUMU, ATATÜRK VE TÜRK DEVRİMİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ ARŞİVİ, Ankara.
ULUBELEN, Erol: İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Yaylacık Matb., Satış Yeri: Aykaç Kitabevi, İstanbul, 1967.
ULUĞ, Naşit Hakkı: Emperyalizme Karşı Türkiye (1922-1924), Belge Yayınları Tarih dizisi: I, İstanbul, 1971.
ULUĞ, Naşit Hakkı: Hemşehrimiz Atatürk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973.
ULUĞ, Naşit Hakkı: Siyasî Yönleriyle Kurtuluş Savaşı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973.
ULUĞ, Naşit Hakkı: Atatürk Biyografisinin Esasları ve Belgeleri, Atatürk Devrimleri Milletlerarası Sempoz-

yumu Bildirileri (10-14 Aralık 1973), s.110-225, İstanbul Üniversitesi Atatürk Devrimleri Enstitüsü Yayını, 1975.
UNAT, Faik Reşit: İsmet İnönü, Ankara Halkevi Yayını, Ankara, 1945.
UNAT, Faik Reşit: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşuna Ait Vesikalar, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: I, Sayı: I-II, 1941.
UNAT, Faik Reşit: Atatürk'ün Askerlikten istifası ve Millî Savaşa Millet Ferdi Olarak Başlaması, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: I, Sayı: 5, 1942.
UNAT, Faik Reşit: Mustafa Kemal Paşa'nın Başkumandanlığa Tayini ve Kendilerine Müşürlük Rütbesiyle Gazilik Unvanı Verilmesi Hakkında Bazı Vesikalar, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 8, 1942.
UNAT, Faik Reşit: Türkiye Devleti'nin Makarr-ı İdaresi Ankara Şehridir, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 9, 1942.
UNAT, Faik Reşit: Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 10, 1942.
UNAT, Faik Reşit: Mustafa Kemal Paşa'ya 9. Ordu Kıtaatı Müfettişi Sıfatıyla Verilen Vazife ve Salâhiyetlere Dair Bazı Vesikalar, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 12, 1943.
UNAT, Faik Reşit: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Birinci Devresinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Kuruluşuna ve Çalışmalarına Ait Bazı Vesikalar, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 13, 1944.
UNAT, Faik Reşit: Atatürk'ün II. Meşrutiyet İnkılâbı'nın Hazırlanmasındaki Rolüne Ait Bir Belge, Belleten T.T.K., Cilt: XXVI, Sayı: 102, s.339-349, Nisan 1962.
UNAT, Faik Reşit: Atatürk'ün Biyografisi ile İlgili Bazı Tarih ve Belgeler Hakkında, Türk Dili Dergisi, Cilt: XII, Sayı: 137, s.239-242, Şubat 1963.
UNAT, Faik Reşit: Ne Mutlu Türküm Diyene, Türk Dili Dergisi, Sayı: 146, s.77-78, 1963.
URAN, Hilmi: Hatıralarım, Ankara, 1959.
US, Asım: Gördüklerim Duyduklarım Duygularım (Meşrutiyet ve Cumhuriyet Devirlerine Ait Hâtıralar ve Tetkikler), Vakıt Matb., İstanbul, 1964.
UŞAK İL YILLIĞI 1967: Haz: Uşak Valiliği, Sulhi Garan Matb., İstanbul, 1968.
ÜÇOK, Coşkun: Siyasal Tarih (1789-1950), 6. Baskı, Başnur Matb., Ankara, 1967.
ÜÇÜNCÜ ORDU KOMUTANLIĞI: Atatürk 3. Ordu Bölgesinde, 3. Ordu Komutanlığı, Erzurum 1981.
ÜNAL, Tahsin: Harbokulu Tarihi ve Mustafa Kemal, Türk Kültürü Dergisi, Kasım 1964.
ÜNAL, Tahsin: Mustafa Kemal ile Cemal Paşa'nın Muhaberatı, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 13, s.109-113, 1968.
ÜNAL, Tahsin: Mustafa Kemal'in Ataşemililterliği, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 90, s.361-366, Nisan 1970.
ÜNAYDIN, Ruşen Eşref: Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat, İstanbul 1930.
ÜNAYDIN, Ruşen Eşref: Hâtıralar (Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin Kuruluşundan İlk Kurultay'a Kadar), T.D.K. Yayını, Ankara, 1943.
ÜNAYDIN, Ruşen Eşref: Atatürk Tarih ve Dil Kurumları (Hâtıralar), Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1954.
ÜNAYDIN, Ruşen Eşref; Atatürk'ün Sofrasında İlk Gece, Dün ve Bugün Dergisi, Sayı: 38, s.14-15, 28 Temmuz 1956.
ÜNAYDIN, Ruşen Eşref: Atatürk'ü Özleyiş, Hatıralar, Türkiye İş Bankası Yayını, 1957.
ÜNAYDIN, Ruşen Eşref : Atatürk'ün Hastalığı (Profesör Dr. Nihat Reşat Belger'le Mülâkat), T.T.K. yayını, Ankara, 1959.
ÜNLER, Ali Nadi: Gaziantep Savunması, İstanbul 1969.
VANDEMİR Bâki: Atatürk'ün Cehaletle Mücadelesi, Yerli Yabancı 80 İmza Atatürk'ü Anlatıyor, s.172, İstanbul (tarih yok).
VELİKOV, Stefan: Kemal Atatürk ve Bulgaristan, VIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 11-15 Ekim 1976, Kongreye Sunulan Bildiriler Cilt: III, s.1865-1875, Ankara 1983.
WALDER, David: Çanakkale Olayı, Türkçesi: M.Ali Kayabal, Milliyet Yayınları III. baskı, İstanbul, 1971.
YAĞIZ, Rahmi : Atatürk'ün Son Günleri, İkdam gazetesi, 14.8.1939-22.XI.1939.
YALÇIN, Hüseyin Cahit: Tarihî Mektuplar, Yayınlayan: Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin gazetesi 15.X.1944 - 2.IV.1945.
YALMAN, Ahmet Emin: Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim. Cilt: I, İstanbul, 1970.
YALMAN, Ahmet Emin: Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt: II, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1970.
YALMAN, Ahmet Emin: Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, Cilt: III, Yenilik Basımevi, İstanbul, 1970.
YAZMAN, Aslan Tufan: Atatürk'le Beraber (Devrimler-Olaylar-Anılar 1922-1938), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1969.
YEŞİL, Mustafa: Kütahya İlinin Kısa Tarihi, Ebüzziya Matb., İstanbul, 1937.

YEŞİLÇAYIR, Neşe: Atatürk'ün Yazdırdığı Bazı Notlar, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 11, s.495-501, Mart 1988.
YETKİN, Gıyas: Edremit, Edremit Halkevi Neşriyatı, Türk Pazarı Basımevi, Balıkesir, 1939.
YETKİN, Gıyas: Kuruluşundan Bugüne Kadar Edremit'te Olup Bitenler, Türkdili Matb., Balıkesir, 1957.
YILMAZ, M.Kâzım: Her Yönüyle Fethiye, Emek Matb., Fethiye, 1969.
YÖRÜKOĞLU, Ömer: Atatürk Evi, Beğendik Kültür Hizmetleri Serisi: 2.
YÜCE, Rifat: Kocaeli Tarih ve Rehberi, Türk Yolu Matb., İzmit, 1945.
ZABIT CERİDELERİ: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (1920-1938), Ankara.
ZOBU, Vasfi Rıza : O Günden Bu Güne, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.
ZÜBEYROĞLU, M.FUAT (Havzalı): Yurdumuz, Havzalı Zübeyroğlu M.Fuat, Vatan Matbaası, 1925.

GENEL DİZİN

A

Abbas Hilmi Paşa (Eski Mısır Hidivi): 244, 256, 280, 320, 331, 381
Abdullah (Ürdün Kralı): 372, 373
Abdullah Paşa (Harbiye Nazırı): 75, 100
Abdurrahman Kâmil Efendi: 87
Abdurrahman Şeref: 90
Abdülâzam Raşit Paşa (Mısır Elçisi): 281
Abdülaziz İbn-i Suut: 353
Abdülbaki Efendi (Küfrevîzade): 57, 156, 193, 228
Abdülhak Hamit (Tarhan): 270, 283, 288
Abdülhalik (Renda): 225, 270, 361, 369, 395, 396, 397, 399
Abdülhamit (II.): 6, 10
Abdülkerim Paşa: 16, 109
Abdülmalik Hamza (Mısır Elçisi): 307
Abdülmecit Efendi (Halife): 188, 218, 219, 223, 226, 238, 243
Abilof (Azerbaycan Elçisi): 184, 185, 186, 196
Abrevaya Marmaralı (Dr.): 395
Adana: 72, 118, 119, 126, 187, 188, 189, 221, 229, 258, 259, 263, 274, 313, 314, 329, 365, 379, 386
Adapazarı: 143, 150, 198, 199
Adatepe: 203
Adil (Dahiliye Nazırı): 97, 98, 99, 102, 104, 105
Adnan (Adıvar): 140
Adolf Hitler: 348, 371
Afet (İnan): 300, 338, 359, 367, 392, 394, 396, 397
Afganistan: 151, 157, 158, 162, 168, 175, 192, 231, 373
Afyon: 154, 203, 270, 312, 315, 329, 330, 346, 379
Afyonkarahisar: 142, 194, 231
Ağıldere muharebesi: 37
Ahenk gazetesi (İzmir'de): 225
Ahmediye Cemiyeti (Cemiyet-i Ahmediye): 134, 135
Ahmet (Atatürk'ün kardeşi): 1
Ahmet Ağaoğlu: 39, 248
Ahmet Cevat (Emre): 289
Ahmet Emin (Yalman): 75, 190, 199, 263
Ahmet Han (Afgan Elçisi): 172, 178, 192, 315
Ahmet İzzet Paşa: 19, 21, 49, 50, 53, 54, 55, 56, 64, 65, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 90, 117, 150, 155, 161, 174, 175, 181
Ahmet Rasim: 326
Ahmet Refik (Altınay): 289
Ahmet Rıza (Âyan Meclisi Başkanı): 90
Ahmet (Alfred) Rüstem: 216
Ahmet Şükrü (Esmer): 263
Aka Gündüz: 322
Akbaş Cephaneliği: 130
Akhisar: 225, 226, 267
Akın (Piyes): 321
Akil Muhtar (Özden Prof. Dr.): 248, 383, 395
Akşam gazetesi: 112
Akşehir: 188, 193, 194, 195, 196, 200, 201, 202
Aktaş: 193
Alanya: 351
Alaşehir: 102, 224
Alaşehir Kongresi: 102
Alayurt: 172
Albert Sarraut (Fransız Elçisi): 272
Alexandre (Yugoslavya Kralı): 338,349
Alexandre Telemaque (Romanya Elçisi): 366
Ali (Çetinkaya): 358, 378, 390
Ali Baba (Kehribarcı): 275
Ali Canip (Yöntem): 39
Ali Ekrem (Bolayır): 170
Ali Ferit Paşa (Harbiye Nazırı): 90, 92, 93, 95
Ali Fuat (Cebesoy): 52, 67, 68, 72, 76, 87, 89, 90, 97, 99, 101, 104, 105, 122, 126, 129, 147, 151, 152, 154, 157, 159, 160, 174, 186, 189, 198 223, 244
Ali Galip: 92, 104, 105
Ali Hikmet (Ayerdem) General: 256
Ali İhsan (Sâbis) General: 184, 188, 194
Ali Kemal (Dahiliye Nazırı, Gazeteci): 91, 82
Ali Nihat (Tarlan): 256
Ali Rıza (Urfa Mutasarrıfı): 107, 123
Ali Rıza Efendi (Atatürk'ün babası): 1, 2
Ali Rıza Paşa (Sadrazam): 11, 12, 110, 111, 128, 132, 133, 136
Ali Sami (Yen): 238, 248
Ali Suat (İzmit Mutasarrıfı): 110
Allenby (İngiliz Generali): 66
Alman Gençlik Örgütü: 379
Almanya, Almanlar: 23, 25, 44, 45, 47, 61, 62,

69, 379
Alpullu: 309
Alpullu Şeker Fabrikası: 309
Alrick, A. (Fransız Konsolosu): 7, 8
Altay Spor Kulübü: 269
Amanullah Han (Afgan Kralı): 175, 231, 259, 287, 288, 325
Amasya: 86, 87, 88, 90, 91, 92, 112, 114, 116, 252, 307
Amasya tamimi: 90
Amerika: 69, 100, 109, 117, 118, 120, 135, 217, 227, 242, 307, 317, 318, 331
Amerika Mandası: 97, 101, 103, 104
Amerika Senatosu: 105,227
Anadolu: 88, 90, 91, 110, 123, 139, 140, 141, 144, 146, 158, 161, 162, 169, 170, 174, 182, 190, 195, 204, 205, 206, 207, 222, 256
Anadolu Ajansı: 141, 143, 144, 148, 223, 225, 233, 276, 297, 330, 351, 380, 382
Anadolu gazetesi (İzmir'de): 225
Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti: 122, 126, 128, 131, 132, 137, 147
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: 105, 106, 108, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 152, 153, 154, 162, 169, 172, 177, 197, 215, 232, 233, 234, 305
Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu: 172, 173, 176, 200, 217
Anafartalar: 40, 41, 43, 46, 47, 278, 292
Anafartalar Grubu Komutanlığı: 40, 41, 42, 43, 44, 47, 48
Anafartalar Muharebatı Tarihçesi (Kitap): 76
Anatole France: 255
Anayasa (Esas Teşkilât Kanunu): 166, 167, 177, 187, 239, 240, 287
Andrea Oldenburg (Danimarka Elçisi): 273
Anıtkabir: 399, 400
Ankara: 107, 110, 124, 125, 139, 141, 143, 150, 154, 155, 157, 160, 161, 165, 167, 171, 174, 180, 188, 189, 201, 212, 213, 216, 217, 220, 222, 227, 231, 236, 237, 239, 241, 242, 245, 247, 257, 262, 266, 278, 279, 280, 281,285, 295, 301, 315, 317, 319, 321, 322, 323, 326, 327, 328, 331, 334, 346, 347, 351, 355, 356, 360, 361, 362, 366, 367, 369, 372, 375, 379, 380, 383, 385, 386, 399
Ankara Antlaşması: 185, 187
Ankara Erkek Öğretmen Okulu: 160, 173, 283
Ankara Hukuk Mektebi (Ankara Hukuk Fakültesi): 265, 270, 289, 299, 371
Antalya: 91, 280, 299, 300, 313, 330, 351
Antep: Bk. Gaziantep
Antonesco (Romanya Dışişleri Bakanı): 370
Antonof (Bulgar Elçisi): 332
ANZAK Kolordusu: 29
Anzavur, Ahmet: 135, 136
Anzavur ayaklanması: 134
Arabistan, Araplar: 54, 69, 70
Aralof (Sovyet Elçisi): 192, 193, 196, 199, 200, 215
Argyropulos (Yunan Elçisi): 262
Arıburnu: 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 46, 47, 278, 292
Arıburnu Kuvvetleri Grubu: 30
Arif (Yarbay): 144
Arifiye: 222
Arnavutluk: 11, 12
Asaf (İlbay): 246, 367
Asar-ı Atîka Müzesi (İzmir): 312, 313
Asar-ı Atîka Müzesi (Konya): 314
Asım (Arar Dr.): 365, 383
Asım (Us): 262, 367, 368, 381
Askerî Nalbant Okulu: 196
Askerî Nigehban Cemiyeti: 113
Aspendos harabeleri: 300
Aspinall Oglander (İngiliz Generali): 322
Aşar'ın kaldırılması: 259
Aşir Bey: 156
Atatürk (Mustafa Kemal): 1 (Doğumu), 2 (Selânik Askerî Rüştiyesi'nden mezun oluşu), 3 (Manastır Askerî İdadisi'nden mezun oluşu), 3 (Harp Okulu'ndan mezun oluşu), 3 (Harp Akademisi'nden mezun oluşu), 4, 5 (Kolağası 'kıdemli yüzbaşı' oluşu), 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 (Binbaşı oluşu), 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 (Yarbay oluşu), 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37 (Albay oluşu), 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49 (General oluşu), 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66,. 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, (Mütareke'de İstanbul'a dönüşü), 78, (Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'ne atanması), 79, 80, 81 (Samsun'a çıkışı),90 (Amasya Genelgesi'ni yayımlaması), 91, 92, 93, 94 (Görevinden ve askerlik mesleğinden istifası), 95, 96, 97, (Erzurum Kongresi'ne başkan seçilişi): 98, 99, 100 (Heyet-i Temsiliye Başkanı), 101, 102, 103, 104 (Sivas Kongresi'ne başkan seçilişi), 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124 (Ankara'ya gelişi), 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 141, 143, 144, 145, 146 (Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na seçilmesi), 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168,

169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177 (Başkomutan oluşu): 178, 179, 180, 181 (Sakarya Meydan Muharebesi'ni kazanışı), 182, 183 (Mareşal rütbesi ve Gazi unvanı verilişi), 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203 (Ordular! İlk hedefiniz Akdenizdir, ileri!), 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225 (Lâtife Hanım'la evlenişi), 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, (İkinci defa Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na seçilişi), 238 (Halk Partisi Genel Başkanlığı'na seçilişi), 239, 240 (Cumhurbaşkanı seçilişi), 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264 (Şapka söylevi), 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282 (Askerlikten emekli oluşu), 282 (Kurtuluş'tan sonra İstanbul'a ilk gelişi), 283, 284, 285 (Büyük Söylevi'ni okumaya başlaması), 285 (II. defa Cumhurbaşkanı seçilişi), 286, 287, 288, 289 (Sarayburnu'nda yazı devrimi söylevi), 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298,, 299, 300, 301., 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316 (III. defa Cumhurbaşkanı seçilişi), 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338 (Onuncu yıl söylevi), 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350 ("Atatürk" soyadı verilişi), 351, 352, 353, (IV. defa Cumhurbaşkanı seçilişi), 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398 (Ölümü), 399 (Tabutunun Etnografya Müzesi'ne getirilişi), 400 (Anıtkabir'de toprağa verilişi), 400 (Yüzüncü doğum yıldönümünün kutlanışı).
Atina: 371, 379
Atina Ajansı: 327
Atina Antlaşması: 21
August (Avusturya Elçisi): 257
Avcı taburları: 9
Avni Paşa (Bahriye Nazırı): 77
Avrupa: 217
Avusturya: 25, 45, 379
Avusturya-Macaristan: 23, 50, 57, 69
Ayakkabıcılar Cemiyeti: 310
Ayan Meclisi: 10
Ayasofya Camii: 296
Aydın: 111, 113, 114, 121, 313, 376, 377
Ayışığı (operet): 372
Aynımansur Karargâhı: 16
Ayvalık: 344
Axel Noergaard (Danimarka Elçisi): 344
Azerbaycan: 184, 188, 221
Aziz Bey: 12
Aziz Samih (Batum Başşehbenderi): 183
Aziziye: 193, 194
Azmi: 69

B

Baalbek: 68, 69
Babaeski: 310
Babjerande Zellake Ajoudou (Habeşistan Elçisi): 322
Bader (Polonya Elçisi): 273
Bağdat: 55, 56
Baha Sait: 135, 142
Bahattin Bey: 12
Bahr-i Sefid (Akdeniz) Boğazı Kuvay-ı Mürettebesi Komutanlığı Harekât Şubesi Müdürlüğü: 18
Bakanlar Kurulu (Vekiller Heyeti): 241, 247, 257, 259, 260, 261, 263, 271, 284, 311, 357, 361, 379, 387, 388, 395
Bakü: 135, 151, 152, 160
Baldur von schirach: 379
Balıkçılar Kongresi: 365
Balıkesir: 144, 226, 267, 274, 276, 313, 328, 345, 347
Balkan Antantı: 343, 383
Balkan Ekonomi Konseyi: 353
Balkan Festivali: 363
Balkan Güreş Kongresi: 349
Balkan Harbi: 17, 23, 25
Balkan Konferansı: 319
Balkan Konferansı Konseyi: 321
Balya: 226
Bandırma: 130, 139, 140, 144, 276, 328
Bandırma Vapuru: 80, 81
Barbaros: 393
Baron Aloiz (İtalya Elçisi): 323
Baron Jean de Villenfagne (Belçika Elçisi): 261
Baron Louis Leclercq (Belçika Elçisi): 287
Baron Oteli: 48, 69
Baron van Rengers (Hollanda Elçisi): 262
Bartu (Fransız Dışişleri Bakanı): 349
Basın Kurultayı: 355
Başkomutan Meydan Muharebesi: 203, 204, 219, 248, 291, 296
Başkomutanlık Kanunu: 177, 192, 197, 198, 200

Batı Cephesi: 151, 154, 156, 167, 176, 178, 181, 193, 194, 197, 200, 202, 213
Batum: 181
Bazı kıyafetlerin giyilemeyeceğine dair Kanun: 350
Behçet (Uz): 324, 364, 392
Behçet Kemal (Çağlar): 322
Behiç (Erkin): 12, 13, 16, 20, 392
Bekir Sami (Hariciye Vekili): 112, 115, 160, 168, 169, 172, 173
Bekir Sami (Kolordu Komutanı, Albay): 86, 115, 117, 118, 142, 152, 156
Belgrat: 21, 22
Belpınar: 193
Bementel Brondos (Brezilya Elçisi): 317
Benoit (XV.) Papa: 166, 168
Bentzon (Norveç Elçisi): 307
Bergama: 344
Bergmann (Prof. Dr.): 389, 390
Berlin: 62, 124, 133, 159
Berthe Georges-Gaulis: 171, 181, 187, 189, 196, 198
Beşinci Ordu (Gelibolu'da): 28
Beşinci Ordu (Şam'da): 4
Bethlen (Macar Başbakanı): 306
Beyaz Ev: 370
Beylerbeyi Sarayı: 283, 301, 363, 372, 376
Beynam: 124
Beyrut: 4
Biçer: 193
Bilecik: 154, 161, 223, 330
Bilecik Mülâkatı: 161
Bingazi: 8, 9, 13, 14, 16, 17, 21
Birdwood, William (İngiliz Generali): 30, 45, 74
Birinci Dünya Savaşı: 23, 24, 25, 26, 45, 47, 50, 61.
Bitlis: 48, 49, 50, 51, 52, 53, 101, 130, 159, 254
Boğazköy: 342
Bolayır: 18
Bolayır Kolordusu: 20
Bolu: 150, 278, 347
Bolvadin: 188, 194
Bombasırtı: 38
Bombay: 199, 204
Boris (Bulgar Kralı): 306, 307
Bozüyük: 274
Bölüğün Muharebe Talimi: 18
Branko Lazarevitch (Yugoslavya Elçisi): 358
Breslau (Midilli) Kruvazörü: 24, 25
Brest-Litovsk Antlaşması: 63
Bristol (Amerika Yüksek Komiseri): 134, 136, 340
Brock (İngiliz Amirali): 206
Bronzar (Alman Albayı): 43
Brunot (Fransız Jandarma Müfettişi): 101, 102
Buchberger (Avusturya Elçisi): 338
Budu Mdivani (Sovyet Elçisi): 168
Buhara: 186
Bulgar Bale Topluluğu: 323
Bulgar Opereti: 320
Bulgaristan, Bulgarlar: 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 45, 68, 225, 293
Burdur: 132, 147, 273
Bursa: 152, 206, 216, 217, 223, 224, 248, 266, 267, 273, 274, 275, 283, 284, 285, 290, 296, 310, 318, 319, 328, 330, 331, 357, 360, 370, 381, 382
Bursa Askerî İdadisi: 2
Bursa Dokuma Fabrikası: 266
Bursa Kız Öğretmen Okulu: 266
Bursa Merinos Fabrikası 381
Bükreş: 21
Büyük İskender: 387
Büyük Taarruz: 201, 202

C

Cafer Tayyar (Eğilmez): 89, 114, 118, 127, 145, 149, 256
Calthorpe (İngiliz Amirali): 73, 82, 87, 91, 93, 95, 96, 98
Camados (Yunan Elçisi): 280
Cami (Baykurt): 90, 141, 157
Canik: 79, 107
Canonica (İtalyan heykeltraşı): 280
Cavit Leskoviku (Arnavutluk Elçisi): 333
Cebelibereket: 118
Celâl (Bayar): 162, 195, 247, 278, 325, 326, 336, 357, 365, 375, 376, 377, 378, 380, 383, 384, 386, 387, 388, 389, 391, 393, 394, 395, 396, 397, 399
Celâl (Teke Mutasarrıfı): 112
Celâl Nuri (İleri): 210, 222
Celâlettin Arif: 136, 140, 141, 157, 158, 175, 178, 205
Cemal (Konya Valisi): 109
Cemal Bey (Kastamonu Valisi): 139
Cemal Hüsnü (Taray): 295, 391
Cemal Paşa (Bahriye Nazırı): 54, 58, 150, 151, 152, 153, 155, 157, /58, 159, 175, 176, 186, 187, 189, 195, 197, 199
Cemal Paşa (Mersinli): 67, 88, 90, 91, 93, 96, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 120, 121, 126, 128
Cemil (Uybadin): 260, 271
Cemil Mardam (Suriye Başbakanı): 380
Cenevre: 346, 392, 393
Cerrahpaşa Hastanesi: 308

Cesarettepesi: 39, 44
Cevat (Dursunoğlu): 97
Cevat Abbas Gürer: 13, 47, 64, 74, 90, 161, 370
Cevat Bey (Atina Elçisi): 280
Cevat Paşa (Çobanlı): 28, 80, 86, 87, 88, 117, 256, 290
Charles Ryan (Avustralyalı General): 237
Charpy (Fransız Generali): 208
Chicago Tribune Gazetesi: 148, 208, 210, 227
Chotani (Seyyit): 199, 204, 226
Churchill (Wiston): 112, 210
Cihad-ı ekber ilânı: 26
Clair Price (Amerikalı Gazeteci): 190
Clarence K. Streit (Amerikalı Gazeteci): 167
Cyaude Farrere: 198, 199, 221
Comnen (Romanya Dışişleri Müsteşarı): 383
Comte de Chambrun (Fransız Elçisi): 293, 301, 320, 326, 335
Conkbayırı: 29, 30, 40, 41, 292
Constantin Sakellarapoulos (Yunan Elçisi): 328
Corinne (Madam) : 21, 22, 23, 36, 38, 39, 43, 49, 51
Cottage Sanatoryumu: 64
Culfa: 88
Cumalı Karargâhı: 10, 11
Cumali Ordugâhı (kitap): 11
Cumhuriyet, Cumhuriyetçilik: 97, 100, 107, 239, 240, 242, 244, 247, 249, 252, 256, 257, 261, 262, 268, 270, 273, 303, 304, 309, 310, 333, 340, 344, 365, 395
Cumhuriyet gazetesi: 246, 255, 305, 324, 345
Cumhuriyet Halk Partisi (Cumhuriyet Hak Fırkası): 220, 232, 237, 240, 241, 246, 257, 284, 285, 303, 304, 305, 315, 317, 339, 351, 354, 355, 371, 392
Curtis Lafrance: 240, 242

Ç

Çaldaris (Yunanistan Başbakanı): 337
Çamlık: 376
Çanakkale: 46, 291, 292, 334, 344, 345, 347, 348, 352
Çanakkale Boğazı: 24, 25, 28, 29, 36, 379
Çanakkale'de tarafsız bölge: 207, 209, 210
Çankırı: 263, 264
Çapakçur muharebesi: 51
Çarşamba: 308
Çatalca taarruzu: 18
Çay: 188,195, 196
Çekirdeksiz Üzüm Millî Kongresi: 369
Çelebi Cemalettin Efendi: 124
Çerkes Ethem: 161, 162, 163, 164, 358
Çerkeşli: 223
Çerkezköy: 375
Çeşme: 277
Çetine: 21
Çınarcık: 323
Çiçerin (Sovyet Dışişleri Komiseri): 146, 150, 151, 152, 159, 238
Çoban (Piyes): 322
Çoban Mehmet: 323
Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Etfal): 174, 239, 281, 286, 287, 289, 322, 351
Çorlu: 310, 360
Çorum: 108
Çubuk Barajı: 385

D

Daday: 264
Daeschner (Fransız Elçisi): 279
Dağıstan: 164
Daily Mail gazetesi: 164, 206
Daily Telgraph gazetesi: 180
Damar (Arıkoğlu): 242
Damat Ferit Paşa: 78, 80, 82, 83, 86, 98, 101, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 136, 141, 149
Danimarka: 109
De Kanya (Macar Dışişleri Bakanı): 338
Defne (Resuldefne): 15
Delaport (Fransız arkeoloğu, Prof.): 317, 325
Demirci Mehmet Efe: 121, 122, 150
Demiryolları Umum Müdürlüğü: 196
Denizbank: 266
Denizcilik Bayramı: 356, 357
Denizli: 313
Derince: 310, 323, 326, 328, 345, 347, 376, 380
Derne: 13, 15, 16, 17, 18
Derne Doğu Kolu Komutanlığı: 15, 16
Derne Komutanlığı: 16
Derviş Paşa: 345
Derviş Vahdetî: 135
Devlet Resim Sergisi: 272
Dikili: 344
Dil Bayramı: 348, 358, 364, 393
Dil Encümeni: 326
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi: 359, 383
Divan-ı Harp (İstanbul'da): 148
Diyarbakır: 48, 49, 50, 53, 54, 55, 56, 60, 101, 169, 263, 273, 378, 379
Diyarbakır-Cizre hattı: 378
Diyarbakır gazetesi: 326
Diyenis (Yunan Generali): 204
Doğu cephesi: 155, 160
Doğu manevraları: 391
Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliği (Dokuzun-

cu Ordu Müfettişliği): 78, 79, 80, 83, 87
Dolmabahçe Sarayı: 282, 283, 289, 290, 291, 292, 301, 310, 318, 319, 324, 326, 335, 337, 348, 355, 356, 357, 363, 366, 369, 373, 376, 382, 386, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 397, 398, 399
Doumergue (Fransız Cumhurbaşkanı): 255
Dördüncü Ordu: 69
Dörtler Meclisi: 92
Dörtyol: 258, 274, 314
Dumesnil (Fransız Amirali): 211
Dumlupınar: 203, 247, 248
Dumlupınar Meydan Muharebesi: Bk. Başkomutan Meydan Muharebesi
Dürrizade Abdullah (Şeyhülislâm): 142
Dürzî harekâtı: 4
Düzce: 142, 150
Düzce İsyanı: 142, 150

E

Ebülhaccac İstasyonu: 14
Edirne: 20, 46, 47, 89, 114, 141, 309, 310, 316, 344
Edirne Kongresi: 148
Edirnekapı Şehitliği: 282
Edmond Ciuntu (Romanya Elçisi): 343
Edremit: 226, 344
Edvart de Bourbon (Fransız Generali): 226
Edward (İngiliz Kralı, VIII.): 360, 363, 365
Ege manevraları: 376, 377
Ekrem Zeki: 306
Elâzığ: 55, 56, 92, 104, 379, 391
Elaziz: Bk. Elâzığ:
Elişleri ve Küçük Sanatlar Sergisi: 365
Emil Ludwing: 297, 298
Emin (Erkul): 259, 261
Emir Faysal (Hicaz Umumî Valisi): 322
Emir Paşa: 162
Enis (Akaygen): 390, 391
Enis Behiç (Koryürek): 39
Entransigeant gazetesi: 191
Enver Bey (Paşa): 9, 17, 21, 24, 26, 27, 34, 38, 43, 44, 45, 47, 48, 54, 56, 58, 59, 60, 61, 65, 151, 153, 156, 158, 164, 168, 173, 174, 175, 186, 187, 195, 199
Epoka gazetesi: 125
Eppinger (Prof. Dr.): 389, 390
Erdek: 387
Ergani Madeni: 53
Ermeni, Ermeniler, Ermeni tecavüzleri: 83, 85, 88, 94, 99, 112, 115, 119, 123, 129, 132, 134, 137, 139, 140, 159, 160, 161
Ermenistan (Ermeni Taşnak Hükûmeti): 167, 184
Ernest Jackh (Dr.): 44, 379
Erzincan: 86, 93, 101, 103, 252, 254, 279, 394
Erzurum: 48, 82, 87, 92, 93, 96, 97, 101, 102, 103, 126, 149, 158, 172, 212, 249, 251, 253, 254, 281, 331
Erzurum Kongresi: 94, 97, 98, 100, 104, 110, 119
Esat Paşa (Bülkat): 26, 29, 30, 31, 34, 38, 39
Esat Paşa (Işık): 117
Eskişehir: 151, 154, 157, 160, 171, 172, 176, 203, 222, 227, 295, 312, 317, 328, 345, 346, 360, 361, 3666
Eskişehir Şeker Fabrikası: 341
Eşme: 204, 205
Ethem Paşa: 15
Etnografya Müzesi: 286, 287, 299, 399, 400
Eugéne Fliotti (Romanya Elçisi): 354
Evkaf-ı İslâmiye Mütevelliler Cemiyeti: 234
Eyüp Sabri: 162

F

Fahrettin Paşa (Altay): 116, 122, 127, 136, 140, 141, 147, 154, 157, 163, 171, 194, 256, 277, 278, 310, 311, 315, 332, 362
Fahri (Ergin): 292
Fahri Paşa: 19
Faik Paşa: 213
Faik Reşit (Unat): 5
Falih Rıfkı (Atay): 209, 272, 273, 289
Falkenhayn (Alman Generali): 56, 57, 58, 59, 60, 62, 65
Faruk (Cengiz): 185
Faruk Nafiz (Çamlıbel): 321
Fatin (Gökmen): 161
Fatma (Atatürk'ün kardeşi): 1
Faysal (Irak Kralı): 317
Fazıl (Havacı): 194
Fedaî Müfrezesi: 33
Felâh-ı Vatan Grubu: 131
Fenerbahçe Spor Kulübü: 63, 322
Ferda gazetesi: 121
Ferit (Tek): 90, 204, 390
Ferit İbrahim: 295
Ferit Paşa: Bk. Ali Ferit Paşa
Fethi (Cansever, Dr.): 219
Fethi (Okyar): 6, 19, 24, 44, 46, 69, 77, 201, 205, 212, 240, 248, 289, 295, 302, 303, 307, 384, 388, 394
Fethiye: 330, 352
Fevzi (Çakmak): 46, 60, 77, 80, 131, 133, 143, 146, 154, 156, 157, 162, 172, 178, 180, 182, 201, 203, 206, 203, 225, 244, 246, 248, 256,

259, 260, 277, 283, 296, 310, 358, 361, 364, 366, 368, 376, 377, 387, 391, 394, 395, 399
Fevzi Bey (Albay): 40
Fevzi Paşa-Diyarbakır hattı: 358
Feyz Muhammed Han (Afganistan Dışişleri Bakanı): 359
Fiçef (Bulgar Generali): 20
Fikriye Hanım: 246
Filality (Romanya Elçisi): 287
Filibe: 20
Filistin cephesi: 66
Filorinalı Nazım: 244
Fissenger (Prof. Dr.): 381, 384, 386, 387, 388, 392, 395
Flemenk: 109
Florya: 356, 357, 361, 362, 373, 374, 375, 388. 389
Foça: 344
Fox Film Şirketi: 307, 308
Franklin Bouillon: 174, 195, 197, 198, 211, 212, 213, 214, 215
Fransa, Fransızlar: 23, 27, 29, 39, 109, 116, 117, 118, 119, 121, 123, 126, 129, 132, 173, 175, 185, 187, 198, 199, 200, 211, 214, 215, 211, 367, 379
Fransız Büyük Devrimi: 200, 286
Frederick (Danimarka Veliahtı): 356
Frederick (Eski Macar Başbakanı): 236
Frederick Field (İngiliz Amirali): 297
Frunze (Ukrayna Elçisi): 188, 189, 190, 191
Fuat (Ağralı): 387
Fuat (Bulca): 13, 14, 25, 44
Fuat (Köprülü): 242, 256, 321, 329
Fuat (Mareşal): 171
Fuat (Mısır Kralı, I.): 360
Furugî Han (İran Dışişleri Bakanı): 327
Furugi Muhammet Ali (İran Elçisi): 293

G

Gabrova: 20
Galatasaray Kulübü: 292
Galatasaray Lisesi: 308, 333, 348
Galip Bahtiyar: 161
Galip Kemalî (Söylemezoğlu): 150, 157
Galli Karlo (İtalya Elçisi): 351
Gazi Ahmet Muhtar Paşa: 16, 18
Gazi Koşusu: 281, 282
Gazi Orman Çiftliği: 246, 273, 295, 307, 308, 355, 385
Gazi Öğretmen Okulu: 311
Gaziantep (Antep): 116, 117, 118, 119, 148, 156, 329, 366, 380
Gaziemir: 344
Gaziyülevvel (Irak Kralı): 374
Gebze: 151, 223
Gediz: 162
Gelibolu: 18, 19, 43, 210, 292
Gelibolu Savaşı'nın Resmî Tarihi (Kitap): 322
Gemlik: 267, 328
Gemlik Sun'i İpek Fabrikası: 381
Genaro Estrado (Meksika Elçisi): 338
Genç: 259
Gençlik ve Spor Bayramı: 385
Genelkurmay Başkanlığı (Ankara): 146, 147, 156, 177, 178, 261, 319, 345, 356, 364, 366
Genelkurmay Başkanlığı (İstanbul): 22, 23, 25, 28, 83
George (İngiliz Kralı, V.): 354
George (İngiltere Kralı, VI.): 366, 371, 385
George Clerk (İngiliz Elçisi): 280, 322, 338
Gerede: 347
Geyve: 138, 147, 148
Geyve Boğazı: 138
Giresun: 248, 249, 250, 273
Girit: 8
Girit adası: 8
Girit Meclisi: 8
Gladys Baker (Amerikalı kadın gazeteci): 355
Goeben kruvazörü: Bk. Yavuz kruvazörü
Gork (General): 181
Gouraud (Fransız Generali): 205, 301
Gömböş (Macar Başbakanı): 338
Grace Ellison (İngiliz kadın gazeteci): 220
Grandi (İtalya Dışişleri Müsteşarı): 294
Gulâm Ceylani Han (Afgan Elçisi): 272
Gulâm Nabi Han (Afgan Elçisi): 300
Gülhane Hastanesi: 10
Gümrü Antlaşması: 161
Güneş Kulübü: 351, 352
Gürcüler, Gürcistan: 132, 167, 184
Güstav Adolf (İsveç Veliahtı): 348, 349, 356
Güstav Christianus: 38
Güven Anıtı: 349

H

Hacı Adil Bey: 35, 38
Hacı Şükrü (Diyarbakır Milletvekili): 161
Hacıbektaş: 124
Hâcim Muhittin (Çarıklı): 111, 156
Hadıköy: 9, 10
Hafız Mehmet Efendi: 1
Hakimiyet-i Milliye gazetesi: 127, 167, 171, 173, 202, 220, 222, 242, 246, 272, 288, 293, 297, 299, 339
Hakkâri: 48
Hakkı Baha Pars: 5

Hakkı Süha (Gezgin): 39
Hakkı Tarık (Us): 285, 302
Halaskâr Zabitan Grubu: 16, 17
Halep: 48, 49, 56, 58, 61, 65, 66, 69, 70, 106
Halide Edip (Adıvar): 90, 100, 140, 179
Halife, hilâfet: 218, 219, 233, 243, 245, 246
Halil (Menteşe): 46
Halil Fahimi (İran Elçisi): 360
Halil Paşa (Kut): 77, 151, 153, 181
Halil Sami (Albay): 28, 29
Halit (Akmansü): 105, 158
Halit Fahri (Ozansoy): 291
Halit Ziya (Uşaklıgil): 289
Halkalı Ziraat Okulu: 374
Halkçılık Programı: 157
Halkevleri: 322, 369, 370, 382
Hamdullah Suphi (Tanrıöver): 39, 248
Hamid (Ankara Delegesi): 160
Hamilton (İngiliz Generali): 29, 30, 42, 45
Hamit (Korkmazcan): 210, 216
Hanya: 8
Hanyeke (Alman pilotu): 279
Harbiye Nezareti: 13, 16, 20, 22, 23, 69, 70, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 94, 104, 138
Harbord (Amerikan Generali): 107, 108, 112
Hareket Ordusu: 9, 10
Harington (İngiliz Generali): 172, 174, 175, 186, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 216
Harp Akademisi: 3, 4, 308, 347
Harp Encümeni: 190, 191, 192
Harp Okulu: 3, 308, 360
Harp Oyunları: 244
Harry Lamb (İzmir'de İngiliz Başkonsolusu): 206
Hasan Fahri (Şiran Müftüsü): 100
Hasan Rıza (Soyak): 299, 390, 396
Hasankale (Pasinler): 253
Haseki Hastanesi: 308
Hatay: 185
Hatay davası: 366, 367, 368, 369, 377, 379, 383, 387, 388
Havas Ajansı: 336
Havran: 4
Havsa: 310
Havza: 83, 84, 85, 87, 251, 252
Haydar (Yuluğ): 246, 280
Hayri (Şeyhülislâm): 69
Hayrullah Diker (Prof. Dr.): 395
Heidenstan (İsveç Elçisi): 306
Heinrich Krippl (Heykeltraş): 262
Hempres: 306
Henri de Jouvenel: 272
Herat: 158
Hereke: 223
Herr Nadolni (Alman Elçisi): 246
Herriot (Fransız eski Başbakanı): 336, 340, 341
Heyet-i İlmiye: 237
Heyet-i Temsiliye: 100, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 11/4, 116, 117, 118, 119, 120, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 131., 135, 142, 145, 152, 327
Hıristiyan, Hıristiyanlar: 92, 167, 168, 169
Hicaz: 54
Hicaz Kuvve-i Seferiye Komutanlığı: 54, 55
Hikmet (Bayur): 289, 341
Hikmet (Gerçekçi): 81
Hilâliahmer: Bk. Kızılay
Hilda Christianus (Madam): 21, 27, 29, 38
Hilmi (Eskişehir Mutasarrıfı): 106, 109
Himaye-i Etfal: Bk. Çocuk Esirgeme Kurumu
Hindenburg (Alman Mareşali, Alman Cumhurbaşkanı): 61, 271, 339
Hindenburg balonu: 371
Hindistan: 151
Hindistan Merkez Hilâfet Komitesi: 119, 204, 226
Hirohito (Japon İmparatoru): 340, 341
Hitit Cemiyeti: 315
Homs: 13
Ho-Yao-Tsu (Çin Elçisi): 355
Hoover (Amerika Cumhurbaşkanı): 317, 318, 322, 331
Hoyland: 77
Hukuk Fakültesi (İstanbul): 334
Hukuk-u Beşer gazetesi: 78
Hulusi Alataş (Sağlık Bakanı, Dr.): 395
Humus: 68
Hurst (İngiliz Yüzbaşısı): 82, 85, 87
Hurşit Paşa: 19
Hürriyet ve İtilâf Fırkası: 14
Hüsamettin Kural (Dr.): 383
Hüseyin Cahit (Yalçın): 38
Hüseyin Efendi (Atatürk'ün Dayısı): 2
Hüseyin Hüsnü Paşa: 9, 10
Hüseyin Kâzım: 161
Hüseyin Rahmi (Gürpınar): 289
Hüsnü Hamit: 265
Hüsrev (Gerede): 140, 289, 301
Hüsrev Sami (Kızıldoğan): 5

I

Ian Smith (İngiliz Yarbayı): 965
Ilgın: 196, 197
Irak: 373
Isparta: 280, 299, 330

İ

İbn-i Sina: 373

İbrahim (Yarbay): 238
İbrahim Alâettin (Gövsa): 39
İbrahim Bey: 44
İbrahim Necmi (Dilmen): 290
İbrahim Tali (Öngören): 92
İcra Vekilleri Heyeti (Vekiller Heyeti): 147, 152, 153, 159, 160, 162, 163, 166, 187, 192, 195, 203, 204, 212, 227, 240
İgnace Mascicki (Polonya Cumhurbaşkanı): 334
İhsan (Makedonyalılar Cemiyeti Üyesi): 238
İhtiyat Zabitleri Cemiyeti: 237
İhtiyat Zabitleri Teavün Cemiyeti: 116
İkinci Grup: 186
İkinci Meşrutiyet: 6, 7, 8, 11, 264
İkinci Ordu Komutanlığı: 55, 60, 61
İleri gazetesi: 210, 222
İlmî Tetkikat Heyeti: 159
İlyas Efendi (Süryanî Patriği): 228
İnebolu: 81, 144, 172, 263, 264
İnebolu Gençler Mahfili: 144
İnegöl: 274
İngiliz mandası: 122
İngilizler, İngiltere: 27, 29, 30, 31, 36, 39, 40, 46, 55, 61, 67, 69, 70, 71, 72, 82, 83, 107, 109, 118, 119, 121, 128, 129, 130, 135, 137, 138, 140, 151, 160, 168, 175, 184, 201, 206, 207, 365
İnönü Zaferi (I.): 164, 242, 258
İnönü Zaferi (II.): 169, 170, 171, 173, 195, 196
İrade-i Milliye gazetesi: 106
İran: 151, 373
İsaac F. Marçosson (Amerikalı gazeteci): 235
İskenderiye: 13, 14
İskenderun: 70, 72, 73
İsmail (Kunter): 392, 394
İsmail (Canbulat): 38, 69
İsmail Hakkı (Baltacıoğlu): 245, 248, 260
İsmail Hakkı (Durusu): 80
İsmail Hakkı (İzmirli), Prof: 233
İsmail Hakkı (Yarbay): 25
İsmail Müştak (Mayakon): 263
İsmet (İnönü): 49, 50, 53, 55, 67, 76, 77, 79, 128, 134, 135, 141, 146, 152, 156, 157, 163, 164, 170, 172, 176, 180, 181, 193, 195, 196, 197, 198, 201, 203, 204, 206, 212, 213, 214, 220, 221, 223, 224, 227, 232, 234, 235, 236, 240, 241, 243, 244, 245, 246, 256, 257, 260, 261, 271, 277, 283, 293, 298, 302, 304, 305, 310, 311, 314, 319, 322, 331, 335, 337, 345, 350, 351, 353, 358, 359, 361, 366, 367, 371, 373, 375, 376, 382, 383, 387, 390, 392, 393, 398
İspanya: 109
İstanbul: 56, 57, 61, 63, 64, 80, 88, 107, 109, 116, 137, 138, 139, 143, 161, 166, 172, 181, 217, 218, 228, 232, 235, 241, 266, 274, 282, 285, 301, 309, 317, 319, 321, 322, 323, 326, 331, 334, 335, 336, 337, 347, 351, 355, 356, 360, 362, 366, 367, 369, 372, 375, 382, 383, 384, 386, 387, 394
İstanbul Antlaşması (Bulgaristan'la): 20
İstanbul Antlaşması (Sırbistan'la): 23
İstanbul Darülfünunu: 245, 260, 261, 289, 308, 309, 324, 333, 334, 335, 341
İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi: 208, 217, 233
İstanbul Erkek Öğretmen Okulu: 228
İstanbul Heyeti: 161
İstanbul Hükûmeti: 107, 108, 111, 112, 114, 115, 134, 139, 155, 158
İstanbul plan ve maketi (İstanbul İmar Projesi): 380, 386
İstanbul Şehir Tiyatrosu (Darülbedayi): 275, 300, 321
İstanbul Şehremaneti: 110
İstanbul Üniversitesi: 333, 335, 341, 349, 358
İstikbal gazetesi (Hanya'da): 8
İstiklâl gazetesi: 112
İstiklâl Madalyası: 242
İstiklâl Mahkemeleri: 263, 265, 277
İsveç: 109
İtalya, İtalyanlar: 13, 15, 17, 91, 109, 112, 211
İtilâf Devletleri: 23, 79, 84, 96, 104, 106, 107, 117, 119, 128, 133, 134, 135, 136, 137, 155, 165, 169, 195, 197, 204, 209, 211, 212, 214, 225
İttihatçılık-İtilafçılık: 87, 100, 189
İttihat ve Terakki Cemiyeti: 5, 6, 7, 11, 17, 233
İttihat ve Terakki Cemiyeti Kongreleri: 8, 9, 10, 11, 17
İttihat ve Terakki Kongresi (Batum'da): 181
İvân: 301
İyemasa Tokugawa (Japon Elçisi): 353
İzmir: 85, 99, 102, 119, 121, 126, 127, 133, 172, 192, 200, 204, 205, 206, 207, 210, 212, 215, 217, 220, 222, 224, 225, 227, 236, 237, 238, 242, 243, 244, 245, 250, 267, 276, 277, 278, 280, 299, 304, 311, 312, 324, 329, 330, 344, 392
İzmir Bölge Sanat Okulu: 227, 243, 269
İzmir Erkek Öğretmen Okulu: 269
İzmir Kız Lisesi: 268
İzmir Kız Öğretmen Okulu: 268, 312
İzmir suikastı: 276, 277, 279
İzmir Yurdu Cemiyeti: 192
İzmir Ziraat Okulu: 269
İzmit: 111, 198, 199, 222, 223, 266, 282, 399
İzzettin (Çalışlar): 52, 256, 376, 394

J

Janberger (Pierre Loti'nin sekreteri): 191
Jean Camp (Romanya Elçisi): 306
Jean Papas (Yunan Elçisi): 287
Jean P Carp (Romen Elçisi): 342
John Clayton: 208, 210
John Polanda (Amerikalı havacı): 317
Joseph C. Grew (Amerika Elçisi): 285
Juan Manuel de Aristejui (İspanya Elçisi): 327
Jurgis Baltrusaitis (Litvanya Elçisi): 322
Jül Sezar: 387

K

Kâbil: 176
Kadın Esirgeme Kurumu: 354
Kadın hakları: 300, 350, 351
Kadın İktisat Sergisi: 327
Kafkas Cephesi: 50
Kafkas Orduları Grubu: 55
Kafkasya: 166, 167, 169
Kalinin: 188, 286, 299, 339, 341, 356
Kaman: 124
Kâmil Paşa (Sadrazam): 18
Kammerer (Fransız Elçisi): 338
Kampf (Alman Ressam): 286
Kanun-i Esasî: 165
Kaoll Romain (Polonya Elçisi): 246
Kapitülasyonlar: 221
Kara Vasıf: 12, 90, 97, 101, 117, 135
Karacahisar: 176
Karadağ: 17
Karahan (Sovyet Hariciye Komiser Vekili, Sovyet Elçisi): 298, 349, 370
Kardinal Gaspari: 166, 168, 169, 211
Karel Halla (Çekoslavakya Elçisi): 356
Karlsbad: 64
Karol (Romanya Kralı): 387
Kars: 85, 172, 253
Kars Antlaşması: 184
Kars Kalesi: 159
Karsky (Sovyet Elçisi): 372
Karşıyaka Spor Kulübü: 268, 277
Kastamonu: 107, 136, 262, 263, 264, 265, 280
Katma: 71, 76
Kaymak Hafız: 2
Kayseri: 123, 124, 180, 254, 278, 293, 307, 342, 353
Kâzım (Dirik): 280, 363
Kâzım (İnanç), Albay, General: 37, 40
Kâzım Karabekir: 77, 78, 82, 83, 85, 87, 88, 90, 91, 95, 96, 97, 99, 107, 108, 110, 117, 122, 127, 128, 131, 135, 137, 140, 142, 143, 149, 150, 151, 157, 158, 159, 160, 173, 174, 176, 177, 180, 181, 186, 187, 188, 192, 201, 209, 225, 244
Kâzım (Özalp): 4, 12, 115, 142, 181, 198, 201, 2032, 260, 310, 311, 346
Kâzım (Yurdalan): 97
Kazimierz Olszowsky (Polonya Elçisi): 293, 307
Kefe: 25
Kemalettin Efendi: 238
Kemalettin Sami Paşa: 194, 247, 261, 331, 336, 345
Kemalpaşa: 267, 268, 312
Kemalyeri: 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 44
Keriman Halis: 324, 325
Keskin: 180
Kılıç Ali: 148, 162, 394
Kırklareli: 278, 282, 301, 309, 310
Kırşehir: 124, 255, 278, 342
Kırşehir Gençler Derneği: 124
Kızanlık: 20
Kızılay (Hilâliahmer): 171, 243, 321, 354, 356, 366
Kızılcahamam: 347
Kilikya: 118, 122, 133, 136, 137
Kilikyalılar Cemiyeti: 88
Kilis: 71, 126
Kirte: 37
Kisve: 68, 69
Klein (Amerika İktisat Bakanlığı Müsteşarı): 307
Kleman Boyaciyef (Bulgar Generali): 194
Kocaçimen: 40, 43
Kocaeli: 275
Kolcuni (Sovyet gazetesicisi): 278
Komünist Partisi (Danışıklı): 159
Kondilis (Yunan Savunma Bakanı): 345
Konstantin (Yunan Kralı): 180, 181, 182
Kont de Martel: 353
Kont Sforza: 157
Kont Volpi: 297
Konya : 88, 141, 142, 154, 196, 200, 201, 202, 229, 230, 231, 257,. 258, 269, 270, 274, 279, 314, 315, 329, 342, 366, 378
Köprülü Hamdi: 130
Köstendil: 20
Kraus (Prof. Dr.): 281
Kresman (Alman Generali): 57
Kress (Alman Generali): 58
Krupp Fabrikaları: 62
Kubilây: 310, 313
Kudüs: 4, 61
Kuleli Askerî Lisesi: 397
Kumkale: 25, 29
Kuran: 222
Kurtdereli Mehmet: 320

Kurun: Bk. Vakit (Kurun)
Kuşadası: 184, 244, 344, 376
Kuşcalı: 143
Kuva-yi Milliye: 108, 110, 111, 113, 114, 115, 120, 121, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 142, 144, 148
Kuvve-i Seyyare (Seyyar Kuvvetler): 160, 162, 163
Kütahya: 154, 161, 162, 231, 312, 328, 329

L

La Bulgaria gazetesi: 293
Lâkap ve unvanların kaldırıldığına dair Kanun: 350
Langaza: 1
Lâtife Hanım (Uşaklıgil): 207; 216, 217, 220, 225, 227, 228, 229, 236, 239, 240, 242, 244, 245, 247, 251, 253, 257, 259, 262, 263
Latin Harfleri Komisyonu: 289, 290
Lawrence Shaw Moore (Amerikalı gazeteci): 178
Le Journal gazetesi: 221
Le Matin gazetesi: 257, 286, 287
Le Temps (Tan) gazetesi: 115
Lebrun (Albert, Fransa Cumhurbaşkanı): 349, 356, 371
Lenin: 164, 190, 196
Leopoldine König: 220, 221
Liman von Sanders (Alman Generali): 28, 29, 37, 40, 43, 45, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 71
Litvinof (Sovyet Hariciye Komiseri): 319
Litzmann (General): 6, 18
Lloyd George (İngiltere Başbakanı): 127, 158, 161, 179, 201, 217
Lojacone (İtalya Elçisi): 326
Londra: 165, 166, 168, 169, 205, 358
Londra Barış Antlaşması (1913): 19
Londra Konferansı: 165, 166, 167, 168, 169, 172
Lord Curzon (İngiliz Dışişleri Bakanı): 91, 96, 107, 109, 112, 134, 151, 165, 188, 190, 191, 201, 204, 207, 209, 211
Lord Lloyd: 294
Lozan: 219, 220, 223, 224, 234, 235, 236
Lozan Konferansı, Lozan Antlaşması: 215, 216, 218, 219, 220, 221, 224, 225, 226, 235, 236, 237, 238, 283, 289, 295, 335
Ludendorff (Alman Generali): 61
Lüleburgaz Kongresi: 141
Lütfi (Aksu, Prof. Dr.): 398
Lütfi Simavi: 64
Lyautey (Fransız Mareşali): 188, 194, 204

M

Maarif Kongresi: 175
Mac Arthur (Amerika Genelkurmay Başkanı): 326
Macaristan: 379
Mahmut (Soydan): 17, 272, 273
Mahmut (Yarbay): 142, 143
Mahmut Efendi (Binbaşı): 33
Mahmut Esat (Bozkurt): 250, 265, 284, 290
Mahmut Han (Afganistan Savunma Bakanı): 364
Mahmut Şevket Paşa: 9, 11, 12, 16, 18, 19, 20
Mahmut Tarzî Han (Afganistan Dışişleri Bakanı): 283
Makbule (Atadan): 1, 2, 63, 80, 103, 184, 198, 392, 394, 396, 397
Makedonyalılar Cemiyeti: 238
Maksimos (Yunan Dışişleri Bakanı): 337
Malatya: 106, 107, 278, 313, 314, 378
Malatya Mensucat Fabrikası: 378
Malche (Prof.): 324
Malta: 155, 184, 218
Mamak Baruthanesi: 371
Manastır Askeri İdadisi: 2, 3, 319
Manastırlı Hamdi: 137
Manisa: 224, 267, 344
Maraş: 116, 117, 119, 129, 131, 132, 134, 189
Marconi (İtalya Bilgini): 374
Marcuriu (Selânik Belediye Başkanı): 369
Mardin: 48, 49, 278
Mari (Yugoslavya Kraliçesi): 338, 349
Mariç (Yugoslavya Kara ve Deniz Kuvvetleri Komutanı): 385
Mark Twain Cemiyeti: 378, 387
Markov (Bulgar Başkonsolosu): 225
Marmaris: 330, 352
Martin Henri (İsviçre Elçisi): 294
Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü: 158
Maurice Pernot (Fransız gazetecisi): 241
Mavi Yıldırım (Piyes): 322
Mavri Mira Heyeti: 102
Maydos (Eceabat): 27, 28, 298, 36, 38, 278, 292
Mazhar Müfit (Kansu): 97, 100
Mecalop (Sovyet havacısı): 278
Mecîdî Nişanı: 5, 53, 61
Meclis-i Mebusan: 6, 7, 8, 10, 75, 76, 116, 117, 121, 123, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 136
Meçhul Askeri Anıtı: 247, 296
Medine: 54
Mehmet Akif: 147
Mehmet Ali (Dahiliye Nazırı): 77, 78
Mehmet Emin: 289

Mehmet Emin (Yurdakul): 39, 170, 319
Mehmet Kâmil (Berk) Dr.: 395, 397
Mehmet (V.), Reşat: 10
Mehmet Şerif Paşa: 114
Mehmet Şükrü (Afyonkarahisar Milletvekili): 156
Melek Tokgöz (Ses Sanatkârı): 384
Memduh Bey (Siirt Valisi): 52
Menemen: 224, 276, 344, 347
Menemen olayı: 311
Mersin: 118, 229, 230, 259, 274, 313, 329, 330, 352, 379, 385, 386
Mersin Gençler Yurdu: 199
Mersinli: 243
Merzifon: 86
Metaxas (Yunan Başbakanı): 371, 377, 383
Metristepe: 170
Mevlâna Müzesi: 314
Mevlâna Türbesi: 231
Mıntıka Palas: 251
Michel Sokolnicky (Polonya Elçisi): 361
Michel Yungerth-Arnöthy (Macar Elçisi): 342
Midilli kruvazörü: Bk. Breslau kruvazörü
Mihalakopulos (Yunan Dışişleri Bakanı): 306
Millet Çiftliği: 296, 325, 355
Millet Mektepleri: 294
Milletler Cemiyeti: 368, 392
Milletlerarası Kadınlar Kongresi: 353
Milletlerarası rakamların kabulü: 288
Milletlerarası saat ve takvimin kabulü: 271
Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti (Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu): 299, 320, 354
Millî Kongre: 117, 118
Millî Kütüphane (İzmir): 330
Millî Mücadele: 101, 108, 109, 147, 188, 246, 250, 278, 324
Millî Sanayi Sergisi: 301
Millî Sanayî Ürünleri Sergisi: 281
Millî Türk Talebe Birliği: 325, 332
Milliyet gazetesi: 272
Milne (İngiliz Generali): 82, 83, 86, 92, 115, 124, 127
Milne hattı: 152
Mim Kemal Öke (Prof. Dr.): 392,. 393, 395
Mimar Sinan: 357
Minber gazetesi: 74
Mirza Sadık Han (İran Elçisi): 316
Misak-ı Millî: 70, 100, 129, 132, 168, 185, 186, 188, 191, 192
Mithat Sadullah (Sander): 235
Mithatpaşa Sanayi Mektebi: 1
Mondros Ateşkes Antlaşması: 70, 71, 72
Montagna Giulio (İtalyan Elçisi): 261
Montreux (Montrö) Sözleşmesi: 361, 362
Moreno (İtalya Amirali): 323
Morgan (İngiltere Maslahatgüzarı): 365
Morning Post gazetesi: 220
Moscicki (Polonya Cumhurbaşkanı): 354
Moskova: 150, 151, 153, 156, 160, 164, 168, 172, 175, 186, 198
Moskova Antlaşması: 169
Moskova Devlet Tiyatrosu: 353
Mougin (Fransız Albayı): 200, 205, 213, 262
Muammer Bey (Uşakîzade): 207, 224, 225
Mucur: 124
Mudanya: 144, 215, 248, 266, 275, 283, 284, 291, 310, 318, 330, 357, 360, 382
Mudanya Konferansı: 211; 212, 213, 214, 215, 216
Muhafız Takımı: 153
Muhammet Zahir Han (Afganistan Kralı): 374
Muhittin (Üstündağ): 305, 331, 362, 386, 388, 393, 394
Muhittin Baha (Pars): 248
Muhittin Paşa (Akyüz): 271, 272
Muhtar, Ahmet (Cilli): 163, 205
Muratlı: 360
Mustafa (Cantekin) Dr.: 4
Mustafa Necati: 279, 290, 291
Mustafa Necip: 5
Mustafa Suphi: 151, 157
Mustafa Şerif (Atatürk'ün çıkardığı kimlik): 13, 14
Musul: 192, 224
Muş: 48, 50, 55, 254
Muşanof (Bulgar Başbakanı): 320
Mübarek emanetler: 218
Müdafaa-i Milliye (Müdafaa-i Hukuk) Cemiyetleri: 84, 89, 98, 101, 150, 154
Müfit (Özdeş): 4
Münih: 187, 197
Münir (Akkaya) (Erzurum Valisi): 89, 93, 95
Münir Ertegün: 161
Müslüman, Müslümanlar: 123, 126, 167, 187, 201, 239

N

Nablus: 65, 66
Naci (Eldeniz): 69
Naci Şevket: (Irak Elçisi): 306, 346
Naciye (Atatürk'ün kardeşi): 1, 2
Nadir Han (Afgan Şahı): 333
Nadolny Rudolf (Alman Elçisi): 325
Nafiz Bey (Erzurum Belediye Başkanı): 272, 281
Nahçıvan: 88
Naim Palas: 269
Namık Kemal: 53, 170
Napolyon: 204, 387
Narlı: 329
Nasıra: 66

Nazari: 190
Nazeranus (Sovyet Elçisi): 174
Nâzım (Doktor): 5, 38
Nâzım Paşa (Harbiye Nazırı): 97, 99
Nazilli: 121, 313
Nazilli Basma Fabrikası: 376
Neologos gazetesi: 115
Nebile Hanım: 294, 392
Necati (Ankara delegesi): 160
Nechich (Yugoslavya Elçisi): 306
Necip Ali: 331
Necip Asım: 233, 235
Necmettin (Sadak): 292
Neşet Ömer (İrdelp) Prof. Dr.: 241, 243, 381, 282, 382, 383, 386, 395
Neue Feire Presse gazetesi: 239
Nevzat (Tandoğan): 355
New York: 317
New York Herald gazetesi: 246
New York Times gazetesi: 190
New York Türk Teavün Cemiyeti: 239
Nif: 205
Niğde: 107, 144, 342
Nihat Reşat (Belger) Prof. Dr.: 373, 380, 382, 395
Nitti (İtalya eski Başbakanı): 237
Nobel Barış Ödülü: 342
Nobel Ödülü Komitesi: 342
Novorossisk: 25
Nowill (İngiliz Binbaşısı): 105
Nurettin Ali (Berkol): 271
Nurettin Paşa: 185, 191, 202, 203, 218, 223
Nuri (Irak Dışişleri Bakanı): 351
Nuri Conker: 12, 14, 15, 23, 367
Nuri Hakkı (Aktansel) Dr.: 398
Nusret Bey (Danıştay Başkanı): 283
Nüzhet Haşim: 248

O

Odesa: 25
Onaltıncı Kolordu Komutanlığı: 46, 47
Ondokuzuncu Tümen Komutanlığı: 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41
Onni Talas (Finlandiya Elçisi): 349
Ordu: 250
Orenburg İslâm Hükûmeti: 147
Orisini Baroni (İtalyan Elçisi): 270
Osmanî Nişanı: 21, 27, 48
Osmanlı Devleti: 23, 24, 25, 26, 63, 69, 71, 86, 105, 138, 145, 231, 367
Osmanlı Hürriyet Cemiyeti: 5
Otto Carl Mohr (Danimarka Elçisi): 287
Ottovio de Peppo (İtalyan Elçisi): 391
Otuzbir Mart isyanı: 9, 12
Otuzsekizinci Piyade Alayı: 12, 13
Otuzuncu Süvari Alayı: 4
Ouchy Antlaşması: 17

Ö

Öğretmenler Birliği Kongresi: 247
Öğüt gazetesi (Ankara): 220
Öğüt gazetesi (Konya): 129
Ömer (Atatürk'ün kardeşi): 1
Ömer Faruk Efendi (Şehzade): 38, 172
Ömer Naci: 2, 5, 13
Ömer Seyfettin: 39
Ömer Yaver Paşa (Harbiye Nazırı): 77
Özsoy (Opera): 346

P

Panislâmizm: 136, 187
Paris: 165, 175, 178, 195, 198, 215, 315, 325, 284
Parlâmentolar Birliği Konferansı: 348
Patrikhaneler: 102, 246
Paul Erio: 221
Paul Karajorjeviç (Yugoslav Prensi): 360
Pazarcık: 154
Peel (İngiliz Albayı): 106
Pellé (Fransız Generali): 208, 210
Pempeo Aloisi (İtalyan Elçisi): 300
Pera Palas: 64, 74
Percy Loraine (İngiliz Elçisi): 343, 360, 363
Pertek: 379
Pertev Paşa (Demirhan): 331
Pesmazoğlu (Yunan Ekonomi Bakanı): 337
Petinya: 22
Petit Parisien gazetesi: 192
Petrovski (Ukrayna Şuralar Başkanı): 188
Piatakof (Sovyet Sanayi Heyeti Başkanı): 357
Picot: 122
Pierre Loti: 129, 173, 175, 185, 191
Pikardi manevraları: 12
Pilsudski (Lehistan Mareşali): 354
Piran: 259
Pittard (Prof.): 375
Piyer (Yugoslavya Veliahtı): 349
Plevne: 20
Poincaré (Fransa Başbakanı): 209, 212, 219, 349
Polatlı: 176, 178, 179, 182
Polychronadis (Yunan Elçisi): 298
Ponsot, Henri (Fransa'nın Suriye Yüksek Komiseri, Fransız Elçisi): 326, 360, 366, 377
Pontus: 82, 158

Posta ve Telgraf Umumi Müdürlüğü: 89, 106
Potocki (Polonya Elçisi): 333
Pozantı: 48, 154
Pozantı Kongresi: 154
Prens Lui du Borbon: 200
Prens Paul (Yugoslavya Prensi): 349
Prens Sabahattin: 127
Prenses İngrid (İsviçre Prensesi): 356
Prenses Kadriye: 172, 173
Public Ledger gazetesi: 167

R

Rahmi (Eceabat Kaymakamı): 35
Raphael (Yunan Elçisi): 359
Rapla çiftliği: 2
Rasattepe: 399
Rasim Ferit (Talay): 64, 65, 66
Ratip Bey (Mısır Elçisi): 293
Rauf (Orbay): 69, 74, 78, 87, 89, 90, 93, 95, 97, 98, 99, 102, 105, 112, 115, 129, 130, 131, 134, 137, 202, 204, 205, 208, 212, 215, 232, 235
Rauf Bey (Arnavutluk Elçisi): 273
Rauf Bey (Irak Elçisi): 298
Rawlinson (İngiliz Albayı): 94, 95, 100, 125, 127, 155
Rayak: 66, 67, 68
Rayak Bölgesi Komutanlığı: 67
Razgrat olayı: 332
Recep (Peker): 240, 246, 260, 261, 284, 302
Radd-i İlhak Cemiyetleri: 84, 89, 98
Refet (Bele): 76, 90, 96, 142, 163, 172, 179, 180, 218, 219
Refik (Saydam): 132, 189, 241, 247, 256, 296, 365
Refik Halit (Karay): 91
Reissoli (İtalya Generali): 17
Resülayn (Ceylanpınar): 47, 48, 49
Reşadiye: 344
Reşat Hikmet (Meclis-i Mebusan Başkanı): 129, 136
Reşit (Çerkes Ethem'in küçük kardeşi): 358
Reşit Akif Paşa: 90
Reşit Galip, Dr.: 323, 328, 329, 334, 335
Reşit Paşa (Sivas Valisi): 92, 98, 101, 102, 105, 115, 123, 125
Reuter Ajansı: 210
Revlille gazetesi: 181
Rıfat (Gelibolu Mutasarrıfı): 35
Rıza Nur: 140, 189
Rıza Paşa (Korgeneral): 171
Rıza Pehlevi (İran Şahı): 346, 347, 362, 373, 374, 391
Richard Eaton (Amerikalı gazeteci): 207
Richmond P. Holison: 346
Rifat Bey (Eski Ayan Meclisi Başkanı): 171
Rifat Efendi (Ankara Müftüsü): 142
Rize: 234, 249
Robeck (J.de) (Amiral, İngiliz Yüksek Komiseri): 28, 106, 107, 109, 112, 124, 134, 151
Robert de Caix: 149
Robert Pect Skinner (Amerika Elçisi): 338, 359
Roma: 150, 157, 179, 205, 216
Romanya: 24, 343, 349
Roosevelt (Amerika Cumhurbaşkanı): 331, 333, 334, 339, 340, 341, 365, 370, 374
Rosenberg (Alman Elçisi): 342
Rukiye: 392
Rum Patrikhanesi: 102
Rumbold (İngiliz Yüksek Komiseri): 188, 190, 191, 204, 207, 208, 210, 211
Rumlar: 78, 82, 91
Russel Boardman (Amerikalı havacı): 317
Rusya, Ruslar: 23, 24, 25, 26, 44, 48, 50, 51, 63
Ruşen Eşref (Ünaydın): 63, 76, 115, 167, 393

S

Sabiha Gökçen: 361, 367, 392, 394, 396, 397
Sabri (Antep Mutasarrıfı): 156
Sabri (Eskişehir Mutasarrıfı): 115
Sadabat Paktı; 373, 374
Sadayihak gazetesi (İzmir'de): 225
Sadek Tababai (İran Elçisi): 256, 281
Sadri Maksudi (Arsal): 304
Saffet (Arıkan): 141, 359
Safvet (üsteğmen): 33
Saim (Teğmen): 322
Sait (Kütahya Mutasarrıfı): 154
Sait Halim Paşa: 20, 54
Sait Molla: 84
Sakarya gazetesi: 295
Sakarya Meydan Muharebesi: 180, 181, 183
Sakarya Zaferi: 182, 183, 184
Salih (Bozok): 13, 14, 15, 16, 17, 25, 26, 44, 45, 46, 55, 63, 216, 217, 222, 225
Salih (Omurtak): 157
Salih Fansa: 74
Salih Paşa (Bahriye Nazırı, Sadrazam): 112, 115, 121, 141, 161, 179
Salihli. 122, 205, 224, 344
Saltanat Şûrası: 85
Saltanatın kaldırılması: 218
Samih Fethi (Çorum Mutasarrıfı): 108
Samih Rıfat: 327
Samiî (İran Dışişleri Bakanı): 377
Samipaşazade Sezai: 283

Samsun: 79, 81, 82, 83, 249, 250, 251, 292, 293, 307, 308, 321
Sanayi ve Maden Bankası: 281
Sapancalı Hakkı: 13
Sarayburnu: 279
Sarayburnu konuşması: 289
Sarıkamış: 85, 253, 254
Saturday Evening Post gazetesi: 235
Savarona yatı: 384, 386, 387, 388, 389
Schacht (Alman İktisat Bakanı, Dr.): 365
Schon Peter (Danimarka Elçisi)
Seddülbahir: 25, 27, 28, 29, 39, 47
Sedes Çiftliği: 6
Seferihisar: 344
Sekerat: 53, 54
Selâhaddin (Albay): 161
Selâhattin Adil: 151, 152, 193
Selânik: 1, 2, 4, 7, 8, 9, 10, 13, 18, 369
Selânik Askerî Rüştiyesi: 2
Selânik Ateşkes Antlaşması: 68
Selânik Belediye Başkanlığı: 1, 339, 369
Selânik II. Redif Tümeni: 9, 11
Selânik Mülkiye Rüştiyesi: 2
Serbest Cumhuriyet Fırkası: 302, 303, 304, 307
Serez: 1
Sévres (Sevr) Antlaşması: 155, 168, 236
Seydiköy: 344, 347
Seyit Bey: 90
Sherrill (Amerika Elçisi): 322, 325, 332
Sığırtmaç Mustafa: 297, 301
Sırbistan: 17, 23, 24
Siirt: 49
Silifke: 259, 274, 313, 352, 361
Silvan: 49, 50, 51, 53
Simav: 160, 252
Simon Mdivani (Gürcistan Elçisi): 167
Sina cephesi: 58, 59, 60, 61, 67, 69
Singeç Köprüsü: 379
Sinop: 81, 189, 292
Sivas: 79, 86, 92, 101, 102, 103, 104, 107, 114, 116, 123, 254, 273, 293, 302, 304, 307, 378
Sivas Kongresi: 104, 105, 106, 107, 110, 111, 115, 119, 125, 285
Sivastopol: 25
Sivrihisar: 193, 195
Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye Mektebi): 320, 342
Sofya: 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 46, 47, 76, 293, 301
Soma: 267, 347
Sonakos İlias (Yunan Generali): 371
Souchon (Alman Amirali): 25
Sovyet Rusya (Sovyet Hükümeti): 88, 135, 140, 142, 146, 150, 151, 157, 158, 159, 160, 164, 167, 169, 180, 186, 205, 218, 238, 286, 299, 335, 338
Söke: 244, 376
Söz gazetesi: 75
Stoyadinoviç (Yugoslavya Başbakanı): 364, 383
Suat Davaz: 280, 356, 392
Suphi Bey (Irak Elçisi): 293
Suphi Nuri (İleri): 238, 263
Suriç (Sovyet Elçisi): 235, 238, 245, 278
Suriye: 4, 5, 54, 72, 118, 121, 358
Suriye Antlaşması: 119
Suşehri: 252
Süleyman Şefik Paşa (Harbiye Nazırı): 104
Süreyya (Afgan Kraliçesi): 287, 288
Süreyya Hidayet Serter (Prof. Dr.): 395
Strasburg: 62

Ş

Şahin (Afyon Milli Eğitim Müdürü): 233
Şahinzade Remzi: 251
Şakir (Zümre): 170
Şakir Paşa (Harbiye Nazırı): 78
Şam: 4, 54, 55, 66, 67, 68, 69
Şapka giyilmesi hakkında Kanun: 271
Şark gazetesi (İzmir'de): 225
Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: 102
Şebinkarahisar: 254
Şefaatli: 342
Şefik (Aker): 41
Şehzadebaşı Karakolu: 138
Şemsettin Günaltay: 233
Şemsi Efendi: 1
Şemsi Efendi Mektebi (İlkokulu): 1, 2
Şerafettin (Feke Kaymakamı): 144
Şeria nehri: 66, 67
Şevket Efendi: 170
Şevket Turgut Paşa (Harbiye Nazırı): 86, 87, 88, 90, 92
Şevki (Berker): 391
Şeyh Mansur: 8
Şeyh Recep: 115
Şeyh Sait isyanı: 260, 261, 262
Şeyh Sunusî: 160, 169, 174, 238
Şuhut: 202
Şumnu: 20
Şükrü (Hoca İsmail, Afyon Milletvekili): 233
Şükrü (Saraçoğlu): 399
Şükrü Kaya: 310, 311, 343, 371, 378, 382, 386, 387, 388, 390, 392, 393
Şükrü Naili (Gökberk): 12, 256
Şükrü Okan (Donanma Komutanı): 387

T

Taberiye: 66

Tâbiye Tatbikat Seyahati (kitap): 15
Taditch (Yugoslav Elçisi): 286
Tahir (Karauğuz): 198
Tahir Lütfi (Tokay): 391
Tahsin (Öz): 331
Tahsin (Resim Öğretmeni): 173
Tahsin (Uzer): 69
Tahy de Tahvar (Macar Elçisi): 346, 341
Takamutsu (Japon Prensi): 311, 312
Takımın Muharebe Talimi (kitap): 6
Taksim Cumhuriyet Anıtı: 289, 290
Takvim-i Vakayi: 79
Tâlât Bey (Paşa): 24, 38, 54, 58, 61, 64, 65, 69, 124, 133, 151, 153, 159
Tarsus: 230, 259, 273, 386
Tarsus Çiftçiler Yurdu: 230
Tarsus Gençlik Yurdu: 230
Tasvir-i Efkâr gazetesi: 112, 113, 115
Taşkent: 155, 157, 159
Taşköprü: 264
Taşucu: 259, 313, 352
Tataresco (Romanya Dışişleri Bakanı): 377
Tavşancıl: 223
Tayfur (Sökmen): 185, 368, 390, 391
Teceddüt Fırkası: 76
Tekâlif-i milliye emirleri: 178
Tekir Köyü: 259, 361
Tekir Tarım Kredi Kooperatifi: 361
Tekirdağ: 271, 278, 290
Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması: 271
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası: 257
Tercan: 254
Tercüman-ı Hakikat gazetesi: 242
Termal Otel: 380
Tevfik (Çerkes Ethem'in büyük kardeşi): 160, 162
Tevfik Bey (Erzurumlu): 272
Tevfik Essuveydi (Irak Dışişleri Bakanı): 376
Tevfik Fikret: 65
Tevfik Paşa: 69, 75, 165, 166, 167, 168, 216
Tevfik Rüştü (Aras): 24, 44, 277, 286, 337, 369, 387, 389, 390, 392, 393, 394
Tevhid-i Tedrisat Kanunu: 245
Tırnova: 20
Tiflis: 160
Times gazetesi: 257, 390
Titaniya (Fransız kadın gazeteci): 257
Titulesco (Romanya Dışişleri Bakanı): 338, 349
Tobruk: 13, 15, 16
Todor Christov (Bulgar Elçisi): 361
Tokat: 92, 116, 252, 293, 307
Topçu Atış Mektebi: 360
Topkapı Eski Eserler Müzesi: 360
Topkapı Sarayı: 296, 331
Torbalı depremi: 287, 288
Toros tünelleri: 72
Toshihiko Taketomi (Japon Elçisi): 370
Townshend (İngiliz Generali): 200, 201, 370
Trablusgrap: 7, 8, 11, 13, 14, 16, 17
Trablusgarp Tümeni Kurmay Başkanlığı: 13
Trabzon: 86, 87, 233, 248, 249, 278, 308, 372
Trakya: 114, 125, 126, 145, 149, 156, 162, 172, 204, 205, 207, 211, 213, 214
Trakya ve Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: 161
Trikopis (Yunan Generali): 203, 204
Tunceli: 379
Turanizm: 136
Turgutlu: 205, 224
Turhal: 293
Türk Antropoloji Dergisi: 271
Türk Basın Cemiyeti: 294, 302
Türk Borçlar Kanunu: 273
Türk Dil Kurultayı (I.): 326
Türk Dil Kurultayı (II.): 348
Türk Dil Kurultayı (III.): 363
Türk Dil Kurumu (Türk Dili Tetkik Cemiyeti): 323, 325, 327, 328, 331, 335, 338, 357, 358, 359, 364, 369, 386, 392, 393
Türk Dünyası gazetesi: 112
Türk İzciler Ocağı: 228
Türk Maarif Cemiyeti: 286, 353
Türk Medenî Kanunu: 272
Türk Tarih Kongresi (I.): 323
Türk Tarih Kongresi (II.): 375
Türk Tarih Kurumu (Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti): 316, 317, 318, 323, 329, 359, 373, 386, 392
Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu): 260, 262, 271, 353, 355, 356
Türk Tecim ve Endüstri Odaları Genel Kurultayı: 355
Türk Tıp Kongresi: 265, 296
Türkistan: 151
Türkiye: 85, 123, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 225, 226, 227, 231, 235, 237, 239, 240, 241, 242, 244, 246, 286, 284, 316, 320, 324, 338, 339, 355, 357, 363
Türkiye Büyük Millet Meclisi: 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 183, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 182, 193, 196, 197, 199, 200, 202, 206, 208, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 223, 228, 233, 234, 237, 239, 240, 241, 245, 256, 270, 275, 279, 280, 285, 288, 293, 294, 297, 302, 305, 306, 316, 320, 327, 333, 340, 349, 353, 358, 362, 364, 372, 373, 377, 378, 396, 397, 399

Türkiye Cumhuriyeti: 240, 241, 243, 244, 248, 250, 257, 270, 276, 278, 284, 285, 293, 297, 301, 327, 337, 338, 341, 346, 349, 354, 355, 358, 359, 363, 364, 367, 368, 377, 379, 380, 390, 396, 398
Türkiye-Havas-Reuter Ajansı: 85
Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı: 279
Türkiye İktisat Kongresi: 227
Türkiye İş Bankası: 247, 272, 288, 297, 315, 336, 348, 363, 392
Türkiye Öğretmen Dernekleri Birliği: 200, 201
Türkkuşu: 353, 354, 359, 384
Türkocağı, Türkocakları: 219, 226, 229, 230, 231, 237, 238, 240, 261, 264, 273, 281, 297, 301, 308, 309, 313, 315
Tylers Okulu (Amerika): 370

U

Ulus gazetesi: 379
Uluslararası Ajanlar Kongresi: 294
Uluslararası İzmir Fuarı: 348, 357, 364, 391
United Press gazetesi: 217
United Telegraph gazetesi: 165
Urfa: 116, 117, 119, 131
Urla: 277
Uşak: 154, 203, 204, 269, 312, 344, 346
Uşak Şeker Fabrikası: 312

Ü

Üçüncü Ordu (Makedonya'da): 5, 6, 11, 12
Üçüncü Ordu Karargâhı (Manastır'da): 5, 6, 11, 12
Üçüncü Ordu Müfettişliği: 87, 90, 94, 97, 100, 101
Üçüncü Ordu Subay Talimgâhı Komutanlığı: 12
Ülkü (Dergi): 329, 392, 396
Üsküdar yangını: 283
Üsküp: 6, 7

V

Vahdettin (VI. Mehmet): 61, 62, 64, 65, 69, 75, 76, 78, 80, 91, 94, 106, 108, 109, 111, 130, 136, 147, 149, 166, 218
Vainö Tanner (Finlandiya Elçisi): 320
Vakit (Kurun) Gazetesi: 75, 112, 189, 190, 199, 213, 256, 262, 367, 368
Van: 48, 159
Van Hareket Müfrezesi: 53
Varna: 20
Varyemezoğulları: 1
Vasıf (Çınar): 17, 256, 262, 356
Vatan gazetesi: 232
Vatan ve Hürriyet Cemiyeti: 4, 5, 6,
Vatandaş İçin Medenî Bilgiler (kitap): 319
Vecihe Hanım: 256
Vehbi Bey: 162
Velit (Ebüzziya): 112, 113
Venizelos (Yunan Başbakanı): 151, 152, 158, 306, 333, 337, 342
Veteriner Kongresi: 284
Vidin: 1
Vikont Kintoma Mushkoji (Japon Elçisi): 338
Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi: 95, 96, 97
Vinter (İsveç Elçisi): 350
Viranşehir: 385
Viyana: 64, 221, 262
Von der Goltz (Alman Mareşali): 10
Von Romberg (Prof. Dr.): 281
Voroşilof (Sovyet Mareşali): 338
Vükelâ Meclisi: 81, 91, 94, 99, 125

W

Walko (Macar Dışişleri Bakanı): 300
Ward Price (İngiliz gazetecisi): 74, 206
Washington (Amerika Cumhurbaşkanı): 322
Wey (İngiliz Binbaşısı): 155
Wierusz-Kowalski (Polonya Elçisi): 279
Wilhelm(Alman İmparatoru, II.): 61, 62, 63
Wilson (Amerika Cumhurbaşkanı): 62

Y

Yafa: 4, 5
Yahya Galip: 114
Yahya Kaptan: 111
Yahya Kemal (Beyatlı): 343
Yakup Cemil: 13
Yakup Kadri (Karaosmanoğlu): 208, 209
Yakup Şevki (Subaşı): 188, 193, 194, 202, 290
Yalova: 296, 297, 298, 301, 302, 303, 304, 308, 317, 318, 323, 324, 325, 326, 334, 335, 336, 337, 345, 347, 348, 355, 357, 363, 373, 376, 380, 381
Yamamato (Japon Amirali): 278
Yang Şiyeh: 343
Yankoviç (Yugoslavya Elçisi): 327
Yarımca: 223
Yavuz kruvazörü: 24, 251, 399
Yedek Subay Okulu: 370
Yedinci Ordu Komutanlığı: 56, 57, 60, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 74
Yeni Ses gazetesi: 63

Yeni Turan gazetesi (İzmir'de): 225
Yeni Türk harfleri: 289, 290, 291, 293, 294, 297, 390
Yeni Türk harflerinin kabulü: 294
Yenigün gazetesi: 113, 197, 220
Yerköy: 342
Yerli Mallar Sergisi: 316
Yeşilköy: 317
Yevtiç (Yugoslavya Dışişleri Bakanı): 345
Yıldırım Kıtaatı Müfettişliği: 79, 84
Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı: 56, 59, 65, 66, 68, 69
Yoshida (Japon Elçisi): 300
Yozgat: 254, 255, 342
Yugoslavya: 342, 349, 364
Yunanistan (Yunanlılar, Yunan Ordusu, Yunan Taaruzu, Türk-Yunan ilişkileri): 17, 23, 24, 82, 91, 94, 111, 112, 121, 125, 126, 127, 149, 151, 157, 161, 172, 178, 180, 192, 203, 204, 207, 211, 239, 306, 327, 337, 343, 349, 383
Yunus Nadi: 111, 140, 141, 277, 290, 304, 325, 345
Yusuf Akçura: 329
Yusuf İzzet Paşa: 139, 140, 141, 197
Yusuf Kemal (Tengirşenk): 140, 172, 174, 188, 195, 208, 212, 215
Yüksek Askerî şûra: 271, 280
Yüksek Askerî Şûra: 271, 280
Yüzbaşı Mustafa Efendi: 2

Z

Zabit Namzetleri Talimgâhı: 159, 160
Zabit ve Kumandan (kitap): 23
Zabit ve Kumandan'la Hasbıhal (kitap): 23, 76
Zafer Anıtı: 286
Zafertepesi: 181
Zafer torpidosu: 399
Zaimis (Yunanistan Cumhurbaşkanı): 33, 343
Zara: 252
Zaro Ağa: 275
Zaven Efendi (Ermeni Patriği): 115
Zayti Ferencz (Macar bilgini, Prof.): 326
Zehra (Aylin): 358
Zekâi Apaydın: 311, 390
Ziraat Mektebi (Ankara'da): 124, 125, 198
Ziraat Mezunları Kongresi: 321
Ziraat Sergisi: 311
Ziya Bey (Aydın Valisi): 261
Ziya Gökalp: 255, 256
Ziya Hurşit: 276
Ziya Paşa: 114, 115
Ziya Naki (Yaltırım), Dr.: 383
Zoltan de Mariassy (Macar Elçisi): 356
Zonguldak: 273, 318, 374
Zübeyde Hanım: 1, 2, 52, 63, 80, 103, 170, 184, 198,199, 220, 222, 223, 224, 268
Zühtü Bey (Erzurum Valisi): 262

Prof. Dr. Utkan KOCATÜRK

1937 yılında Gümüşhane'de doğmuş, ortaöğrenimini Ankara'da tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1966 yılında uzman, 1973 yılında doçent, 1979 yılında profesör olan Kocatürk, bir süre Ankara Üniversitesi'nde, bir süre de Atatürk Üniversitesi'nde görev yapmıştır. Halen, Atatürk, Atatürkçülük ve çağdaş Türkiye üzerine araştırma ve yayınlar yapan "Atatürk Araştırma Merkezi"nin Başkanı bulunmaktadır.

Prof. Dr. Utkan Kocatürk'ün Atatürk, Atatürkçülük ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi üzerine başlıca yapıtları şunlardır: Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri (1969), Atatürk'ün Hatıra Defterlerine Yazdıkları (1971), Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları (1971), Atatürk'ün Yazdırdıkları (1971), Atatürk'ün Sohbetleri (1971), Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi (1983), Atatürk (1987). İncelemeler: Atatürk'ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları (1984), Türk Toplumunda Çağdaşlaşma Gereği (1985), Atatürk'te Gençlik Kavramı (1986), Atatürk'ün Son Günleri (1986), Atatürk'ün Tarih Tezi: Bir Uygarlık Beşiği Olarak Ortaasya (1987).

Atatürk biyografisinin kronolojik esaslarını belirlemek üzere hazırlanan elinizdeki eser, bugüne kadar Atatürk üzerine yayımlanan kronolojilerin en genişi ve en ayrıntılısıdır. Tarih ve olayların kaynaklara dayandırılması, eserin bilimsel değerini belgeleyen diğer bir niteliğini oluşturmaktadır.

Türkiye İş Bankası, Büyük Önder'in 50. ölüm yıldönümünde, onun belgesel yaşam günlüğünü yetkili bir araştırıcının kaleminden sunmakla haklı bir kıvanç duymaktadır.

ISBN 975-458-007-3

OTM : 10102701

KDV Dahil Fiyatı : 8.000 TL.

Tasarımat • 118 95 62 • Ankara